Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/hetrechtsboekvan00cath

LIBRARY

WERKEN DER VEREENIGING
TOT UITGAVE DER BRONNEN VAN HET OUDE VADERLANDSCHE RECHT,

GEVESTIGD TE UTRECHT.

EERSTE REEKS.

No. 18.

'S-GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1895.

Typ. J van Boekhoven, Utrecht.

OUDE VADERLANDSCHE RECHTSBRONNEN.

HET RECHTSBOEK

VAN

DEN DOM VAN UTRECHT

DOOR

MR. HUGO WSTINC.

UITGEGEVEN

DOOR

MR. S. MULLER FZ.

'S-GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1895.



DEC 22 1975

INLEIDING.

Het tractaat, dat hierbij het licht ziet, is bij hen, die onze geschiedenis uit de bronnen zochten te leeren kennen, sinds lang bekend. Reeds Scriverius vermeldde in zijne Batavia illustrata [1]) het „Liber camerae Trajectensis", dat hij omschreef als een „literarum antiquarum privilegiorumque receptaculum" en waarmede hij dus zonder twijfel ons tractaat bedoelt. Matthaeus kende en gebruikte het [2]). Ook Kaspar Burman spreekt in zijne Utrechtsche jaarboeken van „een boek, op perkement geschreven door Hugo Vustinc, priester en canonik van de Domskerk, vervattende de statuten van die aanzienelijke kerk" [3]). Eerst Bondam (wiens uitgebreide kennis van historische handschriften steeds meer onze bewondering wekt, naarmate zijne verspreide schriftelijke nalatenschap weder eenigszins bijeenverzameld wordt) zag echter het groote belang van Wstincs werk in. Zoodra hij kennis kreeg van het afschrift, dat in het archief van het kapittel van St. Pieter aanwezig was, wenschte hij daarvan eene kopie te bezitten. Hij

1) Scriverius, Batavia illustrata. p. 66.

2) Matthaeus, De nobilitate. p. 615, 616, 626 (en elders). — Matthaeus, Analecta. I p. 441 Noot. — Dat Van Heussen het stuk gekend heeft (zooals Roijaards, Kerkgeschiedenis. I p. 76 Noot 1 wil), geloof ik niet; althans waar hij het aanhaalt (Kerk. hist. en oudh. I p. 180, 182), ontleent hij zijne citaten aan Matthaeus.

3) Burman, Utr. jaarb. I p. 164. Het door hem bedoelde handschrift, „waarvan (hij) onlangs door koop bezitter (was) geworden", is hetzelfde, dat aan deze uitgave ten grondslag ligt. Het berust thans weder in het archief van den Dom, maar het draagt op den band nog den naam *I. Burman*; nog Bondam zag het bij de familie Burman.

begon vol moed het zelf af te schrijven, en toen die taak hem te zwaar werd, liet hij ze onder zijn toezicht door een ander voltooien; later collationeerde hij dit afschrift nog met het oudere handschrift, dat aan Kaspar Burman had behoord [1]. Zooveel moeite, aan een handschrift besteed, doet reeds vermoeden, dat de geleerde man daarmede groote plannen had, en inderdaad in zijn Charterboek der hertogen van Gelderland [2]) verklaart hij, dat Wstinc's werk „vooralsnog onuitgegeven, doch in veele opzigten der uitgaave overwaardig" is. Nog meer ingenomen met het stuk was onze Moll [3]), wien het eene rijke bron was voor de kennis van het leven in onze kapittelen, en niet minder voor de beschrijving van de positie der Utrechtsche kerkvoogden. Hij betreurde het, dat een werk, welks belangrijkheid sedert lang bekend was uit de door Matthaeus medegedeelde fragmenten, het licht nog niet gezien had, en hij voorspelde, dat eene uitgave daarvan „eene zeer groote weldaad voor onze geschiedvorsching" zou blijken, omdat het geschrift een helder licht verbreidt over de inrichting onzer middeleeuwsche kerk en hare betrekking tot den staat [4]).

Ik verheug mij, dit getuigenis van onzen grootsten kerkhistoricus te kunnen aanhalen ter aanbeveling dezer uitgave. Alleen de publicatie in de werken eener vereeniging, die zich de uitgave van bronnen voor het oude vaderlandsche recht ten doel stelt, behoeft wellicht nog eenige rechtvaardiging. Maar ook dit zal mij niet moeielijk vallen. Leverde het boek ons alleen een (waarschijnlijk in zijne soort eenig) overzicht van de toestanden in de zoo weinig gekende en toch zoo merkwaardige middeleeuwsche kapittelen, zooals zich die onder den invloed van gewoonterecht en statutair recht ontwikkeld hadden, de zaak ware betwistbaar. Zelfs van elders geheel onbekende bijzonderheden over het capitulaire leven (zooals de vermelding der overigens alleen in Duitsche kapittelen bekende „obedientie" [5]) en de herhaalde aanduiding van een overigens niet bekend onderscheid in de rechten van adellijke

---

1) Bondam's afschrift (dat, behoorlijk herzien, nog voor deze uitgave gediend heeft) werd met de Cheltenhamsche collectie voor het Utrechtsche rijksarchief aangekocht.

2) l. c. p. 586 Noot.

3) Ook Roijaards, Kerkgeschiedenis. I p. 76 Noot 1 vermeldt het stuk.

4) Moll, Kerkgesch. II I p. 237 Noot 1.

5) Zie p. 46.

en niet-adellijke kanunniken [1])) zouden ons stuk nog geen onbetwistbaar recht kunnen geven, om eene plaats te eischen in de werken dezer vereeniging. Maar het bevat meer: nu en dan ontvangen wij in het voorbijgaan, soms zeer onverwachts, mededeelingen, die voor de kennis van 's bisschops rechtspraak van groot belang zijn, — mededeelingen, die doen denken aan de gelijksoortige in het werk van Wstinc's tijdgenoot en medebroeder Philips van Leiden. Ik herinner aan de plaats [2]), die ons het opvallende bericht mededeelt, hoe de Stichtsche edelen na den dood van bisschop Guy voor een tijd afstand deden van hun recht, om alleen door den bisschop zelf berecht te worden, — en aan die andere plaats [3]), die ons zulk eene aanschouwelijke voorstelling geeft van den door den bisschop op Maandag na Hemelvaartsdag in den kloostergang van den Dom gehouden algemeenen synodus. Doch dit zijn slechts kleinigheden: belangrijker zijn de titels, die zich opzettelijk bezighouden met de positie van den bisschop, ook als wereldlijk vorst, zooals titel XV *De officio episcopi* met de beroemde, tallooze malen afgeschrevene § 4 over het „lantrecht", en de (trouwens aan eene oudere bron ontleende) titel CVI met zijne onschatbare berichten over het Utrechtsche muntwezen. Evenwel niet daar is uit een rechtskundig oogpunt het grootste belang van Wstinc's werk gelegen: de rechtshistoricus zal waarschijnlijk met de meeste belangstelling opslaan de titels over het voor het kapittel gevoerde proces (LXIX—LXXII), wanneer hij verneemt, hoe de „claustralia negocia in plerisque secuntur consuetudinem laycorum in judicando" [4]), en hij dus hier eene hoogst onverwachte bron vindt voor de kennis van het middeleeuwsche procesrecht in civile zaken.

Bewijs genoeg, dat Wstinc's werk niet alleen de uitgave verdient, maar ook in de werken dezer vereeniging niet misplaatst is. Reeds lang had ik dan ook daarop het oog: alleen de moeite van het afschrijven hield mij van de publicatie terug. Eerst de aankoop der Cheltenhamsche handschriften, waaronder ik Bondam's afschrift terugvond, ruimde die moeie-

---

1) Zie p. 181, 207, 215, 219.
2) Zie p. 45.
3) Zie p. 56.
4) Zie p. 151.

lijkheid uit den weg. Nu de tekst eindelijk (na allerlei tegenspoeden) afgedrukt gereed ligt, zet ik mij gaarne tot het schrijven der noodige inleiding.

De thans bijna vergeten naam van Mr. Hugo Wstinc [1]) was eenmaal te Utrecht en daarbuiten wèlbekend om zijne grondige kennis van de rechtsbetrekkingen der zeer heterogene corporatiën van het Sticht. Door steden en kapittelen werd om strijd zijne voorlichting gevraagd en zijne beslissing in hunne gedurige twisten ingeroepen, en de paus zelf verwaardigde zich hem te complimenteeren over zijne wijsheid en omzichtigheid [2]). Toch ging Wstinc's leven, hoe voorspoedig ook, zonder groote gevallen voorbij; hij verkreeg alle onderscheidingen, die een gelukkig man van zaken destijds redelijkerwijze verwachten kon, maar ook niets meer. Wstinc leefde het leven van een klerk: zijne loopbaan onderscheidde zich niet veel van dien van zijnen tijdgenoot Hubert van Budel, den klerk van den Utrechtschen bisschop, dien ik onlangs uit zijne vergetelheid kon te voorschijn roepen [3]) en die het bracht tot pastoor der Buurkerk, kanunnik ten Dom en scholaster van St. Marie [4]). Toch had Hugo Wstinc veel op den ander voor: gesproten uit een deftig Utrechtsch geslacht, verwant aan de Backers, de Luttikenhuysen en de Blaeuvoeten [5]),

---

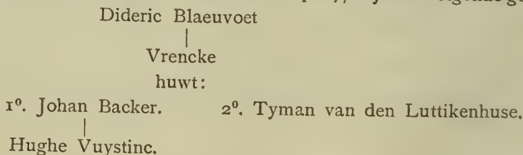
1) Spreek uit: *Uustinc*, evenals de Utrechtsche familienamen Wttewaall, Wttenengh enz. Wt = uut; in de tijden, toen men voor *uut* schreef *vuyt*, vergroeide de naam *Wstinc* ook tot *Vuystingh*. De familie *Vuisting* bestaat nog.

2) Bullarium Trajectense. N°. 947.

3) Muller, Registers en rekeningen v. h. bisdom Utrecht. II p. III—V.

4) De laatste waardigheid is in mijne levensschets van heer Hubert niet vermeld: zij blijkt uit: Versl. en meded. d. vereen. t. uitg. v. rechtsbr. I p. 19. Uit eene goederenlijst van den Dom uit de 14de eeuw zien wij nog, dat heer Hubert woonde in het laatste der vier steenen klaustrale huizen van den Dom bij het Bisschopshof.

5) Uit een vonnis van 1369 (Rechtsbr. v. Utrecht. II p. 27) blijkt de volgende genealogie:



(In hetzelfde stuk komt Hughe Backer voor als schepen in 1368.) — Jan Vuystinc komt in 1429 voor als buurman van een lid van de aanzienlijke familie Grawaert (Rechtsbr. van Utr. II p. 192), — Hugo Vuystinck in 1451 als schepen. (Ch. 1474 Dinsd. na St. Ant. St. arch.) Een bastaard Rutger Wstinc wordt vermeld in 1348. (Bull. Traj. N°. 1239.) Andere leden van het geslacht (meestal in het bestuur van gilden) worden genoemd bij: Van der Monde, Tijdschr. v. gesch. v. Utrecht. VIII p. 305.

kon hij gewis op menig invloedrijk beschermer hopen, en daarbij mocht hij als gestudeerd persoon („in utroque jure peritus”) zich boven de meerderheid zijner gelijken gevoelen. Zoo kon hij verwachten, al koos hij de nederige betrekking van notaris, dat de praktijk hem allengs tot hooge posten zou brengen. Maar al miste de Brabander Hubert van Budel Wstinc’s Utrechtsche relatiën, hij had op hem voor, dat hij den bisschop zelven zijn patroon mocht noemen, terwijl Wstinc slechts kon bogen op de gunst van den bisschoppelijken officiaal, in wiens dienst hij zich begaf. Niet aanstonds evenwel: het eerst (1325) ontmoeten wij hem met den prior der Predikheeren Gyselbert van Bronchorst op reis naar Friesland, waar hij de aan den bisschop in de schrikkeljaren uit de geestelijke rechtspraak toekomende inkomsten ging innen [1]. Doch reeds een paar jaren later (1329) vinden wij hem in dienst van den bisschoppelijken officiaal en vertegenwoordigde hij dezen bij het afhooren van de rekeningen der provisoren [2]; een jaar later (1330) hoorde hij de rekening van den officiaal zelven mede af [3], en wanneer wij hem in deze jaren (1327—1330) gedurig bij het afleggen van rekeningen in het bisschoppelijke register zien optreden [4], mogen wij het er voor houden, dat hij het was, die voor zijnen meester het financiëele beheer voerde: immers, hij zelf verzekert het ons, bij het afleggen eener rekening was gewoonlijk (behalve de persoon, aan wien de rekening gedaan werd) niemand tegenwoordig dan de „servitores computancium vel qui ipsis officia gesserunt” [5]. Toch was Wstinc toen nog geen notaris: hij heette „clericus” [6] en wanneer de hulp van een openbaar notaris noodig was, werd niet hij, al was hij tegenwoordig, met het werk belast, maar een ander daartoe ontboden [7]. Spoedig zou hij echter de toen nog zeldzame waardigheid van notaris verkrijgen: in 1333 vinden wij hem uitdrukkelijk als „sacri Romani imperii auctoritate notarius

---

1) Reg. en reken. I p. 107, 108, 109. Zie zijne rekening aldaar I p. 565.
2) l. c. I p. 151.
3) l. c. I p. 300.
4) l. c. p. 121, 123, 125, 127, 147, 151, 153, 161. — Vgl. ook p. 148, 160, 401.
5) Zie hierna p. 119.
6) Reg. en reken. I p. 565.
7) Reg. en reken. I p. 318.

publicus" vermeld [1]). Doch in zijne verhouding tot den officiaal bracht dit geene verandering: ook in 1336 was hij met hem op reis te Arnhem [2]) en dus zeker nog in dezelfde bevoorrechte positie, — eene positie, die eene vaste was, zooals wij kunnen opmaken uit het feit, dat hij in onderscheiding van andere notarissen eene jaarwedde (van 24 pond) trok [3]), wellicht omdat hij nog steeds het geldelijk beheer voor zijn meester voerde. Blijkbaar was hij dan ook vermogend: reeds in 1333 kon hij vier hofsteden aan het St. Jacobsveld te Utrecht, die hem toebehoorden, in erfpacht uitgeven [4]). Trouwens zijn verkeer onder de grooten der bisschopsstad had hem geen onbelangrijk voordeel opgeleverd: hij bezat het pastoraat van Lopik, dat ter begeving stond van den deken van St. Marie [5]).

Na acht dienstjaren bij den officiaal kon hij eindelijk hooger stijgen: in 1337 vernemen wij, dat het Domkapittel hem een kanonikaat verleend had, en wel bepaaldelijk, omdat het kapittel meende van zijne geleerdheid en ervaring bij de behandeling zijner zaken voordeel te kunnen trekken [6]). Op 8 Maart 1337 verleende ook paus Benedictus XII hem, krachtens zijn reservatierecht en op voorspraak van den bisschop en het Domkapittel, in de vleiendste bewoordingen de expectantie van eene prebende met supplement in het kapittel [7]). Het duurde tot 1346, eer hij door het overlijden van een anderen kanunnik in het bezit der toegezegde prebende kwam [8]), maar dit verhinderde hem niet, voortdurend als lid van het kapittel

---

1) Matthaeus, Alciati Tract. contra vitam monasticam. p. 378. — Ook Wouter Brock noemt hem op het jaar 1333 „clericus Trajectensis, sacri Romani imperiali auctoritate notarius publicus". (Lijst der kannun. ten Dom. HS. Rijks-arch. Utr.)

2) Reg. en reken. I p. 525.

3) l. c. I p. 526.

4) Charter v. 1333 Vryd. op Meyavont. (Opgen. in een charter van 1443 Donred. na St. Margr. St. arch.)

5) Bull. Traject. N°. 947. — Vgl. Kirsch, Päpstl. Kollekt. p. 287: „Item de parrochiali ecclesia in Lopiit (lees: Lopiic) Trajectensis diocesis, quam tenet magister Hugo Wstinc subcollector. Nichil inde recepi ex eo, quia dictus magister Hugo dicit se possidere dictam ecclesiam canonice et expectare litem, quando impetranti placebit, ut patet per instrumentum". De paus had Wstinc in 1337 gelast de kerk van Lopik te resigneeren, zoodra hij in het bezit kwam zijner prebende in den Dom; hij deed dit echter eerst zeer kort voor zijnen dood op 18 Augustus 1349. (Bull. Traj. N°. 1282.)

6) l. c. N°. 947.

7) l. c. N°. 947.

8) l. c. N°. 1202.

op te treden. In 1340 ontmoeten wij hem als executeur van zijnen medebroeder, den kanunnik Hugo Pollaert, in welke hoedanigheid hij de prebenden der twee zielpriesters stichtte [1]; in 1342, toen het noodig geoordeeld was een choraalhuis bij den Dom te bouwen, was hij het, die de daartoe noodige, aanzienlijke geldsom verstrekte [2]), en ook in 1344 zien wij hem in de rij der kanunniken plaats nemen, wanneer aan het Domkapittel de beslissing wordt opgedragen in de geschillen tusschen den bisschop en den Domproost over de geestelijke jurisdictie [3]).

Heeft Wstinc gewis bij zijne medebroeders de waardeering gevonden, die hij verdiende, ook de stad Utrecht wist de talenten van haren zoon op den rechten prijs te schatten. Toen in 1338 een geschil ontstond tusschen haar en het kapittel van St. Jan over een stuk land in den Eng buiten de Weerd, dat gebruikt was voor de verbreeding van de Vecht, werd Wstinc met niemand minder dan den proost van St. Jan en den kanunnik Henric van den Rijn (den later zoo bekenden proost) aangewezen als de arbiters, die uitspraak daarover zouden doen [4]). — Grooter nog was de eer, die hem in eene dergelijke zaak in 1343 te beurt viel. De vijf kapittelen, de abdijen Oudwijk en St. Servaas en de kerspelpriesters lagen destijds (zooals zoo dikwijls) met de stad overhoop. Waarover het geschil ditmaal liep, blijkt niet duidelijk en gaat ons ook niet aan; genoeg, de twist was hoog geloopen en de bisschop had het interdict over de stad uitgesproken. Er moest een einde aan de zaak komen en op niemand anders dan Wstinc (en op hem *alleen*) viel de keus der strijdenden [5]). Een schitterend bewijs voor het vertrouwen, dat men in zijne rechtschapenheid en onpartijdigheid stelde: immers Wstinc was kanunnik ten Dom en dus min of meer partij in de zaak. Op Lichtmisavond 1343 deed hij uitspraak [6]); of zijne beslis-

1) Zie hierna p. 21.
2) Zie hierna p. 36.
3) Zie hierna p. 67.
4) Charter dd. 1338 Vryd. voor Pinksteren. (Kopijboek D fol. 10. Stads-arch.)
5) „Een geblijff tusschen de vijff goidtshuysen, kerspelpapen, Oudwijck ende Servaes etc. roerende van de paelscheydinge etc. op Mr. Huge Wstinc. 1343". (Aldus beschrijft de inventaris der stedelijke charters onder F 15 het stuk; het origineel is verloren.)
6) Zie een afschrift van de uitspraak in een klein cartularium van den Dom uit het begin der 16de eeuw.

sing de partijen bevredigd heeft, is ons niet overgeleverd.

Waar zoo groot vertrouwen in zijne eerlijkheid werd gesteld, kan het ons niet verwonderen, dat hem in 1345 eene gewichtige opdracht van meer langdurigen aard werd gedaan. De paus had op 21 Juni 1345 Johannes de Casleto belast met de invordering der inkomsten over vier jaren van de door den paus voor zich gereserveerde beneficiën in de diocesen Keulen, Luik en Utrecht. Denkelijk kwam de benoemde collector niet zelf naar Utrecht; althans hij wees 1 October 1345 Mr. Hugo Wstinc aan als sub-collector voor de stad en diocese Utrecht [1]).

Nog grooter onderscheiding wachtte hem twee jaren later. Bisschop Jan van Arkel had op verzoek van vele cureiten zijner diocese, die hun geweten door twijfelingen over verschillende punten der kerkelijke tucht bezwaard gevoelden, eene beslissing over al die gevallen genomen. Bij akte van 26 April 1347 maakte hij deze beslissing bekend en gaf aan eene commissie de opdracht, om ze in eene bijeen te roepen synode namens hem af te kondigen, en om, nadat ze door de vergadering bekrachtigd was, voor de uitvoering en handhaving daarvan onder bedreiging met kerkelijke straffen zorg te dragen. Onder de leden dezer aanzienlijke commissie treffen wij weder Hugo Wstinc aan naast zijnen medebroeder in het Domkapittel, den bekenden Sweder Uterlo (die eerlang als 's bisschops vicaris-generaal zou optreden), 's bisschops officiaal (den deken van St. Jan) en den deken van St. Marie [2]).

Zoo had Wstinc dus van alle zijden de meest vereerende blijken ontvangen van het vertrouwen, dat hij genoot, en het aanzien, waarin hij stond. Maar zijne dagen waren geteld! Was hij reeds oud? of was hij sukkelend geworden? Het is niet te zeggen, maar het trekt de aandacht, dat hij reeds in 1343 (Mei 27) van den paus op zijn verzoek volledige vergeving van zonden „in articulo mortis” verkregen had [3]). Toch was zijn einde toen nog niet zeer nabij: eerst zes jaren later, op 11 September 1349, werd in het necrologium van den Dom geboekt: „Obiit magister Hugo Wstinc, concano-

1) Zie zijne rekening (in die van Casleto dd. 28 Febr. 1348 opgenomen) gedrukt bij: Kirsch, Die päpstl. Kollektorien in Deutschland. p. 281—284.

2) Zie de akte gedrukt bij: Hartzheim, Concilia Germaniae. IV p. 352.

3) Bull. Traject. N°. 1084.

nicus noster, in cujus anniversario datur libra; sepultus ad gradus chori in opposito sacristie" [1]).

Zoo was dit werkzame leven ten einde, — een leven, dat als type kan strekken van het bestaan der velen, die in onze middeleeuwsche jaarboeken opduiken met den vagen naam van „klerken", geleerden van opvoeding, maar van aanleg mannen der praktijk, beurtelings zaakwaarnemers van partikulieren en lasthebbers van vorsten, half advocaten en half ambtenaars, maar altijd bezig in de praktijk en dragers van eene langdurige ervaring in zaken, die toen veel meer nog dan thans onmisbaar was voor een goed en rechtvaardig beheer.

Nu wij den schrijver kennen, wenden wij ons tot zijn geschrift, dat als de rijpe vrucht kan gelden zijner lange werkzaamheid in de praktijk. In de eerste plaats moeten wij de vraag beantwoorden: wanneer werd het boek door Wstinc geschreven? Het antwoord schijnt eenvoudig genoeg. Wstinc stierf in 1349; de deken Henric van Jutfaes, aan wien het boek is opgedragen, overleed in of kort na 1348 [2]). Verder worden verschillende jaartallen in den tekst vermeld, het laatste jaar is 1345 [3]). Het geschrift moet derhalve opgesteld zijn tusschen 1345 en 1349.

Zoo schijnt het en zoo oordeelde inderdaad ook reeds Kaspar Burman [4]). Maar is deze conclusie juist? Ik geloof het niet. Onderzoeken wij eerst eene plaats in ons tractaat, die in de verschillende handschriften verschillend luidt. Het is

---

1) Necrologium v. d. Dom l. c. Zijne prebende werd reeds 4 October 1349 door den paus vergeven aan Gijsb. van Walenborch. (Bull. Traj. N°. 1290.) — Wanneer Moll, Kerkgesch. II 1 p. 237 Noot (met een beroep op Matthaeus, Analecta. V p. 363) beweert, dat Wstinc nog leefde in 1364, verwart hij hem met zijnen gelijknamigen opvolger. Deze Hugo Wstinc, ook Hugo Elye genaamd, licentiaat „in utroque jure", was in alle opzichten de navolger van den eersten Hugo (zijnen oom?). In 1349 krijgt hij door diens resignatie het pastoraat van Lopik (Bull. Traj. N°. 1282, 1829), — in 1353 treedt hij op als „sigillifer" van den bisschoppelijken officiaal (Ch. v. 8 Februari 1353. Inv. arch. d. heeren v. Montf. N°. 121), — sedert 1357 is hij kanunnik ten Dom (Bull. Traj. N°. 1585), ook proost van St. Odilienberg en van Elst (l. c. N°. 1767 en 2119) — en overlijdt 6 September 1404 (Necrol. v. d. Dom). Als weldoener van het Karthuizer-klooster en het Regulieren-klooster wordt hij genoemd. (Necrol. Karth. kl. — Ch. 24 April 1391. Arch. Weeshuis). Zijn broeder Ghiselbert Wstinc, mede kanunnik ten Dom, komt tusschen 1351 en 1393 herhaaldelijk voor en sterft in 1402.

2) Vgl. Drakenborch, Aanhangsel. p. 59. — Bull. Traj. N°. 1295, 1297.

3) Zie hierna p. 163.

4) Utr. jaarb. I p. 165 Noot.

die (p. 63—77), waar vier oorkonden van 1293, 1343 en 1344 worden medegedeeld over de verhouding van den bisschop tot den Domproost met betrekking tot de geestelijke rechtspraak. De meeste handschriften kondigen hier aan de medegedeelde uitspraak van aartsbisschop Sifrid van Keulen en bovendien eene andere van 1321 van den kardinaal Napoleon van St. Adriaan, die ontbreekt. Van de drie ingelaschte oorkonden van 1343/4 daarentegen wordt in den tekst nergens melding gemaakt. Inderdaad kon dit ook niet geschieden. De uitspraak van 1321 bevestigde uitdrukkelijk die van 1293; het was dus zeer juist, beiden te zamen op te nemen. Maar de akten van 1343/4 bekrachtigden wel nogmaals de uitspraak van 1293, maar lieten die van 1321 stilzwijgend vervallen, en deze komt dan ook in geen onzer handschriften meer voor. Het is dus inderdaad onbegrijpelijk, hoe Wstinc, indien hij na 1345 zijn werk geschreven heeft, de vervallene akte van 1321 aangekondigd en tevens de stukken van 1343/4, die de akte van 1321 vervingen, opgenomen kan hebben. Wij willen dus nog eens met aandacht de beslissende plaatsen nagaan.

De vermelding van het jaar 1345, die ons voor de bepaling van den terminus a quo diende, heeft bij nader inzien geheel het aanzien eener latere kantteekening, die bij het afschrijven in den tekst is geraakt: zij mag ons dus bij het bepalen van den datum niet dienen. En daar zij de eenige is. die uit het jaar 1345 dagteekent, wordt de terminus a quo dadelijk ouder. — Het jaar 1344 wordt vijfmaal in het boek genoemd [1]). De oorkonden, op de beide eerste plaatsen voorkomende, vinden wij niet in alle handschriften: zij mogen dus niet medereke-nen [2]). Het in de laatste plaats (op p. 208) medegedeelde kapittelbesluit verbreekt geheel den gang der redeneering: het is in geheel ongewonen vorm vervat; onze schrijver is daar niet zelf aan het woord: het stuk schijnt uit een notulenboek overgenomen. Ook dit mag dus niet mederekenen: er valt niet op te bouwen. En de vermelding van het kapittelbesluit van 2 December 1344 (p. 178) draagt weder het karakter eener later in den tekst geraakte kantteekening, ter nadere adstructie van het in den tekst gezegde. Er blijft dus alleen

1) Zie hierna p. 67, 77, 178, 197 en 208.

2) Het zijn de zoo even vermelde akten over de verhouding van bisschop en Domproost met betrekking tot de geestelijke rechtspraak.

over de oorkonde, afgedrukt op p. 196. Doch hierin treft ons eene vreemde anomalie. In titel IX § 7 (p. 46) wordt ons medegedeeld, dat een overleden kanunnik twee jaren van gratie heeft, terwijl de inkomsten van het derde jaar aan het kapittel vervallen; in overeenstemming daarmede deelt ons het in titel LXXVIII § 32 (p. 197) opgenomene statuut van 1312 mede, dat de nieuwbenoemde kanunnik drie jaren wachten moet, voordat hij in het genot van de inkomsten zijner prebende treedt. Groote verwondering moet het ons dus baren, in het aan deze paragraaph voorafgaande statuut van 14 Maart 1344 te hooren verklaren, dat het kapittel volgens een oud statuut recht had op de inkomsten van *twee* jaren en dat het daarmede strijdige gebruik, om slechts de inkomsten van één jaar voor de kerk te reserveeren, als strijdig met hare belangen, wordt afgeschaft. Hoe nu? mogen wij vragen, Wstinc registreert zelf de afschaffing van dit misbruik en toch neemt hij niet alleen het statuut van 1312, dat op het misbruik gegrond is, nog op, maar hij verklaart ook, dat het afgeschafte misbruik nog van kracht is? Inderdaad, zoodanige slordigheid mogen wij van onzen nauwgezetten schrijver niet verwachten, en al namen wij aan, dat ook hij „quandoque dormitabat", het is geheel onaannemelijk, dat hij de beide statuten van 1344 en 1312, die direkt met elkander strijden, *onmiddellijk achter elkander* zal hebben geregistreerd. De oplossing moet eene andere zijn: Wstinc's geschrift moet dagteekenen uit den tijd, toen het aangeduide misbruik in zwang gekomen was: uit de periode, die afgesloten werd door het statuut van 14 Maart 1344.

Maar wij moeten nog vroeger terug. Een geheel dergelijk geval als het boven beschrevene doet zich later voor: op p. 217/8 verhaalt Wstinc ons, wat een kanunnik ontvangen zal, die een pauselijk privilege bezit, dat hem veroorlooft om, hoewel afwezig, toch de vruchten zijner prebende, behalve de zoogenaamde dagelijksche uitdeelingen, te genieten evenals de resideerende kanunniken; hij noemt onder deze voordeelen o. a. zijn 40ste aandeel in de saldo's der rekeningen van de Groote kamer en van de Bona divisa, en eindigt eenigszins weifelend, dat hij voor zich geen reden ziet, den kanunnik deze baten te onthouden. Doch hoe groot moet onze verbazing zijn, wanneer wij in de volgende paragraaph een statuut vinden van 23 December 1343, dat den geprivi-

legiëerden kanunnik uitdrukkelijk zijn recht op het 40ste deel van het saldo der Groote kamer toekent (en dus Wstinc te dien aanzien alle aanleiding tot twijfelen ontneemt) en dat (nog vreemder!) o. a. de vruchten der Bona divisa rangschikt onder de dagelijksche uitdeelingen (waarop de geprivilegiëerde kanunnik dus geene aanspraak heeft). Geen twijfel! het statuut van 23 December 1343 moet dus later in Wstinc's werk zijn ingevoegd.

Onder de niet zeldzame plaatsen, waar het jaar 1343 genoemd wordt [1]), treft ons verder reeds in het begin van het boek titel V § 3 (p. 6), waar een besluit der vijf kapittelen (dd. 11 September 1343) vermeld wordt over eene aanklacht van den bisschop door den abt van St. Paulus. Dit besluit nu is op hoogst onhandige wijze ingelascht in Wstinc's tekst, die daardoor onverstaanbaar wordt. Inderdaad sluiten de woorden bovenaan op p. 7 „non quod ecclesia episcopo superior vel judex sit" volkomen goed aan bij het slot van § 2 (op p. 6), waarin verhaald wordt, hoe de kapittelen den bisschop dwingen kunnen, als hij niet gehoorzaamt aan hunne oproeping en hun vonnis. Ook dit besluit is dus zonder eenigen twijfel later bijgeschreven en bij vergissing in den tekst geraakt: Wstinc's werk is derhalve ook ouder dan 11 September 1343 [2]).

Wij komen derhalve tot het jaar 1342 als het vroegste jaar, wanneer ons geschrift kan opgesteld zijn. En nu treft het ons, dat Wstinc, wanneer hij (p. 244) berekent, op hoeveel vruchten van het loopende jaar de erfgenamen van een overleden proost recht hebben, als voorbeeld juist het jaar 1342 noemt („puta fructus, collecti sub anno 1342, habent servire et ministrare ab Octobri illius anni usque ad Octobrem anni 43"): het jaar 1343 is voor hem de „futurum tempus", het „annus non preteritus." (l. c.) Geen twijfel dus: het jaar 1342 is het gezochte; in dat jaar heeft Wstinc zijn werk geschreven [3]). Deze conclusie komt overeen met hetgeen wij boven

---

1) Nam. op p. 6, 65, 96, 112, 179, 218 en 221.

2) Ook de kapittelbesluiten van 22, 29 April 1343 (p. 221, 179) zijn blijkbaar later ingelascht, — evenals het besluit van 11 September 1343 op p. 96, dat even oud is als het zooeven verworpene statuut.

3) Reeds de Domdeken Joh. Van der Vorst van Loenbeke (1529—1546) schreef met zijne kennelijke hand bij deze plaats in het origineele handschrift: „Anno 1342 fuit hic liber

(p. XIV) opmerkten over de stukken betreffende de verhouding van bisschop en Domproost. In 1342 moest Wstinc opnemen de beide akten van 1293 en 1321, die destijds deze verhouding beheerschten. Een latere afschrijver (na 1344) moest daarentegen de akte van 1293 behouden, maar die van 1321 vervangen door de drie akten van 1343/4.

Hoe kwam Wstinc echter tot het opstellen van zijn tractaat? en wat bedoelde hij daarmede? Wij behoeven naar het antwoord op deze vragen niet te gissen: hij zelf deelt het ons mede. „Aangezien alleen in vredestijd de Vredeschepper behoorlijk wordt gediend", aldus luidt de aanhef van zijn tractaat, „en omdat ik zelf heb ondervonden, hoe onbekendheid met de verordeningen en gewoonten dikwijls twisten in het Domkapittel veroorzaakt, en hoe uit die twisten nijd en haat ontstaan, daarom heb ik Hugo Wstinc, tot herstel en behoud van den vrede, op verzoek van den deken Henric van Jutfaes en mijne medekanunniken, de verordeningen en gewoonten van het kapittel in een boekdeel vereenigd." Vage bewoordingen en algemeene aanduidingen! Maar helaas! zij zeggen genoeg. Wij kennen niet minder goed dan Wstinc, die slechts over zijn eigen leeftijd kon oordeelen, het weerzinwekkend gekibbel der kapittelheeren; wij weten, dat de „rancores et odia", die zich in het deftige Latijn der oorkonden nog eenigszins dragelijk voordoen, inderdaad maar al te dikwijls geboren werden uit kleingeestigheid en hebzucht. Zonder moeite kunnen wij het tafereel ontwerpen, door Wstinc slechts aangeduid. Eenige kanunniken beweren, dat hun van de uitdeelingen een grooter deel toekomt, dan hun wordt uitgereikt; de kameraar ontkent en de andere leden van het kapittel nemen zijne partij. Over en weder worden lange memoriën over het geval geschreven; de verbittering stijgt, en heftige tooneelen vallen in de kapittelvergadering voor. Eindelijk neemt de partij, die zich verongelijkt acht, het besluit om

---

compilatus". Doch hij was reeds opmerkzaam op de tegenstrijdigheid, dat er stukken van lateren datum in Wstincs werk voorkomen: immers hij verwees dadelijk naar fol. 98: („vide supra fol. XCVIII et seq.") en van daar naar fol. 3, waar statuten van 1344 en 1343 (hierna p. 178, 179, 6) voorkomen. — Tegen mijne conclusie mag niet gelden de mededeeling (hierna p. 208), dat het opgenomene statuut van 28 Februari 1341 „per lapsum temporis expiravit", hetgeen in 1342 onmogelijk zou zijn; immers deze mededeeling is blijkbaar een toevoegsel uit veel lateren tijd.

metterdaad te toonen, dat zij voor zoo gering loon niet arbeiden wil: zij bezoekt het Domkoor niet meer en neemt geen deel aan het zingen van mis en kanonieke uren. Waarlijk Wstinc had geen ongelijk: „non nisi pacis in tempore pacis Auctor bene colitur!" Als eindelijk op de eene of andere wijze de zaak geschikt en het schandaal uit de wereld geraakt is, worden de godsdienstoefeningen hervat. Doch slechts korten tijd duurt de vrede. Gisteren waren het klachten over den Kleinen kameraar; heden beweren anderen, dat de collector der Bona divisa zijn plicht niet doet; en morgen zal de socius van den proost het mikpunt van de aanvallen zijn. De toestand is inderdaad onhoudbaar.

Was er dan geen wetboek, dat dergelijke geschillen eens voor al kon beslissen? Ja waarlijk, het was er: het Domkapittel bezat zijn onwaardeerbaar *Liber camere*, het geschrift, dat tal van bepalingen over het beheer der kapittelgoederen en het leven der kanunniken bevat. Maar dit stuk, hoe voortreffelijk ook voor zijnen tijd, was in Wstinc's dagen meer dan eene eeuw oud [1]), en hoe uiterst conservatief de kapittelen ook waren, waar het de uiterlijke vormen hunner inrichting betrof, juist in die eeuw blijkt er buitengewoon veel in het Domkapittel veranderd te zijn. Reeds de fragmenten, door Wstinc uit het Liber camerae medegedeeld, bewijzen, dat dit boek het beeld ontwerpt van een geheel verschillenden toestand, waarin de proost nog veel meer dan de deken het eigenlijke hoofd van het kapittel was, — een toestand bovendien, waarin praestatiën in natura nog geheel de overhand hadden op betaling in geld. Zulk een verouderd wetboek paste niet meer voor het Domkapittel van 1340 en kon niet dienen tot beslechting van de twisten der kanunniken. Alleszins verklaarbaar was het dus, dat de deken Henric van Jutfaes eene nieuwe volledige codificatie der rechtsgebruiken van het kapittel wenschte en bij Wstinc aandrong op de samenstelling daarvan.

Het doel, dat met het schrijven van het tractaat beoogd

---

1) Zie hierna p. 90: „cum corone et chorus et arcus, quorum fit mencio (scil. in Libro camere), non existant". (De oude Dom is afgebrand in 1253.) Eene andere tijdsbepaling levert de omstandigheid, dat het Liber camere als nog in gebruik vermeldt een misgewaad, geschonken door bisschop Boudewijn († 1196), en ook diens voorganger Godfried († 1178) herhaaldelijk noemt.

werd, was dus van zuiver praktischen aard: men wenschte aan het kapittel een leiddraad te geven, om twisten (vooral over de verdeeling der prebenden) te voorkomen. Een doel, dat aan het opstel natuurlijk het karakter gaf van een tijdelijk hulpmiddel: immers het had dan geen belang meer, zoodra de gewoonten en statuten van het kapittel veranderd werden. Werkelijk heeft het kapittel Wstinc's werk zoo opgevat: wij hebben een positief bewijs, dat de schrijver zelf, wel verre van aan zijn werk eene blijvende, wetenschappelijke beteekenis toe te kennen, het slechts als een handboek voor de praktijk der 14e eeuw beschouwde. Als hij in titel LXXVIII § 8 (p. 175) verhaalt, wat de proost aan de verschillende beambten moet uitdeelen, noemt hij van al die personen (hoewel zij door hun ambt voldoende zijn aangeduid) de namen, — aanduidingen, die natuurlijk alleen van belang waren voor zijne tijdgenooten en die den nakomelingen, die zijn werk ijverig bestudeerd hebben, zonderling in de ooren moeten hebben geklonken!

Eene gereede aanleiding tot het codificeeren zijner rechtsbronnen kan het Domkapittel gevonden hebben in het feit, dat de stad Utrecht in 1340 voor het eerst een wetboek had vastgesteld en daaraan juist enkele dagen voor den aanvang van het jaar 1342, waarin Wstinc zijn tractaat voltooide, eene bijzondere sanctie had verleend door de bepaling, dat men geen artikel zou mogen veranderen zonder goedkeuring van raad en gilden, — eene bepaling, waartoe men eveneens aanleiding had gevonden in de onrustige jaren, die de stad destijds pas had doorleefd [1]). Wanneer wij deze beide gelijktijdige producten van codificeerenden arbeid — het Liber albus en het Rechtsboek van den Dom — vergelijken, stijgt onze waardeering van Wstinc's werk. Het Liber albus bevat verscheidene keuren, eenige ordonnantiën, excerpten uit oorkonden, enkele aanteekeningen over eigendommen en rechten der stad, tarieven, een paar vonnissen en verscheidene oorkonden in extenso, bepalingen over procesrecht en politieverordeningen, zaken van duurzaam en van tijdelijk belang, alles in de bontste wanorde door elkander zonder een spoor van systematische indeeling, zonder logische volgorde en

1) Zie De Geer van Jutfaas bij de uitgave van het Liber albus in de N. Bijdr. voor rechtsgef. en wetgeving. N. R. I p. 200. — Vgl. mijne inleiding voor de uitgave der Utrechtsche rechtsbronnen. p. 355—358.

zonder verband. Het zou tot 1389 duren, eer de raad van Utrecht (zij het ook met hoogst gebrekkig resultaat) eene poging waagde, om in zijn Roede boeck het heterogene materiaal, dat zijn wetboek bevatte, in een eenigszins ordelijken samenhang te brengen.

Zien wij daarentegen, hoe Wstinc zijne taak opvatte. Hij vereenigde volgens eigene verklaring in zijn werk de „statuta" der kerk, zooals hij die in haar archief vond, en de „consuetudines", zooals hij ervaren had, dat zij in het kapittel van oudsher onderhouden werden of bij analogie onderhouden moesten worden [1]. Indien hij aan het slot van zijn werk ook de „privilegia" der kerk vermeldt, dan is die uitspraak niet vrij van zekere overdrijving, want eigenlijke privilegebrieven treft men in zijne compilatie slechts bij groote uitzondering aan. De „statuta", waarnaar Wstinc zijn boek noemt, moeten wij opvatten in de ruimste beteekenis van het woord. Strikt genomen is een *statutum* hetzelfde als eene *keur*. De Latijnsche vertaling van het woord *keur* is *statutum*, en de statuten van het kapittel, die wij hier in ruimen overvloed ontmoeten, bekleeden in den Dom dezelfde plaats als de keuren in het stedelijke rechtsleven. Maar toch begrijpt Wstinc onder het woord *statutum* veel meer: in hoofdstuk V § 22 stelt hij wel duidelijk eene „consuetudo conscripta" tegenover eene „statutum", maar dit statutum is een keizerlijke privilegebrief. Wanneer in 1337 het kapittel aan eenige zijner leden opdraagt uitspraak te doen over zekere twijfelachtige punten, waarover de Domproosten sinds lang met het kapittel in geschil lagen, dan besluit het, die uitspraak „pro statuto ecclesie inviolabiliter observare" (p. 211). Ook de akte van 1258, waarbij het kapittel eenige oude gebruiken bekrachtigt en registreert, noemt Wstinc zelf (p. 8) een „statutum". Onder de „statuta" van het Domkapittel verstaat hij dus zeer in het algemeen het statutaire recht, — het recht, dat zijne verbindende kracht ontleent aan de vaststelling op een bepaald oogenblik in plechtigen vorm en bij geschrifte, in tegenoverstelling met het gewoonterecht, dat uitsluitend steunt op de „observancia in ecclesia, eciam a majoribus" (p. 1). Doch ook al houden wij dit in het oog, dan nog moeten wij verklaren, dat Wstinc de consuetudines zeer ten onrechte

1) Zie hierna p. 1.

in den aanhef van zijn boek op den achtergrond plaatst; immers het gewoonterecht, dat in het stedelijke wetboek (zooals trouwens in alle dergelijke compilaties) geheel ontbreekt, neemt integendeel in zijn boek niet alleen de belangrijkste, maar ook verreweg de omvangrijkste plaats in.

Over de bronnen, die Wstinc gebruikt heeft voor de samenstelling van zijn werk, valt dan ook niet veel mede te deelen. De meest voor de hand liggende bron is natuurlijk het reeds vermelde Liber camerae van den Dom, dat in hoofdzaak hetzelfde onderwerp behandelde als Wstinc's boek. Inderdaad vinden wij op tal van plaatsen stukken daaruit medegedeeld [1]). Maar ook elders herkennen wij, zonder dat dit vooraf aangekondigd wordt, meer dan eens gedeelten, die bijna letterlijk aan dezelfde bron zijn ontleend. Zoo is de aanhef van den titel *De prebendis* op p. 171 geheel overgenomen uit het Liber camerae, dat met dezelfde woorden begint; de § 2—6 op p. 233 vindt men nagenoeg geheel terug in het handschrift van het Liber camerae op fol. 24. En zonder twijfel zou men bij nauwkeurige vergelijking op tal van plaatsen grootere of kleinere overeenkomst tusschen beide geschriften ontdekken [2]). — Het Liber camerae is vervaardigd in de 1ste helft der 13de eeuw [3]). Het is niet de ordinarius van het kapittel, die door Wstinc meermalen (p. 102, 267/8) afzonderlijk en éénmaal (p. 89) zelfs naast het Liber camerae wordt aangehaald; maar het wortelt toch in den ordinarius, die daarin geheel is opgenomen: immers het handschrift van het Liber camerae besluit aldus: „*Explicit Ordinarius cum quibusdam adjectis interpositis*". — Deze meer dan eens door Wstinc genoemde ordinarius zelf kan mede als (zeer secundaire) bron van Wstinc gelden

---

1) Bepaaldelijk op p. 57, 62, 99, 120, 201, 216, 221, 250, 274. Het wordt bovendien vermeld op p. 176 en 246.

2) Is het juist, dat Wstinc een groot deel van het Liber camerae in zijn boek verwerkt heeft, de uit die bron letterlijk overgeschrevene plaatsen, die ingeleid worden door de waarschuwing „Et hic inseretur quod dicitur in Libro camere" (zooals op p. 119 en p. 106) of iets dergelijks, zouden daarentegen wel eens kunnen blijken *allen* latere invoegselen te zijn van vreemde hand. De bovengemelde plaats op p. 119 heb ik zelf *volgens de duidelijke aanwijzing in den tekst* ingelascht; doch zij kan niet door Wstinc zelf opgenomen zijn, daar hij het daar behandelde (dat trouwens geenszins in zijn kader past) zelf nog eens korter verhaalt op p. 172. Een ander citaat uit het Liber camerae komt tweemaal (p. 201 en p. 221) voor. Zoo kan het ook zijn met de andere boven (Noot 1) aangehaalde plaatsen.

3) Zie over deze tijdsbepaling hiervoor p. XVIII Noot 1.

naast het eenmaal (p. 268) genoemde antiphonarium, het Liber pontificale (p. 56) en het Liber vite (p. 187), waaronder ik het necrologium van den Dom meen te moeten verstaan [1]).

Als tweede hoofdbron van Wstinc's werk moeten genoemd worden de statuten van het Domkapittel, die hij in grooten getale in het archief aantrof en waarschijnlijk allen in zijn werk liet afdrukken. Het oudste (alleenstaande) is uit het midden der 12de eeuw en sedert 1234 worden zij steeds talrijker. Bij deze statuten behoort blijkbaar de op p. 18 vermelde „consuetudo conscripta" van het Domkapittel, die zeer gelijkt op het oudste statuut van den deken Anselm (gedrukt op p. 140) en dus denkelijk een zeer oud, in primitieven vorm vervat statuut is. Eenigszins tot dezelfde categorie behoort nog een statuut van de provisoren der vijf kapittelen [2]) dd. 1288, waaraan Wstinc op tal van plaatsen gedeelten (meestal betreffende den lijkdienst der kanunniken) heeft ontleend [3]).

Een derde hoofdbron vormen de statuten der Keulsche kerkprovincie en de Utrechtsche synodaal-statuten. Van de provinciale statuten ontmoeten wij alleen de bekende van 1266, die in 1322 vernieuwd zijn [4]): zij worden aangehaald op p. 13, 244 en 273. Synodale statuten vinden wij hier genoemd van bisschop Dirk van der Are (1209, hernieuwd 1236) op p. 95, 165, 194, 242 en 249, — en van bisschop Guy van Avesnes (1310) op p. 164 (tweemaal) en 170 [5]).

Naast deze hoofdbronnen moeten enkele andere gegevens, die Wstinc hier en daar gebruikt, vermeld worden: in de eerste plaats de regel van Augustinus, die geheel afgedrukt wordt (titel LXXIV) [6]); — verder enkele pauselijke bullen,

---

1) Vgl. C. Block's Kroniek v. h. Utr. Regulieren-klooster (Bijdr. en meded. Hist. Gen. XVI p. 71): „Fuerunt sub hoc patre et alii viri illustres, *quorum nomina scripta sunt in libro vitae.*"

2) Zie andere oorkonden dezer nog vrij onbekende dignitarissen: Regesten van St. Pieter ad 1253 en 1288 (2 maal) (vgl. 1334) en achter ons HS. van Wstinc's werk.

3) Op p. 107, 232, 249, 252, 258, 260, 261. Van het geheele statuut vindt men een (zeer geschonden) afschrift achter het handschrift van Wstinc's boek in het archief van den Dom f. 142/3.

4) Gedrukt: Bondam, Charterboek van Gelderland. p. 585.

5) Beiden gedrukt: Van Mieris, Groot charterboek van Holland. I p. 153, II p. 96.

6) Deze regel, ontleend aan twee sermoenen van Augustinus, werd in 1063 op eene synode vastgesteld en in 1139 op het Lateraansche concilie bekrachtigd. (Vgl. daarover: Acquoy, Windesheim. I p. 96. — Sloet, Bedbur. p. 9.) Zij werd reeds uitgegeven in 1553 (te Utrecht bij H. Borculo) met de constituties van het Windesheimsche kapittel. (In deze uitgave ontbreekt het hierna p. 153 regel 6—37 medegedeelde.)

vóór allen de bul *Suscepti regiminis* dd. 1317, die telkens aangehaald wordt, en daarnevens de bullen *Alma mater* dd. 1298 en *Super cathedram* dd. 1300, — eenige oorkonden, die Wstinc in het kapittelarchief vond en opnam (blijkbaar dikwijls meer om hare oudheid dan om haar belang voor de behandelde stof), daaronder ook een keizerlijk privilege aan het Domkapittel (dd. 1196), — eene goederenlijst uit dit archief [1]), — eene ordonnantie over de tentoonstelling der ornamenten door den thesaurier, vastgesteld door zekeren deken Henric, die denkelijk ook in het archief van den Dom aanwezig was, — en wellicht enkele andere bronnen [2]).

Doch veel, zeer veel meer dan aan al deze bronnen heeft Wstinc ongetwijfeld aan zijne eigene ervaring ontleend. Het is schier ongeloofelijk, dat een tractaat van dezen omvang en met zoo tallooze details voor verreweg het grootste gedeelte ontstaan zou zijn uit het geheugen van één man. Slechts hij, die nagaat, hoe op het platte land herinneringen omtrent oude rechtsgebruiken in al hunne bijzonderheden zelfs bij onontwikkelde personen eeuwen lang kunnen blijven hangen, kan zich eene voorstelling vormen, hoe in de middeleeuwen, toen alle recht op overlevering berustte, het geheugen der menschen op deze punten eene ongeloofelijk veel grootere kracht bezat dan het onze. En zoo ergens, dan was zulk een geheugen onmisbaar bij het beheer van een kapittel: wanneer men de inrichting der kapittelrekeningen nagaat, komt men tot de conclusie, dat zij, die deze documenten hebben opgemaakt, inderdaad het geheele hoogst ingewikkelde samenstel der kapittelen in al zijne bijzonderheden in hunne hoofden (of althans in hunne agenda) moeten opgenomen hebben. De wijze, waarop, nadat het saldo van de rekening was

---

1) Deze lijst (Bijlage II), die nog in het archief berust, is bepaaldelijk niet ouder dan 1300, want Alard van Jamerlo, daarin (op p. 317) vermeld als verkooper van een goed aan het kapittel, wordt genoemd in eene oorkonde van 9 Juni 1309 in het archief van den Dom. Ik vermeld dit hier nog, omdat deze bijzonderheid een zekeren datum aan de hand geeft voor de in de lijst (l. c.) vermelde merkwaardige mededeeling omtrent verwisseling van de door het kapittel gekochte perceelen voor anderen grond. Het is niet onmogelijk, dat deze ruiling van de verspreid liggende stukken bij hoefslag voor een aaneengesloten perceel in verband staat met het dijkrecht. Doch opvallend is het, dat tevens de markegrond („communitas") verplaatst schijnt te zijn („nova communitas").

2) Zoo schijnt titel CVIII ontleend aan een juridiek advies: de toon en de verwijzing naar den Karthuizer Gerard verschillen althans geheel van Wstinc's gewonen schrijftrant.

vastgesteld, de verdeeling daarvan geschiedde onder de kanunniken, die verschillende aanspraken hadden naar mate van hunnen rang (capitulares en non-capitulares, supplementati en non-supplementati) en wier aandeel nog gewijzigd werd door verschillende omstandigheden (residentie, tijdelijke afwezigheid enz. enz.), is zoo uiterst ingewikkeld, dat alleen personen, volkomen tehuis in den doolhof van verschillende, dikwijls overoude en alleen op gewoonte berustende bepalingen, in staat moeten geweest zijn met succes dit moeielijke probleem op te lossen. Werkelijk waren dan ook speciale ambtenaren met dit werk belast: het waren de computatoren van het kapittel. Hun ambt bracht mede (Wstinc zelf bericht het ons op p. 112) „considerare statuta et consuetudines ecclesie, secundum quas proventus ecclesiastici ministrantur cuilibet de ecclesia de communi, et secundum illas camerario majori et minori committere, quod secundum suam estimacionem hoc cuilibet amministrent". En de papieren van een veel lateren computator, den vicaris Wouter Brock, die ons in het archief van den Dom bewaard zijn, leveren ons het bewijs, dat werkelijk de computator eene zeer uitgebreide kennis van de rechten en gewoonten van het kapittel bezat. Bij dezen ambtenaar en bij hem alleen kan ik dan ook de nauwkeurige bekendheid met het gewoonterecht onderstellen, die noodig was voor het schrijven van een boek als dat van Wstinc, en ik gis daarom, dat hij computator van het kapittel geweest is. Als men overweegt, dat deze bezoldigde post in de 14e eeuw alleen door kanunniken van het kapittel bekleed werd, en dat juist Wstinc door zijne voorafgaande carrière in dienst van den officiaal uitnemend daarvoor berekend was, dan zal men mijne gissing althans waarschijnlijk willen noemen. En alleen door haar aan te nemen zal de conclusie aannemelijk kunnen schijnen, dat het grootste en voor ons belangwekkendste deel van Wstinc's boek berust op de traditiën van het Domkapittel, van geslacht tot geslacht overgeleverd, het best in de personen der computatoren [1]).

Het volumineuse geheel van rechten en gewoonten, door Wstinc samengebracht, is door hem behoorlijk verwerkt en

---

1) Eenmaal (op p. 226) ontsnappen Wstinc de woorden „ut credo", — een duidelijk bewijs, dat hij zich hier op zijne eigene ervaring verlaat.

geredigeerd. Bij de beoordeeling daarvan moeten wij rekening houden met de uiterst geringe bekwaamheid der middeleeuwsche schrijvers in het systematiseeren en met hunne neiging, om zich door het toevallig vermelden van een onderwerp te laten verleiden tot de behandeling van eene daarmede eenigszins verwante aangelegenheid, al behoort die tot eene andere afdeeling. Doch eenmaal daarop voorbereid, mogen wij ook in de wijze, waarop Wstinc zijn stof verdeelde, een bewijs zien van zijne voor zijn tijd niet gewone bekwaamheid.

Het boek begint met een groven misgreep: aan het hoofd van zijn boek plaatst Wstinc een titel *De fide catholica*, handelende over het misdrijf van ketterij, dat beter geplaatst ware in titel XV: zijn ijver om de zuiverheid in de leer van zijn kapittel op den voorgrond te stellen heeft hem hier blijkbaar parten gespeeld. Doch verder loopt alles (althans aanvankelijk) vrij ordelijk en logisch.

Vooraf gaan drie titels over de bronnen van het recht: statuten en gewoonten (II—IV). Dan volgt een lange titel (V) over de verkiezing en aanstelling der leden en ambtenaars van het kapittel, waarbij zich (behalve eenige kleinere) die over de wijze, waarop bij vacatures gehandeld wordt (IX), geleidelijk aansluit. Eene reeks van titels behandelt daarna de ambtsplichten van alle personen, die met het bisdom en het kapittel in betrekking staan (XV—LX). — Dan begint de tweede groote afdeeling van het boek, die (na eenige inleidende kleine titels, allen tot deze zaak betrekking hebbende) de rechtspraak voor het kapittel behandelt (LXIX—LXXII) en ter gelegenheid daarvan ook alle ambtseeden van het kapittel (die eigenlijk in den titel over de ambtsplichten behooren) opsomt onder het hoofd *De jurejurando*; blijkbaar is Wstinc tot deze onjuiste indeeling verleid door de overweging, dat de eed een bewijsmiddel is. — De derde groote afdeeling handelt *De vita et honestate clericorum* (LXXIV—LXXVII), eene rubriek, die bij de geheele ontaarding van het kanonikale leven (veelbeteekenend genoeg!) niet veel anders bevat dan de regel van Augustinus en eenige mededeelingen over den koordienst. — De belangrijke titel *De prebendis* (LXXVIII) en de daarmede samenhangende *De clericis non residentibus* (LXXIX) behandelen de regeling der aan de kanunniken verschuldigde uitdeelingen: eigenlijk behoort daarbij nog de titel *De testamentis* (XCIV), die door eenige kleine titels

daarvan gescheiden is en grootendeels gewijd is aan de bespreking der jaren van gratie; doch Wstinc oordeelde het, naar het schijnt, gepast dezen titel te plaatsen onmiddellijk voor de beschrijving der begrafenisplechtigheden. — Deze titel *De sepulturis* (XCV) vormt de vijfde afdeeling: hij behandelt de voor een kapittel zoo gewichtige quaestie der memoriediensten en sluit zich eenigszins aan bij titel CIII, die (onder verwijzing naar den ordinarius) den dienst in de kerk van het kapittel kortelijk bespreekt. — De overige, kleine titels na titel LXXX vormen een bont allerlei: blijkbaar heeft Wstinc, die geen kans zag, evenals Jan Mathijssen eene halve eeuw later, zijn onderwerp in vijf tractaten af te handelen, aan het eind van zijn werk alles, wat hij nog bespreken moest en niet gevoegelijk in eene der reeds behandelde afdeelingen kon onderbrengen, zonder orde en zoo goed het ging bijeengeplaatst.

Wij kennen thans het ontstaan van Wstinc's boek. Gaan wij nu de lotgevallen daarvan na, en zien wij, hoe dit werk, aanvankelijk bestemd voor een zuiver praktisch doel en waaraan de schrijver zelf slechts eene tijdelijke, voorbijgaande waarde hechtte, spoedig een gezaghebbend werk is geworden, niet alleen binnen het Domkapittel, maar ver buiten de muren der stad Utrecht.

Zoodra Wstinc's werk gereed was, toonden zijne medebroeders, hoezeer zij het waardeerden, door aan het handschrift eene plaats te geven naast hun oud en hooggeacht Liber camerae: het werd daarmede in éénen band vereenigd [1]). Op den geheelen band ging door het gebruik allengs de naam over, dien aanvankelijk alleen het oudste stuk, dat de eerste plaats daarin innam, gedragen had: het heette sedert *Liber*

---

1) Dit blijkt uit het feit, dat de bij het oorspronkelijke handschrift behoorende index nog steeds in den band aanwezig is. (Zie dien index afgedrukt hierna p. 285.) Dat deze index inderdaad bij het oorspronkelijke handschrift behoord heeft, blijkt uit Wstinc's verwijzingen (hierna p. 104 Noot 7, 117 Noot 7, 119 Noot 3 en 146 Noot 4) naar andere plaatsen van zijn werk, die in alle handschriften (behalve het officiëele) mede overgenomen zijn, hoewel de bladzijden natuurlijk nu niet meer uitkomen. Deze verwijzingen nu passen volkomen op de in den ouden index genoemde bladzijden. Onverklaarbaar is het alleen, dat op dien index het opschrift van titel XVII reeds luidt: „*De officio archisubdyaconi*", hoewel de § volgens de ontwijfelbaar oudste lezing van handschrift Br. oorspronkelijk moet begonnen zijn met de woorden: „*Choricpiscopatus* (*niet*: Archisubdyaconatus) in ecclesia nostra dignitas est etc." (Zie echter p. LVII Noot 2.)

camere of *Camerboeck*, en ook Wstinc's werk alleen komt meermalen onder dien onjuisten naam voor [1]).

Het groote nut van het werk bleek steeds meer: dagelijks werd het gebruikt. En dit drukke gebruik deed eerlang de aandacht vallen op de daarin voorkomende leemten. Nu men het geheele samenstel van de rechtsgewoonten en statuten van het kapittel kon overzien, bleef het niet lang verborgen, welke punten onzeker waren. Natuurlijk werd dan eene beslissing noodig en op tal van plaatsen van het handschrift werden dan ook eerlang — wellicht nog door Wstinc zelf — die genomene beslissingen aangeteekend. Over punten van aanbelang werden zelfs dikwijls geheele statuten gemaakt en in het boek bijgeschreven.

Ik laat hier een lijstje volgen van de inlasschingen en verbeteringen in het boek, die thans nog te constateeren zijn; natuurlijk is haar aantal belangrijk grooter, want alleen daar, waar zij onhandig aangebracht zijn of strijden met Wstinc's betoog, is hare aanwezigheid thans nog te herkennen.

p. 4. De woorden „expensis tamen omnium" aan het slot van III § 4, die alleen in ons HS. voorkomen, worden daardoor gekenmerkt als eene latere bijvoeging.

p. 6. Het kapittelbesluit van 11 September 1343 staat midden in een volzin (zie boven p. XVI) en is dus ingevoegd.

p. 9. De § 8 schijnt eene bijvoeging: immers zij bevat eene uitwerking (gedeeltelijk met dezelfde woorden) van hetgene aan het slot van § 13 (en daar in het goede verband) herhaald wordt.

p. 9. De § 9 is eene nieuwe bijvoeging, die het verband stoort: in den titel *De electione* komen de „emolumenta capitularia" niet te pas. De bedoeling is blijkbaar, te waken tegen de verkeerde gevolgtrekking uit het in § 8 gezegde, dat ook de verdeeling der emolumenta, evenals de stemmen, gelijk moet zijn.

1) Zie hierna p. 99 Noot 5 („*huic* Libro camere", reeds in 1390) en p. 218 Noot 4. — HS. L. heet (1517) „*presens* Liber camere". — Rechtsbr. v. Utr. I p. 241: „In desen synne staet *in den Camerboeck* gescreven". — Kopijboek E der stad Utrecht f. 151: „Dit punt staet int Camerboeck ten Doem". — HSS. Hoencoop (Rijks-arch. Utrecht). VI f. 310 vs.: „ex Libro camerae". — Ook het handschrift van St. Pieter, waarin Wstinc's werk is opgenomen, heet daarnaar *Liber camere cathenatus*. — Verdam, Midd. nederl. woordenb. III p. 1140 beschouwt dezen naam (althans op deze plaats ten onrechte) als een zelfstandig naamwoord.

p. 13. De 4 slotregels van § 16 zijn bijgevoegd en wel zeer slordig; immers het voorafgaande kondigt reeds het statuut aan, dat toch eerst in het vervolg wordt opgenomen.

p. 15. De tekst van § 17 is geheel veranderd door de opheffing van het choriepiscopaat. De oude tekst, ons nog in HS. Br. bewaard, is te lezen op p. 15 Noot 14 (hoewel aan het slot blijkbaar corrupt).

p. 35. Het statuut van 3 September 1342 over het choraalhuis kan nog in den oorspronkelijken tekst opgenomen zijn; wellicht is het echter bijgevoegd. Uit het verband blijkt dit niet; maar daar het iets jongere statuut op p. 202 nog in het oorspronkelijke opgenomen schijnt, zal dit ook met dit statuut het geval zijn.

p. 38. De beide deelen van § 43 sluiten niet op elkander. Het eerste gedeelte geeft eene lijst der aan het kapittel behoorende kerken; het tweede deelt mede, hoe die kerken bezet worden. Over Medemlec, Oudedincvelt en Radinchem spreekt de 2e alinea niet: ze zijn dus daar uitgevallen, de beide eerste denkelijk op de plaats, waar de HSS. nog eene lacune hebben, — Radinchem kan later ingelascht zijn. — Daarentegen noemt de 2e alinea de kerken van Marsen, Wiringhen en Brugge, die in de 1e alinea ontbreken. Marsen kan bijgeschreven zijn; Wieringen was een oud goed van St. Maarten (zie: Cartularium v. h. Sticht. p. 42); Brugge kan weggelaten zijn, omdat de in 1124 gemaakte regeling (l. c. p. 142) het nagenoeg onafhankelijk van den Dom maakte. — Het slot van § 43 over de kerken van Epe, Hierde en Hattem is blijkbaar een bijvoegsel.

p. 45. De woorden „prebenda episcopali excepta" tot aan het einde van § 3 ontbreken in HS. Br. en zijn blijkbaar later bijgevoegd, in ons HS. eerst in de 16e eeuw op uitdrukkelijk bevel van het kapittel, in U. en in de bron van P. en O. blijkbaar reeds vroeger.

p. 63. De woorden „Nec episcopus — intromittere", die eene soort inleiding vormen voor de mede te deelen oorkonden, ontbreken in HS. Br. en zijn dus *wellicht* een later invoegsel. De beide compositiones van aartsbisschop Sifrid van Keulen en van den kardinaal-

diaken van St. Adriaan schijnen daarentegen oorspronkelijk in Wstinc's boek gestaan te hebben (hoewel de aankondiging daarvan in HS. Br. ontbreekt [1])). Deze beide oorkonden werden blijkbaar aanvankelijk uit het oorspronkelijke HS. in de afschriften overgenomen, terwijl ze in de latere, van die afschriften genomene kopiën eenvoudig werden weggelaten, omdat het grootste stuk in 1343/4 vervallen was. De nieuwe redactie, die in het officiëele exemplaar werd opgenomen, nam echter (zooals het behoorde) de stukken van 1343/4, die de uitspraak van den kardinaal-diaken vervingen, op *met* de uitspraak van aartsbisschop Sifrid, die in 1343/4 bevestigd werd. De § 6—8 van titel XVI zijn dus zonder twijfel later ingevoegd.

p. 78. De laatste 16 woorden van titel XVII zijn blijkbaar later bijgevoegd, daar zij nog ontbreken in het oudste handschrift Br., dat in overeenstemming daarmede in het voorafgaande niet spreekt van den *aartssubdiaken*, maar van den *choorbisschop*, die *diaken* moet zijn.

p. 96. De verwijzing naar het kapittelbesluit van 11 September 1343 is — het blijkt reeds uit het verband — blijkbaar eene marginale glosse, die in den tekst is geraakt.

p. 97. De laatste 5 regels van titel XXI behooren niet in het verband: zij dragen meer het karakter van vrome wenschen omtrent mogelijke gunsten, die de bisschop aan de kanunniken van den Dom zou kunnen bewijzen, dan van eene beschouwing omtrent de plichten van de proosten van Elst en St. Odilienberg. Een onhandig afschrijver nam blijkbaar deze verzuchting van een hebzuchtigen broeder in den tekst op.

p. 107. De woorden „Et incipit amministracio sua Kalendis Octobris" schijnen eene marginale aanwijzing voor den Grooten kameraar over het tijdstip, waarop hij

---

1) *Onmogelijk* is het dan ook niet, dat Wstinc oorspronkelijk in zijn boek geheel niet van de geschillen tusschen bisschop en aartsdiaken over de rechtspraak gesproken heeft, en dat dus de beide composities eerst later ingelascht zijn, terwijl de laatste later in ons HS. weder vervangen is door de stukken van 1343/44.

in functie moet treden. Laat men ze vervallen, dan loopt de tekst beter door.

p. 107. Het citaat uit het Statutum provisorum komt andermaal voor op p. 249, en daar in een beter verband dan hier. De woorden „Iste debet lectores psalterii procurare. De hoc est statutum" schijnen dus hier (met het fragment-statuut zelf) ingelascht. Had Wstinc dit stuk in zijn tekst opgenomen, dan zou hij het zonder twijfel geplaatst hebben eenige regels vroeger, waar gehandeld wordt van de aanstelling door den kameraar van den schrijver en van het verschaffen van kaarsen bij de sacramentswijding, *niet* aan het slot, als het salaris en de emolumenten van den kameraar reeds behandeld zijn.

p. 112. De § 2 van titel XLII is blijkbaar ingelascht, daar zij niet overeenstemt met Wstinc's goede gewoonte, om, waar hij een statuut aanhaalt, dit ook mede te deelen. Het aangehaalde statuut toch (trouwens van 1343) komt in zijn boek nu niet voor, hetgeen bevreemdend is.

p. 119. De § 3 van titel LIX is blijkbaar later ingelascht. Vertrouwende op de verwijzing „Et hic inseretur etc.", nam ik het in het handschrift ontbrekende citaat uit het Liber camerae over. Doch de inhoud daarvan komt nogmaals verkort voor op p. 172 (§ 2): Wstinc kan dus niet bedoeld hebben, het hier nogmaals in extenso af te schrijven.

p. 124. De woorden „sic et decanus noster et choriepiscopus" aan het slot van § 4 ontbreken in HS. Br. en zijn dan ook zeker later bijgevoegd: de zin had gevorderd, deze dignitarissen dadelijk te gelijk met den aartsdiaken te noemen. (De vermelding van den choriepiscopus, door HSS. U. P. en O. weder veranderd in „archisubdyaconus", bewijst echter, dat deze inlassching reeds zeer vroeg moet hebben plaats gehad: zie het hierboven aangeteekende ad p. 15.)

p. 163. De woorden „et sic usi sumus anno Domini 1345" zijn natuurlijk eene latere marginale bijvoeging, die bij ongeluk midden in een zin is terechtgekomen.

p. 171. Het zou mij niet verwonderen, zoo de rangschikking der eerste 17 §§ van titel LXXVIII in de war

was geraakt. Zij handelen allen over de ministratie van den proost, terwijl § 18 vlg. de ministratie van den Grooten kameraar behandelen. Doch de volgorde der §§ is vreemd. § 1—8 loopen geregeld door en sommen de verschillende uitdeelingen van den proost op. Het is niet onmogelijk, dat § 10, die de uitdeelingen aan de vicarissen van de prelaten der vier andere kapittelen behandelt, nog daarbij behoort; waarbij zich geleidelijk aansluit § 16, dat het statuut van 1333 over de prebenden dezer prelaten („hujusmodi prelatorum", hoewel zij in het voorgaande niet vermeld worden) bevat, terwijl § 17 de lijst van 's proosten uitdeelingen weder voortzet en het totale bedrag daarvan mededeelt. Maar de §§ 11—15, die de rechten van de bezitters der verschillende soorten van prebenden behandelen, schijnen achter § 17 te behooren en de § 8 (en § 9, 16) sluit zich daarbij geleidelijk aan. Met zekerheid durf ik echter de orde niet aldus te herstellen.

p. 174. De woorden „Sed nunc exactor—III urnas cervisie" zijn natuurlijk later ingelascht, daar zij een toestand beschrijven, afwijkende van den ouden, door Wstinc zooeven in zijnen tekst geschetst.

p. 178. De woorden „Et ita fuit diffinitum—sparingie" met de vermelding van het kapittelbesluit van 2 December 1344 storen den gang van het betoog en zijn weder als marginale glosse te beschouwen.

p 179. De geheele § 14, vermeldende een kapittelbesluit van 28 April 1343, valt uit den toon, noemt tegen Wstinc's gewoonte namen en allerlei details en stoort de uiteenzetting van de verschillende rechten op uitdeelingen: zij is dus weder ingelascht.

p. 185. De woorden „hoc est duas libras" in regel 10 zijn eene inlassching uit een tijd, toen men de libre bonorum van de 1e helft der 14e eeuw niet meer kende.

p. 187. De 7 slotwoorden van § 22 zijn eene verduidelijking van de in den vorigen regel voorkomende woorden „in tytulo sequenti", die een gebruiker van het handschrift later op den kant bijschreef.

p. 188. De § 24 bevat een kapittelbesluit — blijkbaar van

na het jaar 1342, toen Wstinc zijn boek schreef — dat hier geheel misplaatst is.

p. 194. De datum aan het slot van § 27 is in ons HS. later bijgeschreven: hij ontbreekt overal elders.

p. 196. De geheele § 31 (statuut van 14 Maart 1344) is ingelascht. Boven (p. XV) zeide ik reeds, dat de inhoud over de vier jaren van gratie strijdt met Wstinc's elders gedane mededeelingen over drie jaren van gratie. Uit p. 218 Noot 4 blijkt bovendien, dat het stuk niet in alle handschriften van ons tractaat voorkwam [1]).

p. 201. Het in § 5 medegedeelde citaat uit het Liber camerae komt nogmaals voor, in beter verband, op p. 221: de § is dus hier blijkbaar een later toevoegsel.

p. 202. Het in § 6 medegedeelde statuut van 30 October 1342 past zeer goed in het verband. Wstinc zal het dus nog opgenomen hebben in zijn boek, dat juist omstreeks dien tijd voltooid werd. Bovendien schijnt de definitie van de „distribuciones cotidiane" op p. 188 mutatis mutandis aan dit statuut ontleend.

p. 208. Het in § 9 medegedeelde kapittelbesluit van 19 April 1344 is zeker ingelascht. De vorm der mededeeling wijst dit reeds aan, en bovendien is de inhoud van het besluit hier misplaatst: het behoorde midden in § 8, niet daarachter te staan. (Ook de volzin „Hanc licenciam—consensu" in § 8 schijnt mij verdacht.)

p. 208. De woorden „quod per lapsum temporis expiravit" in § 10 zijn natuurlijk een invoegsel, daar er geen reden zou te bedenken zijn, waarom Wstinc een statuut, dat in onbruik was geraakt, in zijn boek zou hebben opgenomen. Bovendien kan dit statuut, dat van 1341 dagteekent, reeds in 1342 niet „per lapsum temporis" in onbruik geraakt zijn.

p. 209. De tusschen streepjes geplaatste volzin in § 11, die het zinverband geheel verstoort, is zonder twijfel

---

1) Of de uitlating in ons HS. van het op p. 199—206 gedrukte is toe te schrijven aan slordigheid dan wel aan het feit, dat de statuten van 1324 en 1342 in onbruik geraakt waren, durf ik niet te beslissen. Ik vermoed het eerste, daar het begin van § 3 en § 4 niet weggelaten konden worden zonder den aanhef van § 2 zinloos te maken. Ook bevat HS. T., overigens *geheel* aan ons HS. gelijk, de daar ontbrekende paragraphen.

later ingevoegd, zeker aanvankelijk op den kant. De inhoud schijnt ontleend aan het statuut, medegedeeld in de voorafgaande § 6, waarin nagenoeg dezelfde woorden voorkomen op p. 205.

p. 218. Het statuut van 1343 (§ 17) is blijkbaar later ingevoegd. Dit blijkt uit de omstandigheid, dat het, blijkens de in noot 4 medegedeelde notitie, slechts in enkele handschriften van Wstinc's werk voorkwam. Bovendien merkte ik reeds boven op, dat de opmerking aan het slot van § 16 niet gemotiveerd schijnt, nu § 17 volgt.

p. 221. De 2e alinea van § 20, het kapittelbesluit van 22 April 1343, is blijkens den vorm der mededeeling en het noemen der persoonsnamen (bij Wstinc geheel ongewoon) blijkbaar ingelascht: het besluit schijnt trouwens het karakter van een personeelen maatregel gedragen te hebben.

p. 235. Onder aan deze bladzijde is eene lange kantteekening — die, uit den tekst van het statuut („hujus littere") a contrario redeneerende, eene conclusie maakt over verschillende andere, in het statuut niet voorziene gevallen — in den tekst geraakt, die daardoor onverstaanbaar wordt. Deze invoeging begint met: „Ex quo sequitur" in regel 14 v. o. en loopt 13 regels door tot aan „quominus interfuisset eisdem"; althans dit komt mij waarschijnlijk voor [1]).

Door al deze bijvoegingen en veranderingen had Wstinc's handschrift, eer vele jaren verloopen waren, reeds het aanzien van een kladboek vol ratures gekregen. Zoo werd dan (denkelijk reeds kort na 1346 [2])) eene kopie gemaakt [3]), waarin

1) In den tekst had ik in noot 7 de inlassching reeds gesignaleerd, maar haar, daar de tekst mij niet geheel duidelijk was, te veel beperkt. — Zeker zijn er nog meer veranderingen dan de hierboven opgesomde in het boek gemaakt; zoo zijn de beide op p. 117 en 118 aangehaalde eedsformulieren van den advocaat en den notaris van het kapittel in het boek niet te vinden.

2) Van dat jaar dagteekent het laatste, achter Wstinc's tekst bijgevoegde synodaalstatuut; wij zagen reeds, dat in de later ingevoegde aanteekeningen het jaar 1345 het laatste is, dat voorkomt. Wij zullen later zien, dat de vervanging van het origineel door het afschrift in ieder geval moet hebben plaats gehad voor 1376.

3) Het zal later blijken, dat voor dien tijd reeds minstens twee, denkelijk veel meer afschriften van het boek gemaakt moeten zijn.

alle latere bijvoegingen werden opgenomen, en dit afschrift werd nu met het oude Liber camerae in een band vereenigd, terwijl het sterk gecorrigeerde oorspronkelijke handschrift van Wstinc's werk (met uitzondering van den index, die behouden scheen te kunnen blijven [1])) vernietigd werd. Enkele weinig beduidende redactie-wijzigingen werden te gelijk in den tekst aangebracht [2]). Dit hanschrift, dat het officiëele exemplaar van het Domkapittel bleef [3]), is nog steeds (in een band met het handschrift van het Liber camerae) in het kapittel-archief aanwezig.

Talrijk zijn de bewijzen, dat het Domkapittel dezen codex in hooge eer gehouden heeft [4]) en Wstinc's werk langzamerhand is gaan beschouwen als een authentiek stuk, dat even goed als eene oorkonde bewijs leverde van het daarin medegedeelde. Toen er in 1459 geschil ontstond over de rechten van den proost van Westfriesland, legde het kapittel eenvoudig een extract „ex Libro camere ecclesie nostre Trajectensis autentico" over (bevattende de titels V § 19 en XXII), liet door een notaris plechtig verklaren, dat dit extract „cum originali Libro camere" volkomen overeenstemde, en bekrachtigde het daarna met het kapittelzegel [5]). En evenzoo nam in 1520 de nieuw benoemde deken van Westfriesland Arnold

---

1) Zie hiervoor p. XXVI Noot 1.

2) Nam. de op de boven medegedeelde lijst van inlasschingen aangeduide volzinnen, die in ons HS. alleen voorkomen. Vlg. ook p. XXVI Noot 1 (betreffende het schrappen der verwijzingen).

3) Dat het ons in het archief van den Dom bewaarde handschrift (hoewel het zich een tijd lang in partikulier bezit bevond: zie hiervoor p. V Noot 3) werkelijk het officiëele exemplaar is, blijkt uit tal van bijzonderheden: 1°. de kennelijke hand van den Domdeken Johan Van der Vorst van Loenbeke (1529—1546) schreef op het titelblad: „Iste est Liber camerae ecclesiae Trajectensis." 2°. Op een paar plaatsen (fol. XXIX en fol. CXX: hierna p. 45/46 en p. 218) komen officiëele aanteekeningen voor, door den secretaris van het Domkapittel op 's kapittels last daarin eigenhandig geschreven. 3°. De hierna te vermelden citaten over de proosdij van Westfriesland, genomen „ex Libro camere ecclesie nostre *autentico*", komen overeen met de bladzijden van ons handschrift. 4°. Ook het citaat, aan Wstinc's boek ontleend in het begin van het officiëele leenregister van bisschop Rudolf, verwijst naar de betrokkene bladzijde van ons handschrift.

4) Reeds in een charter van 1350 Mei 2 vinden wij daarvan eene aanduiding. Het stuk, dat eene verandering bevat van de fundatie van het kapittel van Steenwijk door bisschop Jan van Arkel, begint evenals Wstinc's boek aldus: „Nos, qui noctes ducere tenemur insompnes ut quietem subditis preparemus, etc." Naar het schijnt, heeft dus de bisschop bij de hervorming van het Steenwijksche kapittel het toen eerst acht jaren oude tractaat van Wstinc reeds geraadpleegd.

5) Zie dit extract in afschrift in een registertje met stukken over de proosdij van Westfriesland in het kapittelarchief.

van Buchorst de rechtspraak in zijn district krachtens opdracht van het Domkapittel en den proost van Westfriesland op zich „juxta formam Libre camere dicte ecclesie Trajectensis et commissionem suam" [1]). Sterker nog spreekt hetgeen in 1482 voorviel. Het verzet tegen bisschop David van Bourgondië was in vollen gang: twee van de drie leden der Statenvergadering (ridderschap en stad) wilden Engelbert van Cleve tot ruwaard van het Sticht aannemen en den bisschop in staat van beschuldiging stellen. Maar „die clesy (de vijf kapittelen) haelden hoer Camerboeck voert", en brachten alleen door een beroep daarop teweeg, dat men de zaak tot eene volgende vergadering uitstelde [2]).

Nog in vrij wat latere tijden blijkt het gezag van het „Camerboeck" onverminderd te zijn gebleven. In het langdurige proces van het kapittel tegen den Domproost Slacheck over de uitoefening van de rechten van den proost (omstreeks 1535) zien wij beide partijen zich voortdurend op het gezaghebbende werk beroepen en extracten daaruit ten processe overleggen [3]). En toen 's Domproosten advocaat het waagde, het gezag van het boek te betwijfelen, zeggende, „dat hy Librum camere noch statutorum noch den Ruyghe boeck nyet autentycquen en hielt", sprong het kapittel met kracht voor dat gezag in de bres: „In den eersten salverende Librum camere, seggen die heren deken ende capittel van den Dom, dat Liber camere van heeden noch van ghisteren nyet gemaeckt en is, maer over meenich hondert jaeren; dan is altijt gehouden geweest by 't capittel van den Doom voer autentijcq, zunderlinghe aengaende die puncten ende articulen, diewelcke concerneeren ministrationem . . . . . Et per consequens debet illo libro credi, prout nostri majores illi fidem adhibuerunt, ex eo maxime, quia videtur observationem primitive ecclesie Trajectensis circa similia optime complecti ac declarare, et ideo ad minus quantum ad illa debet illo libro omnino credi et indubitata fides adhiberi . . . . . . Des te meer want dieselve Camerboeck sint dyen tijt is gereduceert in Libro statutorum ecclesie Trajectensis [4]) ad requisitionem decani et capituli Trajectensis

1) Losse stukken over de proosdij van Westfriesland in het kapittelarchief.

2) Matthaeus, Analecta. I p. 440.

3) Eveneens haalde het kapittel in 1533 in een proces tegen den thesaurier Pigge titel VIII § 3 *De supplenda negligencia* aan. (Arch. Dom.)

4) Met het *Liber camerae* wordt hier blijkbaar het oude bedoeld, terwijl Wstinc's werk

per dominum Hugonem Vustinck, canonicum ejusdem ecclesie; et quum notorii juris sit, quod quodlibet collegium potest sibi statuta certa condere, et quum ita factum fuerit et illa statuta fuerunt in suo ordine in uno volumine compilata, ille Liber statutorum debet etiam censeri autenticus" [1]).

Nog lange jaren na deze nadrukkelijke verklaring — omstreeks 1568 — meende het kapittel de „gerechticheyt der kercke" tegen niemand minder dan den Procureur-generaal zelf te kunnen bewijzen door overlegging van een extract „uuyt het Camerboeck der kercke van den Doom, rustende in den cleynen archyven derselver kercke" [2]).

Intusschen was het officiëele afschrift van Wstinc's boek, dat wij zoo dikwijls door het kapittel hebben zien gebruiken, geenszins het eenige, noch zelfs het eerste, dat van het oorspronkelijke handschrift gemaakt was. Uit ons handschrift zelf [3]) weten wij, dat er reeds in 1495 *vele* afschriften van het Liber camerae bestonden [4]). Reeds dit feit wijst er op, dat Wstinc's werk zeer spoedig algemeen bekend en veel gebruikt werd, zoowel in als buiten het Domkapittel. Werkelijk was dit het geval. Allereerst vinden wij de bewijzen, dat ook de andere Utrechtsche kapittelen aan het door den Dom hooggeachte stuk groot gezag hebben toegekend. Een der ons bewaarde handschriften was volgens het titelblad eenmaal het eigendom van het kapittel van Oudmunster; een tweede werd vervaardigd voor een scholaster van dit kapittel. Het kapittelarchief van St. Pieter bezit nog een afschrift van Wstinc's

---

hier aangeduid wordt door *Liber statutorum.* Inderdaad schreef ook de toenmalige deken Johan Van der Vorst van Loenbeke op het titelblad van het oudere werk: „*Iste est Liber camerae ecclesiae Trajectensis*" en op het titelblad van Wstinc's boek: „*Ista sunt statuta ecclesiae Trajectensis*" (half weggesneden). Toch maakte het kapittel (terecht) onderscheid tusschen Wstinc's rechtsboek en de *officiëele* verzameling der statuten: alleen de statuten zelven hadden (men zag dit zeer wel in) eigenlijk gezag. Toen de Domproost van zijne zijde een extract uit Wstinc's werk overlegde (denkelijk een, waarin een statuût aangehaald werd), antwoordde het kapittel: „Aengaende den boick, beginnende *Quia non nisi pacis in tempore etc.*, seggen Doemdeken ende capittel, dat zy tselve boick nyet geconfereert en hebben mitten boick van huerluyden statuyten derselver kercken, waromme zy tselve nyet en konnen kennen ofte ontkennen." (Antw. v. h. kap. onder de stn. v. h. proces in het archief v. d. Dom.)

1) „Salvatie" van het kapittel onder de processtukken in het kapittelarchief. Aldaar ook extracten, bevattende tit. IV 1, 2 en CVII 3.

2) Arch. v. d. Dom.

3) Zie hierna p. 218 Noot 4.

4) Van de (zeker talrijke) verlorene handschriften, is er één ons bekend als een „MS. Soudenbalch", waaruit handschrift O. in margine eenige varianten bevat.

werk, dat gevolgd wordt door eene verzameling der statuten van het kapittel; de geheele band heet (natuurlijk in navolging van het exemplaar van den Dom) *Liber camere catenatus* en lag dus blijkbaar aan een keten in de kerk of in de kapittelkamer ter inzage voor de leden van het kapittel. Zoover wij weten, bezat het kapittel van St. Marie zulk een afschrift niet; maar wij hebben het bewijs, dat dit kapittel aan Wstinc's werk nog hoogere eer bewees: een gedeelte van het opstel (titel LXXXVI — en misschien ook andere) is in het statutenboek van het kapittel opgenomen, en wel niet in eenvoudig afschrift, maar in eenigszins gewijzigden vorm [1]). Blijkbaar heeft dus het kapittel het boek beschouwd als een authentiek stuk, dat de moeite eener omwerking loonde, voordat het als geldig recht gerecipiëerd werd; het kapittel handelde met het stuk geheel als met de statuten van het Domkapittel, waarvan het enkele met eenige wijzigingen geheel overnam [2]).

Doch ook kapittelen buiten Utrecht namen gaarne het veel geachte boek als richtsnoer van hunne handelingen aan. Geen wonder trouwens! Want waren de vijf Utrechtsche kapittelen onderling nauw verbonden, de andere kapittelen van het bisdom konden zich geenszins onafhankelijk achten van den Dom. Wstinc zelf verzekert het ons: „in erectionibus ecclesiarum collegiatarum et in translacionibus et alienacionibus earum (episcopus) consensum nostri capituli exigere et optinere consuevit, et sine eo non valeret" [3]). En inderdaad, wij bezitten eene akte van 1505 (October 18), waarbij het Domkapittel expresselijk zijne toestemming verleent tot de in 1503 gedane verheffing der parochiekerk van Capelle op Zuid-Beveland tot eene kapittelkerk [4]). Het kapittel doet dit

---

1) Zie dit gewijzigde stuk gedrukt: Muller, Over claustraliteit, p. 218. (Ik meende toen nog, minder goed bekend met den aard van Wstinc's boek, dat het origineel een statuut van den Dom was, door W. in zijn werk opgenomen.)

2) Zooals het statuut van 1341 over de tourbeurten (hierna p. 29), dat met eenige wijzigingen bijna woordelijk is overgenomen door het kapittel van St. Marie in 1360. (Zie deze gewijzigde redactie gedrukt bij: Dodt, Archief. III p. 365.)

3) Zie hierna p. 227.

4) Afschrift op een blad papier in het kapittelarchief onder de losse stukken der Domproosdij. — Evenzoo bij de goedkeuring in 1303 door het Domkapittel van de stichting van het kapittel te Bommel (hierna p. 39). Het kapittel zegt daarbij uitdrukkelijk: „decanus et canonici erunt nobis et ecclesie nostre in omnibus perpetuo ad observanda statuta et consuetudines dicte ecclesie nostre obligati." (Doch deze kerk was reeds van ouds van het Domkapittel afhankelijk.) Bij de stichting van het kapittel in de Haagsche

met eene merkwaardige toevoeging, die ons bijzonder belang inboezemt: het overweegt daarbij de wenschelijkheid, dat het nieuw gestichte kapittel „(se) nostris libertatibus, consuetudinibus et statutis conformet, *quibus eciam se conformare tenetur*". Wij mogen dus inderdaad verwachten, dat andere kapittelen van het bisdom Utrecht in Wstinc's arbeid, die ons deze „consuetudines et statuta" van den Dom zoo uitvoerig beschrijft, bijzònder belang gesteld zullen hebben. En dit blijkt ook het geval geweest te zijn: althans het kapittel van Amersfoort nam een fragment uit Wstinc's boek op in zijn statutenboek [1]), en een der ons bewaarde handschriften van het geheele boek werd geschreven op last van eenen proost van het Leidsche kapittel van St. Pancras. Ja tot buiten het bisdom vinden wij sporen van den invloed, door Wstinc's boek op geestelijke corporatiën geoefend: een der handschriften van zijn werk, die tot ons gekomen zijn, is afkomstig van de abdij van St. Jacques te Luik.

Treffender wellicht nog is het feit, dat wij ook buiten de geestelijke stichtingen, in de kringen der leeken, bewijzen aantreffen van de hooge achting, waarin het boek stond. Zoo vinden wij in het officiëele leenregister van bisschop Rudolf van Diepholt (1433—1455) een afschrift van titel XC § 1 over 's bisschops rechten als leenheer. In het rechtsboek der stad Utrecht, genaamd Die Roese (1392—c. 1475) [2]) treffen wij eene vertaling aan van de titels V § 2 en XV § 3. En een ander Utrechtsch stadboek, het kopijboek E (geschreven in 1374/5 met bijvoegselen tot 1403), deelt op fol. 151 verschillende extracten mede [3]) over het generaal kapittel (titel XVIII § 4, 5), de middelen om den bisschop te dwingen

---

hofkapel in 1367 was bepaald: „Ende dese canonike zullen hebben ende houden alsulke statuten, alse enighe der canezien tUtrecht heeft, *die ze kiezen bi onsen rade*." (De Riemer, Beschr. v. 's Grav. I p. 191 vgl. 201.)

1) Muller, Over claustraliteit. p. 6 Noot 2. — Ook dit kapittel was trouwens sedert zijne stichting afhankelijk van de gewoonten van den Dom: de stichtingsakte van 1337 zegt: „Item quod dicti canonici in habitu, incessu, conversacione, in disciplina ecclesiastica, in divinis officiis, modo et tempore, vicissitudine ministrandi, honestate chorali, ordinacione officiatorum ecclesie et censura residencie et circa hec emergentibus et aliis juribus et consuetudinibus canonicalibus se conformabunt capitulo et canonicis ecclesie nostre Trajectensis." (Orig. arch. Dom.)

2) Zie Roese. CXXXII. 1, 2, gedrukt: Rechtsbr. v. Utr. I p. 241.

3) Bepaaldelijk uit ons handschrift, want titel V § 2 draagt het hoofd van titel IV *De consuetudine*, terwijl alleen in ons HS. het hoofd van titel V *De eleccione* ontbreekt.

bij verzet tegen het generale kapittel (V § 2, LX § 1) en 's bisschops rechtspraak (XV § 4). Ook buiten Utrecht komt hetzelfde verschijnsel voor: het oudste stadboek van Deventer (N⁰. 1607 van den inventaris) bevat op p. 6 met eene hand van het laatst der 15ᵉ eeuw afschriften uit de titels II en XV van Wstinc's boek. Doch het merkwaardigste bewijs van de hooge achting, waarin het tractaat ook bij leeken stond, levert een besluit van de Utrechtsche Statenvergadering. Evenals het kapittel van St. Marie, naar wij zagen, een gedeelte van Wstinc's boek omwerkte en als statuut aannam, zoo stelden ook de drie standen van het Sticht eene „declaracie" op, waarbij zij de bekende § 4 van titel XV over 's bisschops landrecht „verclaerden", m. a. w. verduidelijkten en eenigszins wijzigden. Het dus in het Hollandsch vastgestelde stuk moet (hoewel ons van de dagteekening en toedracht der zaak niets bekend is) door de Staten stilzwijgend bekrachtigd en aangenomen zijn als eene wet van het Nedersticht van Utrecht [1]).

Wij zagen, dat nog kort voor de troubelen ons rechtsboek als gezaghebbend werd aangehaald. In de geheel veranderde omstandigheden na de hervorming verloor het echter natuurlijk veel van zijn praktisch belang. Maar het werd toen juist belangwekkend voor geleerden en oudheidkenners. Reeds in de 1ᵉ helft der 17ᵉ eeuw nam dan ook de bekende Utrechtsche

---

1) Kopijboek E der stad Utrecht fol. 152 vs.: „Dit is een declaraci, die op die voerscreven punten (nam. het afschrift van titel XV § 4) declareert is bi der ecclesien, ridderen, knapen, stat ende steden des lands van Utrecht.

Die maerscalc van des bisscops wegen van Utrecht mach aentasten zonder clager ende onvervolcht berufte dieve, morders, vredebrekers, vrouwenkrachters, rovers of die des heren heerlicheyt aentasten off hinder daerin doen, vanghers off die lude ghevanghen houden, dient van heerlicheyt ofte van amps weghen nyet toe en behoert, mortbranders, kerkenverstores ende van gheliken zaken, die men ghemeenliken ondaet heet, sijn si waelgeboren lude off anders, ende die terichte brenghen op eenen corten redeliken ghenoemden dach voer denghenen, die van recht(s)weghen off van ouden haercomen daerover wisen moeghen, sonder vorschacten weedoen offte dat hoer te nemen; ende dat rechten nyet na sinen wille, mar na vonnisse ende ordele dergheenre, die daerover wisen moeghen.

Van simplen doetslagen ofte van vechtelic en mach hi ghenen welgeboren man aentasten zonder clager; mer huyslude van alle desen voerscreven punten mach hi aentasten zonder clagher ende onvervolcht ende die terichte brengen op eenen korten redeliken benoemden dach voer denghenen, die van rechtswegen off van ouden haercomen daerover wisen moeghen, zonder voerscacten wedoen ofte dat hoer te nemen; ende dat rechten nyet na sinen wille, mer na vonnisse dergheenre, die daerover wisen moeghen, als voerscreven is.

Ende van anderen broecken en mach hy nyemant aentasten sonder clagher off onvervolghet".

verzamelaar, de heer van Hoencoop, in deel VI zijner collectanea [1]) eene kopie van Wstinc's titel XV § 1 op onder zijne tallooze afschriften van charters. Ik deelde reeds mede, dat de heer van Hoencoop werd gevolgd door vele Utrechtsche geleerden, die allen het handschrift veel gebruikten en steeds op den hoogsten prijs schatten. Eerst thans echter, nu het in het licht gegeven wordt, zal het in waarheid gemeen goed der geleerden worden. Ik wil ten slotte mededeelen, hoe ik bij deze uitgave ben te werk gegaan.

Allereerst moet ik den naam rechtvaardigen, dien ik aan Wstinc's werk heb gegeven. Ik doopte het boek zelf, omdat geen der namen, die het gedragen heeft, mij bevredigen kon. Wstinc zelf schijnt het aangeduid te hebben als „*Statuta ecclesie Trajectensis*" [2]). Maar hij aarzelde, want aan het slot spreekt hij van „*Statuta et privilegia Majoris ecclesie Trajectensis*". Trouwens er was alle reden voor die aarzeling, want de titel deugde niet en gaf eene geheel onjuiste aanduiding van den inhoud van het boek, dat de rechtsgewoonten van het Domkapittel en daarbij slechts zeer incidenteel de statuten mededeelt. Aanvankelijk dacht ik dan ook aan een veel lateren doop van het boek door een onverstandig afschrijver, en ik kwam eerst daarvan terug, toen ik opmerkte, hoe Wstinc in zijn tekst zelf (p. 1) aan de „statuta" reeds den voorrang geeft boven de „consuetudines". Maar toch kon de oude, onjuiste titel mij niet dienen. — Was dan de latere titel, die van *Liber camerae*, die het boek in het laatst der 14e en gedurende de 15e eeuw [3]) droeg, beter? Allerminst, want ik betoogde reeds, dat deze naam alleen door misverstand is overgenomen van een geheel ander boek, dat met Wstinc's werk in éénen band vereenigd werd. — Ik moest het tractaat dus op nieuw doopen, en geen naam scheen mij gepaster dan die, waarmede het geheel gelijksoortige boek wordt aangeduid, dat Jan Matthijssen ons ruim eene halve eeuw na Wstinc schonk.

---

1) HSS. op het Utrechtsche rijks-archief.

2) Zoo luidt althans het opschift in *alle* handschriften.

3) Omstreeks 1530 vind ik het trouwens tweemalen in officiëele stukken door het Domkapittel weder aangeduid als „Liber statutorum", bij citaten, daaruit over gelegd in de processen tegen den proost Slacheck en den thesaurier Pigge. (Zie hiervoor p. XXXV Noot 4.)

Veel gewichtiger dan de naam van het boek is de constitutie van den tekst, die mij inderdaad vele zorgen baarde. Ik moet dit onderwerp uitvoerig bespreken. Vooraf ga eene beschrijving van alle bewaarde handschriften.

1°. *Ons HS.* — Dit handschrift, door mij aan deze uitgave ten grondslag gelegd, is het officiëele handschrift van het Domkapittel en berust in het archief van dit lichaam. Het bevat 156 folio's perkament, doorloopend genommerd, behalve na fol. XLI, waar 10 ongenommerde bladen volgen (tusschen de woorden „clericos sibi presentatos instituere" op p. 63 en de woorden „instituemus, ecclesiarum parrochialium curam" op p. 77), die echter met dezelfde hand als de rest beschreven zijn [1]). Die hand dagteekent uit de laatste helft der 14e eeuw. De tekst is verdeeld in twee kolommen. Het handschrift is versierd met roode en blauwe opschriften en initialen. — *Vóor* Wstinc's tekst vinden wij: 1°. twee indices op dit werk, de eerste volgens de opschriften, de tweede volgens den inhoud der titels, beiden in de aanduiding der folio's onderling overeenstemmende, doch niet met de folio's van het handschrift. 2°. den tekst van het oude *Liber camerae*, geschreven met eene hand, zeer gelijk aan die van Wstinc's werk, op 63 genommerde folio's in twee kolommen met roode en blauwe initialen. — *Na* Wstinc's werk treffen wij aan, met dezelfde hand als dit stuk en onmiddellijk daarop volgende, de Keulsche provinciaal-statuten van 1266/1322 en de Utrechtsche synodaal-statuten van 1293, 1310, 1318 en 1209, met verschillende stukken betreffende de provisoren der Utrechtsche kapittelen dd. 1253 vlg. en eenige Utrechtsche synodaal-statuten van 1345 en 1346 [2]). Aan het slot daarachter *met andere hand* het statuut *De officio custodis dormitorii* dd. 1390 (gedrukt hierna p. 99 Noot 5). Op het laatste blad van het boek met latere hand het statuut *De studentibus* dd. 1408, gewaarmerkt door den notaris van den Dom Willem van Riebeec; daarachter schijnt een blad verloren te zijn met het statuut *De supplementis conferendis* dd. 1413 [3]). — Op de schutbladen aan

---

1) Deze bladen vormen $2^1/_2$ quaterns, die echter niet allen later ingevoegd kunnen zijn, daar zij aan de oude quaterns vastzitten.

2) De bladen, waarop deze statuten zijn geschreven, zijn blijkbaar bij het herbinden van het boek door de war geraakt, zoodat de rangschikking niet meer duidelijk blijkt.

3) Althans het komt op die plaats voor in het geheel gelijke handschrift T. Zie ook de verwijzing daarnaar, hieronder in den tekst vermeld.

het begin van den band vindt men met verschillende latere handen de pauselijke confirmatie van dit laatste statuut dd. 23 Augustus 1413 („quod habetur infra in fine hujus libri”, doch ontbreekt), de *Ordinatio de officio fabrice* dd. 1415 en twee andere kapittelbesluiten dd. 1419 en 1426, onderteekend „de mandato capituli” door de kapittelnotarissen H. van der Laen en Jo. de Galencoep, eene *Ordinatio de rectore scolarium* zonder datum, kapittelbesluiten van 1495 en 1504, onderteekend door den kapittelnotaris Mich. Keyen, en eeden en statuten van het kapittel tot 1522 toe, gewaarmerkt door de notarissen Matthias (van Brouwershaven) en Joh. van Goch. — Het boek is gebonden in een halflederen 18e eeuwschen band; op band en schutblad leest men den naam *J. Burman*.

Ter bepaling van den tijd, waarin het handschrift geschreven is, merk ik op, dat het jaar 1345 in den tekst opgenomen is (p. 163) en eene oorkonde van 1346 nog met dezelfde hand daarachter geschreven is, terwijl het statuut van 1390 (p. 99 Noot 5) later bijgeschreven werd. Wij kunnen dezen termijn (1345—1390) nog iets verkorten. De uitspraak van aartsbisschop Sifrid van Keulen dd. 1293 (p. 63) werd in 1318 vervangen door een contract tusschen bisschop en Domproost [1]); in 1321 werd dit afgeschaft en eene nieuwe regeling gemaakt, die in 1344 weder door eene andere vervangen werd (zie hierna p. 289 en p. 65), maar in 1376 en 1396 werd bij nieuwe contracten tusschen bisschop en Domproost de regeling van 1318 in hoofdzaak, hersteld. Na 1376 zou dus geen afschrijver de regelingen van 1293 en 1344 overgeschreven, veelmin later ingelascht hebben, zooals in ons handschrift geschied is: het moet dus dagteekenen uit de jaren 1346—1376. — Het handschrift is steeds in het archief van den Dom gebleven, met eene (reeds boven p. V Noot 3 vermelde) tusschenpoos, toen het in het bezit der familie Burman was; hoe het daar belandde en later weder op zijne plaats terugkwam, is onbekend.

2⁰. *HS. Br.* — Dit handschrift berust in de Bibliothèque royale te Brussel (N⁰. 1858, vroeger N⁰. 349bis) [2]). Het is eveneens afkomstig van het Domkapittel, zooals blijkt uit het opschrift van eene regeling van het fabriekambt van den Dom,

---

1) Muller, Reg. en reken. van het bisdom Utrecht. II p. LXXXVI.

2) Vgl. Bethmann, in: Archiv d. Gesellsch. f. ält. Deutsche Geschichtskunde. VIII p. 570, waar het terecht geroemd wordt als „eine bessere Handschrift” als HS. O.

aan het eind van het handschrift voorkomende en getiteld: „Ordinacio facta per capitulum de officio fabrice *ecclesie nostre*". Het handschrift bevat 179 genommerde folio's perkament, beschreven in twee kolommen met oorkondenschrift uit de 2e helft der 14e eeuw, versierd met roode initialen en opschriften. (Fol. 101 is uitgesneden.) — Achter den tekst van Wstinc's boek volgen op ongenommerde bladen verschillende stukken: 1°. het statuut *De officio custodis dormitorii* dd. 1390, later ingeschreven met eene andere hand dan de rest, en wel (blijkens vergelijking met andere stukken) door den notaris zelf van het kapittel Tydeman Uptende, die het stuk onderteekende: „Scriptum per me Ty. Uptende, notarium supradictum". 2°. het statuut van den Dom *De supplementis conferendis* dd. 1413 met de bisschoppelijke confirmatie en de toestemming van den Domproost-aartsdiaken, beiden van denzelfden dag, alles geschreven in de 1e helft der 15e eeuw (naar het schijnt eigenhandig) „per me Henricum van der Laen, notarium capituli". 3°. de confirmatie van dit statuut door paus Johannes XXIII dd. 23 Augustus 1413, geschreven met eene hand uit het midden der 15e eeuw. 4°. de bovenvermelde *Ordinatio de officio fabrice* (van 1415), geschreven met dezelfde hand als de zooeven genoemde pauselijke confirmatie. (Het stuk over het fabriekambt is ongedateerd, aan het slot onvolledig.) — Op het schutblad voor in het handschrift vindt men alleen eene inhoudsopgave, getiteld: „*Rubrice statutorum et privilegiorum ecclesie Trajectensis*", van andere hand dan het handschrift. Op het voorlaatste schutblad zijn door latere bezitters eenige aanteekeningen gemaakt, van belang voor de geschiedenis van het handschrift. Eerst eene onverstaanbare inscriptie in cursiefletters van het laatst der 16e eeuw: „*J' offerei in pasto remettre riegarde set traop appeteit norezae appetet edettu beins soffeliepet sans desorde*". Dan met Duitsche letters van het midden der 17e eeuw: „*Durch mich geschreven Heinrich von den Fe. . . genand Randeradt*". (Randerode?) En op het laatste schutblad met Duitsche letters een brief van zekeren „*Suggeradt*" (Suggerode?) aan zijne ouders dd. 1576(?). — Het handschrift is gebonden in een lederen band uit de 15e eeuw.

De tijd, waarin het handschrift geschreven werd, kunnen wij vrij nauwkeurig bepalen. Het is, daar het jaar 1345 in den tekst voorkomt en het statuut van 1390 later bijgevoegd werd, geschreven tusschen 1345 en 1390. De in het officiëele

stuk opgenomene oorkonden van 1293 en 1344 over de verhouding van bisschop en Domproost (p. 63 vlg.) ontbreken hier, zoodat er geen reden is, het handschrift wegens de aanwezigheid dezer stukken (evenals het officiëele handschrift) voor 1376 te plaatsen. Maar het moet ouder zijn dan het officiëele handschrift, omdat het alleen onder alle handschriften de blijkbaar oorspronkelijke lezing in V § 17 en XVII § 1 over het choriepiscopaat bewaard heeft. Wij moeten dus dit handschrift stellen op 1345—1376, doch vroeger dan het officiëele handschrift. — Het heeft blijkbaar tot 1415 in het archief van den Dom berust, is niet later dan den hervormingstijd (misschien door een katholiek gebleven kanunnik?) naar Duitschland gebracht en verder in vreemd bezit gebleven.

3°. *HS. O.* — Dit handschrift berust in de bibliotheek der Leidsche universiteit. (B. P. L. 48 G.) [1]). Het is afkomstig van het kapittel van Oudmunster, blijkens eene inscriptie met eene hand van het laatst der 16e eeuw boven de inhoudsopgave aan het begin: „Ecclesie Vltrajectine sancti Salvatoris". Het handschrift bevat 80 genommerde folio's perkament, beschreven met eene hand van de 1e helft der 15e eeuw zonder kolommen, doch met roode initialen en opschriften. — Achter het boek volgt onmiddellijk met dezelfde hand als de rest het statuut van 1390 *De officio custodis dormitorii* (zonder onderteekening). Aan het begin vindt men op 2 folio's een index, getiteld: „*Rubrice statutorum et privilegiorum ecclesie Trajectensis*". — De 17e eeuwsche lederen band vertoont tweemaal het wapen van „A. D. Goyer"; van binnen is op den band geplakt het bibliotheeksmerk van Z. C. von Uffenbach.

De tijd, waarin het handschrift geschreven werd, kunnen wij niet nader bepalen. Het is geheel met dezelfde hand geschreven en bevat dus geene latere inlasschingen, die ons op het spoor kunnen helpen. Alleen kunnen wij vaststellen, dat het jonger is dan 1390, daar het statuut *De officio custodis dormitorii* van dat jaar (p. 99 Noot 5) reeds in den tekst is opgenomen. — Het stuk, waarschijnlijk geschreven voor het kapittel van Oudmunster, is minstens tot het laatst der 16e eeuw in zijn archief gebleven. Eene halve eeuw later in het bezit

1) Vgl. Bethmann, in: Archiv d. Gesellsch. f. ält. Deutsche Geschichtskunde. VIII p. 570.

der Utrechtsche familie De Goyer, later in dat van den bekenden Duitschen bibliomaan Von Uffenbach, is het denkelijk uit diens boekerij naar de Leidsche bibliotheek verhuisd.

4°. *HS. P.* — Dit handschrift, genaamd *Liber camere cathenatus*, berust in het archief van het kapittel van St. Pieter te Utrecht. Het bevat 108 folio's perkament, beschreven met eene hand uit het midden der 15^e^ eeuw, zonder kolommen, doch met roode en blauwe initialen. Het begint met een zeer uitvoerigen index op Wstinc's werk, gevolgd door eene lijst der statuten van St. Pieter. Dan volgt het tractaat van Wstinc, dat 89 folio's bevat; de hoofden der paragraphen zijn daarin met roode inkt later bijgeschreven op den kant of tusschen den tekst, als daar ruimte was. Op fol. 89 vs. volgt onmiddellijk achter het slot van Wstinc's werk met dezelfde hand het statuut *De officio custodis dormitorii* van 1390. Fol. 90 is uitgesneden. Dan volgt op fol. 91—100 eene verzameling eeden en statuten van het kapittel van St. Pieter, geschreven door dezelfde hand, die de latere opschriften in Wstinc's tractaat boven de paragraphen schreef; deze hand schreef nog een statuut van 1460, terwijl twee statuten van 1473 en 1474 later bijgeschreven schijnen te zijn. Op fol. 101—108 zijn met verschillende handen nog later bijgeschreven statuten van 1467—1521. — Het boek is gebonden in een houten band, in deze eeuw op nieuw overtrokken met leder.

Het handschrift was gereed, toen de hand, die van 1460—1467 dagteekent, de opschriften invoegde; het is dus ouder dan deze jaren, denkelijk echter niet veel, zooals het schriftkarakter bewijst; in ieder geval is het jonger dan 1390, omdat het statuut van dit jaar reeds met dezelfde hand in den tekst is opgenomen. — Het stuk, geschreven voor het kapittel van St. Pieter, heeft steeds in zijn archief berust.

5°. *HS. T.* — Dit handschrift berust in de partikuliere bibliotheek van den koning van Italië te Turin. (N°. 14526 D. C.) [1]).

---

1) Vgl. daarover: Van der Monde, Tijdschrift v. gesch. v. Utrecht. VIII p. 157. — Archiv d. Gesellsch. f. ält. Deutsche Geschichtskunde. IX p. 599, 601, XII p. 601. (Bethmann zegt, dat het handschrift „viel vollständiger ist als alle übrigen mir bekannten Handschriften dieses Werks." Een wel wat overdreven lof!) — Daar overzending van dit handschrift niet te verkrijgen was, heb ik er slechts eenige (voor mijn doel voldoende) mededeelingen over ontvangen door de vriendelijke hulp van den bibliothecaris baron Carutti di Cantogno en van den heer D. Peyrot te Turin. Het is mij een aangename plicht, beiden heeren hier daarvoor mijn hartelijken dank te betuigen.

Het is afkomstig uit de bibliotheek van de abdij van St. Jacques te Luik, zooals de inscriptie bewijst: „*Ex bibliotheca abatiae S. Jacobi Leodiensis*". De band bevat op 344 folio's verschillende stukken en is getiteld: „Codices MSS. membranacei seculi XIII et XIV, quibus antiqua statuta ecclesiae Trajectensis et Coloniensis necnon alia preclara monumenta continentur". De band bevat volgens den index 22 stukken, die allen in geheel dezelfde orde ook in het hierboven onder N°. 1 beschreven officiëele handschrift voorkomen, nam.: den index op Wstinc's werk, het Liber camerae, Wstinc's tractaat zelf, de Keulsche provinciaal-statuten en de Utrechtsche synodaal-statuten van 1293, 1310, 1318 en 1209, de stukken over de provisoren en de synodaal-statuten van 1345/6. Dit alles is geschreven met dezelfde hand; daarna volgen met latere handen de statuten *De studentibus* dd. 1408 en *De supplemento* dd. 1413 met de pauselijke confirmatie en de *Ordinatio de officio fabrice* dd. 1415 (allen mede voorkomende in het officiëele handschrift), terwijl achter den index, mede met latere hand, is ingeschreven het privilege, door den Roomsch-koning Wenceslaus in 1381 aan de stad Utrecht verleend over het beëedigen van den schepenburgemeester als schout gedurende de vacature van het bisdom [1]). Eene (blijkbaar moderne) noot zegt: „Tous les N°. 1, 3, 4 jusqu' au 20 sont écrits de la main du chanoine Hugue Vustinc du temps de Jean IV, evèque d'Utrecht. Le N°. 20 (nam. het statuut van 1408) est du même temps à peu près, mais d'une autre main, et les N°. 2, 21 et 22 sont écrits d'une main toute différente et dans un temps plus récent, à savoir en 1381 et 1415". — Wstinc's tractaat (N°. 4) begint op fol. 88 en bevat 194 folio's, in twee kolommen beschreven, waarvan 179 gelijktijdig genommerd zijn, terwijl na fol. XL 1 folio aan het einde onbeschreven is en 14 folio's zijn ingelascht, beginnende: „Et hic insero composicionem archiepiscopi Sifridi inter episcopum et archydiaconum" (hierna p. 63) en eindigende met het stuk van

1) Zie den index gedrukt bij: Van der Monde l. c. Op vier plaatsen wordt daarop een charter gemist, dat in het officiëele handschrift voorkomt, maar het is blijkbaar bij het maken van den index over het hoofd gezien, omdat het (evenals in het officiëele handschrift) geen hoofd had. Zoo is o. a. eene „confirmacio" weggelaten, maar de „alia confirmacio", die volgt, bewijst, dat zij aanwezig is. Aan het einde schijnt eenig verschil in de rangschikking der stukken te zijn; doch dit is blijkbaar een gevolg van het verkeerd herbinden der laatste bladen van het officiëele handschrift.

1344 (hierna p. 77), terwijl de oude fol. XLI begint: „De bonis ad prepadituram ecclesie nostre deputatis" (hierna p. 77). — Het handschrift is gebonden in een perkamenten band.

Het stuk is waarschijnlijk geschreven omstreeks 1408, daar het statuut van dit jaar is ingeschreven met eene hand, die niet die van den afschrijver was, maar blijkbaar uit zijnen tijd dagteekende. Het moet tot 1415 in het archief van den Dom of althans in dat van eenen kanunnik ten Dom gebleven zijn. Wanneer het naar Luik vervoerd werd, is zonder inzage van het handschrift zelf niet te bepalen. Met vele andere handschriften van het klooster van St. Jacques is het door den koning van Sardinië aangekocht.

6°. *HS. L.* — Dit handschrift berust in het archief van het Domkapittel. Het is afkomstig van Nicolaus de Lavennis, proost van Leiden, die het in 1517 aan het Domkapittel schonk, blijkens de inscriptie op het schutblad: „Presens Liber camere legatus est in testamento camere secretariatus ecclesie Trajectensis anno Domini (15)17 29 Septembris. — Legatarius D. Nicolaus de Lavennis, quondam canonicus Trajectensis ac prepositus Leydensis". Het bevat 77 genommerde folio's perkament (en 2 ongenommerde aan het slot). Het is geheel geschreven, zonder kolommen, met eenzelfde fraaie hand uit het laatst der 15de eeuw met roode en blauwe initialen en roode opschriften. Voorin vindt men twee uitvoerige indices op Wstinc's werk (volgens de opschriften en volgens den inhoud der titels) en dan volgt het stuk zelf (fol. I—LXXVII) met het statuut *De officio custodis dormitorii;* daarachter op de ongenommerde bladen *met andere hand* de stichtingsakte der proosdij van Leiden dd. 1366 en op het schutblad die van het St. Margaretenhof te Utrecht (waärvan de proost van Leiden collator was) dd. 1367. Op het schutblad aan het begin vindt men eene berekening der denarii vinales, twee kapittelbesluiten van 1500 en 1502, en eene aanteekening over het vernieuwen van alle klokken van den Dom door Gerrit van Wouwe in 1505. — Het boek is gebonden in een perkamenten band.

Het handschrift schijnt eene hoogst eenvoudige geschiedenis te hebben. Immers het is hoogst waarschijnlijk kort voor 1500 geschreven voor Nicolaas de Lavennis zelf, die er de stukken van 1500—1505 over het Domkapittel en ook de beide andere oorkonden betreffende zijne Leidsche proosdij zal hebben in-

geschreven. In 1517 door hem aan het Domkapittel vermaakt, is het steeds in dit archief gebleven.

7°. *HS. U.* — Dit handschrift berust in de bibliotheek der Utrechtsche universiteit. Het is afkomstig van den kanunnik ten Dom Gerard Beyer (c. 1500) en heeft na hem behoord aan twee andere kanunniken ten Dom, wier namen onleesbaar gemaakt zijn. Eindelijk wordt een vierde kanunnik ten Dom Johan Beyer (c. 1550) als bezitter genoemd, terwijl de naam van den bekenden oudheidkundige Gijsbert Lapp van Waveren (1ste helft der 17de eeuw) onder den index voorkomt, en eene aanteekening van diens hand op den kant van fol. 1 gevonden wordt. — Het handschrift bevat 86 folio's perkament, beschreven zonder kolommen met eene fraaie hand uit de 2de helft der 15de eeuw met roode en blauwe initialen. Vooraf gaat een index in twee kolommen; daarna komt het tractaat zelf, onmiddellijk gevolgd door het statuut *De officio custodis dormitorii.* Daarachter met eene hand uit de 1ste helft der 16de eeuw de landbrief van bisschop Aernt van Hoerne dd. 1375. — Het boek is gebonden in een fraaien georneerden lederen band uit de 1ste helft der 16de eeuw.

Het handschrift, blijkbaar geschreven voor een kanunnik ten Dom, misschien wel voor Gerard Beyer zelf (notaris van het kapittel, later kanunnik), bleef in het bezit van kanunniken ten Dom totdat Lapp van Waveren het verkreeg. Wanneer en hoe het in de Utrechtsche bibliotheek kwam, blijkt niet.

8°. *HS. B.* — Dit handschrift berust in het Utrechtsche rijksarchief. Het is afkomstig van den scholaster van het kapittel van Oudmunster Aelbert van Egmond van Nyenburch, blijkens de volgende (zeker eigenhandige) inscriptie: „Adelbertus ab Egmondt van der Nyenburch, Vetustioris Ultrajectine ecclesie canonici ac scholasteris. 20 April 1592." Het bevat 110 genommerde folio's papier, beschreven met eene klerkenhand van omstreeks 1600 (*niet* die van den scholaster). Vooraf gaat een index volgens de hoofden der titels; daarna vindt men den tekst van Wstinc's tractaat, onmiddellijk gevolgd door het statuut *De officio custodis dormitorii.* Aan het eind van het boek volgt, na vele witte bladen, een met dezelfde hand als de rest geschreven, doch later bijgebonden vidimus eener pauselijke bul van 1474 (waarin oudere bullen zijn opgenomen) over de wijze van verkiezing van de prioren der Predikheeren, gewaarmerkt door den notaris van het kapittel

van Oudmunster. Achter in den band staat eene aanteekening van de hand van Dr. C. Booth. — Het boek is gebonden in een ribben band.

Het handschrift, in of omstreeks 1592 geschreven voor den scholaster van het kapittel van Oudmunster Aelbert van Egmond van der Nyenburch en in de 17de eeuw gekomen in het bezit van den bekenden Utrechtschen oudheidkundige Dr. C. Booth, bleef in diens groote verzameling handschriften berusten, totdat het daarmede door de Staten van Utrecht in 1840 werd aangekocht voor het Provinciaal archief.

Van deze acht handschriften komen er drie voor ons onderzoek niet in aanmerking. De handschriften P. O. L. en B. blijken onderling nauw samen te hangen en allen afgeleid te zijn van eenzelfde origineel. Wanneer men de varianten der eerste 15 bladzijden, waarbij ook de handschriften L. en B. geraadpleegd zijn, nagaat, zal dit onmiddellijk blijken. Als bijzonder sterk sprekend wijs ik op p. 5 Noot 3 en 4, waar alle vier de handschriften (P. O. L. en B.) eene verandering van den tekst wagen, — op p. 7 Noot 8, waar een woord in alle vier de handschriften ontbreekt, hoewel de omissie den zin stoort, — op p. 9 Noot 2, waar alle vier eene zinlooze inlassching van een woord hebben, — en op p 15 Noot 5, waar alle vier eene emendatie geven, die zeer juist is, maar zeker niet in Wstinc's handschrift gestaan heeft, daar alle andere handschriften overeenstemmen met Wstinc's bron.

Sprekende overeenstemming der handschriften O. L. en B. alleen vindt men nog veelvuldiger, b.v op p. 8 Noot 8, waar zij alleen eene juiste emendatie hebben, — op p. 11 Noot 10, 116 Noot 7 en 122 Noot 1, waar zij allen dezelfde grove fouten maken, — en op p. 151 Noot 11, waar allen dezelfde zinlooze inlassching vertoonen [1]). — De conclusie moet zijn, dat L. en B. waarschijnlijk zijn afgeleid van O., en deze conclusie wordt zekerheid, wanneer wij zien, hoe op p. 12 Noot 7 handschrift P. alleen „eadem" heeft, terwijl handschrift O. emendeert „ea", hetgeen door de handschriften L. en B. wordt overgenomen. Die afleiding van beide handschriften L. en B. uit O. heeft echter zelfstandig plaats gehad: immers L. en B.

---

1) Zie ook p. 4 Noot 3, waar O. L. B. alleen „aliquando" hebben, — en p. 8 Noot 5, waar alleen zij het opschrift „*Statutum*" inlasschen.

vertoonen enkele verschillen, b.v. op p. 2 Noot 6 en p. 6 Noot 9, waar L. twee varianten heeft, die B. niet overneemt, en op p. 14 Noot 9, waar O. en B. alleen eene verkorting hebben, die L. onjuist oplost, terwijl alle andere handschriften nog de goede oplossing hebben. Uit deze verschillen blijkt, dat B. niet uit L. geput kan zijn, terwijl het omgekeerde onmogelijk is wegens den veel jongeren datum van B. Beide handschriften zullen dus direct uit O. zijn afgeleid, hetgeen trouwens voor B. ook veel waarschijnlijker is dan eene afleiding door middel van L.; immers B. is afkomstig van den scholaster van het kapittel van Oudmunster in een tijd, toen O. zeker bij dit kapittel berustte; L. daarentegen is afkomstig uit den kring van het Domkapittel.

De verhouding der handschriften P. en O. is eenigszins ingewikkelder. Zij komen in ontelbaar vele gevallen verrassend overeen: zoo ontbreken op p. 107 Noot 5, 110 Noot 7, 111 Noot 6, 193 Noot 1 en 200 Noot 2 in beiden verscheidene woorden, die voor het verband noodig zijn [1]). Maar afleiding van elkander is toch niet aannemelijk. Handschrift P. is veel jonger dan O., zoodat in geval van afleiding O. de bron zou moeten zijn. En dit is onmogelijk. Immers (om eenige voorbeelden te geven) P. heeft op p. 100 Noot 14/15 een woord, dat werkelijk in den zin behoort, opgenomen (doch later uitgeschrapt); in O. ontbreekt het, zoodat P. het niet daaruit kan hebben overgenomen. Op p. 132 Noot 4 verandert P de woorden „desubdito" in „de subito"; O. heeft echter de nòg grootere afwijking: „decanus subito" (die overgaat in L. en B.). Op p. 254 Noot 10 verplaatst O. een woord, P. laat het geheel weg. En op p. 258 Noot 6 en 7 heeft P. tweemaal eene verkeerde lezing, terwijl O. het bedoelde woord weglaat [2]). Bewijs genoeg, dat P. niet van O. kan zijn afgeleid. Maar de overeenkomst van beiden is zoo treffend, dat er zonder twijfel nauwe verwantschap bestaat, en die verwantschap is niet anders te verklaren dan door aan te nemen, dat beiden afgeleid zijn van eenzelfde afschrift van het origineel, — een afschrift, dat dan

---

1) Zie ook p. 47 Noot 1, 58 Noot 14, 59 Noot 7, 90 Noot 8, 96 Noot 1, 100 Noot 5, 186 Noot 6, 197 Noot 4, 215 Noot 1, 222 Noot 10 en 270 Noot 8.

2) Zie ook p. 18 Noot 7, 20 Noot 2 en 81 Noot 5, waar HS. O. alleen eene fout heeft, — p. 19 Noot 1, waar O. alleen een invoegsel heeft, — p. 45 Noot 8, waar O. alleen de juiste lezing heeft, — en p. 151 Noot 11, waar O. alleen eene verkeerde emendatie heeft.

op de bovengenoemde plaatsen blijkbaar bedorven is geweest, zoodat P. de bedorvene woorden foutief gaf, O. ze geheel wegliet. Dat er een dergelijk afschrift moet bestaan hebben, is trouwens duidelijk. Immers het origineele handschrift van Wstinc's boek is op zijn laatst kort voor 1376 vernietigd, terwijl zoowel handschrift P. als O. jonger zijn dan 1390.

Nog een ander handschrift kunnen wij bij onze onderzoekingen ter zijde laten. Handschrift T. (dat ik, gelijk ik boven zeide, niet heb kunnen inzien) behoort zonder twijfel tot denzelfden kring van handschriften als het officiëele handschrift van den Dom, dat ik aan deze uitgave ten grondslag legde. Het heeft evenals dit in § 5—9 van hoofdstuk XVI de „compositio" van aartsbisschop Sifrid van Keulen en de drie oorkonden van 1343/44 betreffende de regeling der geestelijke rechtspraak tusschen bisschop Jan van Arkel en den Domproost Henric van Myerlaer, terwijl alle andere handschriften (behalve Br., dat dit alles weglaat) hier de twee composities van aartsbisschop Sifrid en van den kardinaal-diaken van St. Adriaan aankondigen. Evenals in ons handschrift, zijn deze vier stukken in handschrift T. later ingelascht [1]. — Sterker nog spreekt de plaats IX 3 (hierna p. 45 Noot 13), waar handschrift T. alleen in overeenstemming met ons handschrift het woord „decanum" heeft, terwijl alle andere handschriften „eum" of „se" hebben.

Maar niet alleen de tekst van Wstinc's tractaat komt in handschrift T. geheel met dien van het officieele handschrift overeen, ook de geheele verdere inhoud van den band is in beide gevallen volkomen gelijk. De stukken volgen elkander in geheel dezelfde orde en zelfs de opschriften der stukken zijn woordelijk aan elkander gelijk. Beide handschriften eindigen op dezelfde plaats; ook de daarna volgende stukken van 1408, 1413 en 1415 komen in beiden met latere handen voor [2]; dan echter is handschrift T. niet meer vervolgd, het officieele wel.

Zoo moet dus handschrift T. een afschrift zijn van het

---

1) Dat HS. T. niet met HS. Br. in verband staat, blijkt bovendien uit de bijzonderheid, dat de beide plaatsen V 17 (p. 17) en XVII 1 (p. 77), waar Br. alleen den chori-episcopus vermeldt, in T. geheel gelijk zijn aan den tekst van ons HS.

2) Alleen het in ons HS. later ingeschrevene statuut van 1390 *De officio custodis dormitorii* komt niet voor in HS. T., dat daarentegen eene oorkonde van 1381 van den Roomsch-koning Wenceslaus heeft.

officieele handschrift van den Dom. Slechts éene bijzonderheid is met deze conclusie in strijd: de § 3—6 van titel LXXIX (hierna p. 199 vlg.), die in ons handschrift ontbreken, komen in handschrift T. voor. Inderdaad een groot, vrij wel afdoend bezwaar tegen mijne conclusie. Ik zou dan ook inderdaad die conclusie dadelijk omkeeren en aannemen, dat het officieele handschrift een afschrift was van handschrift T., indien deze constructie niet op hare beurt nagenoeg onoverkomelijke bezwaren had. Het officieele handschrift is, naar wij zagen, een afschrift van het oorspronkelijke, verlorene handschrift, waarin vele ratures moeten geweest zijn en dat daarom overgeschreven werd. En dit verlorene origineel kan niet identiek zijn met handschrift T. [1]), dat door eenzelfde hand (evenals het officieele handschrift) geschreven moet zijn na 1346, van welk jaar het jongste stuk van de eerste hand dagteekent. Kan er nu tusschen het origineel en het latere, blijkbaar officieele handschrift een ander handschrift bestaan hebben, dat buiten het Domkapittel berust heeft? Ik kan het niet gelooven. Liever dan dit onwaarschijnlijke aan te nemen, wil ik het er voor houden, dat de schrijver van T. de lacune, in ons origineel bestaande, (die daarin trouwens reeds door eene gelijktijdige hand op de marge gesignaleerd wordt) opgemerkt en van elders aangevuld heeft.

Eéne mogelijkheid blijft over. De reeds vermelde, blijkbaar moderne noot in handschrift T. verzekert, dat de stukken 1, 3, 5—19, die vereenigd zijn in den band, waarvan Wstinc's tekst N°. 4 vormt, evenals die tekst geschreven zijn „*de la main* du chanoine Hugue Vustinc, du temps de Jean IV, évèque d'Utrecht". Wij zouden hier dus hebben een autograaph van onzen Wstinc, die dan tevens al de 17 andere in den band voorkomende stukken eigenhandig overgeschreven zou hebben! *Onmogelijk* is dit natuurlijk niet, en wij zouden dan in handschrift T. voor ons zien het exemplaar, dat Wstinc zelf voor zijne private bibliotheek bestemd had en dat dus inderdaad nog meer authenticiteit zou bezitten dan de officieele tekst. Inderdaad, dit alles is mogelijk. Maar mogelijker nog acht

1) Het verlorene handschrift bevatte blijkens den ouden index 179 folio's, terwijl ook handschrift T. toevallig 179 folio's telt. Doch ook HS. Br. bevat juist 179 folio's en is toch zeker evenmin het verlorene origineel, daar het niet met de bladzijden, waarnaar de index verwijst, overeenstemt.

ik het, dat eenvoudig de vermelding van „ego Hugo Wstinc” op fol. 1 van het handschrift eenen onervaren beschrijver aanleiding gegeven heeft tot de meening, dat deze ook de schrijver van dit handschrift zou zijn geweest. Het is te betreuren, dat wij hier niet door inzage van het handschrift tot zekerheid kunnen komen. Er rest ons niets dan te concludeeren, dat handschrift T. eene doublure is van het officieele, denkelijk daarvan afgeleid.

Er blijven dus alleen over ons officieele handschrift en de handschriften, die wij Br. U. en P.-O. noemen. De onderlinge verhouding dezer teksten moet ons iets langer bezighouden. Dadelijk springt het in het oog, dat ons handschrift tegenover de andere eene zelfstandige positie inneemt en alleen tegenover allen staat. Op tal van plaatsen ontbreken in ons handschrift woorden [1]) en zelfs volzinnen of gedeelten daarvan [2]), die in alle vier de andere voorkomen. Het omgekeerde komt ook voor, doch zeldzamer: zie p. 165 Noot 5, waar de vier handschriften een woord, p. 110 Noot 5 en p. 122 Noot 8, waar zij een gedeelte van een volzin weglaten, in ons handschrift voorkomende. Talrijk zijn ook de varianten, waar ons handschrift tegenover alle vier staat; in den regel geeft de lezing van ons handschrift dan een beteren zin: zie p. 103 Noot 13, p. 116 Noot 12, p. 172 Noot 7, p. 182 Noot 6 en p. 237 Noot 9; op p. 194 Noot 1 vindt men bij Br. U. P. O. eene opene ruimte, die in ons handschrift niet voorkomt.

Van de vier handschriften Br. U. en P.-O. staan Br. en U. elkander ongetwijfeld het naast. U. is een slordig handschrift, dat tal van onjuiste lezingen heeft, terwijl Br. integendeel zeer nauwkeurig is. Maar dit belet niet, dat de overeenkomst van beiden in vele gevallen treffend is. Afgezien van verschillende kleine fouten, die beiden gemeen hebben [3]), wijs ik vooral op p. 149 Noot 6, waar beiden de verkorting c̄ā (causa) van het origineel verkeerd gelezen hebben als ēā (eam), — op p. 170 Noot 10, waar beiden eene marginale noot hebben:

---

1) Zie b.v. p. 24 Noot 4, 40 Noot 1.

2) Zie p. 53 Noot 6, 59 Noot 3, 113 Noot 1, 117 Noot 3, 134 Noot 7, 137 Noot 5, 144 Noot 8 (een geheel eedsformulier), 151 Noot 8, 171 Noot 3, 176 Noot 3, 4, 6 en 199 Noot 2 (4 paragraphen). Op p. 188 Noot 8, 191 Noot 8, 264 Noot 4 een hoofd, dat toch in den index van ons HS. voorkomt.

3) Zie p. 53 Noot 7, 95 Noot 5, 97 Noot 4, 98 Noot 6, 100 Noot 8, 108 Noot 3, 110 Noot 7, 9, 121 Noot 1, 138 Noot 7, 180 Noot 2, 200 Noot 2 en 241 Noot 7.

„*Male fit executio*" [1]), — en op p. 223 Noot 10 en 12, waar beiden eene constante fout hebben. Zóó groote overeenkomst zou aanleiding kunnen geven tot de conclusie, dat handschrift U. van handschrift Br. is afgeleid. Maar dit is het geval niet. Daartegen pleit niet alleen de (mogelijk toevallige, niet bijzonder treffende) omstandigheid, dat handschrift U. ook hier en daar overeenstemt met handschrift P. [2]); maar veel sterker de vrij afdoende daadzaak, dat handschrift Br. op drie plaatsen (p. 15 Noot 14, vgl. p. 77 Noot 12 en p. 78 Noot 13) eene blijkbaar oudere lezing van het oorspronkelijke handschrift heeft, die den choorbisschop vermeldt [3]), terwijl U. met alle andere handschriften op die plaats een veranderden, jongeren tekst geeft en den choorbisschop vervangt door den aartssubdiaken. Ook op eene andere plaats (p. 63 Noot 7), voorafgaande aan de mededeeling der oorkonden over de verhouding tusschen bisschop en Domproost, laat handschrift Br. eene geheele alinea weg, waar U. met alle andere handschriften die alinea mededeelt [4]).

Onze conclusie moet dus zijn, dat de handschriften Br. U. en P.-O. (die, naar wij zagen, bij elkander behooren) allen van elkander onafhankelijk zijn, doch allen afgeleid van één handschrift, dat niet het ons bewaarde officieele handschrift is. Blijkbaar zijn dus alle drie afgeschreven van het oorspronkelijke handschrift, waarvan ook het officieele eene kopie is, en wel handschrift U. en P.-O. (allen jonger dan het officieele) door middel van twee andere handschriften, die thans verloren zijn. Waar dus Br. U. en P.-O. overeenstemmen, mogen wij met veel waarschijnlijkheid aannemen, dat zij de lezing van het oorspronkelijke handschrift weergeven. Daar evenwel ons handschrift

---

1) Daarentegen neemt U. *niet* over eene merkwaardige kantteekening in Br. op p. 165 (bij LXXV § 12 over de verplichting der kanunniken, om in claustrale huizen te wonen): „Non servatur et male in magnum prejudicium ecclesie."

2) Zie p. 7 Noot 11, 26 Noot 1, 29 Noot 11, 77 Noot 4, 5, 83 Noot 6, 117 Noot 2, 209 Noot 4, 236 Noot 6, 254 Noot 8, 259 Noot 9, 260 Noot 1, 266 Noot 7 en 272 Noot 7. — Soms wil het schijnen, alsof de schrijver van U. twee voorbeelden gehad heeft, die hij beurtelings volgde: zie vooral p. 89 Noot 2, waar de eene groep heeft: „custos procurabit", de andere: „procurabit custos", terwijl U. leest: „procurabit custos procurabit."

3) Merkwaardig is het, dat ditzelfde HS. Br. daarentegen op p. 122 Noot 7 juist het eenige is, dat de lezing „choriepiscopus" vervangt door het woord „archisubdyaconus", — en op p. 124 Noot 5 eene blijkbaar latere bijvoeging mist, waarin toch nog van den „choriepiscopus" gesproken wordt.

4) Andere plaatsen, waar Br. alleen staat: p. 42 Noot 9, 45 Noot 2, 78 Noot 17, 123 Noot 5, 129 Noot 1 en 2.

een officieel karakter draagt en dus de mogelijkheid bestaat, dat daarin met voordacht op gezag van het kapittel veranderingen zijn aangebracht, mogen wij dien vermoedelijken tekst van het origineele stuk niet kortweg in den tekst opnemen, tenzij de afwijkingen van het officieele handschrift geen goeden zin geven.

Van den anderen kant trekt het de aandacht, dat het officieele handschrift in zeer vele gevallen overeenstemt met handschrift Br. (en derhalve ook dikwijls met U.), terwijl handschrift P.-O. alleen daartegenover staat. Zoo is op p. 27 (Noot 7) in beiden eén geheele volzin weggelaten; op p. 33 (Noot 3, 4) verplaatsen beiden den naam van St. Andries; op p. 37 (Noot 7) ontbreekt in beiden eene halve paragraaph en op p. 51 (Noot 1) laten beiden twee regels weg [1]). In deze gevallen, waar dus het officieele handschrift (dat de jongste redactie vertegenwoordigt) en het oudste handschrift eene lijn trekken, mogen wij in den regel aannemen, dat hunne lezing de goede is. Doch helaas! de feiten leeren ons, om zelfs dan voorzichtig te zijn: het blijkt overtuigend, dat de slechtere handschriften ook in deze gevallen *enkele* malen gelijk hebben.

Ten slotte eenige voorbeelden, die op de onderlinge verhouding der handschriften een helder licht werpen. Allereerst de in dit opzicht merkwaardige plaats op p. 45 (§ 3), waar Br. en U. lezen: „pertinet ad" en het object weglaten. Ook de verlorene bron van P. en O. had blijkbaar deze lacune, die nu door O. (en L. B.) wordt aangevuld: „pertinet ad se", door P. „pertinet ad eum", terwijl ons HS., T. en P. zich weder anders helpen door te lezen: „pertinet ad decanum". — Evenzoo is het gesteld op p. 191 (Noot 3), waar het woord „peccatorum" in het origineel blijkbaar boven den regel geschreven was; Br. en U. lezen nu: „peccatorum omnium suorum", — P. O. „omnium suorum peccatorum", — ons HS. (en gewis ook T.) „omnium peccatorum suorum". — Niet anders op p. 90 (Noot 7), waar evenzoo in het origineel „Christi" was bovengeschreven, zoodat Br. en U. lezen: „de triplici adventu, scilicet Christi, in carnem, in mentem et in judicium" [2]), — terwijl P.

---

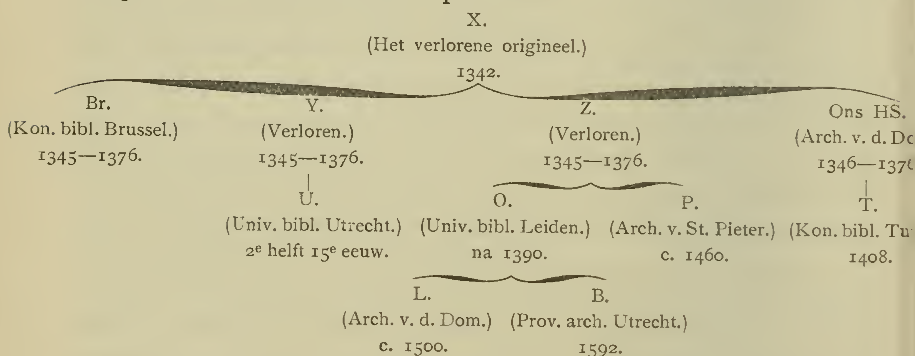
1) Zie ook p. 5 Noot 14, 32 Noot 7, 8 en 11, 39 Noot 11 en 13, 40 Noot 2, 5 en 6, 42 Noot 6, 88 Noot 6, 89 Noot 4, 108 Noot 8, 116 Noot 8, 119 Noot 1, 139 Noot 1, 156 Noot 3, 178 Noot 1, 2 en 3, 209 Noot 6 en 277 Noot 3.

2) Bij vergissing is niet deze lezing, maar de onjuiste van ons HS. in den tekst opgenomen, hoewel de noot de lezing van Br. U. aankondigt.

en O. hebben: „de triplici adventu Christi, scilicet in carnem, in mentem et in judicium", — en ons HS. „de triplici adventu, scilicet in mentem Christi, in carnem et in judicium".

Voorbeelden van langzame verandering van den tekst door voortdurende overschrijving levert p. 174 Noot 11, waar Br. (en ook ons HS.) terecht lezen „fient ex", U. „fiunt ex", P. O. „fiunt de", — en p. 194 Noot 13, waar het origineel blijkbaar in plaats van *quorum* had „suorum"; Br. (en ook ons HS.) neemt dit over, doch voegt later als emendatie bij: „duorum", terwijl U. P. O. nu lezen „suorum duorum", hetgeen natuurlijk onzinnig is. Evenzoo is het gegaan op p. 220 Noot 7, waar het origineel blijkbaar in plaats van *assumit'* (= assumitur) had: *assum'it* (= assumerit); Br. en U. schrijven deze fout letterlijk af, P. en O. weigeren dezen onzin over te nemen en maken de conjectuur *assumptus fuerit*; alleen ons HS. herstelt de fout eenvoudiger en juister door te schrijven: *assumitur* [1]).

Uit al het voorafgaande mogen wij de navolgende genealogie onzer handschriften opmaken:



De geschiedenis der handschriften is dus deze. Achtereen-

1) Nog tal van dergelijke voorbeelden: p. 187 Noot 10: ons HS. terecht „sint", Br. U. onjuist „sive", P. O. door emendatie „sunt". — p. 190 Noot 7: ons HS. terecht: „post benediccionem prime leccionis datam", Br. „prime lectionum datam" (bijgevoegd „lectionis"), U. P. „prime lectionis lectionem datam", O. „prime lectionis". — p. 193 Noot 7: ons HS. terecht: „a capitulo fratrumque consorcio — exclusus", Br. U. „fratrum pro", P. O. (emendeerend) „fratrum". — p. 251 Noot 1: ons HS. terecht: „et postea sacerdos ad altare revertetur et inde conficiet Corpus Domini", Br. U. „et postea sacerdos et inde conficiet C. D.", P. O. (emendeerend) „et postea sacerdos exinde conficiet C. D.". — p. 265 Noot 4: ons HS. terecht: „nullum votum eximit aliquem ab obsequio ecclesie", U. (verkeerd lezend) „exiunt aliquem ab obsequio", P. (emendeerend) „exigunt aliquem", O. (weder emendeerend) „exigit aliquem". — en p. 279 Noot 4: ons HS. terecht: „tenemur eas in sartis tectis conservare", Br. U. (die het niet verstaan) „in sacris tectis", P. (verder bedervend) „in saccis tectis", O. (emendeerend) „in sanis tectis."

volgens zijn kort na elkander van het origineel X. afgeschreven de handschriften Br., Y., Z. en ons HS. Daarvan is Br. het oudste, omdat het op p. 15 Noot 14, p. 77 Noot 12 en p. 78 Noot 13 nog de oorspronkelijke lezing omtrent den choorbisschop bewaart, die blijkbaar later, voordat verdere afschriften gemaakt werden, in het origineel werd doorgehaald. Ons HS. moet daarentegen het jongste der vier zijn, omdat het de plaats heeft ingenomen van het origineel, dat toen blijkbaar vernietigd is. — Omstreeks 1390—1413 moet handschrift Br. naast ons handschrift een min of meer officieel karakter bezeten hebben, omdat toen de notarissen van het kapittel zelven daarin statuten van den Dom inschreven. Daarentegen blijkt eerst in 1408 hetzelfde van ons handschrift: het bovengenoemde statuut van 1390 werd toch daar met andere hand ingeschreven, terwijl eerst de statuten van 1408, 1415, 1419 en 1426 van de hand van den kapittel-notaris zelf zijn en door hem onderteekend werden. Sedert gold ons handschrift echter als officieel, bepaaldelijk in 1495, toen de kapittelnotaris daarin op 's kapittels last een besluit inschreef (p. 218 Noot 4) en nog omstreeks 1540, toen de op p. 46 genoemde kapittel-notaris Sander van Bommel in functie was.

Mijne uitgave is gebaseerd op de medegedeelde genealogie der handschriften. De tekst van het officieele handschrift is afgedrukt [1]). De varianten der handschriften Br. U. P. O. zijn medegedeeld, die van L. B. T., als van geen belang, weggelaten. De varianten van L. en B. nam ik in de eerste 15 bladzijden nog op, om den lezer te doen oordeelen over de juistheid mijner conclusie, dat het afschriften zijn van O.; gaarne had ik met T. evenzoo gehandeld, als het voor mij toegankelijk geweest was.

Bij de verdeeling van den tekst in titels heb ik zooveel mogelijk getracht den ouden toestand te herstellen. De hoof-

1) Had ik den toestand van het begin af geheel kunnen overzien, dan had ik *wellicht* den tekst van handschrift Br. gekozen, dat het oudste en wellicht ook het zuiverste afschrift is. Mogelijk heeft het officieele karakter van ons handschrift te veel indruk op mij gemaakt en heb ik ten onrechte voorbijgezien, dat handschrift Br. omstreeks 1400 toch ook zeker officieel karakter moet bezeten hebben. Ik heb echter met dit handschrift eerst later kennisgemaakt, en de vraag, of het als grondtekst had behooren aangenomen te worden, is in geen geval met beslistheid te beantwoorden.

den der titels zijn gewis oorspronkelijk [1]), zooals blijkt uit de op vele plaatsen in den tekst opgenomene verwijzingen [2]), waarbij eene enkele maal zelfs duidelijk wordt, dat de volgorde der titels oorspronkelijk reeds dezelfde was als de in de handschriften voorkomende [3]). Zij gaven dus een goeden leiddraad voor de verdeeling van den tekst aan de hand; doch ook waar dit niet het geval was, heb ik de oude verdeeling in titels zoo goed mogelijk hersteld, waar die in de handschriften was verloren gegaan. Eene enkele maal is het mij niet gelukt; dit is b.v. het geval bij titel IX, waar ik het hoofd *De sede vacante*, dat in twee handschriften later bijgeschreven was, opnam, hoewel het stellig onjuist was, daar ook titel LXXXIII aldus heet; ik kon moeielijk anders handelen, daar het toch niet aanging dezen geheelen titel te voegen bij titel VIII *De supplenda negligencia*, waarbij het onderwerp geheel niet behoort. Evenzoo heb ik bij de titels XXI, XXII en CI, waar een hoofd vereischt werd, het hoofd overgenomen, dat alleen handschrift P. gaf, hoewel het blijkbaar posterieur was. En aan de titels LXXXVII en CVI heb ik zelfs, door den nood gedrongen, zelf een naam gegeven, die bepaald vereischt werd. Ook bij de titels LXXV en LXXVI plaatste ik dergelijke hoofden (de tweede maal overgenomen uit handschrift P.), doch, zooals ik later bemerkte, ten onrechte. Ik meende aanvankelijk, dat het Wstinc's bedoeling was geweest, aan den regel van Augustinus (met het daaraan gehechte citaat van Isidorus enz.) den zeer gepasten titel te geven *De vita et honestate clericorum*, en het scheen mij ongeschikt, bij deze goed afgeronde afdeeling nog eenige paragraphen te voegen over de kleeding en woning der kanunniken en over den kerkdienst. Toch blijkt dit bij nader inzien Wstinc's plan geweest te zijn, en inderdaad hebben deze onderwerpen dan ook betrekking op de regeling van het kanonikale leven. Zij volgen eenigszins vreemd op de aan Augustinus en Isidorus ontleende

1) Twijfel zou alleen kunnen baren de omstandigheid, dat het hoofd van titel XVII luidt: *De officio archisubdyaconi*, terwijl het blijkens den oorspronkelijken inhoud van dezen titel vroeger geluid moet hebben: *De officio choriepiscopi*. Evenwel ook in HS. Br., waar de tekst nog van den choriepiscopus spreekt, luidt het hoofd in den index: *De officio archisubdyaconi*.

2) Zie b.v. tweemaal op p. 15.

3) Zie p. 187: „in tytulo sequenti . . . . . . et est tytulus *De clericis non residentibus*."

citaten, maar toch ware het beter geweest ze daarbij volgens de oorspronkelijke bedoeling weder in te lijven. — Omgekeerd heb ik enkele malen hetgeen Wstinc noodeloos scheidde bijeengevoegd in éénen titel: bij titel XII, LXXVII, LXXXV en vooral bij LXIX. Ik betreur dit. Eerst toen ik den oorspronkelijken index als zoodanig herkend had, is het mij gebleken, dat deze mij over het geheel een veilige gids had kunnen zijn bij het herstellen van de op vele plaatsen verlorene indeeling van den tekst; doch toen was het te laat om daarmede mijn voordeel te doen, omdat de verwijzingen door het geheele werk reeds op mijne na vele aarzelingen vastgestelde indeeling van den tekst waren geschoeid. — De verdeeling in paragraphen is nagenoeg zonder uitzondering behouden: alleen *enkele* malen, waar de verdeeling *blijkbaar* geheel verkeerd was, wijzigde ik die. De opschriften der paragraphen in handschrift P. nam ik met cursieve letters over: hoewel blijkbaar niet van Wstinc afkomstig, schenen mij dezen gemakkelijk voor het gebruik. — De volgnommers van titels en paragraphen zijn door mij bijgevoegd.

Nog voor éene zaak moet ik ten slotte verschooning vragen. De spelling van *con* in samenstellingen met eene *n* (b.v. *conmovere* in plaats van *commovere*) en het gebruik van de ouderwetsche *c* in plaats van *t* (b.v. *diucius* voor *diutius*) zijn niet overal consequent aangebracht. Ik durf niet verzekeren, dat het handschrift zelf hierin steeds consequent is; ik geloof zelfs, dat dit niet het geval is. Maar daar de *n* of *m* in *commovere* in verreweg de meeste gevallen door eene verkortingsstreep wordt aangeduid en de *c* en *t* zooveel op elkander gelijken, erken ik eerst allengs tot de overtuiging gekomen te zijn, dat het handschrift gewoonlijk *conmovere* en *diucius* schrijft, — eene spelling, die dus bij de uitgave overal had moeten gevolgd worden, althans overal, waar niet met volkomene duidelijkheid het tegendeel bleek. De omstandigheid, dat ongesteldheid mij genoodzaakt heeft vier jaren lang met deze uitgave bezig te zijn, moge mij verontschuldigen, dat ik in dergelijke details wel eens het overzicht van het geheel en de consequentie uit het oog verloren heb!

S. MULLER Fz.

INCIPIUNT STATUTA ECCLESIE TRAJECTENSIS.

Quia non nisi pacis in tempore pacis auctor bene colitur, non solum ille celestis agricola operis sui vicariis pacem reliquit et tradidit, verum eciam terreni principes noctes insompnos se duxisse profitentur, ut [1]) quietem et pacem subditis procurarent. Et quia ex statutorum et consuetudinum ecclesie Trajectensis ignorancia in eadem plerumque materia dissencionis irrepsit, pace turbata rancores et odia suscitata cognovi, ego Hugo Wstinc [2]), presbiter canonicus ejusdem ecclesie, licet indignus, statuta dicte ecclesie, prout ipsa in eadem repperi, et consuetudines, prout in eadem ecclesia observari et eciam a majoribus observata et ex idemtitate [3]) et omnimoda similitudine racionis et cause observanda cognovi, ad reformacionem pacis et conservacionem ejusdem, ad rogatum venerabilium virorum dominorum Henrici de Judfaes [4]), decani, sacre theologice facultatis [5]) bacularii, et concanonicorum meorum secundum ordinem titulorum describilium, ut facilius inveniatur quod queritur, in volumen unum duxi, non sine voluntario tamen labore, presentibus cartulis exaranda. Et si quedam per aliquos in observanciam visa non fuerint, advertant; quod tamen racione fulcitur perpetuum nec abusu [6]) quomodolibet abrogandum.

I. De fide catholica.

1. Si prelatus, canonicus, chorisocius, choralis, scolaris, officiatus, laycus perpetuus ecclesie nostre servitor, prelati vel canonici domesticus, accusetur vel denuncietur episcopo vel vicario suo de suspicione fidei catholice vel ipsam pravitatem hereticam quomodolibet tangente, de hoc episcopus vel vicarius suus non cognoscet vel diffiniet nec exequetur, nisi

1) O. L. B. „ni". 2) P. O. L. B. „Wsting". 3) P. „ydemptitate". — O. L. B. „idemptitate". 4) P. O. L. B. „Jutphaes". 5) Br. U. P. O. L. B. „theologie facultatis". 6) Aldus Br.; P. „ab usu"; ons HS. „ab abusu".

in capitulo nostro presente decano et capitulo et de [1]) consensu ipsorum; alioquin quod episcopus fecerit non valebit. Et a tali facto non licet appellare.

II. De constitucionibus.

1. Episcopus Trajectensis sine consensu capituli nostri non potest facere statuta synodalia nec provincialia admittere.

2. Capitulum [2]) nostrum concorditer, vocatis omnibus, qui forent ad eleccionem canonici [3]) vocandi, possunt sine episcopo et preposito [4]) super distribucionem fructuum omnium beneficiorum, dignitatum et officiorum ipsius ecclesie, super residencia in eisdem beneficiis, dignitatibus et officiis et absencia ab eisdem, super erectionibus beneficiorum et destitucione ac mutacione eorundem, super processionibus et festivitatibus sanctorum [5]) ordinandis et destituendis [6]), modo observancie divinorum, dum tamen ordinancie universalis ecclesie non repugnet, officiatorum et ministratorum bonorum ecclesie erectione et destitucione, et omnibus negociis, que tangunt capitulum et capitulo subjectos, non tamen super jure, tangente episcopum vel prepositum vel alios, qui capitulo subjecti non sunt, et quod iniquitatem manifestam contineret, de antiqua observata consuetudine [7]) statuta cum penarum adjeccionibus, eciam privacionis beneficii, officii vel dignitatis vel aliarum, non tamen excommunicacionis vel interdicti, facere et facta, eciam jurata, tollere et contra ipsa graciam facere et dispensare. Absentes eciam, qui ad eleccionem vocandi non sunt, ad faciendum statuta vocandi non sunt.

3. *Non est censendum statutum, nisi fuerit sigillatum* [8]). — Non est censendum statutum, quantocumque tempore observatum, nisi reperiatur sigillatum sigillo capituli vel constet sigillatum fuisse. Et si non fuerit observatum, si tamen repe-

---

1) „de" ontbreekt in P. O. L. B. 2) P. O. L. B. lasschen hier in „vero". 3) O. L. B. „canonice". 4) In ons HS. is hier met latere hand bijgevoegd: „statuere". 5) Aldus Br. U. P. O. L. B.; ons HS. lascht in: „et". 6) L. „destruendis". 7) Ons HS. lascht hier in de woorden „possunt facere". Br. U. P. O. L. B. beginnen allen met *Statuta* een nieuwe §; daarboven lascht P. zelfs als hoofd in: „*Qualia statuta capitulum facere potest et qui sunt vocandi*". Blijkbaar heeft geen der afschrijvers dezen (trouwens zeer langen) volzin begrepen. De woorden „possunt" in r. 2 van deze §, „statuta" in r. 15 en „facere" in r. 18 behooren bij elkander. Zoowel het woord „statuere", dat eene latere hand in ons HS. schreef boven r. 3, als de woorden „possunt facere", die ons HS. in r. 15 inlaschte, zijn dus overbodig. De verdeeling in 2 §§, zooals alle andere HSS. die hebben, is echter nog verkeerder. 8) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

riatur sigillo capituli sigillatum, stabitur ei, nisi constiterit quod illud contrario statuto fuerit sublatum vel abolitum, quamvis per negligenciam manserit sigillatum. Poterit tamen censeri consuetudo, si fuerit observatum.

4. *Transgressor statuti non est perjurus* [1]. — Postquam receptus est prelatus, canonicus vel chorisocius ad prelaturam, canonicatum vel beneficium vel officium in ecclesia nostra, jurare consuevit personaliter de observandis statutis et consuetudinibus ecclesie. Et transgressor hujusmodi statutorum et consuetudinum non est perjurus, sed tenetur pena illius statuti, si sit in eo expressa; alioquin pena arbitraria decani et capituli. Et si in hac pene exsolucione rebellis fuerit, perjurus censetur. De hoc eciam est statutum, quod sequitur:

De auctoritate capituli faciendo statuta; quod transgressor juramenti non est perjurus [2]. — „Ut angelo Sathane, qui ple„rumque in lucis angelum se transformans quietis cordibus „inserendi, ut ad gehennam contra conscienciam edificent, „hesitandi materiam auferamus, ad cautelam presencium et „memoriam futurorum, nos Henricus, Dei gracia decanus, et „capitulum ecclesie Trajectensis hac decisione et declaracione, „prout a senioribus nostris [3] accepimus et hactenus usque in „presenciarum observatum cognovimus, veritatis lumen diffi„nimus, quod sicut antecessoribus nostris semper licuit, sic et „nobis licet, circa conservacionem [4] et reformacionem status „et pacis nostri [5] et ecclesie nostre predicte, quociens et „quando ipsis visum fuerit et nobis videbitur expediens, sine „requisicione [6], consensu vel auctoritate cujusvis nova statuta „edere et consuetudines novas racionabiles inducere, necnon „vetera et nova statuta et consuetudines tollere et immutare, „necnon super ipsis statutis et consuetudinibus ex causa vel „eciam ex gracia, cum nobis hoc visum fuerit expediens, „dispensare, quodque in statuto seu consuetudine [7], hac„tenus facto vel [8] inducta seu in posterum faciendo vel „inducenda, et in quolibet juramento, per nos seu succes„sores nostros seu quoscumque clericos ecclesie nostre super „observacione statutorum vel consuetudinum hujusmodi prestito „vel in posterum prestando, semper intellecta est et [9] intel-

---

1) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 2) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 3) „nostris" ontbreekt in P. O. L. B. 4) B. „confirmacionem". 5) P. O. L. B. lasschen in: „capituli". 6) Aldus Br. U. P. O. L. B.; ons HS.: „exquisicione". 7) U. P. O. L. B. lasschen hier in: „quibuscumque". 8) U. P. O. L. B. „seu". 9) „intellecta est et" ontbreekt in Br.

„lectam haberi volumus [1]) ipsorum decani et capituli ecclesie „nostre predicte pro tempore potestatem exceptam. Presertim „eciam declarando decrevimus juramentum, quod nos in asse„cucione canonicatuum et prebendarum nostrarum prestitimus „et successores nostri eciam prestabunt in futurum, de continuo „servicio ecclesie nostre inpendendo, sic intellectum fuisse „hactenus et de cetero capiendum, quod si quis negligencia „et nulla causa legitima impeditus, hujusmodi juramenti trans„gressor reatum perjurii non incurrit, si decani nostri pro „tempore correctionem ecclesiasticam, propter hoc eidem secun„dum ecclesie nostre predicte consuetudinem inductam, contu„maciter non recusaverit observare, sic quod juramentum „predictum pene sit obligatorium, si injuncta fuerit, sed non „culpe, nisi penam injunctam humiliter recipere et devote „adimplere contumaciter recusarit [2])."

III. De rescriptis.

1. Cum ex parte omnium ecclesiarum Trajectensium littere alicui [3]) mittende sunt, hoc fiet sub sigillo decani ecclesie nostre vel, ipso absente, sub sigillo vices ejus tenentis.

2. Cum ex parte capituli nostri, vel alicujus singularis persone de capitulo, littere aperte vel clause sigillande sunt, non sigillentur, nisi nomen et tytulus ecclesie nostre cathedralis sit expressus, et nomina ecclesie nostre prelatorum et canonicorum nostrorum, sub tytulo suo Majoris ecclesie, ecclesiis et canonicis aliarum ecclesiarum sint preposita.

3. *De litteris omnibus ecclesie destinatis* [4]). — Littere, omnibus ecclesiis destinate [5]), per decanum nostrum sunt recipiende, legende in capitulo, vel per illum, cui mandaverit, et per ipsum retinende. Lectura tamen et scriptura omnium litterarum missilium ad scolasticum ecclesie nostre pertinuit de consuetudine ab antiquo.

4. *De litteris omnium ecclesiarum emittendis* [6]). — Cum aliqua littera per omnes ecclesias sigillanda et emittenda incubuerit, illa sigillata habet decano nostro presentari, et per ipsum tradenda et emittenda, prout incumbet, expensis tamen omnium [7]).

5. *De litteris concernentibus statum universalem dyocesis*

---

1) P. O. L. B. „volumus haberi". 2) B. „recusaverit". — Zie het vervolg en slot van dit statuut (dd. 1341) hierna LXXIX. 10. 3) O. L. B. „aliquando". 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) Ons HS. en Br. „destinare". 6) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 7) De 3 laatste woorden ontbreken in Br. U. P. O. L. B.

conservandis [1]). — Littere et privilegia, que statum universalem dyocesis et mensam episcopalem concernunt, sunt in archivo [2]) nostre ecclesie [3]) de jure et consuetudine reservanda [4]), episcopo et illis [5]), ad quos pertinent, sub cautela ydonea necessitatis tempore exhibenda.

6. *De causis delegandis sub sigillo decani* [6]). — Quociens capitulum nostrum causam delegat alicui juris ordinario, hoc sub sigillo decani fieri consuevit.

IV. De consuetudine.

1. *De consuetudine inducenda* [7]). — In consuetudine nova inducenda vel veteri tollenda non est necessaria auctoritas vel consensus episcopi vel cujuslibet alterius superioris, dum tamen non vergat in prejudicium illius; et si sit prejudiciale episcopo, [8]) preposito vel alteri superiori, si tamen reperiatur antiqua vel in libris antiquis ab antiquo conscripta, consuetudo erit efficax omnino.

2. *De consuetudine reputetur quod bis fuit observatum* [9]). — Si dubitetur vel in questionem [10]) ducatur, an sit consuetudo, super hoc stabitur sentencie capituli sine appellacione. Quod bis fuerit observatum per capitulum nostrum, communiter pro [11]) consuetudine reputatur, vel id, quod semel est per sentenciam capituli pronunciatum, sic fieri debere de consuetudine.

V. De eleccione [12]).

1. *De voce quam habet prepositus in capitulo* [13]). — Prepositus noster, licet fuerit canonicus prebendatus, vocem aliquo tempore non habet in capitulo nostro, nisi dumtaxat in eleccione decani, vel si tractaretur de bonis mense episcopalis, vel de bonis, sue amministracioni commissis; et tunc interest capitulo ut prepositus; vel cum ageretur de statu tocius dyocesis vel jurisdiccione [14]) sua archidyaconali.

2. *Quomodo episcopus evocandus est ad capitulum* [15]). —

---

1) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 2) O. L. B. „archivio". 3) P. O. L. B. „ecclesie nostre". 4) P. O. L. B. „conservanda". 5) Aldus Br. P. O. L. B.; ons HS. heeft: „illud". 6) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 8) U. P. O. L. B. voegen hier in: „vel". 9) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 10) Br. „questione". 11) Ons HS. heeft: „per". 12) Dit hoofd ontbreekt in ons HS. en is er met eene latere hand bijgeschreven. Het komt echter in de andere HSS. voor en wordt in het vervolg ook aangehaald (o. a. XXXII. 1 en XXXIII. 1); eene enkele maal (o. a. XXX. 2) wordt echter als (juisteren) titel van dit hoofdstuk aangehaald: *De electione et provisione.* 13) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 14) Ons HS. Br. U. „interdiccione". 15) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

Episcopus noster vocem in capitulo nostro non habet, quamvis canonicus noster [1]) prebendatus existat. Vocatus tamen per decanum nostrum vel vices ipsius gerentem, ad capitulum venire tenetur. Et cuicumque, de ipso justiciam petenti [2]) coram decano et capitulo nostro, vocatis ad hoc per decanum prelatis et capitulis quatuor ecclesiarum collegiatarum, secundum sentenciam et decretum hujusmodi capituli satisfacere et parere tenetur; appellare tamen [3]) potest. Et si episcopus non venerit tercio evocatus, capitulum potest eo absente proferre sentenciam. Et si non paruerit sentencie, eciam procedet(ur) contra eum ad cessacionem; et capitulum mandabit omnibus ministerialibus ecclesie, quod nullus eorum ad ipsius episcopi requisicionem sentenciam dictet vel auxilium prestet, donec sentencie paruerit.

3. „Anno Domini M°CCC°XLIII° mensis Septembris die „undecima diffinitum fuit per nos Henricum de Myerlaer pre„positum, Henricum de Judfaes decanum Majoris, Johannem de „Bronchorst prepositum [4]), Fredericum Ossekijn, decanum sancti „Salvatoris, Johannem Moeliaert Arnehemensem, Henricum „Moeliaert Embricensem, Hermannum Aldenselensem prepositos, „Ricoldum de Heeswijc prepositum, Tielmannum Johannis „decanum sancti Petri, Henricum de Loenresloet decanum [5]) „sancti Johannis [6]) ecclesiarum, civitatis et dyocesis Trajecten„sis, presente domino Johanne de Arkel, episcopo Trajectensi, „et domino Hermanno Wulf, abbate sancti Pauli Trajectensis, „et multis omnium capitulorum Trajectensium canonicis, in „capitulo nostro ad querimoniam dicti abbatis contra episcopum „ad capitulum convocatis; qui omnes, singulariter requisiti „per decanum nostrum, quod [7]) dicerent illud [8]), quod juramento „affirmare vellent, si necesse foret, qui omnes hoc dixerunt: „esse de consuetudine hactenus observatum, quod si quis con„queritur de episcopo Trajectensi de violencia vel injuria, sibi „per episcopum illata, vel justicia per episcopum [9]) denegata, et „hoc capitulo et ecclesie conqueritur, episcopus vocatus venire „tenebitur ad capitulum et de hiis facere, quod ecclesia „decreverit. Et si episcopus hoc recusaverit, contra eum pro-

1) „noster" ontbreekt in Br. 2) U. „petente". 3) In U. is met latere hand „tamen" in „non" veranderd. 4) „prepositum" ontbreekt in U. P. O. L. B.; in L. is het er later bijgevoegd. 5) „decanum" ontbreekt in P. O. L. B.; in L. is het er met eene latere hand bijgevoegd. 6) U. herhaalt „decanum". 7) P. O. L. B. „quid". 8) „illud" ontbreekt in U. P. O. L. B. 9) L. „ab episcopo".

„cedetur," [1]) ut dictum est supra. Non quod ecclesia episcopo superior vel judex sit, sed quod secundum decretum ecclesie justiciam faciet et aliis exhibebit. Et similiter si episcopus aliquem subditorum suorum eodem modo sibi injuriosum conqueritur, non licet illum invadere violenter, nisi prius ille, ad questionem episcopi coram ecclesia convocatus, secundum decretum ecclesie parere noluerit; et extunc episcopo [2]) ipsum invadere licet armis materialibus; de spiritualibus vero armis nichil ad presens. Et quod hic dictum est habet locum tam in clericis quam in [3]) laycis, tam ultra Yselam quam citra; nec aliam contra eum habet cohercionem.

4. *Quis dicitur vocem habere in capitulo* [4]). — In capitulo nostro canonicus noster vocem non habet, qui in sacris non existens ad prebendam assumptus fuerit, donec ad ordinem sacrum promotus fuerit et in aliquo sacro [5]) ordine constitutus aliquod officium, in ecclesia nostra sacro ordini [6]) deputatum, publice et solempniter assecutus [7]) fuerit, agens in ordine; et dehinc lapso biennio [8]), et non prius, vocem in capitulo [9]) habebit [10]), si triennium lapsum fuerit a tempore assumpcionis seu provisionis sue. Si vero in sacris existens assumptus fuerit, triennium dumtaxat expectabit, nec exigitur, quod aliquid in ordine agat. Si scolaris ad prebendam assumptus fuerit, quamvis triennium lapsum fuerit et ad ordinem sacrum in scolastico statu de licencia vel mandato decani et capituli promotus fuerit et in ordine sacro in ecclesia nostra ministraverit, vocem tamen in capitulo non habebit, donec vicesimum etatis sue annum attigerit [11]) et per scolasticum [12]) decano et capitulo nostro emancipandus presentatus ut ydoneus fuerit, et sic emancipatus in officio sacri ordinis ministerium in ecclesia nostra fecerit publice [13]); et tunc lapso biennio a die facti ministerii et duobus annis a die emancipacionis [14]) vocem in capitulo habebit. Ministerium eciam aliquod tali canonico

---

1) Het voorafgaande stuk is blijkbaar eene latere inlassching: het verdere in deze § schijnt zich dan ook aan te sluiten bij het slot van § 2. 2) Aldus P. O. L. B.; ons HS. „episcopum". 3) Aldus Br.; „in" ontbreekt in ons HS. U. P. O. L. B. 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) Aldus Br. U. P. O. L. B.; „sacro" ontbreekt in ons HS. 6) U. P. O. L. B. „ordini sacro". 7) Br. U. P. O. L. B. „executus". 8) In P. O. L. B. ontbreekt „biennio"; in P. en L. is het later bijgeschreven. 9) Aldus Br. U. P. O. L. B.; „in capitulo" ontbreekt in ons HS. 10) P. O. L. B. „habet". 11) U. P. „attingeret". 12) P. O. L. B. lasschen in: „nostrum". 13) Br. U. P. O. L. B. „publice fecerit". 14) U. „emancipandis", P. O. L. B. „emancipande".

facere non licet in ordine [1]), priusquam ipsi hoc fuerit asscriptum in tabula, vel ille consenserit vel permiserit, cui hoc in tabula asscriptum [2]) existat. Quodsi inciderit tempus cessacionis vel interdicti, sufficit sibi, quod ministret in ordine in missa nostra conventuali vel in matutinis pronunciet cum solempnitate ewangelium. Et quoad premissa non refert inter ordinem subdyaconatus, dyaconatus vel [3]) presbiterii. Nec metus vel aliqua necessitas corporalis, isti imminens, potest eum excusare, nec aliqua protestacio vel absencia vel impotencia, crimen irregularitatis vel defectus corporalis.

5. Canonicus quacumque auctoritate ante provisionem prebende et lapsum dicti triennii vocem in capitulo non habet. Et de hoc [4]) est statutum, quod sequitur [5]):

„Petrus, Dei gracia decanus, totumque capitulum ecclesie „Trajectensis omnibus presencia visuris salutem in Domino „sempiternam. Cum consuetudinis longevique usus [6]) temporis „non sit levis auctoritas, et plerumque discordiam pariant [7]) „novitates, predecessorum nostrorum inherentes vestigiis, „honestas nostri capituli consuetudines et utiles, approbatas „et prescriptas volentes in perpetuum observare, decrevimus, „ut quicumque clericus emancipatus in canonicum nostre [8]) „ecclesie legitime fuerit electus, a tempore sue eleccionis a „capitulo et tractatibus ecclesie sive capituli per triennium „exclusus existat. Scolaris vero canonicus, postquam eman-„cipatus fuerit, post emancipacionem suam [9]) infra duos „annos nec capitulum intrabit nec tractatibus capituli intererit, „sed ab hiis exclusus remanebit, nulla contradiccione inter-„veniente. Sparingam nostram more antiquo et solito sine „cujuslibet contradiccione promisimus firmiter observare. In „cujus rei testimonium et munimen forcius presens scriptum „sigillo ecclesie nostre consignavimus. Datum anno Domini „M°CC°LVIII° in die beati Lamberti."

6. *Ordinacio de canonicis noviciis* [10]), *quando admittendi sunt ad actus capitulares* [11]). — Item nullus, cui vox capitu-

---

1) U. P. O. L. B. „in ordine facere non licet". 2) Aldus Br. U. P. O. L. B.; ons HS. heeft: „scriptum". 3) L. „et". 4) „hoc" ontbreekt in U. 5) O. L. en B. voegen hier in een hoofd: „*Statutum*". 6) U. P. O. L. B. „ususque longevi". 7) P. „pareant". 8) Aldus O. L. B.; ons HS. Br. P. „nostrum". 9) Br. U. P. O. L. B. „suam emancipacionem". 10) U. P. O. B. „novis"; in L. ontbreekt het woord. 11) Dit opschrift is als hoofd in ons HS. blijkbaar onjuist aangebracht: de volgende paragraphen behooren nog tot het caput *De electione*.

laris competit, potest se capitulo jungere, sed coram decano et capitulo comparebit et proponet, quod de consuetudine vox in capitulo sibi debetur, et petet sibi vocem in capitulo assignari. Et tunc decanus de consensu capituli sibi vocem hujusmodi assignabit; et incontinenti talis juramentum prestabit in forma, de qua ponitur infra *De jurejurando* [1]), quo prestito talis est in possessione vocis capitularis. Postquam personaliter hujusmodi prestiterit juramentum, nec ante hujusmodi prestacionem, potest [2]) ad vocem capitularem procuratorem deputare; nec pro aliquo negocio est de aliquo loco ad capitulum evocandus, licet vox capituli possit [3]) eidem per procuratorem assignari et peti.

7. *De absentibus sine licencia* [4]). — Absens canonicus a civitate Trajectensi vel loco, ubi foret capitulum celebrandum, sine licencia decani, vel inobediens decano in hiis, que ad correccionem ipsius pertinent, suspensus est ipso facto ab omni percepcione [5]) prebende et voce capituli, donec coram capitulo hujusmodi absenciam et inobedienciam purgaverit. Et ideo talis vel qui ex aliqua necessitate corporali vel mandato episcopi vel prepositi vel capituli vel cujuscumque alterius superioris vel de licencia [6]) decani sic absens fuerit, non est ad capitulum pro quocumque negocio evocandus, sed, si velit, procuratorem in ecclesia in forma juris dimittat cum mandato jurandi, absentem fore infra dyocesim Trajectensem et vocandum et ex tali causa impeditum; quia extra dyocesim Trajectensem [7]) vocandus non est, nec capitulum potest divinare [8]), ubi absens existat; nec propter hoc sunt ecclesie necessaria et utilia obmittenda [9]). In casu eciam, ubi dominus non admitteretur, nec procurator ejus [10]) admittetur.

8. *De equalitate vocum* [11]). — In capitulo nostro vox omnium est equalis in numero; sed dignitas persone et status potest [12]) zelum et meritum augere.

9. *De emolumentis capitularibus dividendis* [13]). — Emolu-

---

1) Zie hierna LXX. 11. 2) De vijf laatste woorden ontbreken in U.; P. O. L. en B, hebben: „prestacionem fecerit potest". 3) Aldus Br. U. P. O. L. B.; ons HS. „posset". 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) U. „preceptione". 6) Ons HS. „legitima". 7) U. P. O. L. en B. voegen hier in: „existens". 8) P. O. L. B. „divinari", in L. veranderd in „divinare". 9) P. O. L. B. „omittenda". 10) U. P. O. L. B. „ipsius". 11) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 12) „potest" ontbreekt in Br. 13) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

menta capitularia dividuntur inter capitulares secundum porcionem, quam capiunt in prebendis, quamvis suffragium vocis sit equale inter habentem prebendam plenam et [1]) semiplenam sive prebendam cum supplemento sive sine supplemento.

10. *Decanus indicet capitulum per nuncium, cui creditur* [2]). — Decanus noster potest capitulum indicere et per nuncium capituli ordinarium [3]) ad hoc capitulares vocare, expresso negocio, propter quod vocantur, vel non expresso, quando velit et [4]) sibi visum fuerit expedire [5]). Et super vocacione [6]) stabitur dicto simplici dicti nuncii, cum ab inicio juraverit officium suum fideliter adimplere. Et si omnes convenerint, expediant quod incumbit. Si vero aliqui absentes fuerint, non condempnantur, et tunc decanus negocium [7]), propter quod indixit capitulum, exponet presentibus; et si visum fuerit [8]) presentibus vel majori parti [9]) presencium expedire, indicetur iterum capitulum cum expressione negocii ad terminum competentem. Terminus competens ad veniendum est quatuordecim dierum, quia dyocesis Trajectensis nusquam est adeo ampla, quin infra quatuordecim dies ad finem dyocesis potest iri infra septem dies et rediri de Trajecto [10]) infra alios septem. Et per eundem nuncium absentes cum expressione negocii vocabuntur. Et illo tempore presentes in capitulo illud [11]) negocium possunt finaliter expedire, aliorum absencia non obstante, nisi [12]) major pars capitularis absens foret ex causa probabili et hoc presentibus intimarent. Tunc enim [13]) nichil expedire possent quod dilacionem caperet; secus si dilacionem non caperet, utputa quia terminus, infra quem hoc negocium faciendum incumberet, expiraret vel alia inevitabilis necessitas ecclesie vel capitulo immineret. Hoc salvo quod terminum, eleccionibus prefixum a jure, decanus artare non potest, nisi major pars capituli ex causa racionabili consentiret; et tunc terminum ita competentem assignare deberet, quod procuratores absencium vel illi, quibus [14]) vices suas commiserunt, possint de tali termino

---

1) Br. „vel". 2) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 3) O. L. B. „ordinatum". 4) L. „vel" 5) „expedire" ontbreekt in U. P. O. L. B.; in L. is het later bijgevoegd. 6) P. O. L. B. „vocacionem"; in L. is het veranderd in „vocacione". 7) „negocium" ontbreekt in Br. 8) U. voegt hier in: „ipsis". 9) Aldus Br. U. O. L. B.; ons HS. „parte"; het woord ontbreekt in P. 10) P. O. L. B. „ad Trajectum". 11) Aldus Br. U. P. O. L. B.; ons HS. „illo". 12) Br. „nec". 13) Aldus Br. U. P. O. L. B.; „enim" ontbreekt in ons HS. 14) Aldus U. P. O. L. B.; ons HS. en Br. „cui".

certificare illis, ut [1]) ad eleccionem venire possint, si in provincia fuerint vel vicinis provinciis constituti; de hoc tamen termino stetur [2]) arbitrio presencium. Quodsi per decanum nostrum omnibus ecclesiis super non expresso negocio capitulum indictum fuerit, si de qualibet ecclesia aliqui quantumcumque pauci convenerint [3]), presentes possunt, si volunt [4]), negocium incumbens concorditer terminare. Si vero ab aliqua [5]) ecclesiarum nulli convenerint et presentibus visum fuerit expediens [6]), vocabuntur iterum cum expressione negocii ad terminum competentem; et tunc presentes, ut prius, poterunt negocium terminare. Et hoc in hiis, que de jure [7]) (et) necessitate expedienda incumbunt; quod vero de liberalitate et gracia faciendum imminet, fieri non potest, uno, qui de jure vocandus fuerit, non consenciente, quamvis absens fuerit [8]) sine causa.

11. *De vocandis ad capitulum generale* [9]). — Decanus noster absentes aliarum ecclesiarum vocare non tenetur; sed vocabuntur per illum, ad quem in illa ecclesia hoc pertinet, et de loco et per modum consuetudinis sue ecclesie. Quod si pretermissum fuerit, de contemptu conqueri non poterit absens non vocatus ad capitulum universale omnium ecclesiarum; presentes tamen in civitate ad domos ipsorum claustrales vel ad presenciam ipsorum in ecclesia sua per scolares vocabit. Canonici eciam non capitulares ad tractatus universalis ecclesie audiendi causa [10]) interesse consueverunt; vocem tamen vel suffragium prestare non possunt.

12. *Vocatus ad capitulum et non veniens punitur* [11]). — Decanus noster canonicum, ad capitulum vocatum, et se contumaciter [12]) absentantem, punire potest, sicut in divinis officiis negligentem; suspendere tamen eum non potest.

13. *De vocandis ad electionem episcopi* [13]). — Electio episcopi Trajectensis, quamvis de jure communi ad capitulum ecclesie

---

1) Aldus P. O. B.; ons HS. Br. U. L. „certificare et". 2) Aldus P. O. L. B.; ons HS. en Br. „statur". 3) P. O. L. B. „convenirent". 4) U. P. O. L. B. „voluerint". De beide laatste woorden ontbreken in Br. 5) Br. „antiqua". 6) O. L. B. „expedire". 7) Aldus ons HS. Br. U. P.; O. L. B. „juris". 8) De laatste 5 woorden ontbreken in ons HS. zij staan in Br. U. P. O. L. B. 9) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 10) O. L. B. „audiendum cum"; in L. is „cum" doorgehaald. 11) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 12) U. „continuaciter". 13) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

nostre cathedralis pertineat et prosecucio eleccionis et omnia pertinencia ad eandem, tamen [1]) quia de jure communi archidyaconi assumi non possint [2]) neque debeant nisi de capitulo ecclesie cathedralis, idcirco archidiaconi civitatis et dyocesis Trajectensis, quamvis a capitulo nostro assumpti non existant, propter consuetudinem, que in hoc prevaluit, eidem eleccioni interesse et vocari consueverunt. Prelati eciam et canonici capitulares ecclesiarum sancti Salvatoris, sancti Petri, sancti Johannis et [3]) sancte Marie, ut canonici dictarum ecclesiarum capitulares, non ut capitulum, eidem eleccioni similiter interesse et suffragium prestare consueverunt. Sed decanus cum capitulo nostro diem et locum eleccionis deputare et archidyaconos Arnehemensem, Davantriensem, Embricensem et Aldenzalensem ad ecclesias suas nominatim citare tenetur cum insinuacione diei et loci; canonicos vero alios et prelatos et archidyaconos solum in ecclesiis Trajectensibus generaliter habet [4]) ad eleccionem vocare cum intimacione diei et loci. Decanus vero noster et capitulum alios vocandos predictos super assignacione diei et loci vel prosecucione eleccionis non habent requirere. In prestacione scrutinii vota expriment secundum ordinem dignitatum suarum prelati, alii canonici secundum tempus promocionis sue ad canonicatus et prebendas. Voces omnium sunt equales collacione numeri, sed non meriti neque zeli.

14. Eleccio prepositi nostri ad decanum et capitulum nostrum pertinet, in cujus eleccione forma generalis consilii observari consuevit. Quem electum et episcopo presentatum archydiaconatum, eidem preposzture annexum, episcopus committere consuevit; ita quod *non* [5]) due dignitates distincte, quas in eadem ecclesia de consuetudine habere non posset [6]), reputentur, sed una, videlicet prepositura, cui officium archidyaconatus est annexum ex ea [7]) necessitate, quod officium archidyaconatus redditus aliquos non habeat, sed amministracionem jurium archidiaconalium infra certos limites. Et ita prepositus

---

1) U. P. O. L. B. „ut"; in L. is „ut" veranderd in „tamen". 2) P. „possunt"; in L. is „possint" gecorrigeerd in „possunt". 3) „et" ontbreekt in ons HS. en Br. 4) Aldus P. O. L. B.; ons HS. „habent". 5) „non" ontbreekt in alle HSS.; in ons HS. en L. staat het er later boven geschreven. 6) Aldus Br. U. P. O. L. B.; ons HS. „potest". 7) P. O. „eadem"; in O. is dit veranderd in „ea"; B. L. „ea".

noster racione archydiaconatus major est decano in [1]) amministracione et minor decano in ordine racione prepositure, et ideo racione prepositure et ipsam contingencium subest decano et correctioni sue et capituli, et decanatus major est dignitas in ecclesia nostra post episcopum [2]). Et si prepositus electus fuerit non de collegio nostro, quod non licet nec visum est, episcopus eum admittere non tenetur propter archydiaconatum, qui non debet committi nisi uni de collegio nostro; nec in hoc contraria [3]) consuetudo prevaluit.

15. Electio decani nostri pertinet ad prepositum nostrum et capitulum. Et in hoc negocio et ea contingentibus prepositus noster est capitularis. Indiccio capituli et vocacio absencium tunc pertinet ad seniorem promocione capitularem canonicum, sed assignacio loci et diei ad ipsum [4]) et majorem partem capituli, si ex causa velint locum consuetum mutare [5]) vel juris terminum prevenire.

16. Si ad unam dignitatem, officium vel beneficium in ecclesia nostra duo vel plures in discordia per capitulum eligantur, nullus eorum installandus est ad illud, nec aliquid illis ministrabitur, donec alter [6]) alterum in jure evicerit [7]), vel de consensu capituli nostri alter alteri cesserit; et tunc optinens installabitur, et a die installacionis fructus capiet secundum ecclesie consuetudinem. Durante dissencione, quia ecclesie non serviunt, nec partem in fructibus facient [8]) nec capient. Et si durante dissencione aliquis se installacioni vel fructibus ingesserit, eo ipso est suo jure privatus. Si duo impetrantes contenderint, servetur statutum provinciale, quod sequitur in hec verba [9]). Si vero capitulum nostrum [10]) impetranti se opposuerit, capitulum suum electum in possessione servabit donec evincatur, prestita caucione de indempnitate [11]) et refundendis fructibus, alias non.

De clericis litigantibus super prebendis [12]). — „Item cum

---

1) Br. „et". 2) Br. „post episcopum in ecclesia nostra." 3) „contraria" ontbreekt in P. O. L. B.; in L. is het later bijgevoegd. 4) P. O. L. B. „prepositum". 5) P. O. L. B. „locum consuetum mutare velint". 6) „alter" ontbreekt in Br. 7) P. O. L. B. „vicerit". 8) P. O. L. B. „faciunt". 9) Het bedoelde statuut volgt 4 regels verder; de nu volgende volzin is dus blijkbaar eene latere invoeging, wellicht vroeger op den kant geschreven. 10) U. P. O. L. B. voegen hier in: „concorditer". 11) Br. „idemptitate". 12) Dit hoofd behoort bij het nu volgende provinciaal-statuut en is daarmede uit de statuten overgenomen. Het overgenomene stuk is cap. XXXI der provinciale statuten van Keulen dd. 1266/1322, gedrukt bij: Bondam, Charterb. v. Gelderland. p. 595.

„plerumque contingat, quod vacante prebenda in aliqua civitate „vel dyocesi Coloniensi, in qua duo vel plures auctoritate sedis „apostolice vel legatorum suorum aut quavis alia auctoritate „jus asserunt se habere, et per executores suos seu quoscumque „alios se procurant mitti in possessionem corporalem prebende „ipsius, cujus occasione missionis de hujusmodi prebenda con- „tendentes bona res et jura illius ecclesie tam infra emunitatem „quam extra indifferenter rapiunt [1]) et invadunt seu ea [2]) per „seculare judicium occupari vel arrestari procurant, sentenciam „excommunicacionis in certas personas de capitulo et suspen- „sionis in capitulum [3]) nichilominus a suis executoribus fulminari „facientes, propter quod in rebus et personis tam spiritualibus „quam temporalibus ecclesie non modicum detrimentum sustinent „et jacturam, statuimus, ut cum in aliqua ecclesia casus hujusmodi „emerserit, decanus et capitulum illius ecclesie auctoritate hujus- „modi constitucionis faciant sibi [4]) litteras autenticas et instru- „menta, quibus sic contendentes uti voluerint pro jure suo, hinc- „inde a partibus exhiberi. Et convocatis capitulo et prioribus, qui „presentes fuerint et haberi commode poterint per eos, vocatis „ad hoc jurisperitis, qui visi fuerint expedire, hujusmodi questio „et discordia decidatur et eorum discucioni [5]) seu sentencie „stetur et inviolabiliter observetur. Et si capitulum et priores „propter difficultatem juris vel alias causas legitimas hujusmodi [6]) „questionem decidere non poterint nec decidunt, causam [7]) „ipsam ad curiam domini Pape decidendam transmittant, prefi- „gentes [8]) partibus terminum competentem, quo se conspectui „Pape representent cum omnibus suis munimentis et documentis, „justiciam recepture [9]). Causa vero et questione hujusmodi „durante, medietas fructus prebende vacantis in usus cedit [10]) „ecclesie, et reliqua pars alicui ydonee persone, que deserviat „in ordine, quem [11]) defuncti prebenda requisierit, deputetur. „Et si aliqua parcium [12]) sentenciam in curia pro se habuerit et „in causa evicerit, fructus ejusdem prebende de mandato domini „Pape capitulo presentato, cessante occasione qualibet, minis-

---

1) Aldus U. P. O. L. B.; ons HS. en Br. „recipiunt". 2) Aldus P. O. L. B.; ons HS. Br. U. „se". 3) Aldus de uitgave der statuten; ons HS. en Br. „capitulo"; P. O. L. B. „capitula". 4) U. P. O. L. B. „sibi faciant". 5) P. O. L. B. „discussioni". 6) Aldus Br. U. P. O. L. B.; ons HS. „hujus". 7) U. „tamen". 8) Br. „prefigentibus". 9) O. B. „receptur." met verkorting; L. „recepturi". 10) P. O. L. B. „cedat". 11) Ons HS. en Br. „qua"; U. „quam". 12) Br. „pars".

„trentur [1]). Si qua vero parcium litterarum suarum copiam „facere et hoc statutum subire contumaciter [2]) rennuerit [3]) et „de sua potencia vel malicia confisa bona ecclesie invadere „ac rapere temere et irreverenter, Dei timore postposito, „presumpserit, contra ipsam partem tamquam contra raptorem „bonorum ecclesie ut supra dictum [4]) est [5]) procedatur. Sta„tuimus eciam, ut hoc non solum ad futura hujusmodi negocia „sed ad presencia eciam [6]) et preterita a tempore eleccionis „nostre extendatur."

Si tamen aliquis per annum in possessione prebende vel officii vel dignitatis in ecclesia nostra fuerit, et postea lis moveatur eidem, ipse manebit in possessione sua donec per justiciam evincatur nec hoc statutum habet locum, ymmo prosequens litem absens fructus capit, sicut continetur in statuto, quod est infra *De clericis non residentibus* [7]). et nos communicamus ei, sicut scriptum est infra *De appellacionibus* [8]). Si vero minus quam anno possederit, quamvis possessione gaudeat, absens fructus non capit [9]). Si in limine [10]) provisionis sue contradictio apparet, utputa quia alter similiter de possessione contendit, hoc statutum servatur; nec quoad presens statutum sibi prodest violenta vel clandestina possessio.

17. *De choriepiscopo* [11]). — Provisio archisubdiaconi, qui abusive choriepiscopus appellatur, cum status choriepiscoporum sit ab universali ecclesia [12]) ammotus, pertinet ad episcopum [13]) nostrum solum, quem non potest assignare nisi uni de canonicis nostris prebendatis, qui eciam tenetur ad subdyaconatum promoveri; et non potest assignari in alciori ordine existenti [14]).

18. *De scolastria etc.* [15]). — Provisio thesaurarie [16]), scolastrie [17]), ecclesiarum Elstensis et Montis Odilie [18]), Trajectensis

---

1) Aldus O. L. B.; ons HS. „ministretur". 2) Aldus de uitgave en P. O. L. B.; „contumaciter" ontbreekt in ons HS. en Br.; U. „continuaciter". 3) Aldus alle HSS.; ons HS. alleen: „rennuerint". 4) U. „scriptum". 5) De woorden „ut supradictum est" zijn mede overgenomen uit de Keulsche provinciaal-statuten, hoewel ze thans natuurlijk geen zin hebben. P. O. L. B. veranderden daarom terecht: „ut in statutis habetur". 6) U. P. O. L. B. „sed eciam ad presencia". 7) Zie hierna LXXIX. 6. 8) Zie hierna LXXII. 4. 9) U. P. O. L. B. voegen hier in: „sed". 10) Br. U. P. O. L. „lumen", in O. en L. veranderd in: „limine"; B. „limine". 11) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 12) U. P. O. L. lasschen in: „perpetuo". 13) U. herhaalt „solum". 14) Br. leest deze § aldus: „Provisio choriepiscopatus pertinet ad episcopum nostrum solum, quem non potest assignare nisi uni de canonicis nostris prebendatis archidyaconatum in ecclesia nostra". 15) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 16) Br. „thesaurie"; O. lascht hierachter in: „et". 17) P. „scolastice". 18) P. O. „Ydelie".

et Leodiensis dyocesium, que preposíture appellantur [1]) abusive, ad episcopum pertinet; sed non nisi uni ex canonicis nostris prebendatis eas conferre potest.

19. Jurisdiccio omnimoda episcopalis [2]) et ea, que sunt jurisdiccionis, pertinent ad capitulum nostrum per terram Westvrisie Trajectensis dyocesis, cujus jurisdiccionis exercicium capitulum nostrum committere consuevit uni ex concanonicis [3]) nostris prebendatis ad vitam vel ad tempus, prout sibi placuit [4]). Et talis officialis capituli prepositus Westvrisie appellatur. Et istud non est officium perpetuum neque beneficium neque dignitas in ecclesia nostra. Et ex emolumentis ipsius jurisdiccionis pensionem capitulo solvere consuevit, quantum in commissione ei injunctum fuerit. Et de hoc ita scriptum reperitur: *De prepositura Westfrisie* [5]). — „Hec sunt jura archidyaconatus prepositure [6]) Westvrisie in ecclesia Trajectensi. In „primis Godeboldus, quondam pie memorie episcopus Trajectensis, dedit ecclesie Trajectensi et preposito Westvrisie „et ad opus ipsius prepositure et ad onera ipsius sustinenda, „jurisdiccionem spiritualem liberam et absolutam, perpetuis „temporibus exercendam per terram Westfrisie [7]). Item hoc „dedit dictus episcopus ecclesie beati Martini ad hujusmodi „prepositure Westfrisie opus sub ea forma, quod decanus et „capitulum eligere pro tempore deberent prepositum ibidem „et eidem curam ipsius prepositure conferre cum omnibus „juribus episcopalibus, exercendis in prepositura eadem abs„que alia confirmacione episcopali. Item quod prepositus „Westvrisie existens pro tempore posset [8]) clericos et laycos „ibidem corrigere modis de jure debitis et consuetis. Item „quod posset [9]) in septennio bis sua exercere synodalia, mulc„tas et penas suscipere et absolvere delinquentes. Item „dictus dominus episcopus contulit et concessit preposito, inibi „pro tempore existenti, potestatem secum ducendi quolibet „septennio, dum sibi placeret et sibi visum foret expedire, „ad eandem preposituram episcopum unum catholicum ad ea, „que sunt ordinis et consecracionis, exercenda, et eundem „reducere et [10]) emolumenta, exinde proveniencia, cum eodem

---

1) Br. „appellatur". 2) „episcopalis" in ons HS. later bovengeschreven; het komt echter in alle andere HSS. voor. 3) Br. „de canonicis". 4) U. „placuerit". 5) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 6) U. P. O. voegen hier in: „terre". 7) De drie laatste woorden ontbreken in Br. 8) P. „possit". 9) P. „possit". 10) Br. „ad".

„episcopo, sic ducto, percipienda [1]). Item quod hec omnia et „singula per dictam preposituram sunt observata a tempore, „cujus memoria non habetur, pacifice et quiete."

20. *De capella sancti Michaëlis* [2]). — Capella sancti Mychaëlis episcopalis, que habet ecclesiam parrochialem in Lederdorp [3]) Trajectensis dyocesis, ad provisionem pertinet episcopi; quam nisi uni ex canonicis nostris conferre potest. Et iste, cui collata fuerit, tenetur esse sacerdos, non propter ecclesiam, sed quia est capellanus capelle episcopalis. Et de hoc est statutum, quod sequitur:

Privilegium super personatu de Lederdorp per Johannem episcopum. — „Johannes, Dei gracia episcopus Trajectensis, ad „universorum tam presencium quam futurorum noticiam dedu„cimus per presentes; quod, sicut ex fidedignorum testimonio „accepimus, parrochialis ecclesia de Leiderdorp cum suis per„tinenciis nostre dyocesis ab antiquo et retroactis temporibus „fuit, sicut adhuc est, annexa capelle nostre sancti Mychaëlis „in Trajecto, cui capelle unus canonicorum Trajectensis ecclesie „per se vel per alium et dicte ecclesie de Lederdorpe per „vicarium deservire consuevit. Sed quoniam propter ruinam „dicte capelle, ipsa debito servicio destituta, premissa [4]) aliquo „tempore in desuetudinem abierunt; dictaque capella nunc de „novo ad honorem Dei et beati Michaëlis Archangeli sanctarum„que celestium virtutum sit sumptuoso opere restaurata, dignum „duximus, ut honores privilegia et jura pristina sibi eciam „restauremus, volentes, statuentes et mandantes, ymmo sta„tutum, mandatum et ordinatum decernentes [5]) ab antiquo, „ut ecclesia de Leiderdorpe cum suis pertinenciis predicta „sepedicte capelle sit et maneat perpetuis temporibus [6]) annexa, „necnon canonicus ecclesie nostre Trajectensis ad collacionem „nostram et successorum nostrorum episcoporum Trajectensium „dictam capellam optineat et eidem per se vel per alium „deserviat, faciatque ecclesie de Leiderdorpe predicte per „vicarium perpetuum, presentandum nobis et nostris succes„soribus, congrue deservire [7]). In quorum testimonium presentes

---

1) Br. heeft: „perticipienda", waarvan „ti" later is doorgeschrapt. 2) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 3) Aldus Br.; ons HS. „Loderdorp", U. P. O. „Leyderdorp". 4) Ons HS. Br. U. P.: „premissis". 5) Aldus P. O.; ons HS. heeft „decenter", Br. „dcenter", U. „decernenter". 6) U. P. O. „perpetuis temporibus maneat". 7) Aldus U. P. O.; ons HS. en Br. „deservituri".

„litteras sigillo nostro fecimus roborari. Et nos decanus et „capitulum ecclesie Trajectensis, quia nobis constat premissa „veritati subnixa, eis consensum nostrum adhibemus et sigil- „lum ecclesie nostre [1]) eisdem apposuimus in [2]) testimonium „premissorum. Datum feria tercia post Ascensionem Domini „anno ejusdem M°. CCC°. XXVIII°."

21. *De provisione canonicatuum* [3]). — Provisio canonicatuum et prebendarum ecclesie nostre pertinet ad decanum nostrum [4]) et capitulum communiter, in quorum provisione forma generalis consilii non consuevit observari.

22. *De prebendis dormitorii et imperialis* [5]). — Provisio prebende dormitorii et prebende imperialis, facienda duobus, pertinet ad decanum nostrum solum; et isti duo tenentur ad sacerdocium promoveri. Et de hoc est [6]) consuetudo conscripta [7]), que sequitur in hec verba:

Institucio et ordinacio antiqua de collacione supplementorum in ecclesia Trajectensi [8]). — „Triginta debent esse canonici in „ecclesia Trajectensi, qui habeant [9]) triginta plenas prebendas; „et illi canonici debent ommes esse emancipati [10]). Preterea „novem sunt [11]) in eadem ecclesia prebende dimidie, quas „debent habere scolares, in officio acolitatus ministrantes. De- „cima prebenda dimidia deputata est ad custodiam dormitorii, „quam decanus conferre debet [12]) illi, qui preerit dormitorio. „Et quoniam deferendum est ordini et etati, prepositus Major „nulli scolari conferat supplementum antequam emancipetur. „Et si contingat, duos vel plures scolares simul emancipari, „pro opcione sua conferat cui eorum velit quod ei vacaverit „supplementum. Si autem decedente aliquo de triginta cano- „nicis, plenas prebendas habentibus, vacaverit supplementum, „et non sit scolaris emancipatus vel qui ydoneus sit emancipari, „prepositus sibi reservet supplementum, donec vel scolarium „aliquis emancipetur vel aliquis emancipatus eligatur. Hoc „tamen observandum [13]) est circa scolarem [14]), qui emancipa- „bitur, quod supplementum ei non prius conferatur [15]), donec „per annum saltem servierit in ordine subdyaconatus. Si eciam

1) Aldus Br. U. P. O.; „nostre" ontbreekt in ons HS. 2) Ons HS. „et". 3) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 4) „nostrum" ontbreekt in U. P. O. 5) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 6) „est" ontbreekt in Br. 7) O. „prescripta". 8) In P. komt nog een tweede hoofd voor: „*De numero canonicorum*". 9) Br. „habent". 10) Br. „mancipati". 11) „sunt" ontbreekt in P. O. 12) P. O. „debet conferre". 13) P. O. „servandum". 14) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „scolares". 15) P. O. „prius non conferatur supplementum".

„aliquis emancipatus electus fuerit, qui ordinem subdyaconatus „non habuerit, percepcione supplementi carebit donec per „annum servierit in ordine subdyaconatus".

Item statutum, quod sequitur, in hec verba:

Privilegium domini Henrici regis [1]) *super instituendo duos sacerdotes per decanum Trajectensem in prebendam* [2]) *imperii.* — „Henricus, divina favente clemencia Romanorum imperator „et semper augustus et rex Cecilie, dilectis fidelibus suis „preposito decano totique capitulo sancti Martini Majoris ecclesie „Trajectensis graciam suam et omne bonum. Quoniam antiquis-„simis retroactis temporibus Romanorum reges et imperatores „antecessores nostri vestram sunt experti devocionem, eo quod „communi eleccione et canonica regem Romanorum seu im-„peratorem pro tempore existentem et eorum successores in „canonicum ecclesie vestre et in fratrem elegistis [3]), faciendo „prebendam ipsius debite [4]) officiari per duos sacerdotes a „rege seu imperatore instituendos, qui pro regibus imperatoribus „et tranquillitate pacis regni Dominum incessanter exorarent, „proinde nostra imperiali excellencia [5]) vestram ecclesiam „protectione tuebimur speciali. Verum quia nostre [6]) excellencie „innotuit, quod mortuis sacerdotibus predictis, regibus et „imperatoribus interdum in remotis agentibus, neglectum est „hujusmodi in vestra [7]) ecclesia instituere sacerdotes, et cum [8]) „de hiis, que ad Deum sunt, major a nobis diligencia requiritur, „nolentes per hujusmodi negligenciam ecclesiam vestram debitis „in hac parte privari obsequiis, regia auctoritate statuimus, „ut stipendium prebende nobis assignate [9]) per manum Theo-„derici, decani ipsius Majoris ecclesie, ejusque successorum „in perpetuum duobus sacerdotibus conferatur, qui illud deser-„vire et ut premittitur pro nostra salute imperiique [10]) „tranquillitate ydonei existant Dominum exorare. Et ut hec „rata maneant et inconvulsa perpetuo teneantur, sigilli nostri „impressione hanc cartam jussimus insigniri. Datum anno „regni nostri [11]) XI°, indictione VIa, mensis Maji die XVa. In „Christi nomine amen".

23. *De carnifice et pincerna* [12]). — Provisio prebendarum

1) O. voegt hier in: „Romanorum". 2) P. U. „prebenda". 3) Br. „eligistis". 4) P. O. „debitam". 5) O. voegt hier in: „ad". 6) Br. „vestre". 7) Br. „nostre". 8) Br. „tamen". 9) Ons HS. en Br. „assignare". 10) Br. „imperii et"; U. P. O. „et imperii". 11) Br. U. „nostri regni". 12) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

carnificis et pincerne pertinet [1]) ad prepositum nostrum solum; et isti duo tenentur esse presbiteri. De hoc est statutum, quod sequitur, in hec verba:

Nota de prebenda [2]) *cellarii et coquine.* — „Universis Christi „fidelibus tam presentibus quam futuris Theodericus, Dei gracia „Major in Trajecto prepositus et archydyaconus, in perpetuum. „Universitati vestre sub forma presencium duxi declarandum, „quod maturo consilio et sana prehabita deliberacione, pro „predecessorum meorum felici memoria et mee salutis augmento, „de consensu capituli mei quatuor prebendas, videlicet cellarii, „magistri coquine, et duas alias [3]) minores, similiter ad officium „coquine spectantes, quarum donacio ad me pertinet, et que „indifferenter ante mea tempora, quandoque canonicis infra eccle„siam quandoque eciam laycis sunt collate, meo contuli capitulo, „ita ut cum prebenda cellarii vacaverit, ego prepositus conferam „vel successor meus, qui pro tempore fuerit, conferet sacer„doti, qui celebret ad altare sancte Marie, quod est in supe„riore parte [4]) ecclesie versus occidentem. Prebendam autem, „quam habet magister coquine, dum vacaverit, similiter con„feram vel successor meus conferet sacerdoti, qui celebret in „capella sancti Laurencii in Domo [5]); insuper idem sacerdos „habebit redditus, nunc ad ipsam capellam pertinentes. Et „duas alias prebendas, que sunt sub magistro coquine, simili „modo conferam vel successor meus duobus clericis conferet. „Et hii quatuor loco vicariorum deservient in choro et exe„quentur officium, quod de prebendis fieri consuevit, et sub„diti erunt decano ecclesie ad cohercionem discipline; et in „absencia decani, majori in capitulo qui presens fuerit. Cum „autem aliquam [6]) prebendarum predictarum [7]) vacare contigerit, „si ego vel successor meus a tempore vacacionis infra mensem „non contulerimus, decanus, si presens fuerit, infra [8]) octo dies „conferet eam; alioquin major de capitulo, qui presens fuerit, „sine dilacione conferet eandem loco prepositi. Quilibet [9]) vero „predictorum vicariorum, qui sacerdos fuerit, ad minus semel „in septimana missam dicet pro defunctis, pro animabus vide„licet predecessorum meorum [10]), mea et successorum meorum [11]).

---

1) Ons HS. „pertinent". 2) O. „prebendis". 3) „alias" ontbreekt in P. O.; in O. is het later bijgeschreven. 4) Br. „superiore loco"; U. „superiori parte". 5) Aldus ons HS. en Br.; U. P. O. „in domo prepositi". 6) Ons HS. „aliqua". 7) P. „predictarum prebendarum". 8) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „in". 9) U. „quibus". 10) „meorum" ontbreekt in ons HS. 11) De vier laatste woorden ontbreken in Br.

„Nos vero capitulum huic facto pio [1]) memorati Theoderici, „prepositi nostri, consensum prebemus et ad firmamentum ejus „sigillum ecclesie nostre unacum sigillo ipsius prepositi pre-„sentibus duximus apponendum. Acta sunt hec in capitulo „nostro feria quinta post Nativitatem beate Marie Virginis „anno Domini M°. CC°. XL°. III°."

24. *De provisione duarum prebendarum sacerdotalium* [2]). — Provisio prebendarum duorum presbiterorum misse animarum pertinet ad decanum nostrum solum. De quorum fundacione est statutum, quod sequitur [3]):

„Ad perpetuam rei memoriam. Pateat universis, quod cum „propter defectus nostri temporis, in quibus non solum corpora „sed et merita defecerunt, necnon negociorum emergencium „pluralitatem nobis, Henrico, Dei gracia decano, et capitulo „Trajectensi, canonici presbiteri ecclesie nostre Trajectensis „ab exercicio sui officii pluries distrahi compellantur [4]), ne „propter hoc in eadem ecclesia nostra divina officia quomodo-„libet reticescant, magister Hugo Vustinc noster [5]) concano-„nicus, executor ultime voluntatis bone memorie Hugonis „Pollaert, olim [6]) nostri concanonici [7]) defuncti, et nomine „executoris [8]) ejusdem, volens ad honorem Dei et in remedium „animarum defuncti et executoris predictorum defectibus pre-„dictis occurrere, et ne propter premissa divinum officium in „eadem ecclesia nostra quomodolibet senciat detrimenta, in „eadem ecclesia nostra duo ecclesiastica erexit beneficia, „quibus in dotem de consensu nostro XLVI libras nigrorum „Turonensium annuos redditus, dividendos equaliter, accipien-„dos prout describetur [9]) inferius, assignavit, ipsisque futuris „dictorum beneficiorum cappellanis injunxit, quod ipsi alterius „ebdomadis singulis diebus profestis missam animarum sollemp-„niter et festive [10]) legendo in choro ecclesie nostre cum collecta „et memoria eorundem [11]) defunctorum in canone speciali [12]) „ad minus altare perpetuis temporibus observabunt. Et alter „ipsorum, cui ex dicta vicissitudine ebdomadorum [13]) observacio „misse predicte non competit, diebus dominicis et duplicibus

---

1) Br. „pio facto". 2) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 3) O. voegt hier in het hoofd: „*Statutum*". 4) Aldus U. P. O.; ons HS. en Br.: „compelluntur". 5) Aldus U. P. O.; ons HS. en Br. laten de woorden „Vustinc noster" weg. 6) „olim" ontbreekt in O. 7) P. „concanonici nostri". 8) U. P. O. „executorio". 9) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „describitur". 10) U. „festivis". 11) P. O. „eorum". 12) U. „speciale". 13) P. „ebdomadarum".

„festis, necnon letaniis majore et minore, ac sextis feriis dum „cruces portantur [1]) necnon diebus, qui in festivitatibus inter „dominos diatim dividuntur, exceptis, missam majorem ad idem „altare faciet necnon horas canonicas observabit, quociens „canonicus ebdomadarius [2]) presbiter evidenti infirmitate vel [3]) „negociis ecclesie nostre necessariis, ad hoc per capitulum „deputatus, ab execucione dicte misse summe et horarum „impeditus fuerit et hoc eidem capellano precedenti die per „dictum ebdomadarium fuerit intimatum, sic quod quociens vice „dicti ebdomadarii hujusmodi missam summam celebraverit, „tociens habeat prebendam altaris, pro ipsa die dicto canonico „ebdomadario presbitero competentem. Quodque visitaciones „chorisociorum et clericorum minorum ac aliorum laycorum „facere, ipsorumque funeribus, pro quibus vinum non datur „presentibus, missas animarum celebrare, necnon visitaciones „sepulchrorum mensurnalium necnon ambitus ecclesie nostre „facere teneantur; et oblaciones necnon obvenciones, que pre-„missorum occasione eisdem obvenerint [4]), cedant ipsis, salva „ministrorum alteris sua consueta hactenus [5]) porcione. Visitaci-„ones vero canonicorum et majorum ipsis et aliorum infirmorum, „necnon missas animarum pro funeribus eorundem et pro „quibus vinum datur, tam die sepulture quam septimana [6]), „tricesima et in anniversaria, necnon memoriam [7]) Guydonis „et aliorum episcoporum Trajectensium facient canonici ebdo-„madarii, et emolumenta inde proveniencia tollent, nisi, ut „prius, fuerint impediti, et tunc capellani predicti hoc supple-„bunt et emolumentum percipient, ut superius est predictum, „nisi ebdomadarius canonicus per alium canonicum hoc fecerit „expediri. Hoc salvo, quodsi [8]) dicti capellani ex licencia „decani nostri pro tempore ab ecclesia nostra predicta se „absentaverint vel infirmitate levi teneantur, ipsi per unum „ex canonicis [9]) vel semiprebendariis seu ministris prepositi „presbiteris ecclesie nostre possint [10]) officium sibi [11]) debitum „exercere. Quodque idem decanus hujusmodi abessendi licen-„ciam plus quam XXI dies in anno non valeat imper-„tiri. Quodque si quem ex dictis cappellanis morbo subito

1) U. P. O. „portabuntur". 2) Br. „ebdomadorius". 3) U. P. O. „seu". 4) U. „obvenerunt". 5) „hactenus" ontbreekt in Br. 6) Br. U. „septima". 7) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „nec memoria". 8) Br. „quod". 9) P. „concanonicis". 10) P. „possunt"; U. „posuit". 11) P. O. „sibi officium".

„longevo contigerit laborare, ipsis propter hoc nullum stipen-„dium subtrahatur, sed ipsi [1]) ebdomadarii presbiteri canonici „officium hujusmodi laborantis eo tempore per [2]) se vel [3]) alium „ydoneum propriis sumptibus expediri procurent [4]); hoc ad-„jecto, quod cessante causa infirmitatis morbi predicta seu alia „necessitate inevitabili, iidem capellani tociens (in) penam novem „denariorum bonorum eo ipso incidant, de stipendiis eorundem „choralibus applicandam, quociens, eciam tempore interdicti „seu cessacionis divinorum, salva constitucione *Alma mater* [5]), „missam animarum, ut premissum est, neglexerint [6]) observare. „Provisionem vero et collacionem primam dictorum benefici-„orum idem executor sibi vel illi, cui hoc commiserit, et „nichilominus quoad vixerit [7]), quociens aliquid ipsorum vacare „contigerit, reservabit [8]); et post obitum ipsius decano ejusdem „ecclesie nostre, si in eadem tempore vacacionis personalem „residenciam fecerit, alioquin seniori promocione canonico „presbitero capitulari residenti ea vice vacacionis perpetuis „temporibus assignaverit; sic quod idem decanus vel senior „canonicus predictus nulli quam uni ex perpetuis capellanis „dicte ecclesie nostre presbiteris de dictis beneficiis valeant „providere. Quam [9]) provisionem infra octo dies a tempore „vacacionis facere tenebitur successive; alioquin illa vacacione „ad capitulum ecclesie nostre provisio, similiter facienda per-„petuo capellano et non alias, devolvatur. Idem quoque „executor et nomine executorio predicto ad honorem gloriose „Virginis Marie et in augmentum cultus divini statuit, et nos „secundum ordinacionem ipsius statuimus, quod ammodo in „perpetuum festum Concepcionis dicte beate Virginis [10]) et octa-„vam ejusdem festi solempniter et per octavam ipsius, sicut in „festo Assumpcionis ejus hactenus consuevit fieri, in ecclesia „nostra in divinis officiis sollempniter celebretur, sic quod ipse „thesaurarius pro tempore luminaria tria, que *stallicht* et „*balchlicht*, et alia in festo et octava predictis et infra octavam „secundum ecclesie nostre consuetudinem ministrabit; necnon con-„canonici [11]) nostri in eisdem festo et octavis officium divinum

---

1) O. „ipsius". 2) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „pro". 3) Br. voegt hier in: „per". 4) P. O. „procuret". 5) De constitutio *Alma mater* is van paus Bonifacius VIII dd. 3 Maart 1298. (Zie Corpus juris canonici. VI Decretal. l. V tit. XI c. 24. — Vgl. Potthast, Regesta. N°. 24633.) 6) U. „neglexerunt". 7) U. „quo adjuxerit". 8) U. P. O. „reservavit". 9) Ons HS. „qua". 10) Br. „beate Virginis predicte". 11) P. O. „canonici".

„peragent, prout in summis festivitatibus est consuetum, „et ad singulas horas festi et octavarum predictarum, „videlicet primas, vesperas et completorium, matutinas, pri- „mam, terciam, missam, sextam, nonam, secundas vesperas „et completorium in choro presentibus in principio, medio „et [1]) fine singulis [2]) decem solidi, ebdomadario et choro provi- „dentibus, in primis vesperis et secundis necnon [3]) matutinis „et missis ewangelium et epistolam legentibus, canonicis dum- „taxat singulis horis jamdictis, subcustodi ecclesiam ad festum „ornanti, campanario debite cymbala ecclesie moventi, rectori „scolarium scolares ad chorum exhibenti, semel in festo et „semel [4]) in octavis predictis duodecim denarii, et ipsi the- „saurario occasione sumptuum luminarium predictorum XXIIII „solidi dicte monete, prelatis, canonicis, prebendariis dormi- „torii et imperii octo videlicet, et sociis duo solidi; necnon „singulis diebus infra octavam, ut prius ad primam missam „et nonam presentibus in choro dumtaxat et non in alio loco „psallentibus canonicis dumtaxat, singulis III solidi, ac ebdo- „madario sex denarii et ministris altaris missam celebrantibus „duo denarii dicte monete annis singulis ministrentur; sic quod „hii, quibus ut premittitur aliquid singulariter ministratur, „non minus de communi sicut aliis porcio [5]) dividatur, cujus „pecunie summa ad quatuordecim libras et duodecim denarios „se extendit; hoc cauto, quod dicta pecunia dumtaxat presen- „tibus et non a choro ex [6]) quacumque causa absentibus, sicut „in pecunia matutinali ecclesie nostre statutum est, ministretur „omnino. Idem eciam ad nonam executor ordinavit [7]) ut prius, „quod ebdomadarius presbiter canonicus et ministri altaris, „singulis diebus dominicis per totum anni circulum, necnon „idem ebdomadarius vel capellani predicti, ut supra dictum „est, secundis terciis et quintis feriis extra Quadragesimam et „Adventum, cum vigilie sanctorum non impediunt et alias ad „nonam [8]) non datur presencia ab antiquo, post prandium nonam „in choro ecclesie nostre decantent, et eisdem temporibus „presbitero octo denarii et ministris predictis quatuor denarii „dividantur; cujus pecunie summa ad octo libras et XVIII

1) Aldus Br. U P. O.; ons HS. lascht in: „in". 2) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „singuli". 3) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. lascht in: „in". 4) Aldus Br. U. P. O. De woorden „in festo et semel" ontbreken in ons HS. 5) Br. „precio". 6) Br. „a"; in P. O. ontbreekt het woord. 7) Br. „ad nonam eciam ordinavit executor"; U. P. O. „etiam executor ordinavit". 8) „nonam" ontbreekt in Br.

„solidos se extendit; quodsi quis eorum in hoc negligens „fuerit, sua porcio cedet pro tempore negligencie cappellanis „altaris dicti Hugonis defuncti, in ecclesia nostra constructi. „Item singulis diebus Quadragesime septem psalmi legantur „cum tono cum [1]) antiphona *Salvator mundi*, necnon prelatis, „canonicis, dormitorii et imperii prebendariis quatuor solidi. „et omnibus chorisociis, presentibus a principio usque ad „finem cum letaniis, et nullis aliis duo solidi dividantur; „que pecunia ad decem libras et decem solidos se extendit [2]), „necnon eisdem diebus ebdomadario presbitero, mandatum „pauperum facienti et missam summam celebranti, XII denarii, „et ministris predictis, in hoc comministrantibus, IIII denarii „dividantur, que ad duas libras quinque solidos et [3]) quatuor „denarios se extendit; quodsi in hoc aliquis eorum remissus „fuerit, porcio [4]) illius cedat altaris capellanis predictis. Quod- „si forsan interdictum vel divinorum cessacio impediant [5]), „quominus premissa omnia sollempniter jure non fiant, clausis „januis fiant in choro ipsius [6]) ecclesie nostre et non in loco „alio, secundum constitucionem *Alma mater* [7]); alioquin pecunia, „pro tempore dividenda, illa vice cappellanis cederet antedictis. „Item ebdomadario presbytero dyacono et subdyacono, facien- „tibus sollempniter cathecismum, cuilibet duos solidos, que ad „VI solidos se extendit; quodsi aliquid premissorum propter „funeris presenciam vel alias nullo modo fieri possit vel [8]) liceat „de consuetudine ecclesie vel [9]) de jure, tota pecunia, ad id, „ut dictum est, assignata, illa vice cedat capellanis antedictis. „Et has pecunias idem executor assignavit recipiendas de „bonis, emptis per eundem de pecuniis dicti defuncti in domi- „nio de Buren erga bone [10]) memorie Lambertum dominum de „Buren; quas idem Hugo tempore vite sue ministrabit, et „post hec [11]) ille ex concanonicis [12]) nostris vivis, prout hoc „duxerit committendum, cui eciam pro labore suo viginti soli- „dos dicte monete assignavit. Nos [13]) eciam in augmentum „dotis novorum beneficiorum predictorum assignamus eisdem

---

1) U. P. O. „et". 2) P. „se extendit ad X libras et decem solidos". 3) „et" ontbreekt in P. O., die „quatuorque" lezen. 4) Aldus U. P. O.; in ons HS. ontbreekt het woord „porcio"; Br. „precio". 5) O. „impediat". 6) Br. „ipse". 7) Zie over de constitutio *Alma mater* hiervoor p. 23 Noot 5. 8) U. P. O. „nec". 9) P. O. „et". 10) Aldus Br. U. P. O.; „bone" ontbreekt in ons HS. 11) U. P. O. „hoc". 12) P. O. „canonicis" 13) Br. voegt hier in: „capitulum".

„annuos redditus X librarum monete predicte, quos came-„rarius minor [1]) ecclesie nostre de bonis, ad hoc hactenus „deputatis, annis singulis in festo Obitus [2]) beati Martini minis-„trabit capellanis eorum. Ipsis eciam capellanis et cuilibet „eorum annectimus presencias chorisociorum ecclesie nostre „unione perpetua, quas [3]) primo vacare contigerit, nullis aliis „beneficiis vel officiis annexas. Postquam idem executor de „dictis beneficiis vel altero ipsorum aliquibus vel alicui duxerit „providendum, ipsis quoque capellanis stallum et ordinem „immediate post ministros prepositi predictos in ecclesia nostra „perpetuis temporibus assignamus. Et nos Henricus decanus, „Ghiselbertus thesaurarius [4]) ac capitulum ecclesie Trajec-„tensis [5]) predicti premissa omnia et singula gratanter accepimus „et promittimus ea fideliter perpetuis temporibus observare. „Salvo hoc, quod idem executor, cum [6]) bona dicti defuncti „ad empcionem dictorum reddituum et legatorum ipsius non „suffecissent et ob hoc aliunde redditus [7]) persolvisset antedic-„tos, idem Hugo ante lapsum septennii a data presencium ad „provisionem dictorum beneficiorum erectorum vel solucionem „aliquam pecuniarum predictarum, festo Concepcionis predicte [8]) „dumtaxat excepto, non teneatur nec ad hoc compelli valeat, „nisi velit. Salva quoque eidem executori [9]) declaracione sua, „si quid dubium [10]) ortum fuerit in premissis. Et sigilla nostra [11]) „presentibus apponenda duximus in testimonium omnium pre-„missorum. Datum anno Nativitatis [12]) Domini M°. CCC°. XL°. „vicesima tercia die mensis Novembris".

25. *De provisione capellaniarum Novi operis* [13]). — Provisio duodecim capellaniarum Novi operis pertinet ad capitulum, et nomine capituli ebdomadatim. De quo sunt duo statuta, que sequuntur:

„Universis presencia visuris decanus et capitulum. Majoris „ecclesie Trajectensis salutem in omnium Salvatore. Dignum „est, ut Deo frequentibus [14]) famulentur obsequiis [15]), qui in

---

1) U. P. O. „major". 2) „Obitus" ontbreekt in P. O. 3) Br. „qua". 4) „thesaurarius" ontbreekt in Br. 5) „Trajectensis" ontbreekt in Br. 6) Aldus Br.; ons HS. „quod idem executor, hoc salvo, quod cum"; U. P. O. „hoc quod idem executor salvo, quod cum." In O. zijn de woorden „quod idem executor" met dezelfde roode inkt onderschrapt, die ter versiering der hoofdletters gediend heeft. 7) Br. „redditibus". 8) U. P. O. „predicto". 9) U. „idem executor". 10) P. O. „dubii". 11) Br. „nostra sigilla". 12) „Nativitatis" ontbreekt in P. O. 13) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 14) U. „frequentemus"; P. O. „frequenter". 15) U. P. O. „obsequius famulentur".

„Domini [1]) sortem sunt vocati, et dum ejus dono facultates [2]) „rerum augmentantur [3]), Domino multiplicentur eciam [4]) famu- „latus. Quia igitur a Christi fidelibus bona quedam ecclesie „nostre data sunt et legata, ut exinde duodecim sacerdotes „ad sex altaria, in nostra nova fabrica jam constructa, doten- „tur, qui singulis diebus ad dicta altaria missas [5]) celebrent, „ut cultus divinus augeatur; nos decanus et capitulum predicti, „consilio prehabito diligenti, inspectis utilitate ecclesie nostre „et honore Dei, ordinamus, quod ad quidlibet dictorum alta- „rium erunt duo sacerdotes [6]), quorum unus per unam ebdo- „madam ad altare sibi assignatum singulis diebus missam „celebret, et alius per sequentem, ita videlicet quod hoc „nullatenus negligatur. Item ordinamus et statuimus, quod „mortuo uno de dictis sacerdotibus vel cedente vel pluribus ex „eis, dominus Johannes Westende noster concanonicus, quam- „diu vixerit et in ecclesia nostra resederit, horum beneficiorum „collacionem obtinebit, cum ipse sit et fuerit horum beneficiorum „institutor [7]), ipsoque [8]) mortuo vel cedente, nos decanus et „capitulum dictorum beneficiorum erimus collatores; eo vide- „licet modo, quod quandocumque aliquod [9]) de dictis beneficiis „vacaverit qualitercumque, simul illud et concorditer confere- „mus uni ydonee persone, qui si sacerdos non fuerit infra „primum annum a die collacionis sibi facte se faciat in sacer- „dotem promoveri; alioquin ipsum beneficium extunc post „lapsum anni vacabit et alteri sine contradiccione qualibet „conferetur per decanum et capitulum, ut est predictum. Item „si in [10]) conferendo ipsum beneficium [11]) concordare omnes „non possumus [12]), statuimus et arbitramur, quod in quem- „cumque major pars numero capituli [13]) concordaverit, collacio „rata manebit, contradiccione seu opposicione qualibet minoris „partis cessante, quam eciam volumus et arbitramur nullam „esse. Item dum aliquis de dictis beneficiatis cesserit vel „decesserit [14]), ipsi per unum [15]) annum de gracia concedimus

---

1) P. O. „Dei". 2) U. P. O. „facultas". 3) P, O. „augmentatur". 4) P. O. „eciam multiplicentur". 5) P. O. „missam". 6) P. O. „presbiteri sive sacerdotes". 7) U. „institutorum". Deze geheele 6 regels (van af „*Item ordinamus*"), overgenomen uit U. P., ontbreken in ons HS. en in Br. 8) P. O. „ipso quoque". 9) P. „aliquo"; Q. „aliquid". 10) Aldus U. P. O.; „in" ontbreekt in ons HS. en in Br. 11) „beneficium" ontbreekt in Br. 12) P. O. „possemus". 13) P. O. „capituli numero". 14) „vel decesserit" ontbreekt in Br. 15) „unum" ontbreekt in Br.

„speciali vel manufidelibus ejus recipiendi fructus omnes, ad „partem suam pertinentes, et inde comparabuntur redditus „unius libre ad anniversarium suum in choro ecclesie nostre „faciendum, et quid superfuerit ad exequiâs et debita sua „deputetur; et ne Deo aliquid subtrahatur, socii omnes, ad „dicta altaria celebrantes, per ipsum annum suppleant vices „ejus. Et si quem ex ipsis infirmari contigerit, statuimus „eciam, ut dicti socii vices ejus [1]) suppleant, et omnes obla-„ciones, ad ipsa altaria qualitercumque et omni tempore pro-„venientes [2]), inter ipsos servientes equaliter dividantur. Item „dicti beneficiati erunt de jurisdiccione decani et capituli „nostri [3]), sicut alii beneficiati vicarii et socii; et erunt in choro „ad singulas horas; quod si non fecerint, per decanum et „capitulum ad hoc compellantur. Item statuimus, quod omnes „misse dictorum sacerdotum erunt ante pulsacionem prime „celebrate vel [4]) dicte; nec aliqua missa post primam ad dicta „altaria celebretur sive dicatur, ut dicti sacerdotes liberius „valeant esse in choro, et non habeant aliquam excusacionem „se a choro absentandi. Item statuimus, quod nulla erit „sollempnitas in eorum missis nec pulsabitur campana, nisi ad „primam missam tantum; sed in diebus Sabbatorum prima „missa, et nulla alia, media voce [5]) cantetur cum duobus „scolaribus vel sociis tantum: *Kyrieleison*, *Gloria in excelsis*, „*Sanctus* et *Agnus Dei*; sit dominicale et non aliud. Et si in „festis majoribus et principalibus alii cantare voluerint, can-„tent [6]) ut premittitur per [7]) omnia et hoc popter summam „missam, que hujusmodi sollempnitates requirit. Item inhibe-„mus ipsis presbyteris, ne ad missas suas predicent nec aqua „aspergant, nisi ad primam missam tantum sine nota, nec „indicent festa sive jejunia, nec dicant laycis in Teutonico „fidem sive credo, nec audiant confessionem [8]), nec introducant „sponsas vel mulieres purificandas, nec quidquam attemptent, „quod sit vel esse possit in prejudicium nostrorum parrochi-„alium sacerdotum; cum non sit nostre intencionis ipsorum „parrochialium sacerdotum jus vendicare, quia talia ad parrochi-„ales sacerdotes spectare dinoscuntur. Item si aliquis ex ipsis „sacerdotibus de propriis bonis suis ad dicta altaria memoriam

---

1) „ejus" ontbreekt in Br. 2) Br. „venientes". 3) P. „nostri decani et capituli". 4) U. P. O. „sive". 5) P. „nocte". 6) „cantent" ontbreekt in Br. 7) U. „pre". 8) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „et confessionem".

„suam vel alterius facere voluerit, statuimus, quod tantum „dabit in choro nostro preter redditus libre, quam dabit de [1]) „anno gracie sue. Item statuimus, volumus et ordinamus, „ut dicti beneficiati non erunt nec nominabuntur collegium, „sed vicarii perpetui in ecclesia nostra Trajectensi. Item statui„mus, ordinamus et arbitramur, quod quicquid ipsis sacerdotibus „legatum seu datum fuerit in eleimosinam testamento [2]) seu „ultimis voluntatibus [3]) qualitercumque, hoc distribuatur inter „capitulum et presbyteros antedictos. Et si quis dictorum „sacerdotum ad dicta altaria celebrancium adhuc non habuerit, „ut quidam sui socii, certos redditus XX librarum boni paga„menti annuatim, concedimus et placet nobis, ut suus defectus „usque ad XX libras, cum omnes in beneficiis equales esse „debeant, a quibuscumque Christi fidelibus suppleatur. Item „bona data et danda ad dicta altaria ad redditus dictorum „sacerdotum, que nostra et ecclesie nostre [4]) reputamus et „sunt, tamquam nostra ubicumque necesse fuerit defendemus. „Hec statuta et ordinacionem nostram volumus esse perpetuis „temporibus valida [5]) atque firma. In cujus rei testimonium „sigillum ecclesie nostre [6]) duximus presentibus apponendum. „Datum anno Domini M°. CCC°. tercio feria sexta proxima „ante festum Nativitatis beati Johannis Baptiste".

Item de collacione beneficiorum vicissitudinaliter [7]). — „Nos „Henricus, Dei gracia decanus et capitulum ecclesie Trajec„tensis non sine gravi suspirio meditacione sedula revolventes, „qualiter non solum ecclesia nostra cathedralis, verum eciam „quamplures alie civitatis et dyocesis [8]) Trajectensis, dum ex „inconsulta providencia necnon carnalitatis affectu et magna„tum importuna instancia plerumque ad singularia beneficia „pluribus non in concordia quandoque minus habilibus pro„motis, inter fratres inexecrabilia [9]) irrepserunt dissidia, ac „ecclesie predicte periculis irreparabilibus [10]) exposita et succes„sive hominum malicia pejora prioribus in posterum [11]) veri„similiter formidentur. Dissidiis itaque et periculis hujusmodi „occurrere, caritatemque fraternam excitare et [12]) nutrire [13]) ex-

---

1) Br. „in". 2) Aldus P. O.; ons HS. U. en Br. „testamentum". 3) Br. „voluntatis". 4) P. „nostre ecclesie". 5) U. P. O. voegen hier in: „rata". 6) P. „nostre ecclesie". 7) Dit hoofd (behalve „*Item*") komt alleen in P. voor. 8) U. „civitates et dyocesis"; P. O. „civitates dyocesis". 9) Br. „et execrabilia". 10) Ons HS. en Br. „irrecuperabilibus". 11) U. P. „postea". 12) „et" ontbreekt in P. 13) Br. „nutriri".

„citatam, faventeDomino, cupientes, deliberacione dudum super „hoc [1]) prehabita in communi, hoc statuto perpetuo duraturo super „hoc duximus statuendum: Quod ammodo in futurum quibuscum„que beneficiis vel officiis, tam clericalibus quam laycalibus, „vacantibus [2]) morte, dimissione ordinis et status clericatus [3]), vel „adepcione alterius beneficii vel officii in ecclesia nostra vel „alibi, quod se cum priori non compatitur [4]), vel per resigna„cionem, ad collacionem vel provisionem, nominacionem, „presentacionem vel quamvis aliam disposicionem decani et „capituli nostri jure proprio seu per devolucionem vel alias [5]) com„muniter spectancia, presencia et futura, quocumque nomine „censeantur, episcopali, archidyaconali et preposit ure Majoris „ac decanie dignitatibus ac officio preposit ure Westvrisie et „canonicatibus et prebendis ecclesie nostre predicte exceptis, „singuli ecclesie nostre predicté [6]) canonici prebendati, actu „capitulares, qui in tabula scribuntur tempore hujusmodi vaca„cionum, per ebdomadas singillatim et successive descendendo „sècundum ordinem stalli, quem in choro et processionibus „ecclesie nostre hujusmodi tempore habere noscuntur, vicissi„tudinaliter de officiis et beneficiis hujusmodi infra ebdomadam, „ex dicta successione vicissitudinaria sibi competentem, ut „premittitur [7]) vacatura [8]) vel alias collacioni decani et capituli „quomodocumque competencia, infra tempus subscriptum personis „ydoneis, eciam alias beneficiatis, conferre, providere, nominare, „presentare vel aliter disponere juxta suam rectam conscienciam „habeant [9]) vice et nomine dictorum decani et capituli, prout „hoc ad dictum nostrum decanum et capitulum hactenus pertine„bat, ipsique decanus et capitulum personas hujusmodi admittere „ad beneficia et officia [10]) memorata, et personis ipsis ad requi„sicionem eorum [11]) litteras collacionis et provisionis eis factarum „vice et nomine ipsorum sub sigillo capituli tradere teneantur. „Salva ipsi decano vel, ipso [12]) absente seu vacante decanatu, „seniori promocione capitulari canonico, institucione, instal„lacione, fidelitatis obediencie et aliorum de jure seu consue„tudine debitorum juramentorum recepcione, prout hactenus

1) „hoc" ontbreekt in ons HS. 2) O. „quecumque beneficia vel oficia, tam clericalia quam laicalia vacantia". 3) U. P. O. „clericalis". 4) P. O. „patitur". 5) „alias" ontbreekt in Br. 6) „predicte" ontbreekt in Br. 7) „ut premittitur" ontbreekt in Br. 8) Br. „vocatura". 9) P. „habeat". 10) P. O. „officia et beneficia". 11) U. P. O. „earum". 12) „ipso" ontbreekt in Br.

„est consuetum. Ne autem super hujusmodi vacacionis tempore, „inicio quoque et fine ebdomadarum [1]) successiva vicissitudine, „stallo [2]), ordine vel aliis articulis declarandis inferius dissenci„onis suscitetur materia, diffinimus tunc, quoad presentem „materiam, vacacionem [3]) censendam, cum in re [4]) fuerit non „autem [5]) a tempore noticie computandam, nisi quoad hoc „quod ad collacionem, provisionem, nominacionem, presentaci„onem seu eleccionem hujusmodi canonicus ante vacacionis „noticiam non artetur. Nulli eciam ante certam noticiam tem„poris vacacionis disponere liceat de hujusmodi beneficio seu „officio, in remotis partibus vacaturo; et si plures de hujus„modi vacacionis tempore contendant, capitulum nullum ad „tale beneficium admittat donec de tempore hujusmodi certi„ficatum existat. Principium eciam septimane [6]) cujuslibet in„cipiet Sabbato, cum primum sol ad occasum declinet. Stallum „quoque canonicus quilibet optinebit secundum ordinem et „tempus, sed quod [7]) personaliter vel per procuratorem ad „hoc constitutum ad canonicatum vacantem vel de novo „creatum in ecclesia nostra predicta inter emancipatos cano„nicos fuerit installatus. Prelatus vero capitularis secundum „stallum prelacionis ordinem optinebit; et si prelatus [8]) esse „desierit, priorem antiquum ordinem optinebit, sic quod talis „per ebdomadam censebitur, qualis in Sabbato iniciali eb„domade existebat. Si vero duo scolares canonici insimul „installarentur, ita quod de ordine nullatenus appareret, senior „ex ipsis ad prebendam promocione alteri [9]) preferetur [10]). Cano„nicus eciam propter metum vel aliam corporis necessitatem, „decreto et approbacione super hoc precedentibus, vel alias „in negocio ecclesie per capitulum deputatus, absens, cui [11]) „eciam cotidiane presencie ministrantur, gaudebit vicissitudine „septimanarum, dum tamen actu capitularis existat. Quodsi „aliquis canonicus ignorans, potestatem hujusmodi providendi, „conferendi, nominandi seu presentandi sibi competere, vel „alias negligens vel non valens decedat vel non actu capitu„laris efficiatur, antequam de beneficio vel officio juxta suam „competenciam [12]) ordinaverit, canonicus eidem in sequenti

1) Br. „ebdomadariorum". 2) P. „stalli". 3) Br. „vocationem". 4) Br. U. P. O. „jure". 5) „non autem" ontbreekt in P. en Q. 6) „septimane" ontbreekt in Br. 7) Aldus alle HSS. 8) P. „preclarus". 9) Aldus P. en O.; ons HS. Br. en U. „alterius". 10) Ons HS. „preferretur". 11) U. P. Q. „cum". 12) U. P. O. voegen hier in: „non"; ook in Br. kwam het woord voor, maar het is daar doorgehaald.

„septimana succedens illius omittentis jure necnon jure septi-„mane proprie ponetur, ita quod successor decedentis benefi-„cium, cujus fuit septimana, conferet. Nullus quoque septimane „vicissitudinem optinebit, qui [1]) per octo ebdomadas [2]) conti-„nuas proximas non fuit actu [3]) capitularis, sed ipsius ebdomada, „si infra octo primas [4]) ebdomadas, quibus capitularis fuerit [5]), „evenerit, habebitur pro non scripta sive quasi in rerum „natura non fuisset; sed post hec ebdomadam ex iterata vicis-„situdine, sicut ceteri, optinebit. Hoc in omnibus intellecto, „quod presentis statuti auctoritas vel potestas ad aliquam „permutacionis speciem seu resignacionis beneficii ad opus alte-„rius modo aliquo non trahatur, et quod canonicus infra „ebdomadam suam poterit quibuscumque clericis, in ecclesia „nostra beneficiatis, alias tamen habilibus, de hujusmodi bene-„ficiis providere et beneficiorum priorum, que tales habuerant, „si ad disposicionem capituli pertinent, resignacionem recipere „et ea conferre aliis similia dimissuris usque in infinitum. „Nullus eciam concanonicorum nostrorum in possessione actu „capitularis existens aliqua juris excepcione ad hujusmodi potes-„tatem [6]) providendi censebitur [7]) minus ydoneus, vel excep-„cione aliqua a facultate provisionis hujusmodi impediri poterit, „quamdiu ab hac possessione per sentenciam capituli non „fuerit destitutus. Si quis eciam concanonicorum nostrorum „die beati Remigii residenciam majoris partis anni tunc pre-„teriti secundum statutum et consuetudinem ecclesie nostre „predicte non perfecerit, ille anno [8]) tunc a dicto die Remigii „futuro septimanam hujusmodi non habebit, priusquam per „octo septimanas continuas in eadem ecclesia nostra secundum „morem prime residencie residenciam fecerit personalem. Item „ad quemcumque collacio, provisio [9]) seu disposicio beneficiorum „hujusmodi ex vicissitudine septimanarum hujusmodi pertinuerit, „ille [10]) infra octo septimanas a die in ecclesia nostra note [11]) „vacacionis ipsius de ipso beneficio per se vel [12]) procuratorem „suum ad hoc legitime constitutum disponet et de hujusmodi „disposicione infra idem tempus nostrum capitulum certificabit;

1) O. „quin". 2) P. O. „septimanas". 3) U. „sint actu"; P. O. „fuerit". 4) „primas" ontbreekt in Br. 5) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „fuit". 6) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „ab hujusmodi potestate". 7) „censebitur" ontbreekt in ons HS. en Br. 8) Aldus U. P. O.; ons HS. en Br. laten „anno" weg. 9) Br. en U. voegen hier in: „presentacio". 10) „ille" ontbreekt in U. P. O. 11) Aldus U. P.; O. „vice"; ons HS. en Br. laten „note" weg. 12) Br. voegt hier in: „per".

„alioquin successor ipsius proximus de hujusmodi beneficio „juxta premissum tenorem disponet, et ipso negligente suc- „cessor ipsius. In quorum testimonium sigillum ecclesie nostre „presentibus est [1]) appensum. Datum XXVI°. die mensis Junii [2]) „anno Nativitatis Domini M°. CCC°. XL°. primo".

26. Provisio altaris sancti Willibrordi, sancti Andree et [3]) sancti Petri pertinet ad thesaurarium.

27. Provisio altaris [4]) sancte Barbare, domini Udonis et Jacobi de Lichtenberch [5]) (pertinet) ad decanum. De quo est littera episcopalis, que sequitur [6]):

Privilegium concessum decano ecclesie Trajectensis super collacione cujusdam altaris seu capellanie perpetue. — „Nove- „rint tam posteri quam presentes, quod nos Johannes Dei „gracia episcopus Trajectensis, de consilio et assensu nostre „ecclesie [7]) Trajectensis altare seu capellaniam, dudum dotatam „et erigendam in nostra ecclesia [8]) predicta ob remedium ani- „marum pie memorie domini Jacobi de Lichtenberch, Gerhardi „Vrenke et Werneri filii domini Frederici interfectorum, et „cujus redditus et proventus dominus Wilhelmus Gouburgis „presbyter ad presens recipit [9]), possidet et in usus suos con- „vertit, cujus eciam capellanie in ordinacione fundacionis et do- „tacionis sue [10]) predecessor noster Guydo, quondam episcopus „Trajectensis, collacionem sibi reservavit pleno jure, prout ad nos „pertinet, ob favorem, quem erga decanum [11]) ecclesie nostre „predicte gerimus, necnon ob servicia nobis ab eodem inpensa, „ad augmentacionem honoris sui decanatus Trajectensis eidem „decano concedimus conferendam, sibique damus eandem per „presentes; ita quod ipse et sui successores, quos eidem deca- „natui pro tempore prefici [12]) contigerit, nomine dicti decanatus „pleno jure habeant perpetim [13]) ipsum altare seu capellaniam „conferre, cum vacaverit, ac instituere in eadem. Et hanc „collacionem nostram et concessionem ipsius decanatui volumus „perpetuis temporibus perdurare et inviolabiliter observari. „Et ne hujusmodi donacio per temporis decursum, hominum

---

1) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. heeft: „esse". 2) U. P. O. „Maji". 3) Aldus U. P. O.; in ons HS. en Br. ontbreekt: „sancti Andree et". 4) Ons HS. en Br. lasschen hier in: „sancti Andree". 5) U. P. O. „Jacobi de Lichtenberch et domini Udonis". 6) „que sequitur" ontbreekt in Br. 7) P. O. „ecclesie nostre". 8) „ecclesia" ontbreekt in Br.; P. O. „ecclesia nostra". 9) P. „recepit". 10) P. O. „sui". 11) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. lascht in: „nostrum". 12) Br. „profui". 13) Br. „perpetui".

„memoria labili existente, oblivioni tradetur [1]), et ut per-„petua maneat et [2]) inconvulsa, presentem cedulam dicte „donacionis nostri sigilli appensione in testimonium premisso-„rum fecimus communiri. Datum anno Domini M°.CCC°. „vicesimo nono feria quarta post Mathei Apostoli".

28. *De provisionibus altarium* [3]). — Provisio altaris domini Hugonis Pollaert, duobus facienda, et domini Wulfgeri ad decanum et presbyteros ebdomadarios pertinet.

29. Provisio altaris domini Florencii prepositi ad decanum et capitulum, persone in sacerdocio constitute.

30. Provisio altaris domini Wilhelmi Capellaen et domini Walteri de Zulen, domini Jacobi electi ad capitulum pertinet.

31. Provisio altaris domini Suederi de Voerne, provisio altaris domini [4]) episcopi Guydonis, provisio altaris domini Stephani de Voerne ad decanum et capitulum pertinet, in [5]) forma secundum quod altaria Novi operis [6]).

32. Provisio altaris domini Mauricii ad capitulum, conferendum actu sacerdoti infra quindenam.

33. Provisio rectoris scolarium ad scolasticum nostrum pertinet.

34. Provisio campanarii et custodis ecclesie ad thesaurarium pertinet.

35. Provisio choralium ad rectorem ipsorum pertinet. Et de [7]) hoc est statutum, quod sequitur:

Ordinacio super domo choralium. — „Ne pueri, qui nobis in „divinis officiis [8]) adjutores existunt, in primitivis negligantur „scienciis nec cotidianis destituantur eciam alimentis, quin-„ymmo eruditi perficiant et pastu reficiantur altario servientes; „nos capitulum ecclesie Trajectensis ipsis pueris choralibus, „adjutoribus nostris, domum cum lectisterniis et supellectili fieri „fecimus ad inhabitandum in ea sub forma: quod in eadem „domo sint et perpetuo maneant sedecim chorales hujusmodi „et non plures, puerili voce cantantes, boni nominis, habiles „et ad cantandum et legendum in choro sufficienter instructi, „qui cum ceteris scolaribus scolasticis studiis in scolis nostris

---

1) Aldus U. P. O.; ons HS. en Br. „traderetur". 2) Aldus P.; „et" ontbreekt in ons HS. en Br. 3) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 4) Aldus ons HS. en Br.; in P. ontbreekt: „domini". 5) Br. heefttweemaal: „in". 6) Ons HS. „in Novi operis". Zie over deze altaren hiervoor § 25. 7) „de" ontbreekt in Br. 8) U. P. O. „officiis divinis".

„insistent sub jugo rectoris ad omnia, que scolasticam exigunt „disciplinam. Qui rector scolarium in disciplinis hujusmodi „sine qualibet exactione pecunie ipsos in primitivis scienciis „fideliter instruet, et in eadem domo suis lectisterniis propriis „utens inhabitet, clausure domus curam habeat et cum [1]) eis „cibis communibus utatur. Omnes in eadem domo dormient, „que domus in primo pulsu campane, que *rumstrate* [2]) dicitur, „claudetur, sic quod nulli ex ipsis ingrediendi vel egre-„diendi sit facultas, antequam prima campana ecclesie [3]) ad „matutinas sit relicta; et [4]) tunc ad matutinas exeant et matu-„tinis peractis statim redeant, ipsaque domus clausa maneat „usque ad tempus, quo scolas debeant frequentare. Omnes „simul una vice quolibet die comedent de cibariis, eis commu-„niter [5]) preparatis. Ipsi eciam chorales ex eis duos per ferias „deputabunt, qui elemosinas ad domos prelatorum et canoni-„corum colligent et ipsas ad mensam communem fideliter „apportabunt [6]); sic quod ipsi chorales nulli negocio preterquam „divino officio et scolastice discipline [7]) intendere debeant; „sed qui, ut premissum est, cum ipsis choralibus vivere „in dicta domo recusaverit, ab ipsorum choralium stipendio „penitus sit exclusus. Quodsi rector scolarium onus premissum „in se recipere recusarit vel ad arbitrium curatoris dictorum „choralium ad hoc inhabilis fuerit, ipsis deputetur ydoneus „pedagogus. Preterea per capitulum nostrum de [8]) quinquennio „in quinquennium presenti negocio unus ex capitularibus „nostris [9]) canonicis deputetur, qui sub prestito ecclesie nostre „sacramento secundum suam rectam conscienciam curam ipso-„rum choralium et bonorum suorum gerat, pueros habiles ad „premissum negocium admittat, ineptos licenciet, qualiter [10]) „in ecclesia ministrare debeant, de quantitate et qualitate „ciborum et vestimentorum ac supellectilium eorundem, nec-„non honesta matrona [11]) servitrice vel alio servitore ipsorum „pedagogo, si necesse fuerit, conservatore [12]) dicte domus, et „quorumcumque aliorum negociorum, domui et choralibus ac

---

1) „cum" ontbreekt in Br. 2) U. P. O. „ruumstraet". 3) P. en O. voegen hier in: „nostre". 4) U. „ut". 5) P. O. „communiter eis". 6) P. O. „deportabunt". 7) P. O. „officio ecclesiastico et discipline scolastice"; U. „officio ecclesiastico et disciplina scolastica". 8) Aldus Br. U. P. O; ons HS. laat „de" weg. 9) Aldus ons HS. en Br.; P. „nostris capitularibus". 10) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „quare". 11) Aldus Br. U P. O.; „matrona" ontbreekt in ons HS. 12) Aldus Br. U. P.; ons HS. en O hebben: „conservacione"

„eorum bonis [1]) incumbencium, disponat et ordinet [2]), prout „facultates ipsorum et temporis qualitas pacientur, presertim „quod in eadem domo castitas et concordia observentur [3]), ipsa- „que domus, predia et res ipsorum choralium, que in presenti „habentur et in futuro largiente Domino acquirentur, ad usus „predictos [4]) dumtaxat maneant perpetuis temporibus deputata, „sic quod pauperes bone indolis ex eadem spiritualibus et „temporalibus incrementis proficiant, votaque dictam domum, „bonaque et supellectilia predicta pio desiderio largiencium „optato effectui mancipentur, salvis magistro Hugoni Wstinc, „nostro concanonico, quingentis libris, quas in edificacione „dicte domus exposuit, et litteris, sibi super hoc traditis nostri „sigilli munimine roboratis. Que omnia et singula nos capi- „tulum predicti pro nobis et nostris successoribus volumus et „promisimus perpetuis temporibus observare. In quorum testi- „monium sigillum ecclesie nostre presentibus est appensum. „Datum anno Nativitatis Domini M°. CCC°. XLII°. mensis „Septembris die tercia".

36. *De provisione lectoris ewangelii et epistole* [5]). — Provisio lectoris ewangelii ad dyaconos canonicos ecclesie nostre [6]), qui tabule inscribuntur, pertinet, eciam non [7]) capitulares.

Provisio lectoris epistole ad subdyaconos ecclesie nostre canonicos, qui tabule inscribuntur, pertinet, eciam non capitulares. De quibus est statutum, quod sequitur [8]):

„Universis presencia visuris et audituris decanus et capitulum „Majoris ecclesie Trajectensis [9]) salutem in omnium Salvatore [10]). „Cum dyaconi et subdyaconi nostri concanonici vicarios con- „stituere consueverint singulariter, quilibet pro se ad sua officia „exercenda, videlicet epistolam et ewangelium legendo, et „tempore commissionis hujusmodi faciende predicti canonici, „inter se discordes, diversis personis hujusmodi officia committe- „bant, licet duabus tantum personis propter exiles dictorum offi- „ciorum redditus dicta officia committi antiquitus consuevissent, „de quo provenit dispendium et defectus in officiis memoratis; „nos volentes nunc et in futurum hujusmodi dispendiis [11]) et „abusui precavere, de communi consensu et consilio fratrum

1) U. P. Q. „et bonis eorum". 2) Aldus Br. U. P. Q.; ons HS. heeft: „ordinat". 3) P. Q. „observetur". 4) Q. „predictorum". 5) Dit hoofd komt alleen in P. voor 6) Aldus P. Q.; „nostre" ontbreekt in ons HS. en Br. 7) „non" ontbreekt in P. Q. 8) „est statutum quod sequitur" ontbreekt in Br. 9) Aldus U. P. Q.; ons HS. en Br. laten „Trajectensis" weg. 10) Ons HS. „salutacione". 11) Br. „stipendiis".

„statuimus et ordinamus, a nobis et nostris successoribus in „perpetuum observandum, ut officium subdyaconatus, quod ad „presens nunc vacat, subdyaconi presentes, ad quos commissio „dicti officii pertinet, persone ydonee committant integraliter, „quamdiu vixerit vel cesserit possidendum [1]), contradiccione „aliqua subdyaconorum succedencium non obstante, commis- „sione tamen officii predicti per unum nostrum concanonicum „subdyaconum prius in unam personam facta in suo robore, „quamdiu idem canonicus vixerit vel jus ad dictum officium in „quantum ipsum tangit habuerit, duraturum [2]). In posterum „vero, cedente vel decedente aliquo predictorum in dictis „officiis ewangelii et epistole serviencium, dyaconi vel subdy- „aconi, ad quos hujusmodi officium pertinet, infra quindenam „post hujusmodi vacacionem officii unum substituant in locum „cedentis vel decedentis; quodsi non fecerint aut in commit- „tendo discordes fuerint, decanus sine qualibet contradiccione „illorum vices suppleat, ad dictum officium infra quindenam pro- „ximo immediate subsequentem [3]) personam ydoneam statuendo, „quod absentes et succedentes canonici non debent nec pote- „runt immutare. Et hujusmodi ewangelii et epistole officium „semper remaneat apud duos. Ad hec omnia et singula pre- „missa nos decanus et capitulum predicti [4]) nos et nostros „concanonicos, pro tempore existentes et succedentes, presen- „tibus in perpetuum obligamus. In cujus rei testimonium „sigillum nostri capituli presentibus duximus apponendum. „Datum anno Domini M°. CC°. nonogesimo septimo in „vigilia Nativitatis beate Marie Virginis".

37. *De provisione primivirgii universalis ecclesie* [5]). — Provisio primivirgii universalis ecclesie ad [6]) capitulum nostrum pertinet.

38. Provisio primivirgiorum duorum ecclesie nostre et magistri stelle et azini ad prepositum nostrum pertinet [7]), sicut exactoris festa violancium.

39. *De ordinacione aliorum officiatorum* [8]). — Ordinacio officiorum fabrice nove, tectoris, vitrificis, pistoris ad capitulum nostrum pertinet.

---

1) Aldus U. P. O.; ons HS. en Br. laten „possidendum" weg. 2) U. P. „duraturam" 3) P. „sequentem". 4) P. O. „predictum". 5) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 6) P. lascht in: „ipsum". 7) Aldus U. P. O. Deze geheele § tot hiertoe ontbreekt in ons HS. en Br.; het slot is daar bij de vorige § gevoegd. 8) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

40. Constitucio officiatorum annalium [1]) ecclesie nostre, scilicet camerarii majoris, camerarii minoris, magistrorum cervisie, prebendarum defunctorum, bonorum divisorum [2]) computatorum, clavium sigilli ad capitulum nostrum pertinet, ultima feria sexta Maji annis singulis.

41. *De constitucione procuratorum nove fabrice* [3]). — Constitucio procuratorum [4]) nove fabrice pertinet ad episcopum et capitulum nostrum [5]) simul [6]).

42. Capitulum nostrum concorditer, nemine contradicente, qui tunc ad capitulum est vocandus, potest novos canonicos ad novos canonicatus recipere et chorisocios admittere quot velint.

43. *De ecclesiis spectantibus ad capitulum* [7]). — Ecclesie civiles quatuor Trajectenses, videlicet sancte [8]) Marie Minoris, sancti Jacobi, sancti Nicolai et [9]) sancte Gheertrudis, ecclesia in Wadenoy, ecclesia in Sedem [10]), ecclesia in Dalvessem [11]), ecclesia in Gasperde, in Hervelt [12]), in Andels, in Herwine, in Dorne, in Coten, in utroque Lancbroec, in Medemlec [13]) cum capellis suis, in Oudedincvelt [14]), in Borcht, in Westerlo, in Hoekelem, in Radinchem [15]) sunt nostre, et per vicarios perpetuos presentatos gubernantur [16]).

Ad ecclesias Civiles et Wadenoy et Sedem [17]), Dorne, Coten, utrumque Langbroec et [18]) Marsen et Wiringhen [19]) providet prepositus noster. In Dalvessem, Gasperde, Hervelt [20]), in Andels, in Herwinen, ... [21]) presentat capitulum nostrum. In Borcht nominatum per illos de Caets [22]) presentat capitulum episcopo Cameracensi. In Westerlo nominatum per abbatem de Tungerlo presentat capitulum episcopo Leodiensi. In Hoekelem nominatum per dominum de Hoekelem presentat capitulum. De ecclesia sancte Marie Brugensis [23]), de ecclesiis in Borcht, in Westerlo, in Hoekelem, in Medemlec [24]) et Dal-

---

1) P. O. „annualium". 2) Aldus ons HS.; Br. U. P. O. lezen allen verkeerdelijk: „diversorum". 3) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 4) Alle HSS. „procuracionum". 5) Aldus Br. U. P. O.; in ons HS. ontbreekt „nostrum". 6) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. heeft: „similiter". 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 8) „sancte" ontbreekt in Br. 9) Aldus U. P. O.; in ons HS. en Br. ontbreekt „et". 10) O. „Zedem". 11) P. O. „Daivessen". 12) Br. U. P. O. „Hexvelt"; ons HS. „Exvelt". 13) Ons HS. Br. P. U. hebben allen: „Medemlet"; O. „Medemloec". 14) Ons HS. Br. U. „Oudehdincvelt". 15) Br. U. P. O. „Kadinchem". 16) P. heeft hierachter een hoofd: „*De collacione certarum ecclesiarum*". 17) P. O. „Zedem". 18) „et" ontbreekt in Br. 19) P. O. „Wirinhen". 20) O. „Hexvelt". 21) Eene opene ruimte in ons HS. Br. U. P. 22) Br. „Burgensis". 23) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „Raets". 24) U. P. O. „Medemloec".

vessen sunt littere in archivo [1]). In Epe et [2]) in Hierde et in Hattem [3]) decanus noster.

44. Canonicos in Boemel providet thesaurarius. De hoc est statutum:

Ordinacio que fuit facta in primaria institucione [4]) *collegii in Bomel.* — „Universis presentes litteras inspecturis decanus „et capitulum Majoris ecclesie Trajectensis salutem in eo, qui „est omnium [5]) vera salus. Justis petencium desideriis dignum „est nos facilem prebere assensum et preces petencium effectu „prosequente complere, que a racionis tramite non discedunt. „Cum igitur venerabiles viri dominus [6]) Gerhardus de Nassouwen, „nostre ecclesie thesaurarius, et Bernardus de Vuren, cano-„nicus ecclesie sancti Petri Trajectensis, considerantes, quod „in multitudine personarum Domino famulancium multiplicatis „laudibus cultus augmentetur divinus, et quod in ecclesia „parrochiali de Bomel, in dyocesi Trajectensi sita, cujus ad „thesaurarium nostre ecclesie [7]) presentacio, collacio et insti-„tucio pertinet pleno [8]) jure, constituta in loco sollempni mul-„tum [9]) habundante et affluente [10]) populo unicus tantummodo de-„serviens sit sacerdos, divina gracia inspirante [11]) ceperunt et ordi-„naverunt circa [12]) dictam ecclesiam de Bomel tantum [13]) de bonis „suis, eis a Deo collatis, impendere, ut in ea collegium, habens „unum decanum et novem canonicos, ad honorem Dei, matris „sue Virginis gloriose et sanctorum omnium ordinetur, sub „forma et condicionibus infrascriptis. Primo videlicet, quod „fructus et proventus ipsius ecclesie de Bomel, ad prebendam „presbiteralem pertinentes, de cetero perpetuo ipsi collegio [14]) „applicentur, illi, qui curam parrochialem ipsius ecclesie pro „tempore geret, dumtaxat assignata pro sua sustentacione et „pro solvendis juribus episcopalibus, archidyaconalibus et aliis „oneribus [15]) cure subportandis certa et congrua porcione. Item „quod minuta decima cum suis pertinenciis, ad custodiam „nostre ecclesie [16]) pertinens, dicto collegio cedat perpetualiter, „ad redditus dicti collegii augmentandos. Item quod dominus

---

1) Ons HS. „archino"; O. „archinio". 2) „et" ontbreekt in Br. 3) U. P. O. laten „et in Hattem" weg en lezen daarvoor „pronunciat"; Br. „Hatten". 4) Br. „constitucione". 5) P. O. „omnium est". 6) P. O. „domini". 7) P. O. „ecclesie nostre". 8) P. O. „pleno pertinet". 9) U. P. O. voegen hier in: „ibidem". 10) Ons HS. „effluente". 11) Aldus U. P. O.; ons HS. en Br. laten „inspirante" weg. 12) Br. „circam." 13) Aldus U. P. O.; „de Bomel tantum" ontbreekt in ons HS. en Br. 14) U. „perpetue ipsi collegio"; P. O. „collegio illi perpetue". 15) Aldus O.; ons HS. Br. U. P. „omnibus". 16) P. O. „ecclesie nostre".

„Bernardus de Vuren, canonicus predictus, centum libras „nigrorum Turonensium annuatim vel alterius monete, que in „censu suo recipietur, supradicto collegio [1]) dotanti animo „assignare debeat et conferre; dictique Gerhardus et Bernardus „statuentes eciam et ordinantes, quod illi, quibus dicte pre-„bende conferri debeant, sacerdotes sint, et non conferentur [2]) „nisi sacerdotibus, vel si tempore collacionis sacerdotes non „existant, extunc infra annum a die sue [3]) recepcionis se facient „ad [4]) ordinem sacerdocii promoveri, juraturi in eorum recep-„cione predictas prebendas se [5]) debere personaliter deservire, „alias ipse prebende vacabunt, ipsis id non facientibus, ipso „facto, per patronum, qui eas conferre habuerit pro tem-„pore, ipse prebende sic [6]) vacantes aliis personis ydoneis [7]) „libere conferende post annum a tempore, quo non deser-„vierint seu cessaverint deservire. Cumque eciam ordinave-„rint, ipsum dominum Bernardum de Vuren fundatorem „principalem dicti collegii, presentacionem decanatus et colla-„cionem [8]) omnium prebendarum, quamdiu vixerit, thesaurarium „vero quemcumque nostre ecclesie [9]) pro tempore presentaci-„onem decanatus et collacionem [10]) prebendarum post mortem „ipsius perpetuo optenturum [11]), nobisque cum instancia suppli-„caverint, ut predictis singulis articulis nostrum consensum „impendere dignaremur, nos igitur, precibus eorum grato „concurrentes assensu, volentes ea, que pie gesta sunt et con-„cepta, benigno prosequi affectu, dicte ordinacioni, concessioni „predicte decime minute thesaurarie, ipsi collegio per ipsum „thesaurarium applicate, et omnibus premissis articulis con-„sentimus, eosdem ratificantes et approbantes sub forma et „condicionibus infrascriptis, videlicet: Quod decanus quicum-„que pro tempore per thesaurarium nostrum [12]) electus fuerit, „nobis immediate presentabitur, examinandus de ydoneitate „et per nos pro confirmacione sua episcopo presentandus, qui „confirmatus, antequam se amministracioni decanatus inmis-„ceat [13]), nobis prestabit fidelitatis et obediencie juramentum.

---

1) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. laat „collegio" weg. 2) Aldus U. P. O.; ons HS. en Br. hebben: „conferetur". 3) „sue" ontbreekt in U. P. O. 4) U. P. O. „in". 5) Aldus U. P. O.; ons HS. en Br. laten „se" weg. 6) Aldus P. O.; ons HS. Br. en U. hebben: „sint". 7) Aldus ons HS.; P. O. lasschen hier in: „sint". 8) O. „presentatorem decanatus et collatorem". 9) P. O. „ecclesie nostre". 10) O. „presentatorem decanatus et collatorem". 11) U. P. O. „obtenturos". 12) P. O. „ecclesie nostre". 13) Br. voegt hier in: „et".

„Preterea cum alique controversie, questiones seu [1]) dubitaci„ones aliquo tempore super quibuscumque inter ipsos canonicos „seu collegium mote fuerint aut exorte, ad nos seu ad nostrum „capitulum erit immediate tamquam ad eorum superiores recur„rendum; et nos tales controversias, questiones ac [2]) dubita„ciones per nos summatim sine aliquo strepitu judiciario „diffiniemus, prout nobis visum fuerit racionis. Dictique decanus „et canonici erunt nobis et ecclesie nostre in omnibus perpetuo „ad observanda statuta et consuetudines dicte ecclesie nostre „et ad obedienciam et [3]) reverenciam obligati. In cujus rei „testimonium sigillum ecclesie nostre predicte duximus pre„sentibus apponendum. Datum anno Domini M°. CCC°. tercio „Sabbato proximo post festum Pasche".

45. *Provisio facta per singularem personam debet presentari capitulo* [4]). — Quicumque singularis persona sive nomine sue dignitatis vel officii vel nomine capituli alicui de aliquo beneficio vel officio [5]) providerit, quod installacionem chori requirit [6]), habet illum provisum [7]) decano et capitulo presentare; et illum examinatum habet decanus de consensu capituli installare; potest eciam capitulum indignum repellere.

46. *De renunciacione beneficii* [8]). — Renunciacio beneficii vel provisio in ecclesia nostra, nisi [9]) fiat presente capitulo, habebitur pro non facta.

VI. De translacione [10])

1. Episcopus, prepositus vel decanus, thesaurarius vel quicumque alius non potest transferre personas beneficiatas in ecclesia nostra; sed quociens hoc incumbit, decanus et capitulum hoc facient, nullus alter, auctoritate sedis apostolice excepta. Et si pretextu permutacionis velit aliquis beneficio suo cedere, coram capitulo, a quo institucionem habet, hoc faciet. Et si capitulum cessionem admiserit, ille, ad quem provisio pertinet, provideat de illo.

VII. De renunciacione.

1. Quicumque beneficiatus in ecclesia nostra non potest

1) U. P. O. „aut". 2) Br. „et". 3) U. „ac". 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) „vel officio" ontbreekt in Br. 6) P. O. „requirit chori". 7) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. heeft: „proviso". 8) Dit hoofd komt alleen in P voor. 9) Br. „non". 10) P. voegt hier bij: „beneficiorum".

beneficium suum dimittere [1]) vel resignare, nisi in manus decani et capituli, a quibus habet institucionem, quamvis collacionem ab alio habeat.

2. Quicumque habens beneficium vel officium perpetuum vel temporale in ecclesia nostra, et illud resignaverit vel ei cesserit, eo ipso cessit installacioni sue et chorisociatui, eciam si ante adepcionem [2]) beneficii vel officii fuerat installatus, cum nemo possit esse jure [3]) duplici installatus. Et si talis renuncians a capitulo stallum in ecclesia optinuerit et chorisociatum, habebit stallum, non illum, quem habuit, sed novum, secundum tempus optenti novi stalli; alioquin aliis chorisociis prejudicaretur, quod, quamvis possit, capitulum non intendit.

3. Nullius renunciacio admitti consuevit, nisi prius satisfecerit ecclesie et omnibus de ecclesia, quibus est obligatus. Habens officium in ecclesia nostra, ad quod a capitulo non capit institucionem, potest illud resignare in manus ejus, qui ei hoc commisit, contulit vel assignavit; secus in beneficiis.

4. *De ingrediente religionem* [4]). — Canonicus, qui per ingressum religionis prebende sue renunciat, habet annum gracie, sicut defunctus. Qui vero causa probacionis ingreditur, durante probacionis tempore nichil percipit de prebenda, neque presens neque residens censetur [5]). De hoc est statutum, quod sequitur:

„Universis Christi fidelibus, episcopis, abbatibus, archidya„conis, decanis, capitulis, omnibusque [6]) presencium littera„rum inspectoribus Henricus, Dei gracia decanus, totumque „capitulum Majoris ecclesie Trajectensis cum oracionum de„vocionibus salutem [7]) in omnium [8]) Salvatore [9]). Quia diver„sitatem corporum diversitas sepe sequitur animorum, neces„sarium est, ut, quod [10]) unanimi bono et utilitate fratrum „nostrorum tam presencium quam futurorum preter consuetu„dinem hactenus servatam in consuetudinem bonam et honestam „de cetero servandam pie et caritative [11]) . . . . [12]) inductum, „ita scripti memorie commendetur et sigilli munimine consig„netur, ne quisquam superveniens suo sensu [13]) renovare audeat,

---

1) U. „admittere" (de a is doorgehaald); P. O. „amittere". 2) P. O. „adopcionem". 3) Aldus Br. P. O.; ons HS. „juri"; U. „juris". 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) „censetur" ontbreekt in Br. 6) Ons HS. en Br. „omniumque". 7) „salutem" ontbreekt in U. P. O. 8) U. „omni". 9) Aldus Br.; ons HS. U. P. O. „salutari". 10) Ons HS. Br. O. „quid". 11) U. „caritati". 12) Eene opene ruimte in ons HS. en ook in Br. U. P. O. 13) Br. „consensu".

„aut aliorum suggestione vel incitamento temere irrumpere „presumat. Inde est, quod nos universis vobis [1]), tam presen- „tibus quam futuris, presenti scripto significamus [2]), quod nos „hominum qualitates [3]) attencius [4]) attendentes [5]) sensuumque [6]) „suorum varietates diligencius considerantes, de communi fratrum „nostrorum consensu omniumque voluntate pio ac fraterno moti „affectu ordinavimus, ut, si quemquam ex concanonicis nostris [7]) „vitam monasticam assumere vel ad [8]) alterius habitum cujus- „cumque ordinis contigerit se [9]) transferre, a die, qua religi- „onem intraverit, ad [10]) annum eodem per omnia jure eademque „gracia, qua annus gracie, eidem tantum cedat et sine qualibet „difficultate seu [11]) diminucione integraliter per totum annum, „ut supra dictum est, amministretur. Ut autem hec ordinacio „nostra immutabilis permaneat et perpetuo observetur, presen- „tem paginam sigillo ecclesie nostre fecimus assignari. Acta „sunt hec in choro sancti [12]) Martini apud Trajectum [13]), anno „Domini M°. CC°. XXXIIII°. in Purificacione beate Marie „Virginis".

VIII. De supplenda negligencia.

1. Si quis ebdomadarius presbyter divinis occupatus alias, vel aliter impeditus aut negligens fuerit in officio divino, quod sibi racione ebdomade incumbit, ne divina inexpleta remaneant, ebdomadarius precedentis proxime ebdomade vel diei, cum per dies intitulatur officium, si presens fuerit, alioquin antecedens illum horas omnes diurnas et nocturnas [14]) observare consuevit et ipsius ebdomadarii supplere defectum, preterquam missarum celebracionibus, salva decano correctione et disciplina [15]).

2. Decano nostro absente a civitate Trajectensi, senior promocione capitularis canonicus in omnibus, que sunt jurisdiccionis decani [16]), vices decani sustinet, et exequetur sub titulo vicedecani, tam in capitulo nostro [17]) quam in capitulo universalis ecclesie, in ecclesia nostra [18]) et extra, et negociis

---

1) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. heeft: „nobis". 2) Ons HS. „signamus". 3) Ons HS. „qualitatis". 4) „attencius" ontbreekt in P. O. 5) U. „attendentis". 6) U. „sensumque". 7) Ons HS. „nostrum", later veranderd in „nostris". 8) „ad" ontbreekt in U. P. O. 9) U. P. O. „contigit sic". 10) „ad" ontbreekt in Br. 11) Br. „vel". 12) P. O. „beati". 13) Aldus ons HS. en Br.; U. „Trajectenses"; in P. en O. ontbreekt het woord en is de ruimte opengelaten. 14) P. O. „matutinas". 15) Ons HS. „discipuli". 16) „decani" ontbreekt in Br. 17) Aldus Br. U. P. O.; „nostro" ontbreekt in ons HS. 18) P. „nostra ecclesía".

quibuscumque. Si tamen adventus decani speretur in proximo, in arduis exspectari consuevit.

3. Si quis absens a choro scriptus ad officium, illud per alium expleri non fecerit, decanus vel [1]) vicedecanus hoc officium de fructibus prebende absentis expleri procurabit.

4. Quamcumque negligenciam in ecclesia nostra, tam in officio divino quam alias, decanus noster habet facere suppleri. Fuit antiqua consuetudo, ut et nullus, qui propter absenciam vel propter infirmitatem vel aliam necessitatem officium exequi non potuit, ad hoc in tabula scribebatur, et si scriptus absens fuit vel negligenter officium suum [2]) facere pretermisit, non [3]) licuit alicui ex presentibus hoc supplere, sed divina inexpleta manebant et decanus hoc corrigebat. Sed quia ex hoc sepius scandalum in populo insurrexit, hoc fuit immutatum, ut presentes defectum absentis supplere valeant, si velint; invitus tamen compelli nemo [4]) potest ad faciendum pro alio officium [5]) deputatum.

5. Si quis ad aliquod [6]) officium divinum in tabula scriptus reperiatur, illud [7]) sibi asscriptum exequetur omnino; et si causetur ad se non competere secundum consuetudinem scribendi, nichilominus exequetur vel punietur, acsi ad ipsum pertineret, sed ante vel post coram decano solo [8]) arguat scriptorem.

IX. De sede vacante [9]).

1. *De sede vacante et ad spiritualia amministracio* [10]). — Vacante sede Trajectensi capitulum nostrum succedit in jurisdiccione episcopali in hiis, que expedienda [11]) incumbunt de necessitate juris; in hiis vero, que dependent a voluntate et que relaxacionem juris communis exigunt, collacionibus beneficiorum et alienacionibus rerum, que servando servari [12]) possunt [13]), non potest se intromittere, sed successor est exspectandus. Et hanc jurisdiccionem, in quantum ad officialem Trajectensem de jure vel consuetudine pertinet [14]), solus

---

1) Aldus Br. U. P. O.; „vel" ontbreekt in ons HS. 2) „suum" ontbreekt in Br. 3) Br. „ut". 4) P. „nemo compelli". 5) O. „officium pro alio". 6) O. „aliquid". 7) Ons HS. en Br. „ille"; U. „illi". 8) „solo" ontbreekt in P. O. 9) Dit hoofd is in ons HS. en in Br. later bijgeschreven; het is trouwens onjuist, daar het hoofdstuk *alle* vacatures behandelt. 10) Dit opschrift ontbreekt in Br. De laatste vier woorden komen alleen in P. voor. 11) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „expediendam". 12) „servari" ontbreekt in U. P. In het laatste HS. is met eene latere hand „perire" bijgevoegd. In U. P. volgt op de opene ruimte „non", in Br. is het boven de regel bijgevoegd. 13) De woorden „servari possunt" zijn in O. uitgevallen. 14) U. P. O. „pertinent".

decanus noster, vel ipso absente senior noster promocione [1]) capitularis canonicus sub tytulo decanatus sui sit decanus ecclesie Trajectensis, sede vacante officialis Trajectensis; ea vero, que ad officialem non pertinent, capitulum nostrum communiter vel per commissarium expedire consueverunt. Bona eciam mense episcopalis capitulum nostrum conservare sede vacante consuevit; sed ab aliquo [2]) tempore capitula quatuor ecclesiarum semper nobis obstaculum prestiterunt, ne capitulum nostrum premissa libere potuit exercere. In hiis vero, que sunt jurisdiccionis temporalis [3]), jurisdiccio quiescere consuevit; et nobiles terre de consuetudine a nemine judicari possunt, nisi ab episcopo Trajectensi personaliter presente, nisi ipsi nobiles ad hoc voluntarie velint submittere [4]), sicut visum fuit vacante sede per obitum bone memorie Guydonis de Hannonia, quod [5]) trahi non potest [6]) ad jus.

2. *Ea que sunt jurisdictionis archydyaconalis vacante prepositura sunt omnino penes episcopum, cujus in hoc est vicarius* [7]). — Vacante prepositura nostra, amministracio omnium, que ad preposituram pertinent, est penes capitulum nostrum. Et bona, que obveniunt vacacionis tempore, deductis oneribus [8]) ipsius, sunt per capitulum in usus ecclesie convertenda, si volunt, vel futuro successori reservanda; quare [9]) bona hujusmodi solum amministracioni prepositi sunt commissa, non sibi inbursanda vel alias quam ad conservacionem [10]) status sui et in usus ecclesie et pauperum dispensanda. Ea vero, que sunt juris archidyaconalis, vacante prepositura sunt omnino penes episcopum, cujus in hoc est vicarius perpetuus.

3. *Vacante decanatu amministracio spectat ad seniorem canonicum* [11]). — Vacante decanatu nostro, amministracio eorum, que sunt in jurisdiccione [12]) decanatus, tam in officiis divinis quam disciplina ecclesiastica, prout pertinet ad decanum [13]), est penes seniorem canonicum nostrum capitularem presentem. Bona vero decanatus sunt futuro successori reservanda omnino, *prebenda episcopali excepta, que portionem nullam faciet nec*

---

1) Aldus P. O.; „promocione" ontbreekt in ons HS. en Br. 2) Br. „ab antiquo"; P. met latere hand „a longo". 3) Br. U. „episcopalis", later verbeterd in „temporalis". 4) P. O. „submitti". 5) P. O. „que". 6) P. O. „possunt". 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 8) Aldus O.; ons HS. Br. U. P. „omnibus". 9) Aldus alle HSS.; lees: quia. 10) P. O. „conversacionem". 11) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 12) U. P. O. „sunt jurisdiccionis". 13) Aldus ons HS.; „decanum" ontbreekt in Br. en U.; O. „se"; P. „eum", zooals in Br. en U. later is bijgevoegd.

accipiet, vacatione durante. Ex mandato capituli ego notarius infrascriptus hanc clausulam subvirgulatam asscripsi. Bomell, notarius capituli scripsit [1]).

4. *De disposicione bonorum thezaurie* [2]). — Vacante thesauraria nostra, amministracio bonorum omnium ipsius thesaurarie pertinet ad capitulum, collacionibus beneficiorum exceptis. Bona thesaurarie, obveniencia tempore vacacionis, per capitulum in usus ornamentorum ecclesie convertentur vel futuro reservabuntur thesaurario, prout capitulo videbitur expedire.

5. *De disposicione scolastrie* [3]). — Vacante scolastria [4]) nostra, amministracio bonorum pertinet ad capitulum; sed bona, tempore vacacionis obveniencia, vel in usus scolastrie convertentur vel futuro scolastico reservabuntur omnino.

6. Vacante prepositura Elstensi vel Montis Odilie [5]) amministracio fructuum et bonorum earundem [6]) prepositurarum pertinet [7]) ad capitulum, et bona, tempore vacacionis obveniencia, in usus ecclesie nostre conservabuntur et convertentur, nec futuro preposito aliquid conservabitur. Et sunt ecclesie nostre, licet per episcopum alicui ex canonicis, ut obediencie, consueverint assignari; nec dignitates nec officia reputentur.

7. *De disposicione fructuum prebende vacantis* [8]). — Vacante prebenda, si defunctus executores super hoc [9]) constituit [10]), prout statutum ecclesie continet, quod est infra *De testamentis* [11]), illi de fructibus per biennium primum disponant [12]), tercio anno officiatus prebendarum defunctorum, salva constitucione *Suscepti regiminis* [13]), secundum statutum ecclesie quod est de hoc [14]) infra *De prebendis* [15]). Si executores non ordinaverint, capitulum de ipsis fructibus per dictum biennium disponit. Si vivus prebende cessit [16]), nisi intrando religionem, capitulum disponit ut prius de toto triennio.

8. *Prepositura Westfrisie vacare non potest* [17]). — Prepositura Westfrisie [18]) vacare non potest, quoniam [19]) capituli est

---

1) De woorden van „prebenda" af zijn in ons HS. met de hand van den 16e eeuwschen notaris bijgeschreven; in Br. ontbreken zij. In U. P. O. ontbreekt het onderschrift. („Ex mandato" enz.) 2) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 3) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 4) U. „scolastica". 5) Alle HSS. hebben „Edilie". 6) Ons HS. en Br. „eorundem". 7) Br. U. „pertinent". 8) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 9) P. „super hoc executores". 10) P. O. „constituerit". 11) Zie hierna XCIV. 3. 12) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „disponat". 13) De constitutio *Suscepti regiminis* is van paus Johannes XXII dd. 1 November 1317. (Corpus juris canonici. Extrav. comm. l. III tit. III c. 1.) 14) P. O. „de hoc est". 15) Zie hierna LXXVIII. 32? 16) P. O. „cesserit". 17) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 18) Ons HS. en Br. „Frisie". 19) Br. U. P. O. „quia".

jurisdiccio; et capitulum jurisdiccionem per se exerceat vel alteri committat ad tempus vel in perpetuum, prout velit.

9. Vacante capella sancti Mychaëlis amministracio ipsius bonorum et ecclesie in Leyderdorp ad episcopum pertinebit.

10. Vacantibus prebendis imperii et dormitorii, amministracio [1]) pertinet sicut vacacionis tempore aliarum prebendarum.

11. *De disposicione certorum officiatorum laicorum* [2]). — Vacantibus officiis pistoris et carnificis, primivirgiorum, ductoris stelle et asini, exactoris violancium festa [3]), pertinet [4]) ad prepositum nostrum gubernare bona et fructus ipsorum [5]), quia ipse ministrat ei [6]).

12. *De diposicione lectorum ewangelii et epistole* [7]). — Vacantibus lectoribus ewangeliorum et epistole, dyaconi et subdyaconi officium eorum [8]) expleant et fructus eorum tollant quamdiu velint et inter se dividant.

13. *De disposicione prebendarum animarum* [9]). — Vacantibus presbyteris animarum, fructus ipsorum beneficiorum cedent successoribus, amministracio vero ad decanum.

14. Vacante aliquo officio ecclesie, capitulum supplet ipsius officium [10]).

15. Vacantibus perpetuis capellaniis ecclesie nostre fit [11]) de illis secundum statutum ecclesie nostre, quod est de hoc supra *De capellanorum eleccione* [12]).

16. *De perpetuis capellanis ecclesiarum parrochialium* [13]). — Vacantibus perpetuis cappellaniis ecclesiarum nostrarum parrochialium, episcopus et [14]) archi(dyaconus) loci [15]) fructus, tempore vacacionis obvenientes, ultra id quod decedenti competit, de consuetudine colligere et futuro successori reddere vel in usus ecclesie convertere tenentur [16]).

17. Annos gracie habent in ecclesia nostra canonici, dormitorii et vicarii imperii in prebendis suis tantum, et duodecim capellani Novi operis racione altarium suorum, et nulli alii. Decanus in prebenda episcopali [17]) vel decanatu, prepositus in

---

1) Aldus P. O. Het woord „amministracio" ontbreekt in ons HS. Br. en U. 2) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 3) P. O. „festa violancium". 4) O. „pertinent". 5) P. O. „eorum". 6) U. P. O. „ea". Lees eis. 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 8) P. O. „ipsorum". 9) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 10) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „beneficium". 11) „fit" ontbreekt in Br.; de ruimte voor het woord is opengelaten. 12) Zie hiervoor V. 25. 13) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 14) „et" ontbreekt in U. P. O. 15) Alle HSS. hebben „arch'loci"; O. „archiloci". 16) P. O. „teneatur". 17) P. „episcopali prebenda".

prepositura, thesaurarius in thesauraria, scolasticus in scolastria, prepositi [1]) Elstensis et Montis Odilie [2]) et generaliter omnes [3]) officiati in officiis suis [4]) et omnes cappellani ecclesie nostre [5]) annos gracie non habent.

X. De temporibus ordinacionum et qualitate ordinandorum [6]).

1. *De distincto numero canonicorum* [7]). — In ecclesia nostra esse debent novem canonici [8]) sacerdotes et decem canonici dyaconi et decem subdyaconi et novem acoliti canonici. Et si contingat istum numerum minui, proximus ordinis inferioris senior promocione tenetur ad superiorem ordinem, in quo defectus est, promoveri. Et ad hoc decanus et capitulum possunt illum per subtraxionem [9]) beneficii compellere, ita quod illi de numero inferiorum ordinum, non excedente numerum qui esse debet, non possunt [10]) nec debent compelli ad superiores ordines inviti, nisi fuerit tale beneficium vel officium assecutus, quod certum ordinem requirit, sicut decanatus sacerdocium, scolastria dyaconatum, archydiaconus dyaconatum, archysubdyaconus, qui per abusum choriepiscopus appellatur, subdyaconatum; custos dormitorii nullum sacrum ordinem exigit. Quodsi tales, qui juxta successionem promoveri tenentur, ab ecclesia [11]) fuerint absencia diuturna absentes vel alias impediti [12]), decanus et capitulum possunt illos, de quibus ipsis visum fuerit, compellere ad suscepcionem ordinum.

Nulli scolari, hoc est canonico nondum emancipato, licet ad ordinem sacrum promoveri sine licencia decani et capituli speciali, et si fecerit, est inobediens reputandus.

2. *Ut nemo promoveatur ad ordinem sine littera capituli* [13]). — Nullus eciam de ecclesia nostra, sive canonicus sive chorisocius, debet ordines recipere et ad tytulum nostre ecclesie promoveri sine litteris capituli nostri vel licencia speciali decani; et si fecerit, furtive ad ordines processisse censetur et potest de inobediencia reprehendi.

---

1) Br. „prepositus". 2) Alle HSS. hebben „Edilie"; in O. is dit veranderd in „Odilie". 3) Aldus Br. P. O.; ons HS. „omniaque"; U. „omnia". 4) P. en O. voegen hier in: „dormitorii prebende". 5) Aldus Br. U. P. O.; „nostre" ontbreekt in ons HS. 6) Dit hoofdstuk wordt hierna CXIII. 2 aangeduid onder den naam van *De etate et qualitate*. 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 8) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. voegt hier in: „in". 9) Ons HS. „subtraxicionem". 10) Br. U. P. O. „possint". 11) P. O. „ipsa". 12) U. P. O. „impedientes". 13) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

3. *De eodem et de impedimentis in execucione* [1]. — Quodsi aliquis canonicorum vel capellanorum vel clericorum ecclesie nostre [2]) propter crimen vel consciencie vel corporis notam vel defectum in talem statum inciderit, quod de jure non possit in suscepto ordine ministrare vel ad [3]) alciores ordines promoveri, et vel de eo, quod ordinem non exequitur [4]) susceptum, vel alium superiorem recusat recipere, arguatur, siquidem hoc notorium fuerit et ante suscepcionem [5]) beneficii sui in ecclesia nostra in illum nodum [6]) vel defectum inciderit, hoc episcopo denuncietur, qui tunc procedat contra eum [7]) ad privacionem prebende [8]) et in capitulo nostro, ut tenetur; siquidem post adepcionem suam sive dolo sive non sive culpa sua sive casu in notam hujusmodi inciderit, non compelletur ad superiorem ascendere, sed per alium suppleri defectum suum faciat, vel decanus de fructibus beneficii sui hoc faciet pro eodem suppleri. Quodsi nota fuerit occulta, fidem faciet proprio juramento coram capitulo sub forma, que est inferius in tytulo *De jurejurando* [9]). Et extunc ad [10]) superiores non compelletur [11]), sed suum ordinem suppleri faciat sicut alter, et [12]) tamen propter dolum per decanum et [13]) de consensu capituli, si ad decanum pertineat, alioquin per episcopum [14]) penitencia debita puniendus in capitulo nostro et non alias.

4. *Ordo major non impedit execucionem minoris* [15]). — Si aliquis superioris ordinis ad beneficium vel officium promoveatur, quod minorem ordinem requirit, non propter hoc est ejus promocio invalida vel impugnanda; et [16]) ita sacerdos ad archidyaconatum et scolastriam vel archisubdyaconatum [17]) vel lectoratum epistole vel ewangelii (potest [18])) promoveri. Superioris ordinis potest eciam inferioris ordinis officium supplere.

5. *Non creditur asserenti* [19]). — Ordinato canonico hoc asserenti non creditur, nisi litteris ordinatoris [20]) vel alias testimonio competenti de hoc fidem fecerit coram capitulo, si ab

---

1) Dit hoofd komt alleen in P voor. 2) Aldus Br. U. P. O.; „nostre" ontbreekt in ons HS. 3) Aldus Br. U. P. O.; „ad" ontbreekt in ons HS. 4) U. P. O. „exequetur". 5) U. P. O. „adeptionem". 6) Aldus ons HS. en Br.; U. P. O. „illud notum". 7) P. O. „contra eum procedat". 8) U. „presente". 9) Zie hierna LXX. 33. 10) Aldus U. P. O.; ons HS. en Br. hebben „sicut"; in Br. is het met latere hand veranderd in „ad". 11) U. „compellentur". 12) Aldus ons HS. en Br.; P. O. „est". 13) „et" ontbreekt in U. P. O. 14) Br. „ipsum". 15) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 16) „et" ontbreekt in Br. 17) Aldus schijnt gelezen te moeten worden; ons HS. P. O. „archidyaconatum"; U. „architum"; de woorden ontbreken in Br. 18) „potest" ontbreekt in alle HSS. 19) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 20) P. O. „ordinatoriis".

eo requiratur; nec sufficit asserentis juramentum. Et tamdiu habebitur pro non promoto, donec de hoc, ut premittitur, fidem fecerit, eciamsi de facto in ipso ordine ministrarit, si de hoc sibi ab aliquo capitulari nostro questio moveatur vel in capitulo pro dubio proponatur, nisi longo tempore in ipsa ecclesia in hujusmodi ordine residens ministrasset, non minori triennio.

6. Si quis adeo fuerit vite incomposite vel notam aut defectum notorium paciatur, ita quod non debeat ad ordinem sacrum promoveri de jure, et hoc [1]) decano et majori parti capituli videatur, talis non debet [2]) ad ordines compelli, et si velit ordinari est per capitulum prohibendus. Et si tamen sine licencia et contra prohibicionem capituli fuerit ordinatus, habebitur pro non ordinato apud ecclesiam nostram, et alias, prout supra dictum est [3]), contra eum procedetur.

XI. De scrutinio.

1. Ordinandus prius decano omnia peccata sua confitebitur et illi statum sue consciencie [4]) exponet, et secundum ipsius consilium accedet [5]) ad ordines vel dimittet [6]).

2. Quicumque ecclesie nostre clericus, episcopo nostro per decanum et capitulum presentatus, non est ulterius super recepcione ordinis examinandus in ullo [7]), nec pro formatis quicquam tenetur exsolvere.

XII. De filiis presbyterorum.

1. Nullus paciens defectum in natalibus potest esse canonicus in ecclesia nostra, et si talis ad canonicatum promotus fuerit, privabitur. De hoc est statutum, quod sequitur, in hec verba: *Inhibicio ne illegitimi recipiantur in canonicos ecclesie Trajectensis* [8]) *per Wilhelmum episcopum.* — „Wilhelmus, Dei „gracia episcopus Trajectensis, universis nostrum presentem „processum inspecturis salutem in Domino sempiternam. Viris „venerabilibus in Christo nobis dilectis decano et capitulo „nostre ecclesie Trajectensis propter quorundam canonicorum [9]) „duriciam et pertinaciam discordantibus [10]), nobisque ad capi- „tulum per eosdem vocatis ad dictorum duriciam et pertina-

---

1) Aldus Br. U. P. O.; „hoc" ontbreekt in ons HS. 2) P. O. „debeat". 3) Zie hiervoor X. 3. 4) P. O. „consciencie sue". 5) Br. P. O. „accedat". 6) P. O. „dimittat". 7) „in ullo" ontbreekt in Br. 8) O. „Trajectensis ecclesie". 9) P. O. „concanonicorum". 10) Aldus U.; P. O. „discordancium".

„ciam [1]) per nos tamquam per [2]) superiorem compescendam, et „in ipso capitulo existentibus, de ipsorum consilio et consensu „super vita, moribus ac statu ecclesie ac personarum per inqui-„sicionem fore duximus procedendum. In qua inquisicione, „sedata per nos prius que fuit inter ipsos discordia, quosdam „in ipsa ecclesia, defectum in natalibus pacientes et sine „dispensacione sedis apostolice contra justiciam et honorem „ecclesie ad sacros ordines promotos, et alios illegitimos, sim-„plicem a sede apostolica dispensacionem habentes, ut possent „ad sacros ordines promoveri et beneficium ecclesiasticum sine „cura optinere, invenimus canonicatus ac prebendas occupare „minus juste, alios eciam plura beneficia contra statuta syno-„dalia in ipsa ecclesia optinere. Considerantes itaque nostra „interesse, hujusmodi nephandas tollerancias abolere et ab „ipsa ecclesia penitus exstirpare, communicato [3]) et deliberato „consilio et de [4]) consensu decani et capituli antedictorum „statuimus et ordinamus et sub penis sentencie suspensionis [5]) „et excommunicacionis [6]) late in hiis scriptis [7]) precipimus, „ne de cetero aliqui, defectum in natalibus pacientes dispen-„sacionem tamen super defectu natalium habentes, nisi in dis-„pensacione sedis apostolice sibi facta contineatur expresse, „quod possint et debeant per hujusmodi dispensacionem [8]) in „ecclesia cathedrali in canonicos recipi et admitti, recipiantur „in canonicos in ecclesia predicta, maxime cum non sit inten-„cionis domini Pape, aliquem in cathedrali ecclesia debere „et posse canonicatum et prebendam optinere, quin possit in „decanum, archidyaconum et episcopum eligi et admitti. Cete-„rum omnibus dictum defectum pacientibus precipimus et „peremptorie monemus, ut infra biennium, a data presencium „numerandum, se per sedem apostolicam habilitari procurent, „ut possint dictos canonicatus [9]) et prebendas optinere; alioquin „extunc eosdem vacare decrevimus [10]), aliis conferendos. Insuper „inhibemus sub penis antedictis, ne aliquis in aliqua una eccle-„siarum nostre civitatis et dyocesis duo beneficia habeat, nisi pre-„bendis, ut thesauraria, scolastria seu alia officia, de consuetudine

---

1) Aldus U. P. O.; in ons HS. en Br. ontbreken de woorden „discordancium — pertinaciam". 2) Ons HS. „ad". 3) P. O „convocato". 4) „de" ontbreekt in Br. U. P. O. 5) U. „expensis"; „sentencie suspensionis et" ontbreekt in P. O. 6) P. O. voegen hier in: „sentencie". 7) „scriptis" ontbreekt in ons HS. en Br. 8) Ons HS. „disposicionem". 9) U. „canonicos". 10 P. O. „decernimus".

„sint annexa. In omnes et singulos contrarium facientes, tam „conferentes quam detinentes aut sustinentes, sentencias sus- „pensionis et excommunicacionis ferimus in hiis scriptis, et „precipimus sub pena excommunicacionis sentencie, late in hiis „scriptis, easdem [1]) sentencias per decanum sive ebdomadarium „aut seniorem de capitulo, qui pro tempore fuerit [2]), publicari. „In cujus processus testimonium sigillum nostrum presentibus „est appensum. Actum et datum anno Domini M°. CC°. nono- „gesimo septimo die Jovis post Dominicam Misericordia Domini."

2. *De promotis aliene dyocesis* [3]). — Si quis aliene dyocesis et incognitus provisione apostolice auctoritatis vel alias ad canonicatum ecclesie nostre promotus fuerit, sive absens fuerit sive presens, nullo modo sibi fructus prebende ministrentur, donec litteras dyocesani sui exhibuerit de natalibus suis et vita et conversacione ipsius et constiterit de etate per aspectum vel fidem aliam, saltem per juramentum ipsius vel procuratoris sui, ad hoc speciale mandatum habentis.

3. Non potest episcopus dispensare, ut paciens defectum in natalibus in ecclesia nostra sit canonicus.

4. *De pacientibus defectum in natalibus* [4]). — Pacientes [5]) defectum in natalibus, viventibus patribus clericis beneficiatis, non possunt in civitate vel dyocesi Trajectensi beneficia optinere. De hoc est statutum, quod est infra *De cohabitacione clericorum* [6]), cui tamen statuto per abusum videtur derogatum, ita ut pater et filius in ecclesia nostra minoribus beneficiis uti possint [7]) simul [8]).

5. Paciens defectum in natalibus ex dispensacione apostolica in forma communi non potest nisi primum beneficium, quod assecutus fuerit, habere. Et ideo nullus paciens hujusmodi defectum ad permutandum pro beneficio aliquo in nostra ecclesia potest vel debet admitti. Et si fuerit alterius dyocesis, nullo modo admittatur ad beneficium in ecclesia nostra [9]), nisi prius litteras sui dyocesani exhibuerit super natalibus suis, vita et conversacione.

6. *De servis* [10]). — Nullus servus vel libertus, cerocensualis vel curmedalis in ecclesia nostra potest esse canonicus. Et

---

1) Ons HS. „eadem". 2) B. U. „fuerint". 3) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) U. „patienter". 6) Zie hierna LXXVII. 1. 7) U. „possunt". 8) P. Q. „simul possint". 9) „nostra" ontbreekt in ons HS. 10) Dit hoofd ontbreekt in ons HS.

si talis repertus fuerit, deponatur. Ignotus, antequam sibi fructus prebende amministrentur, de hoc fidem faciet juramento. Liberti, cerocensuales et curmedales possunt in ecclesia nostra minora beneficia optinere.

XIII. De bigamis.

1. Bigamus nullum clericale beneficium vel officium perpetuum potest in ecclesia nostra optinere; nec [1]) super hoc potest episcopus vel capitulum dispensare vel graciam facere, nisi fuerit beneficium vel officium laycale.

XIV. De clericis peregrinis.

1. Clerici aliarum dyocesum ad beneficia vel officia quecumque in ecclesia nostra admittendi non sunt sine litteris dimissoriis et commendaticiis sui dyocesani. Et hic addatur quod supra dicitur *De filiis presbyterorum* [2]).

XV. De officio episcopi.

1. *De admissione ad possessionem* [3]). — Postquam episcopus noster electus vel alias auctoritate apostolica assumptus confirmacionem eleccionis acceperit, et ad ecclesiam Trajectensem accedere et possessionem episcopatus accipere voluerit, triduo ante adventum suum hoc decano nostro insinuare debet, quo die et hora civitatem intrare voluerit. Ad illam horam decanus noster omnes archidyaconos, decanos et canonicos omnium ecclesiarum civitatis Trajectensis ad nostram ecclesiam convocabit, qui convenient omnes in religione sua in choro nostro per hunc modum. Campana episcopalis primo pulsabitur, et tunc in suis ecclesiis convenient. Cum vero [4]) secundo pulsabitur, ad ecclesiam nostram cum processione [5]) convenient [6]). Cum episcopus portam civitatis ingreditur, tercio pulsabitur. Et tunc processio cum ventilabris et crucibus occurret episcopo usque occidentem cimiterii nostri versus Pontem urbis vel ad introitum porte [7]) ecclesie [8]) sancti Petri et non ultra. Et si episcopus consecracionem acceperit, ibi in pontificalibus comparebit

---

1) Ons HS. en Br. „vel". 2) Zie hiervoor XII. 2. 3) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 4) „vero" ontbreekt in Br. U. 5) Aldus Br.; U. P. O „cum processione ad ecclesiam nostram". 6) Aldus Br. U. P. O. Deze geheele volzin „Cum vero — convenient" ontbreekt in ons HS. 7) Br. U. „poerte". 8) „ecclesie" ontbreekt in ons HS.

et duo abbates in ornamentis abbacialibus; quodsi consecratus non fuerit, in religione, sicut alius, comparebit. Noster prepositus et decanus, alioquin duo ordinis prestanciores de ecclesiis, eum ducent precedente processione, et duo acoliti cum cereis et tercius cum thuribulo precedent ante episcopum; et duo cantores ecclesie nostre intonent [1]) responsorium *Martinus Abrahe* cum versu, et pueri cum prosa *Euphonias* usque dum veniatur in ecclesiam. Et tunc ecclesia [2]) ponet se, sicut consuetum est, in medio ecclesie; et ibi parato loco orandi episcopus solus cum devocione prostrabit se in oracionem, astantibus ductoribus suis. Et imponetur antiphona *Domine deus noster* de sancto Martino; acoliti dicent versum *Ora pro nobis beate Martine.* Et episcopus dicet, si sacerdos fuerit [3]), collectam de beato Martino; quodsi sacerdos non fuerit, decanus noster hoc [4]) faciet. Deinde episcopus cum ecclesia, hoc est prelatis et canonicis, intrabit locum capitularem; et producto libro ewangelii et notariis [5]) jurabit ante omnia juramentum, quod episcopus prestare tenetur, cujus forma ponitur infra titulo *De jurejurando* [6]). Quo prestito decanus noster claves aule episcopalis, sigilla officialitatis, claves castrorum ecclesie et omnia per episcopum defunctum relicta ipsi episcopo ministrabit et exhibebit. Et tunc incontinenti episcopus archidyaconos sigillatim de suis archidyaconatibus investituram faciet; et ipsi singillatim [7]) episcopo fidelitatem et obedienciam manualem promittent sub juramento, quod antiqui infeodacionem et prestacionem omagii suarum prepositurarum et bonorum ipsarum temporalium per ignoranciam nominabant. Si vero episcopus vel aliquis de mandato suo collacionem vel sermonem verbis Latinis facere voluerit, illud potest in capitulo [8]) vel post. Deinde ductores primi episcopum in choro ecclesie nostre ducent et in cathedram episcopalem locabunt; et tota ecclesia more solito stabit in choro et cantores imponent ymnum *Te Deum;* et acoliti cum candelis et thuribulo stabunt in choro, et ventilabra et cruces more consueto. Ymno dicto dicent acoliti [9]) *Dominus conservet eum et vivificet eum*, et episcopus collectam pro pace, ut prius.

---

1) Br. U. „imponent". 2) In O. later veranderd in: „episcopus". 3) P. O. „si sacerdos fuerit. dicet". 4) „hoc" ontbreekt in Br. 5) P. O. „notario". 6) Zie hierna LXX. 1. 7) U. P. O. „sigillatim". 8) U. P. O. lasschen hier in: „ante". 9) U. P. O. lasschen hier in: „versum".

Deinde ducetur ad aulam episcopalem per ductores suos, canonicis [1]) et clericis manentibus in ecclesia. Ipse vero episcopus nunc habet possessionem suam. Sed quamvis archidyaconi hanc investituram non acceperint, nichilominus in suis archidyaconatibus ministrare consueverunt. Episcopus eciam nullum prelatum vel clericum potest compellere ad manualem obedienciam sibi prestandam, salvo quod est infra *De institucionibus* [2]). Si vero episcopus non per se sed per procuratorem suum [3]) possessionem accipere voluerit, tota sollempnitas procuratori suo non fiet, preter id, quod convenientibus prelatis et canonicis in capitulo juramentum prestabitur et claves et sigilla et dimissa presentabuntur et in aulam episcopalem ducetur; reliqua vero in adventum episcopi differuntur, et tunc aliqua [4]) obmissa [5]) supplentur [6]).

Usurpant eciam cives civitatis Trajectensis, quod non prius ei [7]) portas civitatis aperiunt ad ingrediendum, nisi prius eis promiserit et litteras suo sigillo sigillatas [8]) tradiderit, quod privilegia, libertates et jura, ipsis per imperatores et reges ac episcopos [9]) Trajectenses [10]) indultas, et consuetudines antiquas, in quibus hactenus extiterunt, ipsis non infringet nec inpugnabit, et quod per easdem litteras approbabit et confirmabit easdem, et quod ipsis faciet et inpendet, ad que episcopus Trajectensis de jure et consuetudine tenetur eisdem. Sed juramentum aliquod [11]) ipsis vel quibuscumque laycis civitatis vel [12]) dyocesis facere non consuevit.

2. *De officiis peragendis per episcopum* [13]). — Episcopus in vigilia Obitus beati Martini ad vesperas et omnes horas divinas et missam diei beati Martini, necnon vigilia Natalis Domini ad vesperas et omnes horas et missam diei sequentis, necnon officium cathecismi feria quarta post Dominicam Letare, in vigilia Palmarum ad processionem et omnes horas et missam, die [14]) Cene Domini ad confectionem crismatis, officium mandati, die Parasceves ad officium misse, vigilia Pasche ad officium cerei et baptismum et omnes horas, die [15]) Pasche ad missam [16]) et omnes horas, vigilia Pentecostes ad baptismum et omnes

---

1) Br. „canonicos". 2) Zie hierna LXXXI. 1. 3) „suum" ontbreekt in U. P. O. 4) Br. U. P. O. „alia". 5) P. „omissa". 6) P. O. „suppleantur". — P. lascht hier in een hoofd: „*De eodem*". 7) Ons HS. „eis". 8) U. P. O. voegen hier in: „eis". 9) Br. „ipsos". 10) Alle HSS. herhalen hier: „ipsis." 11) O. „aliquid". 12) Br. „et". 13) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 14) Alle HSS. hebben: „diei". 15) Alle HSS. hebben: „diei". 16) Br. herhaalt: „ad missam".

horas, die Pentecostes ad processionem, missam et omnes horas, vigilia Dedicacionis ecclesie nostre et die ad missam et omnes horas tenetur facere oficium sacerdotale in ecclesía nostra et ordinem habere. In die Obitus beati Martini, si episcopus presens est, ad missam trinum ordinem habebit, et convivium dabit, et in secundis vesperis suscipietur. In die Nativitatis Domini ad primam missam episcopus quinarium ordinem habebit et duo sacerdotes ducent eum; ad summam missam septenarium ordinem habebit. In die Cene Domini episcopus ad reconsiliacionem penitencium duodecim sacerdotes cum pendentibus casulis astantes habebit; post hec ad confectionem crismatis, prout in pontificali libro continetur, habebit XII presbyteros, VII dyaconos, VII subdyaconos, VII acolitos [1], II pueros cum thuribulis et ab ecclesia nostra III dyaconos et III subdyaconos, et denarios omnium ecclesiarum canonicis dabit et fratribus pedes lavabit. In Sabbato sancto episcopus quinarium ordinem habebit, et duo sacerdotes ducent eum. In die Pasche episcopus habebit plenum ordinem, tam in processione quam in missa; omnibus canonicis convivium dabit, et in vesperis suscipietur. In vigilia Pentecostes episcopus quinarium ordinem habebit, fontem benedicet et missam complebit. In die Pentecostes episcopus septenarium ordinem habebit, et convivium omnibus canonicis dabit, en in vesperis suscipietur. In Dedicacione ecclesie [2]) episcopus septenarium ordinem habebit, tam in processione quam in missa; et convivium omnibus canonicis dabit, et in vesperis secundis suscipietur. In Dominica post Ascensionem Domini feria secunda tenebit episcopus [3]) generalem [4]) synodum; in hac synodo carpentarii domini episcopi facient sedem episcopo cum VII gradibus, et hoc cum sumptu episcopi, et providebit custos sedile maximum in medio monasterio, super quod sedebunt comites, et quatuor scampna ex utraque parte monasterii, ubi sedebunt clerici; in prima die expellentur omnes layci et faciet dominus episcopus sermonem suum ad clericos, in III^a^ et IV^a^ feria cum laycis.

Et quia de ordine sepe fit mencio, hic inseritur ordo [5])

---

1) U. P. O. voegen hier in: „et". 2) P. O. voegen hier in: „nostre". 3) „episcopus" ontbreekt in U. P. O. 4) „generalem" ontbreekt in P. O. 5) U. P. „insere ordinem", bij P. veranderd in: „insero ordinem"; O. „incero ordinem".

episcopi in [1]) die Pasche, prout in Libro camere [2]) continetur.

De solempnitatibus, quando episcopus celebrat [3]). — „In die „ad processionem si episcopus presens fuerit, ornantur VII „subdyaconi, VII dyaconi et II [4]) sacerdotes cum nigris „casulis; et exponitur optima crux cum ventilabris, qui „omnes ita procedent: primo ambulant [5]) cruces cum ven„tilabris, deinde sequitur chorus ornatus cum cappis, deinde „subdyaconi cum textis, post hos dyaconi, postea archisub„dyaconi cum texto, et postea archidyaconi, et post hec due „cruces, et inter illas sacerdos ornatus sacerdotalibus vesti„mentis portans lignum Domini, et postea sequitur ipse pon„tifex sandaliis et alba et cappa et mitra et baculo, quem ducunt „duo sacerdotes. Post processionem dum ornatur episcopus „melioribus ornamentis, dantur VII pueris VII tunice et VII „candele; et providebit custos, ut sint tapecia posita retro „magna candelabra. Et hii [6]) omnes ita ornati procedent: „primo VII pueri cum cereis, deinde subdyaconi cum textis, „deinde dyaconi, novissime episcopus cum duobus sacerdotibus. „Et stante episcopo super tapete [7]) versus [8]) ad chorum, dya„coni ordinent se in dextra, subdyaconi in sinistra, et sumat „ab illis osculum pacis, et deinde procedant ad altare. Facta „confessione paratum erit thuribulum cum incenso [9]). Postea „ornetur pulpitum cum manutergio, ubi lecturus est dyaconus „ewangelium; subdyaconus autem leget epistolam in fine chori „ante pulpitum. Postea ornetur murus in dextera parte chori, „ubi episcopus predicaturus est populo cum palliolo, et postea „sternantur tapecia et cortine ab altari usque ad illum locum. „Et quociens ad episcopum pertinet jure [10]) episcopali officium „peragere, pertinet eciam ad archidyaconum et archisubdya„conum sibi in officio suo ministrare; non sic cum episcopus „jure [11]) canonicali officium ebdomadale facit [12]). Accepta autem „dyacono benediccione a pontifice, precedent eum duo pueri „cum ardentibus cereis, et inter illos puer cum thuribulo, „quos sequetur subdyaconus [13]) cum [14]) cervicali, demum

1) „in" ontbreekt in P. O. 2) Nam. den ordinarius van den Dom, gewoonlijk genoemd *Liber camerae*, waarvan het handschrift berust in het archief van het Domkapittel. Deze plaats komt aldaar voor op fol. 43. 3) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 4) Aldus Br. U. P. O. en het Liber camerae; ons HS. „VII". 5) P. O. „preambulant". 6) U. „hiis". 7) P. „capete". 8) O. „verso". 9) P. „incensu". 10) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „juris". 11) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „juris". 12) Deze geheele volzin, die in alle HSS. voorkomt, ontbreekt in het Liber camerae. 13) Aldus het Liber camerae; ons HS. Br. „subsequetur dyaconus"; U. P. O. „subsequitur subdyaconus". 14) „cum" ontbreekt in Br.

„archidyaconus cum texto. Et lecto ewangelio, subdyaconus „sumat textum, et ita revertantur [1]) sicut recesserant. Post„quam autem pontifex predicaverit, deferantur [2]) tapecia, cor„tine et pallium. In II^a vespera in novissima campana „induat se subdyaconus, sicut fuerat in missa; et postquam „omnes convenerint primo precedunt duo pueri cum cereis, „deinde chorus, deinde duo pueri [3]) cum aqua benedicta, post „hos due cruces et [4]) inter illas subdyaconus cum textu [5]), deinde „sacerdos cum cappa nigra, qui porriget aquam benedictam „episcopo, et custos cum cappa et thuribulo; et ita procedent „omnes ad locum, ubi suscipiendus est episcopus, quo suscepto „revertantur, sicut venerunt [6]). Et erunt parati tot subdyaconi „et tot dyaconi sicut quot fuerunt [7]) in missa, et intrabunt „chorum ad vesperas, et ita procedent ad fontem, sicut in„cesserant ad processionem absque ligno Domini; chorum „autem precedent due candele."

Suscipietur vero episcopus isto modo. Si episcopus convivium dederit, ibit ei in occursum totus conventus, et sequentur [8]) duo pueri cum benedicta aqua, duo cum duabus candelis, tercio medio, qui feret thuribulum, duo cum crucibus Burchardi episcopi, medio subdyacono, qui feret [9]) textum auratum, ornatus sicut in missa; sequentur [10]) cantores et custos et sacerdos in [11]) cappis sericis; pueri, qui ferent cruces, erunt ornati solis cappis sericis, qui feret thuribulum alba et cappa, qui ferent [12]) candelas et aquam benedictam solis albis. Superveniente episcopo, conventus dividet se in duas partes, a dextris et a sinistris lateraliter, et dabit locum hiis, qui ornati sunt, processuris ad episcopum. Sacerdos aspersorium intinctum in benedicta aqua [13]) porriget episcopo; custos propria manu thurificabit ei, cantores mediocri voce incipient responsorium *Martinus Abrahe.* Conventus primo ordine convertetur, sequente eum episcopo infulato cum cappa serica et baculo. Finito reponsorio [14]), de superiori sede sua [15]) incipiet episcopus conversus ad chorum: *Deus in adjutorium.* Incepto *Magnificat*, accedant sacerdos et custos cum [16]) thuribulis, et custos tradat thuri-

---

1) Br. „revertatur". 2) Br. „deferentur". 3) „cum cereis — pueri" ontbreekt in Br. 4) „et" ontbreekt in P. O. 5) O. „texto". 6) P. O. „venerant". 7) P. O. „fuerant". 8) P. O. „sequuntur". 9) Br. „fecit". 10) P. O. „sequuntur". 11) U. P. O. „non". 12) Br. „feret". 13) P. O. „aqua benedicta". 14) P. O. lasschen hier in: „surgens". 15) P. O. „de sede sua superiori". 16) U. P. O. lasschen hier in: „duobus".

bulum suum episcopo, et episcopus thurificet altare, et revertantur; deinde custos thurificet episcopo et cantori in illo latere, sacerdos in alio latere, et sic per ordinem sacerdos et custos thurificent omnibus.

3. *Quomodo episcopus convocabit laycos* [1]). — Episcopus quando laycorum convocacionem vult facere, nuncius suus publicus in ecclesiis parrochialibus illud [2]) insinuabit per edictum, milites vero ad domum habitacionum suarum rogabit. Et tunc omnes convenire tenentur: hii qui sunt citra Yselam in Oudwijc, qui ultra Yselam [3]) in [4]) Spouderberch [5]). Et si aliquis tocius dyocesis, sive militaris sive alius, de episcopo conqueritur vel justiciam petit, hoc episcopus tractare non habet alicubi, preterquam in capitulo nostro coram prelatis et canonicis civitatis, astantibus terre nobilibus et ministerialibus, vocatis per decanum nostrum, ad quam vocacionem decani, episcopus et alii omnes predicti venire tenentur.

4. *Lantrecht* [6]). — Episcopus ex officio suo potest punire fures, latrones, pacis violatores, virginum et mulierum violentos [7]) corruptores, raptores, dominium suum temporale usurpantes, homines captivantes vel [8]) captivos tenentes, quibus hoc racione jurisdiccionis non competit, incendiarios, ecclesiarum effractores, et in casibus similibus, qui *ondaet* vulgo dicuntur, eciamsi nullus conqueratur, secundum sentenciam ministerialium terre, ad hoc convocatorum [9]), non secundum arbitrium proprium. Delicta vero alia, que non sunt *ondaet*, ut homicidium simplex [10]), pugna inter ministeriales, punire non potest, nisi aliquis sit qui conqueratur; inter humiles vero [11]), qui *huuslude* dicuntur [12]), potest ex officio eciam ad nullius questionem punire, secundum sentenciam tamen ministerialium et non ad proprium arbitrium.

5. *De punicione canonici vel clerici* [13]). — Si prelatus, canonicus, clericus alicujus ecclesie civitatis Trajectensis vel servitor domesticus eorundem deliquerit, si delictum fuerit enorme, scilicet homicidium vel *ondaet*, episcopus, presente capitulo illius ecclesie et in loco capitulari, ibidem de hoc penam

---

1) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 2) U. P. O. „hoc". 3) Aldus Br. U. P. O.; in ons HS. ontbreken de woorden „in Oudwijc, qui ultra Yselam". 4) Br. U. lasschen hier in: „loco". 5) Br. „Sponderberch"; U. „Sponderborch". 6) Dit hoofd ontbreekt in ons HS. en Br. 7) P. O. „violentes", in O. veranderd in „violentos". 8) Br. „et". 9) P. „vocatorum". 10) Ons HS. lascht hier in: „per". 11) „vero" ontbreekt in Br. U. P. O. 12) U. P. O. „dicuntur huuslude". 13) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

imponet et judicabit de consilio capituli; si fuerit minus delictum, decanus cum capitulo hoc faciet. De hoc est consuetudo scripta [1]):

„Dominis et fratribus sancte Trajectensis ecclesie, tam majo-„ribus quam minoribus, Coloniensis ecclesia salutem et caritatis „integritatem. Non ambigimus [2]) causas, unde nos consuluistis, „vestre sanctitatis prudenciam nosse sapienter examinare; sed „vestre humilitatis discrecio voluit nostre consilium devocionis „experiri per karitatem [3]). Itaque quod nobis secundum antique „nostre consuetudinis instituta congruum videtur dileccioni „vestre breviter respondemus. Quod decanus vel aliquis cano-„nicus episcopo de aliquo claustrali negocio habeat respondere, „nisi in capitulo cum fratrum suorum judicio, remotis omnibus „laycis, nisi communi consensu advocatis, non concedimus. „Ut prepositura, decania vel aliqua claustralis obediencia pro „beneficio habeatur vel beneficium nominetur, ecclesie nostre „consuetudo non patitur. Si quis serviens claustralis, cujus-„cumque sit condicionis, aliquid forefecerit [4]), si levis causa „fuerit, a domino suo, a quo educatus est, corrigatur; sin „autem causa gravior extiterit, a decano ejusdem ecclesie „fratrum consilio et judicio claustraliter puniatur. Quodsi in „ipsam domini episcopi personam deliquerit [5]) et inde ab „episcopo interpellatus fuerit, pro debita reverencia non ex „justicia episcopo presentetur, ita tamen quod ipso absente „tamquam presente a domino suo omnis justicie ordo tractetur. „Hec omnia usu antiquitatis instituta antiquitus habemus [6]), „pro privilegio tenemus et in consuetudine convaluimus, „attendentes sanctissimos patres, qui cum Christo viventes nobis „in suis scriptis loquuntur [7]). Augustinus ad Casulanum pres-„byterum: „*Mos populi Dei et instituta majorum pro lege* „*tenenda sunt; et sicut* [8]) *prevaricatores legum divinarum*, „*ita contemptores consuetudinum ecclesiasticarum cohercendi* „*sunt*". Primus et magnus Gregorius Maurencio magistro de „clericis Firmariis scribit, dicens: „*Privilegia eorum quolibet* „*modo non* [9]) *calcentur, sed omnia, que usus antiquitatis eis* „*statuit, intemerata serventur in omnibus*". Item et [10]) epistola

---

1) P. heeft hier verkeerdelijk een hoofd: „*De consuetudine*". 2) U. P. „ambigemus". 3) U. P. O. „per karitatem voluit nostre concilium devotionis experiri". 4) U. „foris fecerit". 5) Br. „delinquerit". 6) Br. U. P. O. voegen hier in: „et". 7) Ons HS. „locantur". 8) „sicut" ontbreekt in O.; in P. is het met eene latere hand bijgeschreven. 9) „non" ontbreekt in U. P. O. 10) P. „ex".

„Pii pape ad eosdem: „*Petistis per Hilarium cartularium* „*nostrum a beate memorie predecessore nostro, ut omnes vobis* „*retro temporum consuetudines serventur, quas hactenus vetustas* „*longa servavit. Et nos quidem juxta seriem relacionis vestre* „*consuetudinem laudamus, que tamen contra fidem nil usurpare* „*dinoscitur.*" Sed hoc hactenus. De cetero autem monemus „prudenciam vestram, ut si que alia inter vos fuerint exorta „pie et fraterne [1]) magistra karitate terminentur, et, sicut [2]) „Augustinus ait: „*Ubi controversie* [3]) *malum oritur, ibi moriatur.*"

Et licet [4]) episcopus majora delicta, videlicet privacionem beneficii vel irregularitatem et suspensionem inducencia, non possit punire nisi in capitulo et presente capitulo, et minora delicta punire non possit, si tamen talia delicta [5]) notoria sint et capitulum moniti non correxerint, episcopus hoc faciet per se, eciam extra capitulum, in majoribus et in [6]) minoribus delictis. Et episcopus cum ecclesiam visitat, que tunc corrigenda repperit [7]) non alias quam in capitulo corriget; et tunc majora et minora corrigere potest, quia negligencia capituli tunc notoria est.

XVI. De officio archidyaconi.

1. *Qualis esse debet* [8]). — Archidyaconus noster, sicut et ceteri archidyaconi, dyaconus esse tenetur et episcopo quociens ordinem habet in suo officio ministrare. Archidyaconus eciam, quia concanonicus noster est, in lectura ewangelii tenetur sicut unus ex concanonicis nostris suam ebdomadam observare. Et quia negociis ecclesie nostre habet intendere, a residencia continua in civitate et a frequentacione chori excusatur; et [9]) hoc sue consciencie relinquitur. Distribuciones eciam cotidianas recipit, de quo plenius infra: *De clericis non residentibus* [10]).

2. Archidyaconus noster in primo loco chori ad sinistram partem stallum habet, et primus post episcopum in processionibus incedit et ad latus suum, quociens duo simul incedunt et episcopus non ducitur.

---

1) Ons HS. „fraterna". 2) U. P. O. voegen hier in: „beatus". 3) P. O. „contraversie". 4) P. O. voegen hier in: „sic"; U. „sic licet". 5) „punire — delicta" ontbreekt in Br. 6) „in" ontbreekt in Br. 7) Br. U. P. O. „reppererit". 8) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 9) U. P. O. voegen hier in: „in"; ook Br., waar het woord echter doorgeschrapt is. 10) Zie hierna LXXIX. 5.

3. Bona ecclesie, sue amministracioni commissa, propriis suis [1]) laboribus et expensis [2]) conservare et defendere tenetur; secus de aliis bonis ecclesie nostre, que sue amministracioni commissa non sunt.

4. Ad archidyaconum nostrum pertinet, per terminos sui archidyaconatus decanos constituere et emolumenta, que proveniunt [3]), jurium archidyaconalium [4]) tollere et de ipsis nobis ministrare, prout in Libro camere [5]) continetur:

„Notandum est de domino preposito, quod ipse collocabit „consilio dominorum curias et constituet villicos, qui reddent „servicium [6]) dominorum. Collocabit eciam decanias in archi„dyaconatu suo et constituet decanos, qui reddent denarios „piscium statutis temporibus:

„Decanus de [7]) Rinlant in festo Remigii solvet octo libras. „Decanus de [8]) Scolden solvet duas marcas Trajectensis argenti „in festo sancti Martini. Et ille de Walcheren solvet eciam „duas marcas. De Suutbevelant solvet quinque fertones. „Suprascriptum [9]) argentum in denarios conputatum habet [10]) „in se octo libras et III solidos [11]) et sex denarios. Et „argentum vel denarios in festo sancti Martini solvent.

„Decanus in [12]) Kinnemere in festo sancti Andree solvet [13]) „VIII libras, qui quondam solvebat decem libras. Decanus „de Westeliglant [14]) eodem tempore solvet IV libras. Idcirco „isti suprascripti decani solvent debitum suum ante Adventum „Domini, quoniam in estate vel [15]) autumpno synodum tenere „possunt.

„In Purificacione beate [16]) Marie decanus de Betuwe solvet „VI libras, qui quondam solvebat octo. Decanus eciam de „Hollant solvet III libras. Decanus de Goye solvet IV libras, „duas in Purificacione sancte [17]) Marie, et duas in Dominica „Invocavit. Decanus de civitate solvet VIII libras, IV in „Dominica Judica et IV in Ascensione Domini. Decanus „de Aemstelle in festo sancti Johannis solvet III libras; „quidam tamen dicunt, quod debeat solvere quatuor.

---

1) „suis" ontbreekt in U. P. O. 2) U. P. O. „expensis et laboribus". 3) P. O. lasschen in: „occasione". 4) P. O. „archidyaconalium jurium". 5) Liber camerae. HS. fol. 8 vs. 6) Br. „servicium reddent". 7) U. P. O. „in". 8) P. O. „in". 9) P. O. „Supradictum". 10) U. „habent". 11) Ons HS. „solidi". 12) U. P. O. „de". 13) Br. U. „solvent". 14) U. P. O. „Westelinglant." 15) P. O. voegen hier in: „in". 16) U. P. O. „sancte". 17) „sancte" ontbreekt in P. O.

„Suprascripti autem denarii de decaniis sunt XLIX libre [1])
„et [2]) tres solidi [3]) et VI denarii [4]).”

Nec episcopus habet se de juribus archidyaconalibus intromittere; et si provisorem episcopus deputaverit, ille se [5]) non debet nisi de casibus episcopalibus intromittere.

5. Et hic insero composicionem episcopi [6]) Sifridi inter episcopum et archidyaconum [7]):

„In nomine Domini amen. Sifridus, Dei gracia sancte Colo-
„niensis ecclesie archiepiscopus, sacri imperii per Ytaliam archi-
„cancellarius, universis presentes litteras inspecturis noticiam rei
„geste. Noverint universi, quod existente discordia inter
„venerabilem patrem dominum Johannem episcopum Trajec-
„tensem ex una parte et venerabilem virum Adolphum prepo-
„situm (et) archidyaconum Trajectensem et sibi adherentes ex
„altera super jurisdiccionibus et juribus, que idem dominus
„episcopus ad se et suum episcopatum et archidyaconus ad
„se et suum archidyaconatum pertinere infra ejusdem archi-
„dyaconatus terminos contendebant, nobis, qui propter hoc
„ad ecclesiam Trajectensem nos transtulimus, mediantibus et
„ipsis partibus in nostra presencia personaliter constitutis, inter
„dictas partes sic convenit et concordatum existit, perpetuis
„temporibus observandum, videlicet: Quod idem prepositus
„et Major archidyaconus Trajectensis clericos sibi presentatos
„instituere et investire et synodalia exercere ac de matrimo-
„niis, adulteribus, incestibus, usuris, sortilegiis et aliis crimi-
„nibus seu excessibus, in synodo accusatis, cognoscere,
„corrigere et penas infligere habet et potest. Item contra
„subditos suos, si infamia publica laborat contra ipsos vel
„exessus eorum sunt notorii, inquirere et excessus eorum [8])
„corrigere et penas infligere habet et potest, eciam si hujus-
„modi excessus in synodo non fuerint accusati. Item liberum
„erit unicuique infra terminos archidyaconatus predicti prepo-
„siti, adire forum episcopi vel archidyaconi aut officialium

---

1) U. „libras”. 2) „et” ontbreekt in P. O. 3) U. „solidos”. 4) U. „denarios”. 5) Aldus U. P. O.; „se” is in ons HS. later bovengeschreven. 6) U. P. Q. „archiepiscopi”. 7) De woorden: „tres solidi — archidyaconum” ontbreken in Br. — U. P. O. lasschen hierachter in: „Item composicionem cardinalis Neapoleonis inter episcopum et archidyaconum”; deze aangekondigde „composicio” ontbreekt echter in alle HSS. en volgt hierachter in de bijlagen. 8) De woorden „sunt-eorum” ontbreken hier, doch zijn overgenomen uit de hierachter volgende oorkonde, waarin de uitspraak van aartsbisschop Sifrid herhaald wordt.

„eorundem; ita tamen quod idem archidyaconus vel officialis suus, non decani rurales ipsius archidyaconi, de majoribus causis cognoscant et finem imponant, sed decani usque „ad summam XXX solidorum cognoscant. Item de causis, „ad archidyaconum, suum officialem vel decanos sive per modum querimonie, accusacionis seu inquisicionis, ut est premissum, devolutis, episcopus se non intromittet, nisi per „appellacionem devolva(n)tur ad eundem. Item quia synodus „in terra Zelandie nullis retroactis temporibus fuit observata „nec propter rebellionem et duriciam hominum terre illius in „futurum indici poterit vel observari, idem prepositus et archidyaconus per se vel per alium per modum inquisicionis procedere habet et potest contra delinquentes, excessus eorum „corrigere et penas infligere in terra illa, quandocumque sibi „videbitur expedire, ne [1]) excessus subditorum delinquencium „remaneant impuniti. Item si idem prepositus et archidyaconus „in hujusmodi exquisicionibus et correctionibus subditorum „suorum negligens vel remissus inventus fuerit et monitus ab „episcopo subditos suos non correxerit, episcopus poterit „contra delinquentes inquirere et procedere, penas infligere, „supplendo defectum et negligenciam archidyaconi antedicti. „Item protectio et tuicio crucesignatorum secundum tenorem „privilegiorum, a sede apostolica ipsis indultorum, soli episcopo reservatur; ita tamen, quodsi crucesignati deliquerint „vel excesserint, prepositus et archidyaconus, sive per modum „accusacionis, inquisicionis aut querimonie ad ipsum pervenerit, „excessus eorum corrigere et punire potest et habet; reconciliacionibus ecclesiarum et cimiteriorum, dispensacionibus „criminum vel defectuum in casibus episcopalibus, in quibus „solum episcoporum industria est electa, eidem domino episcopo Trajectensi salvis et reservatis; super privacionibus vero „et deposicionibus clericorum archidyaconatus dicti prepositi „ad consuetudinem archidyaconorum ecclesie Coloniensis est „recurrendum, tenendum et observandum [2]), prout dicti archidyaconi observare consueverunt. Item episcopus provisores „revocare debet vel potestatem eorum minuere, ita quod „potestas eorum non extendatur vel sit in prejudicium vel „enervacionem [3]) jurisdiccionis prepositi et archidyaconi antedicti.

---

1) Ons HS. heeft: „nec". 2) Ons HS. heeft: „reservandum". 3) Ons HS. heeft: „enarvacionem"

„Per hane autem ordinacionem amicabilem omnes questi-„ones, lites et rancores penitus inter partes sopite sunt et „sedate usque in hodiernum diem; litteris eciam et instru-„mentis ac actis quibuscumque, super questionibus et dissen-„cionibus predictis habitis et confectis in judicio vel extra, „ac usibus eorundem et quicquid ob id secutum est omnino „renunciatum est a partibus hinc et inde, pronunciatum et „decretum ea nullius penitus fore momenti. In cujus rei testimo-„nium et robur sigillum nostrum, unacum sigillis venerabilis „patris domini Johannis episcopi Trajectensis, Adolphi prepo-„siti, decani et capituli ecclesie Trajectensis presentibus est „appensum. Et nos Johannes episcopus, Adolphus prepositus, „decanus et capitulum antedicti, premissa ratificantes et appro-„bantes, promittimus bone fide perpetuis temporibus inviola-„biliter observare et sigilla nostra duximus presentibus appo-„nenda, in testimonium omnium premissorum. Pronunciatum „et datum Trajecti tercio Kalendas Marcii, presentibus vene-„rabilibus viris Wicboldo decano et archidyacono Coloniensi, „Conrado preposito Ressensi, Huberto preposito sancte Marie „Trajectensis, Lodewico de Boecstelle et Alexandro de Linephe „canonicis Coloniensibus, magistro Hermanno Meynardi officiali „Trajectensi. Arnoldo de Foreest sancti Johannis, Gerardo de „Wiyers sancti Petri ecclesiarum Trajectensium canonicis et „pluribus aliis fidedignis, anno Domini millesimo ducentesimo „nonogesimo tercio".

6. „In nomine Domini amen. Pateat universis hoc instru-„mentum publicum inspecturis, quod anno nativitatis ejusdem „M°. CCC°. XLIII°, indictione XI, mensis Octobris die XIII, „hora tercia vel quasi in venerabilium virorum dominorum „Henrici de Jutfaes decani, Ghiselberti de Everdinghen pre-„positi Elstensis, Ghiselberti de Jutfaes thesaurarii, Wilhelmi „de Yselsteyne scolastici, Frederici de Doesborch, Wilhelmi „de Raelt, Florencii de Jutfaes, Johannis Spirinc, Wesseli „de Boechout en Theoderici de Jutfaes, canonicorum capitu-„larium ecclesie Trajectensis, capitulum ejusdem ecclesie tunc „ut dicebant faciencium, meique notarii publici subscripti et „testium infrascriptorum presencia reverendus in Christo pater „ac dominus dominus Johannes episcopus Trajectensis ex parte „una, necnon venerabilis vir dominus Henricus de Mierlaer „prepositus et archidyaconus ejusdem ecclesie ex altera con-„stituti, sibi invicem necnon dominis decano et canonicis pre-

„dictis ac mihi notario subscripto vice et nomine omnium, „quos hujusmodi tangit negocium, manuali fide prestita promi- „serunt, quod ipse partes stabunt et acquiescent et perpetuis „temporibus observabunt quicquid dicti domini decanus et „canonici, ut facientes capitulum ejusdem ecclesie, de jure „seu amicabili composicione concorditer dixerint, pronunciave- „rint seu qualitercumque ordinaverint infra octavas Obitus „beati Martini et Dominicam qua cantabitur Letare proximo „affuturas, super exercicio jurisdiccionis et officio juris archi- „dyaconalis archidyaconatus ecclesie Trajectensis predicte nec- „non super omni questionis materia, inter easdem partes seu „antecessores eorundem jurisdiccionis, officii et juris predicto- „rum occasione quocumque tempore exorta, decisa, habita vel „pendente. Ita quod si qua parcium dicte pronunciacioni et „ordinacioni effectualiter per omnia non paruerit, eo ipso „cadet in penam mille librarum parvorum Turonensium, pro „media parte ipsi capitulo et pro alia media parte alteri „dictarum parcium, observanti dictam pronunciacionem et „ordinacionem hujusmodi, applicandam. Ita quod quilibet „de capitulo ejusdem ecclesie viis et modis, quibus melius de „jure poterit, partem predicte pene exigere poterit ipsi capi- „tulo competentem, dictique decanus et canonici, ut capitulum „facientes ac nomine et vice ejusdem capituli, ipsis partibus „ac mihi nomine quo supra stipulantibus promiserunt, quod ipsi „super exercicio jurisdiccionis et officio juris archidyaconalis „ac questionis materia predictis infra dictos terminos concor- „diter dicent, pronunciabunt et ordinabunt de jure vel amicabili „composicione, prout ipsis partibus et ecclesie Trajectensi „predicte magis crediderint expedire. Quodsi decanus et „capitulum predicti dictum, pronunciacionem et ordinacionem „hujusmodi facere obmiserint negligenter, eo ipso cadent in „penam similem mille librarum, dictis partibus applicandam, „nisi dicte partes concorditer ipsis decano et capitulo onus dicte „pronunciacionis et ordinacionis hujusmodi et penam duxerint „remittendas. Acta sunt hec in domo capitulari ecclesie Tra- „jectensis predicte, presentibus ibidem domino Jacobo Jacobi „presbytero et Johanne de Boesinchem clerico, chorisociis „ejusdem ecclesie Trajectensis, testibus ad premissa vocatis. „Et ego Reynerus Christiani dicti Modde, clericus Trajectensis „dyocesis, publicus imperiali auctoritate notarius, dum premissa „agerentur et fierent, unacum prenominatis testibus anno,

„indictione, mense, die, hora et loco predictis presens in„terfui, ea vidi, audivi et in hanc publicam formam propria „manu redegi, signoque meo consueto signavi rogatus".

7. „In nomine Domini amen. Pateat universis hoc instru„mentum publicum inspecturis, quod anno nativitatis ejusdem „M°. CCC°. XLIIII°, indictione XII, mensis Marcii die duode„cima, hora quasi completorii, in venerabilium virorum domi„norum Henrici de Jutfaes decani, Ghiselberti prepositi Elstensis, „Ghiselberti de Jutfaes thesaurarii, Wilhelmi [1]) de Yselsteyne „scolastici, magistri Symonis de Hoghe, Wilhelmi de Raelt, „Frederici de Doesborch, Florencii de Jutfaes, Henrici de „Weyda, Johannis Philippi, magistri Hugonis Wstinc, Johan„nis Spirinc, Wesseli de Boechout, Theoderici de Jutfaes et „Roberti de Ghiesen, canonicorum capitularium et tunc faci„encium, ut dicebant, capitulum ecclesie Trajectensis, meique „notarii publici subscripti et testium infrascriptorum presencia, „venerabili viro domino Henrico de Mierl*aer*, preposito et „archidÿacono ejusdem ecclesie Trajectensis, ex parte una „necnon Johanne de Bosinchem clerico, procuratore et nomine „procuratorio reverendi in Christo patris ac domini domini „Johannis episcopi Trajectensis, prout apparuit per mandatum „procuratorium, sigillo ejusdem episcopi ut apparuit sigillatum, „ibidem exhibitum et lectum, cujus tenor sequitur inferius, „ex altera, constitutis, dictus dominus decanus nomine suo „et suorum canonicorum predictorum et de expresso mandato „eorundem necnon nomine et vice capituli ecclesie sue Tra„jectensis predicte quandam composicionem, diffinicionem et „ordinacionem de scripti recitacione pronunciavit in hec verba: „„Nos Henricus, Dei gracia decanus, Ghiselbertus de Ever„„dinghen prepositus Elstensis, Ghiselbertus de Jutfaes thesau„„rarius, Wilhelmus de Yselsteyne scolasticus, 'Symon de „„Hoghe, Wilhelmus de Raelt, Fredericus de Doesborch, „„Florencius de Jutfaes, Henricus de Weyda, Johannes Philippi, „„Hugo Vustinc, Johannes Spirinc, Wesselus de Boechout, „„Theodericus de Jutfaes et Robertus de Ghyesen, canonici „„ecclesie Trajectensis capitulares et capitulum ibidem facientes, „„super controversia, inter reverendum in Christo patrem ac „„dominum Johannem episcopum ex parte una necnon vene„„rabilem virum dominum Henricum prepositum et archidya-

---

1) Ons HS. heeft: „Wilhelme".

„„conum Trajectensem ex altera exorta, per easdem [1]) partes „„amicabiles compositores electi juxta continenciam cujusdam „„instrumenti publici, cujus tenor sequitur in hec verba: „„„In nomine Domini amen. Pateat universis hoc instrumen- „„„tum etc. et scribatur totus tenor instrumenti proximo pre- „„„cedentis usque in finem, videlicet: Signavi rogatus [2])." „„Nos itaque super premissis plenius informati secundum rectam „„conscienciam nostram componendo dicimus et diffiniendo „„pronunciamus necnon ordinando dictas partes componimus in „„hunc modum, videlicet: Quod ipse dominus episcopus pro „„se et nomine ecclesie sue dictusque archidyaconus pro se „„et nomine prepositure et archidyaconatus sui predictorum, „„et successores eorundem observare debent fideliter decisi- „„onem et ordinacionem, olim habitam inter bone memorie „„Johannem de Zirc episcopum et Adulphum de Waldegghen „„prepositum et archidyaconum Trajectensem per similis me- „„morie Syfridum, tunc archiepiscopum Coloniensem, cujus „„decisionis tenor sequitur in hec: „In nomine Domini amen. „„„Syfridus Dei gracia sancte Coloniensis ecclesie archiepi- „„„scopus..... aliis fidedignis. Anno Domini M°. CC°. nonage- „„„simo tercio [3])." Et si alique [4]) cause sint mote vel movende „„inter eosdem, exercicium jurisdiccionis vel officium alterius „„hincinde tangentes, dicte pronunciacioni non inserte vel „„per eandem minime terminate, dissensionum discrimina gene- „„rantes, quod, quemadmodum hactenus de jure et consuetu- „„dine prescripta sunt deducte, ab ipsis episcopo ex parte „„una et archidyacono ex altera inviolabiliter servabuntur". „Iidem [5]) eciam domini canonici capitulares post hujusmodi diffi- „nicionem, composicionem et ordinacionem, per eosdem inter „dictas partes pronunciatam, mandaverunt mihi notario publico, „ut quandam cedulam conscriptam, ad prepositum et archi- „dyaconum necnon procuratorem nomine quo supra predictos „sermonem dirigendo, vice et nomine eorundem canonicorum „ac tocius capituli legerem et recitarem. Egoque ad mandatum „eorundem vice et nomine quo supra eandem cedulam, ser- „monem ut supra dicitur dirigendo, publice legi et recitavi „in hec verba: „Non diffiniendo neque componendo, sed

---

1) Ons HS. heeft: „eadem". 2) Zie hiervoor p. 65—67. 3) Hier volgt in ons HS. nogmaals de uitspraak van aartsbisschop Syfrid van Keulen, afgedrukt hiervoor p. 63—65. 4) Ons HS. heeft: „aliqua". 5) Ons HS. heeft: „Dum".

„„propter conservacionem status ecclesie Trajectensis, et ut
„„inferius animarum periculis occurratur, et ne vobis invitis
„„vel egre ferentibus, quod non cupimus, aliquid diffiniamus,
„„vos, dominos nostros episcopum et archidyaconum predictos,
„„cum omni devocione et humilitate hortamur, requirimus et
„„rogamus, quatinus infrascriptos articulos pro vobis et vestris
„„successoribus observandos perpetuis temporibus pro decisione
„„amicabiliter velitis recipere, admittere et firmare, quia pro
„„nostro meliori et sub fide, qua tenemur ecclesie, sic credi-
„„mus observandum et sic observari ecclesie Trajectensi vobis
„„et vestris successoribus ac vestris subditis expedire. In primis
„„quodsi super intellectu et observancia contentorum in decisione
„„Zifridi predicti inter vos vel successores vestros dissensio ori-
„„atur, super hoc stare velitis decisioni capituli nostri vel majoris
„„partis ejusdem numero. Item quod vos, domine episcope!
„„synodum vulgarium popularium hominum et ex hiis dependen-
„„cium et emergencium per terminos archidyaconatus Trajec-
„„tensis archidyacono liberam dimittere velitis, vosque synodum
„„nobilium et militarium et aliorum, qui [1]) ad synodum archidya-
„„coni non pertinent, (et) dependencia et emergencia ex eisdem,
„„vobis liberam reservare. Item quod super privacionibus et depo-
„„sicionibus clericorum ac beneficiis eorundem vos, domini epis-
„„cope et archidyacone! velitis stare et observare secundum
„„consuetudinem archidyaconatus ecclesie Coloniensis, et super
„„hujusmodi observanciam unum ex capitulo nostro communibus
„„expensis vestris mittere ad capitulum Coloniense et prout
„„ipsum capitulum hoc rescripserit observare, prout eciam
„„tangitur de hoc in decisione predicta. Item quod correc-
„„tionem excessuum clericorum predictorum et laycorum sui
„„archidyaconatus vos, domine episcope! dicto archidyacono
„„dimittatis, nisi ipse archidyaconus per vos monitus fuerit
„„negligens vel remissus. Item quod vos, domine archidya-
„„cone! dominum episcopum dimittatis ecclesias parrochiales
„„sue dyocesis libere visitare, et si visitando concurreritis
„„domino episcopo cedere quociens hoc contingat. Item quia ipsi
„„clerici, per ipsum archidyaconum instituti, de suis beneficiis,
„„juramento residencie archidyacono consueverunt astringi,
„„velitis licenciam abessendi a suis beneficiis communiter
„„impertiri vel saltem quod ab ambobus hoc impetrent sepa-

1) Ons HS. heeft: „que".

„„ratim, ammodo nec alter vestrum egre ferat, si quem ab „„altero tantum licenciatum alius jus suum contra absentem „„hujusmodi prosequatur; salvo in omnibus ipsis archidyacono „„officiacione ecclesiarum et commissione cure et vicariorum „„constitucione, quod ad solum archidyaconum debeat perti- „„nere. Item vos, domine archidyacone! sustinere velitis, quod „„episcopus absque consensu vestro requisito vel habito eosdem „„clericos via permutacionis transferre possit; institucione cure „„commissione et in corporalem possessionem ipsorum benefici- „„orum missione vobis, domino archidyacono, salva manente. „„Item vos, domine archidyacone! sustinere velitis, quod dominus „„episcopus sine consensu vestro requisito vel habito nova bene- „„ficia ecclesiastica erigat, et prima vice premissis proclaman- „„tibus debitis instituat in eisdem. Item vos, domine episcope! „„sustinere velitis, quod ipse archidyaconus in hiis, que officium „„et jurisdictionem suam contingunt, carcerem et jus incarcerandi „„observet. Item quod execucionem statutorum provincialium, „„synodalium et aliorum presencium et futurorum habeatis et in „„ea concurratis [1]), sicut in exercicio jurisdiccionis causarum habe- „„atis, nec alias de occupatis per unum se alius intromittat. „„Item quod in constitucione officialium vestrorum, quociens hoc „„contigerit [2]), ipsos officiales velitis astringere juramento, quod „„ipsi decisionem nostram predictam et hos articulos, quos „„rogamus nos (et) quibus speramus annuere vos debere, debeant „„in exercicio officiorum hujusmodi observare. Item quod „„litteras super premissis conficiendis velitis vestris sigillis „„signare et a superioribus vestris horum confirmacionem ex- „„pensis communibus impetrare. Quodsi obnixis precibus nostris „„premissis mansuetas aures adhibueritis, eo amplius vestris „„beneplacitis et obsequiis nos recognoscimus perpetuis tempo- „„ribus obligatos. Et super premissis velitis infra octo dies „„post festum Pentecostes de vestro beneplacito nos reddere „„cerciores". Tenor vero mandati procuratorii, de quo supra „fit mencio [3]), sequitur in hec verba: „Johannes, Dei gracia „„episcopus Trajectensis, Segero de Gorinchem ac Johanni de „„Boesinchem, clericis familiaribus nostris, salutem in Domino „„sempiternam. Ut supra mutuis controversiis, inter nos et „„ecclesie nostre Trajectensis archidyaconum nuper suscitatis,

---

1) Ons HS. heeft: „concuratis". 2) Ons HS. heeft: „contingerit". 3) Zie hiervoor p. 67.

„„vos et quilibet vestrum in solidum, ita quod occupantis „„melior condicio non existat, sentenciam et pronunciacionem „„arbitrales venerabilium virorum decani et capituli ecclesie „„nostre antedicte, nostri et dicti archidyaconi arbitrorum, „„audire possitis et nobis eandem et nostris auribus fideliter „„referre, cum ad presens ecclesie nostre Trajectensis et „„nostris arduis negociis impediti personaliter interesse non „„possumus, vobis in hac parte committimus vices nostras „„harum nostrarum testimonio litterarum, sigillo nostro sigil- „„latarum. Datum anno Domini M°. CCC°. XLIIII°. feria IIII^{a}. „„post Dominicam qua cantatur Oculi". Acta sunt hec omnia „in loco capitulari Trajectensi, presentibus ibidem domino „Henrico de Outshorne, Johanne de Absteden, semipreben- „dariis, Nicolao Brune et Petro Mathie, perpetuis vicariis in „eadem ecclesia Trajectensi, presbyteris, testibus ad premissa „vocatis specialiter et rogatis. Et ego Reynerus Christiani „dicti Modde, clericus Trajectensis dyocesis, publicus imperiali „auctoritate notarius, dum premissa agerentur et fierent unacum „prenominatis testibus presens interfui, ea vidi audivi et in „hanc publicam formam propria manu, nil addito subtracto „vel mutato, quod sensum mutet vel intellectum viciet, redegi „signoque meo consueto signavi rogatus".

8. „Universis presencia visuris et audituris nos Johannes, „Dei gracia episcopus Trajectensis, et Henricus de Myerlaer, „eadem gracia prepositus et archidyaconus ejusdem loci, cupi- „mus fore notum, quod ad amputandam omnis disceptacionis „materiam inter nos et officiatos nostros hinc et inde super „jurisdiccionibus nostris et exercicio earundem, quas unusquis- „que nostrum ad se et non ad alterum pertinere asseruit, ordi- „nacionem infrascriptam [1]) super eisdem jurisdiccionibus nostris „et earum exercicio, salvis nobis episcopo et preposito ac „archidyacono predictis ac successoribus nostris omnibus juri- „bus agendi et defendendi, decisionibus et composicionibus, „realibus et quibusvis aliis, tam in possessorio quam in peti- „torio, de jure salvandis, absque prejudicio eorundem succes- „sorum nostrorum, nostris temporibus dumtaxat duraturam, „fecimus, quam promisimus fide prestita sine fraude invicem „fideliter observare: In primis quod nos episcopus et archi- „dyaconus predicti singuli singulos officiales principales in civi-

1) Ons HS. heeft: „suprascriptam".

„tate Trajectensi et non plures in archidyaconatu predicto „constituemus, quorum officialium consistorium, sicut et nostrum, „adire licebit pro causis quibuslibet expediendis, sicut hoc „hactenus extitit observatum; sed pro causis super beneficiis „assequendis, quorum instituciones ad archidyaconum perti- „nent, solum consistorium archidyaconi vel sui officialis adibi- „tur, nec nos vel officiati nostri de hujusmodi beneficialibus „causis et aliis, in consistorio dicti archidyaconi ceptis vel „pendentibus, nos aliquatenus intromittemus, nisi ab audiencia „ipsius archidyaconi vel ejus officialis ad nos canonice fuerit „appellatum, vel alias de iniquitate judicis per viam querele „ipsum negocium ad nos legitime devolvatur. Item nos epi- „scopus et archidyaconus predicti concorditer ordinabimus de „singulis personis in singulis decanatibus archidyaconatus Tra- „jectensis, quas in nostra consciencia bona credimus et crede- „mus ydoneas ad exercendum officium decanorum et proviso- „rum in eisdem decanatibus, et eosdem in forma consueta „decanos et provisores constituemus ibidem, qui consistorium „tenebunt in decanatibus sibi commissis et (de) universis causis „ecclesiasticis, secularibus, civilibus seu pecuniaribus et crimi- „nalibus, prout de jure poterunt et hactenus consueverunt, „exceptis beneficialibus et matrimonialibus [1]) causis necnon abso- „lucionibus et relaxacionibus sentenciarum, statutorum provin- „cialium et synodalium, presencium et futurorum, cognoscent, „diffinient et exequentur, nisi communiter aliud eis dederimus „in mandatis. In hiis tamen causis omnibus liberum erit a prin- „cipio unicuique subjectorum dicti archidyaconatus, adire forum „seu auditorium nostri episcopi vel archidyaconi predictorum, „iidemque decani et provisores in decanatibus suis predictis „synodum observabunt, necnon tam in synodo quam extra „synodum cognoscent et corrigent de universis excessibus, „tam clericorum quam laycorum, extra visitacionis tempora; „et quicquid ipsis decanis et provisoribus de hujusmodi juris- „diccionum exercicio ac sigillis earum et correctionibus pro- „venerit fideliter colligent et de eo singulis annis nobis episcopo „et archidyacono predictis, quando requisiverimus, computum „et reliquas reddent, de quo nos episcopus terciam partem, „et nos archidyaconus duas partes tollemus, deductis expensis „ipsorum decanorum et provisorum, per nos episcopum et

1) Ons HS. heeft: „matermonialibus".

„archidyaconum estimandis; ipsique decani et provisores in „sua constitucione jurabunt nobis episcopo et archidyacono „predictis, hec premissa tam in officio suo predicto exequendo „quam in computo et reliquis reddendis fideliter observare. „Nos quoque episcopus et archidyaconus predicti de excessibus, „ad correxionem dictorum decanorum et provisorum ex hujus-„modi constitucione pertinentibus, vel officiales nostri non „intromittemus, nisi forte nos episcopus et archidyaconus pre-„dicti vel alter nostrum vel officiales nostri principales vel „alter eorum aliquos excessus simul vel separatim altero „annuente corrigere voluerimus vel voluerint; et extunc emolu-„menta exinde proveniencia inter nos episcopum et archidya-„conum equaliter dividentur [1]), nisi per appellacionem vel alias „rite hujusmodi excessuum correctionis negocium ad nos „devolvatur; nec propter hoc appellacio censebitur invalida, „quia forte per errorem ad nostrum alterum fuerit appellatum, „sed hujusmodi appellacionis causam, ad nos vel alterum „nostrum factam, conjunctim audiemus vel audient vel audien-„dam et decidendam committemus vel committent; et tunc, „eciamsi appellacio inventa fuerit canonica propter ineptum „processum judicis, et nichilominus [2]) appellans persona inventa „fuerit super excessibus corrigenda, hujusmodi emolumentum „correctionis ad nos episcopum pro tercia parte et nos archi-„dyaconum pro duabus partibus pertinebit; vel si [3]) in crimine „heresis dampnate ecclesiarum personarum necnon crimine falsi „litterarum apostolicarum et aliis, que degradacionem exigunt, „nos episcopus solus procedemus et corrigemus, et emolumenta „inde proveniencia cum archidyacono equaliter dividemus. „Excessus vero clericorum, qui privacionem beneficiorum vel „deposicionem ab execucione ordinum eciam post peractam „penitenciam exigunt, nos episcopus et archidyaconus vel „officiales nostri vel quibus hoc commiserimus conjunctim „cognoscent et diffinient, cum super eis ex officio fuerit pro-„cedendum, et emolumenta exinde proveniencia equaliter divi-„demus, deposicione vero ordinum hujusmodi tantum nobis „episcopo reservata. Cum vero ad partis instanciam super „hiis fuerit procedendum, forum illius, quem pars elegerit, „licebit adire; sed si aliqui excessus emerserint racione exer-„cicii jurisdiccionis vel officii nostri episcopi archidyaconi vel

---

1) Ons HS. lascht hier in: „vel". 2) Ons HS. heeft: „nominus". 3) Ons HS. heeft: „nisi".

„officialium nostrorum in casibus, divisim et distincte ad nos „pertinentibus, hos excessus corriget is, ex cujus officii exer„cicio oriuntur seu dependere noscuntur, et emolumentum „inde proveniens solum suis usibus applicabit. Item nos epi„scopus ecclesias collegiatas, monasteria et conventus archi„dyaconatus Trajectensis visitabimus, procuraciones ab eis „recipiemus, inquiremus et corrigemus que per inquisicionem „in visitatis locis invenerimus corrigenda, eciamsi a loco reces„serimus visitato, et emolumenta inde proveniencia (nostris „usibus applicabimus) [1]. Item nos episcopus et archidyaconus „personaliter dumtaxat, ne fraudi locus aperiatur, divisim, cum „nos jus permittit vel nobis expediens videbitur, ecclesias cura„tas eciamsi collegiate existant, in hiis, que curam animarum „respiciunt, visitabimus et procuraciones a visitatis locis in forma „juris recipiemus, et que ibidem corrigenda et reformanda „reppererimus nos archidyaconus generaliter, nos vero episcopus „prout infra dicitur corrigemus, ita quod in hujusmodi impen„dente visitacionis officio prevencioni locus existat; in concursu „vero nos archidyaconus cedemus episcopo, ipsum tamen visi„tacionis officium postea impensuri; et prevenire dicitur, qui „prius proximum adventum visitacionis insinuat, concursus vero „si ab ambobus hujusmodi insinuacio eodem tempore presentetur. „Ita quod nos episcopus defectus et delicta, que in hujus„modi curatis ecclesiis et capellis circa fabricam [2], vasa, orna„menta et libros ecclesie necnon ordinem baptismi, conser„vacionem [3]) et ministracionem sacramentorum et divinorum „officiorum observacionem repererimus, dumtaxat et non alia „corrigemus, et emolumenta, ex correctionibus nostris tam „episcopi quam archidyaconi dictarum visitacionum occasione „emergencia, quilibet nostrum pro sua correccione suis usibus „applicabit; alios vero excessus et delicta, que nos episcopus „in dictis visitacionibus reppererimus, decanis et provisoribus „eorundem decanatuum corrigenda insinuabimus, ut in hiis „suum commune officium exequantur, salvo quod nos epi„scopus et archidyaconus predicti de hujusmodi excessibus et „delictis, in premissis visitacionibus repertis, nos non intromit„temus, si decanus et provisor ipsos prius procedendo quomo„dolibet occuparit; salvis eciam subditis dicti archidyaconi

1) Hier is dit of iets dergelijks uitgevallen. 2) Ons HS. heeft: „fabrica". 3) Ons HS. heeft: „conversacionem".

„omnibus juribus et defensionibus, si quas habent, per quas „se poterunt de jure a visitacione et contra visitacionem „nostram episcopi defensare. Item nos episcopus predictus „reconsiliaciones ecclesiarum vel cimiteriorum violatorum, in „dicto archidyaconatu Trajectensi consistencium, non faciemus, „nisi nobis et dicto archidyacono ab hiis, qui eas aut ea „violaverint, de excessu violacionis fuerit satisfactum, in „quibus ecclesiis et cymiteriis reconciliandis nos episcopus pro- „curacionem vel estimacionem ipsius solus recipiemus; viola- „tores quoque hujusmodi provisor et decanus corriget commu- „niter institutus, nisi visitacionis tempore compertus juxta „predicta [1]) ad archidyaconum pertineret, emolumentorum cor- „rectionis dupla parte archidyacono semper salva. Item pro „execucione statutorum provincialium et synodalium presencium „et futurorum ad instanciam illius, cujus interest, super inter- „esse suo licet illi, cujus interest, adire forum episcopi vel „archidyaconi, cujus velit, et suum prosequi interesse; sed „cum ex officio ad execucionem hujusmodi statutorum fuerit „procedendum, nos episcopus et archidyaconus predicti con- „junctim sentencias excommunicacionis, suspensionis, interdicti „et cessacionis divinorum, in personas et in civitatem Trajec- „tensem aut quevis [2]) alia loca dicti archidyaconatus auctoritate „statutorum provincialium et synodalium latas seu ferendas, „communiter relaxabimus, tollemus et absolvemus. Si tamen „auctoritate statutorum provincialium in civitate Trajectensi „cessacionis divinorum vel interdicti vel excommunicacionis „aut suspensionis sentencie ferantur propter delicta, nos epi- „scopus solus, recepta a delinquentibus ad opus nostrum et „dicti archidyaconi satisfactione vel satisfaciendi caucione „ydonea, cessacionis et interdicti ac excommunicacionis et „suspencionis sentencias hujusmodi relaxabimus, et in litteris „super hoc concedendis, quod nostra et [3]) dicti archidyaconi „vice hoc fecerimus, mencionem faciemus. Si vero fuerit lata „sentencia hominis, absolvet qui eam tulit. Sed in omnem „eventum quicquid occasione hujusmodi relaxacionis vel abso- „lucionis sentenciarum, dictorum statutorum vel racione delicti „contra premissa statuta evenerit, que per hujusmodi decanos et „provisores occupata non fuerint, equaliter dividetur. Item (in) „correctionibus, ecclesiasticis personis impensis, ut premittitur,

1) Ons HS. heeft: „predictam". 2) Ons HS. heeft: „quavis". 3) Ons HS. heeft: „de".

„super criminibus, in quibus est episcopis dispensacio permissa „de jure, nos episcopus ad dispensacionem optinendam [1]) super „hujusmodi correcto crimine nullum ulterius compellemus, nec „cum aliquo criminoso non correcto, dispensacionem super „hujusmodi non correcto crimine voluntarie requirentem [2]), dis-„pensabimus, nisi salvis nobis et archidyacono debite correc-„tionis emolumentis equaliter dividendis. Item nos episcopus „sine consensu archidyaconi nova beneficia ecclesiastica erige-„mus et premissis proclamacionibus debitis prima vice dumtaxat „rectores instituemus in eis; nullum tamen novum beneficium „erigemus vel erectum confirmabimus vel admittemus infra „limites dicti archidyaconatus, nisi prius premissis proclamacioni-„bus et conpetencia debita assignata [3]) (rectoribus) parrochiarum „ecclesiarum [4]), ad Coloniensi provisionem dicti archidyaconi „spectancium, sine consensu ejusdem archidyaconi nulla nova „beneficia. Item nos episcopus et archidyaconus simul vel in „hoc vices nostras specialiter gerentes cum absentibus a [5]) suis „beneficiis, quorum institucio ad nos archidyaconum pertinet, „quilibet pro suo interesse dispensabimus separatim super resi-„dencia eorundem; nec alter nostrum egre feret, si ille, qui abs-„que alterius nostrum licencia a suo beneficio abesse arguatur „vel impugnetur, nec illi assistet defendendo, salvo nobis archi-„dyacono institucione vicariorum et cure commissione, et salvo „nobis episcopo dispensacione super recepcione ordinum, juxta „C. *Cum ex eo. De elec.* li. VI [6]). Item permutaciones benefici-„orum et translaciones prebendarum (?) nos episcopus solus facie-„mus, eciam consensu archydyaconi non requisito, exceptis „beneficiis, ad collacionem archidyaconi spectantibus; institu-„cione, cure commissione et in corporalem possessionem mis-„sione dictorum permutancium archidiacono in omnibus semper „salvis. Item fructus absencium sine causa vel beneficiorum, „super quorum adepcione lis pendet, aut decedencium ab intes-„tato per decanum et provisorem custodiantur, in usus debitos „convertendi et quantum jus vel consuetudo patitur nobis „episcopo pro tercia et archidyacono pro duabus partibus

---

1) Ons HS. heeft: „optinenda". 2) Ons HS. heeft: „requientem". 3) Het woord „assignata" is met latere hand op den kant geschreven. 4) Hier is blijkbaar een gedeelte van een volzin uitgevallen: denkelijk is de afschrijver van de woorden „parrochiarum (l. parrochialium) ecclesiarum" overgesprongen op eene andere plaats, waar dezelfde woorden nogmaals voorkwamen, immers zij sluiten weder aan bij het vervolg. 5) Ons HS. heeft: „et". 6) Bedoeld is: Sexti Decret. lib. I tit. VI cap. 34.

„applicandi. Item nos archidyaconus presentandos a quibus-„cumque ad beneficia, tam curata quam (non curata), infra limites „nostri archidyaconatus instituemus, ecclesiarum parrochialium „curam et officiacionem committemus et beneficiorum posses-„sionem trademus, nisi in dictis novis beneficiis primaria vice „predicta. Nos quoque archidyaconus predictus in hiis, que „officium et jurisdiccionem nostram contingunt, carcerem et „jus carcerandi possumus cum nobis placuerit observare. Et „si quid actum factumve vel attemptatum contra premissa „vel [1]) aliquod premissorum [2]) per aliquem nostrum vel nostros „commissarios fuerit, irritum et inane esse volumus et decla-„ramus. In cujus rei testimonium sigilla nostra presentibus „litteris duximus apponenda. Datum anno Domini M°. CCC°. „XLIIII°. vigilia Exaltacionis sancte Crucis."

9. *De ministracione bonorum prepositure* [3]). — De bonis, ad preposituram ecclesie nostre deputatis, ipse singulis annis ministrare [4]) debet. In primis sunt [5]) in ecclesia nostra XLI stipendia, inter que sunt tria, que semper sunt plena et dicuntur habere supplementa annexa, scilicet prebenda imperatoris, prebenda episcopi, quam [6]) semper habet decanus, et prebenda altaris, et unum, quod semper est semiplenum et dicitur numquam [7]) habere supplementum, scilicet prebenda dormitorii. Inter alia stipendia XXXVII non est distinctio, quia, quando provisum est alicui de prebenda per capitulum et prepositus eidem providet de supplemento, tunc censetur habere prebendam plenam; quamdiu non est ei provisum de supplemento, censetur habere prebendam [8]) semiplenam sive scolaris. Ad stipendium [9]) prepositus tenetur de bonis sue prepositure ministrare [10]) panes triticeos, siligineos, cervisiam, denarios mensurnales et convivii, et mandatum et alia, ut inferius continetur tytulo *De prebendis* [11]).

XVII. De officio archisubdyaconi.

1. Archisubdyaconatus [12]) in ecclesia nostra dignitas est, et habet stallum in sinistra parte chori nostri immediate post decanum, et in congregacionibus ecclesiarum post omnes

---

1) Ons HS. herhaalt: „vel". 2) Ons HS.: „premissarum". 3) Dit hoofd ontbreekt in ons HS. Br. U. 4) U. P. O. „ministrare annis singulis". 5) „In primis sunt" ontbreekt in U. P. O. 6) Ons HS. heeft: „qua". 7) P. O. „unum semiplenum semper quod dicitur numquam". 8) „prebendam" ontbreekt in Br. 9) U. „stipendiam"; P. O. „stipendia". 10) U. „ministrare prepositure". 11) Zie hierna LXXVIII. 1. 12) Br. „choriepiscopatus".

decanos quatuor ecclesiarum; et ipse subdyaconus [1]) esse tenetur; et ad officium ejus pertinet, cum episcopus ordinem habet, epistolam legere et in subdyaconatus officio [2]) ministrare [3]).

XVIII. De officio decani.

1. Decanus noster presbyter esse debet, qui eciam in ecclesia nostra vices archipresbyteri gerit in hiis, que de consuetudine ad archipresbyterum vel de jure pertinere noscuntur. Hic primum stallum in choro et in processionibus post archidyaconum habet [4]) in sinistra parte chori. Hic decanus vices suas in officio sacerdotali per ebdomadas et dies, sicut unus ex aliis concanonicis sacerdotibus, observare habet. Quociens eciam episcopus [5]) a civitate vel ecclesia nostra abfuerit, decanus vices episcopi, tam diebus sollempnibus quam ebdomadariis [6]), in divinis implere [7]) consuevit, quia fructus prebende episcopalis tollit. Est enim capellanus episcopi ex declaracione statuti, quod sequitur [8]):

Tradicio episcopi Godebaldi de prebenda, quam constituit decano [9]) *Majoris ecclesie* [10]). — „Notum sit omnibus fidelibus „sancte ecclesie et huic congregacioni Deo et beato Mertino „devote, quoniam [11]) placuit domino ac venerabili episcopo „Godebaldo misericorditer cotidianam sollicitudinem decani „Majoris ecclesie attendere, cujus volens laborem aliqua tem„porali consolacione relevare [12]), juxta commune consilium „prioratus sui prebendam suam in eadem ecclesia [13]) ei per„petuo collocavit [14]). Decrevit siquidem hoc beneficium preben„dalis stipendii per singulas successiones, tam presulum quam „decanorum, ita firmare, ut post discessum unius sine omni „contradictione alterius in eandem sedem succedentis [15]) pre„scriptum beneficium stabiliter optineat. Quodsi eciam is, qui „in episcopum eligendus [16]) erit, non fuerit ibidem canonicus, „quod fieri potest [17]), nichilominus tamen decanus prebendam „illius, qui obiit, scilicet beneficium suum, firmiter tenebit „donec ille fiat canonicus, qui episcopo successit, cui iterum

---

1) Br. „dyaconus". 2) Aldus U. P. O.; ons HS. heeft: „subdyaconato beneficio". 3) De woorden: „et ad officium — ministrare" ontbreken in Br. 4) Ons HS. lascht hier in: „et". 5) U. „episcopum". 6) Br. U. P. O. „ebdomadis". 7) U. P. O. „supplere". 8) De 9 laatste woorden ontbreken in P. O. 9) Ons HS. Br. U. „decanus". 10) O. voegt hierachter: „Trajectensis". 11) U. P. O. „quia". 12) Br. „revelare". 13) P. O. „ecclesia eadem". 14) U. P. O. „locavit". 15) U. P. O. lasschen hier in: „decanus". 16) P. O. „eligendus in episcopum". 17) „potest" ontbreekt in Br.

„substituetur decanus, quasi heres prebendalis et lege perpetua „vicarius. Dispositum est preterea ordinabiliter ab eodem „episcopo Godebaldo. unanimi assensu prioratus et eorum, qui „presentes aderant, quatinus ipse decanus prefate ecclesie gene„ralem synodum ad honorem Dei et erudicionem [1]) Christiane „religionis observet ad dexteram abbatis sancti Pauli, synoda„liter indutus. Ut autem stabiles sint et inconvulse hujusmodi „tradiciones, sigilli [2]) ejusdem episcopi presenti cere [3]) impresso [4]) „firmate sunt. Facte sunt [5]) autem hee tradiciones anno Domi„nice incarnacionis M°. C°. XVIII°. indictione duodecima „IV° vero ordinacionis anno G. pie recordacionis episcopi, „coram ydoneis testibus Meingodo Majoris ecclesie preposito, „Willibrando sancti Pauli abbate, Hermanno sancti Bonifacii „preposito, Theoderico sancti Petri preposito, Rodolfo prepo„sito, Lutardo [6]) preposito, Athelwino [7]) archidyacono, Razone [8]) „sancti Bonifacii decano, Ottone sancte Marie decano, Alteto [9]), „Luzone, Martino, Bernardo, Herberto [10]), Reynoldo, Athel„berto [11]), Baldrico, Ravenoldo [12]), Adolfo, Ottone".

De capellanis episcopi [13]). — „Universis presentes litteras „visuris prelati et capitula Majoris, sancti Salvatoris, sancti „Petri et sancti Johannis ecclesiarum Trajectensium [14]) devotas „oraciones in Domino Jhesu Christo. Noverint universi et „singuli, quod ab antiqua et approbata [15]) consuetudine obser„vatum est in ecclesia Trajectensi et adhuc observatur, quod „in Majori ecclesia et in ecclesia sancte Marie Trajectensi „episcopus, qui pro tempore fuerit, nullos alios habebit capel„lanos quam decanos ecclesiarum predictarum, quia quicumque „episcopus est [16]) in hiis duabus ecclesiis canonicus [17]) et „decani ipsarum ecclesiarum suas habent prebendas cum ipso„rum prebendis, et racione illarum prebendarum, que sunt „episcopi, sunt ipsi decani ipsorum episcoporum capellani, et „in ipsis [18]) ecclesiis nullos alios habere debet de jure vel „consuetudine capellanos; sed in aliis ecclesiis episcopus, qui

---

1) „erudicionem" ontbreekt in P. O. 2) O. „sigillo". 3) Aldus O.; ons HS. Br. U. „cera"; P. „cero". 4) Aldus U. P. O.; ons HS. Br. „impressa". 5) „Facte sunt" ontbreekt in U. P. O. 6) Aldus U.; ons HS. Br. P. O. hebben „Lucardo". 7) Alle HSS. hebben: „Achelwino". 8) Ons HS. heeft „Radone". 9) U. P. O. „Alceto". 10) Br. „Herborto"; „ons HS. „Hetborto"; U. P. O. „Hertborto". 11) Ons HS. Br. „Achelborto"; U. P. O. „Achelberto". 12) Br. U. P. „Ravevoldo". 13) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 14) „Trajectensium" ontbreekt in O. 15) P. O. „observata". 16) Ons HS. Br. U. „ipse est"; P. O. „est ipse". 17) In ons HS. is hier later bovengeschreven: „est"; in P. O. is voor dit woord ruimte opengelaten. 18) P. O. „hiis".

„pro tempore fuerit, unum canonicum in qualibet ecclesia „capellanum habere potest [1]), et ille canonicus continue debet „esse in curia domini episcopi et negocia sue ecclesie procu- „rare, alias non haberet privilegium percipiendi integre redditus „suos et ab ecclesia sua abessendi. Et si aliquando alias „contigit [2]), hoc de gracia accidit vel errore et non de jure. „In cujus rei testimonium presentibus litteris sigilla nostra „sunt appensa. Datum anno Domini M°. CC°. LXXVI°. in „die Cosme et Damiani [3]) Martyrum."

2. *De prebenda episcopi et stipendio ejus* [4]). — Tricesimum stipendium de stipendiis dominorum habet dominus episcopus libere cum omni beneficio, si fuerit in civitate presens; si autem fuerit absens, caret refectorio et cellario elemosinarum et denariis conviviorum; idem beneficium reçipit [5]) ejusdem ecclesie decanus, sive fuerit presens sive absens. Si obierit episcopus et alius eligatur, qui fuerit canonicus, ipse electus stipendium conservabit quousque regalia susceperit, decano recipiente stipendium [6]) predecessoris; post investituram regalium vacabit [7]) canonicatus [8]) episcopi defuncti et decanus recipiet electi stipendium. Si is, qui eligetur, canonicus non fuerit, cedet ei prebenda defuncti episcopi; et tunc ante investituram regalium et postea decanus semper habebit stipendium: decanus enim numquam carebit.

3. *Ad decanum scriptura proponere et respondere* [9]). — Decanus [10]), quocienscumque negocium incumbit ecclesie nostre vel universali ecclesie vel dyocesi contra episcopum vel quemcumque alium, habet proponere et ad proposita respondere vice omnium; et quicquid ipse [11]) presentibus [12]) omnibus dixerit nullo contradicente, omnes dixisse reputantur.

4. *Ad decanum spectat vocare episcopum et alios ad capitulum generale* [13]). — Hic episcopum et omnes de dyocesi prelatos, nobiles, clericos et laycos, universitates et communia, coram ecclesia universali ad capitulum vocare potest. Et vocati comparere tenentur; alioquin contra episcopum per cessacionem divinorum, et contra clericos per suspensionem

---

1) „potest" ontbreekt in Br. 2) Br. „contingit". 3) Ons HS. „Damiane". 4) Alle HSS. beginnen hier een nieuw hoofdstuk; alleen P. voegt bij het hoofd daarvan: „et stipendio ejus". 5) Alle HSS. hebben „R." 6) P. O. „stipendia". 7) Ons HS. „vocabit". 8) Br. U. „canonica". 9) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 10) Br. voegt hier in: „eciam". 11) „ipse" ontbreekt in P. O. 12) „presentibus" ontbreekt in Br. 13) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

beneficiorum suorum [1]) et communionis [2]) evitacionem, contra laycos per justicie denegacionem, cum requirunt [3]), per illos, qui super hoc auctoritatem habent, est procedendum.

5. *De cura decani* [4]). — Ad officium ejus pertinet, omnibus periculis et necessitatibus, toti dyocesi [5]) et civitati et omnibus de diocesi [6]), necnon injuriis per convocacionem capituli et ipsorum auxilium occurrere et injuriatos [7]) subvenire, tam in clero quam in populo, in tantum quod major cura tocius dyocesis post episcopum [8]) incumbit eidem.

6. *De officio decani* [9]). — Quocienscumque aliquis de civitate vel dyocesi, episcopus, prelatus, clericus, laycus, nobilis, ministerialis vel alius, aliquid proponere habet coram universitatem cleri vel populi, et hoc decano nostro exposuerit; si tale factum fuerit, quod cleri vel populi presenciam exigit, ipse capitulum cleri et populum ad locum capituli nostri convocare tenetur.

7. Decanus noster vacante sede vices officialis Trajectensis gerere consuevit, ut plenius dictum est supra *De supplenda negligencia* [10]).

8. Decanus noster in ecclesia nostra continue residere tenetur. De hoc est statutum, quod sequitur:

Statutum Petri Capucii, cardinalis et legati per Alemaniam, de continua residencia decani [11]). — „Petrus, miseracione „divina sancti Georgii ad velum aureum dyaconus-cardinalis, „apostolice sedis legatus, universo clero civitatis et dyocesis „Trajectensis salutem et rei geste noticiam in perpetuum „valiture [12]). Ut autem decus Trajectensis ecclesie continuum „suscipiat incrementum et ne lupus rapax invadat oves pastore „carentes, presenti constitucione sanximus, ut decani ecclesi„arum Trajectensium de cetero continuam faciant residenciam „in eisdem; alioquin, si se absentaverint absque sui capituli „licencia et in casibus non concessis, post duorum mensium „spacium decanatus officio sint ipso jure privati et canonici „ipsarum ecclesiarum alios, quos ydoneos et honestos esse

---

1) U. P. O. „suorum beneficiorum". 2) Alle HSS. hebben: „canonis"; in ons HS. is later „communionis" bovengeschreven. 3) P. O. hebben: „requiruntur"; U. voegt hier nog in: „est". 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) O. „totius dyocesis". 6) De woorden „et civitati et omnibus de diocesi" ontbreken in U. O.; in P. zijn zij er later bijgevoegd. 7) P. O. „injuriatis". 8) „post episcopum" ontbreekt in Br. 9) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 10) Zie hiervoor IX. 1. 11) Aldus P.; „*de continua residencia decani*" ontbreekt in ons HS. Br. U. O. 12) Ons HS. U. P. O. lasschen hier in: „et infra".

„crediderint, sibi eligant in decanos. Nec ad decanatus officium in eisdem ecclesiis aliqui de cetero assumantur, nisi „jurent ibidem residenciam personalem. Quia vero decens est „et honestum et nos eciam plurimum affectamus [1]), quod „predicta Trajectensis ecclesia dignis moribus adornetur, volumus et presencium auctoritate mandamus, quod in ipsius „ecclesie tractatibus ejusque capituli metropolitane mores „ecclesie observentur [2]); quodsi aliqui ex ipsis canonicis observare [3]) forte noluerint [4]), penaque [5]) propter hoc aderit, a „predictis statuto capitulo feriantur, quam eciam precipimus „inviolabiliter observari. Datum Trajecti XII Kal. Marcii „anno Domini M. CC. XLVIII".

9. *De potestate decani* [6]). — In hiis, que sunt de disciplina ecclesie nostre, tam in officiis divinis agendis, quam in habitu clericorum, quam frequencia chori, moribus, silencio, horis [7]) competentibus pulsandis, vagacionibus [8]), officium [9]), ad quod [10]) scripti sunt, negligentibus, ad ipsum decanum solum sine capitulo pertinet corrigere et penitencias imponere citra suspensionem a percepcione [11]) beneficii. Potest tamen quem [12]) suspendere a distribucionibus cotidianis ad tempus, si delicti qualitas hoc requirit. Alia vero delicta et lites decanus sine capitulo, hoc est presentibus in capitulo ad hoc indicto, non potest dirimere vel corrigere; cum illis tamen potest. Et de potestate decani sequitur declaracio Guydonis, episcopi Trajectensis, in hec verba:

„Guydo, Dei gracia episcopus Trajectensis, universis pre„sencia visuris vel audituris salutem cum noticia veritatis. „Noverint universi, quod cum dissencio inter discretum domi„num Matheum, decanum ecclesie sancti Salvatoris Trajectensis, „ex una parte, et Johannem dictum Vrenke, canonicum ejus„dem ecclesie, ex altera parte [13]) orta fuisset, ex eo quod idem „decanus dictum Johannem excommunicaverat, monuerat [14]) „ac eundem Johannem a beneficio suo prebendali suspenderat, „consilio et consensu dicti sui capituli ecclesie sancti Sal-

---

1) U. „affectamur". 2) Ons HS. „observantur". 3) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. heeft: „conservare". 4) Ons HS. en U. „voluerint". 5) Ons HS. Br. U. „pena quam". 6) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 7) „horis" ontbreekt in O. 8) Aldus Br. U. P. O.; „pulsandis vagacionibus" ontbreekt in ons HS. 9) P. O. „officii". 10) O. „quid". 11) „a percepcione" ontbreekt in P. O. 12) O. „quemquam". 13) „parte" ontbreekt in Br. U. P. O. 14) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. heeft: „moverat"

„vatoris predicte minime [1]) requisitis, dicto Johanne dictum „decanum hoc facere non posse firmiter asserente, dicte „partes ad nos super hujusmodi controversia sedanda tam„quam ad ordinarium habuere recursum. Nos igitur, visis et „diligenter consideratis hiis, qui nos de jure movere pote„rant, ac omnibus consuetudinibus universalis ecclesie nostre „Trajectensis, quam favore [2]) benivolo prosequimur, seriosius „inspectis, pronunciamus dictum decanum sancti Salvatoris vel „alios decanos Trajectensium ecclesiarum suos concanonicos „excommunicare [3]) non debere nec eosdem canonicos a suis „prebendis sine consilio suorum capitulorum aut majoris partis „suspendere et ex causa legitima precedente. Et hanc pre„sentem nostram pronunciacionem redegimus in hiis scriptis, ad „pacem et tranquillitatem ecclesie nostre Trajectensis perpetuo „observandas. In cujus rei testimonium sigillum nostrum presen„tibus duximus apponendum. Datum anno Domini M. CCC. „XII. feria tercia post Octavas beati Martini Hyemalis".

10. Institucio omnium beneficiorum [4]), tam canonicorum quam aliorum, et inductio in possessionem suorum beneficiorum et assignacio stalli in choro pertinet ad decanum, quod tamen non potest facere [5]) sine consensu capituli.

11. Bona, amministracioni decani commissa, suis sumptibus et laboribus conservabit et defendet [6]).

XIX. De officio custodis.

1. Officium custodis nostri est ut ecclesiam nostram et omnia, que in ea [7]) sunt singularibus personis non commissa, debitis clausuris custodiat et conservet. Ad hoc eciam duos clericos deputare debet: unum, qui vice ipsius presit ecclesie et contentis in ea, alium, qui presit campanili et campanis et contentis in eo; et si quid ex ipsorum culpa ecclesie dampnum [8]) incideret [9]), custos resarcire teneretur. Item campanario quolibet mense decem solidos Turonenses exhibere tenetur [10]). Item custos restes cymbalorum et lampadum procurabit [11]).

---

1) Aldus Br.; ons HS. „nunc"; P. O. „non". 2) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. heeft: „fore". 3) U. „excommunicari". 4) Br. U. P. O. „beneficiatorum". 5) Br. „facere non potest". 6) U. P. O. laten hier volgen de woorden: „Hee que sunt". Blijkbaar was het de bedoeling, hier in te lasschen de lijst van de goederen der dekanij, die ik echter niet heb kunnen vinden. 7) P. O. „eis". 8) U. P. O. „dampnum ecclesie". 9) P. O. „inciderit". 10) Br. „teneretur". 11) U. „procurare"; P. O. „procuret".

Item habet custos die Sixti poma et pira sacerdoti celebranti ad missam, benedicenda et danda [1]) fratribus, exhibere.

2. Custos nullum certum ordinem requirit nec stallum habet determinatum; sed solum requiritur, quod canonicus prebendatus noster existat, alioquin custodiam habere non posset; et si canonicus prebendatus esse desineret, eo ipso custodia vacaret. Custos ecclesie nostre singulis annis in festo beati Remigii tenetur coram capitulo [2]) facere racionem et exhibicionem per scripturam omnium librorum et ecclesie ornamentorum [3]), sue amministracioni commissorum.

3. Bona, custodie nostre deputata, custos suis sumptibus et laboribus conservabit et defendet.

4. *De candelis ponendis* [4]). — Nunc de candelis, que in summis festivitatibus per thesaurarium nostrum procurari et poni debent, dicamus.

In Pascha Domini ad matutinas, in Dedicacione ecclesie ad matutinas, in prima vespera beati Martini et ad matutinas ipsius, in secunda vespera [5]) ipsius, in Natali Domini ad matutinas super principale altare, et ante ipsum altare, in eburneis candelabris, in majoribus candelabris, in corona, in trabibus ante chorum, et in fine ecclesie, et in circuitu tocius ecclesie, in quinque arcubus sancti Mychaelis, in sex arcubus sancte Marie, in corona parva, que est [6]) in choro sancti Johannis, in candelabro medii chori de III libris, et ante omnia altaria ecclesie, et super tria ostia ecclesie trecente candele poni debent et quindecim. Et cum beate [7]) memorie Burchardus episcopus vere et absque ulla ambiguitate trecentas candelas ad honorem ecclesie instituerit, non invenio nisi quindecim in ecclesia et duas in dormitorio, que ante ipsius episcopi tempora in tam venerabili ecclesia fuerant. Verum quia diximus, quod ille venerabilis episcopus CCC candelas ecclesie contulerit, ubi in summis festivitatibus ponende sint, videamus. Supra [8]) principale altare quatuor, ante ipsum altare septem, in eburneis candelabris [9]) III, in majoribus candelabris tres, in candelabro medii chori una, in trabe ante chorum tredecim, in corona C absque quatuor, in arcubus sancti Michaelis quinque, in arcubus sancte Marie sex, in parva corona chori sancti Johannis

---

1) Br. voegt hier in: „et". 2) Br. voegt hier in: „nostro". 3) U. P. O. „ornamentorum ecclesie". 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) „vespera" ontbreekt in U. P. O. 6) „est" ontbreekt in Br. 7) O. „bone". 8) P. O. „Super". 9) „candelabris" ontbreekt in Br.

tredecim, ante omnia altaria VII, supra tria hostia ecclesie [1]) tres; relique omnes in circuitu ecclesie ponende sunt, quarum numerus est CXL et una.

In festo beati Martini in summitate altaris ponuntur due candele, et super ipsum altare due, que non extinguentur, in dextera parte altaris due, et in sinistra due [2]), ante altare tres; hee candele quinque libras cere et dimidiam habebunt. Super ossea candelabra tres candele [3]) de quatuor libris et dimidia, supra majora candelabra tres candele de X libris et dimidia [4]), una in choro de tribus libris. In novissima campana accenduntur omnes candele per totum monasterium; dum cantatur ymnus, candele de corona; dum cantatur *Magnificat*, candele de scutella erea; post *Magnificat* dantur duobus pueris due candele de VI libris cere, cum quibus precedunt conventum, dum cantatur ante crucem. In matutinis accenduntur omnes candele per totum monasterium, et in nona leccione candele de corona, et infra *Laudate* [5]) candele de scutella erea. Dicto completorio extinguentur due candele, que super majus altare a prima vespera die ac nocte steterunt ardentes usque ad octavam. In matutinis, vesperis et completorio erunt quinque candele ante altare et in choro. Hiis suprascriptis festivitatibus maximis nullum sepum in ecclesia nec in dormitorio ardebit; et custos dormitorii a custode ecclesie duas candelas ad lumen dormitorii accipiet.

In vigilia Natalis Domini dantur octo candele [6]) ministris claustri et tribus carpentariis episcopi singulis a custode, quia habebit in se octavam partem libre candela [7]); candele per totum monasterium non accenduntur. In matutinis accenduntur quasi omnes candele per totum monasterium, et in nona leccione candele de corona, et de scutella erea infra laudes. In prima missa custos dabit sex *spintlijcht* cantori: unam ad quatuor gradualia [8]), ad epistolam unam. Altare sancti Johannis erit ornatum duabus candelis.

Nunc de candelis, que in Circumcisione Domini vel in aliis subscriptis festivitatibus ponende sunt, videamus. Ad primas [9])

---

1) Aldus P.; Br. U. O. „ecclesie ostia"; ons HS. „officia ecclesie". 2) P. O. voegen hier in: „et". 3) „tres candele" ontbreekt in Br. 4) De 10 laatste woorden ontbreken in P. O. 5) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. heeft „Cantate". 6) Aldus P. O.; in ons HS. Br. U. ontbreekt het woord „candele". 7) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. heeft „candele". 8) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. herhalen hier: „quatuor". 9) „primas" ontbreekt in U. P. O.

vesperas, ad completorium, ad secundas vesperas, ad secundum completorium ponende sunt super principale altare due candele, ante altare septem, supra [1]) maxima candelabra tres; ad matutinas ipsius noctis, sicut ad vesperas, omnes candele accendende sunt; ad nonam vero leccionem candele corone accendende sunt, que habet [2]) C candelas absque quatuor. Iste modus et numerus candelarum observandus est in Ephyphania Domini, in Purificacione sancte Marie, absque quod corona non accendetur ad nonam leccionem; sed cum processio ipso die [3]) de sancta Maria redierit, tunc succense erunt candele de corona et de trabibus, que trabes tamen [4]) debent succendi in ipsa nocte, non corona. Post benediccionem candelarum statim custos paratus erit cum ministris suis, et dabit domino episcopo, si presens fuerit, candelam de libra et dimidia; sin [5]) autem, decanus pro eo recipiet [6]) candelam de libra cere. Dabit eciam unicuique canonicorum candelam de libra cere, vicariis de dimidia libra, aliis in secundo vel in tercio choro stantibus terciam partem libre, et octo ministris et tribus carpentariis episcopi cuilibet terciam partem libre [7]), et cuilibet puero decimam partem libre; campanariis et duobus in coquina et duobus in cellario et puero custodis dormitorii dat custos secundum voluntatem suam. Ordo candelarum, qui scriptus est in Circumcisione [8]), debet teneri in octava Pasche, in Pentecoste [9]), et insuper tres candele in eburneis candelabris. Verum si hic imperator nobiscum curiam suam tenere voluerit, quod quidem sepe vidimus, omnes candele ecclesie succendentur, sicut in Pascha Domini. In octavis Pentecostes [10]), in Natali [11]) sancti Johannis, in Translacione sancti Mertini, et insuper tres candele in eburneis candelabris, in festo Omnium Sanctorum, in octava sancti Martini ordo candelarum, qui tenetur in Circumcisione [12]), tenetur in hiis suprascriptis festis diebus.

Ad hec sciendum est, quod in omnibus festivitatibus, quibus duo domini choro [13]) prevident, hoc est in festo 'sancti Ponciani, in festo sancte Agnetis, in Invencione sancte Crucis, in

---

1) P. O. „super". 2) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „habent". 3) Aldus Br. U. P. O.; in ons HS. ontbreekt: „die". 4) Br. „tunc", veranderd in „tamen". 5) Ons HS. „si". 6) Br. U. „pro eo recipit"; P. O. „recipiet pro eo". 7) De woorden „et octo ministris — partem libre" ontbreken in ons HS. 8) P. O. voegen hierachter: „Domini". 9) U. P. O. „Penthecosten". 10) U. P. „Penthecosten". 11) U. P. „Natalis". 12) Br. voegt hier in: „Domini". 13) Ons HS. „chori"; Br. U. P. O. „chorum".

festo sancti Wyronis, in Passione Apostolorum, in festo Marie Magdalene, in festo sancti Laurencii, in Assumpcione beate Marie [1]), in octava ipsius, in Nativitate, et in Concepcione, et in octava Concepcionis sancte Marie, in Exaltacione sancte Crucis, non tantum hoc ex debito, sed ex gracia presentis ligni Dominici, in festo sancti Michaëlis, in festo sancti Willibrordi, in festo sancti Andree, in festo sancti Nycolai, in festo sancti Thome [2]) due candele super [3]) principale altare [4]) stabunt ad omnes horas, ante altare septem, in trabe ante chorum tredecim. Preterea in singulis festivitatibus, quibus unus dominus choro previdet, sive festivitas sit novem leccionum sive trium, custos procurabit thuribulum cum incenso ad vesperas, matutinas et ad missam; et semper ante principale altare stabunt quinque candele ad vesperas, ad completorium, ad matutinas, in medio chori una. Hec, que in medio chori stat, succendetur in festo sancti [5]) Remigii, tam ad vesperas quam ad completorium, usque ad Capud jejunii: tam festis quam profestis noctibus [6]). Hec eadem candela ponetur ad vigilias a [7]) festo Omnium sanctorum usque ad Caput jejunii [8]); de matutinis nulla est ambiguitas, quia per totum annum ponetur, tam festis quam profestis noctibus. Hec eadem candela a Capite jejunii [9]) usque ad festum sancti Remigii numquam profestis [10]) noctibus succendetur, nec ad vesperas, nec ad completorium; ad missam vero, tam in majoribus festivitatibus quam in minoribus [11]), super [12]) principale altare preter alias candelas, que ad horas ponuntur, due candele ponentur, ante altare due, que post ewangelium extinguentur. In profestis vero diebus ad omnes horas tres candele ponentur supra [13]) altare, ad missam due cum aliis [14]) tribus, ante altare una. Absque hiis candelis erunt due, que numquam extinguentur: in laterna ante principale altare una, ante crucem Domini una.

5. *De candelis* [15]). — Est quia mos, quis [16]) singulis sextis feriis defertur lignum Domini super altare ligneum ante chorum, quod erit ornatum pallio et manutergio [17]); dum autem

---

1) P. O. „in festo Assumpcionis beate Marie". 2) U. P. O. voegen hier in: „semper". 3) U. „supra". 4) P. O. „altare principale". 5) „sancti" ontbreekt in P. O. 6) Br. U. P. O. „festis noctibus quam profestis". 7) Br. „in". 8) Aldus Br. U. P. O.; in ons HS. ontbreken de woorden: „tam festis noctibus — Caput jejunii". 9) Ons HS. „Junii". 10) Ons HS. „festis". 11) U. P. O. lasschen hier in: „festivitatibus". 12) Br. U. P. O. „supra". 13) P. O. „super". 14) P. „alii". 15) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 16) O. „quod". 17) Br. „immanutergiō".

defertur, providebit custos, ut sint ibi due candele et thuribulum cum incenso; et dum ille due candele accenduntur, cotidiana candela ante crucem extinguetur. Providebunt autem duo campanarii, ut sit ibi aqua in urna et in alio vase, quam sacerdos benedicet ligno Domini, pro quo labore unicuique datur denarius; oblaciones autem [1]) lini [2]) et cere custos recipiet. Item tenetur thesaurarius exhibere novem candelas ad vigiliam [3]) et ad [4]) missam animarum, quociens fit anniversarium canonici nostri defuncti. Item tenetur exhibere quatuor candelas ad sepulchra episcoporum, in ecclesia nostra defunctorum, ad vigilias et ad [5]) missam animarum, quociens fit memoria eorundem. Candele vero, que habentur in elevacione corporis Domini, per capitulum de censu in Diemen procurantur. Item providetur ad chorum duas et dominis duas et ad pulpitum unam. Simplices habet singulis noctibus ad matutinas ministrare candelas, et in maximis festivitatibus ad pulpitum, et in secunda missa Natalis Domini [6]) duplicem candelam.

6. *De lampadibus* [7]). — In choro beati Martini ante lignum Domini debent ardere diebus una et noctibus due lampades et due candele, dicte *tijtlicht*, quas custos ecclesie [8]) ex parte thesaurarii procurabit.

Item ante summum altare ardebunt tres lampades temporibus nocturnis tantummodo, quas ecclesia ministrabit de areis, in vico sancti Johannis jacentibus inter domum Aleydis braxatricis [9]) cervisie ex una parte et domum Henrici sartoris ex altera parte. Jacobus gener Firmini solvet annuatim de areis, quas ipse possidet, XXX grossos; item areola immediate conjuncta domui Firmini, quam possidet idem Jacobus Crudenaer, VIII grossos annuatim; item thesaurarius de area in [10]) Antiquo cymiterio, que fuit Arnoldi Pampus, quam civitas comparavit [11]) pro area, que fuit Johannis de Westende presbyteri, ad plateam in vico sancti Johannis, XX grossos; item Agnesa Vinken de area sua octo grossos; summa: III libre VI solidi bonorum [12]).

---

1) O. „ante". 2) Br. „ligni". 3) P. O. „vigilia". 4) „ad" ontbreekt in P. O. 5) „ad" ontbreekt in Br. U. P. O. 6) Aldus U. P. O.; in ons HS. en Br. ontbreken de woorden: „et in secunda missa Natalis Domini". 7) Dit hoofd ontbreekt in ons HS. Br. U. O.; P. heeft: „*De candelis et lampadibus*". 8) Br. U. P. O. voegen hier in: „et". 9) U. „bractricis". 10) Aldus Br. U. P. O.; „in" ontbreekt in ons HS. 11) Ons HS. „comparuit". 12) P. heeft hierna een hoofd: „*De lampadibus*".

Item ante altare sancte Crucis in medio ecclesie ardebunt tres lampades nocturnis temporibus, quarum duas procurabit custos ex parte thesaurarii; item terciam instituit Stephanus decanus, quam procurabit sacerdos dicti altaris sancte Crucis de bonis, sibi a dicto decano ad hoc deputatis.

Item in occidentali fine ecclesie ardebunt IV lampades temporibus nocturnis, quarum custos procurabit unam ex parte thesaurarii; item custos dormitorii unam, que quondam solebat ardere in dormitorio; item magister Goswinus in Urbe et sui successores illuminabit unam de areis et cameris, sitis [1]) in urbe; item quartam procurabit pincerna sive sacerdos, qui in occidentali fine ecclesie celebrabit, unde recipiet a conventu in Aldewika X solidos Trajectenses de bonis Ultra Vecht; hec lampas solebat ardere in capella XIm. Virginum.

Item ante altare sancti Petri ardebit una, quam custos procurabit ex parte thesaurarii.

Item ante altare sancte Barbare ardebit una, quam custos procurabit [2]).

Item ante altare XIm. Virginum ardebit una lampas, quam idem sacerdos dicti altaris procurabit de bonis in Haestrecht.

Summa lampadum, tam nocturnis quam diurnis temporibus: XV.

7. *De candelis et lampadibus* [3]). — Custos dormitorii habet procurare duas candelas super trabem ante chorum de libra cere, que ardebunt per totum Adventum ad vesperas [4]) et ad completorium. Item debet [5]) procurare unam lampadem ardentem ante corpus Christi et unam ante [6]) altare sancti Thome, que due ardebunt omni tempore. Item debet procurare tres in choro beati Johannis Ewangeliste, tres in medio ecclesie, et tres in medio chori, unam [7]) ante ymaginem beate Marie; et iste ardebunt a crepusculo diei per noctem usque ad claram diem. Item ad [8]) altare sancte Barbare procurabit unam ibidem; presbyter altaris sancti Petri procurabit ibi unam; presbyter altaris XIm. Virginum procurabit [9]) unam. Et licet modus iste candelarum in Ordinario et Libro camere reperiatur aliter, tamen nostris temporibus observatur, quia in quibusdam

---

1) P. O. „suis". 2) P. O. „procurabit custos"; U. „procurabit custos procurabit". 3) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 4) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „per totum ad vesperas per totum Adventum". 5) „debet" ontbreekt in O. 6) „ante" ontbreekt in ons HS. 7) „unam" ontbreekt in O. 8) P. O. „ante". 9) O. voegt hier in: „ibi".

subtrahitur et in aliis augetur non pondus sed numerus candelarum, presertim cum corone et chorus et arcus, quorum fit mencio, non existant.

8. *De ministracione ornamentorum* [1]). — Modum eciam, secundum quem idem [2]) thesaurarius ornamenta [3]) ministrancium in divinis exponet, annecto, prout idem dominus Henricus decanus, munitus divinis auctoritatibus, racionabiliter ordinavit [4]):

„Toto Adventus tempore nigris ornamentis in divinis officiis „est utendum, nisi sollempnitas aliqua impediat, in qua plenum „aliud [5]) officium fuerit observandum, quia eo [6]) scilicet Adven„tus tempore sancta ecclesia agit de triplici adventu, scilicet „in mentem Christi, in carnem et in judicium [7]); quos quidem „adventus cum omni humilitate et mansuetudine erimus ex„spectantes, ut ipsius humilis Christi membra effici mere„amur [8]).

„Eodem modo a Dominica in Septuagesima usque ad feriam „quartam, sollempnitatem Paschalem immediate precedentem, „inclusive omnibus diebus, in quibus non agitur memoria alicujus „sancti, de quo plenum habetur officium, vel saltem duplex „festum [9]) fuerit institutum, nigra ornamenta in divinis officiis „sunt habenda, quia illis diebus humiles in conspectu Domini [10]) „apparebimus in jejuniis et oracionibus multis, ut veniam „peccatorum facilius impetremus, juxta illud Tobie XII [11]): „„*Bona est oracio cum jejunio*", et Neemie [12]): „*Jejuniabam et* „„*orabam ante faciem Dei mei*", et in Psalmo [13]): „*Humiliabam* „„*in jejunio animam meam*," ac eciam quia omnes hystorie, „quas eo tempore servat ecclesia, passionem Christi videntur „prophetico presagio nunciare [14]).

„Omnibus vero aliis Dominicis diebus per annum a jamdictis „rubeis utendum est ornamentis propter memoriam passionis

---

1) Dit hoofd komt alleen in P. voor. — P. heeft verder bij elke volgende alinea van dit stuk het hoofd: „*De eadem*", „*De ornamentis*" of „*De eisdem*". 2) „idem" ontbreekt in Br. U. P. O. 3) Ons HS. „ornamento". 4) Het is mij niet gebleken, van waar dit stuk ontleend is, noch wie de „idem dominus Henricus decanus" is; waarschijnlijk is het de ten tijde van Wstinc levende deken Henric van Jutphaes, in de opdracht van zijn boek genoemd. 5) „aliud" ontbreekt in ons HS. 6) Br. U. P. „ea"; in P. is het met dezelfde hand gecorrigeerd in: „eo". 7) Aldus Br. U.; ons HS. heeft: „scilicet in mentem Christi, in carnem et in judicium". P. O. „Christi scilicet in carnem, in mentem et judicium". 8) In P. is „mereamur" later bovengeschreven. O. „efficiamur". 9) „festum" ontbreekt in ons HS. 10) P. O. „in conspectu Domini humiles". 11) Tobias. XII vs. 8. 12) P. O. „Jeremie". — Nehemia. I vs. 4. 13) Psalm XXXV 13. 14) Bij P. komt hierachter als hoofd voor: „*De ornamentis*".

„Christi ac [1]) resurrectionem [2]) ejusdem, unde Christus in cruce „clavatus, spinis coronatus et lanceatus rubeum [3]) habuit indu- „mentum; et sicut ipse in cruce moriebatur, ita et creditur „resurrexisse. Omnibus eciam hiis diebus ferialibus a jamdic- „tis habeantur talia ornamenta, qualia vestibulario congruere „videntur [4]).

„In die Cene, quando sacramenta ecclesiastica conficiuntur „et consecrantur, habeantur bona et preciosa ornamenta propter „mysterii dignitatem: talia videlicet, qualia custodi ornamen- „torum congruere melius videntur [5]).

„In Parasceve nigris utendum est ornamentis, ut cordis „contricio et humilitas interior per exteriorem habitum ostendatur.

„In vigiliis Pasche et Pentecostes ad fontis benediccionem „et officii execucionem habeantur bona ornamenta et precipue „alba, quia per aquam baptismatis non solum a sordibus exte- „rioribus mundamur, sed intrinsecus purificamur et dealbamur.

„In sollempnitate vero Paschali albis utendum est ornamentis, „quia mulieribus querentibus Dominum leguntur angeli in albis „vestibus apparuisse. Vel forte rubris [6]) utendum est indumentis „propter sacramentum passionis, sicut Ysaie LXIII [7]) legimus „de salvatore nostro Christo: „*Quare rubrum est indumentum* „„*tuum*", et sequitur [8]): „*Aspersus est sanguis eorum super* „„*vestimenta mea.*"

„Similiter in Ascensione Domini rubris est utendum orna- „mentis, quia sicut Christus passus fuit, ita et resurrexit, ita „et ascendit, ita et in judicium veniet, juxta illud Actuum „V [9]): „*Jhesus* [10]), *qui assumptus est a vobis in celum*, *sic* „„*veniet quemadmodum vidistis eum*". Vel forte albis utendum „est ornamentis in ipso festo Ascensionis, quia Actuum I [11]) „legimus, quod Christo ascendente in celum duo viri in albis „astiterunt, qui et dixerunt: „*Viri Galilei! et cetera.*"

„In Pentecoste vero habeantur rubra ornamenta, unde „legimus in Actibus apostolorum [12]), quod Spiritus sanctus in „linguis igneis apparuit super apostolos. Vel certe varii coloris „ornamenta illo die possent proponi in signum hujusmodi [13]),

---

1) O. „et"; in P. is het woord overgeslagen en ruimte er voor opengelaten. 2) P. O. „resurrectionis". 3) Br. U. „rebeum". 4) P. O. „videantur". 5) Ons HS. Br. U. P. „videatur"; O. „videantur". 6) Br. U. P. O. „rubeis". 7) Jesaja. LXIII vs. 2. 8) Jesaja. LXIII vs. 3. 9) U. „vero". — Handelingen. I vs. 11. 10) U. „Johannes". 11) Handelingen. I vs. 11. 12) Handelingen. II vs. 3. 13) Br. U. P. O. „hujus".

„sicut in [1]) Actibus apostolorum [2]) legimus, quod apostoli, „repleti Spiritu sancto, variis linguis loquebantur magnalia [3]) „Dei, vel quia varia sunt dona sancti Spiritus [4]), sicut legitur „prima [5]) ad Chorinthios XIII [6]).

„Idem vero de octavis festorum Pasche et Pentecostes, „quod [7]) de ipsis festis dictum, est senciendum.

„In festo vero Eukaristie rubea habeantur ornamenta propter „memoriam passionis, sicut supratactum est; vel certe alba, „quia in ipsa sollempnitate eukaristie debemus esse in conscien-„cia candidi [8]) et nitentes, juxta illud apostoli ad Chorinthios „XI [9]): *„Qui manducaverit et biberit indigne, judicium sibi „„manducat et bibit."*

„In festo [10]) Nativitatis Christi ad colorem ornamentorum non „est respiciendum, sed preciosa queque tunc sunt exponenda „ornamenta, quia memoria nativitatis ejus [11]) tunc agitur, in quo „omnes thesauri sapiencie et sciencie Dei sunt absconditi ac „plenitudo divinitatis inhabitat, in cujus eciam nativitate omnia „genera hominum et eciam angelorum agmina exultabunt.

„Eodem modo in Circumcisione et in Epiphania Domini „color ornamentorum non, sed valor et decor est inspiciendus „et precipue attendendus, quia in illis festivitatibus magnorum, „multorum et variorum miraculorum Christi ecclesia in suis „canticis memoratur.

„Que et quanta gaudia debeant esse in dedicacionibus eccle-„sie, sancti patres nobis premonstrarunt, scilicet Moyses in „Numeris in fabricacione, erectione, unctione et sanctificacione „tabernaculi et in oblacione magnifica, per duces tribuum „Israelis facta [12]); Neemias et Esdras [13]) templi dedicacionem „celebrarant; sed et Salomon, postquam templi edificacionem „compleverat, quibus gaudiis ipse et totus populus Israelis „exultabant [14]) tercii libri Regum narrat historia [15]). Et in ipsa „Dedicacionis festivitate optima queque exponenda sunt orna-„menta, sicut legitur Exodi XXXIX [16]), quod Moyses fecit „vestes, quibus indui deberet Aaron, cum ingrederetur in

1) „in" ontbreekt in P. 2) Handelingen. II vs. 4, 11. 3) Br. U. „maglia". 4) P. O. „Spiritus sancti". 5) P. O. „primo". 6) I Corinthe. XII vs. 4. 7) P. O. voegen hier in: „est". 8) P. O. „candidi in consciencia". 9) I Corinthe. XI vs. 29. 10) „festo" ontbreekt in ons HS. 11) P. O. „Christi". Het woord ontbreekt in Br. U. 12) „facta" ontbreekt in ons HS. 13) U. P. O. „Ebdras". 14) Ons HS. „exaltabunt". 15) I Koningen. VIII vs. 65, 66. (De Vulgata telt de 2 boeken van Samuel als de 2 eerste boeken der Koningen.) 16) Exodus. XXXIX vs. 1.

„tabernaculum et ministraret in sanctis, de jacincto et purpura, „vermiculo ac bisso [1]) et cetera; Machabei eciam gaudio in- „enarrabili exultabant [2]), cum altare a gentibus contaminatum „restruxerunt, sicut legitur prima [3]) Machabeorum quarto „capitulo [4]).

„In festo angelorum forte rubris vestimentis esset utendum, „ex eo quod angeli, quam [5]) magis divine faciei approximant „magis ac magis in amore Dei fervere [6]) et ardere dicuntur, „sicut precipue dicuntur [7]) esse angeli tercie jerarchie. Vel „forte preciosa et varii coloris ornamenta in festo angelorum „sunt proponenda, juxta illud Ezechielis XXVIII [8]), qui loquens „de primo angelo dicit: „*Omnis lapis preciosus operimentum* „„*tuum.*" Vel alba, sicut in festis virginum, unde Jeronimus: „„*Angelis cognata* [9]) *est virginitas.*"

„In festis [10]) gloriose [11]) virginis Marie, salvatoris nostri „Jhesu Christi matris, propter ejus virginalem pudiciciam ac „mentis et corporis integerrimam castitatem, albis utique „utendum est ornamentis, nisi quis forte vellet variis et pur- „pureis uti ornamentis, in signum, quod in ipsam Mariam „plenitudo gracie infusa fuit, sicut dicit Augustinus: „*Ita* „„*quod in ipsa omnia* [12]) *virtutum genera respersa fuerant, ut* „„*ipsa de se ipsa dicere valeat* [13]) *innumera cantica, et eciam* „„*alia* [14]) *proverbia, in libro Sapiencie Proverbiorum, et pro-* „„*phetica, in prophetarum voluminibus* [15]) *inscripta, unde ipsa* „„*est omni veneracione digna et nulla laude indigna*".

„In festis vero apostolorum, ewangelistarum et generaliter „omnium martyrum rubeis utendum [16]) est [17]) ornamentis, in „memoriam passionis eorundem; de quibus dictum est Apoca- „lypsi [18]): „*Beati qui lavant stolas suas in sanguine agni.*"

„In festis confessorum habeantur [19]) ornamenta, qualia custodi „ornamentorum congruere videantur, scilicet secundum quod „eorum [20]) sollempnitas magis vel minus sollempniter celebretur.

---

1) Br. U. „a bysso"; P. O. „et bisso". 2) Ons HS. „exultabunt". 3) P. O. „primo". 4) I Machabeën. IV vs. 56, 58. 5) P. O. „quanto". 6) Ons HS. „fruere". 7) De woorden „sicut precipue dicuntur" ontbreken in ons HS. 8) Ezechiel. XXVIII vs. 13. 9) U. P. O. „ornata". 10) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. heeft: „festo". 11) Ons HS. „gloriosis". 12) P. O. „omnium". 13) Ons HS. „valeant". 14) „alia" ontbreekt in P. O. 15) Ons HS. „voluminis". 16) Ons HS. „utendis". 17) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. hebben: „esset". 18) P. O. „Apocalipsis"; Br. U. voegen hier in: „R." — Openbaring. VII vs. 14. 19) Ons HS. „habeant". 20) Ons HS. Br. U. hebben: „scilicet sanctorum quod eorum". P. O. „secundum quod sanctorum".

„Pocius tamen habebuntur alba, quia ipsi sunt ut [1]) flos rosa- „rum et lilia convallium, et iterum quia ipsi fulgent sicut „splendor firmamenti, scilicet doctores.

„In festis virginum vel viduarum, que [2]) martyrizate non „fuerunt, habeantur ornamenta qualia custodi ornamentorum „congruere videantur, scilicet secundum quod earum festivitas „magis vel minus sollempniter celebretur. Sed precipue in festis „virginum habeantur alba, quia qui non nubunt neque nubun- „tur sunt sicut angeli in celis. Et in Apocalypsi [3]): „*Stabunt* „„*in conspectu agni amicti* [4]) *stolis albis etc.*" Et iterum [5]): „*Can-* „„*didi facti sunt Nazarei ejus et ambulabunt* [6]) *mecum in albis:* „„*virgines enim sunt.*"

„In festivitate Omnium sanctorum, quia tunc agitur memoria „angelorum, virginum, martyrum et confessorum, color orna- „mentorum non est attendendus, sed magis valor et decor; „vel certe rubeus, quia propter memoriam martyrum et apos- „tolorum, vel forte albus, juxta illud Apocalypsis VII [7]): „„*Vidi turbam magnam etc., stantes ante thronum in conspectu* „„*agni, amicti stolis albis.*"

„In exequiis funerum et commemoracionibus animarum sem- „per nigra habeantur ornamenta, in signum [8]) tristicie et „meroris, sicut David legitur planxisse Abner II Regum III [9]) „et generaliter omnes filii patriarcharum, prophetarum et regum „patres suos.

„Quando eciam pro peccatis fiunt processiones, nigra habe- „antur ornamenta, juxta illud Job XLI [10]): „*Ago penitenciam* „„*in favilla et cinere*", et Salvator Mattheus XI [11]): „*Ve tibi* „„*Corozam! ve tibi Bethsaida! quia si in Tyro et Sydone facte* „„*essent virtutes, que facte sunt in* [12]) *vobis, olim in cinere et* „„*cilicio penitenciam egissent.*"

„In festis vero sancte Crucis utique habenda sunt rubea „ornamenta, quia crux non adoratur, nisi quia Christus in „passione affixus fuit [13]) ipsi cruci.

„In Dedicacione ecclesie communiter proponentur alba orna- „menta, unde in Canticis [14]) Christus ad ecclesiam: „*Pulchra*

---

1) „ut" ontbreekt in P. O. 2) „que" ontbreekt in Br. U. 3) Openbaring. VII vs. 9. 4) Ons HS. „amicto". 5) Het eerste gedeelte van dit citaat is in de Openbaring niet te vinden; het overige vindt men aldaar: III vs. 4 en XIV vs. 4. 6) O. „ambulant". 7) Openbaring. VII vs. 9. 8) „signum" ontbreekt in Br. U. 9) II Samuel. III vs. 32. 10) Job. XLII vs. 6. 11) Matthaeus. XI vs. 21. 12) „in" ontbreekt in P. O. 13) P. O. „fuerit". 14) Hooglied. IV vs. 7.

„„*es amica mea*[1]) *et macula non est in te*", quasi dicat Christus „ad ecclesiam: omni tempore vestimenta tua sint candida."

XX. De officio scolastici.

1. Nullus potest esse scolasticus noster, nisi prius fuerit canonicus ecclesie nostre prebendatus; et tenetur esse dyaconus. De hoc est statutum Theoderici de Are, olim episcopi Trajectensis, quod sequitur in hec verba:

„Nullus in una ecclesia duo vel plura habeat beneficia; „nec [2]) episcopus scolastriam vel custodiam alicui conferet, „nisi canonico ipsius ecclesie."

2. Ad ipsum pertinet, omnibus diebus simplicium festorum et ferialibus incipere invitatorium [3]) ad matutinas et cantare *Venite*, quod non licet de consuetudine nisi dyacono vel majoris ordinis, non inferioris, nisi in festo et octavis Innocencium et Agnetis. Item ad ipsum pertinet, in omnibus processionibus, que fiunt pro peccatis in feriis sextis, in [4]) die Cinerum et in rogacionibus, imponere quicquid cantandum fuerit, quia ipse in ecclesia nostra vices gerit cantoris. Ad ipsum pertinet [5]) scribere in tabula omnes, qui divinum officium habent peragere. Item ipse habet previdere et ordinare, qualiter cantandum vel [6]) legendum sit in ecclesia nostra. Item ad ipsum pertinet, scribere litteras capituli et missas capitulo legere. Item ipse habet scolaribus ecclesie nostre de rectore, qui eos in grammatica, loyca et musica instruat, providere. Item ipse habet scolaribus de antiphonario et graduali [7]) providere in scolis. Item [8]) habet scolares nostros admittere et refutare, dum tamen non sint in ecclesia nostra beneficiati. Ad ipsum pertinet canonicos nostros scolares examinare, tam in sciencia quam in moribus [9]) et etate, et cum habiles reperti fuerint, decano et capitulo nostro emancipandos presentare; et si scolasticus emancipandum de jure nollet presentare sine causa, capitulum eciam non presentatum posset emancipare. Capitulum eciam ante vicesimum annum scolarem non potest, invito sco-

---

1) „mea" ontbreekt in ons HS. 2) U. P. O. „nisi". 3) „invitatorium" ontbreekt in Br. U. P. O. 4) „in" ontbreekt in P. O. 5) Br. U. herhalen: „pertinet"; in U. is het doorgehaald. 6) P. O. „et". 7) Ons HS. P. O. „gradali". 8) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. heeft: „ipsi". 9) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. heeft: „majoribus".

lastico, aliquem emancipare; ipso tamen volente, potest post annum quartum decimum, et iste sic emancipatus post quartum decimum annum [1]) capax est [2]) supplementi, sed ante vicesimum annum completum non intrabit ecclesiam nostram, sed stabit in studio et habebit prebendam scolaris non capitularis [3]). Et capitulum nostrum dixit, ita fuisse hactenus observatum anno Domini M. CCC. XLIII. undecima die Septembris, cum de emancipacione Walteri de Yzendaer tractaretur. Capitulum tamen examinare habet, sed non sine scolastico; et si scolasticus minus ydoneum presentaret, capitulum admittere non teneretur. Item ad ipsum pertinet, representaciones resurrexionis dominice et quascumque alias ordinare, et ministrantes ibi in officiis deputare. Item [4]) ad ipsum pertinet, de disciplina et correctione scolarium omnia providere et corrigere; sed correccio scolastici ultra virgam et ferulam non excedit. Presente scolastico in choro, non licet alicui scolares corrigere. Non licet alicui scolari infra tempus, quo divina fiunt, chorum exire [5]), nisi prius a scolastico petita licencia et optenta; sic nec alicui canonico, decano et archidyacono exceptis; in cujus signum contra locum cantoris sive stallum omnes intrantes et exeuntes chorum consueverunt, eciam absente scolastico, cum reverencia inclinare. Post decanum nostrum [6]) in ecclesia nostra scolastico major debetur reverencia propter officium cantoris, quamvis stallum non mutet; quod credo ex hoc inductum, quia stallus suus est in medio chori sollempnis, sicut est videre [7]) in ecclesia nostra metropolitana et aliis suffraganeis ecclesiis; et in illo stallo cantoris nulli chorisocio vel scolari choro providenti stare vel sedere licet.

XXI. De prepositis Montis Odilie et Elstensi [8]).

1. Prepositus Montis Odilie et prepositus Elstensis in ecclesia nostra nullum habent officium; ipsas tamen habere potest canonicus prebendatus dumtaxat [9]), quamvis non in sacris, et si desineret esse prebendatus eo ipso vacaret prepositura.

---

1) De 8 laatste woorden ontbreken in P. O. 2) P. O. „esse". 3) „non capitularis" ontbreekt in Br. U. P. O. 4) „Item" ontbreekt in ons HS. 5) Br. U. P. O. „exire chorum" 6) „nostrum" ontbreekt in Br. U. P. O. 7) P. O. „habet videri". 8) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 9) Br. U P. O. „dumtaxat canonicus prebendatus."

Tenentur eciam honestius quam simplices canonici se regere et pro ecclesia nostra, statu et honore ipsius laborare. Quia de jure episcopus propter tenuitatem prebendarum cathedralis ecclesie potest ipsis prebendis ecclesias curatas annectere, quod in aliis ecclesiis non liceret, et ergo, sicut episcopus illas duas ecclesias annectit, ita posset et cuilibet canonicorum nostrorum unam annectere, si videretur sibi expedire.

XXII. De preposito Frisie [1]).

1. Prepositus Frisie aliud non est quam officialis capituli nostri per Frisiam; et posset committi per capitulum prepositura hec [2]), immo officialitas, clerico simplici ad tempus, si vellent. Capitulum tamen hactenus uni canonico prebendato hoc committere consuevit, quamvis non capitulari; et ideo nec curam habet nec dignitatem, nec impedit quem a quocumque beneficio vel dignitate alia; nec est beneficium neque officium in ecclesia nostra, sed ministerium nudum et officialis capituli.

2. Ad ipsum pertinet ex emolumentis jurisdiccionis Frisie juxta convencionem, inter ipsum et capitulum habitam, capitulo respondere. Et ad ipsum pertinet per terram illam libere omnem jurisdiccionem episcopalem et ea, que sunt jurisdiccionis [3]), exercere, nullo excepto. Potest [4]) eciam et debet quolibet septennio aliquem episcopum pro hiis, que sunt ordinis episcopalis, per illam terram impendendis, sine requisicione vel consensu episcopi nostri, invitare; excepto quod non licet ibi ordines celebrari sine consensu episcopi, sed [5]) nec episcopo ibidem licet [6]) ordines celebrare sine consensu prepositi. Prepositus eciam clericis, in dicta terra Frisie beneficiatis, potest litteras dimissorias ad ordines dare, quia hoc jurisdiccionis ejus [7]) est; episcopus eciam Trajectensis invito preposito potest clericos illius patrie ordinare et dimissorias litteras concedere. Prepositus eciam sentencias [8]) excommunicacionis, suspensionis et interdicti et alia statuta provincialia et synodalia episcopi Trajectensis tenetur admittere et observare; et ipse prepositus ab hujusmodi sentenciis canonicis [9]) in casibus episcopalibus

---

1) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 2) U. P. „hoc". 3) P. O. voegen hier in: „episcopi". 4) Br. U. „postea". 5) P. O. „sic". 6) „licet" ontbreekt in Br. U. P. O. 7) „ejus" ontbreekt in ons HS. Br. U. 8) Aldus O.; ons HS. Br. U. P. „sentenciis". 9) Br. U. P. O. „canonis".

habet absolvere et relaxare; et quoad hoc majorem habet auctoritatem quam alii archidyaconi, qui quoad hoc plus non habent quam docuerint ex consuetudine prescripsisse. Prepositus sive capitulum nostrum habet jurisdiccionem episcopalem omnimodam ex donacione.

XXIII. De officio canonicorum scolarium.

1. Canonicus noster scolaris habet in festis duplicibus ad matutinas legere primam leccionem; et si fuerint plures, quilibet unam, non tamen ultra tria. Iste habet vice acoliti ecclesie servire in divinis. Iste habet claves scolarum [1]) custodire per se, vel committere cui velit sub expensis propriis. Iste habet ad mandatum scolastici in tabula officiaturos ecclesiam scribere et eos recitare. Iste [2]), cum emancipandus est, habet capitulo de XXX libris et scolaribus de [3]) XL solidis nomine episcopatus servire. Item solebat custodiam clavium et scribendi officium rectori scolarium committere, et pro scriptura ei annuatim XX solidos exsolvere et pro custodia clavium tantumdem. Si plures scolares fuerint et custodia et scriptura ad majorem [4]) corporis statum pertinent, sive qui prius emancipari expectet [5]); si de hoc questio incidat, solius scolastici est decisio.

XXIV. De officio capellani capelle sancti [6]) Michaelis.

1. Iste capellanus tenetur episcopo Trajectensi in capella sancti Mychaëlis vel alias infra civitatem Trajectensem, ubi episcopus voluerit, dyatim missam celebrare, et ei in horis dicendis et benediccione mense et in missa [7]) communicare; et non habet animarum curam racione ecclesie, que est capelle annexa. Quam capellam episcopus uni ex canonicis nostris assignare tenetur. De hoc dictum est supra *De eleccione* [8]).

XXV. De officio custodis dormitorii.

1. Iste custos nullum sacrum ordinem exigit.
2. Ad ipsum pertinet, habere curam dormitorii et clausu-

---

1) Alle HSS. lezen: „scolarium"; in Br. is „scolarium" met dezelfde hand veranderd in „scolarum". 2) P. O. „Item". 3) Aldus P. O.; „de" ontbreekt in ons HS. Br. U. 4) Br. U. P. O. „majoris". 5) P. O. „expectat". 6) Br. U. „sancte". 7) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „missa". 8) Zie hiervoor V 20.

ram et eorum, que sunt necessaria ad deponendum pondus superfluum naturale. Item ipse habet procurare candelas in dormitorio, de quo fit mencio in Libro camere [1]):

De stipendio dormitorii. — „Decimum stipendium de stipen-„diis puerorum pertinet ad custodiam dormitorii. Quod qui „habuerit, faciet custodiri vel ipse custodiet dormitorium; et „ille habebit stipendium, sive sit presens sive absens, et „recipiet a sacerdotibus cujuslibet ecclesie decem [2]) solidos in „Assumpcione sancte Marie. Inde providebit, ut singulis „noctibus sit lumen in dormitorio. Recipit eciam ab ipsis „sacerdotibus V libras cere in Octobri, in Novembri, in „Decembri, in Januario, in Februario pro CCCLV *spintlicht;* „istam ceram instituit [3]) prepositus, ut custos dormitorii „singulis noctibus anni tocius [4]) habeat candelas, quibus „inferat lumen in dormitorium et accendat lucernam in fenestra „necessariorum. Si quid autem perditum fuerit in dormitorio „de vestimentis, que pertinent ad chorum, ipse custos reddet „aut aliquo jure contradicet".

3. Ad istum pertinet, habere curam et clausuram domus capituli; et prelatos et canonicos nostros necnon omnes de ecclesia nostra ad mandatum decani ad capitulum convocare, et quamdiu capitularia aguntur ostia capituli custodire, intus tamen in capitulo existendo.

4. In Septuagesima et in Adventu habet ad matutinas tercium versum cantare et in Dominica Palmarum [5]).

---

1) Liber camerae. HS. fol. 2. 2) Ons HS. „dicte". 3) P. O. „constituit". 4) P. O. „tocius anni". 5) Aan het einde van alle HSS. staat (in ons HS. en Br. met latere hand) een statuut van 1390 betreffende dit onderwerp, dat ik hier volgen laat: „Anno „Domini M. CCC. XC., indictione XIII, mensis Julii die vicesima nona, pontificatus „sanctissimi in Christo patris ac domini nostri domini Bonifacii pape noni anno primo, „capitulo ad hoc indicto, decanus ecclesie Trajectensis, nomine suo necnon capituli nomine, „nemine contradicente, mandavit mihi Tidemanno Vptende, notario jurato eorundem, „huic Libro camere pro perpetua memoria habenda quamdam cedulam conceptam et „deliberatam per eosdem, inserere, quam quidem cedulam michi notario ibidem tradidit „perlegendam, taliter continentem: „*De officio custodis dormitorii.* — Istud officium „„est (O. „est officium") clericale; et licet nullum sacrum ordinem requirat, tamen „„custos officii immediate incedit post canonicos et ante omnes sacerdotes non canonicos, „„sed quoad stallum superius (aldus Br. U. P. O.; „superius" ontbreekt in ons HS.) non „„ascendit inter sacerdotes. Ad istum pertinet, habere curam dormitorii et clausuram „„et eorum, que sunt necessaria ad deponendum pondus superfluum naturale. Item ipse „„ habet procurare candelas in dormitorio, de quo fit mencio in Libro camere. Ad „„istum pertinet, habere curam et clausuram domus capituli, et indicere capitulum ad „„mandatum decani, et prelatos ac (P. O. „et") canonicos nostros, necnon personas

XXVI. De officio ebdomadarii presbyteri.

1. Ebdomadarius presbyter a Sabbato in meridie usque ad Sabbatum sequens in meridie tenetur in choro ecclesie nostre omnibus horis diurnis et nocturnis preesse et missam diebus singulis [1]) celebrare, infirmos visitare, communicare, inungere et mortuos [2]) sepelire et omnibus exequiis funeralibus preesse, flebotomandos [3]), balneandos [4]) et poncionandos [5]) licenciare, absente vel negligente cantore de hiis, quibus cantandum vel legendum [6]) est in choro, per ebdomadam ordinare. Absente decano in foro confessionis curam ecclesie habet per ebdomadam suam; sequenti proxima ebdomada minorem missam [7]), sive illa [8]) fuerit de tempore sive pro defunctis sive in mensurnali sive [9]) anniversario sive septimo defuncti, quando incumbit canonico, celebrare, salvo eo quod sacerdotibus animarum incumbit. Quicquid eciam offertur ad missam ebdomadarii sibi cedit pro media parte. Ebdomadarius eciam a celebracione misse abstinere potest, si velit, si non habeat dyaconum et subdyaconum sibi in missa comministrantes, prout tenentur; et si decanus precipiat [10]), abstinere [11]) tenetur. Iste tenetur interesse cum stola et agenda [12]) sepulture omnium prelatorum et canonicorum Trajectensium. Et de hoc est statutum, quod ponitur infra *De sepulturis* [13]).

XXVII. De officio ebdomadarii dyaconi.

1. Dyaconus ebdomadarius habet ministrare ad missas [14]) duabus ebdomadis [15]) in lectura ewangelii, sicut sacerdos ad missam; et quo die ad eum pertinet lectura ewangelii, illa nocte ad matutinas pronunciare habet ewangelium et legere omeliam.

„„alias quascumque vocare seu citare, prout sibi mandabitur faciendum. Et propter pre-„„missa recipit custos stipendium, eciam a choro absenspro officio suo faciendo."" (In Br. volgt hier nog: „Scriptum per me Ty. Vptende, notarium supradictum".) 1) P. O. „singulis diebus". 2) Aldus P. O.; „mortuos" ontbreekt in ons HS. Br. U. 3) P. O. „fleubotomandos". 4) Aldus Br. U. P. O.; „balneandos" ontbreekt in ons HS. 5) P. O. „pocionandos". 6) Br. U. P. O. „agendum". 7) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. hebben: „minor missa". 8) Br. U. „ille", in Br. veranderd in: „illa". 9) P. O. lasschen hier in: „in". 10) Aldus Br. U. P. O.; in ons HS. ontbreken alle woorden van „abstinere" — „precipiat". 11) Eene latere hand schreef in ons HS. boven: „non". 12) Ons HS. „agende". 13) Zie hierna XCV 7. 14) In P. stond hier „missa", later uitgeschrapt; in O. ontbreekt het woord. 15) O. „ad duas ebdomadas".

XXVIII. De officio ebdomadarii subdyaconi.

1. Subdyaconus ebdomadarius habet ministrare ad missas [1]) duabus ebdomadis [2]) in lectura epistole, sicut sacerdos ad missam. Et quod dictum est de ebdomadis, idem est eciam observandum diebus, quando per dies ebdomadarii alternantur.

XXIX. De modo scribendi ebdomadarios in tabula.

1. Prima ebdomada est episcopi, secunda presbyteri proximi sibi in stallo, et sic descendendo usque ad ultimum presbyterum chori dextri; deinde ultimi presbyteri chori sinistri, et sic ascendendo, quousque veniatur ad decanum, cujus est ultima; et tunc [3]) iterum ab episcopo inchoatur. Si qui vero fuerint archidyaconi presbyteri, non scribuntur ad missam sed ad ewangelium. Verumtamen a vesperis Obitus Martini usque ad vigiliam octavarum ipsius [4]), item a vespere vigilie Natalis Domini usque ad vigilias [5]) octavarum Epyphanie, a die Palmarum usque ad [6]) vesperas octave Pasche, a vesperis vigilie Pentecostes usque ad vesperas octavarum dies dividuntur per omnia, sicut ebdomade, inter ebdomadarios presbyteros, dyaconos et subdyaconos. Quod sive ebdomadarius, scriptus in ebdomada, quando per dies incipit alternari, ebdomadam perfectam peregerit ante divisionem sive non, quotquot dies ebdomade, in qua divisio finitur, qui indivisi remanserint, illos ille ebdomadarius officiabit. Et incipit dies in primis vesperis.

2. Ad ewangelium scribitur primo noster archidyaconus, et post eum primus in stallo chori dextri, et successive descendendo; et post hoc incipitur ab infimo chori sinistri ascendendo. Et si aliquis fuerit archidyaconus, quamvis presbyter, ad ewangelium scribetur secundum stallum, quia quamvis presbyter in ecclesia tamen nostra vice archidyaconi fungitur et talis reputatur.

3. Ad epistolam primo archisubdyaconus scribitur, et post eum successive subdyaconi [7]), sicut de dyaconis [8]) est predictum. Hoc salvo, quod in divisione dies episcopales cum

---

1) In P. stond hier „missa", later uitgeschrapt; in O. ontbreekt het woord. 2) O. „ad duas ebdomadas". 3) Aldus Br. U. P. O.; „tunc" ontbreekt in ons HS. 4) Br. U. P. O. „ejusdem". 5) Br. U. P. O. „vigiliam". 6) Aldus Br. U. P. O.; „ad" ontbreekt in ons HS. 7) Aldus P. O.; „subdyaconi" ontbreekt in ons HS. Br. U. 8) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „dyaconibus".

suis ministris episcopo reservantur ad previdendum choro. Et ad invitatorium ad lecciones et versus scribuntur, sicut in nostro ordinario plenius continetur [1]). Dominica Adventus, Septuagesime et Palmarum, Cene Domini et Parasceves et vigilia Pasche unus canonicus choro previdet; in ebdomada Paschali ad vesperas duo canonici choro previdènt; ad matutinas vero et ad missam quinta et sexta feriis et Sabbato socius hoc facit.

XXX. De officio prebendariorum carnificis et pistoris.

1. Officium istorum est, quod promoveantur ad sacerdocium et per ebdomadas alternatim ministrent in altari suo in officio sacerdotis. Carnifex habet curam, ut carnes, pisces, legumina, ova et [2]) alia fercula dominis in valore, quantitate et tempore debitis ministrentur et per manus ipsius tradantur. Pistor habet curam panis et [3]) cervisie et vini simili modo.

2. Ad istos et ad ceteros laycos, officiatos et ministros altaris, scilicet dyaconum et subdiaconum, pertinet suspendere cortinas quadragesimales in ecclesia nostra Dominica Invocavit post nonam; et qui ibi non fuerit ex eis, incidit in penam take vini. Et de istorum officio est littera supra *De eleccione et provisione* ipsorum [4]), et dicuntur prebende cellarii et coquine.

XXXI. De officio prebendariorum imperii.

1. Ad istos pertinet esse sacerdotes et orare pro statu imperii et imperatoris, secundum statutum super hoc editum [5]). Isti alternatim per ebdomadas habent [6]) singulis diebus cantare cursorice missam conventualem in altari sancte Crucis ante chorum inter ultimum pulsum ante crucem et pulsum [7]) ad primam; illam videlicet missam, que [8]) tercia celebranda nobis incumbit, alioquin illam, quam velint secundum conscienciam. Isti similiter habent curam ligni Domini, ut illud sextis feriis induti sacerdotalibus [9]) preter casulam, cum ad missam parantur, sollempniter cum processione deferant, et cum oracione aque immergant, et post missam simili modo reportent. Eciam ad processiones sollempnes illud portare habent. Et quociens-

---

1) De bedoelde plaats is in het Liber camerae niet terug te vinden; trouwens het blijkt niet duidelijk, wat zij eigenlijk bevat. 2) „et" ontbreekt in Br. U. P. O. 3) „et" ontbreekt in P. O. 4) Zie hiervoor V. 23. — „ipsorum" ontbreekt in P. O. 5) Zie hiervoor V 22. 6) Ons HS. „habet". 7) „et pulsum" ontbreekt in Br. U. P. O. 8) Ons HS. „qui". 9) Br. U. „sacerdotibus".

cumque ad processionem aqua benedicta aspergatur, ipsi [1]) post aspersionem ebdomadarii populo aquam benedictam ministrare habent et cum aspersorio processionem antecedere usque ad reditum in ecclesia [2]); sed cum fit processio pro peccatis, scolares, portantes urceum, hoc propter negligenciam [3]) facere consueverunt.

2. *De anno gracie prebendariorum dormitorii et imperialis* [4]). — „Omnibus presentem paginam inspecturis et in „posterum audituris, nos Jacobus dictus de Outshorne [5]), „decanus Majoris ecclesie Trajectensis, salutem cum noticia „veritatis. Noverint universi et singuli tam presentes quam „futuri, quod nos ad devotas et humiles supplicaciones discre„torum virorum, videlicet Jacobi dicti Dullekijn prebendarii „dormitorii, Johannis dicti de Papendorp et Bartoldi de „Davantria sui socii, capellanorum sacri imperii [6]) in ecclesia „Trajectensi predicta, necnon ad honestas peticiones aliorum „proborum, predictis [7]) Jacobo, Johanne ac Bartoldo instan„cius interpellancium, de communi nostri capituli consilio et „consensu ejusdem capituli ad hoc specialiter requisito, statui„mus, ordinavimus et concessimus per presentes, ut de cetero „post mortem dictorum Jacobi, Johannis et Bartoldi ac suorum „successorum, in suis beneficiis [8]), nunc ab eisdem [9]) habitis et „possessis, pro tempore ipsis succedencium, unicuique eorum „unus annus gracie de suorum beneficiorum redditibus [10]) subse„quatur, talibus condicionibus appositis et adjunctis, quas „firmiter et inviolabiliter servari volumus. Quod Jacobus „Dullekiin predictus et sui successores post mortem suam in „ecclesia nostra redditus duarum librarum boni pagamenti, „reliquorum vero duorum et suorum successorum [11]) quilibet „redditus unius libre dicti [12]) pagamenti ad minus pro memoria „sua perpetuo facienda instituat et relinquat [13]); et quod alter „capellanorum dicti sacri imperii, qui superstes fuerit, post „decessum alterius sui socii anno gracie sue durante in mis„sarum celebracione ad altare sancte Crucis, in nostra ecclesia

---

1) U. P. O. „ipsius". 2) De vijf laatste woorden ontbreken in P. O. 3) Aldus Br. U. P. O.; „negligenciam" ontbreekt in ons HS. 4) Dit hoofd ontbreekt in ons HS. — O. voegt hierachter: „Statutum". 5) P. O. „Outshoerne". 6) In Br. U. is „imperii" later bijgeschreven. De 6 laatste woorden ontbreken in P. O.; er is echter ruimte voor opengelaten. 7) Br. U. P. O. „pro dictis". 8) P. „bonis"; in O. is „bonis" in „beneficiis" veranderd. 9) Ons HS. „eundem". 10) Ons HS. „redditus". 11) Br. U. P. O. „successorum suorum". 12) Ons HS. „dicte". 13) Br. U. P. O. „instituant et relinquant".

„constructum, defuncti sui socii defectum suppleat et in aliis „eciam omnibus officiis, que ad dictum altare jure et debite „requiruntur. Si vero utrumque dictorum capellanorum simul „mori contigerit, decanus ecclesie predicte pro tempore existens „durantibus annis gracie eorundem sub expensis ipsorum, de „suis redditibus recipiendis, dictum altare officiari per alium „ydoneum presbyterum vel alios presbyteros procurabit, ne [1]) „per mortem ipsorum et graciam a nobis eis concessam „dictum altare suo debito privetur officio et Dei servicium [2]) „per id aliquatenus minuatur. Et ut hec omnia predicta „rata et [3]) firma et inconvulsa perpetue maneant, nos Jacobus „decanus et capitulum ecclesie Trajectensis predicti presentem „paginam sigilli nostri capituli munimine duximus roborandam [4]). „Actum et datum anno Domini M. CCC. tercio decimo, VIII „Idus Octobris".

XXXII. De officio presbyterorum animarum.

1. Ad istorum officium pertinet, chorisocios et scolares nostros et omnes, qui ab ecclesia nostra sacramenta recipiunt infra canonicos [5]), infirmantes visitare, communicare, inungere et funeralia exercere, missas animarum et alias celebrare, prout fundacio ipsorum continet, que ponitur supra [6]) *De electione* [7]).

XXXIII. De officio lectorum ewangelii et epistole.

1. Ad istos pertinet supplere vices canonicorum nostrorum dyaconorum et subdiaconorum in lectura ewangelii et epistole omnibus diebus per totum annum, exceptis festis majoribus, hoc est quando staciones fiunt, festivitatibus Domini [8]) nostri, beate Marie, apostolorum, Martini, Ponciani, Agnetis et similium, que festa antiqua reputantur; in festis vero novis, hoc est noviter institutis, isti legunt. Et quando lector ewangelii legere habet ewangelium, habet pronunciare et omeliam legere ad matutinas [9]). Et de istorum fundacione est statutum, quod ponitur supra *De eleccione* [10]). Et propter reverenciam pontificalem et altaris nostri [11]) principalis, lectori ewangelii

---

1) Br. U. P. O. „nec". 2) Br. U. P. O. „deservicium". 3) „et" ontbreekt in P. O. 4) Ons HS. „roborandum". 5) P. O. „canonicatum". 6) „supra" ontbreekt in U. P. O. 7) Zie hiervoor V 24. — Br. U. P. O. voegen hierachter: „XIIII". 8) Aldus Br. U P. O.; „Domini" ontbreekt in ons HS. 9) P. O. „habet et pronunciare omeliam ad matutinas". 10) Zie hiervoor V 36. 11) Br. U. „nostris".

predicto non licet librum ewangelii super altare ponere principale, cum legit [1]) ewangelium, sed subdyaconus debet eidem in exhibicione et observacione libri ewangelii ministrare, quia ipsum altare [2]) pontificale est. Isti habent versus cantare, cum in ecclesia nostra leguntur psalteria pro defunctis canonicis. Isti, cum summa missa in festivitatibus celebratur, habent esse juxta altare et in necessariis emergentibus servire [3]).

XXXIV. De officio rectoris organorum.

1. Iste habet curam organorum sub expensis magistri et receptoris prebendarum fabrice deputatarum [4]). Et habet psallere in organis in vesperis et missa omnium festivitatum majorum et antiquarum [5]), quibus canonici legunt epistolas et ewangelia, eciam ad matutinas in Septuagesima *Te deum* et ad *Benedictus* antiphonam. Ministrantes in follis habet dictus receptor remunerare. Et pro salario habet a capitulo, videlicet collectore prebendarum decedencium, XLV solidos bonorum.

XXXV. De officio rectoris scolarium.

1. Iste habet post scolasticum curam scolarium et scolarum, ut eos instruat [6]) in grammatica, loyca [7]) et musica. Ipse habet correctionem eorum et jurisdictionem in modicis excessibus, non tamen excedentibus [8]) virgam et ferulam; si excessus majores fuerint, ad scolasticum pertinet jurisdiccio, si maximi, ad episcopum presente et consenciente capitulo. Iste providere habet de scolaribus, qui choro prevideant, lecciones legant, versus, gradales et alleluia cantent, in officio acolitorum ministrent in portandis [9]) cereis et urceis aque benedicte et libris portandis et exhibendis ebdomadariis, et scolares ministrantes ad quevis negocia et officia ecclesie deputare; promovendos eciam ad minores ordines habet nominare et presentare, in choro et extra chorum scolares in disciplina ecclesiastica [10]) et moribus informare, mendicantes scolares et chorales sine exactione qualibet docere et per alios scolares bono modo fovere.

---

1) P. O. „legat". 2) Aldus U. P. O.; ons HS. Br. „altaris". 3) P. O. „deservire". 4) Ons HS. „deputatorum". 5) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „antiquorum". 6) Ons HS. „instruatur". 7) O. „logica". 8) P. O. „excedentes". 9) Ons HS. „portandum". 10) P. O. „scolastica"

XXXVI. De officio ductoris asini.

1. Ad officium istius pertinet parare sub expensis capituli ea, que sunt necessaria ad productionem stelle die Epyphanie Domini, et producere eam. Item ea, que sunt necessaria ad productionem asini die Palmarum, et preparare illud. Item pertinet ad eundem, cum virgula incedere post prelatos nostros in processionibus, cum incedunt. Et est officium laycale. Et de isto reperitur in Libro camere [1]).

XXXVII. De officiis duorum primivirgiorum.

1. Istorum officium est semper ante fores chori stare et si qua necessitas exeundi alicui incubuerit [2]) hoc ei intimare, canes et illicita ab ingressu cohibere. Et cum domini incedunt ad processionem, post eos cum virgulis incedere et accessus illicitos cohibere, semper cum dominis incedere et janitorum vices habere. Et istorum officium est laycale.

XXXVIII. De officio primivirgii.

1. Ad istum pertinet processionem universalis ecclesie cum virgula antecedere et accessus illicitos cohibere; prelatis omnium ecclesiarum incedentibus antecedere, quandocumque defunctorum fiunt exequie; tempus sacrificandi intimare; ad mandatum decani, sub expensis ecclesie, quecumque negocia, ut nuncius, expedire. In congregacionibus festivitatum et nupciarum [3]) quod datur hystrionibus, ad ipsum pertinet recipere et retenta sibi pinguiori porcione residuum juxta statum cujuslibet secundum suam providenciam inter hystriones dividere. Et iste [4]) nuncius universalis ecclesie. Et est officium laycale.

XXXIX. De officio camerarii nostri [5]) majoris.

1. Ad officium camerarii nostri majoris pertinet bona eccle-

---

1) In het Liber camerae wordt de ductor asini slechts tweemaal vermeld: 1°. op fol. 4, waar in margine bij de vermelding der 12 ministri later bijgeschreven is: „Tercius decimus est ductor asini", 2°. op fol. 21 vs., waar men leest: „*Scolastice Virginis.* Obiit bonus Theodricus de Randenrode, Major prepositus Trajectensis, qui de consensu decani et capituli instituit officium, qualiter in Epyphania stella ducetur, et in Palmis ymago Christi in asino equitabit et in Ascensione Domini dicta ymago ascendet, deputans rectori dicti operis pro labore 12 maldra siliginis et 24 amas cervisie, perpetuo de prepositura ministrandas." 2) Ons HS. „incumbuerit". 3) Ons HS. „festivitarum et numptiarum". 4) P. „iste est". O. „est". 5) „nostri" ontbreekt in P.

sie nostre [1]), sue ministracioni [2]) commissa, colligere et ipsis collectis ministrare hiis, quibus debentur. Habet eciam recipere denarios mensurnales et alios a preposito nostro, et vinum, quod datur in recepcionibus novorum prelatorum et canonicorum, cujus vini vasa et feces ad ipsum pertinent. Et vinum, quod datur pro defunctis, panes, pecuniam et cervisiam mandati pauperibus, de quibus sibi visum fuerit, erogare; si tamen aliquis canonicorum pro aliquo paupere intercesserit, non consuevit denegare. Expensas incumbentes capitulo, quas sibi capitulum committit, habet exponere et facere; rumbos capituli dividere et ministrare, quorum viscera sunt carnificis [3]) nostri; de collectis et expositis per eundem semel ante Nativitatem Domini et semel in Marcio coram capitulo computare et cuilibet facta computacione solvere quod tenetur. Habet eciam sparingiam absencium eorum, que per minorem camerarium ministrantur, ab ipso minore camerario recipere et illa [4]) in fine anni unacum receptis per eundem post festum Petri in computacionem deducere. Et de sparingia absencium, per ipsum reservata organiste et scolaribus, ecclesiam in festivitate ornantibus, habet expensas secundum suum arbitrium ministrare. Iste habet decimas sue amministracionis vendere et cauciones recipere. Et incipit amministracio sua Kalendis Octobris. Habet eciam rotulariis scribere et ipsis satisfacere. Habet eciam scriptorem capitulo deputare et illi satisfacere ex XL solidis. Habet eciam cereos magnos ad consecracionem Corporis Domini procurare. Et in computacione habet pro salario suo quinque libras sibi deducere. Vinum absencium canonicorum, quod pro defunctis datur, sibi reservat. Pullos ecclesie, sue amministracioni contingentes, sibi reservat. Iste debet lectores psalterii procurare. De hoc est statutum [5]):

„Item cum prelatus vel canonicus viam universe carnis ingres„sus fuerit, canonici de ecclesia, in qua mortuus est, omnes „legant personaliter psalterium primum. Et camerarius pro quo„libet infirmo vel absente honestum clericum mittat ad legendum „psalterium predictum; alie due viciniores ecclesie mittant XX „honestos clericos emancipatos (ad psalterium secundum [6])); „due vero proxime viciniores ecclesie mittant similiter XX

---

1) „nostre" ontbreekt in O. 2) P. O. „amministracioni". 3) Ons HS. „carnifices". 4) Br. U. P. O. „illam". 5) De laatste 16 woorden ontbreken in P. O.; in P. is een regel opengelaten. 6) „ad psalterium secundum" ontbreekt in alle HSS.

„emancipatos clericos ad [1]) psalterium tercium. Et ista per „camerarios ecclesiarum fideliter procurentur [2])".

XL. De officio camerarii nostri minoris.

1. Ad officium istius pertinet [3]) bona ecclesie nostre, sue ministracioni [4]) commissa, colligere et gubernare, et presencias secundum institucionem ipsorum cuilibet, ad quem pertinent, exhibere, decimas vendere et cauciones [5]) earum accipere, XXX solidos in Commemoracione animarum et XX solidos in calciis vigilia Natalis Domini pauperibus erogare, pensiones debitas exsolvere, pullos, butyrum sue amministracionis sibi reservare preter capones bonorum episcopi Henrici, sparingiam sue amministracionis majori camerario tradere. Iste camerarius nulli tradet plus vel minus quam computatores sibi commiserunt. In fine anni computabit et pro suo salario decem libras [6]) sibi deducet. Ad istum pertinet sollicite cavere, quod bona, nobis ad memorias defunctorum vel festivitates sanctorum relicta vel donata vel debita ecclesie, persolvantur. Et hec sunt bona sue amministracionis [7]).

XLI. De officio collectoris [8]) bonorum divisorum.

1. Hujus officium comprehenditur in statuto, quod sequitur in hec verba:

„Ad perpetuam rei memoriam. Pateat universis, quod nos „Henricus de Jutfaes, Dei gracia decanus, et capitulum „ecclesie Trajectensis, advertentes [9]), quod a longe retroactis „temporibus antecessores nostri decanus et capitulum ecclesie „nostre presentis, certis et racionabilibus ex causis tunc urgen-„tibus et ipsos ad hoc inducentibus, quedam predia, allodia, „terras, areas, census, pensiones et bona alia ejusdem eccle-„sie nostre certis prebendis nostrorum concanonicorum necnon „vicariis imperii et custodi dormitorii divisim assignarant, quas „et que singuli concanonici [10]) nostri et persone predicte pro „tempore divisim, prout prebendis ipsorum assignate et assig-

1) P. O. lasschen hier in: „legendum". 2) Uit een statuut van de provisoren der Utrechtsche kerk dd. 1288, waarvan het begin voorkomt hierna XCV 17. Het geheele statuut komt (zeer geschonden) voor achter in het HS. van het Liber camerae. fol. 142/3. — Hetzelfde citaat komt nogmaals voor hierna XCV 4. 3) Br. U. „pertinent". 4) P. O. „amministracioni". 5) Br. U. „caucione". 6) Ons HS. „libri". 7) Hier ontbreekt in alle HSS. de lijst der goederen; zij volgt hierachter onder Bijlage II. 8) Ons HS. Br. U. „collatoris". 9) Aldus O.; ons HS. Br. U. P. „advertens". 10) Br. U. P. O. „canonici".

„nata fuerant, usque ad hec tempora pro suo libito suis tem„poribus amministrarant. Quia tamen dictas causas cessare „et ex divisione et divisa singulari amministracione predictis „ex eo presertim, quod quidam antecessorum nostrorum pre„dictorum, se ab ecclesia nostra longis temporibus absentantes „et in [1]) amministracione dictorum bonorum minus provide se „gerentes, nonnulla bona sic assignata per oblivionem et „incuriam [2]) deperdita, nonnulla eciam alienata, quedam in „contractus et modos alios distracta noscuntur ac prebenda„rum nostrarum inequalis porcionum quantitas est secuta, „dicte ecclesie nostre [3]) dampnum non modicum, odii fraterni „fomitem ex [4]) inequalitate hujusmodi evenisse cognovimus „et majora dampna et pericula nobis et ecclesie nostre futura „verisimiliter formidamus, dampna reformare et periculis hujus„modi occurrere via qua possumus cupientes [5]), deliberati super „hoc ad plenum et sepius in communi, unanimiter divisionem „et assignacionem hujusmodi de hoc presenti statuto penitus „revocamus; statuentes et ordinantes, ut unus ex nobis, ad „hoc per capitulum sicut alii officiati nostri capituli [6]) deputatus, „dicta bona, prius ut premissum est divisa, et fructus pro„ventus et obvenciones eorundem singulis annis colligat et „collecta in [7]) communi capitulo reddat, necnon computum et „racionem, ut moris est, faciat de eisdem. Et eidem collec„tori in primis pro labore quatuor libras bonorum redditibus „salvis, et manentibus [8]) in quadraginta porciones divisis, inter „concanonicos [9]) nostros, vicarios imperii et custodem dormi„torii predictos juxta quantitatem stipendii cujuslibet equaliter „dividantur, et porciones non [10]) recipiencium easdem inter capitu„lares nostros, sicut hactenus actum fuisse dinoscitur, manente „sparingia, ministrentur. Salvo eo eciam quod concanonici [11]) „nostri porcionem suam quadragesimam accipient eciam si „residentes non fuerint, sicut hactenus illa [12]) bona et preben„dam foraneam accipere consueverunt. In quorum testimonium „sigillum ecclesie nostre presentibus est appensum [13]). Datum „anno Domini M. CCC. XLI. secunda die mensis Marcii".

---

1) „in" ontbreekt in Br. U. P. O. 2) Ons HS. „incuria". 3) „nostre" ontbreekt in O. 4) „ex" ontbreekt in ons HS. 5) Ons HS. „capientes". 6) P. O. „capituli nostri". 7) „in" ontbreekt in P. O. 8) Alle HSS. lasschen hier in: „et". 9) U. P. O. „canonicos". 10) „non" ontbreekt in Br. U. P. O. 11) Br. U. P. O. „canonici". 12) „illa" ontbreekt in O. 13) Br. U. „appensa".

XLII. De officio collectoris prebendarum ad fabricam decedencium [1]).

1. Ad istum pertinet colligere fructus prebendarum, quomodocumque in ecclesia vacancium, tercio et quarto anno vacacionis ipsarum, eciam [2]) fructus bonorum divisorum, licet quandoque contrarium actum sit. Et hoc notandum, quod quamvis aliquis canonicorum nostrorum ex quacumque causa in percepcione fructuum prebende sue non [3]) fuerit, ita quod prepositus et capitulum nichil ministrabant eidem, ipso tamen defuncto secundum distinctionem annotatam prepositus et capitulum omnia ministrabunt. Si canonicus, qui in plena percepcione prebende et supplementi est, in civitate Trajectensi vel extra de licencia tamen decani vel ex causis permissis de consuetudine et statutis ecclesie nostre absens decedat, habet post obitum ejus a die obitus sui per duos annos integros omnes fructus prebende sue, sicut unus vivens non capitularis, distribucionibus cotidianis et denariis convivii exceptis; idem si fuerit in percepcione prebende [4]) plene dumtaxat, habet fructus prebende dumtaxat [5]); et collector prebendarum fabrice colligit tercium et quartum annum, sicut defunctus biennium. Si vero extra civitatem sine [6]) licencia vel in casu seu causis non permissis et sic per consequens suspensus decedat, defunctus nichil capit; sed collector predictus capit totum quadriennium, sicut cessante suspensione predicta defunctus fuerat accepturus. Si vero quis, non existens in possessione [7]) plene percepcionis prebende, vel scolaris non emancipatus decedat, ille nichil capit post obitum; sed collector capit totum quadriennium. Quodsi [8]) existens in possessione [9]) plena decedat, et sic habet biennium et collector capit tercium et quartum annum. Et si provideatur de prebenda sic vacante, qui eciam decedit [10]) ante quadriennium a die vacacionis prebende sibi assignate, extunc collector tercium et quartum annum a die obitus primi capiet, et dehinc usque ad triennium a die obitus secundi decedentis capiet omnes fructus. Et istud quadriennium quandoque potest artari ad

---

1) P. O. „cedentium". 2) Br. U. P. O. „et". 3) Aldus Br. U. P. O.; „non" ontbreekt in ons HS. 4) „prebende" ontbreekt in P. O. 5) De woorden: „habet — dumtaxat" ontbreken in Br. U. P. O. 6) „sine" ontbreekt in Br. U.; in U. is het later bijgevoegd. 7) Br. U. „possione". De 4 laatste woorden ontbreken in P. O. 8) Ons HS. „Quod". 9) Br. U. „possione". 10) P. O. „decedat".

unum diem, aliquando [1]) ad plus, secundum ratam temporis, qua secundo provisum fuerit; quia si ex gracia apostolica vel alias alicui anni fructuum beneficiorum decedencium competant, forte primus vel alius, duo vel plures, et propter hoc ille, cui [2]) provisum est de prebenda, a plena percepcione prebende pro illis annis plus triennio retardetur, illi anni apostolici sibi non oberunt, quominus non obstante tali [3]) impedimento percepcionis plene, dum tamen triennium lapsum fuerit a tempore obitus illius, de cujus prebenda sibi provisum est, biennium non habebit, si aliud non obsistat. Salva semper constitucione *Suscepti regiminis* [4]), que propter difficilem exitum computacionis diverse sic est per capitulum concorditer interpretata; salva tamen apostolica auctoritate et judicio meliori, quod prebende nostre non sunt secundum solucionem decime taxate et quod ille, cui [5]) providetur de prebenda decedentis, sive decedens habuerit supplementum sive non, sive succedenti in prebenda provisum fuerit de supplemento sive non [6]), indifferenter, si succedens uti voluerit beneficio constitucionis predicte et se optulerit ad residenciam et prebende sue servicium cum effectu, omnia, que defuncto competunt intra biennium primum et ecclesie tercio anno, successor, sive fuerit scolaris sive emancipatus, capit pro media parte, et, quod aliud est [7]), distribuciones cotidianas, quas defunctus caperet, si viveret et [8]) divinis interesset, et prout ille capturus foret, capit iste successor in prebenda pro media parte, quamvis in supplemento non succedat et alteri sit de supplemento decedentis [9]) provisum, qui similiter utitur beneficio constitucionis predicte, hoc est cui est provisum de alia prebenda et de supplemento, quod alter habuit, cujus prebendam alter habet, qui fructus hujus supplementi tollit; et sic observatur. Et contingit, quod decedente canonico supplementato prebenda sua confertur uni et supplementum alteri: provisus [10]) de supplemento caret fructibus, quos tollit ille, cui non [11]) est provisum de illo, quod est contra mentem constitucionis. Contingit eciam, quod canonicus ad tempus percipit mediam prebende porcionem et postea ad tempus quartam

---

1) P. O. „quandoque". 2) Ons HS. „qui". 3) P. O. „illo". 4) Zie over de constitutio *Suscepti regiminis*: hiervoor p. 46 N. 13. 5) Ons HS. „qui". 6) De laatste 10 woorden ontbreken in P. O. 7) „est" ontbreekt in ons HS. 8) P. O. „si". 9) P. O. „de supplemento decedentis sit". 10) Br. „provisis". 11) „non" ontbreekt in P. O.

partem. De hiis annis gracie sunt statuta, que ponuntur infra *De testamentis* [1]).

2. Ad istius officium pertinet scribere in tabula ebdomadas collatorum beneficiorum minorum ecclesie nostre, juxta statutum, super hoc editum, ordinatum die Petri ad cathedram anno Domini M. CCC. XLIII.

3. Iste collector [2]) porcionem vini, defuncto in exequiis funerum, et pullos, racione prebende debitos, sibi tollit. Ad officium istius pertinet de fructibus collectis ornamentis et libris novis ecclesie providere, veteres conservare; organiste, advocato et [3]) procuratori capituli et notario de suis pensionibus in Nativitate Domini respondere. Item expensas, quas capitulum sibi injunxerit, tenetur explere.

XLIII. De officio socii prepositi nostri.

1. Istius officium est [4]) redditus [5]) prepositure ex commissione prepositi tollere, decimas vendere et ab emptoribus cauciones recipere, pecunias per prepositum nobis debitas majori nostro camerario tradere, et curam habere, ut capitulo nostro semper sit salvum [6]) de bonis prepositure quantum nobis tenetur. Et plus habet curam bonorum prepositure respectu ecclesie quam prepositi; igitur sine ipsius sciencia prepositus de bonis prepositure nichil debet disponere. Item capitulo nullum habet computum reddere, nisi preposito decedente.

XLIV. De officio computatorum.

1. Ad officium istorum pertinet considerare statuta et consuetudines ecclesie, secundum quas proventus ecclesiastici [7]) ministrantur cuilibet de ecclesia de communi, et secundum illas camerario majori et minori committere, quod secundum [8]) suam estimacionem hoc cuilibet amministrent. Isti debent esse duo de capitulo canonici; et habent de bonis minoris camere quilibet [9]) XX solidos pro salario. Isti habent pixidem, cujus habent clavem; sed minor camerarius reservat pixidem, et si quid in computacione superfuerit, quod divisionem equalem

---

1) U. „testamentibus". — Zie hierna XCIV 17, waar echter hierheen verwezen wordt. De bedoelde twee statuten staan hierna LXXVIII 29, 30. 2) Br. U. P. O. „collator"; in U. veranderd in „collector". 3) „et" ontbreekt in P. O. 4) O. „est officium". 5) Br. „reddere", veranderd in „redditus". U. „reddit", ook veranderd in „redditus". 6) O. „solutum". 7) Alle HSS. lasschen hier in: „qui". 8) „secundum" ontbreekt in P. 9) Ons HS. „cuilibet".

non patitur, in pixidem [1]) deponitur; et cum ipsis placuerit, aperitur et [2]) collectum distribuitur, de quo eciam suum salarium, si sufficit, recipere consueverunt. Ad ipsos eciam pertinet diligenter advertere, qui presentes sint in divinis. Si quis eciam ex causa legitima absens a divinis fuerit, hoc ante computacionem istis vel camerario minori insinuare habet; alioquin, si non insinuaverit, porcione carebit. Quodsi per negligenciam alicui porcionem debitam non assignaverint, hoc in alia computacione restaurabunt.

XLV. De officio conservatorum clavium [3]) sigillorum ecclesie.

1. Ad istorum officium pertinet sigilli ecclesie et contentorum in archa juxta sigillum claves custodire; et erunt quatuor: decanus unus et tres canonici capitulares, sed non thesaurarius. Iste, cum capitulum concorditer mandat, habent secundum mandatum capituli sigillare. Isti eciam non debent aliquam litteram sigillo capituli sigillare, nisi scripta fuerit de manu notarii ecclesie nostre jurati, et ipsa lecta et approbata fuerit coram capitulo. Quodsi aliquem ex eis abesse contigerit, poterit alteri de capitulo clavem suam committere; quodsi [4]) nulli commiserit et littera sigillanda dilacionem sine incommodo ecclesie non capiat, frangatur cera [5]) et restituatur, nisi tres ex eis absentes esse contingat. Isti pro sigillo nullum emolumentum capere tenebuntur.

XLVI. De officio collectoris bonorum cervisie.

1. Duplicia sunt bona cervisie: vetera, que colliguntur per camerarium majorem et [6]) in pecunia dividuntur, nova, per dominum Florencium prepositum nostrum nobis donata, que colliguntur per istum et socium suum. Et isti in principio Octobris considerare debent, ad quantam summam bona dicti Florencii se extendunt, et quot modii avene ex eis comparari possunt, et quot prebendis cervisia ministrare [7]) habet, et quot modii cuilibet prebende competere possunt, et de hoc [8]) officiatum panis certificare et cervisie, ut illam [9]) quantitatem cuilibet et non plus ministret.

---

1) Aldus Br. U. P. O.; in ons HS. ontbreken de woorden „Et si quid — pixidem". 2) Br, U. „ad", bij U gecorrigeerd in: „et". 3) P. O. voegen in: „et". 4) P. O. „quam si". 5) P. O. „sera". 6) Aldus Br. U. P. O.; „majorem et" ontbreekt in ons HS. 7) P. O. „ministrari". 8) „hoc" ontbreekt in Br. U. 9) Ons HS. „illa".

XLVII. De officio procuratorum nove fabrice.

1. Ad officium istorum pertinet providere fabrice ecclesie, tam veteris quam nove, ad conservandum et reparandum eam de bonis elemosinarum. Isti habent cum diligencia donata, legata et debita dicte fabrice exigere, colligere et dispensare. Isti nullum novum opus incipere vel vetus destruere possunt sine requisicione et consensu capituli. Isti possunt sine consensu capituli in opus fabrice debita contrahere. Isti possunt sine requisicione capituli questores alienos admittere et ab eis pecunias extorquere. Isti possunt operarios, quot velint, recipere et dimittere. Isti archilathomum sine capitulo non possunt admittere vel licenciare. Ex istis principalis habet curam fabrice, sed socii consilio in gravibus uti debet.

XLVIII. De officio archilathomi.

1. Iste sine consensu procuratoris fabrice nichil debet attemptare. Iste habet omnes lathomos [1]) et operarios, tam ligneos quam lapideos, regere, et ad nutum et instructionem ipsius operarii [2]) secundum ordinacionem ipsius [3]). Iste operarios sine consensu procuratorum [4]) predictorum non potest admittere vel dimittere. Iste debet rudera [5]) et fragmenta, tam ferri quam lapidum quam [6]) lignorum, fideliter in opus fabrice conservare, et stipendio suo contentus esse. Debet eciam manu operari, cum tempus sibi vacat. Curam habet clavium loci lapidicine et officinarum ipsius.

XLIX. De officio rectoris choralium.

1. Ad istud officium nullus deputabitur, nisi canonicus residens, qui libenter et continue chorum frequentat; et si deputatus desierit esse residens, expirat officium et alius deputabitur. De istius officio est statutum, quod ponitur supra *De eleccione* [7]).

L. De officio custodis campanarum.

1. Ad istius officium pertinet habere curam campanarum, et eas movere ad jussum et nutum thesaurarii nostri, prout

---

1) U. „lathamos". 2) Br. U. „compararii". (Wellicht te lezen: „operant"?) — „ipsius operarii" ontbreekt in P. O. 3) P. O. voegen hier in: „operari". 4) Br. U. „procuratoris". 5) Ons HS. „ruda"; Br. U. „rudam". 6) P. O. voegen hier in: „etiam". 7) Zie hiervoor V 35.

ipse [1]) thesaurarius horilogium fecerit adeptari. Rector scolarium [2]) ad requisicionem istius tenetur sibi scolares forciores adjungere ad compulsaciones, tam ad horas nostras quam ad funera, eciam extranea; in aliis pulsacionibus expensis propriis procuret sibi adjutores. Et quia ad modum pulsacionis nostrarum campanarum omnes ecclesie collegiate [3]) civitatis se habent conformare, iste diligenter precavere debet, ut in pulsando matutinas, primam, nonam et vesperas debitum tempus observet. Iste tenetur esse clericus et non bigamus, quia est noster chorisocius, installatus in sinistra parte chori; ordinem sacrum non requirit [4]) habere, tamen posset, si vellet. Funes campanarum et sagimen ad movendum campanas et ligamenta tintinnabulorum [5]) faciet expensis [6]) thesaurarii; structuras vero ligneas et ipsas campanas fieri procurator fabrice procurabit. Columbe et [7]) aves eciam, si apes [8]) forent nidificantes in turri et [9]) ecclesia nostra, ad istum [10]) pertinent. Iste pro funeribus omnibus ecclesie nostre, quociens incumbit, gratis pulsabit; pro canonici vero pulsacione ad totum funeris officium, eciam septime diei, mensurnalis et anniversarii, duodecim denarios habebit [11]). De hoc est statutum, quod ponitur infra *De sepulturis* [12]).

LI. De officio custodis ecclesie.

1, Ad istum pertinet valvas ecclesie et officinas [13]) ejus ad matutinas aperire et post matutinas claudere, et in aurora iterum aperire et in hora prandii claudere, iterum ad vesperas aperire et post completorium claudere. Ecclesiam et pavimenta ejus purgare et munda tenere [14]), candelas accendere et extinguere suo tempore, vinum, aquam et hostias celebrantibus ad missas [15]) chorales procurare, ipsis celebrantibus servire exigendo et ministrando, carbones tempore hiemis expensis [16]) thesaurarii ipsis celebrantibus exhibere, albas et manutergia, pallas, corporalia et alia linea ipsorum ministrancium eisdem expensis mundare. Et est officium clericale et chorisocius est [17]).

---

1) „ipse" ontbreekt in O. 2) Ons HS. Br. „scolarum". 3) Br. U. „colligiate", in U veranderd in: „collegiate". 4) P. O. „requiritur". 5) U. „titinabulorum". 6) Ons HS. „expensas". 7) „et" ontbreekt in P. O. 8) Ons HS. herhaalt: „et aves eciam si apes". 9) P. O. „in". 10) P. O. „ipsum". 11) P. O. voegen hier in: „et". 12) Zie hierna XCV 4. 13) Br. U. P. O. „officianas". 14) U. P. O. voegen hier in: „et". 15) P. O. „missam". 16) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „expensas". 17) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „ejus".

LII. De officio exactoris festa violancium.

1. Istud est officium laycale, et pertinet ad eum diebus Dominicis et aliis festivis, presertim Sabbatis evenientibus, in foro alienigenas [1]), vendentes butyrum, blada, cespites et hujusmodi et sic festa violantes, decano prepositi denunciare, pretextu cujus ipse [2]) duxit in usum [3]), quod ab ipsis violantibus aliquid, quantum potest cum verecundia, tamen aliquid, pecuniale emolumentum extorquere.

LIII. De officio officiati prepositi panis et cervisie.

1. Iste per capitulum eligitur, et electus preposito vel ejus socio presentatur; et cum capitulo et preposito placuerit, prepositus cum eo sicut placet de amministrando panem et cervisiam dominis convenit. Dehinc constitutus coram capitulo promittit fidelitatem et jurat [4]), prout infra *De jurejurando* [5]) continetur. Ad istum pertinet dominis panem et cervisiam, per prepositum dominis et officiatis ecclesie debitos [6]), ministrare dyatim. Si quis eciam velit habere magis annonam [7]) vel pecuniam in quantitate, quam prepositus sine fraude cum officiato convenerit, et hoc ipsi officiato in principio anni predixerit, hoc officiatus prestare tenetur, et manet officiato salarium [8]) pisture. Iste eciam non compellitur a capitulo subire aliquod officium, preter id ad quod preposito [9]) tenetur. Ad istum pertinet ministrare aquam calidam, manutergia, mensalia, pelves et cetera, que ad mandatum pauperum sunt per Adventum et Quadragesimam necessaria. Quodsi [10]) sine fraude non reperiretur Trajecti aliquis officiatus, qui vellet officium [11]) subire, prepositus tamen panem et cervisiam et premissa [12]) suis sumptibus ministrare tenetur. Quodsi officiatus, immemor sacramenti, panem et cervisiam, ut tenetur, non ministraverit, et monitus per pistorem nostrum hoc non emendaverit, correccioni decani subjacebit, qui ei pecuniariam penam imponet.

1) Br. U. „alienigeas", in U veranderd in: „alienigenas". 2) „ipse" ontbreekt in P. O. 3) Br. U. P. O. „visum", in Br. veranderd in: „in usum". 4) P. O. „juret". 5) Zie hierna LXX 19. 6) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. heeft „debitis". 7) O. „avenam". 8) Br. U. „scolarium", veranderd in „solarium". — P. „solarium". 9) Aldus P. O.; ons HS. Br. „prepositus". 10) Br. U. P. O. „quod". 11) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „officiatum". 12) Br. U. P. O. „in premissis".

LIV. De officio scriptoris absencium.

1. Ad officium istius pertinet scribere diem recessus cujusque concanonici nostri de civitate et diem adventus; et medii dies scribuntur pro absenciis, exitus et reversus non. Iste ad vocacionem capituli comparebit [1]) in computacione, et de hoc certificabit computatores; et [2]) pro salario suo capit a preposito IX modios siliginis [3]).

LV. De officio perpetuorum capellanorum ecclesie.

1. Ad istorum officium pertinet in [4]) officio sacerdotali in altariis [5]), sibi deputatis et secundum modum eis deputatum, celebrare, in horis divinis, nocturnis et diurnis cum canonicis interesse, legere et cantare [6]); statuta eciam duo, super statu ipsorum edita, jurare et servare, que sunt supra *De eleccione eorum* [7]).

LVI. De officio advocati ecclesie.

1. Iste in principio sui officii jurat, prout continetur infra *De jurejurando* [8]). Iste omnes causas capituli et ecclesiam tangentes tenetur prosequi, et pensionem recipere, sed pro singulis causis juxta quantitatem laboris sui salarium recipere. Causas vero singularium personarum, quamvis beneficia sua vel officia, que habent in ecclesia, tangentes, non tenetur prosequi, nisi velit; et si prosequatur, salarium capiet secundum arbitrium capituli ab illo, cujus causam prosequitur. Ad capitulum nostrum venire non tenetur, nisi concorditer per decanum et capitulum fuerit evocatus [9]). Uni ex ecclesia nostra contra alium assistere non debet publice vel occulte in prosecucione cause; capitulo vero contra quemcumque de ecclesia aliquid prosequentem [10]) et decano in exercicio sue jurisdiccionis contra singulos de ecclesia assistere tenetur [11]). Iste potest esse laycus; non tenetur ad judicia personaliter accedere, nisi causa necessitatis hoc postulet, quod sue solli-

---

1) Br. U. „carebit", in U. veranderd in: „comparebit"; het woord ontbreekt in P. O. 2) De woorden „et de hoc certificabit computatores et" ontbreken in U. P. O. Het laatste „et" ontbreekt in Br. 3) Aldus Br. U. P. O.; „IX modios siliginis" ontbreekt in ons HS. 4) „in" ontbreekt in Br. U. P. O. 5) Br. U. P. O. „altaribus". 6) P. O. voegen hier in: „et". 7) Zie hiervoor V 25. — Br. U. P. O. voegen hier achter: „XVIII". 8) Deze eed is in hfdst. LXX niet te vinden. 9) P. O. „advocatus". 10) Ons HS. Br. U. „prosequente"; P. O. „prosequenti". 11) Aldus Br. U. P. O.; „tenetur" ontbreekt in ons HS.

citudini relinquitur. Scriptorem suum capitulum vel is, cujus causam agit, remunerare habet. Iste non erit obligatus episcopo vel preposito vel alicui persone singulari, nisi de licencia capittuli.

LVII. De officio procuratoris ecclesie.

1. Ad officium istius pertinet in officio procuratoris agere, sicut dictum est de advocato, excepto quod iste personaliter ad judicia prosequetur.

LVIII. De officio scriptoris ecclesie.

1. Iste vices scolastici nostri [1]) supplet in scribendo litteras capituli. Iste similiter jurat ut infra *De jurejurando* [2]) ponitur. Nulla littera [3]) sigillo capituli vel decani pro capitulo sigillabitur, nisi scripta sit manu ejus; et si fuerit littera perpetua [4]), non exibit manus ejus, nisi fuerit registrata. Citaciones, moniciones et excommunicaciones contra debitores majoris et minoris camere inpetrabit et exequi faciet et suo tempore procuratori capituli presentabit. Qui procurator, si opus fuerit, pro [5]) processionibus ulterioribus advocatum adibit. Iste eciam salarium accipit juxta laborem preter pensionem.

LIX. De officiis ecclesie communibus [6]).

1. Quilibet ordinatus ad ecclesiam nostram ad [7]) officium explere habet quod sibi de communi jure incumbit; que vero de speciali statuto vel consuetudine sunt inducta, superius sunt narrata. Sed notandum est, quod prima sexta feria, que occurrit in mense Majo [8]), capitulum indici debet; et illi [9]), qui tunc presentes in capitulo fuerint, officiatos futuri anni constituent, eciam absentes a capitulo; et illi deputati incontinenti se habent [10]) intromittere de omnibus, pertinentibus ad amministracionem futuri anni. Et quicumque per capitulum nostrum deputatur ad aliquod officium, illud habet de necessitate subire; et si contumaciter contradixerit, tenetur pena [11]) decem librarum bonorum denariorum, nisi incontinenti causam

---

1) „nostri" ontbreekt in Br. U. P. O. 2) Deze eed is in hfdst. LXX niet te vinden. 3) Aldus Br. U. P. O.; „littera" ontbreekt in ons HS. 4) Ons HS. „perpetuata". 5) „pro" ontbreekt in Br. U. P. O. 6) Aldus P.; „communibus" ontbreekt in ons HS. Br. U. O. 7) P. O. „illud". 8) O. „Maji". 9) Alle HSS. hebben verkeerdelijk: „per illos". 10) P. O. „se habent". 11) Ons HS. Br. U. „penam".

racionabilem impotencie allegaverit et ad sancta Dei ewangelia [1]) coram capitulo juraverit, ipsam esse veram. Item si quis, in officio constitutus, decesserit, capitulum alium subrogąbit. Si vero a civitate Trajectensi recesserit vel alias impotens effectus fuerit, nulli committere vices suas poterit, nisi uni capitulari canonico; quod si pretermiserit, capitulum alium deputabit, scilicet si spes de propinquo non fuerit redeundi. Si tamen alteri quam capitulari [2]) commiserit, capitulum sustinere poterit, si velit. Quicumque in officio deputatus fuerit, illud personaliter amministrabit, ut status ecclesie nostre nostris canonicis innotescat. Si quis in officio sibi commisso ecclesiam dolose dampnificaverit, vel ea, que incumbunt sibi ministrare, de receptis per eum non ministraverit, subit penam, de qua est statutum infra *De prebendis* [3]).

2 [4]). Officiatus officium suum sub juramento fidelitatis, quod ecclesie prestitit, regit [5]), et ideo in officio [6]) non est arguendus ab aliquo, nisi in capitulo et capitulariter; qui contra fecerit tenetur ei de injuria. Qui eciam alteri officium suum amministrandum commiserit, non solum de dolo sed et de culpa illius respondere sicut de dolo proprio tenetur. Et idem est de officiatis non capitularibus, clericis et laycis, omnibus supradictis [7]). Cum aliquis officiatus de officio suo computat [8]), alii officiati, scilicet camerarii, collectores prebendarum decedencium et bonorum divisorum et computatores, interesse tenentur [9]). In officiatorum computacione nulli interesse licet, nisi capitularibus et servitoribus computancium vel qui ipsis officia gesserunt. Nulli officiato perpetuo ecclesie nostre licet, officium suum alteri committere vel per alium exercere sine licencia decani et capituli et consensu.

3. Et hic inseretur, quod dicitur de duodecim officiatis in Libro camere [10]):

---

1) Aldus P. O.; „ewangelia" ontbreekt in ons HS. Br. U. 2) In P. is „capitulari" veranderd in: „canonico". O. „canonico". 3) Zie hierna LXXVIII 27, 28. — „*De prebendis*" is later in P. gecorrigeerd: *De penis*. — Br. U. P. O. voegen hier achter: „CXVII". 4) P. lascht hier verkeerdelijk in een hoofd: „*De officiatis ecclesie*". 5) O. „reget". 6) Br. U. P. O. voegen hier in: „suo". 7) P. O. „predictis". 8) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. heeft: „competat". 9) Alle HSS. hebben: „teneantur". 10) Het aangehaalde citaat uit het Liber camerae ontbreekt in alle HSS. van Wstincs boek en is dus door mij overgenomen uit het HS. van het Liber camerae zelf, waar het voorkomt op fol. 3 vs. Het is zonder twijfel het in den tekst bedoelde, hoewel de inhoud niet goed in dit hoofdstuk schijnt te passen en op geheel andere toestanden wijst als de in Wstincs boek beschrevene.

„*De XII ministris ecclesie et stipendio eorum.* — Sunt enim „XII, ex hiis unus custodiet monasterium, et alter deberet „esse campanarius, sed decanus recipit beneficium ipsius. Hii „duo simul recipiunt cotidie III stopos cervisie et duas siligines. „Recipiunt eciam singulis Dominicis diebus IIII albos panes „per totum annum et in Dominica *Esto mihi* VIII, exceptis „VI, qui eveniunt in Quadragesima; et recipiunt eciam in „hiis XXI diebus IIII albos panes, scilicet in Ascensione „Domini, in die sancti Wironis, in die sancti Johannis, in „Dedicacione, in die sanctorum Petri et Pauli, in Translacione „beati Martini, in die *sancti* Ponciani, in Assumpcione sancte „Marie, in Nativitate ejus, in die sancti Gorgonii, in die sancti „Mychaelis, in die Omnium sanctorum, in die sancti Willi„brordi, in die sancti Martini, in octava ipsius, in die sancti „Andree, in Natali Domini, in Circumcisione, in Ephyphania „Domini, in die sancte Agnetis, in Purificacione. Si aliquis „istorum dierum in Dominica evenerit, tantummodo IIII „panes recipiunt. Si autem in vigilia feriarum evenerint, panes „non recipiunt, quia illi panes da(n)tur eis pro lardo. Recipiunt „eciam duas prebendas caseorum, quando pueris caseus datur. „In illis autem diebus, in quibus eis panes lardorum dantur, „caseus eis non datur.

„Tercius et quartus sunt portatores cervisie, qui duo simul „recipiunt III stopos cervisie et duas siligines singulis diebus, „et ossa collorum et caudarum in coquina; excipiuntur duo, „que dantur pro lignis assacurarum. Sextus et quintus duo „dapiferi. Septimus qui habet officium cervisie. Octavus, qui „habet officium siliginis. Nonus pistor. Et hii sex, qui simul „scripti sunt, recipiunt *cotidie* unusquisque eorum III parvos „stopos cervisie et siliginem, ponderantem VIII marcas in pas„tura, et in diebus carnium unam carnem integram. Decimus „est pincerna vini de cellario prepositi. Ille cotidie recipit „album panem et siliginem et duos magnos stopos cervisie et „unam carnem. Undecimus talis erit, qui sciat bene cognos„cere et discernere carnes dominorum et puerorum, *et ipse* „*intrabit coquinam et providebit, ne nimis sit magna nec nimis* „*parva caro dominorum et puerorum.* Illi dantur duo stopi „cervisie cotidie et unus albus panis et una caro. Duodecimus „est carpentarius: illi dantur III parvi stopi cervisie cotidie „et siligo et I caro. Datur eciam *ei* prebenda casei, quando „pueris caseus datur. *Tercius decimus est ductor asini.* Omnes

„isti duodecim habent simul in septimana II solidos, quando „dominis dantur denarii piscium; unde unusquisque eorum „recipit duos denarios pro piscibus.

„Habet enim unusquisque eorum ante Pascha duas prebendas „brasinorum et duas prebendas vornorum, et in diebus roga„cionum similiter. Dantur eciam omnibus de coquina prepositi „centum pelles ovine; inde duo campanarii non recipiunt partes, „sed unusquisque aliorum X recipit pelles, et hee pelles in „angusto dividentur.

„Octo autem ministris, scilicet duobus dapiferis et duobus „pincernis et duobus pistoribus, provisori carnium et carpen„tario, istis autem datur ad cotidianum stipendium in Pascha, „in Pentecoste, in Dedicacione, in festo sancti Martini, in „Natali Domini, unicuique eorum una caro et in Dominica „*Esto mihi* due carnes. In hiis autem suprascriptis sex festi„vitatibus VII ministris dantur VII panes ad cotidianum stipen„dium eorum, et carpentario duo panes et dimidius. Si autem „aliquis istorum dierum in vigilia evenerit feriam, nec carnes „nec panes eis dantur. In suprascriptis VI festivitatibus datur „ad coquinam dimidius panis et una caro, *(a)d cellarium cer„visie eciam (d)imidius et una caro*, *(p)istori quarta pars panis „(et) dimidia caro.*"

LX. De officio ordinarii.

1. Capitulum nostrum habet de consuetudine, quodsi episcopus vel quivis alius [1]) prelatus ecclesiasticus vel dominus temporalis nobis injurietur, quod contra eum procedere possumus sine auctoritate alicujus ad cessacionem divinorum, hoc modo: ut campane non pulsentur nisi una ad horas et sollempnitas decantacionis divinorum omittatur; fiunt tamen divina ut prius apertis januis submissa voce legendo in ecclesia.

2 [2]). Consuevit eciam contra hujusmodi injuriatores legere maledictionem, videlicet ante *Pater noster*. In missa moventur majora cymbala et chorus legit [3]) psalmum: *Quid gloriaris in malicia*. Deinde prostratis omnibus in locis suis, dyaconus in loco suo prostratus legit preces et malediccionem. Deinde sacerdos dicet: *Per omnia secula* [4]), et surgunt omnes.

---

1) Br. U. herhalen hier: „ecclesiasticus". P. O. „ecclesiasticus prelatus". 2) P. heeft hier verkeerdelijk een hoofd: „*De maledictione legenda*". 3) P. O. „leget". 4) „secula" ontbreekt in Br. U. P. O.

LXI. De majoritate et obediencia.

1. Maximus in ecclesia et primus in stallo est episcopus in latere dextro. Post eum archidyaconus noster primus in sinistro [1]) latere. Post hec [2]) decanus noster in sinistro latere. Post hec archidyaconus et prepositus sancti Salvatoris in dextro latere. Post hec [3]) archidyaconus et prepositus Embricensis, et dehinc Arnehemensis in sinistro latere. Post hec [4]) prepositus Davantriensis, et dehinc prepositus Aldenzelensis in dextro. Deinde prepositus sancti Petri [5]), et dehinc prepositus sancti Johannis, et dehinc sancte Marie in sinistro. Post hec decanus sancti Salvatoris in sinistro latere [6]). Post hec decanus sancti Petri in dextro latere. Post hec decanus sancti Johannis in sinistro latere. Post hec decanus sancte Marie in dextro latere. Post hec choriepiscopus [7]) in dextro latere. Post hec canonici omnes secundum ordinem adepcionis canonicatuum suorum et installacionis sue ad ipsos canonicatus et prebendas, hac habita distinctione: si scolaris adeptus fuerit canonicatum et prebendam et inter scolares installatus, ordinem stalli habet secundum tempus sue emancipacionis et installacionis inter emancipatos.

Si papa alicui canonicatum contulerit sub expectacione prebende et installetur ad illum, utitur stallo ipsi assignato et potest interesse processionibus secundum illum; et idem si capitulum aliquem in canonicum recipiat et stallum sibi assignet [8]). Si vero papa [9]) alicui beneficium conferri mandet et illum in canonicum recipi, si in ecclesia collegiata fuerit, prout in forma pauperum fieri consuevit, stallum consequitur juxta ordinem recepcionis. Et si talis prebenda ab eo evincitur [10]), stallus similiter aufertur, et nova recepcione opus erit et [11]) installacione, quod non est in eo, cui papa canonicatum contulit vel (quem) capitulum [12]) motu proprio in canonicum recepit [13]), quia stallus in choro racione canonicatus debetur et non racione prebende. Per ignoranciam tamen consuetudines et jus ignorancium usurpatum est, ut impetrantes canonicatus a papa stallo utuntur a tempore adepcionis prebende.

---

1) O. „dextro". 2) O. „hoc". 3) P. O. „hoc". 4) P. O. „hoc". 5) P. O. voegen hier in: „in dextro latere". 6) „latere" ontbreekt in U. P. O. 7) Br. „archisubdyaconus", later veranderd in: „choriepiscopus". 8) De woorden „et idem — assignet" ontbreken in Br. U. P. O. 9) Aldus Br. U. P. O.; „papa" ontbreekt in ons HS. 10) O. „vincitur". — P. „vincitur", waarboven eene „e" geschreven is. 11) „et" ontbreekt in Br. U. P. O. 12) Br. U. P. O. voegen in: „aliquem". 13) P. O. „recipit".

Scolaris canonicus incedit inter alios scolares non canonicos et inter scolares canonicos [1]) secundum magnitudinem longitudinis stature; licet nunc noviter sit innovatum, videlicet quod ante scolares non canonicos et inter scolares canonicos secundum tempus adepcionis prebende sue. Et istud primo fuit inductum in ecclesia nostra per Albertum de Erkel, scolarem concanonicum [2]) nostrum.

Abbas sancti Pauli in processionibus universalis ecclesie incedit immediate post decanum nostrum; et abbas sancti Laurencii immediate post choriepiscopum nostrum, nisi quando ducunt episcopum in ordine [3].)

Post canonicos incedunt custos dormitorii nostri. Deinde vicarii imperii in [4]) ecclesia nostra. Deinde vicarii imperii necnon archiepiscopi Treverensis et episcopi Trajectensis in ecclesia sancte Marie [5]). Deinde officiati nostri: pistor et carnifex. Deinde presbyteri animarum ecclesie nostre. Deinde presbyteri animarum [6]) sancti Salvatoris, deinde sancti Petri, deinde sancti Johannis, deinde sancte Marie. Deinde rectores ecclesiarum civilium Trajectensium secundum antiquitatem promocionis sue. Deinde perpetui vicarii presbyteri omnium ecclesiarum secundum antiquitatem promocionis sue. Deinde chorisocii non presbyteri dyaconi, deinde subdyaconi secundum ordinem ecclesiarum suarum. Deinde alii installati, qui non sunt in sacris, secundum tempus installacionis. Et si quis de una ecclesia ad aliam transferatur, priorem stallum deserit et novum juxta ordinem nove promocionis acquirit.

2. *Quibus subsunt decanus et alii de ecclesia* [7]). — Decanus noster et omnes archidyaconi racione archidyaconatuum suorum et choriepiscopus tenentur episcopo ad obedienciam et eis mandare et precipere potest immediate. Prepositus noster et omnes canonici nostri, eciamsi sint prelati, chorisocii et omnes clerici ecclesie nostre necnon officiati layci perpetui tenentur immediate decano nostro ad obedienciam; et ipsis immediate potest precipere et mandare [8]). Episcopus vero canonicis,

---

1) Aldus Br. U. P. O.; „et inter scolares canonicos" ontbreekt in ons HS. 2) „concanonicum" ontbreekt in Br. U. P. O. 3) P. heeft verkeerdelijk hierachter een hoofd: „*De ordine chorisociorum*". 4) Aldus O.; ons HS. Br. U. hebben: „et"; in P. ontbreekt het woord. 5) „Marie" ontbreekt in Br. 6) Aldus Br. U. P. O.; „animarum" ontbreekt in ons HS. — O. voegt hier in: „ecclesie". 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 8) Aldus Br. U. P. O. — „et mandare" ontbreekt in ons HS.

chorisociis et aliis precipere non potest, nisi ad ipsum negocium per appellacionem vel alias deferatur; sed si episcopus vel officialis suus aliquem impetere velint [1]), implorent officium decani et ille mandabit. Ymmo si episcopus vel officialis suus procederent contra canonicos vel clericos nostros, nisi per appellacionem vel negligenciam decani vel alias ad ipsum esset negocium devolutum, processus esset nullus.

3. *De rectoribus civilium ecclesiarum* [2]). — Rectores eciam civilium ecclesiarum Trajectensium tenentur decano nostro ad obedienciam. Canonici et capitulum ecclesie Bomelensis tenentur capitulo nostro ad obedienciam, juxta tenorem fundacionis [3]), quod est positum supra *De eleccione* [4]).

4. Nullus tenetur prestare episcopo vel decano nostro manualem vel juratoriam obedienciam, nisi qui ab eo recipit institucionem vel investituram alicujus beneficii vel officii. Archidyaconi vero omnes novo episcopo manualem prestare consueverunt et jurare fidelitatem et obedienciam; sic et decanus noster et choriepiscopus [5]).

5. Omnes canonici et clerici ecclesie nostre [6]) tenentur decano nostro jurare obedienciam, quod juramentum ponitur infra *De jurejurando* [7]).

6. *De inobediente decano* [8]). — Si quis non obediat decano nostro in hiis, que ad officium suum pertinent mandanda corrigenda et punienda, ille ut inobediens vitandus est in divinis. Ille ipso facto a percepcione sui beneficii, quod in ecclesia nostra optinet, est suspensus; nec suspencio illa relaxabitur, nisi satisfactionem prestiterit canonicam, puta dominis in albis vestibus incedentibus ipse nigra veste et econtra veniet ad capitulum et presente capitulo a decano veniam humiliter petet et penitenciam, a decano scilicet, si ad ipsum solum pertinet, vel ab ipso et capitulo, si ad utrosque pertinuerit, injunctam, suscipiet; et sic ad communionem admittetur. Et durante suspensione distribuciones cotidianas amittit, grossos fructus post purgacionem inobediencie recuperat, et penam sustinebit, que infra ponitur *De penis* [9]).

7. *Ab iniquo precepto appellari potest* [10]). — Si decanus vel

---

1) Br. U. P. O. „velint impetere". 2) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 3) P. O. voegen hier in: „statuti". 4) Zie hiervoor V 44. 5) U. P. O. „archisubdyaconus". De woorden „sic et decanus noster et choriepiscopus" ontbreken in Br. 6) Ons HS. „ecclesie nostre et clerici." — P. O. „et clerici nostre ecclesie". 7) Zie hierna LXX 5. 8) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 9) Zie hierna CXVI 2. 10) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

capitulum iniquum aliquid precipiant, obediatur vel appelletur, dum tale non sit preceptum, quod de sua essencia peccatum contineret.

8. *Quis dicitur inobediens* [1]. — Nullus est inobediens censendus, nisi qui se fatetur inobedientem, vel aperta malicia contra disciplinam ecclesie rebellat, vel de inobediencia per decanum in capitulo convictus et condempnatus fuerit, vel a civitate Trajectensi sine licencia recesserit, vel alias mandatum juris injunctum [2] per decanum contumaciter recipere contradicit [3]. Sed in omni inobediencia [4] hoc est observandum, quod dissimulacione decani et capituli aboletur.

9. *De eodem* [5]. — Qui facit contra disciplinam et mores ecclesie non censetur inobediens, si penitenciam et satisfaccionem, sibi propter hoc injunctam, humiliter recipit et adimplet; quodsi dissimulatur per decanum, non est inobediens censendus.

10. *Nemo recusare potest* [6]. — Decanus et capitulum possunt in virtute obediencie precipere cuilibet de ecclesia, ut in negociis ecclesie proficiscatur et expediat [7] ea ad quemcumque remotum locum. Excusacio tamen legitima cum juramento admittitur.

LXII. De treuga et pace tenenda inter canonicos [8].

1. Si dissencio oriatur inter aliquos de ecclesia nostra, decanus interponere se debet ad reformacionem pacis et recipere treugas ab ipsis et per se pacem componere, si possit; alioquin per ordinacionem capituli. Et quicumque ad mandatum decani treugas dare recusaverit, est ut inobediens censendus et puniendus, decano hoc non dissimulante [9]. Et qui pacem ordinatam et pronunciatam non servaverit, est similiter inobediens censendus. Si a capitulo inter capitulares et capitulariter verba aliqua injuriosa proferantur, illa leviter non trahentur ad injuriam; et illa discordia ad concordiam per alios capitulares reducetur, antequam capitulum exeatur; et illa verba sicut secretum capittuli celabuntur.

---

1) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 2) P. O. voegen hier in: „sibi". 3) Br. U. P. O. „contradixit". 4) P. O. „obediencia". 5) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 6) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 7) Ons HS. „expediet". 8) De woorden „tenenda inter canonicos" komen alleen in P. voor. 9) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. heeft: „dissimulat".

LXIII. De postulando.

1. Si quis canonicorum vel clericorum ecclesie nostre in jure peritus fuerit vel causarum noverit exercicium, potest compelli per decanum et capitulum nostrum, cum ecclesie necessitas [1]) incumbit, pro ipsa ecclesia sine salario postulare [2]); pro causis singularium personarum compelli non potest, eciam pro salario. Si quis canonicorum, chorisociorum vel clericorum ecclesie contra ecclesiam nostram pro quocumque vel contra prelatos vel canonicos nostros pro personis extraneis ab ecclesia nostra postulaverit, est suspensus a beneficio, quod habet in ecclesia nostra. De hoc tangitur in juramento canonici [3]). Potest tamen contra privatas personas dare consilium, sed non contra ecclesiam; quod si fecerit, eciam est suspensus. Quicumque canonicorum vel clericorum ecclesie nostre, de bonis ecclesie nostre in studio sustentatus, ad juris scienciam pervenerit, nullo tempore, eciamsi beneficium suum in ecclesia nostra dimiserit, poterit contra ecclesiam nostram postulare vel consilium dare; quodsi fecerit est perjurus, quia nullus chorisociorum ad studium dimittitur, nisi hujusmodi prestiterit juramentum; canonicus eciam ire non poterit, nisi prius ecclesie nostre [4]) fidelitatem juraverit. Qui in alia ecclesia beneficiatus est [5]) vel ab alia beneficium optinet, excusatur a postulando contra illam; similiter et contra conjunctas personas.

LXIV. De procuratoribus.

1. Ad negocia nostra potest quilibet de ecclesia nostra per decanum et capitulum deputari invitus et sine salario. Excusacio [6]) tamen legitima admittitur cum juramento: impedimentum videlicet rei familiaris, necessitas corporalis et similes. Ad lites vero nullus canonicorum vel clericorum ecclesie nostre compelli potest invitus. Qui procuracionem contra ecclesiam exercuerit, suspensus est, sicut in postulante; idem si contra singulares personas ecclesie nostre pro extraneo; honestum est eciam, si abstineat pro quocumque. In omnibus negociis capitularibus, preterquam in eleccionibus et provisionibus beneficiorum, canonici nostri possunt sine [7]) aliqua juris sollempnitate, dum tamen ipsi ad hoc vocandi sint, uni ex capitulo

---

1) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „necessitatis". 2) Aldus Br. U.; ons HS. P. O. „postulando". 3) Zie hierna LXX 10. 4) Aldus Br. U. P. O.; „nostre" ontbreekt in ons HS. 5) „est" ontbreekt in P. O. 6) Ons HS. „excusa". 7) Aldus Br. U. P. O.; „sine" ontbreekt in ons HS.

vices suas committere; et ille debet admitti. Et creditur nostro canonico, dicenti vices alterius se habere, donec ille contradicat. Quod hic pretermittitur [1]) est infra *De clericis non residentibus* [2]).

LXV. De metu.

1. Si quis in civitate residens asseruerit, se propter metum non audere ad ecclesiam accedere, si presumpsiones contra eum non sint, super hoc creditur ei simplici suo verbo. Si vero presumpciones contra eum sint, puta quia ambulat quandoque publice in plateis, non creditur ei sine expressione metus cum juramento. Qui propter metum abest, non vocabitur per capitulum, nisi in domo sua claustrali; quam si non habuerit, nusquam nisi in capitulo, ubi dimittat procuratorem, si velit; quia capitulum divinare non tenetur, ubi sit absens ab ecclesia.

LXVI. De restitucionibus in integrum.

1. Si cui fructus beneficii sui quomodocumque sint subtracti, et ille postea ex causa legitima probaverit et optinuerit restitucionem in integrum, restituitur ad percepcionem grossorum fructuum, sed non distribucionem cotidianarum, nisi computatoribus possit dolus vel negligencia imputari; quia si per illorum dolum vel negligenciam actum foret, ipse restituitur ad omnes.

2. Si quis dimiserit beneficium vel officium, quod habet in ecclesia nostra, quacumque causa, et postea ex causa sine nova provisione restitutus fuerit ad illud, ipsum beneficium vel officium consequitur in omni eo [3]) statu et stallo et jure, sicut ipsum dimisit, exceptis fructibus medii temporis, qui cedunt ecclesie in quantum possessor medii temporis tenetur ad restitucionem.

LXVII. De alienacione mutandi judicium.

1. Non licet alicui canonico, prelato vel clerico ecclesie nostre causam, quam habet contra ecclesiam nostram vel aliquem de ecclesia nostra canonicum, clericum vel scolarem, cedere alicui in ecclesia vel extra ecclesiam. Nec licet eisdem reci-

---

1) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „premittitur". 2) Zie hierna LXXIX 6? 3) P. „eodem"; in Br. is „eo" later ingeschreven.

pere cessionem alicujus cause, quam habet extraneus aliquis contra ecclesiam nostram vel aliquem de ecclesia, nec hujusmodi causam emere vel vendere vel in se recipere vel transferre quovis modo.

LXVIII. De arbitris.

1. Si quis, habens causam coram capitulo contra aliquem de ecclesia, sine licencia capituli dimisso judicio ad arbitros ierit, si reversus de arbitris iterum de illa causa judicium petat, non audietur; nec si sentenciam arbitrorum per capitulum exequi mandaverit, non audietur. Secus si de licencia capituli ad arbitros ierit vel, lite non mota coram capitulo, ad arbitros iverit.

2. De quacumque causa, coram capitulo mota, partes possunt ire ad arbitros invito capitulo, salvo jure ecclesie, si de jure ecclesie tangatur [1]) in causa.

LXIX. De judiciis et foro competenti.

1. Si quis habet causam contra aliquem prelatum, canonicum, chorisocium vel clericum aut officiatum perpetuum laycum ecclesie nostre, decanum nostrum adeat et de ipso querimoniam deponat, vel si contra decanum, seniorem canonicum promocione capitularem presentem adeat. Decanus vero, audita querimonia, reum [2]) coram capitulo ad diem competentem per nuncium capituli, responsurum tali conquerenti, vocari faciat [3]). Si primo vocatus venerit, procedetur; alioquin, si non venerit: quamvis decanus ejus contumaciam punire possit penali imposicione, non tamen in causa procedere potest, (et) ipsum citari faciet [4]), ut prius, secundo. Quodsi tunc venerit, procedetur; alioquin, quamvis decanus ejus contumaciam punire poterit, non tamen in causa procedere potest, et citabitur, ut prius, tercio. Quodsi tunc comparuerit sive non comparuerit, procedetur in causa, eciam ad decisionem cause, sine aliqua ulteriori citacione ad aliquem actum.

2. *De citacione* [5]). — Citandus citabitur per nuncium capituli ex mandato decani, in ecclesia tempore mandati si fuerit presens [6]). Si non fuerit presens in ecclesia, citabitur coram

---

1) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „tangantur". 2) Ons HS. Br. U. „rerum", in U. veranderd in: „reum". 3) Ons HS. „facit". 4) P. O. „faciat". 5) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 6) De woorden „si fuerit presens" ontbreken in Br. U. P. O.

familia sua in domo sua claustrali, si quam habet; quam si non habuerit, citabitur publice in ecclesia proposito edicto, nec nuncius alibi tenetur eum querere, nisi fuerit scolaris, quem habet querere in scolis [1]), campanarius in campanili, officiatum [2]) in officina sua.

3. *Absens de licencia non citabitur* [3]). — Absens a civitate ex mandato episcopi, prepositi vel capituli in negociis ipsorum vel ecclesie, durante absencia non potest conveniri; et si [4]) conventus fuerit et [5]) hujusmodi absencia supervenerit, judicium usque ad adventum absentis quiescet. Absens vero ex quacumque alia causa potest [6]) conveniri et defendere se tenetur per procuratorem; et si procuratorem non dimiserit vel mortuus vel absens fuerit procurator, vel si nullus procuratorium ejus [7]) recipere voluerit vel ausus fuerit, nichilominus in causa ad sentenciam procedetur, salva semper procuratori dilacione competenti ad deliberandum de statu cause cum absente. Equum est tamen, ut capitulum tali absenti [8]) indefenso ad illam causam curatorem assignet, quem sub expensis beneficii absentis ad hoc, si velit, compellet invitum; qui eciam jurabit ut infra *De jurejurando* [9]).

4. *Capitulum potest recusari de suspicione* [10]). — Si vocatus capitulum sibi suspectum asserat sine expressione suspicionis cause, si juraverit, auditur et capitulum sibi judicem delegabit, quem tamen cum expressione cause non poterit recusare, ut sit finis licium [11]).

5. Reus, in judicio conventus, in opcione habet, an velit secundum consuetudinem capituli ibidem juri [12]) stare, an ad ordinarium episcopum remitti. Item qui est de foro capituli nostri, si conveniatur coram ordinario, [13]) potest declinare forum ordinarii; sed [14]) si velit ibi litigare, [15]) ad requisicionem ordinarii capitulum ordinarii sentenciam exequetur. Si quis eciam clericorum nostrorum beneficium aliud extra ecclesiam nostram habuerit, cujus occasione judicium aliud sortitur,

---

1) De woorden „quem — scolis" ontbreken in Br. 2) Br. „officiant". 3) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 4) Br. U. P. O. voegen hier in: „non". 5) Alle HSS. lezen hier: „in". 6) Aldus P. O.; „potest" ontbreekt in ons HS. Br. U. 7) P. O. „ejus procuratorium". 8) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „absente". 9) Zie hierna LXX 27. 10) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 11) Br. U. P. „litum". 12) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „jure". 13) Br. U. P. O. voegen hier in: „non"; in ons HS. is het woord uitgekrabd. 14) „sed" is in ons HS. later bijgevoegd. 15) Br. U. P. O. lasschen hier in: „et"; in ons HS. is het woord uitgekrabd.

si [1]) conveniatur coram illo super negocio, quod nostram ecclesiam vel disciplinam vel beneficium, quod habet in ecclesia nostra, non contingit nec ex eo causam habet, non potest propter hoc judicis illius forum declinare. Si autem super negocio, cujus [2]) capituli nostri est jurisdiccio, conveniatur coram ordinario, et ille forum declinet et ad nos remittatur, ille remittens terminum finicionis cause nobis prefigere non potest; et si de facto prefixerit, prefixio nulla est. Si tamen capitulum nostrum in exhibenda justicia fuerit negligens, actor superiorem in hoc, videlicet episcopum vel officialem suum, per modum querele de negligencia vel appellacionis [3]) a denegata justicia adire potest et causam prosequi.

6. *De contumacia actoris* [4]). — Presens reus in capitulo comparens, actore non comparente, propter hoc non absolvitur ab impeticione; sed absens in hoc punietur, quod in illa causa amplius de negligencia vel desidia capitulo in exhibenda justicia conqueri non potest; sed non minus capitulum in omnem eventum tenetur cuilibet [5]) justiciam exhibere, salvo reo presenti [6]), si quas racione absencie actoris expensas vel [7]) interesse sustinuerit, quod ad hoc refundet antequam audiatur.

7. *Quando competit reo recusacio* [8]). — Si conventus et actor presentes sint [9]), petes [10]) ab actore, an petat sibi per capitulum justiciam fieri de tali in tali causa. Si dicet „sic”, si velit; si dicat quod „non”, conventus de tali causa per capitulum non absolvetur diffinitive. Si reus interrogatus, an coram capitulo velit tali de tali causa respondere et dicat „non”, committetur ordinario; si dicat „sic”, amplius non potest capitulum recusare.

8. *De causis tractandis coram capitulo* [11]). — Si actor edita peticione sua oretenus coram capitulo petat sibi justiciam fieri, reus, si velit, potest petere [12]), ut edatur in scriptis, ad quod actor tenetur infra tempus, a capitulo prefigendum. Edita actione, capitulum similiter sine omni judiciorum strepitu vel advocatorum altricacione et eciam sine scriptura, nisi altera parcium contradicat, causam incontinenti diffiniet. si

---

1) Br. U. P. O. voegen hier in: „non”, wat in Br. met dezelfde hand is doorgehaald. 2) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „quis”. 3) P. O. „appellacionem”. 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „quilibet”. 6) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „presente”. 7) P. O. „cum”. 8) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 9) P. O. „fuerint”. 10) Br. „petes”, veranderd in: „petet”. — U. „petet”. — P. O. „petat”. 11) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 12) Ons HS. Br. U. herhalen hier: „si velit”.

possit, videlicet si reus sine dilacione incontinenti velit negare petita vel confiteri. Et si neget, expurgabit se incontinenti proprio juramento, nisi actor probare per sigillum decani vel vices ipsius gerentis vel instrumentum publicum vel sigillum rei vel per testes, in ecclesia nostra beneficiatos vel installatos, et non aliunde assumptos testes possit et velit intencionem suam; ad quam probandam dilacionem habebit. Si vero confiteatur, precipiet sibi capitulum, quod satisfaciat infra certum tempus. Si fuerit actio civilis, si injuria, fiat satisfaccio secundum [1]) arbitrium capituli. Si vero reus incontinenti [2]) nolit respondere, petat inducias et dabuntur sibi quatuordecim dierum. Illo termino veniente, potest respondere, si velit; alioquin ipsi petenti dantur inducie iterum quatuordecim dierum. Illo termino veniente, potest respondere, si velit, ut prius [3]), et determinabitur causa acsi primo [4]) die respondisset; alioquin ipsi petenti dabitur tercia dilacio quatuordecim dierum. Quo termino adveniente, nisi tunc responderit, punitur [5]) ut contumax; et tunc habet respondere necesse. Et si confiteatur, procedetur ut prius; si negaverit, in opcione actoris est dumtaxat, an velit probaciones quascumque, eciam per alios quam per beneficiatos in ecclesia nostra vel installatos, facere ad fundandum intencionem suam, an quod reus super petitis expurget se juramento. Quod juramentum si reus subire recusaverit, habetur pro convicto; quam [6]) necessitatem reus non habuisset, si primo die respondisset vel secundo die affirmando vel negando. Si vero in tercia dilacione non comparuerit, actor habet in opcione, an velit probacionem subire an sub juramento proprio quod petit affirmare; et sic reus habebitur pro convicto. Si quis vero officiatus, ad distribuendum fructus prebendarum per capitulum deputatus, dixerit se fratri porcionem suam tradidisse [7]), illo negante, et de hoc coram capitulo questio oriatur, super hoc indistincte statur juramento officiati; ille tamen juramentum malicie prestabit prius, si officiatus hoc requirat; quodsi prestare noluerit, stabitur simplici verbo officiati.

9. Si vero reus conventus prima secunda vel tercia die proposuerit, quod actorem velit reconvenire vel quod actor caveat sibi de refundendis expensis et de ratihabicione judicati

---

1) Br. „sed". 2) „incontinenti" ontbreekt in P. O. 3) P. O. „ut prius, si velit". 4) P. O. „prima". 5) P. O. „puniatur". 6) Ons HS. „quod". 7) Ons HS. „tradisse".

et de stando juri, reus non tenetur respondere donec actor, si fuerit extraneus, hoc est in ecclesia nostra non beneficiatus, per fidejussores vel pignora caverit [1]) reo de stando juri, refundendis [2]) expensis, ratihabicione et judicato solvendo, si durante judicio inchoato velit eum reconvenire ad summam per capitulum moderandam.

10. In judicio capitulari nec litis contestacio nec calumpnie juramentum exigi consuevit. Si tamen partes consenciant et petant, sollempnitas observabitur judiciorum; et tunc capitulum ad causam delegatam dare consuevit capitularem canonicum [3]) vel alium clericum ecclesie nostre, quem velit capitulum.

11. Si decanus, requisitus tercio cum debitis temporum intersticiis non minus triduo, justiciam facere de subdito [4]) recusaverit vel negligenter obmiserit [5]) talem, qualem capitulum facere consuevit, conquerens potest ordinarium episcopum vel officialem suum adire et justiciam prosequi; nec conventus coram episcopo potest judicium declinare, nec senior canonicus decano presente potest ipsius negligenciam supplere; secus si decanus a civitate absens foret. Et hoc in omni negocio observatur, ut senior canonicus capitularis absente decano ejus vices supplere habeat; sed nequaquam in civitate ipso presente.

12. Non licet alicui de ecclesia nostra aliquem, in ecclesia nostra beneficiatum vel installatum, vel scolarem vel officiatum perpetuum convenire coram aliquo judice de quocumque claustrali negocio, nisi coram decano et capitulo, nisi ab illorum [6]) judicio recessum fuerit de consensu parcium et capituli vel per appellacionem vel justicie denegacionem. Et quid sit negocium claustrale, dicitur infra *De jurejurando* in juramento canonici [7]).

13. *De dilacionibus* [8]). — Omnes dilaciones sunt quatuordecim dierum, tam actori quam reo quam capitulo quam inventoribus sentenciarum indulgende; sive detur dilacio in quam [9]), sive infra quam. Et si terminus in quam [10]) incidat in diem feriatum, ipso facto sine aliqua assignacione differtur usque

---

1) Ons HS. Br. U. „camere". — P. O. „cavere". 2) Ons HS. „refundendi". 3) „canonicum" ontbreekt in Br. U. P. O. 4) P. „de subito", veranderd in: „subdito". — O. „decanus subito". 5) P O. „omiserit". 6) P. O. „eorum". 7) Ons HS. „canonico". Zie hierna LXX 10 (waar echter de beloofde definitie ontbreekt). 8) Dit hoofd komt alleen in ons HS. voor. 9) Aldus Br. U.; P. O. „qua". — „sive detur dilacio in quam" ontbreekt in ons HS. 10) U. P. O. „qua".

in diem sequentem non feriatum; et ab illo sequenti die item [1]) dies quatuordecim computantur, non a die assignata.

14. Si conventus actorem durante convencionis judicio reconveniat, quod potest actorem [2]), ipse actor habebit tot dilaciones sicut reus habuit vel habere potuisset, si voluisset. Et eodem modo decidetur et procedetur in causa reconvencionis, sicut supra dictum est in causa convencionis [3]). Et causa convencionis et reconvencionis non debet una sentencia, hoc est eodem tempore, terminari de necessitate; sed que causa minorem requisicionem desiderat primo terminatur, et deinde alia, nec obstante quod, cum una terminata sit, nichilominus in alia procedetur.

15. *De impedimento capituli* [4]). — Si ex causa die assignata, capitulum cause, coram capitulo mote, interesse non possit, super hoc creditur assercioni decani; et tunc die sequenti procedetur, que non incidit in feriatam.

16. *Judicia fient cum lumine diei* [5]). — Omnia judicia capitularia tractari debent in domo capitulari, antequam sol cedat a meridie.

17. *De feriis* [6]). — In tractandis causis coram capitulo non sunt ferie ulle, nisi dumtaxat dies, que ob [7]) honorem Dei et sanctorum ipsius a populo sollempniter celebrantur et celebres habentur, et a die Palmarum usque ad octavas Pasche.

18. *De contumacia* [8]). — Si reus contumaciter citatus non comparuerit vel mandato decani et capituli non obtemperaverit, decanus cum consensu capituli tunc presencium illam contumaciam puniet, prout ipsis expedire videtur, salvis semper actori expensis, circa contumaciam per eum factis. Et puniet precipiendo, quod emunitatem ecclesie non exeat usque in tempus, vel ut jejunet certo modo, vel ut divinis certis et certo modo intersit. Quibus preceptis si non obedierit, inobediens est per decanum et capitulum reputandus; quo facto ipse suspensus est a percepcione beneficii, quod habet in ecclesia. Si eciam tanta fuerit contumacia et inobediencia, quod maxima censeatur, injungendum est, ut stet in rota; et quis sit modus standi in rota, dicitur [9]) infra *De penis* [10]).

---

1) O. „iterum". 2) „actorem" ontbreekt in O. De zin is blijkbaar bedorven. 3) Br. U. „reconvencionis", in U. gecorrigeerd in „convencionis". 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 6) Dit hoofd ontbreekt in Br. U. O. 7) Ons HS. „ab". 8) Dit hoofd ontbreekt in Br. U. O. 9) P. O. „dicetur". 10) Zie hierna CXVI 2.

Et si noluerit omnino obtemperare, demum capitulum cum decano privabit eum beneficio, si fuerit inferior canonico; si fuerit canonicus, adeundus est episcopus, ut de consilio decani et capituli privet eundem.

19. Si actor contumaciter non comparuerit, reus observancia [1]) judicii absolvitur, salvis reo expensis. Et si iterum reum [2]) velit convenire, prius satisfaciet [3]) de expensis.

20. Sive actor sive reus edita peticione ad diem assignatam non comparuerit, non obstante absencia alterius ad peticionem unius presentis [4]) proceditur in causa, acsi presens esset adversarius, nulla de litis contestacione habita differencia.

21. *De probacionibus et testibus* [5]). — Si actor ad probaciones se converterit, tunc utraque pars de calumpnia jurabit; et poterit uti posicionibus, si velit; et reus respondebit incontinenti nec deliberatorias inducias habebit, eciamsi per procuratorem se defendat. Nec actor contra reum aliquibus uti probacionibus poterit, nisi instrumentis publicis vel litteris, sigillo capituli nostri vel decani vel vices decani gerentis vel proprie rei sigillatis; nec testibus aliquibus convinci potest, nisi canonicis et presbyteris ecclesie nostre [6]) chorisociis. Nec alie probaciones vel testes admittendi sunt; et si admissi fuerint, non judicabitur secundum illos, nisi reus hoc beneficio renunciaverit expresse vel nisi reus juramento se expurgare noluerit vel referre: tunc enim actor communibus juris probacionibus uti potest. Horum eciam testimonium valet, eciamsi non jurati deponant, nisi reus ipsorum juramentum exegerit: tunc non valet testimonium, nisi jurati deponant [7]). Potest eciam capitulum in communi eorum testimonium sine scriptis recipere, vel auditori, cui velint, audiendos [8]) et in scriptis redigendos [9]) committere. Reus eciam contra testes predictos, hoc est contra personas eorum, nichil potest opponere, nisi inimicicias apertas, vel quod lucrum et victoria [10]) cause ad eum pertineat, vel inobediencia. In causa scolaris potest conscolaris [11]) testimonium perhibere, contra quod testimonium non admittitur expurgacio.

---

1) „observancia" ontbreekt in Br. U. P. O.; in P. is met latere hand bijgevoegd: „ab instancia". 2) „reum" ontbreekt in Br. U. P. O. 3) P. O. „satisfaciat". 4) „presentis" ontbreekt in U. P. O. 5) Dit hoofd komt alleen in ons HS. voor. P. heeft hier een hoofd: „*Quibus probacionibus utendum est*". 6) „nostre" ontbreekt in O. 7) Aldus Br. U. P. O. De woorden „nisi reus — deponant" ontbreken in ons HS. 8) P. O. „audiendum". 9) P. O. „redigendum". 10) Br. U. „victoriam". 11) Ons HS. Br. U. „conscolare".

22. *De probacionibus utendis* [1]). — Reus vero, conventus ab aliquo, qui non est beneficiatus in ecclesia nostra, qui actorem reconvenit vel probacionem proponit, potest uti quibuscumque probacionibus et testibus a jure approbatis. Ipse reconventus potest eciam contra quascumque probaciones et testes reconvenientis uti excepcionibus et defensionibus, de jure communi competentibus; nec valet eorum [2]) testimonium, si non jurati deponant, nisi ab utraque parte juramentum remittatur expresse. Juramentum vero testis ponitur infra *De jurejurando* [3]).

23. *De testibus compellendis* [4]). — Testes de ecclesia nostra producendos decanus et capitulum habent ad perhibendum testimonium compellere, sicut contumacem; alios vero testes, qui non sunt de ecclesia nostra, habent compellere sui ordinarii, in juris subsidium per decanum nostrum et capitulum [5]) invitati. Et si probaturus testes non potest habere, quia nolunt contumaciter testimonium perhibere vel alias sunt impotentes [6]) vel absentes, succumbet et sibi ipsi imputet.

24. *De nuncio jurato* [7]). — Nuncio capituli jurato et cuilibet officiato ecclesie jurato in hiis, que tangunt sui officii exercicium, sine juramento et aliis probacionibus creditur et stari consuevit; secus si juratus non esset vel officium nomine alterius exerceret vel ad officium suum [8]) non pertineret. Modus [9]) juramenti testium compurgatorum et modus compurgandi ponitur infra *De purgacione canonica* [10]).

25. *De presumpcionibus* [11]). — Presumpciones, quantumcumque vehementes, non sufficiunt ad condempnacionem alicujus conventi coram decano et capitulo, nisi fuerint presumpciones juris et de jure: ut si canonicus ducat uxorem vel fiat miles, presumitur quod canonicatui renunciat [12]) et prebende, vel [13]) si rumpat litteras obligatorias, presumitur debitum remisisse.

LXX. De jurejurando [14]).

1. *De juramento episcopi post eleccionem* [15]). — Juramentum,

---

1) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 2) Aldus Br. U. P. O.; „eorum" ontbreekt in ons HS. 3) Zie hierna LXX 31. 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) P. O. „et capitulum nostrum". 6) Aldus O.; ons HS. Br. U. P. „imponentes". 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 8) „suum" ontbreekt in Br. U. P. O. 9) Br. U. P. O. voegen hier in: „vero". 10) Zie hierna LXX 30. 11) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 12) P. „renunat". 13) Br. U. P. O. „et". 14) Dit hoofd komt alleen in ons HS. voor; het wordt echter herhaaldelijk geciteerd hiervoor V 6, X 3, XV 1, LIII 1, LVIII 1. 15) Dit hoofd ontbreekt in Br. U. O. — P. „*Juramentum episcopi*".

quod prestat episcopus, in domo capitulari [1]) presente universali ecclesia Trajectensi et laycis omnibus exclusis, in [2]) domo nostra capitulari recipiente decano nostro vel ipso absente seniore canonico nostro [3]) capitulari est tale: „Jura ecclesie „mee conservabo illibata, libertatem eleccionis, hactenus habi„tam et observatam per dyocesim Trajectensem, numquam „infringam nec infringi permittam. Nulla importuna peticione „ecclesias gravabo vel gravari permittam. Res ecclesie et „quascumque possessiones, a predecessoribus meis ad me de„volutas, nullatenus alienabo sine communi consilio et expresso „consensu priorum et cleri. Nulla bella movebo sine consilio „priorum et cleri. Nulli potenti promittam vel jurabo, auxilio „ei assistere contra aliquem hominem vel ministerialem ecclesie, „quamdiu voluerit parere juri vel [4]) consilio. Et hec fideliter „et firmiter observabo. Sic me Deus adjuvet et omnes sancti, „fidesque sanctorum ewangeliorum".

2. *Juramentum prepositi Trajectensis in sua novitate* [5]). — „Ego „N. prepositus Majoris [6]) ecclesie Trajectensis per hec sancta „ewangelia, que manibus meis tango, juro, quod jura ecclesie „mee Majoris [6]) Trajectensis et libertatem ipsius pro posse „meo conservabo. Honestas consuetudines hactenus conser„vatas observabo. Prebendas canonicorum ipsis canonicis et „aliis officiatis ecclesie, quibus teneor, quantum ad me spectat, „certis temporibus sine diminucione et sine protractione ammi„nistrabo. Vocatus ad capitulum a decano meo et capitulo „veniam, nisi prepeditus fuero legitima prepedicione. Bona „ecclesie mee nunc habita et in posterum habenda non alie„nabo, alienata pro posse meo recuperabo. Temporales juris„dicciones nemini in pactum concedam nec alienabo sine „consilio et consensu decani et capituli mei, nec ibidem judi„cem ecclesie mee dampnosum statuam. Decanum et capitulum „et bona capituli in jure suo pro posse meo conservabo. „Vasallos et ministeriales liberos non dimittam, bona preposi„ture de novo non infeodabo, municiones in bonis preposciture „aut capituli sine consensu capituli non edificabo, bona ad „capitulum spectancia mihi non usurpabo. Sic me Deus ad„juvet et sancta hec [7]) ewangelia."

---

1) Br. U. „capituli". 2) O. „de". 3) „nostro" ontbreekt in Br. U. P. O.; ons HS. leest: „nostri". 4) P. O. „et". 5) Dit hoofd ontbreekt in Br. U. O.; P. heeft alleen: „*Juramentum prepositi*". 6) „Majoris" ontbreekt in U. P. O.; in Br. stond het woord, maar is het uitgeschrapt. 7) Br. U. P. O. voegen hier in: „Dei".

3. *Juramentum quod prestet prepositus episcopo*[1]. — Juramentum, quod prestat prepositus noster episcopo in confirmacione sua: „Juro ad hec sancta Dei ewangelia, quod ex hac „die inantea, quamdiu preposituram et archidyaconatum Tra„jectensem tenuero, salvo juramento, quod decano, capitulo „et ecclesie mee Trajectensi prestiti, ero obediens domino N. „episcopo Trajectensi et suis successoribus episcopis, canonice „intrantibus, ipsique[2], ipsis et ecclesie Trajectensi ero fidelis, „et quod officium, res et jura prepositure et archidyaconatus „mei Trajectensis secundum jura et antiquas consuetudines[3] „conservabo, ministrabo et defendam, et quod bona earundem[4] „non alienabo et jura alienata et distracta revocabo[5] juxta „posse et nosse. Sic me Deus adjuvet et hec sancta Dei „ewangelia".

Et si episcopus plura capitula vellet juramento interponere, prepositus non tenetur[6].

4. *De juramento decani*[7]. — Juramentum, quod prestat decanus noster in confirmacione sua: „Juro ad hec sancta Dei „ewangelia, quod ex hac die inantea, quamdiu decanatum „ecclesie Trajectensis tenuero, ero obediens domino N. epi„scopo Trajectensi et suis successoribus episcopis, canonice „intrantibus, ipsique et ipsis ero fidelis, dum tamen michi „nomine decanatus mei Trajectensis pareant ut tenentur. Eccle„sieque mee Trajectensi ero fidelis. Res quoque et jura „decanatus mei predicti, curam ecclesie mee ac amministraci„onem[8] mihi commissam secundum jus et antiquas consuetu„dines conservabo, ministrabo et defendam. Et quod eadem „bona et jura non alienabo. alienata eciam et distracta revo„cabo juxta posse et nosse. In ecclesia Trajectensi continuam „faciam residenciam, nisi necessitate, statuto vel[9] consuetudine „ecclesie vel licencia eorum, ad quos id pertinebit, excusatus „me absentem. Sic me Deus adjuvet et hec sancta Dei „ewangelia".

5. *Juramentum, quod canonici et alii prestant decano*[10]. — Fidelitatem et obedienciam manualem canonici omnes et socii

---

1) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 2) „ipsique" ontbreekt in P. O. 3) P. O. „consuetudines antiquas". 4) O. „eorundem". 5) Aldus Br. U. P. O.; de woorden „ministrabo — revocabo" ontbreken in ons HS. 6) Deze alinea ontbreekt in ons HS. 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 8) U. P. O. „ministracionem". 9) Br. U. P. O. „et". 10) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

et clerici ecclesie tenentur prestare decano sub hac forma. In choro vel capitulo canonici secundum ordinem et post hoc presbyteri et clerici conjunctis manibus, in manus decani positis, dicent: „Tibi, pater! promitto obedienciam et reverenciam, „quam [1]) teneor secundum ecclesie nostre canonicam disci„plinam".

6. *Juramentum choriepiscopi* [2]). — Juramentum, quod prestat choriepiscopus in provisione sui choriepiscopatus: „Juro ad hec sancta Dei ewangelia, quod ex hac die in„antea, quamdiu choriepiscopatum tenuero in ecclesia Trajec„tensi, salvo juramento, quod prestiti decano capitulo et „ecclesie mee Trajectensi, ero obediens domino N. episcopo „Trajectensi et successoribus suis, canonice intrantibus, ipsi „ipsisque et ecclesie mee Trajectensi ero fidelis. Officium, „res quoque et jura choriepiscopatus mei Trajectensis secundum „jura et antiquas consuetudines conservabo, ministrabo et „defendam. Et quod bona et jura ejusdem choriepiscopatus „non distraham neque alienabo, distracta quoque et alienata „pro posse et nosse recuperabo. Sic me Deus adjuvet et hec „sancta Dei ewangelia".

7. *Juramentum thesaurarii et aliorum* [3]). — Juramentum, quod thesaurarius, scolasticus, prepositus Elstensis [4]) et prepositus Montis Odilie prestant episcopo in provisione sua: „Juro ad hec sancta Dei [5]) ewangelia, quod salvo juramento, „quod prestiti decano, capitulo et ecclesie mee Trajectensi, ex „hac die inantea, quamdiu tenuero thesaurariam [6]), scolastriam, „prepposituram Elstensem vel prepposituram Montis Odilie, ero „obediens domino N. episcopo Trajectensi et suis successoribus „episcopis, canonice intrantibus, ipsique ipsis [7]) et ecclesie „mee Trajectensi ero fidelis. Et quod officium meum, res et „jura thesaurarie [8]), scolastrie vel prepositure mee secundum „jura et antiquas consuetudines conservabo, ministrabo et „defendam. Et quod ipsius bona, res et jura non distraham „vel alienabo, distracta et alienata pro posse et nosse recu„perabo. Sic me Deus adjuvet et hec [9]) sancta Dei ewangelia."

8. *Juramentum prepositi Frisie* [10]). — Juramentum, quod

---

1) P. O. „quam". 2) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 3) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 4) „Elstensis" ontbreekt in Br. U. P.; in O. is het met dezelfde hand bijgeschreven. 5) „Dei" ontbreekt in ons HS. 6) Br. U. „thesauriam". 7) Br. U. „episcopis". 8) Br. U. „thesaurie". 9) „hec" ontbreekt in P. O. 10) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

prestat prepositus Frisie capitulo nostro in recepcione commissionis sue: „Juro ad hec sancta Dei ewangelia, quod prepositure Westfrisie officium, mihi per capitulum meum Trajectense commissum, fideliter exercebo [1]), pensionem, mihi „a capitulo injunctam, debitis terminis singulis annis exsolvam, „jura quoque [2]), res et [3]) pertinencias ipsius secundum jura „et antiquas consuetudines conservabo, ministrabo ac [4]) defendam. Et quod ipsius jura, res et pertinencias predictas non „distraham vel alienabo, distracta et alienata pro posse et „nosse recuperabo. Sic me Deus adjuvet et sancta Dei „ewangelia".

9. *Juramentum capellani capelle sancti Michaelis* [5]). — Juramentum, quod prestat capellanus capelle sancti Michaelis episcopo in provisione sua: „Juro ad hec sancta Dei ewangelia, quod salvo juramento, quod prestiti decano, capitulo „et ecclesie mee Trajectensi, ex hec die inantea, quamdiu „tenuero capellam meam sancti Michaelis, ero obediens domino „N. episcopo Trajectensi et successoribus suis episcopis, ipsique „ipsis et ecclesie mee [6]) Trajectensi ero fidelis. Et quod „officium, res et jura capellanie mee secundum jura et antiquas „consuetudines conservabo, ministrabo et defendam. Et quod „ipsius bona, res et jura non distraham vel alienabo, distracta „quoque et alienata pro posse et nosse recuperabo. Sic me „Deus adjuvet et hec [7]) sancta Dei ewangelia".

10. *Juramentum canonici in sua recepcione* [8]). — Juramentum, quod prestat canonicus in recepcione sua decano nostro et capitulo, postquam fuerit installatus: „Ego N. „juro per Deum, qui me sanguine suo redemit, et per hec „sacrosancta ewangelia, que manu mea tango, obedienciam „decano episcopo et ecclesie mee, fidelitatem et continuum „servicium pro posse et nosse meo [9]), nisi Deo vocante me ad „majora. Et quod servabo justicias et consuetudines bonas hujus „conventus, dum particeps ejus esse voluero. Nec ullas contenciones adversus [10]) conventum vel quemquam fratrum meorum „pertinaciter vel contumaciter assumam. Nec ullum negocium

---

1) De woorden „fideliter exercebo" zijn in ons HS. en Br. uitgevallen, doch later bijgeschreven. 2) P. O. voegen hier in: „et". 3) P. O. „ac". 4) Br. U. P. O. „et". 5) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 6) „mee" ontbreekt in U. P. O. 7) „hec" ontbreekt in Br. U. P. O. 8) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 9) P. O. „meoque nosse". 10) Ons HS. Br. U. „adversum".

„claustrale transferam a decano vel conventu presenti vel „episcopo vel archiepiscopo, nisi in omnibus audienciis predictis „justicia mihi negata vel ordine judiciario facta non fuerit. „Nec stipendium prebendale perquiram vel accipiam aliud, „quam prenominatum est mihi, nisi detur [1]) mihi consensu „et dono eorum, quorum id juris est. Nec pro canonia [2]) „quicquam dedi nec dabo nec aliquis pro me, me sciente vel „consenciente; et si quis promisit vel dedit, numquam solvam. „Sic me Deus adjuvet et omnes sancti ejus."

Et de hoc est statutum, quod sequitur: „Anselmus, Dei „miseracione de domo sancti Martini in Trajecto decanus, et „ejusdem ecclesie conventus omnibus in Christo pie viventibus „salutem in ipso. In nomine Domini notum facimus scripto „presenti presentibus et futuris, quia necessitate preter leges „aliarum ecclesiarum communes ad salutem nostram commu„niendam superadditum sit apud nos institutum, ut quociens „aliquis investiendus est canonia [3]), primo quedam ecclesie „nostre jura juramento confirmet, quod aliena insolencia nos „docuit, non nostra presumpcio vel levitas adinvenit: experti „enim [4]) sumus rerum nostrarum distractionibus necnon [5]) „erumpnosis corporum nostrorum laboribus, quod [6]) abusio „paucorum nocuerit quam pene penitus eciam fundamenta „discipline subverterit. Hiis igitur [7]) experimentis experge„facti, lassis tandem rebus Deo opitulante succurrere decre„vimus, multiphariis et autenticis sanctorum patrum exemplis „informati, propter insolencias succrescentes, quibus obviare „decrevimus, hanc legem nobis [8]) elegimus et nostris succes„soribus indubitanter tenendam sanximus, ut cum aliquis a „nobis eligitur canonicus, antequam investiatur, in consuetu„dines antiquas et jura canonica coram nobis juret in hec verba: „„Ego N. juro per Deum, qui me sanguine suo redemit, et „„per hec sacrosancta Dei [9]) ewangelia, que manu mea tango, „„obedienciam decano, episcopo [10]) et ecclesie mee fidelitatem „„et continuum servicium pro posse et nosse meo, nisi Deo „„vocante me ad majora. Et quod servabo justicias et con-

---

1) „detur" ontbreekt in P. 2) Br. U. P. „canonica". 3) Br. U. P. O. „canonica". 4) Aldus Br. U. P. O.; „enim" ontbreekt in ons HS. 5) Alle HSS. hebben „nichilominus", in ons HS. later veranderd in: „necnon". 6) O. „quid". 7) P. O. „ergo". 8) P. O. „nobis legem". 9) Aldus O.; ons HS. Br. U. P. „vel". 10) Br. U. P. O. hebben in plaats van „episcopo": „capitulo". In P. is „episcopo" met latere hand er bij gevoegd.

„„suetudines bonas hujus conventus, dum particeps ejus esse „„voluero. Nec ullas contenciones adversus conventum vel „„quemquam [1]) fratrum meorum pertinaciter vel contumaciter „„assumam. Nec ullum negocium claustrale transferam a „„decano meo vel conventu presenti vel episcopo vel archi- „„episcopo [2]), nisi in omnibus predictis audienciis justicia mihi „„negata vel ordine judiciario non facta fuerit. Nec stipen- „„dium prebendale perquiram vel accipiam aliud, quam quod „„prenominatum est mihi, nisi detur mihi consensu et dono „„eorum, quorum id juris est. Nec pro canonia [3]) quicquam „„dedi vel dabo, nec aliquis pro me me sciente vel consen- „„ciente; et si quis promisit vel dedit, numquam solvam. Sic „„me Deus adjuvet et omnes sancti ejus"".

11. *Juramentum canonici capitularis* [4]). — Juramentum, quod prestat canonicus, cum ad capitulum se admitti petit et admittitur: „Juro ad hec sancta Dei ewangelia, quod a presenti die „inantea, quamdiu canonicatum et prebendam in ecclesia Tra- „jectensi tenuero, quociens ex mandato decani ad capitulum „vocatus fuero, veniam, utiliora ecclesie consulam et inutilia „pretermittam. Jura ecclesie Trajectensis et res ipsius con- „servabo et defendam, ipsas res et jura non alienabo, alienata „recuperabo pro posse et nosse, secretos tractatus capitulares „et secreta ecclesie nostre predicte non capitularibus vel hiis, „quibus celanda commissa fuerint, non pandam. Sic me Deus „adjuvet et sancti ejus".

12. *Juramentum custodis dormitorii* [5]). — Juramentum, quod prestat custos dormitorii, postquam sibi provisum fuerit per decanum, quod prestabit capitulo tempore, quo ad officium suum admittitur: „Juro, quod ex hac die inantea ero fidelis „et obediens dominis meis decano et capitulo ecclesie Trajec- „tensis, quamdiu officium mihi commissum tenuero. Et quod „ipsum officium meum, jura quoque [6]), res et pertinencias „ipsius secundum jus et antiquas consuetudines conservabo, „ministrabo et defendam. Quodque res, jura et pertinencias „ipsius non alienabo vel distraham, alienato et distracta recu- „perabo juxta posse et nosse. Secreta negocia et tractatus

---

1) Aldus Br. U. P. O.; „quemquam" ontbreekt in ons HS. 2) Br. U. P. O. „archidyacono", in U. veranderd in: „archiepiscopo". 3) Alle HSS. hebben „canonica". 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 6) P. O. voegen hier in: „et".

„capituli ecclesie Trajectensis, que ad meam noticiam pervenerint, non pandam. Disciplinam et bonos mores, consuetudines et statuta [1]) presencia et futura ecclesie predicte conservabo. Nullum eciam claustrale negocium in causam deducam a decano et capitulo predictis, nisi per appellacionem, denegata [2]) justicia vel neglecta. Nullam causam vel contencionem adversus ecclesiam meam Trajectensem vel aliquem de ipsa nomine alterius prosequendam assumam vel prosequenti [3]) assistam ope vel consilio. Sic me Deus adjuvet et hec sancta Dei ewangelia."

13. *Juramentum vicariorum imperii* [4]). — Juramentum, quod prestant vicarii imperii, postquam ipsis provisum fuerit per decanum et antequam installentur: „Juro ad hec sancta Dei ewangelia, quod ex hac die inantea, quamdiu tenuero presentem vicariam, ero obediens et fidelis decano et capitulo ecclesie Trajectensis [5]). Et quod officium, jura et pertinencias vicarie mee fideliter ministrabo, conservabo et defendam. Disciplinam et bonos mores, consuetudines et statuta presencia et futura ecclesie predicte observabo. Nullum negocium claustrale in causam deducam a decano et capitulo predictis, nisi per appellacionem, denegata [6]) justicia vel neglecta. Nullam causam vel contencionem adversus ecclesiam meam Trajectensem vel aliquem ex ipsa nomine alterius prosequendam assumam nec prosequenti assistam ope vel consilio. Sic me Deus adjuvet et hec sancta Dei ewangelia."

14. *Juramentum prebendariorum carnificum* [7]). — Juramentum prebendariorum carnificis et pistoris, quod prestant capitulo, postquam ipsis provisum fuerit per prepositum, antequam installentur per decanum: „Juro ad hec sancta Dei ewangelia, quod ex hac die [8]) inantea, quamdiu presens tenuero beneficium, obediens ero decano et capitulo Trajectensi, ipsisque et ecclesie predicte ero fidelis. Et officium mihi incumbens, tam in spiritualibus quam in temporalibus, fideliter adimplebo. Jura et pertinencias beneficii mei fideliter ministrabo, conser-

1) P. O. „mores constituta et consuetudines". Ons HS. „stuta". 2) In O. is later bijgeschreven: „mihi". 3) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. heeft: „persequenti". 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) Br. U. „et ecclesie Trajectensi". 6) Br. U. P. O. voegen hier in: „michi". 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 8) „die" ontbreekt in P.

„vabo et defendam. Disciplinam, bonos mores, consuetudines „et statuta presencia et futura ecclesie predicte observabo. „Nullum negocium claustrale" et cetera, ut in proximo juramento.

15. *Juramentum presbyterorum animarum* [1]). — Juramentum, quod prestant presbyteri misse animarum, postquam ipsis provisum est per decanum, antequam installentur: „Juro ad „hec sancta Dei ewangelia, quod ex hac die" et cetera, prout continetur in proximo juramento.

16. *Juramentum capellanorum nove fabrice* [2]). — Juramentum, quod prestant duodecim capellani perpetui nove fabrice: „Ego N. juro ad sancta Dei ewangelia, quod ad hac hora „inantea, quamdiu presens tenuero beneficium, ero obediens „decano et capitulo ecclesie Trajectensis, et eis reverenciam „faciam, et quod ero ipsis et ecclesie predictis fidelis, et con„tinuum eis tam in choro quam extra, prout in [3]) statutis, „quorum primum incipit: *Dignum est ut Deo* [4]), et secundum: „*Cum in ecclesia nostra Trajectensi* [5]), plenius continetur, cum „omni diligencia prestabo servicium juxta posse et nosse „meum. Et quod non interero aliquibus congregacionibus, „conventiculis cum sociis meis, faciendo [6]) statuta aut ordina„ciones quascumque, sine speciali et expresso consensu et con„silio decani et capituli Trajectensis ecclesie [7]). Et si a sociis „meis inantea aliqua statuta facta aut ordinaciones facte sint, „non servabo, nec conspiracionem faciam cum quocumque contra „decanum et capitulum ecclesie Trajectensis, conjunctim vel „divisim, publice vel occulte. Disciplinam et bonos mores, „consuetudines et statuta presencia et futura ecclesie predicte „observabo. Nullum negocium claustrale in causam deducam „a decano et capitulo predictis, nisi per appellacionem, dene„gata [8]) justicia vel neglecta. Nullam causam vel contencio„nem adversus ecclesiam meam Trajectensem vel aliquem ex „ipsa nomine alterius prosequendam assumam, nec prosequenti „assistam ope vel consilio. Sic me Deus adjuvet et hec sancta „Dei ewangelia."

17. *Juramentum ceterorum capellanorum* [9]). — Juramentum,

---

1) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 2) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 3) „in" ontbreekt in ons HS. 4) Zie hiervoor V 25. 5) Zie hierna LXXIX 3. 6) Aldus O.; ons HS. Br. U. P. „facienda". 7) O. „ecclesie Trajectensis". 8) P. „michi denegata". O. „denegata mihi". 9) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

quod prestant ceteri capellani ecclesie nostre, rector scolarium [1]), campanarius [2]), custos ecclesie, lectores ewangelii et epistole, post provisionem et ante installacionem: sicut jacet in juramento prebendariorum carnificis et pistoris [3]).

18. *Juramentum officiatorum laicorum* [4]). — Juramentum, quod prestant primivirgii, exactor violancium festa, magister archilathomus, tector et vitrifex, qui jurabunt lingua materna: „Dat sveer ic, dat ic voert van desen daghe also langhe „alse ic dat ambocht hebbe, dat mi nu bevolen is, den Doem-„deken ende sinen capetel ende der kerken tUtrecht ten Doeme „hout ende trouwe wesen sel. Ende dat ic mijn ambocht „trouweliken, alse ic schuldich bin te doen [5]), voeren sel. Dat „en sel ic [6]) niet [7]) laten om lieve noch om leede noch om „ghenerhande zaken. So mi God helpe ende sijn heylighen."

19. *De eodem* [8]). — Juramentum, quod prestat pistor capituli, postquam electus sive nominatus est per capitulum, et prepositus convenit [9]) cum eo: „Dat sveer ic, dat ic voert „dit jaer uut van brode, wichtich ende ghichtich, ende van „biere voldoen sel na der constume des goedshuys dien heren „van den Doem tUtrecht ende al denghenen, dien die Doem-„proefst sculdich is te deyne(n) van broede ende van biere „van siinre Doemproefstien weghen, alsoveer als die Doem-„proefst mi voldoet van zulken coerne ende ghelde, als hi „mi sculdich is te leveren sonder archeit. So mi God helpe „ende sine heyligen."

20. *Juramentum vasallorum* [10]). — Juramentum, quod prestant vasalli nostri in manus decani presente capitulo in feodacione nova novi successoris feodi, nudo capite: „Dat sveer „ic, dat ic [11]) voert van desen daghe, also langhe alse ic dit [12]) „voernoemde goet hebbe, hout ende trouwe wesen sel dien „Doemdeken ende dien capetel ende dier kerken ten Doem „tUtrecht. Ende sel hem helpen houden sulk goet alsi in „weere sijn, ende sel hem [13]) helpen wynnen sulk goet alsi mit „rechte winnen moghen. So my God help ende siin heylighen."

---

1) Ons HS. Br. U. „scolarum". 2) Ons HS. „camparius". 3) Zie hiervoor LXX 14. 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) Br. U. P. O. herhalen hier: „trouwelike". 6) Ons HS „ich". 7) „niet" ontbreekt in Br. U. P. O. 8) Dit hoofd komt alleen in P. voor. — De eed is in ons HS. met latere hand ingeschreven; er was echter plaats voor opengelaten. De eed komt dan ook voor in Br. U. P. O. met dezelfde hand als de rest. 9) P. „prepositum convenitur". 10) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 11) „dat ic" ontbreekt in ons HS. 12) „dit" ontbreekt in O. 13) „hem" ontbreekt in P. O.

Quando non est nova infeodacio sed innovacio fidelitatis propter novum [1]) decanum, non fit osculum, sed simpliciter manum dextram manui decani apponit et postea juret: „Dat ic ghesekert hebbe, dat ic dat trouwelike voldoen „sal. So mi God help ende siin heilighen."

21. *Canonici officiati non jurent* [2]). — Officiati, qui a capitulo deputantur, canonici non jurant, quia sub juramento fidelitatis, per ipsos ecclesie prius prestito, amministrant, sicut omnia alia que ecclesiam contingunt [3]).

22. *Quis dicitur perjurus racione juramenti* [4]). — Et est sciendum, quod transgressores omnium juramentorum predictorum, qui sunt de jurisdictione et correctione decani nostri et capituli, non propter hoc sunt censendi perjuri, si propter transgressionem parati sint cum effectu [5]) subire correctionem secundum ecclesiasticam disciplinam. Quodsi correctionem, injunctam per decanum, contumaciter subire recusarent, extunc essent perjuri in consciencia, non tamen ut perjuri privandi, nisi contra eos de perjurio per sentenciam capituli fuerit judicatum. Et de hoc eciam est statutum, quod scriptum est supra *De constitucionibus* [6]).

Item sciendum est, quod quicumque requisitus ex parte capituli, ut juramentum debitum prestet, hoc prestare recusaverit vel non prestiterit negligenter, tamdiu suspensus est ipso jure a fructibus officii vel beneficii, cujus occasione tenetur ad juramentum, quousque illud juramentum prestiterit et de contumacia satisfecerit.

Item sciendum, quod juramentum prestiturus hoc faciet coram decano et capitulo; alioquin habetur pro non jurante quoad suspensionem.

23. *Juramentum studii* [7]). — Juramentum, quod prestat canonicus vel clericus ecclesie nostre ad studium iturus, in presencia decani et capituli: „Juro ad hec sancta Dei ewan„gelia, quod sciencia, quam addiscam in studiis, sustentatus „beneficio, quod habeo in ecclesia Trajectensi, numquam utar „in perniciem decani vel capituli vel ecclesie Trajectensis."

24. *Juramentum de metu* [8]). — Juramentum, quod prestat

1) U. „nomen". 2) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 3) P. O. „alia ecclesiam tangentia". 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) „cum effectu" ontbreekt in P. O. 6) Zie hiervoor II 4. 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 8) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

is [1]), qui propter metum vel infirmitatem vel propter prosecucionem [2]) sue cause ab ecclesia Trajectensi velit abesse, ponitur infra in statuto *De clericis non residentibus* [3]).

25. Juramentum, quod prestat is, contra quem est presumpcio, qui propter aliquam causam Trajecti residens ecclesiam non ingreditur: „Juro ad hec sancta Dei ewangelia, „quod propter talem causam — quam exprimet — non audeo „sine corporis mei periculo ad ecclesiam Trajectensem accedere „et in ea divinis officiis interesse. Et quamcito causa predicta „cessaverit, ad eam accedam et divinis interesse intendo vel „disciplinam ecclesie subire. Sic me Deus adjuvet et sancti „ejus."

Et si metus sit in causa, adjiciet clausulas, que sunt in juramento metus infra *De clericis non residentibus* [4]).

26. *Juramentum ad recusandum capitulo* [5]). — Juramentum, quod prestat recusans capitulum ut suspectum: „Juro ad hec „sancta Dei ewangelia, quod in causa, quam mihi movet „talis coram dominis decano et capitulo Trajectensi, habeo „ipsos decanum et capitulum non incerta racione suspectos, „et quod hoc juramentum calumpniose non propono, sed „solum propter justam [6]) cause mee defensionem. Sic me „Deus adjuvet et sancti ejus."

27. *Juramentum curatoris* [7]). — Juramentum, quod prestat curator, datus per capitulum cause absentis et indefensi; „Juro ad hec sancta Dei ewangelia, quod causam, quam „talis movet tali absenti coram dominis decano et capitulo „Trajectensi, prout melius novero, sumptibus tamen ipsius „absentis, agam et defendam, utilia agendo, inutilia preter-„mittendo [8]); hoc salvo, quod semper utar veritate. Sic me „Deus adjuvet et sancti ejus."

28. Si que persona secularis et layca aliquam ecclesiasticam personam nomine beneficii sui vel officii, vel ecclesiam aut monasterium, capitulum vel conventum, nomine ecclesie sue vel monasterii predia vel jurisdicciones vel res alias possidentem, coram aliquo judicio molestaverit; et ille laycus apertas probaciones non habuerit, ipsa ecclesiastica persona, ecclesia,

---

1) Aldus P. O.; ons HS. lascht in: „contra quem". 2) Br. U. P. „persecutionem". 3) Zie hierna LXXIX. 6. 4) Zie hierna LXXIX. 6. — In Br. staat hierachter: „CXXIIII". 5) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 6) Br. U. „justiciam". 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 8) U. „premittendo".

monasterium, capitulum vel conventus, si velit, potest offerre juramentum cum VII stolis, quod predia, jurisdictio et res hujusmodi sua sint et ad ipsos pertineant [1]). Et admittendi sunt ad juramentum hujusmodi sine contradictione. Et istud juramentum prestandum est coram episcopo Trajectensi vel suo officiali, si imperatur [2]) episcopus, coram decano et capitulo nostro. Et VII stole sunt VII presbyteri bone fame et vite illius ecclesie vel monasterii, si sint [3]) ibidem; alioquin invitari possunt aliunde. Et isti, induti vestibus sacerdotalibus, manus ponent super pectus proprium, jurabunt: „Juro in „verbo sacerdocii, quod hec res — quam nominabunt — ad „tales nomine ecclesie, monasterii, officii vel beneficii sui [4]) „pleno jure pertinet, ipsique nomine predicto eam canonice „possident et hactenus possederunt. Sic me Deus adjuvet et „sancti ejus."

29. *Sacerdos tanget pectus, cum jurat* [5]). — Hoc habet consuetudo, quod in quocumque juramento sacerdotis judiciali ipse manu pectus pro sacris tangere consuevit. Item quando agitur de consciencia alicujus, non potest de consuetudine juramentum per procuratorem prestare; sed personaliter prestabit, nisi fuerit judiciale; et tunc procurator ad hoc mandatum habebit specificatum, nec sufficit generale mandatum jurandi.

30. *Quomodo infamatus* [6]) *de crimine se purgabit* [7]). — Si cui clerico vel ecclesiastice persone, de aliquo crimine infamato, crimen per superiorem suum [8]) obiciatur, nec parate probaciones existant, potest, si velit, se de hujusmodi crimine manu septima sui ordinis purgare. Et fiet purgacio hec coram judice, qui de hoc crimine potuerit [9]) judicare, citatis ad hoc quorum interest. Et erunt duo presbyteri, duo dyaconi et duo subdyaconi, vestimentis benedictis sui ordinis induti, vel omnes presbyteri, vel duo presbyteri et quatuor dyaconi, vel tres presbyteri, unus dyaconus et duo subdyaconi et expurgandus. Et intrabit expurgandus, si sit presbyter, accepta stola in manu sua et posita supra pectus; si sit dyaconus, accepta stola et elevata manu versus celum; si sit subdyaconus, accepto manipulo et levata

---

1) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „pertineat". 2) O. „imperat". 3) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „sit". 4) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „suo". 5) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 6) Het HS. heeft: „informatus." 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor. In LXIX 24 en CXV 1 wordt deze § geciteerd als: „*De purgacione canonica*". 8) P. O. „suum superiorem". 9) U. „poterint". P. O. „poterit".

manu in celum: „Juro, quod crimen tale, quod mihi obicitur, „non commisi. Sic me Deus adjuvet et sancti ejus." Quo prestito juramento, sex alii, manibus positis ut dictum est cum stolis et [1]) manipulis, jurabunt sic: „Juro, quod juramen-„tum hoc [2]), quod iste N. nunc prestitit coram nobis, credo „esse verum et non perjurium. Sic me Deus adjuvet et sancti „ejus".

31. *Juramentum testis* [3]). — Juramentum, quod prestat testis inductus ad probandum: „Juro, quod in causa, que „inter tales coram talibus vertitur super negocio tali, dicam „veritatem omnino, quam scivero, et prout ex parte talium „fuero requisitus. Sic me Deus adjuvet et sancti ejus."

32. *Juramentum pecunie* [4]). — Juramentum, quod prestat clericus, conventus coram capitulo: „Juro, quod tali talem „pecuniam, quam a me petit, vel aliquam partem ipsius non „teneor. Sic me Deus adjuvet et sancti ejus."

33. *Juramentum super excusacione* [5]). — Juramentum, quod prestat is, qui ordinem suum exequi vel ordinem ad mandatum decani et capituli recusat suscipere: „Juro, quod propter „homicidium vel excommunicacionis sentenciam vel irregulari-„tatem talem — quem habet specificare — in quam sine dolo „meo post adeptum beneficium meum incidi, vel propter inter-„dictum vel divinorum cessacionem vel superioris prohibicionem, „latum in tali loco propter causam talem [6]) auctoritate talis, „vel propter presenciam talis excommunicati auctoritate talis „ob causam talem, recta consciencia non possum ordinem „meum talem exequi vel alium ordinem recipere; nec ad in-„formacionem alicujus periti possum hujus rei conscienciam „deponere; quodsi eam deposuero, ordinem meum exequar „vel ad alciorem ascendam vel divinis interero, sicut de jure „tenebor. Sic me Deus adjuvet et sancti ejus."

34. *Juramentum pro absente prestandum* [7]). — Juramentum, quod prestat procurator, habens ad hoc mandatum speciale illius, qui ex privilegio apostolico absens percipit fructus beneficii sui in ecclesia nostra: „Juro in animam talis, quod „ipsi [8]) juxta tenorem privilegii sui, quod super hoc aucto-

---

1) „et" ontbreekt in U. 2) Aldus Br. U. P. O.; in ons HS. ontbreekt: „quod juramentum hoc". 3) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 6) O. „talem causam". 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 8) Alle HSS. hebben: „ipse".

„ritate apostolica emanavit, fructus prebende sue, quam habet „in ecclesia Trajectensi, compecierunt a tali die usque ad „talem diem. Et juro in animam propriam, quod sic sum „ex parte ipsius informatus. Sic ipsum et me Deus adjuvet „et sancti ejus."

35. Juramentum, quod prestat procurator canonici novi ignoti alienigene, habens ad hoc speciale mandatum: „Juro „in animam talis, quod ipse est de legitimo matrimonio pro„creatus et vite laudabilis et conversacionis honeste et talem „annum sue etatis excessit. Et juro in animam propriam, quod „sic sum informatus. Sic me Deus adjuvet et sancti ejus."

LXXI. De sentencia.

1. *De sentencia ferenda* [1]). — Sentenciam [2]) capituli debet proferre decanus nomine suo et capituli, sicut voluerit, in plurali numero, in loco capitulari, in sciptis vel sine scriptis.

2. *De dubiis requirendis* [3]). — Si inter litigantes dubitetur de jure, nec capitulum incontinenti deliberavit, quod de hoc pronunciare voluerit, et partes justiciam sibi petant fieri, decanus uni de capitulo, quem ad hoc arbitratur ydoneum, potest committere, ut investiget quid juris et [4]) hoc in capitulo tercia die reportet; et iste istud commissum habet de necessitate subire, nisi causam excusacionis probabilem proposuerit et illam affirmaverit juramento; et tunc committetur [5]) alii. Ille vero recepto commisso, si incontinenti velit decidere, hoc potest; alioquin optinebit inducias XIIII dierum. Et illo termino adveniente, decidet vel adhuc similem optinebit dilacionem; quo adveniente decidet omnino, nisi juramento affirmaverit: „Juro, quod de hac questione, mihi injuncta, „adhibui omnem diligenciam, quam potui et scivi; non tamen „possum de jure super ea informari, quod mihi secundum „conscienciam meam justum esse videtur. Sic me Deus adjuvet." Et tunc decanus alii committet. Quodsi nullus successive deciderit, ad episcopum partes cum causa [6]) remittet, prefixo partibus termino peremptorio coram eo; et ibi non solum illa questio, sed tota causa terminabitur. Si vero de jure certifi-

---

1) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 2) Ons HS. „Sentencia". 3) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 4) P. O. „de". 5) Alle HSS. hebben: „committet". 6) Br. U. „eam".

catus decidere voluerit, adveniente termino partibus presentibus in capitulo dicet: „De questione proposita dico sentenciam, „si consenciant domini decanus et capitulum, in hunc modum „etc." Si capitulum consenciat, dicet decanus: „Et hanc senten-„ciam, prolatam per talem, pronunciamus vobis pro jure." Nec auditur in hoc alicujus contradiccio, nisi appellet.

3. *De sentencie prolacione per episcopum in capitulo* [1]). — Episcopus eciam, de causa criminali clerici ecclesie nostre in capitulo [2]) judicans, in judicando et sentenciam inveniendo habet eundem modum per omnia observare; hoc salvo, quod sentenciam nomine suo [3]) pronunciabit.

4. *De execucione sentencie* [4]). — Sentencia lata, capitulum exequetur eam. Si habens officium in ecclesia nostra (fuerit condempnatus [5])) racione contractus, initi [6]) occasione sue amministracionis, fiet execucio in fructibus illius officii, deductis primo hiis, que debentur ecclesie et clericis ejusdem ecclesie de fructibus illius officii ministrari, quod non potest capi in causam judicati. Deducitur eciam primo, si condempnatus aliquid ecclesie vel capitulo nostro debeat illius officii occasione. Deducitur eciam, si prius ex illius officii fructibus coram decano specialiter obligavit. Si vero simplex canonicus vel beneficiatus fuerit condempnatus, non fit execucio in fructibus prebende sue vel beneficii sui, qui fructus sibi sunt ad sustentacionem propriam [7]) deputati; qui si auferentur eidem, nec honeste se regere [8]) nec ecclesie servire posset, et sic in dampnum et opprobrium ecclesie redundaret. Est tamen indirecte ad solvendum compellendus: videlicet assignabitur sibi competens terminus, infra quem creditori suo satisfaciat; alioquin extunc suspendatur ab ingressu emunitatis vel potus vini usque satisfecerit. Et hoc de jure stricto. Si tamen condempnatus voluerit et actori placuerit et capitulum consenserit, quod fructus sui beneficii capiantur in causam judicati, potest capitulum deputare pro sustentacione condempnati quantum voluerit, residuum assignare creditori, deductis, ut prius, ecclesie debitis et specialiter obligatis. Canonico eciam nostro

---

1) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 2) P. O. lasschen in: „nostro." 3) „suo" ontbreekt in Br. U.; in ons HS. is het later bijgevoegd. P. O. „proprio seu suo." 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) Deze woorden zijn blijkbaar in alle HSS. uitgevallen. 6) Br. U. P. „inviti." 7) P. O. „qui fructus sunt ad sustentacionem propriam sibi." 8) P. O. „gerere".

pro sustentacione assignari consuevit panis, cervisia, denarii mensurnales et cotidiane distribuciones, residuum creditori; de aliis beneficiis ad arbitrium capituli. Si quis eciam coram [1]) decano soluturum [2]) se certo die promiserit vel ad hoc per capitulum condempnatus fuerit, et illo die non solverit, est indiscrete ad solvendum sine dilacione condempnandus; nec excusatur, si forte fructus beneficii offerat [3]) in solutum, et compelletur, ut prius, indirecte.

LXXII. De appellacionibus.

1. Si quis gravetur per sentenciam capituli, potest appellare ab illa, sive sit interlocutoria sive diffinitiva, incontinenti lata sentencia [4]), sine scriptis et sine cause [5]) expressione, ad immediatum superiorem, scilicet episcopum. Si autem velit omittere episcopum et appellare ad papam, tunc in omnem eventum habet in scriptis appellare et causam exprimere; idem [6]) si appellet ex intervallo. Si tamen appellet in claustrali negocio, propter juramentum canonici vel clerici nostri episcopum pretermittere non possunt, nisi in justicia denegata vel injuria illata.

2. *Officialis episcopi non cognoscit de causa, interposita a capitulo ad episcopum* [7]). — Appellacione a capitulo ad episcopum interposita, officialis Trajectensis de causa appellacionis cognoscere non potest, nisi ex commissione episcopi speciali, de consensu parcium sibi vel alteri facta; partibus autem invitis delegare non potest, quia hec claustralia negocia in plerisque secuntur consuetudinem laycorum in judicando, sed episcopus causas laicorum delegare non potest [8]) de consuetudine, nec per alium quam per se ipsum expedire.

3. *Deferendum est appellacioni in negocio claustrali* [9]). — Si quis appellaverit in negocio claustrali vel causa [10]) coram capitulo [11]) agitata, ejus appellacioni, quantumcumque de jure communi frustratorie, est deferendum omnino, et partes remittende ad judicem, ad quem appellavit, cum apostolis. Et nisi infra tempus, ad arbitrium capituli moderandum, ab episcopo contrariam reportaverit sentenciam, appellacio censebitur de-

---

1) „coram" ontbreekt in ons HS. 2) Aldus ons HS. O.; Br. U. P. „soliturum". 3) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „offeratur". 4) „lata sentencia" ontbreekt in Br. U. P. O. 5) Ons HS. „causa." 6) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „id est". 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 8) Aldus Br. U. P. O.; in ons HS. ontbreken de woorden: „quia hec — non potest". 9) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 10) „causa" ontbreekt in P. O. 11) O. voegt hier met latere hand in: „contra".

serta et procedetur [1]) appellacione non obstante. Hoc tempus potest capitulum moderare secundum absenciam episcopi et negocii qualitatem, tam tempore appellacionis quam postea quandocumque [2]).

4. *Standum est appellacioni, donec per judicem ad quem causa fuerit diffinita* [3]). — Si quis a processibus alicujus judicis vel executoris, quacumque auctoritate fungentis, appellaverit et capitulum nostrum de hoc per testes vel instrumenta appellacionis certificaverit, quamvis executor appellacioni non detulerit et appellantem excommunicet vel procedat [4]) aliter contra eum, communicatur illi de consuetudine in divinis quamdiu est in prosecucione appellacionis; nec nos super justa vel injusta appellacione vel super desercione ipsius habemus aliquid diffinire, antequam superior, ad quem appellatum est, de hoc procedens cognoverit et diffiniverit. Si eciam talis appellans per composicionem vel alias causam appellacionis non prosequitur, si adversarius non insistat, non querimus absolucionem a sentencia excommunicacionis, que per desercionem appellacionis non convalescit; secus si post excommunicacionis sentenciam pure latam appellacio interposita extitisset.

5. *De appellacione a correccione* [5]). — Si quis a correctione decani, quam fecit in observacione discipline ecclesiastice, appellaverit, non auditur, nisi in scriptis et cum [6]) cause expressione appellet. Et decanus prefiget sibi tempus, infra quod contrariam reportet sentenciam; alioquin extunc procedet contra eum, si velit, tamquam contra inobedientem.

LXXIII. De peregrinantibus.

1. Si canonicus mittatur pro negociis ecclesie, ipse pro sumptibus dyatim unum parvum florenum habere consuevit.

2. Si canonicus peregrinari voluerit, quid faciet et [7]) quid percipiet, statutum est infra *De clericis non residentibus* [8]).

LXXIV. De vita et honestate clericorum [9]).

1. *Regula beati Augustini* [10]). — Hanc insero regulam beati Augustini, secundum quam instituta est vita nostra, quia

1) Alle HSS. hebben: „procedet". 2) Ons HS. „quemcunque". 3) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 4) P. O. „procedet". 5) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 6) Ons HS. heeft verkeerdelijk: „tunc", en lascht daarbij met latere hand in: „cum". 7) P. O. „vel". 8) Zie hierna LXXIX 5. 9) Dit hoofd ontbreekt in ons HS. 10) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

canonici sumus, hoc est sub canone, hoc est sub regula viventes, licet per abusum transiverimus in nomen denominativum *seculares*, ut non seculari vita vivamus, sed quia ut seculares propria habere et de ipsis disponere possumus [1]):

„Ante omnia, fratres karissimi, diligatur Deus, deinde proxi- „mus, quia ista precepta sunt principaliter data. Operentur „fratres a mane usque ad sextam, a sexta usque ad nonam „vacent leccioni, et ad nonam reddant codices. Et postquam „refecerint, sive in orto sive ubicumque necesse fuerit, faciant „opus usque ad horam lucernarii. Nemo aliquid vendicet pro- „prium, sive in vestimento sive in quacumque re: apostolica „enim vita optamus vivere. Nemo cum murmurio aliquid „faciat, ut non simili judicio murmuratorum pereat. Fideliter „obediant, patrem suum post Deum honorent, preposito suo „reverenciam [2]) deferant, sicut decet sanctos. Sedentes ad men- „sam taceant, audientes leccionem; si autem aliquo [3]) opus „fuerit, prepositus eorum sit sollicitus [4]).

„Sabbato et Dominica, sicut consuetudo est, qui volunt „accipiant vinum. Si opus fuerit ad aliquam [5]) necessitatem „monasterii mitti, duo eant. Nemo extra monasterium sine „precepto manducet neque bibat; non enim ad disciplinam „pertinet monasterii. Si opera monasterii fratres vendere mit- „tuntur, sollicite caveant, ne quid faciant contra preceptum, „scientes quoniam exacerbant Deum in servis ipsius [6]); sive „aliquid emant ad necessitatem monasterii, sollicite et fideliter „ut servi Dei agant. Ociosum verbum apud illos non sit.

„Mane ad opera sua sedeant; post oraciones tercie eant „similiter ad opera sua. Non stantes fabulas conterant [7]), nisi „forte aliquid sit pro anime salute. Sedentes ad opera tace- „ant, nisi [8]) forte necessitas operis exegerit, ut loquatur quis. „Si quis autem non omni virtute adjuvante misericordia Domini „hec conatus [9]) fuerit implere, contumaci vero animo despe- „xerit, semel atque iterum commonitus se [10]) non emendaverit, „sciat se subjacere discipline monasterii, sicut oportet. Si „autem talis fuerit etas ipsius, eciam vapulabit. Hec autem „in nomine Christi fideliter et pie observantes, et vos profi- „cietis et nobis non parva erit leticia de vestra [11]) salute.

---

1) U. P. O. „possimus." 2) P. O. „honorem". 3) P. O. „aliquid". U. „aliquod". 4) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „sollicitis". 5) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „ab aliqua". 6) P. O. „ejus". 7) P. O. „conferant". 8) P. O. „ni". 9) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „conotus". 10) Aldus U. P. O.; ons HS. Br. „si". 11) Ons HS. Br. „nostra".

„Hec sunt que ut observetis precipimus in monasterio con-„stituti. Primum propter quod in unum estis congregati, ut „unanimes habitetis in domo, et sit vobis anima una et corpus [1]) „unum in Deo. Et [2]) non dicatis aliquid proprium, sed sint „vobis omnia communia, et distribuatur unicuique vestrum a „preposito vestro victus et tegumentum, non equaliter omnibus, „quia non equaliter valetis omnes, sed pocius unicuique sicut „cuique opus fuerit. Sic enim legitis in Actibus apostolorum [3]): „„*Quia erant illis omnia communia, et distribuebatur* [4]) *unicuique* „„*sicut cuique opus erat.*"

„Qui aliquid habent in seculo, quando ingressi sunt monas-„terium, libenter illud velint esse commune. Qui autem ea „non habebant, non ea querant in monasterio, que nec foris „habere potuerunt; sed tamen eorum infirmitati quod opus est „tribuatur, eciamsi paupertas eorum, quando foris erant [5]), „nec ipsa necessaria poterat [6]) invenire. Tamen [7]) non ideo „se putent esse felices, quia invenerunt victum et vestimen-„tum, quale foris invenire non poterant; nec erigant cervicem, „quia sociantur eis, ad quos foris accedere non audebant; sed „sursum cor habeant et terrena vana non querant, ne incipiant „esse monasteria divitibus utilia non pauperibus, si divites „illic humiliantur et pauperes illic inflantur.

„Sed rursum [8]) eciam illi, qui aliquid esse videbantur in „seculo, non habeant fastidio fratres suos, qui ad illam sanc-„tam societatem ex paupertate venerunt; magis autem non „studeant de parentum divitum dignitate, sed de pauperum „fratrum societate gloriari. Nec extollantur, si communi jure „de suis facultatibus aliquid contulerunt, ne de suis diviciis „magis superbiant, quia eas monasterio parciuntur, quam si „eis in seculo fruerentur. Alia quippe quecumque iniquitas „in malis operibus exercetur, ut fiant; superbia vero eciam „bonis operibus insidiatur, ut pereant. Et quid prodest dis-„pergere dando pauperibus et pauperem fieri, cum anima „misera superbior efficitur divicias contempnendo, quam fuerat „possidendo?

„Omnes ergo unanimiter et concorditer vivite et honorate

1) Aldus Br. U. P. O. — Ons HS. „corpus", later veranderd in: „cor". 2) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „ut". 3) Handelingen. II vs. 44, 45. 4) P. O. „distribuabatur". 5) Aldus Br. U. P.; ons HS. „erat"; O. „erant", gecorrigeerd in: „erat". 6) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „poterant". 7) Aldus P. O.; ons HS. U. „tantum; in Br. is „tantum" veranderd in: „tamen". 8) Br. U. „sursum".

„in vobis Deum [1]) invicem, cujus templa facti estis. Oracionibus „instate horis et temporibus constitutis. In oratorio nemo aliquid „agat nisi [2]) ad quod est factum, unde et nomen accepit. Et „si forte eciam aliqui [3]) preter horas constitutas, si eis vacat, „orare voluerint, non eis sint impedimento, qui [4]) ibi agendum „aliquid putaverunt. Psalmis et ymnis cum oratis Deum, „hoc versetur in corde, quod profertur in voce. Et nolite „cantare, nisi quod legistis esse cantandum; quod autem non „ita scriptum est ut cantetur, non cantetur. Tu autem Domine „miserere nostri!

„Carnem vestram domate jejuniis et abstinencia esce, quan- „tum valitudo permittit. Quando autem aliquis non potest „jejunare, non tamen extra horam prandii aliquid alimentorum „sumat, nisi cum egrotat. Cum acceditis ad [5]) mensam, donec „inde surgatis, quod vobis secundum consuetudinem legitur, „sine tumultu et contencionibus audite; nec sole vobis fauces „sumant cibum, sed et aures esuriant verbum Dei. Qui infirmi „sunt, ex pristina consuetudine si aliter tractantur in victu, „non debent aliis molestum esse, nec injustum videri eis, quos „fecit aliqua consuetudo forciores; nec illos feliciores putent „esse [6]), quia sumunt quod non sumunt ipsi, sed sibi pocius „gratulentur, quia valent quod non valent illi. Et si eis, qui „venerunt ex moribus delicacioribus [7]), ad monasterium aliquid „alimentorum, operimentorum, vestimentorum datur, quod aliis „forcioribus et ideo felicioribus non datur, cogitare debent „quibus non datur, quantum de sua seculari vita illi ad istam „descenderunt, quamvis usque ad aliorum, qui sunt corpore „firmiores, fragilitatem pervenire nequiverunt. Nec debent „velle omnes quod paucos vident amplius accipere, non quia „honorantur, sed quia tolerantur; nec [8]) contingat detestanda „perversitas, ut in monasterio [9]), ubi quantum possunt fiunt „divites laboriosi, fiant [10]) pauperes delicati. Sane quemad- „modum egrotantes necesse habent minus accipere, ne gra- „ventur, ita et post egritudinem sic tractandi sunt, ut cicius „recreentur, eciamsi de humillima seculi paupertate venerunt [11]), „tamquam hoc illis contulerit recensior egritudo, quod divitibus

---

1) P. O. „Deum in vobis". 2) P. O. lasschen in: „id". 3) Br. U. P. O. „alique". 4) Br. U. P. O. „que". 5) „ad" ontbreekt in U. P. O.; in Br. is het doorgeschrapt. 6) P. O. „feliciores se esse putent". 7) P. O. „dilacioribus". 8) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „ne". 9) Ons HS. „monasteriora". 10) P. O. „fiunt". 11) P. O. „venerint".

„anterior consuetudo. Sed cum vires pristinas reparaverint, „redeant ad feliciorem consuetudinem suam, que famulos Dei „tanto amplius decet, quanto minus indigent, ne cibi eos „teneat voluptas jam vegetatos, quos necessitas levarat [1]) „infirmos. Illos estiment diciores, qui in sustinenda parcitate „fuerint forciores; melius est enim minus [2]) egere, quam plus „habere. Non sit notabilis habitus vester, nec affectetis vesti- „bus placere, sed moribus. Quando proceditis, simul ambulate; „cum veneritis quo itis, simul state. In incessu, statu, in „omnibus operibus [3]) vestris nichil fiat, quod cujusquam [4]) „offendat aspectum, sed quod vestram sanctitatem decet.

„Oculi vestri, et si jaceantur in aliquam feminarum, figantur „in nulla; neque enim quando proceditis feminas videre prohibe- „mini, sed appetere aut ab ipsis appeti velle criminosum est, „nec solo tacito affectu, sed affectu et aspectu quoque appe- „titur et appetit concupiscencia feminarum. Nec dicatis, vos „habere animos pudicos, si habeatis oculos impudicos, quia „impudicus oculus impudici cordis est nuncius. Et cum se „invicem sibimet eciam tacente lingua conspectu mutuo corda „nunciant impudica et secundum concupiscenciam carnis alter- „utro delectantur amore, eciam intactis ab immunda violacione „corporibus fugit castitas ipsa de moribus. Nec putare debet „qui in feminam [5]) figit oculum et illius ipse in se diligit „fixum, ab aliis se non videri, cum hoc fecerit: videtur omnino „et quibus se videri non arbitratur. Sed ecce lateat et a „nemine hominum videatur: quid faciet de illo desuper In- „spectore [6]), quem latere nihil potest? An ideo putandus est „non videre, quia tanto videt [7]) paciencius quanto sapiencius? „Illi [8]) ergo vir sanctus timeat displicere, ne velit femine „male placere; illum cogitet omnia videre, ne velit femine „male videri; illius numquam et in hac causa commendatus „est timor, ubi scriptum est: *„Abhominacio Domini defigens „oculum."*

„Quando ergo simul estis in ecclesia et ubicumque, ubi „femine sunt, invicem vestram pudiciciam custodite; Deus „enim, qui habitat in vobis, eciam isto modo custodiet vos

1) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „levaret". 2) Br. U. „nimis". 3) Aldus P. O.; „operibus" ontbreekt in ons HS. Br. U. 4) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „cujuscumquam". 5) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „femina". 6) Br. U. „in pectore". 7) Aldus Br. U. ons HS. „vident"; P. O. „videlicet". 8) Br. U. P. O. „ille".

„ex vobis. Et si hanc, de qua loquor, oculi petulanciam [1]) „in aliquo [2]) adverteritis, statim admonete, ne cepta progre- „diantur, sed de proximo corrigantur. Si autem et [3]) post „ammonicionem iterum vel alio quocumque die id ipsum [4]) „facere videritis, jam velut vulneratum sanandum prodat „quicumque hoc potuit invenire, prius tamen et alteri vel „tercio demonstratum, ut duorum vel trium coram omnibus „possit ore convinci et competenti severitate coherceri. Nec „vos judicetis esse malivolos, quando hoc judicatis; magis „quippe innocentes non estis, si fratres vestros, quos judicando „corrigere potestis, tacendo perire permittitis. Si enim frater „tuus vulnus habet in corpore, quod velit occultari, dum „timet secari, nonne crudeliter abs te sileretur [5]) et miseri- „corditer indicaretur? Quando ergo pocius debes manifestare, „ne deterius putrescat in corde? Sed antequam aliis demon- „stretur, per quos convincendus est, si negaverit, prius pre- „posito debet ostendi, si ammonitus neglexerit corrigi, ne „forte possit secrecius correptus non innotescere ceteris; si „autem negarit, tunc neganti adhibendi sunt alii, ut jam „coram omnibus possit non ab uno teste argui, sed a duobus „vel tribus convinci. Convictus vero secundum arbitrium pre- „positi vel eciam presbyteri, ad cujus disposicionem pertinet, „debet emendatoriam subire vindictam; quam si ferre [6]) recu- „saverit, eciamsi ipse non abcesserit, de vestra societate „proiciatur. Non enim hoc fit crudeliter, sed misericorditer, „ne contagione pestifera plurimos perdat. Et hoc, quod dixi „de oculo non figendo [7]), eciam in [8]) ceteris inveniendis, prohi- „bendis, judicandis, convincendis, vindicandisque [9]) peccatis „diligenter et fideliter observetur cum dileccione hominum et „odio viciorum. Quicumque autem in tantum progressus fuerit „malum, ut occulte ab aliquo litteras vel quodlibet munus „accipiat, si hoc ultro confitetur, parcatur illi et oretur pro „eo; si autem deprehenditur atque testibus convincitur, secun- „dum arbitrium presbyteri vel prepositi gravius emendetur.

„Vestes vestras in unum habeatis, sub uno custode vel duobus „vel quot sufficere poterint ad eas excuciendas [10]), ne tinea

1) Ons HS. „peculanciam." P. „peculenciam." O. „petulenciam." 2) Br. U. P. O. lasschen hier in: „vestrum". 3) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „est". 4) Br. U. voegen hier in: „eum". 5) P. O. „simuletur". 6) P. O. „forte". 7) P. O. „infigendo". 8) P. O. „de". 9) Aldus Br. U. P. O.; „convincendis vindicandisque" ontbreekt in ons HS. 10) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „execuciendas".

„ledantur, et sicut pascimini ex uno cellario, sic induamini ex „uno vestiario, si fieri potest. Non ad vos pertineat, quid „vobis indumentum pro temporum congruencia proferatur; „utrum hoc recipiat unusquisque quod deposuerat, an alius „quod alter habuerat, dum tamen unicuique prout cuique opus „est non negetur. Si autem hinc inter vos contenciones et „murmura oriuntur, cum conqueritur aliquis deterius se acce- „pisse quam habuerat, et indignum se esse, qui non ita vesti- „atur sicut alius frater ejus vestiebatur, hinc vos probate quan- „tum vobis desit in illo interiore sancto habitu cordis, qui pro „habitu corporis litigatis. Tamen si vestra doleat infirmitas, ut „hoc recipiatis, quod posueritis in unum, tamen locum sub com- „munibus custodibus habete, quod ponitis, ita sane ut nullus sibi „aliquid operetur, sed omnia opera vestra in unum fiant [1]) majori „studio et frequenciore [2]) alacritate, quam si vobis faceretis pro- „pria. Karitas enim, de qua scriptum est, quod non querat que „sua sunt, sic intelligitur: quia communia propriis, non propria „communibus anteponit. Et ideo quanto [3]) amplius rem com- „munem quam propria vestra curaveritis, tanto vos amplius „proficere noveritis, ut in omnibus, quibus utitur transitura „necessitas, superemineat que permanet karitas. Consequens „ergo est, ut eciam qui suis filiis aut aliqua necessitate ad „se pertinentibus in monasterio constitutis aliquam contulerit „vestem sive quodlibet aliud inter necessaria deputandum, non „occulte accipiatur, sed sit in potestate prepositi, ut in rem „communem redactum cui necessarium fuerit prebeatur. Indu- „menta vestra secundum arbitrium prepositi laventur, sive a „vobis sive a fullonibus, ne interioris anime sordes contrahat „munde vestis nimius appetitus. Lavachrum eciam corporis, „cujus infirmitatis necessitas cogit, minime denegetur; fiat „sine murmure de consilio medicine, ita ut, si jam nolit „jubente preposito, faciat quod faciendum est pro salute. Si „autem velit et forte non expedit, sue cupiditati non obediat [4]): „aliquando, eciam si noceat, prodesse creditur quod delectat. „Denique si latens est dolor in corpore, famulo Dei dicenti, „quod sibi doleat, sine dilacione credatur; sed tamen utrum „sanando illi dolori quod delectat expediat, si non est certum,

---

1) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „fiat". 2) P. O. „frequenciori". 3) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „quantum." 4) P. O. „obediatur".

„medicis consulatur. Nec eant ad balnea [1]) sive quocumque „ire necesse fuerit minus quam duo vel [2]) tres; et ille qui „habet aliquo eundi necessitatem, cum quibus prepositus jus-„serit ire debebit. Egrotancium cura, sive post egritudinem „reficiendorum, sive aliqua imbecillitate eciam sive febribus „laborancium uni alicui debet injungi, ut ipse de cellario petat „quod cuique opus esse perspexerit [3]). Sive autem qui cel-„lario [4]) sive qui vestibus sive qui codicibus preponuntur, sine „murmure serviant fratribus suis. Codices certa hora singulis „diebus petantur; extra horam qui pecierit, non accipiat. „Vestimenta vero et calciamenta, quando fuerint indigentibus „necessaria, dare non differant sub quorum custodia sunt que „poscuntur. Lites aut nullas habeatis aut quam celerrime „finiatis, ne ira crescat in odium et trabem faciat de festuca „et animam faciat homicidam; sic enim legitis: „*Qui odit fra-*„„*trem suum*, *homicida est*" [5]). Quicumque autem vel maledicto „vel eciam criminis objectu aliquem lesit [6]), meminerit satis-„factione [7]) quanto cicius curare quod fecit, et ille [8]) qui „lesus est [9]) sine disceptacione dimittere; si autem se leserint „invicem, sibi debita relaxare debebunt, propter oraciones „vestras, quas utique quanto celebriores [10]) habetis tanto sani-„ores habere debetis. Melior est enim qui, quamvis ira sepe „temptatur, tamen impetrare festinat, ut sibi dimittat cui se „fecisse cognoscat injuriam, quam qui tardius irascitur et ad „veniam petendam tardius inclinatur. Qui autem numquam „vult petere veniam aut non ex animo petit, sine causa est in „monasterio, eciamsi inde non proiciatur [11]). Proinde vobis „a verbis durioribus parcite, que si emissa fuerint ex ore „vestro, non pigeat ex ipso ore proferre medicamen, unde „facta sunt vulnera. Quando autem necessitas discipline mori-„bus cohercendis dicere vos verba dura compellit, si eciam „ipsi modum vos excessisse sentitis, non a vobis exigitur, ut „a vobis subditis veniam postuletis, ne apud eos, quos oportet „esse subjectos, dum nimia [12]) servatur humilitas, regendi „frangatur auctoritas. Sed tamen petenda est venia ab omnium „Domino, qui novit eos, quos plus justo forte corripitis, quanta

1) P. O. „Ad balnea eciam non eant". 2) „duo vel" ontbreekt in P. O. 3) Br. U. P. O. „prospexerit". 4) Br. U. „cellarius." P. O. „cellariis". 5) I Johannes III vs. 15. 6) P. O. „leserit". 7) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „satisfactionem". 8) „ille" ontbreekt in P. O. 9) O. „est lesus". 10) P. O. „celeriores". 11) P. „prociatur". 12) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „nimium".

„benivolencia diligatis; non autem carnalis sed spiritualis inter „vos debet esse dileccio."

„Preposito tamquam patri obediatur, multo magis presby„tero, qui omnium vestrum curam gerit. Ut ergo cuncta „serventur ista et, si quid servatum minus [1]) fuerit, non negli„genter pretereatur, sed ut emendandum corrigendumque cure„tur, ad prepositum precipue pertinebit, ut ad presbyterum, „cujus est aput vos major auctoritas, referat quod modum „vel vires ejus excedit. Ipse vero, qui vobis [2]) preest, non „se estimet potestate dominante, sed caritate serviente felicem; „honore coram vobis, prelatus sit vobis timore coram Deo „subtractus sit [3]) pedibus vestris; circa omnes se ipsum bono„rum operum prebeat exemplum; corripiat inquietos, conso„letur pusillanimes [4]), suscipiat infirmos, paciens sit ad omnes. „Disciplinam [5]) libens habeat, metuendus imponat; et quamvis [6]) „utrumque sit necessarium, tamen plus a vobis amari appetat „quam timeri, semper cogitans, Deo se pro vobis redditurum „esse racionem. Unde vos magis obediendo non vestri, sed „eciam ipsius misereminі, qui inter vos quanto in loco supe„riore tanto in periculo majori versatur. Donet autem Dominus, „ut observetis [7]) hec omnia, tamquam spiritualis pulchritudinis [8]) „amatores et bono Christi odore de bona conversacione „fragrantes [9]), non sicut servi sub lege, sed sicut liberi sub „gracia constituti. Ut autem vos in hoc libello possitis inspi„cere, ne per oblivionem aliquid negligatis, semel in septimana „vobis legatur. Et ubi vos inveneritis ea, que scripta sunt „facientes, agite gracias Deo, bonorum omnium largitori; ubi „autem quicumque vestrum sibi videt aliquid deesse, doleat „de preterito, caveat de futuro, ut debitum dimittatur et in „temptacionem [10]) non inducatur."

2. „Ego frater N. offerens trado me ipsum ecclesie sancte „Marie Dei Genitricis, et promitto conversionem [11]) morum „meorum et stabilitatem in loco hoc, secundum ewangelium „Christi et apostolicam institucionem et secundum regulam „beati Augustini. Promitto eciam usque ad mortem in Christo

1) O. „minus servatum". 2) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „nobis". 3) O. „sit subtractus". 4) Br. U. „pusillamines". 5) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „disciplina". 6) Aldus P. O.; ons HS. „quam", waarbij eene latere hand „vis" voegde. — Br. U. „quam". 7) U. „observetur". P. O. „observentur". 8) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „pulchritudines". 9) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „fragantes". 10) U. P. O. „temptacionibus". 11) P. O. „conversacionem".

„obedienciam domino N.[1]), prefate ecclesie Christi (preposito[2])) „et[3]) successoribus ejus, quos sanior pars congregacionis[4]) „elegerit."

3. Additur eciam hic, quod dicit Ysidorus *De vita clericorum*[5]): „Hiis igitur lege[6]) patrum cavetur, ut a vulgari vita „seclusi[7]) a mundi voluptatibus se abstineant[8]), non specta„culis, non pompis intersint, convivia publica fugiant, similiter „privata non tantum pudica sed sobria colant, usuris nequa„quam incumbant, neque turpium occupacionibus lucrorum „fraudibus cujusquam studium appetant, amorem pecunie „quasi maxima cunctorum[9]) malorum fugiant vel criminum, „secularia officia negociaque abnuant, honoris gradum per „ambicionem non suscipiant, pro beneficiis medicine Dei mu„nera non accipiant, dolos et conjuraciones caveant, odium, „emulaciones, obtrectacionem atque invidiam fugiant, non „vagis[10]) oculis, non effreni lingua aut petulancia[11]) fluidoque „gressu incedant et pudorem ac verecundiam mentis simplici „habitu incessuque ostendant[12]), obscenitatem eciam membro„rum et verborum sicut operum penitus execrentur, viduarum „et virginum frequentaciones fugiant, contubernia extranearum „feminarum nullatenus appetant, castimoniam[13]) quoque invi„olati corporis perpetuo conservare studeant aut certe unius „matrimonii vinculo federentur, senioribus quoque debitam „prebeant obedienciam, neque ullo jactancie studio semetipsos „attollant, postremo doctrine leccioni, psalmis, ymnis, canticis „exercicio jugiter incumbant. Tales enim esse debent[14]), qui „divinis cultibus sese mancipandos student, scilicet ut dum „sciencie operam dant, doctrine graciam populis amministrent".

4. *De propriis licite utendis*[15]). — Quamvis regula illa abdicacionem proprietatis indicat et sic eam canonici regulares observent, ex licencia tamen et indulgencia beati Augustini licite propriis utimur; nec clericatum nobis aufert XII q. I[16]) c.

---

1) P. O. lasschen hier in: „et". 2) „preposito" ontbreekt in alle HSS. 3) „Christi et" ontbreekt in P. O. 4) In ons HS. met latere hand bijgevoegd: „canonice." 5) Isidorus Hispalensis, De ecclesiasticis officiis. l. II (De origine ministrorum) c. 2 (De regulis clericorum), bij: Migne, Patrologia. LXXXIII col. 777. 6) Aldus Br. U. P. O.; „lege" ontbreekt in ons HS. 7) Alle HSS. lezen: „seclusa". 8) Ons HS. „abstineat". 9) „cunctorum" ontbreekt in P. O. 10) Ons HS. Br. U. „vagi". 11) Br. U. „peculancia". 12) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. heeft: „ostendat." 13) Ons HS. Br. U. „castimonia". 14) P. O. „debeant". 15) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 16) Aldus terecht U. P. O.; ons HS. „II"; in Br. is „II" veranderd in „I."

Certe ego sum [1]) et capitulo *Illi autem* [2]). Et sic sanctius vivimus, quam si simulata paupertate propria ambiremus, secundum Augustinum in sermone *De communi vita clericorum* [3]).

LXXV. (De habitu et habitacione [4]).)

1. *De habitu episcopi* [5]). — Habitus episcopi nostri extra ecclesiam est vestis linea [6]), et super ipsam cappa rotunda vel tabbardus longus usque ad pedes; usi sunt, licet minus provide, hactenus togis pluvialibus longis infra genu tendentibus [7]). In ecclesia vero [8]) uti debet illa veste linea, et post hoc per omnia sicut unus ex nobis; per abusum et corruptelam inductum est, ut in ecclesia omni tempore superpellicio tantum utatur et almucia [9]) varia super caput, quod per [10]) Henricum de Vienna audivi a senioribus primo [11]) inductum.

2. *De habitu prepositi* [12]). — Habitus prepositi nostri extra ecclesiam esse consuevit toga longa forrata pellibus. In ecclesia vero incedit [13]) per abusum similem sicut episcopus, quod est valde absurdum, quod clerici ejusdem professionis in eodem monasterio et collegio habitu dispari utantur.

3. *De habitu decani* [14]). — Habitus decani nostri est tabbardus longus usque ad pedes extra ecclesiam. In ecclesia gerit habitum sicut unus ex nostris, addito quod cappam [15]) de vario forrare consuevit.

4. *De habitu canonicorum et aliorum* [16]). — Habitus vero canonicorum et cappellanorum et ceterorum ecclesie nostre clericorum, quod dolenter scribo, non differt extra ecclesiam ab habitu laycorum. In ecclesia vero utimur super vestimenta superpelliciis. Et a die, quo incipiuntur [17]) prophete, hoc est hystoria *Vidi dominum* [18]), quociens nocturnus cantatur, usque ad Adventum, et specialiter vigilia Omnium sanctorum et vigilia

---

1) Bedoeld is: Corpus juris canonici. Decreti pars II causa XII quaestio I caput 18.
2) Bedoeld is: Corpus juris canonici. Decreti pars II causa XII quaestio I caput 25.
3) Migne, Patrologia. V 2 col. 1573. 4) Dit hoofd is door mij bijgevoegd. 5) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 6) In P. staat op den kant met latere hand: „sive roketum".
7) In P. staat op den kant met latere hand: „foderatis de vario". 8) Br. U. „vestra". P. O. „nostra". 9) Ons HS. „abinicia". Br. U. P. „abmicia". O. „abnucia". 10) P. lascht met latere hand in: „episcopum". 11) Ons HS. Br. U. „primo a senioribus."
12) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 13) P. O. „incepit". 14) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 15) Br. U. P. O. voegen hier in: „suam". 16) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 17) Br. U. P. O. „incipiantur". 18) Nam. den 1en Zondag in November, wanneer de 1e lectio begint met Ezechiel I, waarop als responsorium volgt: „Vidi Dominum sedentem super solium etc."

Obitus Martini, et Dominica Adventus usque ad vigiliam Natalis Domini, et Dominica in Septuagesima ad primam usque ad vigiliam Pasche, necnon ad Cruces in rogacionibus et sextis feriis ab octavis Pentecostes usque ad festum beati Remigii, quando cruces portantur, utimur cappis nigris super [1]) superpellicia, nisi in festis Andree. Nicholai, Concepciònis beate Marie, Thome, Purificacionis beate Marie, Petri ad Cathedram et Mathie — et sic usi sumus, anno Domini M°. CCC°. XLV° [2]) — et Annunciacionis beate Marie, quibus utimur superpelliciis propter festivitates. Ebdomadarius vero presbyter, ad vesperas et matutinas lecturus collectas, et scolaris, de libro sibi serviens, cappam nigram deponit et in superpellicio, nisi festum fuerit, et tunc [3]) in cappa serica, ministrat. Almuciis [4]) variis utimur, cappellani nigris almuciis [5]); in sacris non constituti utuntur birretis, vel de dispensacione decani ex causa almuciis nigris [6]).

5. *Nemo ingreditur ecclesiam sine habitu religionis* [7]). — Sine habitu religionis nostre nullo tempore licet nobis ecclesiam ingredi, et presertim postquam pulsatum fuerit ad divina. Habitus eciam debet ornate gestari, non inter brachia convolvi. Quocumque loco, quacumque hora quisquam [8]) de ecclesia nostra, habitum nostrum gestans, incesserit, nulli de ecclesia, simili habitu non indutus [9]), licet in ejus conspectu parere, sed ob habitus reverenciam, quam videt, illi ad parietem [10]) cedere, ne videre possit eundem quilibet indutus habitu [11]) nostro predicto.

6. *De calepodiis* [12]). — In incessu non utetur calopediis [13]), in ecclesia vel extra; quodsi calopediis [13]) utitur, non censetur in habitu incedere. Prelatis ecclesie nostre ullo tempore vel loco calopediis [13]) uti non licet.

7. *De cyrothecis* [14]). — Cyrothecis anulis aut fybulis seu

---

1) Aldus Br. U. P. O.; „super" ontbreekt in ons HS. 2) De tusschen streepjes geplaatste woorden zijn gewis eene latere marginale bijvoeging, die bij vergissing in den tekst is geraakt. 3) „tunc" ontbreekt in Br. U. P. O. 4) Br. P. „abmiciis". U. „abiniciis". Ons HS. O. „abnuciis". 5) Ons HS. Br. O. „abnuciis". U. „abvuciis". P. „abmiciis". — Hierachter is in ons HS. eene bladzijde opengelaten, in de andere HSS. echter niet. 6) Ons HS. Br. O. „abnuciis". U. „abiniciis". P. „abmiciis". 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 8) O. „quisque". 9) Alle HSS. hebben: „in divinis". 10) Ons HS. Br. U. „partem". 11) Ons HS. „habitus". 12) Dit hoofd komt alleen in P. voor, en wel voor den volzin, aanvangende met „prelatis". De voorafgaande volzin behoort trouwens in alle HSS. bij de vorige §. 13) Ons HS. „calopodiis". 14) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

monilibus in ecclesia nobis non licet uti [1]) tempore, quo divina aguntur; propter frigus wantis utimur, occulte tamen.

8. Vestibus de panno viridi mero vel scariato vel virgulato vel taxillato vel depicto vel ymaginibus ornato, vel caligis de panno hujusmodi vel panno dissimili vel partito, vel vestibus ad latera scissis nobis et ceteris ecclesie nostre clericis uti non licet.

9. *De calceis* [2]). — Calciis nobis uti non licet laqueatis vel scissis ad pompam; scindi possunt propter impedimentum pedum. De hoc est statutum:

„Item prohibemus, ne sacerdotes soculares seu calcios por-„tent pedibus laqueatos [3])."

10. *De barba* [4]). — Non licet nobis uti barbis non rasis vel coma longa; sed corona et tonsura decentibus uti tenemur. Si quis eciam sine corona ecclesiam intraverit, non est ad aliquod divinum officium admittendus, tam in missa quam in horis divinis [5]).

11. *De tonsura non deponenda* [6]). — Non licet alicui tonsuram suam radendo deponere sine licencia decani, quam non debet indulgere nisi ex necessitate. Si quis ex necessitate et licencia decani tonsuram deposuerit, a chori frequentacione abstinebit donec tonsuram habuerit et coronam; quia [7]) raso et nudo capite [8]) nulli licet divinis interesse. Est eciam de corona statutum synodale [9]) Guydonis [10]):

„Item precipimus sub pena excommunicacionis clericis qui-„buscumque civitatis nostre et dyocesis, ut tonsuram assidue „deferant clericalem, et vestibus non virgulatis seu partitis „sed clericalibus utantur honestis, ut a laycis discerni possint „habitu et tonsura."

12. *De habitacione canonicorum* [11]). — Ex institucione omnes eodem refectorio comedere, et dormire eodem dormitorio tenemur, et vivere de communi; sed ex dispensacione episcoporum, hoc hactenus sciencium et tollerancium, in privatis domibus habitamus. Non tamen licet alicui canonico

---

1) P. O. „uti non licet". 2) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 3) Uit de synodaal-statuten van bisschop Guy dd. 1310. (Van Mieris, Charterb. II p. 96.) 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) P. O. „diurnis". 6) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 7) P. O. „quasi". 8) Ons HS. „capiti". 9) „synodale" ontbreekt in P. O. 10) Uit de synodaal-statuten van bisschop Guy dd. 1310. (Van Mieris, Charterb. II p. 96.) 11) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

habitare, nisi in domibus claustralibus. Et de hoc est synodale statutum Theoderici de Are [1]):

„Canonici, qui sunt [2]) in percepcione, in expensis suis vel „aliorum non sint nisi [3]) in domibus claustralibus."

LXXVI. De cerimoniis chori [4]).

1. Pulsatis sive motis cymbalis ad horas, omnes honeste cum religione chorum ingredimur. In ingressu vero cantori vel loco ejus propter reverenciam inclinamus. Ingressi stallum nobis assignatum accipimus, et cum omni silencio divina psallimus. Non per chorum ambulare alicui installato licet, nisi serviat in officio officium peragendo. Si libro indigeat, scolarem pro eo mittat.

Post primum versum tercii psalmi ad vesperas, primam, terciam, sextam [5]), nonam et completorium, vel post inceptum ewangelium, vel cum IX lecciones ad matutinas leguntur post primum versum quarti psalmi, qui prius in choro ingressus non fuerat, eadem hora nulli ingredi licet chorum.

Qui non fuit in choro ad vesperas ante *Magnificat*, hoc est ante *In principio* et ante *Benedicamus* vel per quinque psalmos, non licet interesse completorio. Qui non fuit in summa missa, non licet [6]) interesse sexte vel none, que incontinenti post summam missam cantatur; secus si ex intervallo. Qui non fuit in prima, non licet interesse oracioni *Preciosa*; qui non fuit in [7]) completorio, non licet interesse decantacioni antiphone post completorium.

2. *De non exeundo chorum* [8]). — Dominis sedentibus, nulli licet ingredi vel egredi chorum ex quacumque causa. Item dominis prostratis ad preces, nulli licet ingredi vel egredi chorum.

Dum legitur ewangelium vel *Magnificat* vel *Nunc dimittis* vel *Benedictus*, *Pater noster* vel *Credo in Deum*, nulli licet se movere de loco, in quo est, vel ingredi vel egredi, nisi aliquis celebret in officio divino; nec eodem tempore alicui cujuscumque dignitatis sedere licet.

---

1) Uit de synodaal-statuten van bisschop Dirk van der Are dd. 1209/1236. (Bondam, Charterb. p. 309.) 2) P. O. „sunt". 3) Aldus Br. U. P. O.; „nisi" ontbreekt in ons HS. 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) „sextam" ontbreekt in Br. U. P. O. 6) P. O. voegen hier in: „sibi". 7) Aldus ons HS. Br.; U. P. O. slaan over de woorden: „prima non .... non fuit in". 8) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

Item ab eo tempore, quo celebrans dixerit *Orate pro me peccatore* usque quo incipitur *Agnus Dei*, nisi tempore quo *Sanctus* cantatur, pueri stabunt versi ad altare inclinantes; nulli quoque ingredi vel egredi chorum licet.

Si quem necessitas ad egrediendum [1]) chorum aliquo tempore coegerit, videat, quod egrediatur januam occidentalem illius partis in qua installatus est, nisi forte [2]) supremus esset in stallo vel ordine; et tunc liceret sibi ad superiorem januam exire, quia reverenciam superiori stallo exhibebit, ne transeat ante ipsum.

3. *De reverencia decanis exhibenda* [3]). — Si decanus sedentibus dominis vel prepositus vel episcopus accedat ad legendum leccionem vel versum cantandum, tam canonici quam socii quam scolares omnes utriusque partis assurgent eunti et redeunti; si vero canonicus ad idem incedat, scolares [4]) illius partis dumtaxat assurgent eunti et redeunti.

4 [5]). Dum *Preciosa* legitur, omnes, qui non sunt canonici, exeunt chorum; nec licet aliis interesse. Dum in choro divina aguntur, non licet alicui clerico nostro versari vel stare in ecclesia, sic quod ab existentibus in choro possit videri.

5. Omnes horas et missam stantes peragimus, exceptis leccionibus prophetarum et epistola, versibus gradualium et *Alleluia* et tractuum [6]), dum per singulares personas cantantur, leccionibus et responsoriis ad matutinas et ad vigilias.

Item per totum annum quando nocturnus cantatur, ad principium cujuslibet hore genuflectimus; et quociens *Pater noster* ad vesperas et matutinas et horas legitur, prostrati quilibet suo loco jacemus; ad vesperas post antiphonam ad *Magnificat*, cum *Kyrieleison* dicitur, et ad matutinas post antiphonam ad *Benedictus*, cum *Kyrieleison* dicitur, omnes canonici et installati prostrati jacent super formas superiores, secundum ordinem installacionis sue, usque dum collecta principalis dicta fuerit, quam dicet ebdomadarius stando in medio chori. Pueri vero jacent prostrati: majoris stature se ponunt in loco inferiori et minoris in alciori loco chori, ita divisi, quod se non [7]) continga(n)t. Dicta collecta surgunt omnes et reponunt se quilibet in loco suo, usque quo dictus sit psalmus [8]) pro defunctis. Quo dicto

---

1) Alle HSS. hebben: „ingrediendum". 2) „forte" ontbreekt in O. 3) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 4) Ons HS. „scolaris." 5) P. herhaalt hier het hoofd: „*De ceremoniis chori.*" 6) P. „tractatuum". 7) P. O. „non se". 8) P. O. „sit psalmus dictus".

stando iterum prosternunt se, quilibet in loco [1]), in quo stetit; et sic manent prostrati usque dum collecta pro defunctis sit expleta. Ad horas vero prime, tercie, sexte, none et completorii stamus, donec versiculo dicto *Kyrieleison* dicitur; et tunc omnes prosternunt se, sicut fit in matutinis post antiphonam ad *Benedictus*. Et sic jacent prostrati omnes, eciam ebdomadarius presbyter, usque in finem illius hore et usque collecta pro defunctis sit expleta.

Ad missam vero [2]) animarum, quando [3]) nocturnus dicitur, vel primam missam, eciamsi [4]) non sit animarum, cum due dicende imminent et funus non est presens, vel dies memorie, ad quem canonici aliarum ecclesiarum venire solent, per totum annum dicto *Sanctus*, cum tyntinnabulum movetur ad elevacionem Corporis Domini, omnes prosternunt se, quilibet in loco suo; et sic jacent [5]) prostrati usque dum dicitur *Per omnia. Oremus*: *Preceptis*, et tunc surgunt omnes. Dyaconus et subdyaconus celebrantes eciam in locis suis se prosternunt. Ad summam vero missam dicto *Sanctus* omnes prosternunt se super formas, scolares in medio chori, sicut fit in matutinis et vesperis; et sic prostrati manent usque dum *Pater noster* finitum fuerit; et tunc surgunt et quilibet se in loco suo reponit, nisi fuerit dies Sabbati, vel sequenti die agetur memoria alicujus sancti et non nocturnus cantabitur; tunc enim ad summam missam aliquo tempore anni se non prosternunt.

Eciam cum dicitur *Preciosa in conspectu*, cum incipitur *Pater noster*, omnes se in locis suis prosternunt, et sic manent donec collecta sit finita. Dum eciam legitur in Quadragesima letania, prosternunt se domini sicut in [6]) matutinis super formas; scolares vero coram recitatore letanie usque in finem. Dum eciam leguntur *Verba mea* et psalmi ceteri in Quadragesima pro defunctis, cum *Pater noster* incipitur, domini prosternunt se in locis suis usque dum collecta ultima sit finita. In rogacionibus et sextis feriis et die Cinerum, dum cruces portantur, cum *Kyrieleison* dicitur, omnes se in locis suis prosternunt usque dum collecta sit finita; sed ebdomadarius ad collectam surgit et eciam in medio ecclesie legit, qua lecta surgunt omnes.

Inter Pascha et Pentecosten genua non flectimus, nisi in rogacionibus, dum cappis nigris inceditur, alias non.

---

1) P. O. voegen in: „suo". 2) „vero" ontbreekt in P. O. 3) O. „cum". 4) P. O. „si." 5) „jacent" ontbreekt in P. 6) „in" ontbreekt in O.

6. Quociens hore incipiuntur et non genua flectimus, ad orientem nos vertimus. Et quociens ad missam vel ad horas vel ad psalmos *Gloria Patri* dicitur, ante et retro, hoc est Deo ad orientem et proximo ad occidentem conversi, inclinamus. Quociens ymno dicto, versum de Trinitate dicimus, ad orientem inclinamus; et ipso versu finito ad occidentem. Quociens quis antiphonam incipit, ante et retro inclinet. Quociens quis cantaturus versum, responsorium incipit, surgit et ad orientem inclinat; dum versum [1]) cantaturus incipit, ad orientem versus inclinet, et dum [2]) finiverit versum, ad occidentem inclinat. Lecturus leccionem ad matutinas vel ad vigilias ante lectorium in medio chori ante et retro inclinat [3]), et ita lecturus ad pulpitum accedit; cum leccionem legerit, eodem modo ante lectorium ante et retro inclinet; et dum ad locum suum redierit, stans in stallo suo ante et retro inclinet [4]). Quociens antiphona vel sequencia, *Alleluia* vel [5]) ymnus in choro cantatur vel in organis, quod expressam in se oracionem continet, omnes ad orientem stantes nos vertimus, et illo finito inclinamus ad orientem et occidentem; nisi sequantur versus de Trinitate, tunc stantes manemus sine inclinacione usque in finem versus Trinitatis, et tunc inclinamus ante et retro; quales sunt de sancto Martino: *Intercede* et *Domine Deus noster*, de sancta Maria: *Sancta Maria suc(curre miseris)*, *Salve regina* et finis antiphone *Quando natus est* et *Germinavit*, *Alleluia*, *Veni sancte Spiritus*, *Precamur sancte Domine*, *Te deprecamur agye*, *Oramus* [6]) *Domine* et sequencia *Audi nos* et *Simuletur quos datque sentencia*.

Ad omnia capitula et collectas et [7]) suffragia ad orientem nos vertimus stantes.

Ad missam, cum *Gloria in excelsis* incipitur, ad orientem nos vertimus, et incontinenti inclinamus ante et retro. Cum vero dicitur *Adoramus te*, iterum vertimus ad orientem quousque dicitur *Tibi*, et tunc inclinamus ante et retro. Iterum cum dicitur *Suscipe deprecaçionem nostram*, ad orientem convertimur [8]) usque dum dicitur *Miserere nobis*; et tunc inclinamus ante et retro. Dum ewangelium legitur, nudis capitibus versi ad dyaconum stamus. Et si legatur in ambone, cum

---

1) P. O. „versus". 2) „dum" ontbreekt in P. O. 3) P. O. „inclinet". 4) Br. U. „inclinat". 5) Aldus P. O.; „vel" ontbreekt in ons HS. Br. U. 6) Ons HS. „Oremus". 7) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „ad". 8) P. O. „convertimus".

dicitur *Gloria tibi Domine*, ad orientem inclinamus. Cum *Credo in unum* inchoatur, ad orientem convertimur. Cum dicitur *Patrem omnipotentem*, ante et retro inclinamus. Cum dicitur *Et homo factus est*, inclinamus ante et retro. Et cum dicitur *Adoratur*, inclinamus ante et retro. Cum thurificamur [1]) a sacerdote ad *Magnificat* et *Benedictus* vel acolito [2]) post ewangelium, inclinamus thurificanti, et incontinenti ante et retro inclinanti nobis omni tempore reinclinamus. Cantori antiphonam imponenti vel mandanti [3]) inclinamus. Incedentes per chorum vel ecclesiam ad aliquid officii vel ministerii faciendum, semper ebdomadario, stanti ad peragendum officium, et cantori vel choro providentibus inclinamus; transeuntes eciam ante episcopum, archidyaconum vel decanum nostrum inclinamus eisdem. Uni tamen ex eis majori dumtaxat simul inclinamus, dummodo sit in ea parte chori, qua transitur. Quociens per medium apud sancta sanctorum vel in choro et non ante pulpitum transimus, quod non licet nisi quis expleat aliquid officii, semper inclinamus ante et retro. Scolari non licet transire per medium chori, nisi post pulpitum; et tunc inclinat ante et retro. Si scolaris ad alium chorum mansurus transire debet, exeat chorum et per aliud hostium introeat; alias sibi ad alium chorum transire non licet.

Cum ad oblaciones ad altare accedimus, quamcito sancta sanctorum ascendimus, ante et retro inclinamus. Similiter et descendentes ad dexteram partem; sed descensuri ad sinistram inclinant ante et retro ante medium altaris. Et accedentes ad offerendum videant, ne antequam sancta sanctorum ascenderint [4]) ad aliam partem chori accedant. Provisores chori, stantes in medio ecclesie [5]), cum fecerint officium, recessuri retro inclinant. Nos descendentes in navim ecclesie de choro, cum a [6]) gradibus descendimus, signo Salvatoris versus chorum inclinamus; sic et ebdomadario et chori provisoribus inclinamus, ut supra dictum est. Cum osculamur ad pacem, invicem inclinamus. Ad nonum versum psalmi in sexta, et nonum in nona ante et retro inclinamus; ad antiphonam *Salva nos*, *Pacem* et *Vigila*, ad orientem vertimur; ad versum *Signatum est super* ante et retro inclinamus. Cum *Te Deum* incipitur,

1) Ons HS. Br. U. „thurificantur". 2) U. „alico"; P. O. „alias". 3) U. „mandati". 4) U. P. O. „descenderint". 5) Aldus Br. U. P. O.; „ecclesie" ontbreekt in ons HS. 6) P. O. „de".

ad orientem convertimur usque in finem psalmi versus [1]), et tunc ante et retro inclinamus. Item cum dicitur *Te ergo quesumus*, ante et retro in fine convertimur ad orientem.

7. Non licet alicui aliquod officium facere in ecclesia [2]) capite cooperto.

8. Si quis in premissis incessibus vel inclinacionibus deliquerit, correccioni decani subjacebit, super que decanus nullius consensum [3]) vel auctoritatem requirere habet.

9. Cum ex consuetudine vel stamus vel [4]) sedemus, genuflectimus vel ad orientem vel ad chorum nos [5]) convertimus; omnes sic equaliter faciemus, nec licet alicui tunc aliter se habere: scilicet nobis stantibus, non licet alicui genuflectere vel simile facere, quod a nobis discrepet; nobis eciam cantantibus vel legentibus, non licet alicui aliis intendere [6]) studendo.

LXXVII. De cohabitacione clericorum et mulierum [7]).

1. Non licet nobis cum suspectis mulieribus cohabitare. Et si suspecta sit, hoc arbitrio decani relinquitur. Si tamen focaria reputetur, non prius ipsum cohabitantem in divinis vitamus, quam per superiorem suum super hoc convictus fuerit et condempnatus; quamdiu ergo toleratur et nos toleramus eundem. Et de hiis est statutum synodale [8]):

Excommunicantur habentes focarias [9]). — „Item excommuni„camus in hiis scriptis et excommunicatos nunciamus, tam „auctoritate nostra quam eciam virtute constitucionis felicis „recordacionis domini Petri, sancti Georgii ad velum aureum „quondam dyaconi-cardinalis, omnes sacerdotes et clericos „nostre civitatis et dyocesis, focarias habentes, donec ipsas a „se alias non admissuri ammoverint et absolucionis beneficium „meruerint optinere [10])."

Statutum [11]). — „Petrus, miseracione divina sancti Georgii ad velum aureum „dyaconus-cardinalis, apostolice sedis lega„tus, universo clero civitatis et dyocesis Trajectensis salutem „et rei geste noticiam in perpetuum valiture. Ceterum quia „ipsorum nefanda soboles in episcopatu Trajectensi nimium

---

1) P. O. „ubi". 2) „in ecclesia" ontbreekt in P. O. 3) Ons HS. „concensum". 4) „vel" ontbreekt in Br. U. P. O. 5) „nos" ontbreekt in ons HS. 6) Br. U. „incendere". 7) Dit hoofd ontbreekt in Br. U. O.; in P. ontbreken de beide laatste woorden. 8) Uit de synodaal-statuten van bisschop Guy dd. 1310. (Van Mieris, Charterb. II p. 96.) 9) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 10) In Br. U. beiden op den kant: „Male fit executio", in U. met de hand van het HS. 11) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

„inolevit, volumus et mandamus, quod nulli filii clericorum „patribus eorum viventibus in Majori vel aliqua ecclesiarum „civitatis et dyocesis Trajectensis aliquod de cetero valeant „optinere beneficium, nisi ex indulgencia sedis apostolice, que „de constitucione hujusmodi expressam faciat mencionem; ordi-„nacionem, si quam [1]) ex ipsis de beneficiis optinendis contra „constitucionem eandem celebrari contigerit, nullam esse peni-„tus decernentes, ac ordinatores illa vice ordinacione benefi-„ciorum ipsorum censemus fore privatos."

2. *Non licet solempnia nupciarum et similia facere in domibus claustralibus* [2]). — Si quis canonicus conjunctam sibi mulierem consanguinitate vel affinitate sibi cohabitantem habuerit, non licet illi mulieri infra domum claustralem parere vel post partum purificacionem peragere vel ibidem ad baptizandum infantem educere vel inducere vel infra [3]) emunitatem nupcias celebrare, eciamsi in matrimonio hec agantur.

3. *De clericis conjugatis* [4]). — Si clericus quicumque ecclesie nostre ducat uxorem, sive publice sive occulte, eo ipso sine aliqua sentencia privatus est beneficio, quod habet in ecclesia nostra; secus si officium habet sine beneficio et contraxerit cum unica et virgine. Si vero fuerit sine officio et beneficio, simpliciter installatus et bigamiam non incurrerit, clericatum suum optinebit et stallum in choro.

LXXVIII. De prebendis [5]).

1. *Quot sint stipendia prebendalia* [6]). — Statuta sunt Trajecti in ecclesia beati Martini quadraginta stipendia et unum, quod dicitur Domine, ut habeant qui asscripti sunt et [7]) meruerint. Ex hiis ergo stipendiis triginta appellantur dominorum stipendia et decem puerorum. Unum quod superest dicitur stipendium Domine [8]), omnem habens plenitudinem de hiis, que prepositus ministrat, de aliis autem nichil; hoc dividunt inter se sacerdos, dyaconus et subdyaconus ebdomadarii, prout inferius continetur. Tricesimum stipendium de stipendiis dominorum habet dominus episcopus libere cum omni beneficio; hoc [9])

---

1) Aldus Br. U. P. O.; „si quam" ontbreekt in ons HS. 2) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 3) Aldus Br. U. P. O.; „infra" ontbreekt in ons HS. 4) Dit hoofd komt alleen in ons HS. voor. 5) Dit hoofd ontbreekt in Br. U. P.; in ons HS. en O. is het met latere hand bijgeschreven. Het wordt echter herhaaldelijk in den tekst geciteerd, b.v. XVI 9 en LIX 1. 6) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 7) „et" ontbreekt in U. P. O 8) P. O. „Domine stipendium". 9) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „hic".

beneficium appellat distribuciones quotidianas. Hoc stipendium recipit ejusdem ecclesie decanus: sive decanus fuerit presens sive absens, hoc stipendium decanus semper habet, decanus enim nunquam carebit, de quo plenius scriptum est supra *De officio decani* in statuto *Notum etc.* [1]). Tricesimum unum stipendium dominorum cum omni beneficio [2]) habet imperator, cui deserviunt duo sacerdotes, de quo est statutum supra *De eleccione* in statuto *Henricus* [3]). Decimum stipendium de stipendiis puerorum est dormitorii; de hoc est scriptum supra *De officio custodis dormitorii* [4]). Stipendia dominorum et Domine, quod dicitur stipendium altaris, et dicitur Domine, quia Ema venerabilis matrona de suis facultatibus auxit bona ecclesie nostre et illud stipendium ad sue salutem anime ordinavit, dicuntur prebende plene sive prebende cum supplemento. Stipendia puerorum dicuntur prebende semiplene sive prebende sine supplemento [5]).

2. *De numero officiorum* [6]). — Preter ista quadraginta unum stipendia sunt officia ministrorum duodecim ab antiquo. Ex hiis unus custodiet monasterium et alter debet esse campanarius, tercius et quartus portitores cervisie, quintus et sextus duo dapiferi [7]), septimus habet officium cervisie ministrande, octavus habet officium siliginis, nonus pistor, decimus pincerna vini, undecimus cognitor et diffinitor carnium, duodecimus carpentarius. Est superadditus tercius decimus per Theodericum de Randenrode, prepositum nostrum, qui dicitur ductor asini, et quartus decimus est tector monasterii. Secundus istorum ministrorum, videlicet campanarius, nichil a preposito, quia decanus recipit beneficium ipsius, sed nescio ubi [8]).

3. *De ministracione stipendiorum* [9]). — Suprascriptis stipendiis dominorum et Domine [10]) prepositus noster dabit cotidie duos albos panes triticeos et unam siliginem et tres stopos cervisie. Stipendiis puerorum dabit cotidie unum album panem et unam siliginem et tres stopos cervisie. Vinum vero, carnes, pisces et caseus et lardum sunt in pecunias commutata, que dicuntur denarii mensurnales.

---

1) Zie hiervoor XVIII 1. — U. „Notum et". — P. O. „Notum et est". 2) In P. is hier met roode inkt bijgevoegd: „quod", wat O. heeft overgenomen. 3) Zie hiervoor V 22. 4) Zie hiervoor XXV 1—4. 5) Aldus Br. U. P. O.; de laatste volzin ontbreekt in ons HS. 6) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 7) Br. U. P. „dudapiferi". O. „dapiferi". 8) Dit alles is reeds verhaald hiervoor LIX 3. 9) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 10) P. „dominus".

Unus panis albus [1]) ponderabit in pasta octo marcas, et panis siligineus in pasta similiter [2]) decem marcas; et cum panis albus coctus fuerit una die et nocte, ponderabit VI marcas et dimidiam. Panis albus erit talis farine, ut XXXI fieri possint de modio farine. Panis siligineus sine supplemento erit talis, ut XL siligines fiant de modio; et istos siligines recipiunt XI ministri, et ponderat octo marcas. Summa tritici stipendii domini per annum: XVIII modii et [3]) decem panes. Summa siliginis: novem modii et quinque panes. Summa avene: XXIIII modii et tercia pars modii. Summa denariorum mensurnalium: VII libri et VIII solidi bonorum. Summa stipendii Domine: tantum. Summa stipendii pueri [4]): novem modii tritici et quinque panes. Summa siliginis: IX modii et quinque panes. Summa avene: XXIIII modii et tercia pars modii. Summa denariorum mensurnalium: V libre, IIII solidi et III denarii bonorum. [5]) Stopus cervisie tantus erit, ut XLV stopi perficiant [6]) amam cervisie; et hii sunt stopi magni. Parvi vero stopi septuaginta faciunt amam. Sunt stopi minimi, et hii CXX perficiunt amam, ut jam non fallamur [7]) in stopis.

4. *De stipendiis dandis majori camerario* [8]). — Stipendiis dominorum et Domine prepositus dabit majori camerario nostro, qui ulterius distribuet: in principio Octobris et octo mensium sequencium cuilibet stipendio quolibet mense XIII solidos et IIII denarios Trajectensium denariorum; in mense vero Julii, Augusti et Septembris IX solidos et IIII denarios. Stipendiis vero puerorum dat quolibet mense dictorum novem mensium IX solidos et tres denarios, et pro aliis mensibus tribus [9]) ultimis VII solidos.

5. *De stipendiis dandis per prepositum* [10]). — Item dabit prepositus stipendiis omnibus predictis necnon XX stipendiis [11]) ecclesie sancti Salvatoris in Cena Domini cuilibet unum panem album ponderis et valoris albi panis predicti: videlicet XXX de modio tritici bene purgati [12]). Dabit eciam officiatis quatuor-

---

1) Aldus Br. U. O.; ons HS. P. „albis". 2) „in pasta similiter" ontbreekt bij P. O. 3) Hier ontbreekt een blad in Br. 4) P. O. „puerorum". 5) P. heeft hier verkeerdelijk een opschrift: „*De mensura cervisie*". 6) P. O. „faciant". 7) Aldus U. P. O.; ons HS. heeft: „stallamur". 8) Dit hoofd ontbreekt in ons HS. U. O. en staat in P. verkeerdelijk bij § 5. 9) O. „tribus mensibus". 10) Dit hoofd, in ons HS. U. O. ontbrekende, staat in P. verkeerdelijk eenige regels verder. 11) P. O. „stipendiis viginti". 12) Aldus P. O. „bene purgati" ontbreekt in ons HS. U.

decim predictis necnon omnibus chorisociis nostris et ecclesie sancti Salvatoris predicte cuilibet [1]) unum panem, quales XLV fieri possunt [2]) de modio tritici bene purgati [3]). Dabit eciam eodem tempore cuilibet premissorum omnium discum ligneum novum et poma cum nucibus et vinum, quantum haurire voluerint tribus vicibus; et ministrabit officiatus prepositi mappas et manutergia et aquam calidam ad mandatum.

6. *De denariis convivii* [4]). — Dabit eciam prepositus capitulo XIII libras et X solidos Trajectenses, pro medietate [5]) in vigilia Annunciacionis beate Marie Virginis, que dicuntur *denarii convivii*, pro piscibus. Et accipitur pecunia de piscaria ecclesie, dicte Vtermere; et dividitur per camerarium majorem, ut inferius continetur [6]).

7. *De mandato pauperum* [7]). — Dabit eciam prepositus XII pauperibus feria secunda post Invocavit et singulis diebus sequentibus preter Dominicas usque in diem Cene Domini exclusive, qui sunt [8]) XXXIII, cuilibet [9]) unam siliginem, quorum LX [10]) fient ex [11]) modio, et duos stopos cervisie, quorum tres faciunt takam; quos panes et cervisiam exactor festa violancium omni Sabbato accipere consuevit. Quibus eciam camerarius noster major addit quolibet die dictorum dierum tres Turonenses parvos, et magistri cervisie addunt die quolibet cuilibet [12]) duos stopos; et [13]) ita cervisia pauperum est equalis cervisie dominorum in valore. Sed nunc exactor predictus pro panibus Sabbatorum recipit in universo ab officiato XXVI panes siliginis ponderis nostri et III urnas cervisie. Ad hoc mandatum prepositus noster ministrat sex modios et dimidium siliginis et sex panes magnos et sex modios avene et III urnas; et capitulum tantum avene addit de legato pie memorie Florencii prepositi. Summa pecunie, quam camerarius major ministrat, est IIII libre et XIX solidi nigrorum.

8. *De ministracione officiorum* [14]). — Item ministrat prepositus dictis XIII officiatis, primo pincerne, qui est presbyter,

---

1) Aldus U. P. O.; ons HS. „quilibet". 2) U. „possint". 3) Hierachter staat in P. verkeerdelijk het bij § 5 medegedeelde hoofd. 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) Ons HS. „mediate". 6) Zie hierna LXXVIII 18, 19. 7) P. „*De mandato dando pauperibus*". Het hoofd ontbreekt in U. O. 8) O. lascht hier in: „dies". 9) Ons HS. „quilibet." U. P. O. lasschen hier in: „pauperi". 10) Aldus U. P. O.; ons HS.: „hac." 11) U. „fiunt ex". — P. O. „fiunt de". 12) Aldus U. P. O.; ons HS. „quilibet". 13) Hier begint Br. weder bij het eind van het ontbrekende blad. (Zie hiervoor p. 173 Noot 3.) 14) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

domino Johanni Brune, novem modios tritici et quinque panes. Item ministrat eidem XII modios avene et quolibet mense novem mensium primorum tres solidos et IX denarios, et tribus mensibus sequentibus quolibet mense XVIII denarios.

Item ministrat carnifici vel magistro coquine, qui similiter est [1]) presbyter et capellanus capelle prepositi, videlicet dominus Egbertus, novem modios tritici et quinque panes, item octo modios siliginis et XII modios avene, et mensurnales denarios sicut pincerna proximo precedens.

Item ministrat [2]) officiato suo pistori prepositus pro IIII officiatis ministris, scilicet pistore et magistro siliginis et duobus portitoribus cervisie, cuilibet [3]) VII $^1/_2$ modios siliginis, XII modios avene, et denarios mensurnales sicut pincerne et carnifici.

Item ministrat prepositus duobus dapiferis, qui sunt layci, scilicet [4]) Scele et Creythase [5]), cuilibet [6]) VII $^1/_2$ modios siliginis et XII modios avene, et denarios mensurnales sicut pincerne et carnifici.

Item ministrat custodi ecclesie tres modios tritici et XV panes, VII $^1/_2$ modios siliginis et XII modios avene. Item quolibet mense novem mensium primorum IX denarios et quolibet mense trium ultimorum mensium XVIII denarios Trajectenses.

Item ministrat carpentario, qui est magister fabrice, VII $^1/_2$ modios siliginis et XII modios avene, et denarios mensurnales sicut carnifici et pincerne.

Item ministrat ductori asini VII $^1/_2$ modios siliginis et XII modios avene, cui erant ab inicio IX modii siliginis et XXIIII [7]) modii avene assignati.

Item ministrat tectori ecclesie IX modios siliginis et XXIIII modios avene.

Et estimo, quod sic fuerit immutatum, quod constitutum ductori asini ministretur tectori, et quod fuit constitutum campanario ministretur ductori, et campanarius miser mendicat. Igitur tector vel ductor campanarius erit; alias esset minister sine stipendio, quod nec jus nec racio dictat aut honestas ecclesie nostre.

9. *Quomodo dividitur stipendium* [8]). — Stipendium vero Domine sive altaris, de quo predictum est, sic dividitur. Pres-

---

1) „est" ontbreekt in Br.; P. O. „est similiter". 2) P. O. „ministrabit". 3) Ons HS. „quilibet." 4) „layci scilicet" ontbreekt in P. U. 5) Br. U. P. O. „Creytase". 6) Ons HS. „quilibet." 7) Ons HS. „XXIII", later veranderd in „XXIIII". Br. „viginti tres". U. „XXIII". P. O. „XXXIII". 8) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

byteri canonici[1]) ebdomadarii singulis diebus capiunt unum album panem, et pro novem primis mensibus capiunt de mensurnalibus denariis quolibet mense octo solidos et duos denarios, et pro tribus mensibus ultimis pro quolibet IIII solidos[2]) et VIII denarios. Dyaconus capit singulis diebus[3]) dimidium album panem et XII modios avene a preposito et tot modios avene a capitulo[4]), et pro novem mensibus primis IIII solidos et I denarium et pro tribus ultimis VII solidos[5]). Subdyaconus capit dimidium album panem et I siliginem et XII modios avene a preposito et tot modios avene a capitulo[6]), et pro IX mensibus primis pro quolibet mense ad denarios mensurnales XIII denarios bonorum et pro quolibet trium ultimorum mensium II solidos et IIII denarios[7]).

Et nota quod, quamvis panis albus octo marcas in pasta ponderare debeat et XXXI debeant tantum de modio farine tritici fieri, sicut supra scriptum est[8]), et denarii sint in Trajectensi moneta solvendi, que moneta describitur infra *De censibus*[9]), prout in Libro camere[10]) hec omnia colliguntur, per simplicitatem antecessorum nostrorum huc deventum est, quod panes[11]) in pasta ponderant VII marcas sive XXVIII fertones et quidam XXVI fertones, et faciunt de modio tritici panes albos XL.

10[12]). Item cum prelati aliquarum ecclesiarum collegiatarum Trajectensium vel archidyaconi prebendas assequuntur in ecclesia nostra, consueverunt prebendas suas per vicarios deservire. Et tunc ipsis prelatis ministrari consuevit pro mensurnis denariis: pro IX primis mensibus IIII solidos et unum denarium, et pro quolibet ultimorum trium mensium XXVIII denarios bonorum. Item si primam residenciam XV dierum fecerint, ministrant eis IX modios siliginis et quinque panes, item XVI modios avene; et istam siliginem et avenam et mensurnales denarios sui vicarii olim recipere consueverunt. Tollunt eciam a capitulo corpus prebende et omnia, que ut

---

1) Ons HS. „canonico." 2) P. O. „solidos IIII". 3) Aldus Br. U. P. O.; „diebus" ontbreekt in ons HS. 4) Aldus Br. U. P. O.; de 6 laatste woorden ontbreken in ons HS. 5) Aldus Br. U. P. O.; in ons HS. is de oorspronkelijke lezing veranderd in: „quolibet mense II sol. IIII den." 6) Aldus Br. U. P. O.; de 6 laatste woorden ontbreken in ons HS. 7) Aldus Br. U. P. O.; in ons HS. is de oorspronkelijke lezing later veranderd in: „pro quolibet trium ultimorum mensium quolibet mense II sol. IIII den." 8) Zie hiervoor LXXVIII 3. 9) Zie hierna CVI 1. 10) Liber camerae. HS. fol. 7 vs. 11) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „panem." 12) P. lascht hier verkeerdelijk in een hoofd: „*De eadem*".

corpus dividuntur, sicut nos, preter denarios pabuli et Enghe [1]). Si Trajecti resideant sicut nos, et panes capiunt sicut nos; alioquin pro quot diebus presentes fuerint, capiunt sicut nos pecunias et panes juxta stipendii quantitatem.

Si vero primam XV dierum fecerint residenciam, tollent [2]) absentes sicut nos, qui primam annalem residenciam [3]) fecerunt. Si vero dictam residenciam non fecerint, censentur apud capitulum sicut alii ex nobis, qui primam annalem [4]) residenciam non fecerunt.

11. (*De divisione prebendarum* [5]).) — Et ut sub brevitate aliqua conprehendam, qualiter prebende nostre dividuntur et ministrantur, notandum est, quod canonicus noster, habens stipendium domini, ante triennium a die obitus predecessoris sui nichil capit, nisi se ad servicium et residenciam in ecclesia optulerit secundum constitucionem *Suscepti regiminis* [6]). Et tunc quamdiu in civitate residet et deservit, capit medietatem fructuum prebende contra defunctum et fabricam et presencias secundum eam quantitatem, secundum quam capit fructus prebende; diebus vero, quibus a civitate se absentaverit, nichil omnino capit; detrahuntur ergo sibi pro diebus absencie mensurnales denarii et panis et cervisia, et a capitulo dimidius grossus, si sit stipendium pueri quarta pars grossi; et hoc, quod detrahitur, cedit defuncto et fabrice; iste eciam de emolumentis capitularibus, sparingia et bonis nobilium nichil capit. Si vero per majorem partem anni se absentaverit, tunc pro diebus, quibus presens fuerit, capiet panem, cervisiam et mensurnales et dimidium grossum vel quartam partem grossi, juxta qualitatem stipendii sui; et nichilominus ad tabulam scribetur. Et isto triennio non distinguitur, an sit scolaris vel emancipatus, in sacris vel non, canonicus simplex vel prelatus. Et isto medio tempore non est capitularis nec post, ante triennium lapsum a tempore provisionis sue.

12. *De stipendio canonici emancipati* [7]). — Post triennium iste canonicus emancipatus, in sacris constitutus tempore sue provisionis, habens stipendium domini, toto anno residens, capit a preposito mense Octobri et [8]) octo mensibus sequentibus XIII [9]) solidos et IIII denarios bonorum, et quolibet

---

1) Br. U. P. O. „Eynghe". „et Enghe" is in ons HS. doorgeschrapt. 2) Br. U. P. O. „tollunt". 3) P. O. „residenciam annualem". 4) „annalem" ontbreekt in Br. U. P. O. 5) Dit hoofd is door mij ingelascht. 6) Zie over de constitutio *Suscepti regiminis*: hiervoor p. 46 Noot 13. 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 8) „et" ontbreekt in P. O. 9) P. O. „XIIII."

trium mensium residuorum IX solidos et IIII denarios, item XVIII modios et decem panes triticeos et IX modios et quinque panes siligineos, item XXIIII modios avene et terciam partem modii [1]) sive XII [2]) amas cervisie et terciam partem unius ame [3]). Habet eciam a capitulo tot modios avene, si proveniant de bonis, per dominum Florencium olim prepositum nostrum ad hoc deputatis et legatis. Habet eciam corpus prebende et presencias integras et bona divisa et cetera, prout dividuntur, nisi iste esset prelatus in aliqua ecclesiarum aliarum civitatis et dyocesis, quia tunc non habet a preposito, nisi pro primis novem mensibus pro quolibet IIII solidos et unum denarium bonorum, et pro quolibet trium mensium residuorum XXVIII denarios bonorum. Iste eciam habet a preposito IX modios panum siliginis et quinque panes et XVI modios avene, et a capitulo tantumdem avene capiet et non plus. Et diebus, quando Trajecti est, habet a preposito albos panes unum vel duos, juxta qualitatem sui stipendii et a preposito non habet plus. Habet a capitulo, si primam fecit [4]) in statu prelati XV dierum residenciam vel in statu canonici annalem [5]) residenciam, sive presens sive absens fuerit a civitate sive non, sicut unus ex nobis non capitularis [6]), denariis pabuli [7]) exceptis, quos non tollit. Ita quod quoad hec, que capitulum amministrat, inter istum prelatum et nos non est differencia, nisi quod nos primam residenciam facimus anno, ipse diebus quindecim. In hiis, que prepositus amministrat, refert, quia siliginem, avenam et mensurnales denarios predictos, sive presentes sive absentes fuerint, sive residenciam primam [8]) fecerint sive non, avena, quam capitulum amministrat, excepta, quia capitulum cui [9]) non ministrat [10]) pecuniam, nec avenam. Et ita fuit diffinitum per capitulum anno Domini M. CCC. XLIIII. secunda die Decembris, quod qui non est residens Trajecti pro majori parte anni, non accipit porcionem avene domini Florencii, sed computatur et cedit sparingie. Si vero iste canonicus non sit in sacris vel post provisionem suam ad sacros promotus, non tamen lapsus est annus a die, quo in

---

1) U. P. O. „tercia pars modii." De 4 laatste woorden ontbreken in ons HS.; in Br. zijn zij later bijgeschreven. 2) Aldus U. P. O. „XII" ontbreekt in ons HS.; in Br. is het later bijgeschreven. 3) In ons HS. en Br. is hierboven met eene latere hand geschreven: „modii". 4) P. O. „fecerit". 5) P. U. „annualem". 6) P. O. „capitularibus". 7) In ons HS. staat hiertusschen: „et Eynghe", doch het is doorgeschrapt. 8) „primam" ontbreekt in P. O. 9) Br. U. P. O. „cui capitulum". 10) P. O. „amministrat".

ecclesia nostra publice servierit ad missam in ordine sacro, non capit in omnibus nisi [1]) sicut habens stipendium pueri, de quo sequitur.

13. *De stipendio pueri* [2]). — Si vero iste canonicus habet stipendium pueri, toto anno residens habet a preposito primis novem mensibus quolibet mense IX solidos et III denarios bonorum, et quolibet mense residuorum trium mensium VII solidos bonorum, item IX modios et quinque panes triticeos, item IX modios et V panes siliginis, item XXIIII amas cervisie [3]) et terciam partem unius ame [4]), nisi sit prelatus alterius ecclesie, quia non capit plus vel minus, sive habeat stipendium domini sive pueri, a preposito, quam quod predictum est. Item iste canonicus capit a capitulo indistincte medietatem omnium, que capit habens stipendium domini, preter bona divisa, que integre habet sicut habens stipendium domini [5]). Et inter [6]) istos stipendium imperatoris est domini quoad omnia, preter sparingiam. Qui vero non est emancipatus, stipendium domini habere non potest, sed pueri habet stipendium.

14. *Quomodo supplementum haberi potest* [7]). — Anno Domini M. CCC. XLIII. [8]) mensis Aprilis die XXVIII in personam magistri Nycolai Stuuc nostri concanonici, qui habuit prebendam, que nondum biennio vacaverat per obitum Roberti de Rasinchem, et cui prepositus assignaverat supplementum, quod vacaverat quinquennio per obitum Nicolai de Gasperde, et qui sustulit medietatem prebende Roberti per constitucionem *Suscepti regiminis* [9]), quod fructus supplementi sibi assignati ministrari non debuerunt ante lapsum triennii a die obitus dicti Roberti, per hanc regulam: Assignacio, quam facit prepositus de supplemento alicui canonico prebendato, quantumcunque apto, non sortitur suum effectum quoad percepcionem fructuum, antequam idem canonicus prebendatus jure proprio fuerit in percepcione prebende sibi assignate et collate; nec ei prodest constitucio [10]) *Suscepti regiminis* [11]), quia supplementum accedit prebende; qui [12]) ergo prebendam non percipit, nec supplementum percipere poterit.

---

1) „nisi" ontbreekt in P. O. 2) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 3) Br. heeft in plaats van de beide laatste woorden met latere hand: „modios havene". 4) In ons HS. en Br. met latere hand veranderd: „modii". 5) „domini" ontbreekt in U. P. Q. 6) Aldus Br. U. P. O.; „inter" ontbreekt in ons HS. 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 8) P. O. „1344". 9) Zie over de constitutio *Suscepti regiminis*: hiervoor p. 46 Noot 13. 10) P. O. „constitucionis". 11) Zie hierboven Noot 9. 12) P. O „quia".

15. *Absens sine licencia suspensus est*[1]). — Canonicus, qui sine licencia decani a civitate se absentat, nichil capit omnino, sed suspensus est usque ad satisfactionem. Si vero de licencia decani, non tamen ultra dies trium mensium in anno, fructus omnes capit, presenciis exceptis, acsi resideret, salvis semper denariis Enghe, Herwarden et convivii [2]).

Si vero plus quam per tres menses se absentaverit, non tamen plus quam per sex menses et unum diem, quolibet die absencie, qui ultra tres menses, solvet capitulo grossum, si habet stipendium domini, vel dimidium grossum, si habet stipendium pueri. Si vero absentaverit se per sex menses et unum diem, tunc, si domini habet [3]) stipendium, pro quolibet die [4]), quo presens fuerit, habet duos panes albos et unum siliginem a preposito et a capitulo unum grossum; et si iste fecit [5]) residenciam anni primam, habet bona divisa et non plus; quam residenciam si non fecit [5]), bona divisa non habet. Si vero habet stipendium pueri, habet unum album panem et unam siliginem et dimidium grossum et bona divisa integre et presencias juxta qualitatem stipendii pro diebus, quibus presens est; capit eciam denarios Enghe, Herwarden [6]) et convivii, si presens est cum ministrantur; et si in principio mensis per tres dies presens fuerit et dixerit se velle [7]) per mensem residere, capit denarios mensurnales illius mensis. Et si talis prelatus est in alia ecclesia, qui absens est, ut predictum est, nichil amittit de hiis, que sibi per prepositum ministrantur, nisi albos panes, cum presens est [8]); de hiis vero, que capitulum amministrat, nichil tollit, nisi fecerit residenciam suam primam in statu canonici vel XV dierum in statu prelati, et tunc ipse prelatus absens ex licencia decani capit omnia, sicut unus ex nobis non capitularis, qui primam anni fecit [9]) residenciam toto tempore absencie. Si vero talis canonicus absentaverit se toto anno vel pluribus annis et si iste fecit primam residenciam anni, habet a preposito IX modios et V panes siliginis et XVI amas cervisie dominorum et bona divisa et non plus, sive habeat stipendium

---

1) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 2) Br. U. „communii". 3) Aldus Br. U. P. O.; „habet" ontbreekt in ons HS. 4) P. O. „die quolibet", 5) P. O. „fecerit". 6) P. „Harwerden". 7) Aldus Br. U. P. O.; „velle" ontbreekt in ons HS. 8) „cum presens est" ontbreekt in Br. U. P. O. 9) P. O. „fecerit".

domini sive pueri; si vero primam non fecit [1]) residenciam, nichil capit omnino, nec persona ejus in porcionibus computatur nec ad tabulam scribitur, sed pro diebus, quibus fuerit in ecclesia, si est nobilis, habet duos panes albos et VIII stopos cervisie a preposito et a capitulo unum grossum; si non fuerit nobilis, habet panes albos et siligineos et grossos juxta sui stipendii quantitatem. Et hoc est regulare, quod qui absens fructus tollit ad tabulam scribitur [2]). (De) absente [3]) vero causa metus, infirmitatis, prosecucionis litis, studii, peregrinacionis vel apostolico privilegio cavetur specialiter in statutis.

16. De prebendis vero hujusmodi prelatorum aliarum ecclesiarum statutum sequitur in hec verba:

„Universis presencia visuris nos decanus et capitulum ecclesie „Trajectensis salutem cum noticia veritatis. Quoniam sicut „nobis [4]) magistra rerum efficax experiencia manifestat, ex „constitucione vicariorum non perpetuorum, quos prelati collegiatarum ecclesiarum [5]) civitatis et dyocesis Trajectensis, hac„tenus canonicatus et prebendas ecclesie nostre Trajectensis „adeptos, seu quos canonici nostri, ad prelaturas earundem „ecclesiarum promoti, in ecclesia nostra predicta substituere „consueverunt, dicta nostra ecclesia diversa patitur detrimenta, „dum dicti vicarii, plerumque in sacris ordinibus minime con„stituti, dictorumque prelatorum in sacris constitutorum, quo„rum vices gerere tenerentur, hoc non possint, maximam „quoque partem prebendarum dictorum prelatorum tollentes, „ipse dictis prelatis propter tenuitatem proventuum redduntur „inutiles, unde viri ecclesiastici venerabiles, quibus ecclesia „nostra pre ceteris indigere dinoscitur, ipsas prebendas non „appetunt et habentes ipsas redduntur faciles ad dimittendum [6]) „easdem, sic quod vicarii sine officio aliorum stipendia [7]) capiunt, „divinus cultus diminuitur, nosque venerabilium prelatorum „consorcio et subsidiis necessariis [8]) defraudamur, nos tot in„commoditatibus [9]) justo provisionis remedio, quo facientes „servicia participent in stipendio et ecclesia nostra virorum „honorabilium prelatorum confratrum adjuta solacio divinique

1) P. O. „fecerit." 2) P. laat hier verkeerdelijk volgen een hoofd: „*De absentibus.*" 3) Ons HS. Br. U. „absentes". P. O. „absens". 4) „nobis" ontbreekt in P. O. 5) P. O. „ecclesiarum collegiatarum". 6) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „mittendum". 7) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „stipendiorum". 8) „necessariis" ontbreekt in P. O. 9) Alle HSS. lezen: „tot in tot commoditatibus".

„cultus letetur frequencia, finem imponere cupientes, vocatis „et consencientibus omnibus et singulis concanonicis nostris „capitularibus, presenti scripto statuimus et valiturum perpetuis „temporibus ordinamus: Ut ammodo vicarii prelatorum hujus„modi in ecclesia nostra predicta nullatenus ordinentur nec „quomodolibet admittantur, quos eciam penitus abolemus; „fructus vero [1]) et proventus, quos dicti vicarii de prebendis „dictorum prelatorum recipere consueverant, ipsis prelatis „maneant, sicut aliis concanonicis nostris, secundum consue„tudinem nostre ecclesie [2]) antedicte, dum tamen dicti prelati „post adepcionem dictarum prebendarum per quindenam in „ecclesia nostra fecerint [3]) residenciam personalem; alioquin „de fructibus prebendarum suarum nichil percipient, nisi cum „presentes divinis officiis in ecclesia nostra interfuerint, secun„dum consuetudinem ecclesie sepedicte. Preterea prelati hu„jusmodi, in dyaconatus ordine constituti seu constituendi, „de jure procuratores constituant in ecclesia nostra predicta, „qui ewangelia per ministros ydoneos legi faciant et procurent, „quociens [4]) ex assignacione tabule hoc incumbit eisdem; alio„quin decanus noster, cum presens fuerit, vel ipso absente „senior canonicus capitularis hoc fieri procuret de fructibus „prebendarum suarum, dum tamen qualibet vice pro stipendio „supplentis vices ipsius summam duorum grossorum non exce„dat. Item ut defectus in [5]) divinis officiis, quem ecclesia „nostra sustinebit ex absencia hujusmodi prelatorum, licet „absentes ecclesie nostre similiter ex promocione ipsorum „deservire noscuntur, in aliis suppleatur, necnon chorisocii „nostri seu vicarii perpetui ecclesie nostre ad interessendum „divinis officiis eo forcius incitentur, similiter statuimus, ut ul„tra numerum hujusmodi vicariorum, distribuciones cotidianas „seu presencias recipere consuetorum, IIII augeantur, secun„dum antiquitatem installacionis sue secundum ecclesie nostre „consuetudinem successuri, quibus de porcione [6]) canonicorum „duo sterlingi addentur [7]). In quorum testimonium sigillum „ecclesie nostre presentibus est appensum. Datum vigilia „Ascensionis Domini anno Ejusdem M. CCC. XXXIII."

17. *De ministracione officiatorum panis et cervisie* [8]). —

---

1) Aldus Br. U. P. O.; „vero" ontbreekt in ons HS. 2) P. O. „ecclesie nostre". 3) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „fecerit". 4) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „quo". 5) „in" ontbreekt in Br. U. 6) Br. U. P. O. „portice". 7) P. O. „adduntur". 8) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

Item prepositus officiato dominorum panis et cervisie pro igne et vasis et aliis necessariis ministrat XXIIII libras XV solidos bonorum denariorum; ipse vero officiatus reddit preposito pro panibus feces, qui sunt de quolibet modio tritici, quod prepositus ministrat, unus panis modium tritici sive panes XVIII modii, qui *scrupelweghe* dicuntur.Item ad elemosinas et hospitalitatem pauperum et peregrinorum nomine ecclesie tenetur prepositus, quia ipse cellarium elemosinarum amministrat; et hoc exequatur, prout de hoc in die judicii velit reddere racionem [1]).

De summa tritici et siliginis [2]). — Et sic [3]) summa tritici, quam habet ministrare prepositus juxta solucionem, que fit hodierno tempore: VI^c^. modios LXXVII modios et III scepelinos, et illud, quod expenditur ad mandatum.

Summa siliginis: IIII^c^. modii et LXIII modii et XI panes.

Summa avene: XI^c^. modii LV modii et II partes unius modii, divisi in tres, et tres urne cervisie. Urna habet IIII takas.

Summa denariorum mensurnalium et librarum: XLIX libre X [4]) solidi et octo denarii bonorum.

18. *De ministracione facienda ex parte capituli* [5]). — Nunc ad ea, que canonicis et chorisociis nostris ex parte capituli ministrantur, aciem convertamus.

Camerarius noster major hec bona recipit. Primo a preposito nostro accipit denarios mensurnales et denarios convivii. Item quod provenit de X mansis in Eyteren [6]). Item de decima XXXVI mansorum et decima minuta, censu et justicia temporali ibidem; et ista habet dominus de Yselsteyne in pactum ad vitam suam, et vocantur *denarii graminum.* Item quod provenit de medietate decimarum in Gasperde et Gobertinghen, et de quarta parte decimarum in Tulle, in Wale et Hontswijc et dimidia decima Pisteltiende. Et quod provenit de ecclesiis in Andels et in Hervelt et in Herwarden, de medietate decimarum Cortenover, Langhenhoven, Corthachoven, Spinchoven, et de tota decima in Vijfhoven [7]), jurisdiccione, decima minuta et censu; ista omnia sunt [8]) in Lexmonde. Item quod provenit de decima pro media parte in Lancbroec, qui vocantur *denarii pabuli.* Item quod provenit de antiquis deci-

---

1) In ons HS. is „racionem" met latere hand ingelascht. 2) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 3) P. O. „sit". 4) U. P. O. „VI"; in Br. is X veranderd in VI. 5) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 6) Br. U. P. O. „Eytheren". 7) Ons HS. U. „Wijfhoven"; Br. „Wiifhoven". 8) „sunt" ontbreekt in P. O.

mis in Dalvessem et minutis ibidem et de medietate novalium ibidem. Item quod provenit de decimis et pensionibus in Drenthia. Item quod provenit de XL jugeribus in Enghe juxta civitatem Trajectensem, que habent Henricus Witte et [1]) Fredericus de Wort in pactum. Item quod provenit de XXXVIII jugeribus in Buesinchem, que habet in pactum hereditarium pincerna de Culenborch. Item de tribus fertellis in Gasperde, que habet Andreas Smyt in pactum. Item de XXXVI jugeribus in Yselsteyne, que habet in pactum Egidius Godefridi. Item quod provenit de jurisdiccione Frisie. Item quod provenit de censu in Goye die Lebuini. Item quod provenit de bonis in [2]) Sciplede ab Arnoldo de Dorpe. Item quod provenit de domo fermentaria Trajectensi. Item quod provenit de Civili ecclesia Trajectensi. Item quod provenit de ecclesia in Movinloec in Frisia. Item quod provenit de piscaria de Lecke. Item quod provenit de decima [3]) in Putten et Septem parrochiis. Item quod provenit de decima in Vterdijc juxta Lexmonde. Item quod provenit de ecclesiis in Hokelem et Cadichem. Item ad denarios cervisie quod provenit de XLVI [4]) jugeribus in Papenkoep. Item quod provenit de decimis in Hoghelande. Item quod provenit de IX jugeribus in Aelst in Kesteren.

19. Et quamvis olim predicta bona satis intricate ministrabantur, tamen nostris temporibus ex communi ordinacione capituli sic ministrantur et collacione simili dividuntur. Prebende integre sive XXX stipendia dominorum de premissis bonis, temporibus quando dividuntur, equalem et integram percipiunt porcionem. Stipendia puerorum decem cum moderacione, que infra sequitur, dimidiam capiunt porcionem. Stipendium pueri censetur habere supplemento carens, vel cui assignatum est supplementum, non tamen est in sacris constitutus vel ecclesie in sacris non servivit per annum vel alias: tali de consuetudine vel statuto [5]) ecclesie fructus supplementi non ministratur. Stipendium vero dormitorii, quod stipendium pueri est, olim de bonis provenientibus in Langbroec, de bonis in Enghe, in Lexmonde, Andels et Putte nichil consuevit habere, et ideo nunc in divisione sibi media porcio omnium deputatur et de porcione, eidem stipendio dormitorii in prima divisione, scilicet

---

1) „et" ontbreekt in U. P. 2) „in" komt voor in Br.; het ontbreekt in ons HS. U. P. O. 3) P. O. „decimis". 4) U. P. O. „XXXVI"; in Br. is „XLVI" veranderd in „XXXVI". 5) P. O. „constatuto".

post festum Obitus Martini et ante festum beati Thome, assignata, camerarius major retinet [1]) VI libras bonorum, et residuum tradit custodi dormitorii; et idem camerarius de dictis sex libris ministrabit XX solidos in Nativitate Domini et XX solidos in festo Pasche stipendio altaris, quos solidos habent ebdomadarii presbyteri pro media parte et dyaconus et subdyaconus pro alia parte equaliter, in recompensam bonorum Frisie et denariorum convivii et de [2]) piscaria Lecke, que olim consuevit tollere sed non modo. Item [3]) ministrabit duas libras bonorum, hoc est duas libras, decem ministris in festo Natalis Domini, cuilibet duos grossos in Nativitate Domini [4]) et duos grossos in festo Pasche. Item [5]) camerarius de dictis sex libris XXX solidos dabit in festo Obitus beati Martini preposito sancti Salvatoris pro arrada [6]) ecclesie in Gasperde. Item ministrabit idem [7]) camerarius presbyteris animarum ecclesie nostre de dictis sex libris et porcione stipendii imperialis ex bonis in Enghe et denariis [8]) pabuli, de quibus vicarii imperii nichil habent, V libras nigrorum Martini et quinque libras nigrorum Petri. Porcio eciam prelatorum aliarum ecclesiarum prebendariorum ecclesie nostre de bonis in Enghe et denariis pabuli eciam [9]) penes camerarium remanebit. Et quod ex porcione hujusmodi prelatorum et imperatoris et dormitorii superfuerit ultra id, quod stipendio Domine [10]) dicto [11]) ministris presbyteris animarum et preposito sancti Salvatoris solvitur, dividet cum sparingia in fine anni. Id eciam, quod provenit ad cervisiam, dividitur equaliter sicut bona predicta, primo post festum Petri et secundo post festum Remigii, de quo nulli subtrahitur, nisi stipendio Domine, quod de bonis cervisie nichil habet.

20. Hoc autem in illa computacione cavetur, quod illud, quod provenit de decimis Tulle, Wale et Hontswijc et Pisteltiende, non dividitur, nisi in fine anni. Item quod illi, qui non sunt presentes in civitate Trajectensi a vigilia Obitus beati Martini per totam octavam ipsius, item in vigilia Petri et per octavam ipsius, nichil capiunt de bonis in Enghe,

---

1) P. O. lasschen in: „sibi". 2) „de" ontbreekt in P. O. 3) Br. U. P. O. „Idem"; in Br. is „item" in „idem" veranderd. 4) Aldus Br. U. P. O.; „in Nativitate Domini" ontbreekt in ons HS. 5) U. P. O. „Idem"; in Br. is „item" in „idem" veranderd. 6) O. „arrenda". 7) P. O. „dictus". 8) P. „denarios"; O. „denar". 9) „eciam" ontbreekt in O. 10) P. O. „domini". 11) O. „dictis".

quia presencie sunt; et dividuntur dictis festivitatibus pro media parte, et porciones absencium cedant sparingie. Item qui non sunt presentes in vigilia Cathedre Petri et per octavam ipsius [1]), nichil percipiunt de decimis in Herwarden. Item qui non sunt presentes in vigilia Annunciacionis et Nativitatis beate Marie, nichil capiunt de denariis convivii, sed eorum porcio in sparingia conputatur. Item denarii pabuli et denarii vestiture certis temporibus absentibus subtrahebantur; sed in consuetudinem abiit et in corpore prebende dividuntur.

21. *De hiis, que in sparingia computantur* [2]). — Sparingia sic computatur. Porcio, que camerario minori superest in festivitatibus Omnium Sanctorum, Martini, Natalis Domini, Pasche, Invencionis sancte Crucis, Pentecostes, Translacionis [3]) Martini, Dedicacionis ecclesie, traditur camerario majori. Item quod remanet in pixide computatorum, traditur eidem in sparingia computandum. Item porcio, que absentibus in vigilia Obitus Martini et vigilia Petri et per octavas eorum, item in vigilia Annunciacionis beate Marie et Natalis [4]) quod subtrahitur per camerarium, in sparingia reservatur. Item illud, quod absentibus ultra tres menses racione absencie per statutum subtrahitur, similiter in sparingiam [5]) computatur. Illis [6]) vero, qui primam residenciam anni non fecerunt et toto anno absentes fuerunt, nichil computatur, nec veniunt in sparingiam [7]). Et ista sparingia solum inter capitulares et studentes [8]) et causa peregrinacionis, metus, infirmitatis et cause prosecucionis [9]), dum tamen sint alias capitulares, absentes (dividitur [10])). Et ista sparingia omnium usque ad festum Petri; in festo Petri et alia, que postea insurgunt, post festum Remigii dividuntur juxta quantitatem stipendii: et defuncti de hac sparingia nichil habent, nec fabrica. Et est cavendum, quod si quis pro sparatore festi Martini sive bonorum, que pro festo illo pro corpore prebende competunt, subducatur, si postea residenciam majoris partis anni compleverit, restituitur, juxta statutum residencie, quod est supra [11]).

Sparingia vero bonorum divisorum computatur in fine Maji

---

1) De woorden „et per octavam ipsius" ontbreken in U. P. O.; in Br. zijn deze woorden doorgehaald. 2) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 3) P. O. voegen hier in: „Sancti". 4) Br. U. P. O. „Annunciacionis et Natalis beate Marie". 5) P. O. „sparingia". 6) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „illi". 7) Br. U. P. O. „sparingia". 8) „et studentes" ontbreekt in Br. U. P. O. 9) P. O. „persecucionis". 10) Dit woord ontbreekt in alle HSS. 11) Dit statuut is in het voorafgaande niet te vinden.

inter capitulares, secundum ratam dierum, quibus presentes fuerint [1]) in civitate a festo Remigii usque ad Kalendas Maji exclusive; nec deducuntur tres menses absencie, quia pro illis nichil capit. Et defuncti et fabrica de hac nichil capiunt [2]), nec studentes, nec peregrini.

22. *De ministracione* [3]). — Quod camerario majori [4]) superest de pecunia Domine nostre et completorii et crucis non dividitur, sed futuro anno reservatur. Quod vero alias superest, dividitur, sicut corpus prebende, capitularibus et non capitularibus, defunctis et fabrice. Item camerarius eciam sumptus officii et quod pauperibus et minori camerario ministrat, et VI libras pro salario suo ante constitucionem porcionum deducit. Item de numero porcionum subtrahuntur omnino, quibus non ministratur corpus prebende, de quibus additur in tytulo sequenti; et quibusdam dyatim ministratur, sicut ibi apparebit, et est tytulus *De clericis non residentibus* [5]).

Item collectores bonorum divisorum [6]) ministrant, sicut legitur in statuto, posito supra *De officio eorundem* [7]).

23. Item ad prebendas nostras ministrat camerarius noster minor nichil, nisi quod presencie appellantur. Et idem camerarius ministrat, sicut in libro vite [8]) continetur. Si vero indistincte ibi posita quantitas reperiatur, nec additum sit, qualiter dividi debeat, tunc pro sociis de XX solidis et quantacumque summa superior fuerit IIII solidis capiuntur, qui inter ipsos XXIIII dividuntur equaliter [9]). Si vero sociis plus quam duo denarii sint [10]) asscripti, ita datur XX sociis; quatuor vero, qui supersunt, dantur cuilibet tantum duo denarii bonorum, qui [11]) decrescunt porcioni canonicorum, sicut continetur in statuto de destitucione vicariorum [12]). Si summa minor XX solidis fuerit, inde nichil habent.

Et si plures memorie in unam diem concurrant, sic fiet de qualibet. De pecunia, que datur Dominicis diebus et feriis sextis ad cruces, domini capiunt sex grossos et socii omnes, qui presentes sunt ad missam, cruces et sextam sive nonam diebus sextis, XXIIII denarios. De pecunia, que datur ad completorium, domini capiunt IIII grossos et socii unum

1) O. „fuerint". 2) P. O. „nichil capiunt de hac". 3) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 4) Br. U. P. O. „minori"; ons HS. „majori". 5) Zie hierna LXXIX 3. 6) P. O. „divisorum bonorum". 7) Zie hiervoor XLI 1. 8) Liber vite = het necrologium van het kapittel? 9) Br. U. P. O. „equaliter dividuntur." 10) P. O. „sunt". Br. U. „sive". 11) Ons HS. Br. U. „que". 12) Zie hiervoor LXXVIII 16.

grossum, de quibus IIII grossis vicarii imperii et dormitorii prebendarius capiunt quilibet duos denarios, si fuerint presentes; alioquin ipsorum [1]) porcio cedit dominis. De pecunia ad commemoracionem beate Marie capiunt domini ad vesperas decem et septem grossos et socii tres, quos omnes preter canonicos equaliter dividunt; et eodem modo ad missam, qui sunt presentes in principio, medio et fine vesperarum et misse. Et pro quota parte quis grossos fructus prebende percipit, pro ea parte [2]) percipit distribuciones cotidianas, que dantur in pecunia in festivitatibus et ad memorias defunctorum.

De distribucionibus cotidianis [3]). — Distribuciones cotidiane appellantur in ecclesia nostra, que dantur tantum presentibus in sanctorum festivitatibus et defunctorum memoriis, pecunia matutinalis, ad cruces, ad completorium, de Domina nostra, que presencie appellantur et dumtaxat in divinis officiis presentibus ministrantur. Sunt alie distribuciones cotidiane, que in civitate presentibus ministrantur, licet officiis non intersint, sicut denarii convivii, Enghe et Herwerden, pecunia bonorum divisorum, panis albus capitularis et sparingia et VIII modii avene et denarii mensurnales hiis [4]), qui non censentur [5]) residere.

24. „Statutum est et unanimi consensu decani et capituli „Majoris ecclesie Trajectensis ordinatum, ad sedandum et „removendum multimodas discordias et dubitaciones, ex hoc „pluries ortas, quod de cetero omnes memorie defunctorum, „que diebus Dominicis aut aliis festivis diebus occurrunt faciende, „ante dies festivos peragentur, videlicet die proximo precedente „vel alio die, quo melius et commodius fieri possunt. Item „festivitates sunt [6]) post celebrande, si due vel plures uno et [7]) „eodem die occurrant, unde pecunia est dominis ministranda."

25. Et postea ponitur statutum pecunie matutinalis:

De matutinali pecunia [8]). — „Universis presentes litteras „inspecturis nos decanus et capitulum Majoris ecclesie Trajectensis salutem et rei geste cognoscere veritatem. Cum ante [9]) „eterni judicis tribunal unusquisque villicacionis sue sibi commisse teneatur et necesse habeat reddere racionem et secun-

---

1) P. O. „eorum". 2) Ons HS. lascht hier in: „destribu". 3) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 4) P. O. „is". 5) Br. U. P. „censetur", in O. veranderd in: „censentur". 6) Ons HS. „sub". 7) „uno et" ontbreekt in P. O. 8) Dit hoofd ontbreekt in ons HS. — Br. U. „*De pecunia matutinali*". 9) O. „autem".

„dum quod quisque [1]) gessit in corpore, sive bonum sive ma-
„lum sit, retribucionem juxta sua merita et demerita recep-
„turus, nos decanus et capitulum predicti ad laborandum in
„vinea Dominica constituti, de negligencia hujusmodi vinee
„inculte remanentis racionem in die judicii reddere teneamur, sed
„pocius ut bene culta producat fructus uberiores et dulciores
„non inmerito duximus advertendum, qualiter et quo etas ju-
„venilis naturaliter florida et etas senilis tepida ad excolendam [2])
„hanc vineam Dominicam frequencius et fervencius modo debito
„possent incitari salubrius et induci. Convenientes igitur omnes
„et singuli presentes in capitulo nostro, vocatis omnibus nostris
„concanonicis absentibus ad capitulum certa die ad hoc prefixa,
„videlicet crastino Undecim milium Virginum, et presentibus
„omnibus nostris concanònicis, qui voluerunt, debuerunt et
„potuerunt conmode dicta die nostro capitulo interesse, bona
„deliberacione prehabita, unanimi consensu ordinandum duxi-
„mus et statuendum ac in hiis eisdem scriptis statuimus et or-
„dinamus, pro nobis et nostris successoribus et consociis, in
„hac vinea, videlicet in hac Dei ecclesia sancta, nunc et
„pro tempore constitutis, singulis annis et singulis noctibus
„hora matutinali perpetuis temporibus sub forma, que sequitur
„observandum, videlicet: quod quicumque nostri concanonici [3]),
„qui presentes interfuerint quacumque nocte in choro nostro,
„matutinali officio decantando, permanentes in eodem choro
„ab inicio primi versus quinti [4]) psalmi matutinalis usque ad
„finem prime collecte matutinalis, tollent IIII solidos boni
„pagamenti inter se per specialem receptorem, ad hoc pro
„tempore a capitulo deputatum, distribuendos inter habentes
„prebendas plenas et semiplenas secundum quod eis de dena-
„riis aliis festivitatum et memoriarum, que alias in choro nostro
„pro majore [5]) parte aguntur, singulis annis fuerit pro tempore
„distributum. Prebendarius vero dormitorii, imperiales vicarii et
„chorisocii, in percepcione beneficiorum suorum seu denariorum
„chori existentes, sub modo predicto ejusdem monete tollent
„inter se duodecim denarios, equaliter dividendos. Ita quod nec
„prelatus nec canonicus nec aliquis chorisocius [6]), cujuscum-
„que status aut condicionis fuerit, quicquam de dicta porcione
„percipere possit in absencia racione infirmitatis, debilitatis,

1) P. O. „unusquisque". 2) O. „exolendam". 3) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „canonici". 4) P. O. „quarti". Br. U. „quanti". 5) P. O. „majori". 6) Ons HS. „chorisociis".

„negociorum, officii, consuetudinis, impedimenti cujuscumque „aut [1]) ex alia quacumque causa seu occasione, sed in propria „persona in choro nostro predicto dicto officio matutinali pre- „sens intererit, si quicquam tollere inde debeat, prout superius „est expressum. Si vero contigerit, quod absit, nos aliquo „infortunio vel alias ullo tempore per notas divina dimittere, „aut, prout consuetum est, propter speciales staciones quatuor „ecclesiarum collegiatarum civitatis Trajectensis, singulis et „certis terminis advenientes, nos aliquid sollempnitati matuti- „nalis [2]) officii detrahere in nostra ecclesia [3]), ipsarum stacio- „nibus et festivitatibus deferendo, nichilominus cursorie decan- „tando aut legendo dictum officium matutinale, compulsacione „campanarum ad hoc facta, per utramque partem chori una „parte alteri respondendo [4]), promerebitur presencia antedicta „per presentes inibi existentes. Adicimus [5]) eciam, quod in „illis matutinalibus officiis, in quibus alie presencie presentibus „ministrantur [6]), predicta presencia cessabit, cum qua presen- „cia duplicabitur sequentis noctis presentibus in officio matu- „tino. Hoc eciam duximus declarandum, quod a festo Pasche „usque ad octavas Pentecostes nullus possit hora matutinali „intrare chorum post benediccionem prime leccionis datam [7]), „prout [8]) hoc antiquitus est consuetum. Et ut hec omnia pre- „missa [9]) et singula debitum [10]) sorciantur [11]) effectum, nos „decanus et capitulum sepedicti ad eadem perfecte implenda „et perpetuis temporibus observanda XC libras bone monete „hiis presentibus assignamus et deputamus irrevocabiliter, pro „una dimidietate recipiendas singulis annis per receptorem, „ad hoc a capitulo pro tempore deputatum, pro bonis nostris, „videlicet XXXIIII jugeribus, que emimus erga Hubertum „de Lopike famulum, sita apud Weythusen in jurisdiccione „Ottonis de Buren famuli, cum condicione apposita per nos „solvendi defectum [12]) ex camera nostra, in quantum bona „predicta pro tempore defecerint in redditibus memoratis. „Reliquam vero dimidietatem XC librarum predictarum „assignamus exnunc et deputamus recipiendam de primis

---

1) P. O. „et". 2) P. „matutinali vel". 3) P. O. „ecclesia nostra". 4) P. O. „respondente". 5) Ons HS. „addicimus". 6) Br. U. P. O. lasschen in: „sed". 7) Aldus ons HS. — Br. „prime lectionum datam", later bijgeschreven: „lectionis". — U. P. lasschen in: „lectionem". — O. „prime lectionis prout". 8) P. „post ut". 9) „premissa" ontbreekt in P. O. 10) „debitum" ontbreekt in U. P. O. 11) Ons HS. „sociantur." 12) U. „defactum".

„bonis quibuscumque, que primo comparabimus [1]), et de tantis, que ad eandem dimidietatem singulis annis recipiendam „sufficere valeant habundanter. Ad que vero comparanda „bona [2]) venerabiles viri executores testamenti domini Theoderici dicti Cruue, quondam nostri concanonici, trecentas „libras dicte monete pro remedio anime sue et in remissionem „omnium peccatorum suorum [3]) et ipsius benefactorum omnium „nobis in subsidium eadem [4]) comparandi benigniter contulerunt. „Hec omnia premissa et singula nos decanus et capitulum „predicti ac omnes et singuli de capitulo nostro [5]) promisimus „et per presentes litteras [6]) promittimus fide prestita corporali „pro nobis et nostris successoribus absque omni dolo et fraude „fideliter adimplere et absque revocacione aliqua ullis temporibus facienda in perpetuum fideliter observare [7]). In quorum „omnium testimonium sigillum nostri capituli duximus presentibus apponendum. Datum et actum anno Domini M. CCC. „decimo nono in crastino Undecim milium Virginum."

26. Item statutum presenciarum sociorum:

Ordinacio de pecunia sociorum [8]). — „Ad perpetuam rei „memoriam decanus et capitulum ecclesie Trajectensis. Quoniam sic nos confratribus exhibere graciam convenit, ut „per hoc nullum aliis prejudicium irrogemus, piaque fidelium „largicio effectu non frustretur, sane communis nostra disposicio plurium decedencium donacio certis diebus et horis „divinis in nostra ecclesia interessentibus chorisociis ejusdem „nostre ecclesie certa consuevit stipendia elargiri, que tamen „propter multitudinem chorisociorum, qui supervenerunt noviter, inter [9]) ipsos [10]) proporcionabiliter distributa ad tantam „exiguitatem deveniunt, quod partem ex ipsis accipiens reputat se nichil accepisse, sic quod chorisocii primitivi propter „hujusmodi multitudinem supervenientem suis stipendiis fraudarentur contra justiciam, nisi ipsis aliter succurratur. Ut „igitur dicti primitivi fraternam caritatem in participacione „hujusmodi stipendiorum se exhibuisse et sua jura servasse „noscantur, duximus unanimiter statuendum, ut [11]) inter omnes

---

1) Ons HS. Br. U. „comparavimus". P. O. „comparaverimus". 2) P. O. „bona comparanda". 3) Br. U. „peccatorum omnium suorum". P. O. „omnium suorum peccatorum." 4) P. O. „ea". 5) „nostro" ontbreekt in Br. U. P. O. 6) „litteras" ontbreekt in P. O. 7) De woorden „et absque revocacione — observare" ontbreken in P. O. 8) Aldus Br. U. P. O.; dit hoofd ontbreekt in ons HS. 9) „inter" ontbreekt in U. P. O. 10) O. „ipsis". 11) P. „et".

„chorisocios, hujusmodi stipendia percepturos, sint precedentes „et primi: pincerna noster, dapifer noster, altarium sanctorum „Willibrordi, Stephani et Barbare vicarii, lectores ewangelii „et epistole, rector scolarium et campanarius, dumtamen ipsi „nostre ecclesie [1]) deserviant in ordine, prout onus cujusque „beneficii quod optinet hoc exposcit, aliique undecim pres„byteri de ceteris altaribus, in nostra ecclesia beneficiati, „prout precedunt alios in stallo chori usque ad numerum XX „personarum inclusive, ita quod beneficiatus nostre ecclesie „non beneficiato in percepcione hujusmodi presenciarum sti„pendii preferatur."

Hiis XX quatuor [2]) sunt additi propter destitucionem vicariorum, de quibus cavetur in statuto supra *De officio vicarii* [3]), et primis novem sunt additi II, scilicet presbyteri animarum, ut in statuto quod est supra *De eleccione* [4]). Et si presencias habentes in divinis presentes non fuerint, alii non habentes tunc presentes secundum stallum capiunt absencium porciones, preterquam in pecunia matutinali, de qua nichil capiunt presencias non habentes. Et nota quod hujusmodi presencie nulli deferuntur, nisi sit in ordine, quem suum beneficium requirit. Et ideo quamdiu hujusmodi beneficium, quod presencias habet annexas, vacat, presencie tamdiu vacabunt. Et si provisum fuerit de illo constituto in ordine, quem requirit beneficium, habet presencias cum beneficio; si non sit in ordine, carebit quousque sit promotus ad ordinem, et medio tempore dabuntur alteri successori, et cum ordinatus fuerit presencias habebit.

27. *De non solventibus vel detinentibus bona ecclesie* [5]). — Item statutum non solvencium prebendas: „Universis Christi„fidelibus, prepositis, decanis, canonicis, tam electis quam „eligendis, capitulum ecclesie Trajectensis devote vivere et „cum Christo sine fine regnare. Cum officii nostri sit, „nostre ac fratrum nostrorum electorum et eligendorum „concordie et ecclesie indempnitatibus et inconmodis, prout „sciencia et vires suppetunt [6]), providere, necessarium est, „ut ea, que pluries occurrerunt, non solum discordiam „pariencia sed et dampna non modica ecclesie inferencia „studeamus pro viribus exstirpare. Inde est quod quidam

---

1) P. O. „ecclesie nostre". 2) Alle HSS. hebben: „XXIIII". 3) Zie hiervoor LXXVIII 16. 4) Zie hiervoor V 24. 5) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 6) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „supplerunt".

„confratres nostri, fructus redditus et proventus prebendarum „nostrarum ac alia bona ecclesie nostre recipientes ex con- „misso, eis facto a capitulo, redditus et bona predicta, ad „prebendas sive ad alios usus ecclesie spectancia, debito tem- „pore non reddebant; alii in conmisso non habentes quosdam „redditus et bona predicta [1]), ad capitulum nostrum spectancia, „similiter receperunt nec inde satisfecerunt nobis, ut debe- „bant; quidam eciam alii de nobis pactum sub annua pensi- „one tenuerunt, sed tempore solucionis pigri ac impotentes „fuerunt ad solvendum, de quibus dampna [2]), discordie et „inconmoda diversa sepius evenerunt. Nos inconmodis istis „occurrere cupientes, de communi voluntate, fide prestita a „nobis presentibus et a posteris prestanda, ne de cetero simile „quid contingat, statuimus et ordinamus, ne quisquam de „nostris concanonicis presentibus vel futuris fructus [3]), redditus „et proventus prebendarum nostrarum vel quecumque alia „bona, ad nos et ad ecclesiam nostram spectancia, in testa- „mentis vel alias quocumque modo data, debita vel legata, „recipiat vel colligat, nisi ad hoc a capitulo deputetur; et „ad hoc qui deputatus fuerit debito tempore et statuto redditus „distribuat et omnia bona restituat jam predicta. Si quis vero „contrarium fecerit, fructus, redditus, proventus et alia bona „ecclesie in conmisso non habens, redditus receptos non dis- „tribuerit vel alia quecumque bona non restituerit, et ipsi „pensionem debitam [4]) termino statuto non solverit, sive [5]) qui „aliquem in premissis vel in [6]) aliquo premissorum culpabilem „defendere voluerit, tota prebenda illius fratris suique defen- „soris, quicumque fuerit, extunc ipso facto sit suspensa et ad „usus ecclesie sine spe remissionis non in sortem sed in penam „convertetur. Et si infra XV dies non emendaverit quod „deliquit, a capitulo fratrumque [7]) consorcio et ab omnibus „capituli tractatibus omnino sit exclusus, et ea, que geruntur „et fiunt a capitulo, rata habebit et in posterum contradicere „non valebit. Et si infra XV dies proximo subsequentes se non „emendaverit, in choro vitetur, donec de premissis omnibus „et eorum singulis ad voluntatem capituli plenarie fuerit

---

1) De 22 laatste woorden ontbreken in P. O. 2) P. O. lasschen in: „et". 3) U. P. O. voegen hier in: „et". 4) Ons HS. „debita". 5) P. O. „vel." 6) „in" ontbreekt in P. O. 7) Aldus ons HS. — Br. U. „fratrum pro". — P. O. „fratrum".

„emendatum. Et sic de suo [1]) dampnum et dedecus suscipiant, „qui nobis de nostro satisfacere non curabunt, et de sua prebenda „nichil recipia(n)t donec dicti fructus, redditus, proventus, bona et „pensio predicta ab ipsis integraliter fuerint [2]) persoluta. Adjec„tum est eciam, quod si beneficiati in ecclesia nostra in premissis „omnibus aut eorum singulis deliquerint, debent penis paribus „subjacere. Et nos decanus etc. de data M. CC. XC. quinto [3])."

28. *De detinente prebendas fratrum vel impediente* [4]). — Et statutum Theoderici de Are ad idem [5]): „Si prior vel „canonicus subtrahat vel detineat prebendam fratrum vel „inpediat, quominus [6]) bona ecclesie debito more locentur, „excommunicetur per ebdomadarium ad mandatum decani vel „majoris de capitulo, si decanus presens non fuerit, et redditus „ipsius detrahantur, et si ad annum in malicia sua perseve„raverit et ad unitatem redire noluerit, ipso jure sit dignitate „sua vel prebenda privatus. Si a layco inpediatur, de eo ob„servetur quod a raptore vel detentore superius est expressum."

29. *De anno gracie* [7]). — Et duo alia statuta de prebendis, sine numero signata [8]):

„Omnibus presencia visuris capitulum Majoris ecclesie Trajec„tensis salutem cum incremento caritatis. (Cum [9])) honeste „consuetudinis ususque longevi probat [10]) auctoritas a presen„tibus et posteris tamquam leges et canones (observatur, „noscat) igitur universitas nostra [11]), quod a longinquis tem„poribus talis inolevit consuetudo in ecclesia nostra. Quo„ciens aliquis (eligi [12])) contingit in canonicum et in fratrem, „fructus prebende sue a tempore vacacionis ipsius de consue„tudine optenta oportebat per triennium exspectare, quorum [13]) „annorum fructus primi anni defuncto, cujus eadem prebenda „fuerit, (qui [14])) annus gracie vulgariter appellatur, duorum „vero annorum subsequencium fructus ad fabricam et usum „ecclesie nostre (fuerunt [15])) deputati; ad cujus eciam consuetu-

---

1) Tusschen „suo" en „dampnum" is in Br. U. P. O. ruimte opengelaten. 2) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „fuerit". 3) Deze datum, in Br. U. P. O. ontbrekende, is in ons HS. later bijgeschreven. — Hierachter zijn in ons HS. 2 tegenover elkander liggende bladzijden (bij toeval?) in blanco gelaten. 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) Uit de synodaal-statuten van bisschop Dirk van der Are dd. 1209/1236. (Bondam, Charterb. p. 308.) 6) Alle HSS. hebben: „quod minus". 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 8) U. P. O. „assignata". 9) Eene opene ruimte in alle HSS. 10) Te lezen: temporis, vgl. V 5. 11) P. O. „vestra". 12) Eene opene ruimte in alle HSS. 13) Ons HS. „suorum"; in Br. is later „duorum" bijgevoegd. — U. P. O. „suorum duorum". 14) Eene opene ruimte in alle HSS. 15) Eene opene ruimte in ons HS.

„dinis observanciam, tam ex religione et debito sacramenti „an . . . . [1]) super eo, quod [2]) bonas et honestas consuetu- „dines ecclesie nostre servare debeamus, inpensi, quam ob „ecclesie nostre honestatem, utilitatem . . . . . . [3]), sumus astricti. „Sed quia novus et extra ecclesie nostre consuetudinem anti- „quam jam canonicandi [4]) modus, licet a constitucione canonica „nequaquam alienus, irrepsit, ut hujusmodi novitas ab ipsa „quicquam inmittat aut discordiam pariat, et errorem cavere „volentes, antefactam consuetudinem ecclesie nostre super „expectacione fructuum trium annorum a tempore vacacionis „prebende sue, modo predicto distribuendorum, tam circa „illas personas, quibus auctoritate domini pape seu legatorum „ipsius provisum est aut providendum fuerit in ecclesia nostra „de prebenda vacante vel vacatura, quam [5]) circa alias per- „sonas, a nobis in posterum eligendas, statuimus et volumus „in posterum observari. Actum anno Domini M. CC. XLVII. „Sabbato post [6]) Jacobi Apostoli [7])."

30. *De eadem.* — „Petrus Dei gracia (decanus [8])) totumque „capitulum beati Martini in Trajecto omnibus presencia visu- „ris notum facimus, quod cum fructus prebendarum nostrarum „adeo sint tenues et exiles, quod ex eis sustentari non possu- „mus, omnes de tempore in tempus propter tenuitatem et „defectum fructuum, de prebendis nostris nobis provenien- „cium, oneribus debitorum cogamur obligari et ad solucionem „creditoribus nostris faciendam non suppetant facultates, con- „modo nostro persuadente et inevitabili inopia conpellente, „necessitati nostre in hac parte consulere cupientes, deliberato „consilio statuimus et ordinavimus: Ut quemcumque canoni- „corum nostrorum nostre ecclesie [9]) decedere contigerit, post „ipsius obitum per duos annos proximos subsequentes redditus „prebende sue cum omni ea integritate acsi viveret percipiat, „ita quod de primis fructibus dictorum duorum annorum ec- „clesie nostre in redditibus unius libre denariorum Trajectensium „ad perpetuam memoriam defuncti sine contradictione qualibet „per [10]) manufideles ipsius de anno in annum habendis et cano- „nicis, qui pro tempore fuerint [11]), providebitur distribuendis.

1) Eene opene ruimte in alle HSS. 2) „quod" ontbreekt in P. 3) Eene opene ruimte in alle HSS. 4) Br. U. P. O. „concanonicandi". 5) Br. U. P. O. „que". 6) „post" ontbreekt in ons HS. 7) „Apostoli" ontbreekt in P. O. 8) „decanus" ontbreekt in alle HSS. 9) P. O. „ecclesie nostre." 10) „per" ontbreekt in ons HS. 11) Ons HS. Br. U. „fuerit".

„Et extunc de hiis, que poterunt [1]) provenire, debita, que in „testamento defuncti fuerint, pro modo receptorum persolven- „tur; de aliis vero, si qua supercreverint, ad voluntatem testa- „toris liberaliter poterit ordinari, et legata ad ipsius factam [2]) „ordinacionem fideliter colligentur et prout statuit distribuentur. „Hanc presentem constitucionem et ordinacionem propter pre- „dictas causas necessitatis nos singuli et universi canonici „nostri capituli in verbo Domini promisimus inviolabiliter „observare [3]). In cujus rei testimonium et [4]) munimen [5]) forcius „presens scriptum sigilli nostri munimine duximus roborandum. „Actum et datum Trajecti anno Domini M. CC. LVII. in vigilia „Palmarum."

31. *De prebendis fratrum vacantibus* [6]). — „Capitulum „Trajectense. Priscas ecclesie nostre constituciones et obser- „vancias racionabiles recensentes, accepimus [7]), ex necessariis „causis dudum fuisse et esse in eadem ecclesia nostra non „minus provide quam racionabiliter constitutum, quod vacante „quocumque genere vacacionis in ecclesia nostra prebenda, „imperiali, episcopali et dormitorii prebendis exceptis, fructus „hujusmodi prebende vacantis per biennium integrum usibus „nostre ecclesie ad fabricam et ornamenta ecclesiastica ejusdem „deputari, applicari et cedere consueverunt cum ea integritate, „qua ille, qui eam tenuerat, hujusmodi fructus perciperet, si „in eadem [8]) ecclesia nostra resideret nec capitulo nec divinis „officiis interesset; quamvis necessitate dicte constitucionis „cessante jam aliquibus temporibus hujusmodi fructus per „unum annum dumtaxat eidem ecclesie nostre et ad usus „predictos applicati noscantur. Sed quia nos ornamentorum „ecclesiasticorum, per nos procuratorum, gravibus sumus debi- „tis obligati, ac necesse sit et honestum ecclesie nostre pre- „dicte, ut [9]) sicut dignitate preeminet ita debeat ornamento „ecclesiastico prefulgere, deliberacione prehabita [10]) visum est „nobis, non posse hujusmodi necessitatibus providere, unani- „miter ordinamus, ut fructus hujusmodi prebendarum vacatu- „rarum de cetero juxta dicte constitucionis continenciam eidem „ecclesie nostre et ad usus predictos omnimode perpetuis „temporibus per biennium applicentur, salvis statutis et con-

---

1) P. O. „potuerunt". 2) P. „facta". — O. „fratris". 3) P. „observari". 4) „et" ontbreekt in U. 5) Ons HS. „munimine". 6) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 7) Ons HS. „recepimus". 8) Ons HS. herhaalt hier: „in". 9) P. O. „et". 10) P. „habita".

„suetudinibus ejusdem ecclesie nostre, super hujusmodi fructibus, per biennium proximum a tempore vacacionis ipsarum „defunctis cedere solitis, quos [1]) et quas volumus in suo „robore perdurare. Nec propter presentem statuti veteris „restauracionem volumus circa alias nostre ecclesie statuta et „consuetudines aliquid inmutari, salva eciam constitucione „*Suscepti regiminis* [2]), cui nec derogare volumus nec debemus. „In quorum testimonium sigillum ecclesie nostre presentibus „est appensum. Datum anno Domini M. CCC. XLIIII. mensis „Marcii die XIIII."

32. *De certis annis exspectandis* [3]). — „Universis presencia „visuris et audituris nos decanus et capitulum ecclesie Trajectensis salutem cum noticia veritatis. Cum memoria hominum „naturaliter sit labilis, necesse est, ut ea, que geruntur in „tempore, litterarum testimoniis ad memoriam revocentur. „Hinc est quod cum diu in ecclesia nostra inter alias laudabiles consuetudines quedam consuetudo inoleverit, a tempore, „quo non exstat memoria, observata, ut quicumque pro tempore eligeretur ad prebendam aliquam vacantem in nostrum „concanonicum et in fratrem, a tempore prebende, ad quam „electus est, vacantis quocumque modo, sive per resignacionem sive per mortem predecessoris sui, sive eciam dictus [4]) „predecessor suus tempore, quo viveret [5]), in percepcione „fructuum dicte prebende fuisset sive non, dictus electus in „canonicum quoad percepcionem fructuum dicte prebende „expectare per triennium teneretur. Nos decanus et capitulum „predicti, ut nostris posteris dicta consuetudo innotescat et ne „a memoria hominum de cetero evanescat, eciam in scriptis „duximus redigendam, vocatis ex habundanti propter hoc ad „capitulum nostrum omnibus nostris concanonicis acsi fuisset „propter electionem decani, qui voluerunt, debuerunt et potuerunt dicto capitulo interesse, deliberacione diligenti prehabita „unanimi consensu statuentes, eam perpetuis temporibus, tam „a nobis sub fide prestita, qua sumus nostre ecclesie [6]) astricti, „quam a nostris successoribus prestanda, non obstante aliqua „precum inportunitate inviolabiliter observandam. In cujus rei „testimonium nos decanus et capitulum predicti sigillum capituli

---

1) O. „que". 2) Zie over de constitutio *Suscepti regiminis*: hiervoor p. 46 Noot 13. 3) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 4) P. O. „predictus"; in ons HS. is „pre" doorgehaald. 5) U. P. „veniret". 6) P. O. „ecclesie nostre".

„ecclesie nostre predicte duximus presentibus litteris apponen-„dum. Actum et datum anno Domini M. CCC. XII. feria sexta „post Dominicam qua cantatur Misericordia Domini."

LXXIX. De clericis non residentibus.

1 Nota quod prebende ecclesie nostre non requirunt continuam residenciam, nisi causative, videlicet quod nisi resideant nichil tollant; et ita continetur in juramento, quod prestamus in ingressu, cum dicitur: „continuum servicium, quamdiu par-„ticeps esse voluero".

2. Sunt enim in ecclesia nostra residencie plures. Prima, de qua est statutum quod sequitur:

„Nos decanus et capitulum ecclesie Trajectensis ad perpe-„tuam rei memoriam. Ut consuetudines et interpretaciones „earum, in ecclesia nostra circa illos, qui in eadem [1]) residen-„ciam facere vel fecisse dicantur, hactenus observate, invio-„labiliter futuris deinceps in perpetuum temporibus observentur, „ipsas presenti scripto inserere duximus, decidentes: quod „quicumque canonicorum nostrorum non aliter primam residen-„ciam fecisse dici poterit vel debebit ad hoc, ut libertatibus „aliisque prerogativis gaudere valeat, quos habent hii, qui „primam residenciam fecisse dicuntur, nisi postquam coram „decano et capitulo constitutus se ad hujusmodi residenciam „exhibuerit personaliter, et a die exhibicionis hujusmodi per „unum annum integrum continuam residenciam fecerit in civi-„tate Trajectensi et eidem ecclesie nostre in suo ordine ser-„vierit, ut est moris, ita quod si currente anno hujusmodi per „unam noctem extra civitatem predictam pernoctaverit, iterum „a capite, sicut prius, incipiet residenciam supradictam; et in „fine anni cum idem canonicus dixerit hujusmodi residenciam „se fecisse, super hoc fidem faciet [2]) decano et capitulo proprio „juramento. Quoad hoc vero quod quis dicatur residens „secundo, ut corpus prebende accipiat et primam [3]) residenciam „conpleverit, diffinimus illum residere, qui majori tempore „anni in ecclesia nostra facit residenciam personalem; et „isti sic secundario residenti conpetunt VI septimane, secun-„dum omnem modum quemadmodum in statuto, quod est „*De residencia et sparingia dominorum et sociorum* [4]) ordi-

1) Alle HSS. hebben „eandem". 2) P. O. „faciat". 3) De woorden „et primam" ontbreken in P. O. 4) Zie dit statuut hierna LXXIX 10?

„natum [1]), plenius continetur. In cujus rei testimonium et „majoris roboris firmitatem sigillum capituli ecclesie nostre „predicte presentibus est appensum. Datum anno Domini „M. CCC. XXIX. feria tercia post Mathie Apostoli [2])."

3. Et secunda, de qua similiter est statutum, quod sequitur: „Universis presentes litteras visuris et audituris Ghiselbertus „decanus totumque capitulum ecclesie Trajectensis in omnium „Salvatore salutem. Cum in ecclesia nostra Trajectensi sit „hactenus de consuetudine laudabili observatum pacifice, „quod quilibet novus canonicus in prima ipsius recepcione „solitum prestet de obediencia et reverencia faciendis decano „et capitulo nostro et de observandis dicte ecclesie nostre „statutis et consuetudinibus laudabilibus juramentum, et quod „de simili consuetudine nullus canonicus dicte nostre eccle„sie [3]) fructus prebende sue in parte vel in toto percipiat, nisi „in ea residenciam fecerit personalem aut alia causa legitima „de communi et unanimi capituli nostri licencia se absentet ab „ecclesia nostra predicta; item de consuetudine simili quilibet „canonicus, in ipsa ecclesia residens, quolibet anno, qui juxta „dicte ecclesie consuetudinem currere incipit in Kalendis „Octobris, de decani aut senioris vel ebdomadarii canonici „nostri licencia per sex septimanas sine diminucione reddituum „et jurium canonicatus et prebende suorum, cotidianis distri„bucionibus dumtaxat exceptis, abesse potest, ita tamen quod „si ultra illas sex septimanas in predicto anno se absentet, „pro quolibet die ipsius anni, quo sic absens fuerit, dictis sex „septimanis deductis, solvit capitulo nostro predicto unum „Turonensem regis Francie legalem, nisi forsan in predicto „anno ultra dictas sex septimanas per sex menses et unum „diem se absentaret, quo casu omnes fructus et redditus pre„bende sue cedunt integraliter capitulo nostro predicto, et „pro quolibet die illius anni, quo dictus canonicus presens „fuerit in civitate Trajectensi, habet unum Turonensem rega„lem a capitulo suo predicto cum cotidianis distribucionibus, „si et quociens horis canonicis interfuerit, ad hoc [4]) deputatis. „Nos igitur tam salubres consuetudines, ut [5]) evagandi materia „in divini cultus augmentum discurrentibus subtrahatur, ad

1) Alle HSS. herhalen hier: „est". 2) Al het hier volgende tot p. 206 ontbreekt (zooals met eene gelijktijdige hand op den kant aangeteekend staat) in ons HS. en is uit Br. (U. P. O.) overgenomen. 3) U. P. O. „ecclesie nostre". 4) Alle vier de HSS. hebben: „ad hoc interfuerit". 5) Aldus Br. U. O. — P. leest hier: „et".

„omnes et singulos clericos, in dicta ecclesia nostra pepetue „beneficiatos et beneficiandos in posterum, cum infrascripto „moderamine extendentes, statuimus: ut quilibet in nostra „ecclesia beneficiatus [1]) vel in posterum beneficiandus [2]) in prima „ipsius receptione de cetero prestet decano et capitulo nostro „predicto obediencie et reverencie ac de observandis statutis „ecclesie predicte et consuetudinibus juramentum, et fructus „beneficii seu officii sui non percipiat sed capitulo nostro „integraliter cedant, nisi in ipsa ecclesia residenciam fecerit „personalem, aut alia causa legitima de communi et una- „nimi capituli nostri predicti licencia se absentet. Item sta- „tuimus, ut quilibet predictorum beneficiatorum, in dicta „ecclesia nostra residens, de supradicti decani vel senioris aut „ebdomadarii decano absente licencia possit quolibet anno „supradicto sine aliqua sui beneficii reddituum subtractione „per tres septimanas abesse ab ecclesia memorata, ita tamen „quodsi ultra illas tres septimanas defuerit, quolibet die pre- „dicti anni, quo absens fuerit, dictis tribus septimanis deductis, „solvet in fine ipsius anni, videlicet ultima die Septembris, „capitulo predicto dimidium Turonensem regium et legalem, „nisi forsan in predicto anno ultra dictas tres septimanas per „sex menses et unum diem se absentet; extunc enim illius „anni beneficii predicti redditus integraliter capitulo cedent „supradicto, et pro quolibet die quo beneficiatus hujusmodi [3]) „presens fuerit in civitate Trajectensi predicta, dictum capitu- „lum sibi dicta ultima die mensis Septembris dimidium Turo- „nensem ministrabit. Decernentes, ut quicumque beneficiatus „aut in posterum beneficiandus de predicta pecunia, occasione „absencie sue dicto capitulo debita, eidem capitulo non satis- „fecerit aut qui capitulo, quominus dictum capitulum redditus „sui beneficii in casu, quo eidem capitulo ipsi redditus inte- „graliter cedunt, commode percipere poterit, impedimentum „notorie prestare presumpserit, quolibet anno dicta die ultima „Septembris aut infra sex septimanas ipsam diem immediate „sequentes plene non emendaverit, extunc cadet in penam „XL Turonensium grossorum, dicto capitulo cum dicta sorte „principali, sine spe remissionis aut restitucionis alicujus, infra

---

1) Br. U. „beneficiatos". 2) Br. U. „beneficiandos". — De woorden: „in posterum cum infra — beneficiandus" komen in Br. U. voor, maar ontbreken in P. O. 3) Aldus Br. U. — P. O. lezen: „die beneficiatus hujusmodi quo".

„mensem dictas sex septimanas immediate sequentem[1]), persol-„vendam. Quodsi qualibet difficultate sublata non fecerit, eo ipso „predicti beneficii sui redditus integraliter capitulum predictum „percipiet, in sortis vel pene predictarum solucionem minime „convertendi, donec de dictis sorte et pena ipsis decano et „capitulo per dictum beneficiatum fuerit integre satisfactum. „Adicimus ęciam huic constitucioni, ut quilibet beneficiatus „vel officiatus ecclesie nostre predicte [2]) predicto suo beneficio „vel officio, prout ipsius beneficii vel officii onus requirit, „fideliter per se vel, infirmitate aut justa et legitima causa „detentus, per alium ydoneum de decani nostri licencia deser-„viat cum effectu; alioquin decanus ipse, qui pro tempore fuerit, „eidem beneficio vel officio de redditibus ipsius beneficii vel „officii per alium ministrum ydoneum faciet deserviri, contra-„dictione cujuslibet non obstante. Ut autem hec rata perma-„neant et inconvulsa, presentes litteras inde fieri fecimus „et sigilli ecclesie nostre appensione communiri. Datum et „actum in capitulo ecclesie nostre predicte anno nativitatis „Domini M. CCC. vicesimo quarto feria sexta post Philippi et „Jacobi Apostolorum."

4. Tercia prelatorum, de qua est statutum [3]) supra *De officio vicarii* [4]), — et quarta canonicorum quoad collacionem beneficiorum ebdomatim, supra *De eleccione* [5]).

5. *De non residentibus* [6]). — Est eciam de hoc Liber camere [7]), diffiniens que stipendia sua capiunt non residentes, quod sequitur:

„Poterit autem absens optinere stipendium suum, si licencia „fratrum ierit [8]) in peregrinacione causa oracionum, vel appel-„lans aliquem vel appellatus ab aliquo judicem pecierit, vel „pro timore vite sue in civitate non fuerit ausus remanere et „antequam abierit timorem aut clam duobus fratribus aut „aperto [9]) omnibus ostenderit, aut si rogatu fratrum aliquis „pro aliquo jure ierit, vel fratres aut prepositus ad iter neces-„saria ei dederint vel amministraverint, vel si licencia fratrum „capellanus summi prepositi vel episcopi extiterit; isti omnes „sine aliqua contradiccione stipendium suum habebunt."

---

1) Alle vier de HSS. hebben: „sequentes". 2) Alle vier de HSS. herhalen hier: „ut". 3) Alle HSS. hebben: „Tercia, de qua est statutum prelatorum". 4) Zie dit statuut hiervoor LXXVIII 16. 5) Zie dit statuut hiervoor V 24. 6) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 7) Liber camerae. HS. fol. 7. (Hetzelfde citaat komt nogmaals voor hierna LXXIX 20.) 8) Aldus Br. U. O.; in P. heeft „ierit" gestaan, later veranderd in: „erit". 9) Aldus Br. U. — P. O. „aperte".

6. Est eciam statutum de hiis, qui propter metum vel infirmitatem vel litem absentes sunt, qualiter stipendia capiunt:

De absentibus propter metum [1]. — „Antiquorum fidedigna „relacione conditum [2]) juris et equitatis racione suffulti, nos „capitulum Trajectense, dissensionis (et) ambiguitatis mate„riam amputare cupientes, veteres observancias cum declara„cione et addicione necessaria recensentes, unanimiter duximus „statuendum, ut quocienscumque aliquis prelatorum, canoni„corum, perpetuorum capellanorum vel sociorum ecclesie nostre „predicte causa metus, infirmitatis corporalis, prosecucionis [3]) „litis, que sibi occasione dignitatis officii vel beneficii [4]), quam „seu quod in eadem ecclesia nostra [5]) pacifice possedit per „annum, movetur coram quocumque judice vel executore, se „a civitate Trajectensi voluerit absentare, super hoc prout „continetur inferius procedere teneatur, fructus quoque pro„ventus et obvenciones dignitatis officii seu beneficii sui per„cipiet in forma, similiter inferius annotata. Igitur si metus „hujusmodi fuerit a certa vel [6]) certis personis seu universi„tate vel collegio comminatus, sive [7]) dolo, culpa, negligencia „metum pacientis sive non, sive juste vel injuste pati dicatur, „eundem, postquam hujusmodi metum paciens coram capitulo „nostro vel, si tempus non paciatur, coram duobus canonicis „nostris capitularibus, quos si habere non possit coram notario „publico et testibus ydoneis, hoc eciam expresso quod coram „capitulo vel coram canonicis capitularibus predictis hoc non „audet, de hujusmodi metu fidem fecerit proprio juramento sub „hac forma: „Juro ad hec sancta Dei ewangelia, quod sine periculo „„corporis mei metum, quem pacior a talibus nominandis vel „„quos nominare non audeo, vel ab hiis, quos ignoro, non „„audeo in civitate Trajectensi residere vel ad ipsam civitatem „„accedere et divinis officiis in ecclesia mea interesse, et quod „„metum hujusmodi michi inferri dolo vel fraude non procuravi, „„et de causa metus hujusmodi composicionem accipiam, quam „„et qualiter [8]) capitulum meum duxerit ordinandam, et quod „„non procurabo per me vel per alium publice vel occulte,

---

1) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 2) Aldus Br. U.; P. „condicu", veranderd in: „conditorum". — O. „codicum". 3) Aldus Br.; U. P. O. „persecucionis". 4) Aldus Br. U.; P. O. „beneficii vel officii". 5) Aldus Br. U.; in P. O. ontbreekt „nostra". 6) Aldus Br. U.; in P. O. ontbreekt „certa vel". 7) O. „sine". 8) Aldus Br. U. — P. „qualiter", veranderd in: „qualem". — O. „qualem".

„„quominus metus cesset predictus, et quod quamcito metus „„hujusmodi cessaverit, in ipsa civitate residebo, vel hoc quam- „„cito potero ipsi capitulo meo intimabo, quod metus hujus- „„modi beneficio amplius uti nolo, et quod in civitate predicta „„jam continue residere intenderem, si metus hujusmodi non „„obstaret, et quod juramentum hujusmodi in presencia capi- „„tuli mei Trajectensis vel coram duobus concanonicis [1]) meis „„capitularibus prestare non audeo. Sic me Deus adjuvet et „„sancti Ejus," verbis competenter mutatis juxta statum [2]) per- „sonarum jurancium et materie subjacentis. Et postquam per „relacionem duorum concanonicorum predictorum, hoc sub „juramento suo asserencium, vel exhibicionem instrumenti „publici, de hujusmodi juramento prestito capitulum nostrum „predictum certificaverit, extunc fructus, proventus et obven- „ciones dignitatis, officii vel beneficii sui predictos integraliter „obtinebit, acsi in ipsa ecclesia nostra divinis officiis personaliter „interesset, distribucionibus cotidianis, que ex sui institucione „nulla excusacione admissa in divinis exigunt corporalem pre- „senciam, dumtaxat exceptis, donec hujusmodi metum inferens „eidem meticuloso coram decano nostro seu locum ejus tenente „treugas et securitatem et se paratum recipere ab eodem et „facere justiciam et satisfaccionem super causa metus hujus- „modi, ad arbitrium capituli nostri predicti offerat cum effectu. „Quodsi absens meticulosus hujusmodi treugis hujusmodi, „sibi per capitulum insinuatis, se credere non audeat et de „hoc fidem faceret similiter juramento coram capitulo vel duo- „bus canonicis capitularibus vel notario publico et testibus, „sicut predictum est, nichilominus ab eo tempore, quo capi- „tulum de hoc juramento certificatum fuerit, ut prius, fructus „proventus et obvenciones predictos recipiet, distribucionibus „cotidianis dumtaxat exceptis. Forma juramenti erit hec: „Juro „„ad sancta Dei ewangelia, quod ego treugis et securitati, „„quas talis michi obtulit, credere me non audeo, et quod hoc „„juramentum in presencia capituli mei [3]) propter metum, „„quem pacior ab eodem, prestare non audeo. Sic me Deus „„juvet [4]) et sancti Ejus." — Idem eciam, quod de meticulosis „hujusmodi statuimus, de infirmis vel lites prosequentibus „ordinamus, videlicet ut post prestitum simile et modo

1) Aldus Br. — U. P. O. „canonicis". 2) Aldus Br. P. O. — U. „statutum". 3) Aldus Br. U. — P. O. „mei capituli". 4) Aldus Br. U. — P. O. „adjuvet".

„simili [1]) juramentum, verbis secundum subjectam materiam „adaptatis, fructus, proventus et obvenciones dignitatis [2]), officii „seu beneficii sui universos percipient [3]), distribucionibus cotidi-„anis omnibus predictis dumtaxat exceptis, sub hac forma: „„Juro ad hec sancta Dei ewangelia, quod sine periculo corporis „„mei propter infirmitatem, quam pacior, non audeo in civitate „„Trajectensi vel ad ipsam civitatem accedere, sed ab eadem „„civitate secundum consilium medici pro recuperanda sanitate „„me habeo absentare; et quod quamcito infirmitas cessaverit „„vel spes recuperande sanitatis michi non [4]) fuerit, in ipsa „„mea ecclesia residebo vel hoc quamcito potero ipsi capitulo „„meo intimabo, quod absencie hujusmodi beneficio amplius uti „„nolo, et quod in civitate Trajectensi predicta jam continue „„residere intenderem, si infirmitas hujusmodi non obstaret. „„Sic me Deus juvet et sancti Ejus." Item alia forma jura-„menti litem prosequentis: „Juro ad hec sancta Dei ewangelia, „„quod propter litem, que michi occasione dignitatis officii „„vel beneficii mei, quam seu quod in ecclesia mea Trajectensi „„per annum pacifice possedi, movetur, ad prosecucionem litis „„hujusmodi michi expedit a civitate Trajectensi me absentare, „„et quod litem hujusmodi inferri michi dolo vel fraude non „„procuravi, et non faciam per me vel per alium publice vel „„occulte, quominus lis cesset predicta, et quod quamcito occasio „„absencie hujusmodi cessaverit in ipsa civitate residebo, vel „„hoc quamcito potero ipsi capitulo intimabo, quod absencie „„hujusmodi beneficio amplius uti nolo, et quod in civitate „„predicta jam continue residere intenderem, si occasio prose-„„cucionis litis hujusmodi non obstaret, et quod juramentum „„hujusmodi in presencia mei capituli Trajectensis vel coram „„concanonicis [5]) meis capitularibus prestare non possum." Hoc „semper excepto, quodsi communi capitulo nostro [6]) causa „absencie allegata, metus, infirmitatis vel litis hujusmodi vana „et inestimabilis videretur, quod hujusmodi juramentum sus-„pectum vel causam hujusmodi cessare probabiliter reputarent, „talis hujusmodi beneficio absencie non utetur, eciamsi unus „vel duo de capitulo contradicant. Absentes eciam ex aliqua „causarum hujusmodi in ecclesia nostra divinum et alias sibi

1) Aldus Br. U. — P. O. „simili modo". 2) P. O. voegen hier in: „et". 3) Aldus Br. U. — P. O. „percipiet". 4) Aldus Br. U.; in P. O. ontbreekt „non". 5) Aldus Br. — U. P. O. „canonicis". 6) Aldus Br. U. — P. O. „capitulo nostro communi".

„incumbens officium fieri [1]) procurabunt; alioquin decanus „noster vel vices ipsius gerens de ipsis fructibus [2]) fieri procu- „rabit, sic quod ipsum divinum officium perficiatur omnino; „hoc quoque excepto, quod percepcione hujusmodi fructuum „proventuum et obvencionum utentur dumtaxat, qui tempore „juramentorum hujusmodi prestitorum pro residentibus in eccle- „sia nostra predicta pro majori parte anni tunc currentis vel „proximo preteriti et qui primam residenciam suam secundum „statuta ejusdem [3]) ecclesie nostre super hoc edita fecerint, „habebuntur. Tempus vero absencie ex aliqua premissarum „causarum ipsi absenti in tempus secunde residencie computa- „bitur, sed non prime; quodsi quis [4]), qui primam residenciam „suam inceperit, ante perfeccionem ipsius residencie prime „ex aliqua causarum predictarum se a civitate predicta conti- „gerit absentare, et tempus [5]) hujusmodi absencie ad perfici- „endum residenciam primam sibi non proficiet, sed ipsa resi- „dencia erit a capite iterum inchoanda. Nullus quoque a „causis predictis seu aliqua ipsarum absencium ad capitulum „pro quibuscumque eleccionibus seu tractatibus vocabitur; sed „emolumenta capitularia tollet [6]) et procuratorem ad tractatus „capitulares constituere poterit, si velit, qui vice ipsius voce „capitulari utetur. Presentes quoque in ecclesia ad absentes „ex causis predictis pro quibuscumque negociis extra civitatem „Trajectensem accedere non tenebuntur, nisi dupla pars capi- „tuli nostri ex causis predictis absens existat; et tunc ad „locum omnibus securum et non alias accedere tenebuntur. „Hoc salvo, quodsi tanta necessitas ecclesie ingrueret, quod „decano cum majori parte capituli nostri videretur expediens „et decerneret, quod ipsis tutum non foret in civitate Trajec- „tensi manere, extunc sine juramento et secundum ordinacionem „ipsius decani et majoris partis capituli qui vellent possent a „civitate Trajectensi recedere, fructusque percipere, abesse et „redire, prout ducerent communiter ordinandum. Distribuciones „eciam cotidianas, quoad presens negocium esse decernimus „pecunias, que in sanctorum festivitatibus seu defunctorum „memoriis et alias corporalem presenciam in divinis officiis „requirentes ministrari presentibus consueverunt. In quorum

---

1) Aldus Br. U. — P. O. lezen voor „fieri": „sibi". 2) Aldus Br. U. — P. O. „fratribus". 3) Aldus Br. U.; in P. O. ontbreekt „ejusdem". 4) O. „quem". 5) Alle vier de HSS. lezen hier: „presens". 6) Aldus Br. U. — P. O. „tollit".

„testimonium sigillum ecclesie nostre presentibus est appensum. „Datum mensis Octobris die penultima, anno nativitatis Do- „mini M. CCC. XL. secundo."

7. *De absentibus causa studii* [1]. — Est eciam statutum de hiis, qui propter studium absentes fiunt vel peregrinacionem, qualiter stipendia capiunt:

Privilegium studencium. — „Universis suis concanonicis, „tam presentibus quam futuris, decanus et capitulum Majoris „ecclesie Trajectensis salutem et cognoscere veritatem. Quo- „niam ex litterali sciencia personarum, ad quam non nisi con- „tinuo studio magnisque expensis et laboribus de facili devenitur, „plerumque contingit ecclesias illuminari et plurimum decorari, „ut in hoc consulatur ecclesiis, racio satis postulat, propter „hoc nec ecclesiarum expensis nec personarum deferendum „esse laboribus aut parcendum. Noverit igitur universitas „vestra quod nos, ecclesiam nostram in predictis honorare „cupientes, nostro coadunato capitulo, vocatis ad hoc vocandis, „bona deliberacione prehabita, in hoc unanimiter consensi- „mus et communiter statuimus: ut si aliqui simplicium nos- „trorum concanonicorum dumtaxat, qui in ecclesia nostra „residentes esse consuescunt et cotidianis interesse capitulis, „Parisius aut ad alia loca honesta studio litterarum se transferre „voluerint, ex hac nostra constitucione super eo liberam habe- „ant facultatem. Sub hac tamen forma, ut quandocumque iter „arripere voluerint, in capitulo nostro conpareant et de licencia „nostra, que petita eis non denegabitur, recedant, et quamdiu „a die, quo iter arripuerint, ipsos litterarum studio interesse „contigerit, omnes fructus redditus et proventus prebendarum „suarum integraliter percipient sine alicujus contradictione, „acsi in choro ecclesie nostre aut capitulo presentes et eos „nobiscum personaliter deservirent, quibusdam denariis et bonis „infrascriptis tantummodo exceptis, videlicet memoriis mor- „tuorum, que in choro distribui presentibus solent, denariis „Enghe, qui de capitulo presentibus et inter prebendas mor- „tuorum dividuntur, denariis [2] Petri, qui in die beati Petri ad „Cathedram tam plenis prebendis quam semiplenis equaliter „ministrantur, denariis [3] qui dicuntur *merepenninghe*, quos

---

1) Hier begint ons HS. weder, na de lacune, begonnen op p. 199. — Het hoofd komt alleen in P. voor. 2) Aldus P. O. — Ons HS. „denarii". — Br. U. „den." 3) Aldus P. O. — ons HS. Br. U. „denarii".

„noster prepositus in Annunciacione et Nativitate beate Marie „Virginis nobis pro convivio amministrat, bonis divisis nobili-„um, nisi ad aliud [1]) fuerint deputata, vino, si quoquomodo „nobis dari contigerit, et litcopio [2]), racione alicujus consensus „capituli provenientis, nisi tempore consensus presentes fuissent. „Et per hanc declaracionem sine excepcione [3]), cum sepius „super distribucione fructuum absencium talium materia ques-„tionis suborta fuerit, quid absentes causa studii seu peregri-„nacionis eorum in [4]) absencia habere debeant, sic et maneat „sine dubitacione unquam aliqua perpetuis temporibus decla-„ratum, prelatis vero nostris concanonicis ac aliis simplicibus „concanonicis quibuscumque, qui apud nos residere ac cotidi-„anis capitulis interesse non consuescunt, ab hac constitucione „et gracia semotis penitus et exclusis. Post reditum suum „vero a studio infra mensem in ecclesia nostra conparebunt „et in ea deservient, ut tenentur, alias in ipsorum absencia „nec ipsi nec aliqui alii ex nobis fructus inconsuetos percepturi, „nisi forte ipsos peregrinacioni de licencia nostra, que eis non „denegabitur si eam pecierint, aut alias ex ordinacione nostra „ecclesie nostre negociis contigerit interesse. Item statuimus „et ordinamus, quod a data presencium inantea quicumque „receptus sit et fuerit in nostrum concanonicum et in fratrem, „si nullam capitulo de vino graciam fecerit, si alias ab alio „canonico noviter [5]) recepto nobis gracia facta fuerit, ab illa „gracia penitus sit exclusus et de illo vino nullam recipiet „porcionem, cum dignum sit ut qui nullum graciam fecerit „aliis, sibi ab aliis gracia precludatur. Item statuimus et „ordinamus, quod ab hac die inantea nulli nostro concanonico „seu alicui de bonis, ad fabricam et ornatum ecclesie nostre „specialiter spectantibus, undecumque pervenerint, concedendo „vel dando graciam aliquam faciemus, cum hoc redundet et „sepius redundaverit in nostre ecclesie [6]) non modicum de-„trimentum. Hec omnia et singula premissa nos decanus et „capitulum predicti promittimus pro nobis et nostris successo-„ribus fide prestita corporali et tactis sacrosanctis ewangeliis „in perpetuum firmiter et inviolabiliter observare. In cujus „rei testimonium sigillum ecclesie nostre presentibus duximus

1) Br. U. P. O. „alia". 2) P. O. „liccopio". 3) O. „sive excepcionem". 4) Br. U. P. O. „in eorum". 5) U. „noverit". 6) P. O. „ecclesie nostre".

„apponendum. Datum anno Domini M. CCC. tercio feria sexta „proxima ante festum Nativitatis beati Johannis Baptiste."

8. Et quamvis non capitulares vel qui primam residenciam non fecerint, eciamsi capitulares existant, beneficio hujus [1]) statuti uti non possint, non tamen per hoc statutum aufertur eis quod si aliquis in ecclesia nostra beneficiatus docilis petat licenciam se ad studium theologie vel juris canonici aut civilis transferendi, capitulum tenetur ei licenciam inpertiri; et si capitulum contradicat sine causa racionabili, potest conpellendo capitulo ad prestandum licenciam episcopum vel papam adire. Et iste in studio existens percipiet integros fructus beneficii, distribucionibus cotidianis exceptis, et faciet suo beneficio deserviri per quinquennium. Hanc licenciam episcopus dare non potest, nisi de capituli nostri consensu. Et iste abfuturus jurabit sicut *De jurejurando* superius continetur [2]).

9. Anno nativitatis Domini M. CCC. XLIIII. mensis Aprilis die decimanona capitulum ordinavit, quod amodo nulli chorisocio ecclesie nostre dabitur licencia eundi ad studium, nisi juraverit perpetuam fidelitatem ecclesie nostre, ad quemcumque statum pervenerit, ut quem ecclesia nostra suis stipendiis extulit, non adversarium sed habeat perpetuum alligatum.

10. Est eciam statutum, qualiter absentes propter bastonem stipendia capiunt, quod per lapsum temporis expiravit:

De absentibus vigore bastonis [3]). — „Ut angelo Sathane, qui „plerumque in lucis" etc. supra II [4]). „Hac igitur potestate et „auctoritate muniti, nos decanus et capitulum predicti, adver„tentes quod, quia [5]) fructus et proventus prebendarum ecclesie „nostre predicte adeo sint tenues, quod juxta statum perso„narum capituli ecclesie nostre predicte, quem honor et „reverencia ecclesie nostre cathedralis expostulat, ex ipsis „procurari non poterunt, nisi aliorum beneficiorum vel rerum „familiarium fructibus subveniatur eisdem, ipse persone ab „ecclesia nostra predicta habeant se aliquociens absentare. „Salvo igitur hujusmodi personis ecclesie nostre jure absencie „sex septimanarum, ex antiqua et approbata racionabili ecclesie „nostre consuetudine conpetente, cui per ea, que sequuntur, „derogare, ultra id quod continetur inferius, non intendimus, „propter evidentem ecclesie nostre predicte honestatem hoc

1) P. O. „hujusmodi". 2) Zie hiervoor LXX 23. 3) Dit hoofd ontbreekt in ons HS. Br. U. O. 4) Zie hiervoor II 4. — „supra II" ontbreekt in ons HS. 5) P. O. „quodque".

„presenti statuto duximus ordinandum: quod quicumque eccle-„sie nostre predicte canonicus actu capitularis, qui juxta „ecclesie nostre statutum primam annalem [1]) suam residenciam „explevit vel cui ipsa residencia est remissa vel alias super „eodem cum eo canonice dispensatum existit, eciamsi prela-„cionis vel officii alterius tytulo pociatur, habens se ab ecclesia „nostra pro expediendis negociis suis familiaribus absentare, „uti poterit presentis statuti auctoritate simul vel successive „et particulatim trium mensium absencia sine [2]) sparingia „nostro capitulo facienda, in omni forma et modo, quo hac-„tenus dictarum sex septimanarum uti poterant secundum „consuetudinem nostre ecclesie [3]) antedicte. Et ad cautelam „hujus statuti tenore decanis [4]) ecclesie nostre presentibus et „futuris licenciam impertimur, ut, non obstante constitucione „felicis recordacionis Petri ad velum aureum dyaconi-cardi-„nalis, quondam per Alemaniam apostolice sedis legati [5]), quo „inter cetera cavetur, ut decani ecclesiarum Trajectensium in „eisdem continuam faciant residenciam, alioquin ipsos decanos, „absque capituli sui licencia in casibus non concessis se a suis „ecclesiis absentantes, post duorum mensium spacium suis „decanatibus statuit esse privatos, iidem decani [6]) ecclesie „nostre presentes et futuri dicto trium mensium absencie bene-„ficio, sicut alii canonici [7]) nostri, uti possunt. Eciam declara-„mus, quod hii, qui juxta constitucionem *Suscepti regiminis* „fructus beneficiorum accipiunt, nullo uti possunt absencie „privilegio ecclesie nostre, statuti presentis vel alterius, aut con-„suetudinis antedicte seu alio, ultra id, quod eisdem indultum „dinoscitur ex constitucione *Suscepti regiminis* [8]) antedicta. „In quorum testimonium sigillum ecclesie nostre presentibus „duximus apponendum. Datum ultima die mensis Februarii „anno nativitatis [9]) Domini M. CCC. XL. primo [10])."

11. Est eciam statutum propter negocia propria absencium trium mensium, — Ex quacumque causa quis absens fuerit, tempus absencie non computatur in tempus residencie prime, sed est a capite inchoanda, nisi per capitulum super

---

1) P. O. „annualem". 2) O. „sive". 3) P. O. „ecclesie nostre". 4) U. P. „decanus". 5) Zie dit statuut hiervoor XVIII 8. 6) „decani" ontbreekt in U. P. O.; het komt voor in ons HS. en Br. 7) Br. U. P. O. „concanonici". 8) Zie over de constitutio *Suscepti regiminis*: hiervoor p. 46 Noot 13. 9) In P. O. ontbreekt: „nativitatis". 10) Ons HS. Br. U. herhalen hier: „mensis Februarii die ultima".

absencia dispensetur [1]). — quod precedit: „*Ut angelo*" [2]).

12. *De eadem materia* [3]). — Item convencio inter prepositum et nos:

„In Dei nomine amen. Anno nativitatis Ejusdem M. CCC. „XXXVII, indictione quinta, mensis Aprilis die quinta, hora „completorii vel quasi, in mei notarii publici infrascripti et „testium infrascriptorum ad hoc specialiter vocatorum presencia „personaliter constituti venerabiles viri dominus Henricus de „Jutfaes decanus, Ghiselbertus de Euerdinghen prepositus „Elstensis, Suederus de Vorne [4]) scolasticus, Hubertus de „Bosinchem, Wilhelmus de Yselsteyne prepositus Montis „sancte [5]) Odilie, magister Symon van der Hoghe, Henricus „de Mierlaer, Theodericus de Bylant, Hubertus de Dordraco, „Fredericus de Doesborch, Henricus de Weyda prepositus „Westfrisie et Wilhelmus de Raelt, canonici ecclesie Trajec„tensis, facientes ejusdem capitulum [6]) Trajectensis ecclesie „ut dicebant, asserentes, quod dudum inter capitulum ejusdem „ecclesie ex parte una necnon prepositos et archidyaconos „ejusdem ecclesie ex parte altera super dubiis quorundam „articulorum, quorum tenor inferius continetur, controversias „et dissensiones quamplurimas extitisse, ac volentes contro„versias et dissensiones, que forte inter ipsum capitulum ex „parte una et prepositum et archidyaconum ejusdem ecclesie „ex parte altera super eisdem dubiis oriri poterunt, vacantibus „nunc prepositura et archidyaconatu ipsius Trajectensis ecclesie [7]) „morte domini Florencii de Jutfaes, novissimi prepositi et „archidyaconi ibidem, decidere, elegerunt, constituerunt et „ordinaverunt venerabiles viros dominum Hubertum de Bosinc„hem, magistrum Symonem van der Hoghe, Fredericum de „Doesborch et Henricum de Weyda, canonicos predictos, „onus hujusmodi [8]) in se suscipientes et hujusmodi negocium „infra octo dies a data presencium proximo computandos [9]) „finire et terminare promittentes, dubiorum, controversiarum „et dissensionum hujusmodi decisores, dantes et concedentes „eisdem plenam et liberam potestatem et mandatum speciale, „dubia dictorum articulorum necnon controversias et dissen-

---

1) De tusschen streepjes geplaatste woorden behooren hier blijkbaar niet: zij schijnen ontleend aan het hierboven op p. 205 afgedrukte statuut. 2) Zie dit statuut hiervoor II 4. 3) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 4) Br. U. P. O. „Voerne". 5) Aldus Br. U. P. O.; „sancte" ontbreekt in ons HS. 6) O. „capitulum ejusdem". 7) Aldus Br. U. P. O.; „ecclesie" ontbreekt in ons HS. 8) P. O. „hujusmodi onus". 9) Br. „computandos proximo".

„siones predictas decidendi, declarandi, interpretandi [1]) et circa „eosdem articulos statuendi et ordinandi [2]), prout ipsis visum „fuerit expedire, ac promittentes universi et singuli, singillatim [3]) et singulariter, super hoc per me notarium requisiti, ipsi „notario publico sollempniter stipulanti, fide prestita corporali, „se eciam, quicumque ipsorum in prepositum et archidyaconum „ipsius ecclesie eligatur, inantea pro statuto ipsius ecclesie „inviolabiliter servaturos quicquid dicti domini Hubertus de „Bosinchem, magister Symon, Fredericus et Henricus de „Weyda infra terminum octo dierum interpretati fuerint, de„claraverint, dixerint seu ordinaverint in premissis.

„Articulorum vero, de quibus supra fit mencio, tenor „talis est:

Commissio super certis dubiis racione ministracionis [4]). — „„In primis de canonicis prebendatis ecclesie Trajectensis ab„„sentibus, quibus capitulum ipsius ecclesie suas prebendas „„amministràt, an prepositus ecclesie pro tempore ex quacum„„que causa eciam debeat amministrare?

„„Item cum prepositus ejusdem ecclesie pro tempore supple„„menta de statuto et consuetudine ipsius ecclesie habeat „„assignare, qualiter et quomodo debeat assignare et qualiter „„ipsum statutum sit intelligendum?

„„Item an ipse prepositus de canonicis ipsius ecclesie residen„„tibus sparingiam recipere teneatur?

„„Item an ipse prepositus ebdomadam suam seu dies suos „„servare ad legendum ewangelium per se vel per alium „„teneatur?"

„Acta fuerunt hec in loco capitulari ecclesie predicte Tra„jectensis [5]) sub anno, indictione, mense [6]), die et hora quibus „supra, presentibus discretis viris domino Johanne de Boemel „presbytero, perpetuo vicario ejusdem ecclesie, Wilhelmo „dicto Custos et Johanne de Bosinchem, clericis, chorisociis „ibidem, testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

„Item eisdem anno et indiccione, mensis Aprilis predicti die „undecima, hora sexta vel quasi in mei notarii publici sub„scripti et testium infrascriptorum, ad hoc specialiter vocatorum, „presencia personaliter constituti venerabiles viri Henricus

1) Br. U. P. O. „interpredandi, declarandi." 2) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „ornandi". 3) Br. U. „sigillatim". 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) O. „Trajectensis predicte". 6) Aldus Br. U. P. O.; „mense" ontbreekt in ons HS.

„de Myerlaer, electus et confirmatus in prepositum et archi„dyaconum dicte ecclesie Trajectensis, Henricus de Judfaes „decanus, Suederus de Vorne scolasticus, Ghiselbertus de „Jutfaes thezaurarius, Hubertus de Bosinchem, magister „Symon van der Hoghe, Henricus de Weyda prepositus West„frisie et Wilhelmus de Raelt, canonici ejusdem Trajecten„sis ecclesie [1]) supradicti, asserentes terminum octo dierum „supradictum dominis Huberto de Bosinchem, magistro „Symoni, Frederico de Doesborch et Henrico de Weyda, „decisoribus predictis, ad decidendum dubia, controversias et „dissensiones predictas et ad interpretandum et declarandum „dictos articulos, ut premittitur, assignatum, ipsis nimis artum, „terminum hujusmodi usque ad diem beatorum Philippi et „Jacobi Apostolorum proximo [2]) futurum in eo statu, in quo „nunc est, consensu unanimi prorogarunt. Actum in choro „Trajectensis ecclesie predicte, presentibus venerabilibus et „discretis viris dominis Roberto de Rasinchem et Johanne „Spyrinc, canonicis predicte Trajectensis ecclesie, Henrico de „Autshoerne [3]) et Johanne van den Hove, presbyteris, perpetuis „vicariis ibidem, testibus [4]) ad hoc vocatis specialiter et rogatis. „Et ego Johannes dictus [5]) Tolnaer de Gheno, clericus Tra„jectensis, publicus imperiali auctoritate notarius, premissis „omnibus et singulis sub anno, indictione, mense, diebus et „locis quibus supra, unacum prenominatis testibus presens „interfui, ea vidi et audivi et in hanc publicam formam manu „propria, nil [6]) addito subtracto vel mutato, quod sensum mutet „vel intellectum viciet, redegi, meoque signo solito signavi „rogatus."

Declaracio dubiorum [7]). — „In Dei nomine amen. Anno „nativitatis Ejusdem M. CCC. XXXVII, indictione quinta „secundum usum et consuetudinem civitatis et dyocesis Tra„jectensis, mensis Aprilis die penultima, hora completorii, „constitutis in presencia mei notarii publici et testium subscrip„torum, ad hoc vocatorum specialiter et rogatorum, venera„bilibus viris dominis Henrico de Jutfaes decano, Huberto „de Bosinchem, Wilhelmo de Yselsteyne preposito Montis

---

1) P. O. „ecclesie Trajectensis". 2) P. O. „proxime". 3) Aldus U. — Ons HS. „Authorne". Br. P. O. „Antshoerne." 4) Aldus P. O.; „testibus" ontbreekt in ons HS. Br. U. 5) Aldus Br. U. P. O.; „dictus" ontbreekt in ons HS. 6) Ons HS. U. „vel". 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

„sancte Odilie Leodiensis dyocesis, magistro Symone van der „Hoghe, Huberto de Ghelre, Ghiselberto de Jutfaes thezaurario, „Henrico de Weyda, Frederico de Doesborch et Wilhelmo „de [1]) Raelt, canonicis capitularibus ecclesie Trajectensis, in loco „capitulari ejusdem ecclesie sedentibus et capitulum ut refere-„bant facientibus, prefatus magister Symon de rogatu et „mandato dictorum dominorum proposuit et dixit: Quod „dudum inter venerabiles viros dominos prepositum et archidya-„conum ex parte una [2]) et capitulum ecclesie Trajectensis ex „altera dissensio super dubitacione quorundam articulorum „declarandorum, inferius conscriptorum, ut asseruit [3]), suborta „fuisset, ipsique prepositus et archidyaconus et capitulum „dicte ecclesie Trajectensis unanimi consensu et concorditer „ipsis dominis magistro Symoni et Henrico de Weyda, Huberto „de Bosinchem et Frederico de Doesborch, canonicis dicte „ecclesie Trajectensis predictis, pronunciacionem et declaraci-„onem super dubitacione articulorum predictorum commisissent, „ipseque magister Symon, onere tamen [4]) pronunciacionis et „declaracionis dictorum articulorum in se unacum dictis suis „pronunciatoribus suscepto, cum eisdem exnunc pronunciare „vellet, et de consensu et mandato eorundem suorum com-„pronunciatorum declarando pronunciavit in scriptis [5]) in hunc „modum:

„„Hec est declaracio articulorum, de quibus dubitacio hacte-„„nus fuit inter prepositum et archidyaconum ex parte una [6]) „„et capitulum ecclesie Trajectensis ex altera, quequidem „„declaracio per prepositum et capitulum predictos unanimi „„consensu eorundem commissa fuit hiis quatuor personis, vide-„„licet dominis Huberto de Bosinchem, magistro Symoni de „„Hoghe, Henrico de Weyda et Frederico de Doesborch, cano-„„nicis ecclesie Trajectensis predicte, per veram stipulacionem „„hincinde promissam, notario ad hoc publico vocato et rogato „„cum testibus interveniente [7]), facienda [8]).

„„In primis de isto puncto: „De canonicis prebendatis ex „„„quacumque causa absentibus, quibus capitulum suas pre-„„„bendas ministrat, an prepositus pro tempore illis eciam „„„debeat ministrare", declaramus quod sic, hoc salvo, quod

---

1) „de" ontbreekt in U. P. O. 2) P. O. „ex una parte". 3) U. „asseris". 4) Ons HS. „cam". Br. „tamen". U. P. O. „tn". 5) P. herhaalt hier: „pronunciavit". 6) P. O. „ex una parte". 7) Br. U. „intervenientis". 8) O. „faciendam".

„„si quis canonicus prebendatus ecclesie predicte virtute privi-
„„legiorum [1]) sedis apostolice quamcumque porcionem prebende
„„sue predicte a capitulo per sentenciam vel composicionem
„„optineret, quod prepositus eidem plene secundum statum
„„prebende sue et ecclesie consuetudinem et[2]) statuta ministrare
„„debebit, cum capitulum frequenter oneratur per gracias papales,
„„que continue continent quod [3]) ecclesia debito servicio non
„„fraudetur, quod capitulum solet adimplere, nisi dominus
„„prepositus predictus via appellacionis vel quocumque alio jure
„„sibi conpetenti se vellet tueri quo minime teneretur.

„„Item de secundo puncto: „An prepositus de canonicis resi-
„„„dentibus teneatur recipere sparingiam", cum sicut intellexi-
„„mus, prepositus antiquus sparingiam percepit pro eo, quod
„„redditus prepositure tenues erant et exiles, qui nunc adeo
„„habundanter excreverunt, quod racio sparingie merito debeat
„„cessare, ergo et ejus effectus cessabit; quare declaramus,
„„quod non, si idem canonicus presens fuerit continue vel
„„particulatim per majorem partem anni.

„„Item [4]) de tercio: „An prepositus debeat servare ebdo-
„„„madas et dies suos ad ewangelium legendum per se vel per
„„„alium", declaramus quod sic.

„„Item de quarto: „Cum prepositus supplementa [5]) habeat
„„„assignare de consuetudine et statuto, qualiter et quomodo
„„„debeat assignare et [6]) quomodo statutum sit intelligendum",
„„declaramus secundum statutum, quod ordini et etati prefe-
„„rendum est: ordini, qui in sacris constitutus est, pre illis, qui
„„non sunt in sacris; etati illis, qui sunt presentes et volunt
„„deservire prebende sue, pre illis, qui non sunt presentes et
„„nolunt deservire prebendis. Item quod prepositus nullum
„„supplementum reservabit nec sibi inbursabit, quamdiu aliquis
„„sit ydoneus et habilis ad habendum supplementum, statuto
„„in suo vigore mansuro *De scolaribus emancipandis* [7]).

„„Dubia vero, si qua sunt incerta [8]), obscura vel ambigua
„„vel minus sufficienter declarata super premissis, prefati pro-
„„nunciatores eorum declaracioni in posterum reservabant."

„Acta et pronunciata sunt hec [9]) Trajecti in loco predicto,
„anno, indictione, mense, die et hora quibus supra, presenti-

---

1) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „priviligiorum". 2) „et" ontbreekt in ons HS. 3) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „et". 4) P. O. lasschen in: „declaramus.' 5) Br. U. P. O. „supplementum". 6) „et" ontbreekt in P. O. 7) Zie dit statuut hiervoor V 22? 8) P. O. „intricata". 9) P. O. „acta sunt hec et pronunciata".

„bus ibidem viris discretis dominis Nycolao de Compestelle, „perpetuo vicario dicte ecclesie Trajectensis, Jacobo dicto „Rode [1]) presbyteris, et Wilhelmo, custode ejusdem ecclesie „Trajectensis, clerico, testibus ad premissa vocatis specialiter „et rogatis. Et ego Euerhardus dictus Foec, clericus Trajec„tensis, publicus imperiali auctoritate notarius, premissis pro„nunciacioni, declaracioni, reservacioni ac omnibus aliis, per „me superius positis et narratis, unacum dictis testibus presens „interfui, ea vidi et audivi et in hanc publicam formam redegi, „meoque signo solito signavi requisitus."

13. Item canonicus, qui primam fecit annalem [2]) residenciam et qui est in plena percepcione, sive habeat stipendium domini sive pueri, a se ab ecclesia nostra voluerit absentare et recesserit de licencia decani, cessante omni statuto et privilegio, tollit IX modios panis siliginis et V panes et XVI modios avene a preposito et tot a capitulo, quando avena capituli sufficit, et porcionem integram bonorum divisorum et non plus. Et scribuntur [3]) ad tabulam sicut presentes [4]). Si vero in plena percepcione fuerit et voluerit gaudere privilegio nobilium, sive primam fecerit residenciam sive non, absens non scribitur ad tabulam et nichil tollit; sed quocienscumque presens fuerit, quolibet die unum grossum a capitulo, duos panes albos et VIII stopos cervisie et non plus. Si vero nobilis non fuerit nec uti privilegio nobilium voluerit, si primam residenciam non fecit [5]) vel per majorem partem anni presens non fuerit, tollit sicut statutum supra [6]) diffinivit.

14. Et nota quod multiplex dicitur in ecclesia nostra [7]) presencia. Quidam censentur presentes, eo quod per majorem partem anni [8]) residentes sunt, quoad hoc, quod recipiunt majus et minus *waerscat* [9]), quod per majorem partem anni non residentes non capiunt. Alii censentur presentes, qui in civitate pernoctant, quamvis de die absentes sint, quoad hoc, quod denarios [10]) Enghe et Herwarden et convivii capiunt certis diebus presentes, quod illis temporibus extra civitatem pernoctantes non capiunt, nisi de die advenerint, que pars diei pro tota die accipitur, sive mane sive sero, quoad hoc, quod die presens censetur. Alii censentur presentes, qui

---

1) „Rode" ontbreekt in P. O. 2) P. O. „annualem". 3) P. O. „scribitur". 4) P. O. „presens". 5) O. „fecerit". 6) Zie hiervoor LXXIX 3. 7) Br. U. P. O. „in ecclesia nostra dicitur". 8) Br. U. P. O. „anni partem". 9) Br. U. P. O. „warscat". 10) Br. „denar." — U. P. O. „denarii".

divinis horis presentes intersunt, quoad hoc, ut capiant [1]) festivitatum et memoriarum pecunias, nisi infirmitate vel alias excusentur, quod absentes a divinis non capiunt. Alii censentur presentes, qui divinis intersunt, et nulla excusacione admissa absentes nichil capiunt, qualis est pecunia crucis, matutinalis, Domine nostre, completorii et aliorum, que [2]) martyrilogio specialiter [3]) sunt expressa.

15. *De magno et parvo werscat* [4]). — Et ut sciatur, que magnum vel parvum *warschat* dicatur, nota quod in Libro camere [5]) reperitur:

„Sciendum est igitur, quod hec spectant ad capitulum: „decime de Gasperde, Godebrechtingh pro media parte sunt „capituli et alia parte capituli sancti Bonifacii, Tulle, Wale, „Hontswijc quarta pars est capituli, Pisteltiende, census de „Afforde, census Lebuini, census de Wadenoye, census de „Scippled [6]), de censu crucis in Andels XXX solidi, decima „minuta in Scoben, V libre de gruta Trajecti [7]), census de „Hoeclem. Hec prenominata bona vocantur magnum *waer-„schat* [8]) et omnia [9]), que magnum *warschat* [10]) appellantur, „sunt *denarii vestiture*; et recipiunt, qui sunt presentes in „civitate a vigilia Thome continue usque ad Octavas Epypha-„nie, pro media parte dictos denarios vestiture; item qui „fuerint presentes a festo Palmarum continue usque ad Octavas „Passche aliam mediam partem. De hiis habebit semiplena „prebenda mediam partem, que quondam habere consuevit „terciam partem [11]).

„Item in Eyteren sunt decem mansi, quorum proprietas est „capituli, item decima de XXXVII [12]) mansis et justicia; et „quicquid inde provenit, vocantur *denarii graminum*, qui „dantur presentibus a festo Pentecostes usque ad Nativitatem „Johannis Baptiste. Inde autem recipiuntur VII libre ad „parvam *warscat* [13]), item VII [14]) libre in Frisia de Ranwarde, „item decima in Dalsen [15]) totalis. Inde recipiuntur VI libre ad

1) P. O. „capiunt". 2) O. voegt hier in: „in". 3) „specialiter" ontbreekt in P. O. 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) Liber camerae. HS. fol. 64. De lijst is achter aan het slot van het boek bijgeschreven; eene oudere lijst van de tienden van den Dom vindt men in het Liber camerae. HS. fol. 10. 6) Br. U. „Scippleon". P. O. „Scippleno". 7) Br. U. P. herhalen hier: „V lib." 8) Br. U. P. O. „warscat". 9) Br. U. P. O. lasschen in: „alia". 10) Br. U. P. O. „warscat". 11) P. lascht hier in een hoofd: „*De parvo werscat*". 12) Br. U. P. O. „XXXVI". 13) Br. U. „parvam waerschat". — P. „parvum waerschat". — O. „parvum warscat". 14) P. O. „V". 15) P. O. „Dalfsen".

„memoriam episcopi Godefridi, item in Frisia Thumnaringh [1]) „XV [2]) libre Trajectensis argenti. Hec vocantur parvum „*waerschat* [3]); et recipiunt equaliter prebende plene et semi-„plene. Item media pars magne et minute decime in Lexmonde „et totalis decima V mansorum ibidem et justicia et quicquid „inde provenit, quinque libre de gruta Trajecti, VI libre „de Civili ecclesia, V½ libre de Putten et totalis decima in „Andels spectant ad vinum de celſario elemosinarum; et sin-„gulis diebus, cum celebratur missa pro defunctis, dantur „dominis duo stopi vini et puero unus. Item quicquid provenit „de decima in Herwarde [4]), que solet solvere X usus XII „Trajectensis argenti, recipiunt presentes in Cathedra beati „Petri et per Octavas. Item media pars Longe paludis [5]), „que vendi solent singulis annis pro avena, que solvit uno „anno magis alio anno minus; et recipiunt presentes in civitate „a festo sancti Remigii, tamdiu ut avena quolibet anno se „extendit in qualibet ebdomada, quelibet plena prebenda di-„midium modium avene ad pabulum, semiplena nichil. Item „in Engha juxta civitatem, que empta fuit erga dominum „Henricum episcopum pro quadam pecunie summa, que fuit „exposita ad structuram castri Vredelant, sunt circa XL „jugera terre, de quorum redditibus recipiuntur VII libre ad „*warschat* [6]); et quicquid superfuerit, dividetur inter fratres „capituli, pro media parte in festo sancti [7]) Martini et pro alia „media parte in Cathedra beati [8]) Petri, tali modo: qui fuerint „presentes in civitate in vigilia sancti Martini et continue per „Octavam, item in vigilia Petri et continue per Octavam, „recipiunt inde presencias capituli et nulli alii, nisi fuerint pro „aliquo negocio per capitulum missi."

16. Si quis privilegium habeat, ut absens fructus prebende sue percipiat cum ea integritate, qua eas [9]) perciperet, si ipse in ecclesia resideret, distribucionibus cotidianis exceptis, capiet integre omnia, que prepositus amministrat, sive habeat stipendium domini sive pueri; item capiet integre omnia, que [10]) ex hiis, que major camerarius amministrat, secundum qualitatem stipen-

---

1) Br. U. P. O. „Thumuarinch". 2) Br. U. P. O. „VII". 3) Br. U. P. O. „warschat". 4) Br. U. O. „Herwarde". 5) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „Plaudis". 6) Aldus Br. U. P. O.; „ad warschat" ontbreekt in ons HS. 7) U. P. O. „beati". 8) „beati" ontbreekt in Br. U. P. O. 9) O. „eas", veranderd in „eos". 10) Aldus ons HS. Br. U.; „que" ontbreekt in P. O. De tekst is blijkbaar corrupt; denkelijk zijn de woorden „integre omnia que" ten onrechte van den vorigen regel herhaald.

dii sui, quadragesimam porcionem; item capiet bona divisa; item capiet quadragesimam porcionem ab hiis, que camerario minori supercrescunt, que sicut corpus prebende dividuntur, et nichil plus. Racio est, quia sparingia absencium ex hiis, que prepositus amministrat, cedunt preposito; sparingia absencium ex hiis, que amministrat major camerarius, cedit [1]) capitulo. Que si fuerit particularis, cedit dumtaxat dividenda; si fuerit tota, cedit [2]) servientibus pro absentibus, qui ad officium non scribuntur. Sed privilegiatus iste solum sue prebende deservit, et non video, quod de premissis sibi sit aliquid subtrahendum.

17. Et hic adde statutum:

De absentibus ex mandato apostolico [3]). — „Capitulum Trajec-„tense [4]). Cum nonnullis ecclesie nostre canonicis prebendatis „apostolico privilegio indulgeri contingat, ut ab eadem ecclesia „nostra absentes fructus redditus et proventus prebendarum „suarum cum ea integritate percipere valeant, qua eos percep-„turi forent, si in ecclesia nostra personaliter residerent, coti-„dianis distribucionibus dumtaxat exceptis, proviso quod hujus-„modi prebende debitis obsequiis non fraudentur. Ut itaque „ecclesia nostra ex hiis divini cultus detrimenta non senciat „nec dissensionis subrepat materia, quod racioni congruit „antecessorumque nostrorum relacione fidedigna et usu fre-„quenti didicimus, presentibus et posteris intimamus, quoad „fructus redditus et proventus prebendarum hujusmodi, qui „per capitulum nostrum ministrantur [5]), denarios [6]), qui in „certis sanctorum festivitatibus necnon defunctorum memoriis „vel certis horis, dum divina aguntur in ecclesia nostra, con-

---

1) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „cedat". 2) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „servit". 3) Dit hoofd ontbreekt in ons HS. Br. U. 4) Bij dit statuut is in ons HS. met latere hand op den kant geschreven het volgende: „Licet statutum, hic insertum, quod „incipit *Capitulum Trajectense*, et aliud, quod similiter incipit *Capitulum Trajectense*, „quod in aliquibus Libris camere insertum invenitur, per contrariam consuetudinem „satis abrogatum sit, ne tamen in futurum alicui hezitandi occasio relinquatur, decanus „et capitulum Trajectense anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quinto „die decima octava mensis Augusti hora terciarum et capitulari consueta, in loco eorum „capitulari minori capitulariter congregati, capituloque ad hoc indicto, ad majorem cau-„telam illa expresse revocarunt, cassarunt ac nullius roboris vel momenti esse voluerunt. „Acta sunt hec anno mense die loco hora et modo suprascriptis, presentibus dominis „Theoderico de Malsen et Reynero Spall, vicariis ecclesie Trajectensis, testibus etc. „Ita est: Mich. Keyen de Breda, notarius teste manu propria." Het tweede hier bedoelde statuut vindt men denkelijk hiervoor LXXVIII 31. 5) U. „ministratur". 6) U. „denarii".

„canonicis nostris presentibus ministrantur [1]), necnon dena-„rios de Engha et Petri, convivii et bona divisa, que dicuntur „*bona nobilium*, qui certis diebus residentibus ministrantur, et „sparingiam concanonicorum nostrorum absencium, pro servi-„cio dumtaxat presentibus et deservientibus conpetentem, dis-„tribuciones cotidianas in hoc casu fore censendas. Et si „qui redditus vel bona nobis et ecclesie nostre predicte hac-„tenus donata sunt vel in posterum donari contingat [2]), ea „lege ut presentibus in ecclesia nostra canonicis deservientibus „tantummodo ministrentur, idemque privilegiatus de fructibus „corporis sue prebende et omnibus aliis, que ut corpus pre-„bende nostris residentibus concanonicis ex parte nostri capituli „ministrantur, juxta qualitatem sui stipendii capiet una nobis-„cum suam quadragesimam porcionem, quam noster major „camerarius eidem integre ministrabit, cum ipse vel procurator „suus, ad hoc specialiter constitutus, saltem [3]) juramento fidem „nobis fecerit, quod fructus hujusmodi eidem absenti dicti „privilegii racione de jure conpetunt, quociens dictos fructus „sibi [4]) pecierit ministrari. Et quia de ipsius ecclesie nostre „consuetudine absentes nostri concanonici non possunt suis „prebendis per alios quam per nostros concanonicos deservire „et obsequia debita exhibere, unanimiter duximus ordinandum, „ut aliquis noster concanonicus, occasione hujusmodi privilegii „absens, ad aliquod officium servicium vel obsequium in „ecclesia nostra de cetero non debeat annotari; sed ceteri „nostri concanonici ipsam ecclesiam nostram pro hujusmodi „absente officiare vicissitudinaliter tenebuntur, ipseque absens „quolibet mense dicte sue absencie tempore durante tres flo-„renos aureos de Florencia dimittet de fructibus prebende sue „ipsis canonicis residentibus, in sacris ordinibus constitutis et „ipsam ecclesiam officiantibus, singulis mensibus juxta quali-„tatem stipendii cujuslibet dividendos, quos major camerarius „de hujusmodi fructibus ministrabit. Quodsi hujusmodi privi-„legiatus ad ecclesiam nostram accesserit stante dicto privilegio, „quamdiu ibidem resederit utetur jure communi nobiscum et „de ipsis tribus florenis predictis juxta ratam temporis sue „absencie exsolvet. Estimamus ipsos privilegiatos in premissis „se non posse causari gravatos, cum vicarii prelatorum, quos

1) U. P. „ministratur". 2) P. O. „contingant". 3) Ons HS. Br. U. „saltim". 4) P. O. „sibi dictos fructus".

„in ecclesia nostra olim fuisse cognovimus, qui tamen servi- „cium et obsequium onerum prebendis ipsorum prelatorum „incumbencium pro majori parte exhibere non poterant, de „fructibus prebendarum eorundem prelatorum absencium am- „plius quam valorem trium florenorum predictorum singulis „mensibus recipere consueverunt. Salvis statutis et consuetu- „dinibus ecclesie nostre, editis et inductis super eo, qualiter „socii et capellani episcopi et prepositi nostri, necnon studentes „vel propter metum aut infirmitatem vel aliam legitimam „causam absentes fructus suarum prebendarum hactenus reci- „pere consueverunt, quibus per presentem constitucionem non „intendimus derogare. In quorum testimonium sigillum eccle- „sie nostre presentibus est appensum. Datum anno Domini „M. CCC. XLIII. mensis Decembris die vicesima tercia."

18. *De voluntate sola absentibus* [1]). — Si quis ab ecclesia nostra sola voluntate se absentet, decanus cum capitulo nostro potest eum conpellere ad residendum; quod si contumaciter recusaverit, possunt procedere ad privacionem ipsius et alteri providere, sed episcopus hoc non potest.

19. Canonicus scolaris potest facere primam residenciam sicut emancipatus [2]).

20. *De absencia ex necessitate* [3]). — Si quis canonicus vel clericus ecclesie nostre, propter necessitatem vel utilitatem ecclesie nostre et dyocesis Trajectensis vel episcopi non procuratam, per episcopum assumptus fuerit ex officio suo in familiarem suum domesticum vel [4]) officiatum suum vel ut procurator vel gestor [5]), non ad procuracionem propriam vel suorum, de [6]) consensu capituli nostri petito et concesso vel sine causa denegato, quamdiu versatur in hujusmodi negocio, ad quod assumitur [7]), et propter ipsam principaliter, licet incidenter [8]), proprium gerat negocium, et si propter officium hujusmodi salarium non recipit ab episcopo vel publico [9]), tollit fructus beneficii, quod habet in ecclesia nostra, distribucionibus cotidianis exceptis. Et idem est de socio episcopi domestico, scilicet decano nostro, et socio prepositi nostri, licet de consuetudine socius prepositi distribuciones tollat, quia censetur

---

1) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 2) Deze § schijnt hier niet te behooren. 3) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 4) Br. U. P. O. herhalen: „in". 5) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „procuratorem vel gestorem". 6) In O. is „de" uitgekrabd. 7) Br. U. „assumerit". — P. O. „assumptus fuerit". 8) P. O. „incidentaliter". 9) O. „prelato".

esse in negocio ecclesie, cum versatur in negociis prepositure, quod sue consciencie relinquitur, quia distribuciones ipsi absenti non conpetunt, quando in negociis nostre prepositure non est. Idem est in preposito nostro, qui super hoc eciam sue consciencie relinquitur. Idem in decano nostro, quoad prebendam episcopalem, quam habet integre. Et de hiis absentibus scribitur in Libro camere [1]) sub hiis verbis: „Poterit autem absens hac racione optinere stipendium suum: si „licencia fratrum ierit in peregrinacionem causa oracionum, vel „appellans [2]) aliquem vel appellatus ab alio [3]) judicem pecierit, „vel pro timore vite sue in civitate non fuerit ausus remanere „et antequam abierit timorem aut clam duobus fratribus aut „aperto omnibus ostenderit, aut si rogatu fratrum aliquis pro „aliquo jure ierit, vel fratres aut prepositus ei ad iter necessaria dederint vel amministraverint, vel si licencia fratrum „capellanus summi prepositi nostri extiterit. Isti omnes absque aliqua contradictione stipendium suum habebunt [4])."

Anno Domini M. CCC. XLIII. mensis Aprilis die XXII concessum fuit in personas domini Henrici, decani vicarii, necnon domini Florencii, socii commensalis episcopi, quod dictus [5]) vicarius episcopi et socius episcopi de gracia tollerent distribuciones cotidianas, sicut socius prepositi, et grossos fructus prebendarum suarum, sicut nos residentes; sed ad capitulum vocabuntur, cum presentes in civitate sunt, sed propter ipsorum absenciam [6]) non exspectabitur, et constituant procuratores in capitulo, si velint.

21. *De exeuntibus in negocio ecclesie* [7]). — De consuetudine quicunque absens in negocio ecclesie, ad hoc deputatus, habet fructus, acsi in ecclesia divinis officiis interesset, distribucionibus [8]), que ex sui institucione corporalem exigunt presenciam, exceptis; sed ille, quem sic deputatus ulterius deputat, illo beneficio non gaudet. Et ideo deputati a capitulo ad prosequendum eleccionem juxta C. *Cupientes* [9]), distribuciones cotidianas habent de consuetudine; et si capitulum discordet et quelibet parcium [10]) mittat, omnes missi habebunt distribuciones.

---

1) Liber camerae. HS. fol. 7. 2) O. voegt hier in: „ad". 3) P. O. „aliquo". 4) Dit geciteerde stuk komt reeds eenmaal voor: hiervoor LXXIX 5. 5) Br. U. P. O. „dicti". 6) Br. U. P. O. „absenciam ipsorum". 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 8) P „distribuciones". 9) Bedoeld is: Corpus juris canonici. VI Decretal. l. I tit. VI c. 16. (Bul van paus Nicolaas III dd. 13 December 1279. Potthast, Regesta. N°. 21665.) 10) Br. U. P. O. „pars."

22. *De ministracione absenti sacerdoti*[1]. — Cuicunque canonico absenti capitulum facit ministrari fructus prebende sue de hiis, que ad capitulum pertinent, illi prepositus de hiis, que ad ipsum pertinent, ministrare tenetur. Et in hoc potest capitulum graciam faciens prepositum aggravare.

23. *De distribucionibus faciendis rectori scolarium*[2]. — Rector scolarium[3] cum in scolis est, et campanarius dum circa campanas versatur, tollunt[4] distribuciones cotidianas, quamvis divinis non intersint.

LXXX. De clerico egrotante[5].

1. Canonici et chorisocii ecclesie nostre, in civitate Trajectensi existentes, egrotantes fructus beneficiorum suorum et distribuciones accipiunt, sicut hii, qui in ecclesia divinis intersunt, exceptis distribucionibus, que ex sui institucione corporalem presenciam exigunt nulla excusacione admissa, dum tamen hoc minori camerario, quod egrotent[6], insinuent, antequam presencie dividantur; si post insinuent, sibi inpute(n)t[7], quia camerarius divinare non potuit. Si vero egrotet extra civitatem, nichil de distribucionibus capit, nisi statuto satisfecerit, quod de egrotantibus supra *De clericis non residentibus*[8] est premissum. Si vero in civitate constitutus se infirmum nunciaverit, ipsi sine alia[9] probacione vel fide credendum est omnino, secundum regulam beati Augustini; si tamen decano videretur ficta infirmitas, posset, si vellet, fidem exigere. Et quantumcunque infirmetur, si civitatem exiverit, cessat privilegium infirmitatis[10], nisi satisfecerit statuto.

2. *De minucione sanguinis*[11]. — Non licet alicui ad venam vel ventosam sanguinem minuere vel balneari, medicinam alternantem recipere, cauteriam vel scissuras vel curas quascunque periculosas accipere sine licencia decani, vel saltem[12] canonici ebdomadarii presbyteri decano absente, quam licenciam denegare non consuevit, nisi videret manifeste, quod

---

1) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 2) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 3) U. P. O. „scolarum". 4) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „tollit". 5) P. voegt in dit hoofd bij: „*quod non recipiat corporales presencias*". 6) P. „egrotat". — O. „egrotant". 7) O. „imputetur" 8) Zie hiervoor LXXIX 6. 9) Br. U. P. O. „aliqua". 10) P. „infirmitatem". — O. „infirmantis". 11) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 12) Br. U. „saltim".

hoc in fraudem peteret. Et si sine [1]) licencia hoc fecerit, non gaudebit privilegio eorundem, qui hoc de licencia faciunt [2]). Qui de licencia sanguinem traxerit vel medicinam alternantem acceperit, tribus diebus a frequentacione chori excusatur, tamen distribuciones cotidianas accipit; si balneum fecerit, per unum diem; si alias fecerit, infirmitatem suam insinuet. Si tamen sic [3]) minutus vel balneatus civitatem pernoctando exiverit, cessat privilegium antedictum.

3. *De infirmo ad tabulam scribendo* [4]). — Quacunque infirmitate quis teneatur, nichilominus ad tabulam, sicut sani [5]), scribitur et officium suum per alium expleri faciet; alioquin decanus expleri faciet de fructibus beneficii sui, nisi beneficium [6]) adeo foret exile, quod vix sufficiat egrotanti.

4. *De vicariis egrotantibus* [7]). — Si vicarii egrotant [8]), hoc est presbyteri animarum, qui sunt vicarii canonicorum sacerdotum, lector ewangelii, qui est vicarius canonicorum dyaconorum, lector epistole, qui est vicarius canonicorum subdyaconorum, illi, quorum sunt vicarii, pro ebdomada illa officium suum supplebunt, vel decanus de beneficiis illorum, quorum sunt vicarii, faciat suppleri, nisi ipsi vicarii hoc subire noluerint, cum ipsorum beneficia vix ipsis sufficiant ad sustentacionem, cum egrotant.

5. *De habitu communicandi vel inungendi* [9]). — Canonicus vel clericus communicandus vel inungendus [10]) induendus est religione solita, et maniplo, stola vel orario circumdandus, secundum ordinem suum.

6. *Ad quem pertinet communio vel extrema unxio* [11]). — Communio et extrema unctio canonici vel prelati pertinet ad ebdomadarium presbyterum. Cum inungendus [12]) est prelatus vel canonicus, pulsabitur campana inunctionis, et tunc omnes canonici convenient, et facta inunctione omnibus prelatis et canonicis datur pecunia non minus VI denariis [13]) bonorum; chorisociis vero et scolaribus datur tantum [14]), quantum placuerit dispensatori inuncti. Dehinc omni nocte usque ad decimum

---

1) „sine" ontbreekt in P.: het is daar met roode inkt bijgeschreven. 2) P. lascht hier verkeerdelijk in een hoofd: „*De eadem*". 3) Br. U. P. O. „hic". 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) P. O. „sanus". 6) P. O. lasschen in: „suum". 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 8) P. O. „egrotent". 9) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 10) Br. U. „injungendus". 11) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 12) Br. U. hadden: „injungendus", bij beiden veranderd in: „inungendus". 13) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „denarii". 14) P. O. „tantum datur".

diem, si supervixerit, vel usque ad sanitatem receptam, duo canonici juxta inunctum observabunt vigilias vel mittent [1]) ad vigilandum duos sacerdotes pro eis, quibus de bonis inuncti nichil ministrabitur nisi candele et ignis pre frigore et tenebris. Ita quod primas vigilias observabunt vicarii imperii, deinde episcopus et prepositus, deinde decanus et canonicus superior, et sic descendendo; sed canonici non residentes non vigilant, sed, licet absentes sint, residentes tamen censiti vigilare tenentur. Et hoc faciet decanus expleri de fructibus prebende absencium et presencium, si negligant.

7. *De egrotante* [2]). — Propter quemcunque morbum, alicui evenientem ex quacunque causa sine dolo vel culpa, non privatur officio vel [3]) beneficio, quod habet in ecclesia nostra; officium suum tamen per alium faciat [4]) expleri, alioquin decanus faciet de fructibus beneficii sui vel officii [5]).

8. *De eodem* [6]). — Si quis inficiatus lepra vel morbo epitilentico [7]) vel alio morbo contagioso, ipse ad prohibicionem decani et capituli vel majoris partis abstinebit se a communione nostra et domi manebit et gaudebit privilegio egrotantis. Quodsi talis morbosus contradicat se hujusmodi morbo laborare et velit se communioni ingerere, super hoc [8]) statur arbitrio decani et majoris partis capituli sine omni contradictione. Quodsi [9]) quis nostrum propter abhominacionem morbi diceret se [10]) tali non posse communicare, antequam decanus et capitulum talem morbosum decernerent, super hoc statur simplici verbo talia asserentis [11]), si aliqua sit presumpcio pro eodem. Et in tali negocio morbosus non auditur appellans.

LXXXI. De institucionibus.

1. Institucio sicut confirmacio prepositi et decani nostri pertinet ad episcopum. Institucio vero et installacio omnium aliorum officiatorum et beneficiatorum, clericorum et laycorum ecclesie nostre pertinet ad decanum nostrum de consensu capituli vel ad seniorem de capitulo, decano a civitate absente,

---

1) P. „mittunt". 2) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 3) „vel" ontbreekt in U. 4) Br. U. P. O. „faciet". 5) P. O. „vel officii sui". 6) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 7) P. O. „epilemptico". 8) „hoc" ontbreekt in Br. U. P. O.; in O. is met latere hand veranderd: „super hoc". 9) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „qui si". 10) P. O. „se diceret". 11) P. O. „asserentis talia".

cum spes non sit de vicino ejus adventu; alioquin ipsius expectaretur adventus.

2. *Nullus installabitur antequam lis terminata fuerit* [1]. — Decanus eciam contradicente aliquo de capitulo et hoc per justiciam prosequente nullum installare debet vel investire, antequam hujusmodi contradictio per jus vel composicionem amicabilem terminetur. Quodsi unus vel duplo minor pars capituli non jure [2] et per justiciam contradicerent sed extrajudicialiter, si dupla major pars [3] capituli consenciat, nichilominus decanus investiet et installabit, et conmodo possessionis utetur donec per justiciam evincatur [4].

3. *De installacione* [5]. — Si duo in ecclesia nostra ad prebendam vel beneficium aliud in discordia eligantur, quelibet pars eligencium potest, si velit, per decanum vel seniorem canonicum sue partis sine requisicione decani suum electum de prebenda vel beneficio providere, et libro vel almucia vel byrreto [6] investire, sed neutra pars debet suum electum installare vel in possessionem inducere beneficii vel prebende, antequam discordia jure vel composicione amicabili sit sopita; et prius nullus eorum fructus percipiet, sed fructus illi cedent sicut vacante tali prebenda vel beneficio cedere consueverunt.

4. *Providentes auctoritate apostolica possunt installari* [7]. — Si providetur alicui in ecclesia nostra auctoritate apostolica, providentes habent eum investire et installare; si tamen capitulum concorditer vel unus de capitulo a tali provisione appellet et appellacionem prosequatur, omnes illi appellanti adherebimus, nec proviso ante decisionem cause ministrabitur aliquid de fructibus, sed causa decisa cedent fructus illi, cui cessissent beneficio vacante, nisi alter medio tempore, cui de ipsa prebenda vel beneficio provisum fuerit [8] medio tempore, fructus hujusmodi percepisset. Si vero capitulum concorditer vel dupla pars contra provisionem apostolicam alicui providerit, ille installatur et possessione gaudebit donec per justiciam evincatur; si vero minor pars hoc fecerit, neuter possessione gaudebit. Et nisi capitulum concorditer vel dupla pars se

---

1) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 2) Br. U. P. O. „juri". 3) Aldus Br.; in U. P. ontbreekt „pars", in O. is dit woord later bijgeschreven. 4) P. O. „evincetur". 5) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 6) U. „birretro". — O. „bireto". 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 8) De woorden „medio tempore — fuerit" ontbreken in ons HS.; zij komen voor in Br. U. P. O.

provisioni apostolice opposuerit, opponens expensis propriis litigabit; si capitulum concorditer vel dupla pars hoc fecerit, expensis ecclesie litigabunt[1]) et ille, cui provisum est, propriis expensis; quodsi capitulum vel dupla pars se non opposuerint sed opponenti adheserint, opponens dumtaxat expensas faciet.

LXXXII. De concessione prebende [2]).

1. In ecclesia nostra est canonicorum numerus videlicet XXXIX et prebendarum videlicet XL et una inperfecta, que appellatur Domine; et iste numerus neque juramento neque apostolice sedis confirmacione cum interposicione decreti minutus [3]). Et ideo capitulum nostrum tot novos canonicatus quot voluerit creare poterit et novos canonicos recipere ad eosdem. Et isti novi canonici nichil de fructibus prebendarum percipiunt nec eciam cotidianas distribuciones, donec eis provisum fuerit de prebenda; stallum eciam in choro habent et ecclesie disciplinam addiscunt, et vacante prebenda collacioni capituli isti [4]) recepto debetur, ita quod alteri facta provisio est ipso jure nulla, ut credo. Et quia per talem recepcionem ultra numerum primum ruptus est numerus, ammodo per obitum canonicorum canonia vacare non censetur sed prebenda, et cui de prebenda vacante providetur similiter ad novum canonicatum recipitur. Licet secus sit in illo, cui sedes apostolica de novo canonicatu providet, qui canonicorum numerum rumpere non intendit; unde postquam tali providetur de prebenda, pariter canonicatus per apostolicam sedem tollatur. Et ita, licet capitulum nostrum ruperit numerum canonicorum, non tamen prebendarum; posset tamen de consensu illorum, quorum interest, si vellet.

LXXXIII. De sede vacante [5]).

1. Decanus et capitulum nostrum officiis et beneficiis vacantibus, que in nostra ecclesia ad ipsorum provisionem pertinent, possunt onera annectere et ipsis detrahere, dividere et unire et alias de ipsis disponere, prout utilitati ipsorum et ecclesie viderint expedire.

---

1) U. „litigabit." 2) P. voegt hier bij: „*et de novis canonicis creandis*". 3) In O. later veranderd in: „minuitur". 4) „isti" ontbreekt in P. O. 5) P. voegt hier bij: „*et oneribus imponendis.*"

LXXXIV. De hiis que fiunt a prelato.

1. Episcopus in excercicio omnium, que jurisdiccionis sunt et que [1]) ad eum jure ordinario pertinent, consensum capituli in nullo requirere consuevit. Item ad tempora vite seu regiminis sui potest episcopus castra, jurisdicciones spirituales et temporales et bona mense episcopalis committere et locare cui vult, que tamen morte ipsius exspirant. [2]) In obligacionibus vero et alienacionibus bonorum mense episcopalis non solum consensum nostri capituli, verum eciam omnium ecclesiarum collegiatarum Trajectensium requirere et optinere consuevit; alias non valeret. [3]) In erectionibus ecclesiarum collegiatarum et in translacionibus et alienacionibus earum consensum nostri capituli exigere et optinere consuevit, et sine eo non valeret.

2. *De eadem* [4]) *(quoad prepositum).* — Prepositus noster jurisdicciones suas spirituales et temporales disponit et regit per quos vult, nec super eis consensum capituli nostri requirere consuevit; bona vero sue amministracionis sine consensu capituli locare non potest. Cum eciam decimas vendit, socius ipsius nomine ecclesie nostre et [5]) ad opus ipsius cauciones accipit, saltem pro rata eorum, que prepositus nomine sue prepositure amministrare tenetur. [6]) Prepositus de consensu capituli nostri dumtaxat potest bona prepositure alienare et obligare.

3. *De eadem quoad decanum* [7]). — Decanus noster bona decanatus sui non potest alienare vel obligare sine consensu capituli; sed de consensu capituli potest. Decanus in correctionibus eorum, que sunt de disciplina et honestate ecclesie, et eorum, que fiunt negligenter vel indebite circa divinum officium in ecclesia, non habet [8]) consensum alicujus requirere, dum tamen ad suspensionem a percepcione fructuum beneficii et [9]) supra non procedat. In aliis vero, que sunt sue jurisdiccionis, sine consensu capituli non potest aliquid diffinire; sufficit sibi tamen consensus majoris partis presencium ad hoc vocatorum, absencia non obstante. De hoc dictum est supra *De officio decani* [10]).

---

1) „et que", dat de zin vereischt, werd in ons HS. met latere hand bijgeschreven en ontbreekt in Br. U. P. O. 2) P. laat hier volgen het hoofd: „*In alienacionibus requiritur consensus omnium*". 3) P. laat hier volgen het hoofd: „*De eadem materia*". 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) „et" ontbreekt in P. O. 6) P. lascht hier in een hoofd: „*De eadem*". 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 8) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „habent". 9) P. O. „ut". 10) Zie hiervoor XVIII 9.

LXXXV. De hiis que fiunt a majori parte capituli.

1. In hiis, que sunt de mera liberalitate unius de capitulo, admittitur contradiccio, sed si sit liberalitas sed [1]) non mera, puta si majori parti capituli videretur [2]) expediens ecclesie, quod uni domino temporali, in cujus dominio nostra bona sita sunt, donaretur mediocre exenium [3]), minoris partis contradiccio non valeret. Secus si donandum foret histrioni vel alteri privato, qui nobis vel ecclesie non servivisset.

2. Cum de majore parte capituli tractamus, decanus noster pro una persona, sicut quilibet nostrum de capitulo, reputatur. In omnibus negociis et provisionibus beneficiorum, exceptis episcopatu prepositura et decanatu, major pars capituli reputatur ubi est major numerus personarum, non admissa estimacione zeli vel meriti. Computatur eciam major pars non comparacione numerorum [4]), sed major pars tocius capituli, hoc est ibidem presencium et cum intimacione debita vocati et expectati, et se absentantes computari non consueverunt. Item computamus in numero omnes, qui sunt in possessione vocis capitularis, eciam si alias [5]) sint excommunicati a jure vel suspensi, quamdiu ab ecclesia tollerantur [6]), hoc est non sunt de tali inhabilitate convicti, condempnati vel denunciati, nulla appellacione vel legitima defensione muniti [7]).

3. Cum eleccio episcopi imminet facienda, canonici aliarum ecclesiarum et omnes archidyaconi conveniunt ad eleccionem. Et tunc major pars computatur numero personarum ibidem presencium, et non respectu ecclesiarum, a quibus conveniunt. Cum vero aliquod negocium [8]) toti incumbit dyocesi ordinandum [9]) et propter hoc capitula et prelati aliarum ecclesiarum conveniunt, major pars computatur respectu ecclesiarum et non personarum, et tantum valet unus de una ecclesia sicut decem de alia. Et si ipsa ecclesia vel persone sue inter se discordent, ipsi inter se computantur respectu numeri personarum.

4. *Uno contradicente non apponere sigillum capituli* [10]). — Quodcumque nobis incumbat negocium, per capitulum sive de necessitate sive de utilitate sive de liberalitate mera vel

---

1) P. O. „et". 2) P. O. „videtur". 3) Ons HS. Br. U. „exevium". — P. O. „exivium". 4) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „minorum". 5) U. P. O. „aliter". 6) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „tolleratur". 7) Ons HS. „minuti". 8) P. O. lasschen in: „quod". 9) P. O. lasschen in: „est". 10) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

mixta expediendum, si unus de capitulo contradicat, non sigillabitur sigillo capituli vel nomine ecclesie, illo contradicente; sed tunc sub instrumento publico negocium celebrari consuevit, vel nominatis personis, qui in hoc consenserunt, dumtaxat sub sigillis privatis, vel sub sigillo ecclesie, si contradictor in hoc consenciat [1]) et non alias [2]).

5. *De modo et forma indicendi capitulum per decanum* [3]). — Ad hoc, quod decanus indicat capitulum super aliquo negocio, tractando de consensu majoris partis capituli, sufficit, quod major pars eorum, qui tunc in ecclesia sunt residentes vel in civitate presentes, in hoc consenciant [4]), eciam a civitate absentibus non vocatis. Sed ad hoc ut aliquid diffiniri vel terminari possit, dum tamen dilacionem capiat, minor pars non reputatur nisi vocatis omnibus, qui sunt in dyocesi, hoc est per decanum vel per nuncium capituli intimato suis procuratoribus, quos in ecclesia reliquerunt, si constet; alioquin ad domum suam claustralem, si habet, et non ultra, quia non possimus [5]) divinare, ubi quis maneat, dum a civitate recedit.

6. *De contradicente racionabiliter negocium differendum est* [6]). — Uno contradicente negocio, quod dilacionem capit, libenter ei deferre [7]) consuevimus, donec informatus melius aliis acquiescat, nisi simpliciter propter pertinaciam contradicat; et tunc facit contra juramentum, per eum ab inicio prestitum, et tunc per capitulum graviter est [8]) arguendus.

7. *De modo tractandi in causa promissionum* [9]). — Cum ad tractandum negocia ecclesie vel ad faciendum provisionem alicujus beneficii in capitulo convenimus, summopere [10]) decanus intendat, ne quicquid discorditer peragatur, quia concordia nutrit amorem. Si igitur quasi per inspiracionem vel compromissum terminari non valeat, nullus ad negocium prerumpat nomine suo et sibi adherencium, nisi vel tempus artet, ita quod dilacio ulterior non fit, vel quod omnes concordemus, quod scrutinium fiat, vel quod [11]) dicamus, quod quilibet qui velit suo jure utatur; et tunc sine impetu et pacifice quilibet proponat, quod secundum Deum et rectam conscienciam crediderit expedire. Et tunc major pars capituli reputatur, qui

---

1) Ons HS. „consentiat". 2) P. O. „alias non". 3) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 4) Ons HS. „consensiant". 5) Br. U. P. O. „possumus". 6) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 7) U. P. O. „differre". 8) Aldus P. O.; „est" ontbreekt in ons HS. Br. U. 9) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 10) U. P. „summo opere". — O. „sumopere". 11) „quod" ontbreekt in P. O.

plures habet adherentes; et tunc qui adheret computatur sicut ille, qui facit principaliter.

8. *De negociis etc.* [1]). — Nullum negocium eciam, puta obedire vel contradicere processibus apostolicis vel aliorum superiorum, capitulo super quocumque negocio factis, per singulares terminari vel expediri vel ad hoc responderi consuevit, nisi prius per capitulum ad hoc indictum communiter deliberacio precesserit; et tunc quilibet pro se faciat, quod sibi expedire crediderit.

9. *De beneficio ecclesiastico alicui providendo per capitulum* [2]). — Si quis prelatus vel canonicus in ecclesia nostra nomine dignitatis vel officii sui vel nomine capituli habet providere de beneficio, [3]) hoc debet facere publice coram capitulo nostro; alioquin censebitur non providisse, et sibi tempus labitur providendi, eciamsi provisionem fecerit coram notario publico et testibus [4]), propter fraudes et collusiones, que in talibus fieri possent. Et a jure provisiones clandestine reprobentur.

10. *Capitulum potest beneficium tollere* [5]). — Capitulum nostrum sine consensu episcopi potest beneficium, in ecclesia nostra erectum [6]), totaliter tollere, ipsi addere et detrahere, annectere et [7]) commutare, prout utilitati ecclesie crediderint expedire. Novam tamen dignitatem sine consensu episcopi in ecclesia erigere non possent.

LXXXVI. De empcione domorum [8]).

1. *De empcione domorum nostrarum claustralium.* — Qui domum claustralem habet, potest eam in vita et in morte donare, vendere, accommodare, obligare, legare uni ex canonicis nostris prebendatis, eciam non emancipatis vel non residentibus, cui velit; sed pensiones ex eis vendere non potest sine consensu capituli. Cum vero de domo sua non disposuit, sed suis executoribus disponendam [9]) reliquit, non licet ipsis [10]) dictam domum vendere, nisi ad hoc omnibus canonicis

---

1) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 2) Aldus P. — Ons HS. Br. U. „*De ecclesiastico beneficio*". — O. „*De beneficio ecclesiastico alicui providendo*". 3) U. P. O. lasschen in: „et". 4) Aldus Br. U. P. O.; de woorden „publico et testibus" ontbreken in ons HS. 5) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 6) P. „erecten". 7) Aldus P. O.; „et" ontbreekt in ons HS. Br. U. 8) P. O. voegen bij: „*claustralium.*" 9) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „disponenda". 10) P. O. „eis".

die certa assignata ad vendendum; et tunc plus offerenti tradenda est.

2. Sed si duo concurrerent in offerendo, senior canonicus, domum non habens vel qui domum non habuit, prefertur juniori [1]); secus si domum habet vel habuisset.

3. Quodsi executores pro precio oblato dare nollent, offerens estimacionem capituli implorabit; et tunc necessario pro precio, quod decanus cum majori parte ibi presencium estimaverit, tradent, si ibidem estimaverit incontinenti; alioquin totum capitulum estimabit.

4. Et in omnem eventum precium solvere non compellitur ante finem anni a die vendicionis; et in majoritate [2]) precii non estimabitur [3]), si alter pecuniam paratam offerret.

5. Emptor eciam caucionem fidejussoriam incontinenti prestabit; et si domus aliter vendita fuerit, vendicio non tenet.

6. Et quicumque de collegio canonicus potest illam habere pro eodem precio, quo vendita fuerit.

7. Et si executores non fuerint concanonici nostri, de quantitate precii sine fraude fidem facient coram capitulo nostro proprio [4]) juramento; canonicis creditur simplici verbo, qui consuetudines et statuta ecclesie servare juraverunt.

8. Si vero executores post mensem ab obitu defuncti domum vendicioni exponere [5]) distulerint, si aliquis canonicus institerit, capitulum ad hoc eos compellet; et si contumaciter contradixerint, capitulum vendet, salvo [6]) executoribus precio, et vendicio rata manebit [7]).

9. Quodsi nullus canonicorum tantum offerret, quantum executoribus videtur [8]) justum precium, ipsi executores possunt implorare estimacionem capituli. Et ille, qui plus optulit, si velit domum habere ad estimacionem ut prius, precium solvet; quodsi ad estimacionem capituli nollet, ipsam executoribus dimittat, quousque ipse vel alter ad convencionem ipsorum vel capituli estimacionem emat.

10. Qui domum vendit, pactum faciat, qualem et quid cum ea tradere velit; quodsi non fecerit pactum, tradere tenetur eam et omne, quod in ea constructum est causa per-

---

1) U. P. „minori." 2) P. „majorentatem". — O. „majoritatem." 3) Br. U. P. O. „estimatur." 4) Aldus Br. U. P. O.; „proprio" ontbreekt in ons HS. 5) „exponere" ontbreekt in P. O. 6) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „salvis". 7) Hierachter eene opene ruimte in P. O. 8) P. O. „videretur".

petui usus, ut sunt sedes sive [1]) sedilia, una mensa et duo fulcra, pendula et tenella, pertice puteorum et cloacarum coopercula, candelabra fixa et claves et sere omnes.

11. Si concanonicus noster, domum non habens, nec domus vacet, cum aliquo concanonicorum nostrorum domum claustralem habenti cohabitare pecierit, nisi ille ex honesta causa recusaverit, capitulum potest illum compellere ad suscipiendum eundem cum uno clerico familiari, sub expensis suis ad arbitrium capituli, donec domus una vendicioni exponatur; cum non liceat sibi nisi in domibus habitare claustralibus ex statuto [2]).

LXXXVII. (De mercaturis [3]).)

1. Mercaturas non licet nobis in persona propria exercere, societates tamen mercatorum non sunt nobis interdicte.

2. Qui vinum secundum usum taberne vendiderit, tenetur pena secundum statutum provisorum [4]), quod sequitur:

De vino et secularibus negociis non exercendis [5]). — „Item „ad ora laycorum obstruenda et ut pacem inter nos et laycos „reformemus, statuimus, quod ab hac die inantea nullus vendat „vinum in emunitatibus, nisi de consilio provisorum et consensu."

LXXXVIII. De rebus ecclesie [6]).

1. Qui permittit rem ecclesie prescribi vel invadi, et per justiciam non resistit [7]), quamvis aliquo modo rem ecclesie alienare videtur, non tamen notatur perjurio, si juravit, res ecclesie non alienare. Et quamvis prelatus sine consensu capituli non possit res alienare ecclesie cum effectu et de jure, si tamen de facto ecclesiam suam privat possessione rei sue vel ad non modicum tempus locet vel in enphyteosym concedit, alienare videtur. Si eciam juravit [8]) alienata recuperare, perjurio notatur, si prescribenti et invadenti jura et res ecclesie se non opponit juxta posse.

LXXXIX. De donacionibus.

1. Quamvis episcopus juraverit bona ecclesie sue non alie-

---

1) Br. U. P. O. „vel". 2) Zie het bedoelde synodaal-statuut hiervoor LXXV 12. 3) Dit hoofdstuk heeft in geen der HSS. een hoofd, doch behoort blijkbaar niet bij het voorgaande. 4) Bedoeld wordt het reeds hiervoor p. 108 Noot 2 aangehaalde statuut van de provisoren der Utrechtsche kerk dd. 1288. 5) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 6) P. voegt hier bij: „non alienandis". 7) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. heeft: „resistet". 8) Br. U. P. O. „juraverit".

nare, potest tamen ecclesie nostre mediocriter inter vivos et in ultima voluntate de bonis mense episcopalis donare, quia hoc non est alienacio sed magis amministracionis bonorum cathedralis ecclesie communio, quia bona episcopalis mense et nostre sunt ecclesie, et non est diversitas nisi in amministracione: episcopus enim [1]) caput nostrum est et nos menbra ipsius, ipse in ecclesia et ecclesia in ipso [2]).

2. Sciendum est, quod in adventu regis vel imperatoris, cum ecclesiam beati Martini intraverit, superiorem vestem ipsius custos major habebit.

3. Item episcopus tenetur mittere sacramentum ante festum Pasche in custodiam Majoris ecclesie, decanis et sacerdotibus distribuendum per custodem Majoris ecclesie sive per suum nuncium et per nullum alium. Item quicunque sacerdos ante Pentecosten afferre neglexerit, si postea venerit, custodi X solidos solvet. Item cuicunque decano sacramentum dederit, par caligarum vel V solidos ipse decanus custodi dabit. Item sacerdos cum receperit, custodi sex denarios dabit vel bonum caseum.

4. Quando novus eligitur episcopus, vestes ejus sunt majoris custodis et pallium ejus curiale, quando venit de curia regis; dabit eciam campanario tunicam, et famulo dormitorii similiter.

5. Quando novus eligitur prepositus, dabit campanario ecclesie tunicam et famulo dormitorii similiter; et sic faciet decanus.

6. Quando canonicus noviter percipit prebendam suam, prima dies est duorum campanariorum, secunda custodis dormitorii, tercia duorum pistorum. Rogabit scolaribus tocius civitatis licenciam ludendi [2]). Consuevit tamen novus canonicus, cum ad percepcionem venerit, de liberalitate non necessitate custodi dormitorii vel vestem vel non minus IIII libris nigrorum donare.

7. Capitulum consuevit donare scolaribus ad ludum episcopi sui vigilia Thome annuatim modium panis albi et amam cervisie.

8. Consuevit eciam donare cuilibet chorisocio presbytero [3])

---

1) Br. U. „n" (nempe?) 2) P. lascht hier (tweemaal) in een hoofd: „*De eisdem*". 3) Aldus Br. U. P. O.; „presbytero" ontbreekt in ons HS.

in vigilia Nativitatis Domini [1]) IIII, non presbytero III grossos Turonenses de gracia, et vocantur *denarii caritatis.*

9. *Statutum de vino dando per canonicos noviter receptos.* — „Universis presentes litteras inspecturis decanus et capitulum „ecclesie Trajectensis salutem in Domino sempiternam. Cum „de antiqua et hactenus in ecclesia nostra observata consuetu„dine is, qui in dicta ecclesia nostra noviter in canonicum „quavis auctoritate recipitur, vel eleccione [2]) aut alio quovis „modo quacunque auctoritate assumitur vel admittitur in prela„tum, vinum decano et canonicis capitularibus, qui recepcioni „assumpcioni vel admissioni sue interfuerunt, liberaliter dare „consueverit, fueritque postmodum per decanum et capitulum „juxta dictam consuetudinem inter alia statuta declaratum, „quod qui vinum in sua recepcione non dedisset, de vino, „solvendo per receptos vel assumptos predictos, nullam reci„piet [3]) porcionem [4]), diversi statutum ipsum diversimode, plura „inserentes dubia, pro sue interpretantur libito voluntatis. „Nos igitur omnem dubitacionem, circa consuetudinem et sta„tutum hujusmodi exortam, ammovere [5]) volentes, declarando „dicimus, quod is, qui recipitur quavis auctoritate in canoni„cum, sex, is vero, qui in prelatum dicte ecclesie nostre „qualitercumque quavis auctoritate assumitur vel admittitur, XII „amas boni vini Renensis mensure civitatis Trajectensis decano „et canonicis actu capitularibus, qui recepcioni interfuerunt „vel excusantur ex causa, liberaliter et absque difficultate „qualibet solvere debebit in civitate Trajectensi, suis propriis „laboribus, periculis, sumptibus et expensis. Statuentes, quod „vinum predictum infra sex menses a tempore, quo ipsius „prelature vel canonicatus et prebende fructus aliquos consue„tudine, privilegio, indulgencia, gracia vel alio quovis modo „percipere inceperit pacifice per se vel per alium, vel per eum „steterit quominus percipiat, et de presenti statuto certificatus „fuerit, juxta consuetudinem teneatur solvere supradictam. Et „si dictum vinum non solverit, ut est dictum, extunc penam „XII librarum, pro fibulis, cappis sericis et aliis ornamentis „ecclesie nostre comparandis solvendam, eo ipso sine spe „remissionis pene hujusmodi incurrat; quam nisi cum sorte

---

1) Aldus P. O.; „Domini" ontbreekt in ons HS. Br. U. 2) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „eleccionis". 3) Br. U. P. O. „recipit". 4) Zie dit statuut hiervoor LXXIX 7. 5) Br. U. „amonere".

„principali infra alios sex menses, dictos sex menses immediate sequentes, omnino cum integritate persolvat [1]), extunc „ad majora beneficia per capitulum nostrum in nostra non „promoveatur ecclesia, nullumque sibi officium ecclesie nostre, „quantumcunque [2]) modicum, conmittatur; bastonus nec ulla „gracia sibi a capitulo nostro concedatur. Et nichilominus „camerarius noster major de fructibus canonicatus et prebende „vel prelature, sibi tam in vita quam post mortem in dicta „ecclesia qualitercunque competentibus, usque ad summam XL „librarum nomine vini et sortis principalis et XII librarum „nomine pene presentis statuti auctoritate et capituli nostri „nomine recipiat, colligat et inburset, per nos in solucionem „dicti vini et ad usus superius expressos, prout expediens „fuerit, convertendam. Et si in predictis per camerarium „nostrum, ut premittitur, colligendis obstaculum maliciose „aliquod per se vel alium interposuerit, statutum, contra „canonicos, qui bona redditus et pacta ex conmisso capituli „recipiunt [3]) vel non ex conmisso propria temeritate invadunt „et debito tempore non restituunt, editum, contra ipsum penitus observetur [4]). Item declarando statuimus, quod canonicus „actu capitularis, qui ut canonicus actu capitularis [5]) non dicit [6]) „admissioni ad prebendam, ex quo sequitur, quod qui admissioni in canonicum ut capitularis non interfuerit [7]), porcionem „non habebit; a contrario sensu hujus littere recepcioni canonici vel assumpcioni vel admissioni prelati vinum solventis „hujusmodi per se, vel absens in loco, unde vocari de consuetudine ecclesie nostre debet, legitime vocatus per procuratorem ydoneum, ad hoc specialiter constitutum, interfuerit, „vel non vocatus propter celerem provisionem vel recepcionem „canonici [8]), vel assumpcionem vel [9]) admissionem prelati mandato superioris vel alia quavis causa legitima faciendam, vel „in remotis agens in negociis ecclesie vel episcopi de communi „licencia nostri capituli non interfuerit, cum tunc per eum „non stet, quominus interfuisset eisdem, predicti vini habebit „porcionem, dum tamen tempore solucionis et assignacionis

1) P. O. „solvat". 2) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „quamcunque". 3) U. „recipiuntur". 4) Zie dit statuut hiervoor LXXVIII 27. 5) Aldus Br. U. P. O.; de woorden „qui ut canonicus actu capitularis" ontbreken in ons HS. 6) In O. is met latere hand boven „non dicit": *contradicit* geschreven. 7) De laatste 12 woorden schijnen eene inlassching. 8) P. O. „canonici vel recepcionem". 9) P. O. „et".

„vini memorati actu capitularis sit nec esse desierit canonicus „capitularis consuetudine ecclesie nostre, vel statuto vel sen„tencia capituli vel superioris, que in rem transierit judicatam, „vel alio quovis modo, ut prelati bastonarii [1]), defuncti, studen„tes et peregrinantes et alii extra provinciam degentes, vel se „ultra sex menses sex septimanas et unum diem sine licencia „capituli et absque causa racionabili absentantes, salvo tamen „statuto, de studentibus et peregrinantibus edito [2]), quod in suo „vigore volumus perdurare. Item declarando statuimus, quod „canonicus, qui recepcioni vel assumpcioni [3]) predictis inter„fuerit, licet vinum tempore recepcionis vel admissionis non „solvisset, dum tamen ante tempus vel in tempore assignacionis „vel solucionis aut distribucionis vini predicti vel integre summe „pecunie per camerarium nostrum de fructibus canonici vel „prelati, solvere vinum hujusmodi non curantis, ut predicitur, „collecte de mandato capituli faciende vinum dederit et actu „canonicus capitularis existat et reputetur, vini predicti parti„ceps esse debet. Item qui propter gravem corporis infirmi„tatem et notabilem ad remotas partes, eciam extra provinciam, „pro cura et consilio medicorum se transferunt, nec alia tem„porali necessitate vel periculo, cui causam non dederint nec „recusaverint inire pertinaciter treugas vel composicionem capi„tulo nostro mediante, presentes esse non possunt, et de hoc „facta fide capitulo per se vel per procuratorem [4]) et petita „licencia abeundi, licet non optenta, vel qui communi consensu „capituli in negocio ecclesie nostre vel domini nostri episcopi „destinantur, quos tam recepcionis quam distribucionis tem„pore, quamvis dictis casibus detentis, capitulum post lapsum „temporis, quo [5]) id peti et assignari debuerat, actualiter eis „assignatum, non sint presentes nec actu capitulares reputamus, „per omnia ut presentes et actu capitulares [6]) de predicto [7]) „vino participare debebunt; cessante tamen causa, cessabit vini „participacio supradicti. Item nullus canonicus vel prelatus „de vino proprio, quod ut predicitur dederit, partem ali„quam sibi vendicabit. Predictum vinum dividetur inter deca„num et canonicos capitulares secundum porciones aliorum „capitularium emolumentorum, qui in pecunia vel aliis rebus

---

1) Aldus O.; ons HS. Br. U. P. „bastionarii". 2) Zie hiervoor LXXIX 7. 3) P. O. „recepcioni assumpcionive". 4) P. O. lasschen in: „suum". 5) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „quod". 6) De woorden „reputamus — capitulares" ontbreken in U. P. O 7) Br. U. P. O. „dicto".

„occurrunt, pro tempore dividenda. Procuratorem ad hoc ydo-„neum fore censemus canonicum residentem et capitularem, „et non alium. Actu capitularem illum tantum fore declara-„mus, cui humiliter petenti per decanum, indicto ad [1]) hoc „capitulo ut est moris, capitulum fuerit assignatum et cotidi-„anis capitulis ut canonicus capitularis intersit. Prelatus vero, „qui aliquibus tractatibus et eleccionibus ut prelati intersunt, „et illos, qui se [2]) procuratores recipiendorum in canonicos vel „assumendorum vel admittendorum [3]) in prelatos constitui faci-„unt et eorundem nomine nulla necessitate cogente vel pietate „suadente officium procuracionis [4]) assumunt, partem in [5]) vino „dicimus non habere. In quorum omnium testimonium et „fidem pleniorem presentes litteras fieri mandavimus et sigillo „ecclesie nostre conmuniri. Datum anno Domini [6]) M. CCC. „XXVII. in vigilia Annunciacionis beate Marie Virginis."

XC. De feodis.

1. Episcopus et prepositus possunt causas suas feodales tractare per [7]) se sine capitulo nostro, ubicunque voluerint in fundo ecclesie nostre, ipsi eciam feoda innovare et [8]) de novo infeodare, feoda antiqua et emolumenta inde proveniencia sibi applicare sine requisicione nostra. Videant sibi tamen, quod vasallos suos non minuant [9]) et quod [10]) nobiliores pro ignobilioribus non conmutent, nec ipsos vasallos bona, que tenent in feodum, aliis non obligent nec ex eis [11]) pensiones vel usufructus assignent, quia per talia bona deteriorantur, quod ipsis sine capituli consensu non licet, nisi tales obligaciones et assignaciones recipiendas sub nomine feodi hoc attemptent et homagium prestent.

2. Hic insere litteram Adelboldi [12]) de nobilibus feodalibus ecclesie:

Memoriale et scriptum domini Adelboldi Trajectensis episcopi [13]) *de liberis vasallis ecclesię Trajectensis et eorum feodis, que tenent ab ecclesia Trajectensi.* — „In Dei nomine amen. „Operi precium [14]) duxi ea, que secuntur, scriptis inserere, ne

---

1) P. O. „ob". 2) Aldus Br. U. P. O.; „se" ontbreekt in ons HS. 3) De 6 laatste woorden ontbreken in P. O. 4) P. O. „procuratoris". 5) P. O. „de". 6) „Domini" ontbreekt in P. O. 7) Br. U. P. O. „pro." 8) „et" ontbreekt in P. O. 9) Br. U. P. O. „intimant", in O. veranderd in: „minuant." 10) „quod" ontbreekt in P. O. 11) P. O. „ipsis". 12) Aldus U. — Ons HS. Br. P. O. „Baldrici". 13) P. O. „episcopi Trajectensis." 14) P. O. „presencium".

„posteris lateret, quod presens etas faceret. Quapropter „desidero notum esse cunctis sancte ecclesie Dei fidelibus, „tam presentibus quam futuris, quod ego Adelboldus, Dei „solummodo gracia sancte Trajectensis ecclesie presul indig„nus, cum feodales liberi Trajectensis ecclesie a me feodum „suum requirerent [1]), predecessorum meorum episcoporum „Trajectensium mihi litteras ostenderunt, continentes que et „qualia bona ipsi et progenitores eorum ab ecclesia Trajec„tensi tenuerunt, quibus visis in scriptis feci redigi [2]) que „sequuntur. Dux Brabancie est liber feodalis ecclesie Tra„jectensis et tenet in feodum civitatem lapideam in Tyele „cum prediis, familiis, mancipiis, silvis, aquis, piscacionibus, „pascuis, pratis et salictum, juxta predictam civitatem Tyele „situm, et omnibus, ad civitatem pertinentibus [3]) eandem; „item totam Kempineam usque Turnouter-worde cum manci„piis, prediis, silvis, campis; officiumque ejus est, quod „vocatur et est Dapifer episcopi Trajectensis. Item comes „Gelrie est eciam liber feodalis ecclesie Trajectensis et tenet „in feodum comitatum Zutphanie cum multis prediis, man„cipiis, pratis, silvis, aquis, aquarum decursibus et justiciis; „item Embricam cum suis attinenciis pro media parte, et „alia pars est episcopi Trajectensis; item [4]) in pago Batua „magnam partem cum mansis, terris, casis, domibus, man„cipiis utriusque sexus et justiciis; item Tyelrewert et „Bomelrewert cum multis mancipiis, mansis, terris, casis, „domibus, campis, pratis [5]), aquis, aquarum decursibus et justi„cia; et dicti comitis officium est quod vocatur et est Venator „episcopi Trajectensis [6]). Item comes Hollandie est liber feo„dalis ecclesie Trajectensis et tenet in feodum comitatum „Hollandie et terram Kennemare [7]) cum terris, mansis, silvis, „campis, pratis, pascuis, mancipiis, aquis, aquarum decursibus „et justicia, exceptis dictarum terrarum decimis et terra Water„landie et Westfrisie, que totaliter pertinent ad episcopum „Trajectensem et ecclesiam; et dictus comes Hollandie vocatur „et est Mareschalcus episcopi Trajectensis. Item comes Clivensis „est liber feodalis ecclesie Trajectensis et tenet in feodum in

---

1) P. O. „requirerent suum". 2) Ons HS. „redegi". 3) P. O. „pertinentibus ad civitatem." 4) „item" ontbreekt in P. O. 5) Aldus Br. U. P. O.; „pratis" ontbreekt in ons HS. 6) Aldus Br. U. P. O.; de woorden „et dicti comitis — Trajectensis" ontbreken in ons HS. 7) Br. U. „Kenemare". — P. O. „Kenemarie".

„pago Batua in superiori parte supra [1]) Renum magnam partem „terrarum et mansorum cum casis, domibus, mancipiis, cam-„pis, pratis [2]), pascuis, et ex alio latere Reni et in aliis qui-„busdam locis terras, casos [3]), mansos et domos, silvas [4]), „campos; item Woudrichem cum agris et campis, cum aquis, „aquarum decursibus et justiciis; qui vocatur et est Camerarius „episcopi Trajectensis. Item comes de Benthem est liber „feodalis ecclesie Trajectensis et tenet in feodum borchgravia-„tum Trajectensem cum pluribus mansis, terris [5]), insulis, campis, „mancipiis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarum decursibus „et justicia in pluribus locis civitatis et dyocesis Trajectensis; „qui vocatur et est Janitor episcopi Trajectensis. Item domi-„nus de Kuke est liber feodalis ecclesie Trajectensis, et tenet „in feodum multas terras, insulas et decimas cum casis, domi-„bus et silvis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumque „decursibus et justicia in diversis locis dyocesis Trajectensis; „qui vocatur et est Pincerna episcopi Trajectensis. Item do-„minus de Gore [6]) est liber feodalis ecclesie Trajectensis, et „tenet in feodum castrum Gore [6]) et terram dictam Ameyde „cum multis terris, mansis, casis, domibus, silvis, campis, „mancipiis, pratis, pascuis, aquis, aquarumque decursibus, mo-„bilibus et inmobilibus et omnibus, ad dictos districtus de „Gore [6]) et Ameyde pertinentibus; qui vocatur et est Signifer „episcopi [7]) Trajectensis. Prenominati omnes feodales eccle-„sie in generali synodo episcopi tenentur et debent personaliter „interesse, qui feodum suum [8]) a me receperunt et homagium „ac [9]) fidelitatem prestiterunt, coram domino Henrico secundo „Romanorum imperatore invictissimo augusto, presentibus „Aribone archiepiscopo et archicapellano, Annone Coloniensi, „Euerhardo Treverensi, Adelberto Hamelburgensi archiepi-„scopis, Vdalrico vicecancellario et pluribus aliis episcopis, „comitibus et regni fidelibus. Actum in Culpiato castro „anno Domini M. XXI. IIII Nonas Januarii feliciter amen."

3. Causas feodales vasallorum capituli nostri tractat decanus de consensu capituli nostri et ipso presente.

4. *De vasallis capituli* [10]). — Si nos possumus cum aliquo,

1) P. O. „super". 2) P. O. „pratis, campis". 3) Br. U. P. O. „casas". 4) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „silvos". 5) „terris" ontbreekt in P. O. 6) P. O. „Goer". 7) „episcopi" ontbreekt in P. O. 8) Br. U. P. „sui". — O. „sui", veranderd in „suum". 9) P. O. „et". 10) Dit hoofd komt alleen in P. voor.

qui decimas vel alia predia tenet in feodum ab episcopo vel preposito nostro, nomine ecclesie nostre convenire, quod jus feodale suum velit renunciare, episcopus et prepositus illam renunciacionem tenentur admittere et nobis illud feodum [1]) sine homagio dimittere, quia bona ecclesie nostra sunt et per laycos contra jura canonum occupata, quamvis episcopus vel prepositus amministracionem habeant feodalem. Cum ergo predicta bona sint alienata et per violenciam occupata, si episcopus vel prepositus in hoc nobis se opponeret, contra juramentum suum alienata pro posse suo non recuperaret [2]); qui fidelitatem ecclesie nostre juravit, sibi bene non providet, si contra prescribentem [3]) jura et res ecclesie nostre aut occupantem se non opponit dum [4]) potest, aut opponenti impedimentum prestat, aut quod acquirere potest ecclesie modo debito non acquirit, aut qui dampnosa non cavet aut profutura [5]) scienter obmittit, cum premissorum contraria facere teneatur.

XCI. De pigneribus.

1. Fructus cujuscunque beneficiati in ecclesia nostra tacite cum privilegio prelacionis sunt ecclesie nostre obligati pro omni eo, quod ecclesie debet seu debiturus erit in vita et in morte, et post ecclesiam sunt obligati canonicis nostris creditoribus eorundem. Unde quantumcunque canonicus vel alius beneficiatus fructus beneficii sui obliget per litteras proprias vel de consensu capituli expresso, si tempore obligacionis ecclesie debet vel postea debere inceperit, semper ecclesia in assecucione debiti preferetur.

2. Canonicus potest sine consensu alicujus fructus sui beneficii [6]) obligare; sed si ipse petiverit sibi amministrari, hoc fiet, contradiccione creditoris non obstante.

3. Id quod canonico pro sua sustentacione per capitulum assignatur, illud obligare vel illud ei auferri [7]) nulla de causa poterit, quamdiu canonicus manebit. In assignacione sustentacionis non inspicitur beneficium, quod habet in alia ecclesia sive loco; et ideo propter aliud beneficium non fiet aliud, quam si illud aliud non haberet.

4. Si canonicus pluribus fructus suos obligaverit, in asse-

---

1) „feodum" ontbreekt in P. O. 2) P. lascht hier in een hoofd: „*De eadem*". 3) P. O. „prescribentes". 4) P. O. „si". 5) P. O. „proficua". 6) P. O. „beneficii sui". 7) P. O. „vel auferri ei."

cucione debiti [1]) admittuntur secundum tempus obligacionis pure contracte vel ad puritatem redacte, non secundum tempus condempnacionis.

5. Si creditor fructus sibi obligatos tempore obvencionum fructuum non receperit, hoc sequenti creditori non prejudicabit, quin fructus tollet ab eo tempore, quo prior creditor suum debitum recipere potuisset, et sibi imputet, quod suum cum potuit non recepit.

6. Si quis canonicus fructus beneficii sui quantumcunque sollempniter obligaverit, hoc successori suo in prebenda nullum prejudicium facit; secus si prepositus, decanus, scolasticus vel [2]) thesaurarius [3]) racione sue amministracionis bona seu fructus sui officii de consensu sui [4]) capituli obligaverit, quia tunc successor ad solucionem tenebitur.

XCII. De bonis locatis.

1. Cum bona ecclesie nostre locamus vel ad firmam vel pactum vel in censum concedimus, a conducentibus et recipientibus litteras caucionum accipimus, formam contractus per omnia continentes.

2. Si quis in officio ecclesie nostre constitutus, res, suo officio et sue amministracioni commissas, alienaverit vel impigneraverit [5]), nisi de hoc ad arbitrium capituli satisfecerit, per capitulum officio illo [6]) privabitur. Idem est de perpetuis cappellanis ecclesie nostre [7]), libros calices vel ornamenta suarum capellaniarum alienantibus.

3. Perpetui capellani ecclesie nostre sine consensu capituli nostri predia capellaniarum suarum locare vel in pactum dare non possunt nec debent.

4. Camerarius major vel minor vel officiatus aliquis capituli sine consensu capituli bona sui officii locare non potest ultra tempus sue amministracionis.

XCIII. De peculio clericorum.

1. Quia non renunciamus propriis, licet nobis habere peculia et propria et de fructibus prebendarum nostrarum thesaurizare

---

1) „debiti" ontbreekt in Br. U. P. O. 2) Aldus Br. U. P. O.; „vel" ontbreekt in ons HS. 3) Br. U. „thaurarius". 4) „sui" ontbreekt in ons HS. Br. U. 5) P. „impugnaverit". 6) P. O. „illo officio". 7) Br. U. herhalen: „nostre"

et illud donare, alienare et quomodocunque nobis placuerit de ipsis disponere, sive in vita sive in morte, sicut layci; et ideo dicimur *canonici seculares.*

2. Prelati vero et officia habentes, quia solum suarum prelaturarum et officiorum amministracionem [1]) habent, fructus sui non sunt, sed, expositis que racione officii exponenda sunt, quod superest, deducta conservacione status sui, manet ecclesie; nec de hoc in vita vel morte disponere possunt, ultra id, quod sua amministracio requirit. Et licet hic nullus racionem et computum amministracionis sue exigat, sibi videat, qualem in novissimo die sue villicacionis racionem reddat.

3. Idem quod dictum est de canonicis, dicendum est de perpetuis capellanis et aliis ecclesie nostre clericis.

XCIV. De testamentis.

1. Si episcopus [2]), prepositus noster, decanus vel canonicus aliquis decesserit intestatus, capitulum de domo episcopali vel claustrali et fructibus beneficii sui, quod habet in ecclesia nostra, et annis gracie sue se intromittit et exequias suas facit. Si heredes sui de peculio, quod habet, se intromittere velint, tunc debita defuncti exsolvent; si vero de peculio suo se intromittere vel hereditatem suam nolint adire, capitulum, si velit, peculium et hereditatem accipiet et debita exsolvet, alioquin facto inventario de bonis peculii et hereditatis debita exsolvet secundum facultates bonorum; domus vero claustralis et fructus prebende debitoribus nichil solvent, sed manent capitulo pro exequiis et redditibus memorialibus et hiis, que forte debet ecclesie.

2. Si vero testamentum fecerit et executores constituerit, habebunt potestatem, quam eis defunctus [3]) injunxit. Et si fuerint non de collegio ecclesie nostre, fructus anni gracie non ministrantur eis, nisi prius caverint de satisfaciendo id, quod ecclesie nostre debetur.

3. Quicunque de ecclesia nostra velit facere testamentum, hoc faciat coram capitulo nostro vel alias, sicut tenet statutum, quod super hoc est [4]):

„Si canonicus intestatus decesserit, capitulum disponat de

---

1) P. O. „amministracionum". 2) Br. U. P. O. lasschen in: „vel". 3) Br. „defunctis" met bovengeschreven *u.* — U. „defunctus". 4) Uit de synodaal-statuten van bisschop Dirk van der Are dd. 1209/1236. (Bondam, Charterboek. p. 308.)

„omnibus bonis suis, que a capitulo tenet, nisi forte fidei- „commissarios acceperit coram capitulo vel alias sub bono „testimonio," quia post mortem suam sigillo suo tantum fides non adhibetur super confeccione testamenti.

4. Si quis in testamento suo nobis aliquid legaverit [1]) sub certis observanciis, si legatum agnoscimus, ad observancias explendas tenemur nec licet nobis illas observancias immutare. Si vero plura sint legata, possumus unum [2]) agnoscere et aliud refutare.

5. Si testamentum factum fuerit, tenentur executores hoc defuncto funere publicare capitulo et ipsi transscriptum de hoc edere, et, si opus fuerit, eciam originale in archivo [3]) capituli collocare.

6. Et si defunctus executores ab inventarii confectione et racionis reddicione non relevaverit, ipsi do domo claustrali et fructibus anni gracie capitulo tenentur reddere racionem, quandocunque super hoc a capitulo fuerint requisiti.

7. Redditus memoriales et alios redditus legatos tercio anno post obitum defuncti executores nobis assignare tenentur, sicut et alia nobis legata.

8. Caveant sibi executores, de ecclesia nostra assumpti, quia de legatis prestandis caucionem non prestant; ipsi de suo proprio prestare tenebuntur, si bona defuncti negligantur vel alias expendantur [4]).

9. Si defunctus legata fecerit et ipsis executoribus potestatem dederit immutandi et minuendi, ad solida legata tenebuntur; si non fecerint inventarium, nichilominus ad solida legata tenebuntur, nisi infra sex menses coram capitulo nostro super mutacione et diminucione suam expresserint voluntatem. Si vero [5]) defunctus ipsis executoribus sue voluntatis ultime disposicionem omnino commisit [6]), nullis legatis specificatis, ipsi ad nichil [7]) ultra statuta ecclesie tenentur, nisi ad racionem reddendam in fine triennii ab obitu defuncti, nisi testator ab hoc eciam eos relevaverit.

10. Si quis clericum impediverit, quominus testari possit, punitur secundum statutum provinciale, quod sequitur [8]):

---

1) P. O. „delegaverit". 2) „unum" ontbreekt in P. O. 3) Alle HSS. hebben: „archino". 4) P. O. „expediantur". 5) „vero" ontbreekt in U. P. O. 6) P. O. „commiserit". 7) P. O. „nichilum". 8) Uit de Keulsche provinciaal-statuten dd. 1266/1322. (Bondam, Charterboek. p. 589.)

„Item statuimus, quod nullus laycus, cujuscunque dignitatis [1]) „vel condicionis existat, de bonis clericorum sive in vita sive „in morte se intromittat; sed quilibet clericus de bonis suis „sicut in vita ita et in morte testamentum suum faciendi et „de rebus suis disponendi [2]) per se vel per alios, quibus hoc „commiserit, liberam habeat facultatem. Et illos, qui contra „hoc statutum de bonis et rebus clericorum decedencium ausu „sacrilego se ingesserint, nisi sint ipsorum clericorum manu-„fideles seu ultimarum executores voluntatum, exnunc senten-„cia excommunicacionis innodamus et per locorum ordinarios „precipimus excommunicatos publice nunciari, donec ablata „restituant et alias satisfecerint competenter. In qua excom-„municacione si per mensem perstiterint, extunc contra eos „tamquam invasores bonorum ecclesiarum procedatur."

11. *De decessu episcopi* [3]). — Si episcopus decesserit, indistincte successor omnes fructus mense episcopalis, sive collectos in horreis sive ubicunque existentes, colligit sine omni distinctione temporis, et onera episcopalia subit, et debita per ipsum defunctum contracta, que constiterit in utilitatem ecclesie vel dyocesis, vel ubi ipse defunctus de bonis mense episcopalis expositurus fuisset, conversa, quamvis defunctus aliunde recepisse, videlicet de bonis mense sue, exposita potuisset vel debuisset, solvere tenetur. Que tamen pro hujusmodi debitis obligavit sine consensu universalis ecclesie, morte ipsius non [4]) tenentur obnoxia, ymmo ab inicio obligacio non [5]) tenebat.

12. *De decessu prepositi* [6]). — Si prepositus noster decesserit, tunc distinguitur in tempore et fructibus. Circa quod est sciendum, quod bona, amministracioni prepositi deputata, sunt obnoxia pro amministracione, quam habet canonicis et aliis officiatis ecclesie et alias in pane, cervisia et pecunia ministrare, et fructus hujusmodi bonorum collecti [7]) respiciunt servicium [8]) et amministracionem futuri temporis sive anni non preteriti; puta fructus, collecti sub anno M. CCC. XLII, habent servire et ministrare ab Octobri illius anni usque ad Octobrem anni XLIII. Cum eciam fructus quidam per prepositum ex agris colliguntur, sicut fructus decimarum, quos

---

1) P. O. „status". 2) Aldus Br. U. P. O.; „et de rebus suis disponendi" ontbreekt in ons HS. 3) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 4) „non" ontbreekt in P. O. 5) P. O. lasschen in: „valebat nec". 6) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 7) Br. U. P. O. „collecta". 8) „servicium" ontbreekt in P. O.

colligit ex agro vel vendit colligendos, et fructos agrorum, quos locat annis singulis vel [1]) ad plures annos locavit, potuit tamen, si voluit, ipsemet [2]) coluisse vel colenda mandasse et fructus in horreo [3]) collegisse; tempus, quo isti [4]) fructus computantur recepti et in decimis, quando de agro sunt deducti, fructus agrorum, quando de terra sunt secti, quamvis tempus solucionis precii, pro quo venditi sunt fructus decimarum vel locati sunt agri, nondum advenerit. Et ideo si prepositus tempore deductionis et sectionis supervixerit, quamvis tempore solucionis decesserit, nichilominus pecunia et fructus defuncto competunt cum suo onere. Sunt eciam alii fructus in pensionibus et censibus et pactis perpetuis, sive hereditariis vel ad tempus, non ab ipso sed a predecessore suo de consensu capituli concessis, certis temporibus persolvendis; et hii fructus non computantur recepti, nisi lapso tempore solucionis ipsorum, sive in annona sive pecunia sive in rebus aliis existant. Et ideo si prepositus tempore solucionis decesserat, non videntur per ipsum collecti: sit ergo divisio totalis inter defunctum et successorem. Si defunctus omnes fructus et pensiones fructuum [5]) anni preteriti receperit vel tempore solucionis earum supervixerit, onera prepositure usque ad Octobrem sequentem [6]) annum illorum fructuum supportabit, hoc est si decedat post festum Petri et antequam de novis fructibus aliquid attigerit; et tunc futurus prepositus novos fructus accipiet universos. Si vero receptis fructibus Augusti, vel pro parte receptis pro parte non receptis, ante festum Martini vel Octobrem decesserit, ita quod pars fructuum agrorum et decimarum vel pensionum supersit, sic divisio fiet: omne servicium, quod prepositus pro uno [7]) ministrare tenetur, computabitur et estimabitur ad unam summam pecunie [8]), puta sit [9]) ad XLVIII libras; estimabuntur eciam universi [10]) fructus et proventus illius anni prepositure ad aliam summam, puta centum; post hoc estimabitur quilibet mensis anni futuri quantum quolibet mense prepositus habet ministrare ad terciam summam, puta pro Octobri VI libras, pro Novembri VII,

---

1) P. O. „et". 2) Alle HSS. hebben alleen: „met". 3) P. O. „horreum". 4) P. O. „ipsi". 5) Ons HS. Br. U. „fructum". 6) Hiertusschen is blijkbaar iets uitgevallen. Het kan ook zijn, dat in plaats van „annum" te lezen is: „racione," en dat de lacune begint achter „supportabit". 7) Ons HS. voegt hier met latere hand bij: „anno." 8) P. O. „pecunie summam". 9) P. O. „scilicet". 10) P. „universos".

pro Decembri III, pro Januario IIII, sic quod [1]) ad XLVIII perveniatur [2]); post hec juxta ratam de centum cuilibet mensi sua porcio assignetur, videlicet quia pro servicio Octobri sex libre competunt, que est octava pars de XLVIII, assignetur sibi octava pars de centum, que sunt XII libre et decem solidi, et sic de singulis mensibus. Si ergo prepositus Octobrem servierit dumtaxat et decesserit, et non plus quam XII libras et X solidos sustulerit, res est equalis; si plus sustulit, restituat; si minus sustulit, successor sibi refundat. Fructus vel proventus, qui obveniunt racione jurisdiccionis archidyaconalis, eciam sunt pro servicio deputati, sicut patet in Libro camere [3]); et illi non censentur recepti ante medium Maji, quando decani computare solent, et computacione facta recepti censentur, licet non soluti. Et si prepositus pro computacione vel fructuum inmaturorum recepcione acceleraret, hoc successori non obesset, sed debet tempus conveniens estimari. Si eciam aliqui fructus vel proventus forent, qui non annis singulis proveniunt sed per biennium vel triennium, sicut silva vel cedua vel simile, non habetur estimacio annorum preteritorum vel futurorum, sed solum illius anni, in quo obveniunt, licet de jure forte aliter senciendum. Istud respicit annos bissextiles in archidyaconatibus, propter cathedraticum et circadam et jurisdiccionem episcopalem in illis annis.

13. Thesaurario nostro decedente, fiet per omnia sicut dictum est de preposito.

14. Decano, preposito Elstensi, scolastico et preposito Montis Odilie decedentibus [4]), annum gracie in suis beneficiis predictis non habent. Et quia de fructibus nichil ministrare habent, quidquid superstites receperunt vel recipere potuerunt de fructibus secundum distinctionem decimarum et fructuum agrorum et pensionum, quam dixi de preposito, totum cedit defunctis; quod vero residuum est, cedit successori in totum.

15. Debita vero, per prepositum, thesaurarium, decanum [5]), scolasticum et prepositum Elstensem et Montis Odilie quomodocunque contracta, successor non solvit, nec peculium defuncti accipit; nec in eo succedit, nisi in quantum fructus

---

1) Aldus Br. U. P. O.; in ons HS. ontbreekt „quod". 2) P. O. „proveniatur". 3) Dit blijkt uit Liber camerae fol. 1, waar gehandeld wordt van de verdeeling der denarii piscium. (Vgl. hiervoor XVI. 4.) 4) Ons HS. heeft: „decendentibus." 5) Met roode inkt zijn de woorden „thesaurarium" en „decanum" in O. omgezet.

in causam judicati accepti vel de consensu capituli obligati essent.

16. *De canonico decedente*[1]). — Canonico prebendato decedente, omnes fructus, pro terminis quibus vixit competentes, sibi competunt, quamvis computati vel soluti non sint. Idem de vicariis imperii et omnibus beneficiatis in ecclesia nostra.

17. *Quot anni gracie cedunt mortuo*[2]). — Canonicis defunctis cedunt duo anni gracie et participant cum successore, sicut scriptum est supra *De officio*[3]) *collectoris fructuum prebendarum decedencium*[4]), et sicut statutum ibi positum[5]) loquitur de eodem. Duodecim capellani perpetui nove fabrice habent annum gracie secundum tenorem statuti, super hoc editi, quod est[6]) supra *De eleccione*[7]). Nulli alii annos habent gracie post mortem in ecclesia nostra.

XCV. De sepulturis[8]).

1. Episcopo defuncto capitulum nostrum de bonis mense episcopalis facere tenetur exequias et sepelire eum in ecclesia nostra, nisi alibi elegerit sepulturam; et fient ejus exequie duplicibus sumptibus in omnibus eorum, que fiunt in prelato, et in prelato duplicibus sumptibus eorum, que fiunt in canonico.

2. In canonico[9]) dum agonizat pulsatur campana, ad hoc deputata; et conveniunt ad ecclesiam omnes canonici cum religione, et tunc ebdomadarius cum stola[10]), aqua benedicta et agenda precedit omnibus sequentibus ad lectum agonizantis. Et cum viderint tempus imminere exspiracionis, legunt officium *Proficiscere* bis vel ter, et si tempus se protraxerit, legitur passio Dominica secundum Johannem. Et diebus, quibus funeralia preparantur, in ecclesia nostra et ecclesia sancti Salvatoris divina non cantamus, postquam pro funere pulsatum fuerit[11]) usquequo corpus fuerit traditum sepulture; et medio tempore defunctus capit distribuciones cotidianas omni die. Eciam juxta corpus breves vigilias legimus. Cum pulsandum est, tribus vicibus campana vigiliarum

---

1) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 2) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 3) P. O. „electione". 4) Zie hiervoor XLII 1. 5) De bedoelde statuten staan niet daar, maar LXXVIII 29, 30. 6) Aldus Br. U. P. O.; „est" ontbreekt in ons HS. 7) Zie hiervoor V 25. 8) U. „De sepulcris". 9) O. „canonicus". 10) P. O. lasschen in: „et cum". 11) „fuerit" ontbreekt in U. P. O.

prepulsatur [1]), et tercia vice ter [2]) ei campana parva compulsatur; deinde omnes campane compulsantur diu satis. Et sic facimus, cum ad sanctum Salvatorem canonicus decesserit vel prelatus. Si in alia ecclesia moriatur, parva campana non prepulsatur. Hoc autem cavetur, quod inter primam et nonam vel vesperas et dictum completorium pro canonico non pulsatur, et quod pro alio clerico sive layco alias quam inter primam et nonam et vesperas et completorium non pulsatur.

3. Cum vero funus ad ecclesiam deportandum fuerit, in omnibus ecclesiis parvis campanis ad modum vigiliarum pulsabitur, et omnes processionaliter in medio ecclesie nostre cum crucibus conveniunt canonici, cappellani et scolares omnium ecclesiarum, et tunc omnes campane omnium ecclesiarum compulsantur usquequo funus fuerit in ecclesia collocatum. Ebdomadarius ad funus ingreditur, et psalmo et oracione Dominica et collecta perlectis, cum duobus canonicis dyacono et subdyacono, post processionem canonicis funus portantibus, antecedit legendo psalmos *In exitu Israel* cum sequentibus usque funus ad valvas ecclesie venerit, et [3]) tunc deposito funere de scapulis ad manus accipitur cum feretro. Ebdomadarius incipit *Libera me*; quo dicto et funere reposito, incipit ebdomadarius psalmum [4]) *Miserere mei Deus*. Quo lecto et oracione Dominica et collecta, incipit vigilias; novem lecciones fiunt anni quolibet tempore [5]). In vigiliarum decantacione sic observatur, ut scolares lecciones legant et tres versus cantent, quartum unus ex vicariis imperii, sequentes cantent canonici, ita quod post quintum versum cantent secundum stalli ordinem superiores, et ultimum cantet major inter omnes, sive [6]) fuerit decanus sive prepositus. Responsorium *Libera me* post IX leccionem nec commendacio ante missam animarum, cum fit memoria episcopi, non [7]) cantatur nec legitur in Quadragesima. Inter vigiliam et missam animarum continue est thuribulum cum incenso juxta funus in manu scolaris thurificantis. Vigiliis dictis, omnes ecclesie cessabunt a divinis cantandis sollempniter in ecclesiis suis, usquedum funus traditum fuerit sepulture. Cuilibet sacerdoti, tam canonico quam capellano, quinque ecclesiarum datur unus denarius Trajectensis.

---

1) P. O. „prepulsabitur". 2) „ter" ontbreekt in P. O. 3) „et" ontbreekt in ons HS. 4) Dit woord is doorgehaald in O. 5) O. „quolibet tempore anni". 6) „sive" ontbreekt in P. 7) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „nec".

4. Qualiter et quot et cujus ponderis candele erunt exequiarum tempore, et qualiter convenient ad psalteria et ad sepulturam, sequitur statutum provisorum [1]):

„Item cum prelatus vel canonicus viam universe carnis ingres-„sus fuerit, canonici de ecclesia, in qua mortuus est, omnes legant „personaliter psalterium primum, et camerarius pro quolibet in-„firmo vel absente honestum clericum mittat ad legendum psalte-„rium predictum. Alie due viciniores ecclesie mittant XX honestos „clericos emancipatos; due vero proximo viciniores ecclesie „mittant similiter XX emancipatos clericos ad psalterium ter-„cium. Et ista per camerarios ecclesiarum fideliter procurentur."

Item Theoderici de Are [2]):

„Mortuo prelato sive canonico in nocte sive in die, signi-„ficetur campanariis omnium ecclesiarum, ut audito signo „ecclesie, in qua mortuus est, compulsacio fiet [3]) in omnibus „ecclesiis. Idem fiat cum effertur [4]) vel sepelitur. Hoc eciam „fiat in septimo, in tricesimo et in anniversario primo. Fidei-„commissarii dent cuilibet campanario XII denarios. Candele „in vigiliis exequiarum IIII ponantur et in missa IIII. Candela „plus non habeat quam libram cere; alie novem sint de tribus „libris. Omnes conveniant ad psalterium, qui sani sunt; infirmi „mittant pro se. Qui sanus est et non venerit, camerarius „accipiet [5]) XII denarios de prebenda sua et faciat legi psalteria. „Si infirmus non miserit nuncium, simili pena puniatur. Omnes „remaneant donec sepulchrum sit clausum. De qualibet ecclesia „habeatur legenda, et hoc per custodes ecclesiarum procuretur. „Quilibet canonicus infra tricesimum legat vel legi faciat pro „anima defuncti psalterium; et collecta in missa defunctorum „et vigiliis dicatur et matutinis per tricesimum in qualibet „ecclesia. Omnes conveniant ad septimum, tricesimum et anni-„versarium primum. Conpulsacio non fiat pro layco in conven-„tualibus ecclesiis, nisi cum effertur [6]). Conventualis ecclesia „non ibit ad domum layci ad funus; sed si ecclesia invitata fuerit, „sicut hactenus consuetum est, ad ecclesiam, ubi sepeliendus „est, conveniet et ad septa cymiterii occurret. Si scolaris vel „famulus prelati vel canonici moritur in platea, ad capellam

1) Uit het statuut van de provisoren der Utrechtsche kerk dd. 1288. (Vgl. hiervoor XXXIX 1.) 2) Uit de synodaal-statuten van bisschop Dirk van der Are dd. 1209/1236. (Bondam, Charterb. p. 308.) 3) Br. U. „fiat". 4) Alle HSS. hebben: „offertur". 5) P. O. „accipiat". 6) Alle HSS. hebben: „offertur."

„deferetur vel ad domum claustralem, et ibi ecclesia occurret."

5. Capsis sive feretris [1]) uti non licet, nisi fuerit prelatus. Ad vigilias in medio ecclesie non collocatur, nisi canonicus et eo superior in dignitate. Ad psalterium legendum tribus vicibus cum magna campana pulsatur, et tercia pulsacione [2]) incipit chorus, cum psalteria leguntur. Primo incipitur *Oremus pro fidelibus etc.*, *Beatus vir* et ad secundum psalmum, et sic in finem usque quinquagesimum. Ad alterum dicit unus chorus: *Requiem eternam*, et alter chorus [3]): *A porta inferi erue Domine animas eorum etc.* [4]), et in fine psalmi quinquagesimi cantatur responsorium *Domine qui creasti* cum versu sequenti et oracione Dominica et precibus pro defunctis et una speciali pro defuncto *Inclina* et una generali, et tunc datur vinum [5]) lectoribus una vice. Ad secundum quinquagesimum dicitur responsorium ...... [6]) et versus et preces et collecte, ut prius, et datur vinum. Ad tercium dicitur responsorium .... [6]) et versus et oracio et preces et collecte, ut prius, et datur vinum. Deinde accenduntur candele vigiliarum et dicuntur vigilie IX leccionum, et est finis.

6. Exequie defuncti prestant vinum lectoribus et candelas et ad quodlibet altare in ecclesia unam candelam dimidie libre cere; et ita legendo tria psalteria et vigilias noctem exponunt. Deinde pulsato ad primam fit pulsacio in omnibus ecclesiis, sicut factum fuit in vigiliis, et conveniunt omnes, et fit missa animarum sine dalmaticis vel subtilibus. Et antequam missa incipiatur, omnes canonici et installati offerunt de pecunia quantum volunt, et cantatur *Requiem*; si fuerit inferior canonico, cantatur *Si enim.*

Hic insere de Libro camere [7]):

„Ab hac Dominica prima [8]) Quadragesime usque ad Cenam „Domini in omnibus profestis diebus, exceptis Sabbatis et „vigiliis sanctorum, faciet custos poni tapete super sepulchrum „imperatoris in medio choro, et ponet ibi duos calices super „sedem [9]) et unum corporale et comphanonem et III oblatas et „vinum. Et cum epistola legitur, acolitus deferet corporale [10]) „in chorum et explicabit super sepulcrum et postea appor-

---

1) O. „ferreis". 2) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „pulsacio". 3) Aldus Br. U. P. O.; „Requiem eternam et alter chorus" ontbreekt in ons HS. 4) „animas eorum" ontbreekt in ons HS. — „etc." ontbreekt in P. O. 5) U. „unum". 6) Eene opene ruimte in alle HSS. 7) Liber camerae. HS. fol. 38 vs. 8) Ons HS. lascht hier in: „s". (= sive.) 9) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „sede". 10) Ons HS. „coporale".

„tabit calicem unum coopertum comphanone et intus vinum „et desuper tres oblatas, et ponet super corporale. Et lecto „ewangelio, reportabit acolitus calicem cum comphanone, et „statim III sacerdotes de choro ascendent, et lotis manibus „et exutis cappis de manu acoliti calicem sument et stabunt „ante gradum, et unusquisque horum trium sacerdotum tene- „bit oblatam cum comphanone, et descendet ad eos sacerdos „de altari, portans patenam in sinistra manu, et suscipiet „oblatas de manu trium sacerdotum et ponet eos super pate- „nam. Descendet eciam dyaconus cum vacuo calice, et illi „tres sacerdotes fundent de suo calice vinum in vacuum „calicem, quem apportaverat; et postea sacerdos ad altare „revertetur [1]), et inde conficiet corpus Domini."

Cum epistola lecta fuerit, omnes canonici juxta susceptum ordinem sacrum [2]) et juxta antiquitatem promocionis sue, primo presbyteri, deinde dyaconi, deinde subdyaconi, deinde acoliti installati, tantum se ponunt ad duas partes ecclesie juxta altare [3]) in ordine; deinde unus scolaris serviens tradit eis stolas, quante [4]) sufficiunt omnibus; deinde alter scolaris in libro fert hostias, et cuilibet tradit [5]) unam, quam accipit et cum stola in manu reservat. Deinde venit dyaconus cum calice, in quo est vinum, et tradit eum superiori in latere dextro; et subdyaconus eciam cum simili calice et tradit [5]) eum superiori in latere sinistro, usque dum offertorium inceptum est. Et tunc missam celebrans se vertit ad tenentes hostias, et facto signo crucis tribus vicibus benedicit eisdem. Tunc descendit ad latus dextrum et a tenentibus hostias accipit illas, et ponit in libro, quem scolaris defert, et ipsi osculantur manum sacerdotis; et sic facit in sinistro. Dyaconus eciam cum calice vacuo sequitur presbyterum, et ipsi tenentes calicem fundunt de calice, quem tenent, in calicem vacuum dyaconi, et tradunt proximo usque dum veniatur ad subdyaconos, qui de calice non fundunt, sed pedem calicis dyaconi osculantur; et subdyaconus calicem alterum ad altare reportat; quo peracto, quilibet se in suo stallo reponit. Et tunc offerunt de pecunia secundum ordinem, et deinde ad latus leguntur

---

1) In Br. U. zijn de woorden „ad altare revertetur" uitgevallen. — P. „et postea sacerdos exinde conficiet". 2) „sacrum" ontbreekt in P. O. 3) „altare" ontbreekt in P. 4) P. O. „quot". 5) P. O. „tradet".

due alie misse, ad quas omnes accedunt, et bis offerunt canonici, scolaribus cum capellanis ulterius prime misse [1]) concantantibus. Cum vero prima missa peracta fuerit, compulsabuntur [2]) omnes magne campane omnium ecclesiarum, quousque funus fuerit traditum sepulture.

7. Sepulture vero intererunt omnium ecclesiarum ebdomadarii [3]) [4]) canonici, secundum statutum provisorum [5]), quod sequitur:

„Item cum prelatus vel canonicus sepelitur, de qualibet „ecclesia ebdomadarius et ministri altaris erunt apud sepulchrum „cum stola et agenda; et hoc per custodes ecclesiarum pro„curetur. Et omnes canonici donec sepulchrum sit clausum „maneant."

Hiis peractis, datur cuilibet canonico dimidia taka vini; conventui sancti Pauli X take vini; conventui sancti Laurencii quinque; conventui in Oudwika, conventui in Claustro dominarum, sancti Servacii, in Dael, hospitali Teutonicorum, sancti Johannis, Albarum dominarum, Canonicorum regularium, Predicatorum, Minorum cuilibet quinque takas; Beghinis, Leprosis cuilibet duas cum dimidia; primivirgio, archilatomo, servitori candelarum, custodi campanarum, custodi ecclesie, venditori vestimentorum exequialium, factori capsidis, venditori vini, computatori vini cuilibet dimidia taka; preconibus, portitoribus candelarum una taka. Deinde ad vigilias omni die per mensem et ad missam animarum, si dicantur, alioquin ad summam missam et vesperas, ad memoriam defuncti juxta altare majus expensis defuncti ardebunt novem candele vigiliarum; et post vigilias visitabitur sepulchrum cum psalmo *Placebo* et IIII sequentibus, *Magnificat*, *Lauda anima* cum precibus et oracionibus defunctorum, ad hoc pertinentibus.

8. Et illi de sancto Salvatore similiter, juxta tenorem statuti, quod sequitur:

„Omnibus presentes litteras inspecturis nos prepositi, de„cani et capitula ecclesiarum Trajectensium [6]) notum esse „volumus. Quia bonum est et jocundum habitare fratres in

---

1) P. O. „primam missam". 2) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „compulsabunt ter". 3) Br. U. „ebdomadariis"; in B gecorrigeerd in: „ebdomadarii". 4) Ons HS. lascht hier in: „et". 5) Uit het statuut van de provisoren der Utrechtsche kerk dd. 1288, vermeld hiervoor XXXIX 1. 6) Blijkens den inhoud is dit statuut alleen door de kapittelen van den Dom en Oudmunster (St. Salvator) vastgesteld: de namen dezer kapittelen zijn dus blijkbaar uitgevallen.

„unum, quod communis voti desiderio et sincero cordis af-„fectu omnium nostrum pristinam fraternitatem, velut licitam, „utilem et honestam, quam vetustas nostrorum predecesso-„rum venerabilium suis temporibus instituit et servavit, pla-„cuit renovare. Et licet, quod dolentes referimus, ad tempora „nostra ejus noticia nondum perfecte devenerit, memoriam „tamen ipsius non delevit oblivio. Quapropter pace et con-„cordia et tranquillitate inter nos magistra caritate primitus „ordinata, sedatisque singulis et universis, que ad universita-„tem aliquam hincinde poterant commovere, premissis anti-„quarum scripturarum edocti testimoniis et majorum nostrorum „assercione sollicita permoti, visum est nobis pro qualitate „temporis expedire et nostris successoribus omni tempore in „futuro prodesse, unde concorditer pro nobis et nostris suc-„cessoribus exhoc nunc et deinceps decrevimus et sub jura-„mento, in receptis et recipiendis canonicis ecclesiarum nostra-„rum suis temporibus jam prestito vel in futurum prestando, „ac sub mere fraternitatis debito perpetuo promisimus ob-„servare: In primis videlicet quod si successu temporis forte „inter aliquos canonicos ecclesiarum nostrarum ex quacunque „causa questionis aliquid vel discordie fuerit ortum, decani „ecclesiarum nostrarum existentes pro tempore, si presentes „fuerint vel haberi commode [1]) poterunt [2]), alioquin loco ab-„sencium vel absentis duo vel unus seniores vel senior loco „eorundem, quos tamen ipsa causa non tangat mota, assumptis „sibi pro tempore prepositis ecclesiarum nostrarum, si fuerint „presentes vel haberi commode poterunt [3]), alioquin duobus „canonicis de nostris capitulis hincinde, quos voluerint et ma-„gis pro pace et concordia ordinanda expedire noverint, re-„moto quolibet contradiccionis objecto, ordinent [4]) secundum „consciencias suas de ipsa causa quod viderint oportunum. „Item si capitula ecclesiarum nostrarum, quod absit, super „aliquo casu invicem aliquid habuerunt questionis, decani „nostri similiter unacum ipsis nostris prepositis, si commode „haberi possunt [5]) ambo, vel alter eorum, considerata qualitate „dissensionis et cause, disponent quod noverint expedire; si „vero concordare nequiverint, eligent unum prelatum vel ca-„nonicum de nostris capitulis vel de aliis tribus ecclesiis,

1) P. O. „commode haberi". 2) Br. U. P. O. „poterint". 3) Br. U. „potuerint". 4) Alle HS hebben: „ordinandum." 5) P. O. „possint".

„quemcunque voluerint; et quicquid hii quinque vel major „saltem pars ipsorum duxerint ordinandum in causa, ratum „habebitur hinc et inde. Item si decani vel prepositi nostri „hujusmodi dissensionis tempore fuerint absentes, vocabuntur „et vocati venient, nisi probabili et legitimo fuerint alias im-„pedimento detenti; ipso tamen impedimento cessante, absque „omni dolo et fraude venient, ne periculum mora generet [1]) „inter partes. Item [2]) pertractanda communi utilitate et negocio „ecclesiarum nostrarum conveniemus omnes quater in anno „apud ecclesiam Majorem in domum [3]) capituli ad capitulum „generale, videlicet feria sexta ante Bonifacii, item ante Na-„tivitatem beati [4]) Johannis Baptiste, item ante festum As-„sumpcionis beate Virginis et ante Omnium sanctorum, nisi „aliquis evidenti infirmitate detentus vel secus [5]) legitimo fuerit „impedimento gravatus; hoc tamen premissis adjecto, quod „quicquid ibidem presentes in capitulo concorditer ordinaverint, „absentes eciam ex quacunque causa ratum [6]) habebunt. Item „predictis quatuor festis conveniemus invicem ad convivium: „duo convivia, videlicet Bonifacii et Assumpcionis beate Marie „Virginis, serviet capitulum sancti Salvatoris, et duo alia, „videlicet Nativitatis [7]) beati Johannis et Omnium sanctorum, „capitulum Majoris ecclesie; si aliquod festum istorum die „carnium evenerit, dabuntur III fercula; si vero in die piscium, „dabuntur IIII fercula [8]); item nulle species vel electuaria „dabuntur, facta commestione; item nullus potus dabitur ibi, „nisi vinum vel forte cervisia, si quis eam requisierit; item „nulla debet esse pompa in nimia preciositate vini, sed in „mediocritate honesta [9]); item ministri debent esse canonici, „quibus servient prebendarii imperatoris et custodes dormito-„riorum et canonici scolares; nullus omnino invitabitur ad „convivium hujusmodi nec intererit, nisi fuerit canonicus in „una ecclesiarum nostrarum et in percepcione prebende sue „vel ad prebendam vacantem concorditer et canonice sit re-„ceptus; prelati vero aliarum ecclesiarum, si fuerint nostri con-„canonici, tenentur convivio interesse; item dominus noster „episcopus, si [10]) fuerit presens, quia canonicus est Majoris

---

1) P. O. „generat". 2) Hier schijnt iets uitgevallen te zijn. 3) P. O. „domo". 4) „beati" ontbreekt in P. O. 5) P. O. „si". 6) Ons HS. „ratam". 7) Br. U. „Nativitas". 8) „dabuntur 4 fercula" ontbreekt in U. P. O. 9) Br. U. „honestate". 10) „si" ontbreekt in P. — O. „si dominus noster episcopus fuerit presens".

„ecclesie, pro reverencia vocabitur ad convivium et intererit „cum uno capellano, quem voluerit, et uno famulo, qui in „mensa serviat coram eo, absque aliqua penitus contribucione. „Item prelati sedebunt suis locis ad mensam, ut decet; sed „canonici simplices sedebunt in ordine secundum stallos suos. „Item si aliquis canonicorum nostrorum die convivii fuerit „infirmitate detentus, mittetur ei dimidia taka vini et de quo-„libet ferculo una scutella; reliquis vero canonicis quacunque „eciam de causa absentibus nichil omnino dabitur vel mittetur. „Item nulli penitus histriones intererunt convivio hujusmodi. „Item in Cena Domini conveniemus omnes solito more; nulle „mulieres vel layci intererunt ipsi cene, nisi forte fuerint pro-„curatores dominorum suorum prepositorum nostrorum; sint „tamen pauci, ut tanto sollempnius et devocius agatur officium „cene. Item pro vitando strepitu et clamore, scolares procu-„rentur in scolis vel alias in loco aliquo competenti; vicarii „vero et socii chori et canonici scolares intersint cum dominis „ipsi cene. Item dominus noster episcopus, si fuerit in civi-„tate pro execucione officii, cene tenebitur interesse. Item „sub una et eadem processione ibimus ad sollempnitates ec-„clesiarum consuetas et ad exequias mortuorum. Item antiquo „more servabitur scrutinium parvulorum feria quarta post „Dominicam Letare singulis annis in ecclesia Majori; et inte-„rerunt canonici sancti Salvatoris sollempniter cum vicariis et „sociis ac scolaribus; si a divinis cessat ecclesia, intererunt „cum vicariis et sociis sed absque scolaribus. Item in vigiliis „Pasche et Pentecostes agetur officium in ecclesia Majori, „et eo peracto ibunt ad ecclesiam sancti Salvatoris cum pro-„cessione ad consecracionem fontis pro baptismo parvulorum; „domini sancti Salvatoris venient singulis diebus infra octavas „Pasche ad vesperas apud ecclesiam Majorem; et abinde visi-„tabunt fontem solito more; si ecclesia cessat, venient cum „processione absque scolaribus, et voce submissa dicent vespe-„ras et visitabunt fontem; in vigilia eciam Pentecostes ibunt „domini sancti Salvatoris ad officium apud Majorem ecclesiam, „ut consuetum est, et deinde ad consecracionem fontis. Item „quando aliquis canonicorum nostrorum communicandus fuerit, „fiet signum aliquale cum campana parvula, et convenient „canonici ad communicacionem ipsius infirmi, et modo con-„simili quando aliquis canonicus fuerit inungendus vel dum „laboraverit in extremis fiet signum. Item post unctionem

„ipsius infirmi decani nostri vigilabunt per duos sacerdotes „prima nocte coram infirmo, item secunda nocte prebendarii „imperatoris, tercia quidem nocte duo seniores canonici de „nostris ecclesiis hincinde, et ita deinceps gradatim [1]) per „continuas IX noctes; et vigilabunt personaliter vel facient pro „se vigilare duos sacerdotes. Item corpore in ecclesiam de-„portato, legetur, ut consuetum est, primum psalterium; item „leget quisquis canonicus ecclesiarum nostrarum secundum „psalterium infra tricesimum diem ipsius defuncti; et ad ista „duo psalteria tenetur quilibet canonicus omnium ecclesiarum „nostrarum Trajectensium, nos vero tenemur adinvicem ex „speciali fraternitate legere vel legi facere tercium psalterium „pro defuncto infra primum annum post obitum defuncti. Item „humato corpore dabuntur candele vigiliarum et denarii animarum „more consueto, et per primum mensem post ipsius corporis „sepulturam illi, in quorum ecclesia defunctus est, visitabunt „ejus sepulchrum [2]), per sequentem vero mensem [3]) alia „ecclesia visitabit cum scolaribus; si fiunt divina sollempniter, „immediate dicto *Benedicamus* vesperarum, si vero cessat „ecclesia, dicto completorio absque scolaribus visitetur sepul-„chrum. Sepultura in atrio et in capella sancte Crucis com-„munis erit omnium nostrum, prout quisque canonicus duxerit „eligendum; sed collacio ipsius capelle predicte pertinet ad „dominum prepositum ecclesie sancti Salvatoris, prout hactenus „consuevit. Item transitus apud scolas Majoris ecclesie stabit „deinceps clausus continue nec aliqualiter aperietur, nisi in „Cena Domini pro transitu dominorum sancti Salvatoris vel „visitacione sepulchrorum hinc vel inde, sive pro trahendo „vino sive deportando blado vel aliis necessariis prelatorum „vel canonicorum nostrorum, quibus peractis subito recludetur „ab eodem custode, qui clavem dederit pro aperiendo ipsum; „due debent esse claves ad transitum predictum, et due ad „januam juxta cratem, et due [4]) ad interiorem cameram „juxta capellam sancte Crucis, que quandoque fuit carcer „quorundam, quas tres claves debet habere custos Majoris „ecclesie et alias tres custos ecclesie sancti Salvatoris pro „aperiendis et claudendis eis temporibus oportunis. Item „ultima voluntas testatoris ecclesiarum nostrarum, deductis

---

1) „gradatim" ontbreekt in P. O. 2) P. O. „sepulchrum ejus". 3) P. O. „et per sequentem mensem". 4) P. O. herhalen hier: „claves".

„exequiis et solutis debitis defuncti, de quibus constiterit vel „constare legitime poterit, observetur, prout in ipsius testa-„mento executores testamenti invenerint ordinatum; et si forte „testatoris bona, deductis suis exequiis et debitis persolutis [1]), „extunc non sufficiunt ad legata solvenda, dabitur cuilibet de „legatis pro rata. Item si penes nos alique fuerint faciende „expense pro communibus [2]) bonis nostris, si medietas ipsorum „ad unam et reliqua ad alteram pertinet, solvemus expensas „equales; si vero ad unam ecclesiam plus, ad aliam vero „minus spectat de ipsis bonis, quelibet ecclesiarum nostrarum „solvet pro sua rata magis minusve, secundum quod habuerit „in eisdem bonis. Item si una ecclesiarum nostrarum urgente „necessitate consilio vel auxilio alterius indiguerit, alia super „eo invocata astabit eidem ipsius necessitatis tempore auxilio, „consilio et favore. Salva [3]) nobis nostrisque successoribus „perpetuo plenaria potestate super omnibus premissis et quo-„libet premissorum mutandi et corrigendi, addendi et minuendi, „prout temporis qualitas suadebit. In cujus rei testimonium „presentes litteras de communi consensu et voluntate decano-„rum et capitulorum nostrorum predictorum fieri fecimus et „sigillorum ecclesiarum nostrarum predictarum munimine ro-„borari. Datum anno Domini M. CC. nonagesimo quarto in „die sancti Urbani Pape."

9. *De solempnitatibus defunctorum* [4]). — Septimo et vicesimo octavo diebus [5]) iterum fit memoria defuncti, et omnes ecclesie sine processione et cruce conveniunt ad missam animarum et offerunt bis: presbyteris ecclesie nostre datur denarius Trajectensis cuilibet. Mensurnali die peracto similia candelarum juxta altare positarum et coturni defuncti cedunt custodi ecclesie; quantum competat campanario, cavetur in statuto[6]). Ad anniversarium diem iterum omnes canonici ecclesiarum sicut ad mensurnalem conveniunt et memoriam faciunt. Quociens conventus aliarum ecclesiarum secularium vel religiosarum ad exequias funerales convenient [7]), hoc rector scolarum per duos scolares ecclesiis, et dispositores rerum defuncti ad monasteria per suum nuncium intimabunt.

10. *(Quomodo chorisocius sepelitur* [8]).) — Cum defunctus

1) O. „solutis". 2) O. „omnibus". 3) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „salvo". 4) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 5) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „dierum". 6) Zie hiervoor XCV 4. 7) P. O. „conveniunt". 8) Dit hoofd ontbreekt in alle HSS.

est chorisocius, alie ecclesie in ecclesia nostra non congregantur nec expectantur, sed processione pro funere. Et alie ecclesie cum processione et cruce non veniunt ad vigilias, sed ad missam, quibus preëst ebdomadarius presbyter animarum et preït funus cum dyacono et subdyacono, legendo psalmum *In exitu* [1]), et incipit *Libera me* et funus deportatur in capellam sancte Crucis, et finito responsorio *Libera* dicit *Pater noster* et preces et collectam pro defuncto, et fiunt vigilie trium leccionum omni tempore anni. De mane, cum pulsandum est ad primam, ebdomadarius cum sociis sub silencio defert funus et locat in medio ecclesie, et fit missa animarum et offertur bis; nec fiunt plures misse animarum, et traditur sepulture.

11. *Quomodo scolaris sepelitur* [2]). — Cum defunctus est scolaris, cum processione et cruce accedimus ad funus, et scolaribus portantibus et ebdomadario presbytero cum dyacono et subdyacono preëunte deportatur ad capellam sancte Crucis, et fiunt sicut [3]) in chorisocio. Ad missam tantum conveniunt alie ecclesie cum processione et cruce, et fit [4]) una missa animarum tantum et sepultura. Et de hiis est statutum provisorum [5]), quod sequitur:

„Item statuimus, si aliquis religiosus vel religiosa [6]), sacerdos „vel clericus, secularis [7]) aut scolaris moriatur, ecclesie non „ad vigilias sed ad missam cum cruce vadant, sicut hactenus „est consuetum."

12. *De sepultura canonicorum* [8]). — Cum canonicus portatur ad ecclesiam, Predicatores et Minores cum crucibus et processione, Hospitalarii domus sancti Johannis [9]) et sancte Marie cum processione et sine cruce, Canonici regulares cum processione et sine cruce processionem ecclesiarum antecedunt; monachi sancti Pauli et sancti Laurencii processionem nostram sequuntur. Et isti omnes, cum processio ad ecclesiam evenerit [10]), in choro ecclesie se ponunt; moniales vero monasteriorum honeste se locant in ecclesia [11]) ubi volunt. Ad funus vero chorisocii eciam venire tenentur religiosi predicti ad missam tantum et non moniales.

---

1) P. O. voegen hier in: „*Israel*". 2) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 3) „sicut" ontbreekt in P. O. 4) Alle HSS. hebben: „sit". 5) Uit het statuut van de provisoren der Utrechtsche kerk dd. 1288, vermeld hiervoor XXXIX 1. 6) P. „religioso"; het woord ontbreekt in O. 7) P. „scolaris"; het woord ontbreekt in O. 8) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 9) Aldus Br. U. P. O.; „Johannis" ontbreekt in ons HS. 10) Br. U. P. O. „venerit". 11) „in ecclesia" ontbreekt in P. O.

13. *De sepultura religiosorum* [1]). — Si quis Canonicorum regularium vel monachorum sancti Pauli vel Hospitalariorum sancti Johannis vel Predicatorum vel Minorum vel monialium sancti Servacii vel Albarum dominarum decesserit, ad funus imus cum processione et cruce, in missa animarum et non alias, eciamsi esset abbas, qui tenetur ecclesiis dare vinum duplex [2]). Ad funera aliarum [3]) ecclesiarum, scilicet Domus Theutonice vel in Oudwika, itur sine processione, cum religione tamen [4]).

14. Si canonicus, chorisocius vel scolaris alicujus ecclesie civitatis decedat, accedimus ad funus illud, sicut alie ecclesie ad nos accedunt et [5]) sicut [6]) superius est predictum [7]). Si decedat rector vel perpetuus capellanus ecclesiarum civilium Trajectensium, ad illud funus accedimus cum processione et cruce ad missam animarum tantum.

15. *De sepultura laicorum* [8]). — Si quis sit sepeliendus laycus vel clericus, qui non est de collegio aliquarum IIII ecclesiarum, in aliqua ecclesiarum vel monasteriorum civitatis Trajectensis, pro quo vinum dari debet, hoc dispositores rerum defuncti insinuare tenentur decano nostro, et [9]) hoc ipse intimari faciet [10]) ecclesiis per duos scolares; dispositores intimabunt monasteriis religiosorum. Et tunc dictis [11]) vesperis cum processionibus ecclesie et religiosi cum crucibus ad medium ecclesie conveniunt, et tunc collecti processionaliter ad funus accedunt [12]), sicut pro canonico. Et rectores defuncti perrochiales vel ebdomadarius canonicus, ubi sepeliendus est, precedunt funus, et layci portant illud ad ecclesiam. Et fiunt vigilie trium leccionum dumtaxat, quibus preest ebdomadarius noster, et scolaris noster lecciones legit, et unus primum versum cantat [13]), vicarius imperii secundum et unus canonicorum nostrorum tercium, nisi funus esset in aliqua ecclesiarum IIII: tunc enim de illa ecclesia presunt vigiliis. Iterum ad missam animarum sine cruce, cum processione tamen, clerici et religiosi, sicut ad vigilias, conveniunt; et due

---

1) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 2) P. lascht hier in een hoofd: „*De eadem*". 3) „aliarum" ontbreekt in P. O. 4) P. O. „sed cum religione tantum". 5) „et" ontbreekt in P. O. 6) O. „ut". 7) P. lascht hier in een hoofd: „*De eadem*". 8) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 9) U. P. „ex". 10) P. O. „intimari faciet ipse". 11) „dictis" ontbreekt in U. P. O. 12) P. O. „accedant". 13) P. O. „cantet".

misse fiunt, et cum funus deportatur ad ecclesiam et cum sepulture traditur, campane omnium ecclesiarum compulsantur, de quo campanario XII [1]) denarii debentur.

16. Canonicis, chorisociis et scolaribus, si sint pubes, licet eligere sepulturam; si sint impubes [2]), patres eorum, in quorum potestate sunt, possunt pro eis eligere et sepelire ubi volunt, sed pro puberibus et [3]) matres et pro beneficiatis in ecclesia nostra eligere non possunt. Et si alibi sepeliantur canonici, chorisocii vel scolares, oblaciones misse majoris, que fit pro defuncto tempore sepulture, cedunt illis, quibus cederent [4]), si apud nos sepeliretur; nec illi, apud quos sepelitur, ad funeralia vel porcionem canonicam aliam obligantur, sed canonicus juxta statutum annorum gracie ecclesie nostre satisfacere tenebitur, ut inferius continetur [5]).

Si canonicus alibi sepulturam elegerit, et a quo loco obviatur funeribus, et si quis in emunitate decesserit, de hoc sequitur statutum provisorum [6]):

„Item statuimus, quod si aliquis in aliqua emunitate moria-„tur et aliam sepulturam elegerit, nullus clericorum vel cano-„nicorum defunctum sequatur ad vigilias vel ad missam; idem „servetur de prelatis et canonicis, qui extra aliquam quinque „ecclesiarum nostrarum sepulturam elegerint; sed exequiis „ipsorum, ut moris est, prius factis, sequantur [7]), si, ut moris „est, fuerint invitate. Item si sepulturam non elegerit, de „loco, in quo mortuus est, minime feratur, nec canonici, si „commode poterunt [8]), defunctum deferri permittant.” Si fuerit in civitate mortuus, processio occurrat ad domum defuncti; si vero fuerit extra civitatem, defuncto occurratur in superiori [9]) parte civitatis ad pontem Rodenborch, in inferiori [10]) parte ad pontem Pecorum occurratur.

17. Ad vigiliam canonici dantur [11]) cuilibet sacerdoti ecclesie nostre canonico [12]) et alteri denarius, non tamen in [13]) septimo et vicesimo octavo die vel anniversario, nisi executores velint dare.

Ad septimum, vicesimum octavum et anniversarium dies

---

1) U. P. O. „X”. 2) P. O. lasschen in: „tunc”. 3) „et” ontbreekt in P. O. 4) U. „cedent”. 5) Zie hiervoor LXXVIII 30. 6) Uit het statuut van de provisoren der Utrechtsche kerk dd. 1288, vermeld hiervoor XXXIX 1. 7) P. O. „sequatur”. 8) „poterunt” ontbreekt in O. 9) P. O. „superiore”. 10) P. O. „inferiore”. 11) P. O. „datur”. 12) „canonico” ontbreekt in P. O. 13) „in” ontbreekt in P. O.

canonicorum illarum exequiarum accedimus sine processione ad missam animarum, non tamen laycorum. Et de hoc est statutum provisorum [1]:

„Nos provisores ecclesiarum Trajectensium provida delibe-„racione duximus statuendum, communicato [2]) ecclesiarum nostra-„rum consilio et prelatorum, ita: Quod nullus prelatorum vel „canonicorum ad aliquem septimum vel tricesimum diem ali-„cujus layci vadat defuncti; et si aliqui fuerint, qui defunctis „benefacere voluerint, in suis ecclesiis missas et vigilias, prout „eis placuerit, faciant celebrari. Item non fiet compulsacio „pro layco mortuo, nisi semel; campanariis tamen de hoc „plenum salarium detur [3]); sed si apud aliquam collegiatam „ecclesiam sepulturam elegerit et ecclesie ad funus fuerint „invitate, compulsacio fiet tociens, sicut est consuetum. Item „statuimus, quod ecclesie non ibunt cum cruce ad alicujus „layci exequias, nisi defunctus elegerit sepulturam ad aliquam „collegiatam ecclesiam vel alias, ubi ecclesie, prout consue-„tum est, fuerint invitate."

18. In navi ecclesie nostre non traditur sepulture, nisi prelatus [4]) vel miles. In ambitu ecclesie non traditur sepulture scolaris. In cymiterio et in *vrijthof* sepeliuntur layci officinarum nostrarum et familiares nostri et scolares. Non licet alicui facere sepulchrum in ecclesia vel ambitu sine licencia capituli.

19. Si quis apud nos extraneus elegerit sepulturam, quartam vel aliquam [5]) falcidiam rectori perrochiali non solvimus; sed ecclesia [6]) nostra matrix tocius dyocesis et perrochialis est.

20. *De canonico extra civitatem decedente* [7]). — Si canonicus noster extra civitatem moriatur, non fit pro eo ulla compulsacio, nisi executores testamenti sui voluerint facere sibi [8]) exequias funerales; et tunc posito in medio ecclesie baldekino loco feretri, fit per omnia acsi funus presens esset. Si vero nolueri(n)t [9]) facere exequias, solvent ecclesie pro suo interesse XXV libras et redditus annales juxta statutum [10]).

21. Quilibet canonicus in exequiis funeralibus tenetur ecclesie dimittere ad minus unam hedicem seu pannum aurifrigiatum.

---

1) Hier volgt de aanhef van het statuut van de provisoren der Utrechtsche kerk dd. 1288, vermeld hiervoor XXXIX 1. 2) Ons HS. „canonicato". 3) Ons HS. Br. U. herhalen hier: „de hoc". 4) P. O. „canonicus". 5) „aliquam" ontbreekt in P. O. 6) Ons HS. „eciam". 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 8) „sibi" ontbreekt in P. O. 9) Aldus Br U. P. O.; ons HS. „voluerit". 10) Dit statuut schijnt niet in deze verzameling opgenomen te zijn.

XCVI. De perrochiis.

1. Quia ecclesia nostra matrix est omnium ecclesiarum dyocesis Trajectensis, omnes de dyocesi possunt in ecclesia nostra audire divina et recipere ecclesiastica sacramenta et eciam sepeliri, si ibi sepulturam elegerint, sine omni exactione sui rectoris perrochialis. Decanus eciam noster tempore sanitatis vel infirmitatis potest omnium confessiones audire et penitencias salutares injungere, quia vice archipresbyteri fungitur. Non potest tamen decanus alicui, extra ecclesiam nostram constituto, dare licenciam sibi confessorem eligendi vel a religioso recipiendi eukaristie vel unxionis extreme sacramenta, quia perrochialis sacerdos non est.

2. Tempore infirmitatis omnibus in ecclesia nostra beneficiatis, officiatis [1]) perpetuis, scolaribus, familiaribus nostris domesticis [2]), eciamsi extra emunitatem morentur, operariis nostris lapicidis et quibuscunque, infra emunitatem nostram decumbentibus, confessionis, communionis et extreme unxionis sacramenta et sepulturam in ecclesia nostra ministramus; nec hec infra emunitatem alicui quam nobis facere hoc [3]) liceret.

XCVII. De decimis.

1. „Otto, bone memorie electus Trajectensis, fratri suo „domino Gerardo comiti Gelrensi contulit in feodo [4]) decimas „de novalibus in comitatu ipsius; et hanc condicionem impo„suit, quod ipse comes manum mittere non deberet in decimas, „ab ecclesiis vel aliis personis prius possessas. Et sicubi terra „aliquando seminaretur inter duos agros, et sicubi agros ali„quos extendi contingeret in longum vel in latum, ibi ipse „decimam accipere non deberet; sed tantum de illis novalibus „accipere deberet decimas, que in locis palustribus vel sil„vestribus excolerentur in jurisdiccione sua, que excoli non „possent, nisi de licencia ipsius et consensu. Hanc condicio„nem ipse comes sponte acceptavit et eam servaturum se „promisit, presentibus prelatis et ministerialibus ecclesie Tra„jectensis, quorum maxima multitudo affuit, ubi comes ipse

---

1) Ons HS. „officiis". 2) P. O. „domesticis nostris". 3) U. P. O. „hoc facere". 4) O. „feodum".

„decimas novalium in terra [1]) sue potestatis et jurisdiccionis „sub tali condicione recepit, testibus hiis presentibus: Remboldo Majore decano Trajectensi, Waltero preposito sancti „Salvatoris, Waltero scolastico sancti Martini, Johanne sancti „Petri, Theoderico sancti Johannis canonicis, capellanis electi, „Ghiselberto de Amestelle [2]), Arnoldo Loef, Alberto et Arnesto de Wuluen, Euerhardo de Montforde et Lubberto ejus „fratre, Lubberto et Huberto de Euerdinghen, Rodolpho de „Bozinchem, Gherardo de Gelren [3]), Theoderico de Binchorst „et Hermanno de Voerst et aliis quampluribus [4])".

XCVIII. De oblacionibus.

1. Omnes canonici emancipati tenentur diebus Dominicis et in festivis diebus et festis duplicibus ad summam missam offerre Trajectensem denarium.

2. Canonici non emancipati et omnes installati tenentur in festis majoribus et quociens ad matutinas accenduntur candele XIII de corona, que *balchlicht* dicuntur, offerre quilibet [5]) dimidium Trajectensem denarium.

3. Die exequiarum alicujus de ecclesia nostra omnes canonici et installati tenentur offerre bis in missa animarum quantum volunt; non minus tamen dimidio Trajectensi denario [6]) honestum est. In septimo, tricesimo et anniversario primo die canonici omnes ad missam animarum, ut prius, bis offerre tenentur.

4. Oblaciones, in pecunia consistentes, que offeruntur ad altare in missa majori vel animarum, cedunt pro media parte sacerdoti celebranti et pro alia media parte dyacono et subdyacono ministrantibus; si vero non ministraverint ad missam, nichil tollent.

5. Si vero aliquod clenodium vel equus vel arma vel ornamentum offeratur, hoc cedit ad ornamenta ecclesie, per receptorem prebendarum decedencium colligendum et in usus ornamentorum convertendum. Si eciam aliquis offerat quodcunque sit et in oblacione exprimat, ad quos usus expendi

---

1) Br. U. P. O. „terram". 2) Br. U. P. O. „Aemstelle". 3) P. O. „Gelria". 4) Dit resume van eene oorkonde is ontleend aan het cartularium van het Sticht in het archief van het Domkapittel. Zie: Muller, Het oudste cartularium van het sticht Utrecht. p. 185. 5) Br. U. „quelibet". 6) Aldus P. O.; „denario" ontbreekt in ons HS. Br. U.

velit, ad illos deputabitur, nec de hoc partem aliquis vendicabit.

6. Quod die Parasceves offertur ante crucem et lignum Domini in choro, cedit fabrice nove ecclesie [1]). Quod offertur extra chorum cedit scolaribus, qui *Agyos* cantaverunt, et tercio, qui de libro servivit.

7. Cum in festivitatibus omnes de ecclesia offerunt, datur de oblacionibus custodi vestibuli et pueris servientibus cuilibet ...... [2]); et inde pueri tenentur ad mundandas [3]) albas suas.

XCIX. De transeuntibus ad religionem [4]).

1. Si canonicus vel prelatus ecclesie nostre ad religionem transierit illorum, qui proprio carent ex voto, quamdiu non constiterit, quod absolute vitam mutare voluerit per ipsius protestacionem expressam, vel professionem expresse fecerit, vel beneficio suo renunciaverit, ejus beneficium alteri non conferetur; sed interim de beneficio suo nichil capit, nec ad tabulam scribitur, nec ad capitulum vocabitur, sed durante probacione illa habebitur penitus pro absente. Cum vero professionem fecerit vel alias constiterit expresse, quod velit vitam mutare, extunc currit tempus sui beneficii conferendi et satisfactio ecclesie pro exequiis suis de XXV libris [5]); habet annum gracie, secundum tenorem statuti, quod est supra *De renunciacione* [6]). Si vero in extremis religioni se tradiderit et apud religiosos elegerit sepeliri, nec annos gracie habet, nec in sepultura communicamus eidem; ymmo habetur, acsi beneficio suo renunciasset vel resignasset illud.

C. De voto.

1. Quilibet de ecclesia nostra potest vovere quod vult sine requisicione decani et capituli vel eciam alicujus, et ad ipsius observanciam tenetur. Si tamen voverit aliquid, propter quod impediretur ab obsequio et servicio, quod debet ecclesie nostre, non liberatur ab obsequio vel servicio: ymmo nisi expleverit, tamquam negligens punietur acsi non vovisset. Igitur sacerdos non voveat non bibere vinum, quia tunc sibi propter votum

---

1) Aldus Br. U. P. O.; „ecclesie" ontbreekt in ons HS. 2) Eene opene ruimte in alle HSS. 3) P. O. „mundandum". 4) Dit hoofd ontbreekt in ons HS.; er is echter plaats voor opengelaten. Het komt voor in Br. U. P. O. 5) Vgl. hiervoor XCV 20. 6) Zie hiervoor VII 4.

non liceret celebrare, ad quod ecclesie tenetur; nec alter peregrinaciones voveat, quia non licet ab ecclesia absentare. Si tamen votum peregrinacionis voverit, abesse poterit, sicut superius [1]) in statuto de studentibus in tytulo *De (non) residentibus* [2]) continetur [3]). Si tamen de consensu decani et capituli quis voveat, capitulum videtur dispensare cum eo, ut votum observet de bono. Obediencie est sine consilio superioris non vovere; expedit eciam saluti, Deo se per votum obligare. Nullum votum peregrinacionis, eciam terre sancte, eximit [4]) aliquem ab obsequio et servicio ecclesie. Et quid tollant causa voti absentes, ponitur supra in tytulo *De clericis non residentibus* in statuto studencium [5]).

CI. De capellis et beneficiis, spectantibus ad ecclesiam Trajectensem [6]).

1. Capelle nostre sunt ecclesie civiles quatuor Trajectenses, ecclesia in Gasperde et in Everdinghen, in Medenloec cum omnibus capellis suis, in Dorne, in Coten, in Lancbroec superius et inferius, in Andels et Herwarden, in Wadenoye [7]), in Dalvessem, in Lexmonde, in Sedem, in Hokelem, in Kadichem, in Westerlo, in Borcht, in Sisele, quod est sancte Marie in Brugis, in Epe, in Hierde et Vaescen [8]) et Hathem, in Boemel, in Elst, in Monte Odilie, in Leckerke [9]), in Oudekerke.

2. Gasperde spectat ad collacionem capituli nostri, id est: nominacio rectoris cure perrochialis ibidem et presentacio facienda archidyacono loci pro optinenda cura illius perrochialis pertinet ad capitulum nostrum; non collacio ecclesie, quia nostra est, nec presentacio ad ecclesiam, quia nostra est, nec sumus patroni. Et ideo rector ecclesie contentus erit illo, quod sibi ab antiquo pro sustentacione sua et pro subeunda hospitalitate et aliis ecclesie oneribus deputatum est; nos vero habemus totum residuum, unde si novalia insurgerent vel ipsi ecclesie de novo aliquid donaretur vel obveniret, nobis cederent [10]), [11]) non rectori. Et ideo caveant sibi presentantes rectores, quod non nominent se patronos, quia

---

1) P. O. „prius". 2) Zie hiervoor LXXIX 7. 3) P. lascht hier in een hoofd: „*De eodem*". 4) U. „exiunt". — P. „exigunt". — O. „exigit". 5) Zie hiervoor LXXIX 7. 6) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 7) P. O. „Wadennoy". 8) P. O. „Vaesten". 9) P. „Leckerkerke". — O. „Leckerkerc". 10) P. O. „cederet". 11) P. O. lasschen hier in: „et".

non sunt; sed dicant [1]): „ad regimen cure perrochialis talis „ecclesie nostre talem deputamus, sibique pro sustentacione sua „et oneribus ecclesie assignamus illam decimam ecclesie nostre „fructuum [2]) porcionem, que rectori nostro hujusmodi assignata „dinoscitur ab antiquo, ipsumque vobis [3]) domino archidyacono „pro commissione cure hujusmodi presentamus.” Quod dictum est de hac ecclesia in Gasperde, idem in [4]) aliis.

3. Everdinghen ad collacionem capituli sancti Salvatoris, et hee due ecclesie [5]) sunt nobis cum illis communes. Medenloec cum capellis suis, Andels, Herwarden, Dalvessem ad collacionem capituli nostri. Dorne, Coten, Lancbroec, Sedem, Marsen, civiles ecclesie Trajectenses, Wadenoye [6]) ad collacionem prepositi nostri. Hokelem ad nominacionem domini de Hokelem [7]), Kadichem ad nominacionem domini de Arkel, in Westerlo ad nominacionem abbatis in Tangerlo [8]), in Borcht ad nominacionem domini de Kaets presentamus rectores. Ad sanctam Mariam in Brugis dumtaxat prepositum deputamus. Collacio prebendarum in Boemel et decanatus ad thesaurarium nostrum pertinet. Collacio prebendarum in Elst ad prepositum Elstensem pertinet. Collacio prebendarum Montis Odilie et ecclesiarum eidem appendencium ad prepositum Montis Odilie pertinet. Collacio ecclesiarum in Epe, in Hierde et [9]) Vasen et Hathem ad decanum nostrum pertinet.

CII. De consecracione ecclesie.

1. Altaria in ecclesia nostra destruimus, nova erigimus [10]) et super ipsis nondum consecratis lapidibus portatilibus [11]) celebramus, nec de hoc alicujus superioris licenciam petere consuevimus.

2. Prepositus Frisie potest quemcunque episcopum infra terminos Frisie invitare et ecclesias et altaria consecrare, reconsiliare et confirmare per eundem sine licencia episcopi Trajectensis.

3. Quocienscunque cruces portantur, aqua benedicta aspergimur in principio. Benediccio aque benedicte ad ebdomadarium pertinet.

---

1) Alle HSS. hebben: „dicunt”. 2) „fructuum” ontbreekt in P. O. 3) Br. U. P. O. „nobis”. 4) P. O. „de”. 5) Nam. Gasperde en Everdinghen. 6) Br. U. „Wadennoy”. 7) „ad nominacionem domini de Hokelem” ontbreekt in U. P. O. 8) Br. U. P. „Tongerloe”. — O. „Tongerlo”. 9) Ons HS. „sive”. 10) Ons HS. „erimus”. 11) Aldus Br U. P. O.; ons HS. „portantibus”.

4. Quociens episcopus noster crisma conficit [1]) in ecclesia nostra, septenarium ordinem habebit dyaconorum et subdyaconorum; et dyaconi a dextris et subdyaconi a sinistris stantes comministrabunt. Si vero alter quam episcopus noster crisma conficit, ad hunc ordinem non tenentur.

5. Quando vero episcopus noster vel alius episcopus vice sua die Cene Domini penitentes reconsiliat, assistere debent sibi a principio officii [2]) XII sacerdotes, sacerdotalibus pendentibus casulis induti, et comministrare illi, tam in reconciliacione quam in crismatis confectione, quia sic cavetur in canone.

CIII. De celebracione missarum.

1. Qualiter divina officia in ecclesia nostra celebranda sint, cavetur [3]) in ordinario nostro. Si tamen aliquis canonicus vel clericus propter reverenciam Dei vel alicujus sancti vel propter memoriam alicujus defuncti aliquid in divinis specialiter fieri voluerit, quod non sit contrarium honestati vel universali ecclesie catholice contrarium vel contra observanciam communem ecclesiarum collegiatarum Trajectensium, et ecclesiam nostram de bonis suis honorare voluerit, hoc de consensu capituli facere poterit et capitulum communiter admittere consuevit. Si tamen thesaurarii in sumptibus luminarium interesset, posset implorare indempnitatem, sed luminaria dare [4]) non tenetur.

2. Cum queritur, qualiter divina in ecclesia nostra fieri debeant, nec in ordinario hoc cavetur, standum est disposicioni scolastici, id est cantoris, si presens fuerit, alioquin [5]) ebdomadarii presbyteri.

3. Non est dimittendum [6]) officium Dominice diei, nisi sit festum diei celebris vel in ordinario caveatur; nec tunc est servanda [7]) omelia Dominice, cum de sancto cantatur, quia quamcito postea fieri potest omelia cum nocturno perficitur, et cum omelia cum nocturno perficienda est, in primis vesperis post *Magnificat* dicetur antiphona de historia et collecta dominicalis primarum vesperarum.

4. Cum cantatur de sancto, cujus festum est duplex vel

---

1) Aldus P. O.; ons HS. Br. U. „confecit". 2) P. O. lascht hier in: „sui". 3) Br. U. „canetur". 4) Aldus P. O.; „dare" ontbreekt in ons HS. Br. U. 5) Aldus Br. U. O. — Ons HS. P. „aliquando". 6) P. O. „omittendum". 7) P. O. „observanda".

dies celebris in populo vel qui perfectum cantum habet vel propter quem [1]) dimittitur Dominica, dicuntur secunde vespere de eodem; et si sit de apostolis, psalmis apostolorum, si de uno martyre, psalmo de martyribus, nisi caveatur in ordinario, quod psalmi feriales dicantur. Si festum fuerit duplex de aliquo sancto celebrandum, in primis vesperis servantur psalmi feriales et antiphone nocturnales, si non sint de psalmis nocturnalibus; alioquin servatur una antiphona de illo, sed psalmus ad voluntatem cantoris, nisi in ordinario aliud caveatur. Antiphona et ymnus ad completorium et ad primam propter alicujus sancti memoriam non mutatur, nisi in ordinario vel [2]) antiphonario specialiter caveatur. Et quando mutatur ymnus, mutatur antiphona, et quando mutatur completorium, mutatur et [3]) prima.

5. Dominicis diebus per totum annum, preterquam inter [4]) Pascha et Pentecosten, quando nocturnus dicitur [5]), ad omnes horas psalmus et collecta dicuntur [6]) pro pace, nisi in primis vesperis et completorio: tunc dicitur pro defunctis. Excipitur Dominica Adventus, Dominica Septuagesime et Palmarum.

6. Dominica Adventus et singulis Dominicis per Adventum, Dominica Septuagesime et singulis Dominicis sequentibus usque Pascha canonici installati cantant versum ad terciam, sextam et nonam.

7. Extra Adventum et [7]) Septuagesimam usque ad Octavam [8]) Pentecostes singulis diebus Dominicis ad Cruces post *Asperges* dicitur responsorium de Trinitate, *Benedicamus* vel, si fuerit sollempne festum, *Honor* cum versu et *Gloria*. Et si vacat tempus, de sancta Maria antiphona vel responsorium et in introitu [9]) ecclesie de sancto Martino antiphona, *Domine Deus* vel *Intercede*. A die Obitus beati Martini usque ad Dominicam, qua cantatur *Ecce karissimi*, post *Asperges* dicitur responsorium *Martinus Abrahe* cum prosa; et cantantes prosam erunt ejusdem habitus cum aliis. A festo Nativitatis Domini usque ad Purificacionem post *Asperges* dicitur *Verbum caro* cum prosa; et cantantes prosam erunt ejusdem ha-

---

1) Br. U. „quam". 2) P. O. lasschen in: „in". 3) „et" ontbreekt in P. O. 4) Aldus Br.; „inter" ontbreekt in ons HS. U. P. O. 5) Aldus Br. U. P. O.; in ons HS. ontbreekt: „dicitur". 6) P. „dicitur". 7) „et" ontbreekt in P.; er is echter ruimte voor opengelaten. 8) P. O. „Octavas". 9) Aldus Br. U. — P. O. „ad introitum". — Ons HS. „introitum".

bitus [1]) cum ceteris. A die Pasche usque ad Octavas Pentecostes dicitur *Vidi aquam* et *Cum rex glorie* et prosa *Salve festa* et *Sedit angelus*.

8. Sacerdos ebdomadarius dictis diebus cum cappa postremus incedit ad processionem; die vero Purificacionis et Cinerum, Palmarum, Rogacionum, feriis sextis per estatem, cum cruces portantur, ebdomadarius incedit in loco stalli sui secundum ordinem promocionis sue.

9. Dum cantatur *Ecce karissimi* et Dominicis sequentibus per Adventum [2]), Dominica in Septuagesima et diebus Dominicis [3]) usque ad Palmas, non portatur crux ad processionem, sed liber ewangeliorum; et in simplicibus festivitatibus Dominicarum [4]) non exitur ecclesia [5]) et ambitus ad cruces. Sed in duplicibus festis exitur ad borealem partem, in magnis festivitatibus ad occidentem. Cruces eciam portantur die Obitus Martini et non alias, nisi die Ascensionis et Dominicis diebus. Cum pro pace legimus, ad cruces legimus pro defunctis et *Quam dilecta*; cum pro pace non legimus, tunc pro defunctis et *Quam dilecta* non legimus. *Quam dilecta* et *Benedixisti* cum finiti sunt, *Alleluja* vel *Laus tibi Domine* dicitur sine *Kyrieleison*; cum pro pace dicitur, psalmus, *Alleluja* et *Kyrieleison* dicitur.

10. Dominicis diebus simplicibus et aliis IX leccionum, quando duplex festum non est, scolares tres primas lecciones legunt et tres primos versus cantant; chorisocii installati quartam leccionem, quintam et sextam [6]) legunt et quartum versum cantant [7]), dyaconus omeliam pronunciat; canonici vero quintum versum et sequentes cantant, octavam et IX leccionem legunt.

11. In duplicibus festis canonici omnes lecciones legunt [8]), scolares tres primos versus cantant [9]); chorisocii quartum, quintum et sextum versum cantant; septimum, octavum et IX cantant canonici.

12. In summis festivitatibus Nativitatis Domini, Epiphanie, Dedicacionis ecclesie et Obitus Martini scolares III primos

---

1) Aldus Br. U. P. O.; de 22 laatste woorden ontbreken in ons HS. 2) P. O. laschen in: „et". 3) Br. U. P. O. „Dominicis diebus". 4) Ons HS. Br. U. „Dominicorum". 5) Alle HSS. hebben: „ecclesiam". 6) „quintam et sextam" ontbreekt in P. O. 7) P. lascht hier in: „et quintam lectionem et sextam legunt". — O. „et quintam et sextam lectionem legunt". 8) P. O. „legunt lectiones". 9) „cantant" ontbreekt in U. P. O.

versus cantant, et imperiales quartum [1]), alios cantant canonici; et eisdem diebus imperiales cantant versum gradus ad missam [2]).

13. Singulis diebus scolaris legit [3]) primam leccionem et cantat [4]) primum versum, chorisocius II leccionem et II versum, canonicus III leccionem et III versum, nisi fuerit pronuncianda omelia: illam pronunciat dyaconus. Feria II servatur in versiculis et responsoriis et benediccionibus leccionum primus nocturnus, feria III secundus [5]) et feria IIII tercius; item feria quinta primus, feria VI [6]) secundus et Sabbato tercius et *Pater noster*; reaccipitur versus primi nocturni, cum dicitur tercius.

14. Inter Pascha et Pentecosten, cum festum est duplex, chorisocii ad matutinas nullum versum [7]) cantant. Inter Pascha et Pentecosten ad vesperas responsorium non dicimus, nisi per quorundam abusum. Inter Pascha et Pentecosten vigilias IX leccionum [8]) dicimus. In festo Sacramenti IX lecciones legimus [9]) ad matutinas.

15. Cum versus cantamus vel lecciones legimus, hoc observamus, ut inferior alteri in stallo post eum lecciones non legit vel versum cantet; hoc eciam observamus, ut antiphonam ad *Benedictus* et [10]) ad *Magnificat* incipiendam superiori, qui est in choro, reservamus; et ideo primam antiphonam ad psalmos incipiendam inferiori illo imponimus, quicunque superior sit, sive prelatus sive non [11]).

16. Dominicis diebus ad matutinas responsoria hystoriarum a capite semper incipimus. In ebdomada vero successive alia canimus, et iterum incipimus, quamdiu tempus requirit.

17. Nunquam ad matutinas leguntur due omelie, nisi in Nativitate Domini; quando vero alias duo ewangelia concurrunt, sicut in Quatuor temporibus, cum sancto legetur omelia illius ewangelii de sancto et non de tempore. Sepius per abusum contrarium factum est; nec plus conveniunt in matutinis duo ewangelia quam in missa.

18. Numquam ex partibus diversorum sanctorum conjungentur hore matutinales vel vesperarum, sed de uno fiat

---

1) P. „quartus". 2) P. O. „in missa". 3) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „scolares legunt". 4) O. „cantant". 5) Aldus Br. U. P. O. — „secundus" ontbreekt in ons HS. 6) „sexta" ontbreekt in P. 7) P. O. „versum nullum". 8) In P. met latere hand op den kant: „non". — O. „non dicimus". 9) O. „dicimus". 10) „et" ontbreekt in P. O. 11) In O. zijn de 7 laatste woorden later overgebracht achter „reservamus".

officium et de alio memoria. Quandoque fit contrarium, sicut in Exaltacione sancte [1]) Crucis; sic igitur servetur, quia inductum est.

19. Dum cantatur de sancto, cujus nomen est in canone vel qui proprias laudes habet vel antiphonam, ad *Magnificat* vel [2]) *Benedictus*, *Te Deum* dicimus et *Gloria in excelsis*. Dominica Adventus usque noctem Nativitatis Domini et crastino Septuagesime usque diem Pasche, quamvis de sanctis cantetur, nec *Gloria in excelsis* nec *Te Deum* dicimus. Excipitur vigilia Pasche et dies Cene Domini, si episcopus crisma conficit, et dies Concepcionis Marie et dies Annunciacionis ejusdem.

20. In Dominicis diebus et festis Jhesu Christi, Domine nostre, apostolorum, ewangelistarum, Magdalene, Michaelis, et Dedicacionis ecclesie *Credo* ad missam dicitur. Qui eciam in Nativitate Johannis Baptiste et Obitu Martini, qui pares sunt apostolis, *Credo* diceret, non peccaret, qui ex devocione hoc faceret, non contemptu.

21. Die Innocentum nec *Te Deum* nec *Gloria* ad missam, in introitu nec post, dicitur, nisi fuerit in Dominica. In Octava vero nichil pretermittitur.

22. Cum *Gloria in excelsis* dicitur, tunc dicitur *Ite missa est*. Cum *Gloria* non dicitur, dicitur *Benedicamus Domino*. Cum ewangelium in ambone legitur, thurificatur; oblata et patena abducitur, alias non.

23. Vigilia Pasche ante ewangelium cerei non accenduntur, nec portantur per acolitos.

24. Die Pasche et Pentecostes aqua benedicta non fit, sed de aqua fontis reservatur in vigilia.

25. Candela paschalis feria IIII post completorium extinguitur, et parva reaccenditur ejus vice usque Sabbatum hora vesperarum.

26. Si qui de ecclesia nostra de altari majori per manus ebdomadarii Corpus Domini petiverit, illud accipiet, utens maniplo vel orario vel stola, secundum ordinem suum, quem habet.

27. Non licet alicui nostrum una die duas missas celebrare, nisi die Nativitatis Domini.

---

1) „sancte" ontbreekt in Br. U. 2) P. O. voegen hier in: „ad".

28. Ad majus altare nostrum non licet, nisi episcopo et canonicis, celebrare missas. Non licet alicui preterquam ....[1]. Dyaconus eciam [2]) horis preesse potest, non tamen *Dominus vobiscum* dicet. Non licet presbytero [3]) ewangelium vel dyacono epistolam ad majus altare in summa missa legere sollempniter vice illorum, nisi de licencia decani.

29. Si ebdomadarius non habuerit dyaconum et subdiaconum juxta tempus concelebrantes [4]), potest impune missam dimittere inexpletam, eciamsi inceperit. Potest eciam [5]) perficere, si vult; honestius tamen faceret, si non inciperet, quam inceptam dimitteret inexpletam.

30. Vigilia Nativitatis Domini nec vigilia nec preces nec pro defunctis psalmos nec ad [6]) missam animarum dicimus nec suffragia. Festo Invencionis sancte Crucis ad primas vesperas, dicto ymno, in navem ecclesie descendimus, dicendo *Magnificat*, quod in choro incipitur; et majores stant ad orientem, minores ad occidentem. Et sic ad missam et secundas vesperas chorum non ingredimur, sed omnes horas in medio ecclesie ante lignum Domini decantamus. Ad matutinas vero, cum nono responsorio descendimus, sicut in primis vesperis.

31. In Exaltacione sancte Crucis [7]), dicto *Magnificat* cum antiphona *O crux*, descendimus; et majores ad occidentem stant et minores ad orientem. Ad matutinas nonus [8]) versus cantatur in navi ecclesie ante gradus, et post *Benedictus* more solito descendunt omnes. Per diem vero nichil innovatur, sed fit sicut in aliis festivitatibus.

CIV. De purificacione mulierum.

1. Non licet chorisociis nostris mulieres post partum purificare vel matrimonia benedicere vel de cura perrochialium ecclesiarum se intromittere quovis modo.

CV. De emunitate ecclesiarum.

1. Domus nostre claustrales, orti et officine earundem et quicquid eis adjectum vel additum fuerit, gaudent emunitate, qua [9]) atrium ecclesie nostre et vie tendentes ad ecclesiam nostram, que sunt a porta domus episcopalis introrsum; domus

---

1) Hier is blijkbaar iets uitgevallen. 2) „eciam" ontbreekt in P. O. 3) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „presbyterum". 4) Br. U. P. O. „celebrantes". 5) U. P. O. „eam". 6) „ad" ontbreekt in O. 7) Aldus U. P. O. — „sancte Crucis" ontbreekt in ons HS. en Br. 8) Ons HS. „nonos". 9) P. O. „quia".

tamen laycorum, infra dictam portam et ecclesiam nostram site, emunitate non gaudent

2. Domus proxime turri due, quas habent canonici sancti Salvatoris, in nostris domibus reputantur et privilegio emunitatis domorum nostrarum claustralium gaudent.

3. Domus due, que sunt ad finem domorum ecclesie sancti Petri et Antiquum cimiterium, domus nostre claustrales sunt et domus choralium, et gaudent privilegio emunitatis. Via tamen illuc tendens ultra situm domus choralium non habet emunitatem, quia publica est; sed usque ad domum choralium privata est ecclesie nostre, ad viam de nostro predio deputata, quam possemus recludere, si vellemus.

4. Via vero, tendens ad orientem atrii nostri contra portam sancti Petri, episcopalis est, nec sine episcopi consensu illam possemus concludere vel angustare.

5. Via vero, que ducit inter illas duas domos, quam habent canonici sancti Salvatoris, episcopalis est [1]) usque ad portam domus episcopalis; nec alicui illam claudere [2]) vel angustare licet sine licencia episcopi, nec licet episcopo sine consensu nostro.

6. Hic pone statutum provinciale de violatoribus emunitatum [3]):

„Item statuimus de hiis, qui violant ecclesiarum emunitates „seu dotes, ut [4]) violatores hujusmodi [5]), videlicet qui hominem „de emunitate seu dote extraxerint vel aliam rem abstulerint „vel modo alio eum presumpserint violare, quos nos tamquam „sacrilegos in hiis scriptis excommunicamus, simili modo, quo „diximus [6]) de incendiariis bonorum ecclesiarum, publice excom„municati [7]) nuncientur. Et si plures fuerint vel judex secularis, „qui hujusmodi violenciam fecerint, locus, in quo talis domi„cilium habuerit, sit [8]) ipso facto interdictus, et in loco, ubi „emunitas lesa est, cessetur a divinis [9])."

CVI. (De denariis [10]).)

1. Hic pone quod continetur in Libro camere [11]):

---

1) Aldus Br. U. P. O.; in ons HS. ontbreekt het geheele stuk van § 4 na „episcopalis est" en § 5 tot hiertoe. 2) O. „includere". 3) Aldus Br. U. P. O.; de 7 laatste woorden ontbreken in ons HS. 4) P. O. „et". 5) P. O. „hujusmodi violatores". 6) Ons HS. „duximus". 7) P. O. „excommunicati publice". 8) Ons HS. „se". 9) Uit de Keulsche provinciaal-statuten dd. 1266/1322. (Bondam, Charterboek. p. 588.) 10) Dit hoofd komt in geen der HSS voor. 11) Liber camerae. HS. fol. 7 vs.

18

De censibus. — „In episcopatu Trajectensi hii, qui presunt „redditibus monachorum, canonicorum, laycorum, quidam dant „annonam, quidam diversi generis animalia et, ubi superius [1]) „ex parte dictum est, quidam eciam dant denarios, quidam „argentum. De denariis et argento Trajectensi ista notanda „sunt. Marca Trajectensis argenti constat ex XVI partibus, „sicut et cetere marce, id est ex XVI [2]) lodis, ex quibus „quindecim partes erunt de puro argento et XVI pars erit de „puro cupro. Et hee XVI partes, de manu artificis confecte, „faciunt marcam Trajectensem argenti, que eciam alio nomine „*marca mercatorum* [3]) appellatur. Marcam Trajectensem ar„genti monetarii domini episcopi in civitate Trajectensi dabunt „servis suis nummulariis; et illi facient inde decem et VII „uncias. Et XVI uncias et X denarios reddent magistris suis; „X vero denarios pro labore et expensis optinebunt.

2. „*De forma denarii.* — Inscripcionem et monetam secun„dum voluntatem episcopi monetarii facient. Sciendum est „eciam, quod quocienscunque placuerit episcopo, mittet nun„cios in fabricam nummulariorum, et ibidem accipient XXX „solidos et per manum artificis in ignem ponent; et si [4]) de „illis denariis marcam puri argenti examinaverint, bene res „acta est. Si autem monetarii in personam episcopi pecca„verint, peccatum episcopus corriget.

3. „*De denariis in Groninghen.* — Groningenses [5]) denarii „tales erunt, ut de XXXIII unciis possit emi marca Trajec„tensis argenti, vel de tribus libris marca puri argenti fieri [6]).

4. „*De denariis Fresie.* — Tales eciam [7]) debent esse Sta„vrienses denarii, et tales denarii Bodelswerdenses; tales quoque „Dockingenses denarii erunt et tales Linwerdenses [8]).

5. „*De correctione denarii in Fresia.* — Si aliqua istarum „monetarum leviores et minoris precii fuerit quam supra deter„minatum est, dominus episcopus corrigere faciet; si vero „episcopus non correxerit [9]), canonici, qui dampnum inde „paciuntur, querimoniam coram episcopo de monetariis facient, „et tunc justo judicio episcopus corriget."

---

1) P. lascht in: „et". 2) P. O. „CXXVI". 3) Aldus luidt de plaats in het Liber camerae zelf. Ons HS. „marachorum". Br. U. P. „marcharum". 4) Aldus Br. U. P. O.; „si" ontbreekt in ons HS. 5) Ons HS. Br. U. „Gronienses". 6) P. O. voegen bij: „possit". 7) Aldus Br. U. P. O.; „eciam" ontbreekt in ons HS. 8) P. O. „Luwerdenses". 9) P. „correxit".

CVII. De accusacionibus.

1. Si episcopus alicui neglexerit justiciam exhibere vel alicui de dyocesi injuriam fecerit, ad monicionem decani nostri episcopus coram capitulo nostro, convocatis ad hoc prelatis et capitulis aliarum IIII ecclesiarum, venire tenetur et ibi de justicia de hoc respondere et ad sentenciam capituli justiciam facere et ab injuria cessare. Quodsi non fecerit, universalis ecclesia contra eum cessabit a sollempni divinorum decantacione; non tamen potest [1]) cessacionem indicere sollempnem omnimodo divinorum. Et si nec sic episcopus acquieverit infra mensem, ecclesia factum archiepiscopo denunciabit et coram eo prosequetur [2]) expensis ecclesie [3]), non injuriam passi. Cessabit tamen quousque cum sentencia vel amicabili composicione terminetur.

2. Si episcopus in amministracione jurium et bonorum mense episcopalis ac jurisdiccionis episcopalis male versetur, prelati et capitula ecclesiarum Trajectensium ipsum super hoc in capitulo convocatum debent monere [4]), et si non emendaverit, contra eum ut prius cessare, et si non emendaverit, tunc archiepiscopo vel pape idem [5]) communibus expensis denunciare. Quodsi non fecerint, tenentur in consciencia coram Deo, et nichilominus successor vel archiepiscopus vel papa potest eos punire ad conservacionem indempnitatis.

3. Si prepositus noster male versetur in amministracione sua, capitulum nostrum in capitulo super hoc tenetur eum arguere, et si se non correxerit, contra eum cessare et hoc episcopo denunciare, qui in capitulo nostro [6]) et presente capitulo hanc causam debet diffinire. Et idem si decanus noster male versetur in amministracione decanatus [7]).

4. Si vero scolasticus vel thesaurarius vel prepositus Elstensis vel Montis Odilie male versentur in amministracione [8]), arguendi sunt in capitulo nostro coram decano et capitulo nostro ad emendacionem et penam civilem; sed ad deposicionem officii non est agendum [9]), nisi coram episcopo in capitulo nostro.

---

1) Ons HS. „post". 2) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „prosequitur". 3) „ecclesie" ontbreekt in U. P. O. 4) P. „movere". 5) P. O. lasschen in: „sub". 6) „nostro" ontbreekt in P. O. 7) P. O. voegen bij: „sui." 8) P. O. voegen bij: „sua". 9) P. O. „arguendum", bij O. veranderd in: „agendum".

5. Si quis canonicus vel clericus ecclesie nostre deliquerit quocunque crimine, ad agendum penitenciam vel satisfaciendum leso de suo interesse civiliter non est alibi quam coram decano nostro et capitulo conveniendus. Si vero aliquis contra eum velit agere criminaliter ad penam canonicam imponendam, si fuerit crimen, quod privacionem beneficii requirit, sicut raptus virginum, furtum, homicidium, adulterium et majora crimina, hoc erit tractandum coram episcopo in capitulo nostro; si vero fuerit crimen, quod privacionem beneficii non exigit, sicut pugna, injuriosa verba, rapina et minora, coram decano et capitulo est agendum; et semper secundum justiciam capitularem.

6. Si quis de ecclesia nostra canonicus vel chorisocius in observacione dicipline ecclesiastice vel horarum divinarum neglectum [1]) incesserit [2]), decanus solus hoc in capitulo corrigere tenetur sine consensu capituli.

7. Nullus nostrum debet alium verbis injuriosis vel austeris super quocunque crimine vel negligencia lacessere [3]); sed si quis male versetur, alius coram decano et capitulo potest, si velit, eum denunciare vel arguere; quodsi contrarium fecerit, injuriarum tenetur, cum ad eum non pertinet [4]) talia corrigere.

CVIII. De symonia.

1. Cum de consuetudine et statuto sub certa pena illi, qui ad canonicatus et prebendas in ecclesia nostra assumuntur, ad dandum vinum electoribus et vestes seu curialitatem aliam nuncio capituli astringantur, quidam tenuis religionis, trepidantes ubi non est timor, verentur hoc symoniacum esse. Et non est, quia pretextu talis consuetudinis nemo impeditur in assecucione canonicatus et prebende, nec de hoc pactum procedere consuevit. Sed quis ita consciencie scrupulose, quin ministratis libere sacramentis ecclesiasticis et spiritualibus beneficiis postea quis compelli possit ad honestas consuetudines observandas? Preterea quod datur est ita modice estimacionis, quod jure non debeat aliquem commovere. Sed si aliquis sit ita formidolosus [5]), quod ad arbitrium periti et consilium non possit dimittere conscienciam, consulo sibi, quod dimittat beneficium, ne contra conscienciam cum Gerardo monacho

---

1) Br. U. „neglectu". 2) O. „inciderit". 3) Alle HSS. hebben: „latescere". 4) Ons HS. Br. U. „pertinent". 5) P. O. „formidinosus".

Cartusiensi edificet ad gehennam. Certe pro hoc habeo, quod cuilibet promoto ad beneficium vel officium ecclesiasticum vel aliud spirituale, scilicet ordinis confirmacionem vel benediccionem vel consecracionem, recipienti libere et sine omni paccione, si post hoc pretextu alicujus consuetudinis vel statuti vel per exactionem vel quamvis injuriam aliquid a promoto vel ordinato vel benedicto vel consecrato exigatur vel extorqueatur, quamvis male fieret, eo injuriose non tamen in hoc dans vel [1]) recipiens tenentur crimine symonie, nec sint ut symoniaci puniendi; secus si ante promocionem de hoc pascis-catur [2]) vel solvatur.

CIX. Ne prelati se absentent.

1. Si decanus noster se absentaverit ab ecclesia, officium, quod sibi in jurisdiccione racione decanatus competit, nulli conmittere potest; sed senior promocione capitularis canonicus vices gerit ipsius sine omni commissione, quia presens in ecclesia nulli eciam potest conmittere vices suas. Secus est in preposito, scolastico et thesaurario, qui presentes et absentes vices suas conmittere possunt.

CX. Ne quid exigatur pro licencia docencium [3]).

1. De consuetudine antiqua abrogata non licet in villis ruralibus et eciam intra civitatem Trajectensem, preterquam in scolis quinque ecclesiarum collegiatarum, alicui docere artes liberales vel alias sciencias ecclesiasticas, nisi de licencia et consensu scolastici Trajectensis ecclesie, infra limites archidyaconatus prepositi nostri, et nisi talis fuerit per eundem scolasticum examinatus et sufficiens inventus.

CXI. De delicto puerorum.

1. Si scolares, infra pubertatis annos constituti, invicem quomodocunque se percusserint, non propter hoc reputamus eos incidere sentenciam excommunicacionis, si in ordinibus fuerint constituti; secus si pubertatem excesserint. Sed non sunt nisi virga corrigendi per scolasticum, si voluerit, vel rectorem.

2. Quodcunque delictum scolares non emancipati conmise-

---

1) O. „et". 2) Ons HS.: „pacificatur". 3) Aldus U. P. O.; ons HS. „decedencium" in Br. is „decedencium" later in „docencium" gecorrigeerd.

rint, imputatur imbecillitati etatis et non punitur nisi virga, si sentenciam vel irregularitatem non habet annexam.

3. Si scolaris, nesciens se propter delictum suspensionis [1]) vel excommunicacionis sentenciam incidisse, ministret in officio ordinis sui [2]), episcopus potest cum eo dispensare de consuetudine et de jure.

CXII. De clerico venatore.

1. Non licet nobis in ecclesia aves vel canes venaticos habere vel portare tempore, quo divina fiunt ibidem.

CXIII. De clerico excommunicato ministrante.

1. Si decanus noster aliquem excommunicaverit vel a divinis vel [3]) ingressu ecclesie suspenderit in casibus, quibus hoc potest, et si non obediens celebraverit vel in suo officio egerit, irregularis est et non potest cum eo, nisi per sedem apostolicam dispensari. Penitenciarii apostolici eciam super irregularitate sic contracta numquam dispensare consueverunt, nisi cum hiis, qui per juris ignoranciam et non in contemptum clavium celebrarunt. Et hoc episcopus potest, ut credo. nec in confessionis foro dispensacione egerent, nisi ad cautelam.

2. Si quis nostrum in irregularitatem inciderit, officium suum per alium expleri faciet suis sumptibus; alioquin decanus faciet de fructibus sui beneficii. De hiis plenius dictum est supra *De etate et qualitate* [4]).

CXIV. De novi operis nunciacione.

1. Si de finibus et limitibus arearum [5]) et domorum nostrarum claustralium vel de servitutibus tigni inmittendi vel oneris ferendi vel aque pluvie recipiendi [6]) vel quacunque servitute alia inter canonicos nostros questio oriatur, illud negocium est claustrale, et decanus cum capitulo sine omni strepitu judiciali accedet ad locum et subiciet rem aspectui; et prout sibi fuerit visum sic definiet [7]), et partes acquiescent.

2. Nullus auctoritate propria potest alteri edificanti in areis vel domibus nostris claustralibus opus novum nunciare, sed [8])

---

1) U. „suspensis". 2) Aldus O.; ons HS. Br. U. P. voegen in: „si". 3) Br. U. P. O. lasschen in: „ab". 4) Zie hiervoor X 3. 5) Alle HSS. lezen: „archarum". 6) P. O. „recipiende". 7) Br. U. P. O. „diffiniet". 8) Aldus P. O.; „sed" ontbreekt in ons HS. Br. U.

cum decano et capitulo, vel decano et quos presentes habere potest, ad opus accedere, et sic decanus interdicit; quodsi decanus hoc [1]) facere recusaverit, potest auctoritate propria nunciare jactu lapilli. Et nunciacio, aliter [2]) quam ut predictum est facta, omni caret juris effectu. Et si sic facta denunciacione edificaverit, opus non destruetur propter denunciacionem, ne domus nostre deformentur propter culpam private persone. Sed alias de interesse satisfaciat nuncianti et ad arbitrium decani et capituli pro injuria punietur; opus vero stabit usquequo decanus cum capitulo diffiniverit, an rite vel non [3]) sit edificatum. Denunciacio novi operis rite facta non impedit edificantem post mensem a die nunciacionis, et nuncians medio tempore instet pro justicia; post mensem vero nunciatus edificet non obstante nunciacione predicta, nec de illo opere potest amplius nunciare.

3. Qui opus novum nunciare velit, dicere debet, in quo loco et usque ad quem et ex qua causa nunciat, et dicere, quod in veritate non facit calumpniose, et edificante presente vel nunciis suis; alioquin nunciacio potest contempni impune.

4. Domos nostras claustrales nobis licet omnino diruere et novas reedificare vel per partes reficere et renovare; tenemur eciam eos in sartis [4]) tectis et a ruinis [5]) conservare, et si non faceremus, decanus et capitulum posset nos ad hoc compellere vel de fructibus beneficiorum nostrorum hoc fieri procurare.

5. Si vero domus claustralis vetustate corruerit, ille cujus est compellitur eam [6]) reficere; si vero impetu vel incendio perierit, non compellitur reficere, nisi velit. Et in omnem casum cedendo aree et ruderibus vel domo liberatur.

CXV. (De purgacione canonica [7]).)

1. De purgacione canonica dictum est supra *De jurejurando* [8]).

CXVI. De penis.

1. Penas, per nostre ecclesie statuta inflictas, non potest decanus sine capitulo relaxare, tollere vel mutare; cum capitulo tamen potest, quantumcunque sint juramento firmata, quia in

---

1) „hoc" ontbreekt in P. O. 2) Ons HS. Br. U. „nunciacione alicui". — P. O. „nunciacione aliter". 3) Aldus Br. U. P. O.; „non" ontbreekt in ons HS. 4) Br. U. „sacris". — P. „saccis". — O. „sanis". 5) P. O. „ruina". 6) P. O. „eciam". 7) Dit hoofd ontbreekt in alle HSS. 8) Zie hiervoor LXX 30.

omni juramento intelligimus exceptam capituli potestatem dispensandi vel graciam faciendi. Penas vero, quas decanus suum officium exequens imponit, tollere, suspendere et relaxare potest et mutare, sicut vult.

2. Ubi ex statuto apparet, que pena sit pro delicto alicui infligenda, illa infligetur. Si non apparet et [1]) pertinet ad officium decani, ipse arbitrabitur. Si decani et capituli consensum requirit, capitulum arbitrabitur [2]) cum decano. Quicunque fuerit convictus de inobediencia, pena [3]) est de consuetudine, ut ponatur in rota, hoc est coram decano et capitulo veniet cum habitu dispari, ut dictum est supra *De majoritate et obediencia* [4]), et postquam admissus est ad penitenciam, injungetur sibi tempus rote. Et tunc ad omnes horas et missam illo habitu primus et novissimus stabit in choro in loco rote vel in navi ecclesie; et cum *Pater noster* legitur vel cantatur, prostatus [5]) jacebit. Et si episcopus vel prepositus supervenerit, potest eum ab illa penitencia liberare, supplicando decano; quod decanus negare [6]) non tenetur, et tunc habitum et locum suum pristinum recipiat.

3. *De pena revelantis secreta capituli* [7]). — Si quis secreta capituli revelaverit et de hoc coram capitulo convictus fuerit, pena ejus est, ut ad capitulum vite sue tempore [8]) non admittatur, nec emolumenta capitularia percipiet.

4. Qui de furto seu perjurio, quod ecclesie nostre prestitit, convictus fuerit, ut prius a capitulo perpetuo est exclusus, eo ipso quod convictus est, nisi in furto pupillaris etas vel causa deductionis eorum, que comestibilia vel potabilia sunt, excusent.

5. Qui in diebus Dominicis et festivis ac IX leccionum et festis duplicibus matutinis non interfuerit, si canonicus fuerit, panis unus et stopus cervisie per decanum illo die datur pauperibus; si chorisocius fuerit, ad arbitrium decani puniatur. Canonicus tamen antequam *Preciosa* finitum fuerit, se potest ex causa legitima impedimenti coram decano tantum excusare. Si vero diurnis horis non interfuerit, decani arbitrio puniatur.

6. Pena illius, qui sine commissione decani et capituli aut mandato illius, cui decanus et capitulum hoc commisit, se

---

1) Aldus Br. U. P. O.; „et" ontbreekt in ons HS. 2) Aldus Br. U. P. O.; de 8 laatste woorden ontbreken in ons HS. 3) Ons HS. „penam". 4) Zie hiervoor LXI 6. 5) U. „prostractus". 6) Br. U. P. O. „denegare". 7) Dit hoofd komt alleen in P. voor. 8) Br. U. P. O. „temporibus".

de bonis ecclesie intromittit vel qui pensiones ecclesie debet aut qui, in amministracione aliqua constitutus, canonicis fructus sue amministracionis debito tempore non persolvit, si monitus non satisfecerit, punitur pena, sicut in statuto, quod est supra *De prebendis* [1]).

7. Pena canonici, qui per capitulum deputatur ad aliquod officium, si hoc contumaciter acceptare contradixerit, punitur in decem libris. De hoc plenius dicitur supra *De officiis in genere* [2]).

8. Capitulum carcerem habet, non solum ad custodiam, sed ad penam. Decanus solus neminem incarcerare [3]) potest, sed cum capitulo potest. Episcopus vel capitulum nullum, in ecclesiarum Trajectensium aliqua [4]) beneficiatum, ad custodiam aliquam incarcerare potest, cum beneficium suum fidejubeat pro eodem. Et si fuge se dederit, capitulum post monicionem trium mensium privabit eum beneficio, si nulla excusacione obstante se non exhibuerit de justicia responsurum. Episcopus nullum de consilio [5]) nostro vel ecclesiarum vel monasteriorum [6]) Trajectensium, scolarem vel domesticum familiarem prelati vel canonici vel capituli aut conventus, de quocunque crimine conventum, deprehensum vel convictum aut confessum alicui carceri extra civitatem Trajectensem ad penam vel custodiam deputare habet [7]), invito suo capitulo, domino vel conventu, nisi fuerit perpetuo carceri sentencialiter condempnatus, vel degradatus traditus curie seculari, quod tamen episcopo judicare non licet, nisi in capitulo suo, presente decano et capitulo. Decanus solus in correctione discipline ecclesiastice potest precipere subdito, ne talem domum vel locum ad tempus exeat, quod aliquando incarceracio appellatur.

CXVII. De penitenciis.

1. Omnes perpetuo beneficiati in ecclesia nostra tenentur decano confiteri, nisi ex [8]) licencia sua alium sibi elegerint confessorem; nec potest induci consuetudine, ut sine licencia sua possemus nobis eligere confessores, qui nos possent solvere vel ligare.

2. Si quis a decano pecierit licenciam eligendi confessorem,

---

1) Zie hiervoor LXXVIII 27. 2) Zie hiervoor LIX 1. 3) Ons HS. „in carcere". 4) P. O. „aliqua Trajectensium". 5) P. O. „concilio". 6) Ons HS. „monasterium". 7) „habet" ontbreekt in Br. U. P. O. 8) Aldus Br. U. P O.; „ex" ontbreekt in ons HS.

decanus hoc denegare non consuevit. Si decanus indulserit, ut confessorem eligat, non potest eligere aliquem, qui curam animarum non habet vel ad hoc alias privilegiatus non existit, quales sunt Minores et Predicatores, ordinariis presentati et admissi juxta constitucionem *Super cathedram* [1]). Et hanc potestatem audiendi confessiones subditorum suorum potest eciam decanus dare cuilibet sacerdoti, eciam qui animarum cure [2]) non [3]) preest.

3. Cum decanus alicui dat licenciam sibi eligendi confessorem vel audiendi confessiones [4]) suorum subditorum, potest illam licenciam restringere sicut vult, et potest et debet [5]) sibi peccata notoria vel majora vel ea, per que magis dehonestatur ecclesia, reservare.

CXVIII. De sententia excommunicacionis.

1. Quia cetere ecclesie civitatis Trajectensis interdictorum et cessacionum [6]) observacione se nostre habent ecclesie [7]) conformare, ideo caute providendum est, ne sine deliberacione debita ad interdicti vel cessacionis observanciam procedamus. Quociens ergo per superiores nostros interdictum vel divinorum cessacio indicitur, illam sine difficultate observare tenemur, nisi ille, contra quem interdicitur [8]), appellacione probabili, prout apparet prima facie, sit munitus et infra tempora prosecucionis ipsius existat, quia tunc magis stamus pro appellacione quam superioris mandato.

2. Si vero delictum aliquod perpetretur, propter quod per statuta synodalia [9]), provincialia vel juris communis auctoritate latum est interdictum vel cessacio divinorum, et superior, qui statuta et jus hujusmodi exequi tenetur, tacet omnino, quia injuriatus non conqueritur, vel si conqueratur nichilominus supersedet, nos ad observanciam hujusmodi interdicti vel cessacionis procedere non tenemur, quia, quamvis sciatur delicti commissum, mille modi possunt delinquentem ab interdicti observancia excusare. Cum ergo antequam ille de delicto

---

1) De constitutie *Super cathedram* is van paus Bonifacius VIII dd. 19 Februari 1300. (Corpus juris canonici. Extrav. comm. l. III tit. VI c. 2; Clementina l. III tit. VII c. 2. Vgl. Potthast, Regesta. N°. 24913.) 2) Aldus Br. U. P. O.; ons HS. „curam". 3) Dit woord ontbreekt in P. O. 4) Aldus Br. U. P. O.; de 3 laatste woorden ontbreken in ons HS. 5) „debet" ontbreekt in Br. U. P. O. 6) Ons HS. „cessacionem". 7) U. P. O. „ecclesie habent". 8) Aldus Br. U.; ons HS. P. O. „indicitur". 9) Aldus Br. U. P. O.; „synodalia" ontbreekt in ons HS.

condempnatus est, nos ad execucionem pene contra delinquentem ante sentenciam non [1]) procedemus, vel eciam post sentenciam, si ipsa fuerit legitima appellacione suspensa, nec propter hoc vacua est interdicti et cessacionis indictio ipso facto, quia hoc intelligitur: condempnato delinquente sine alio hominis amminiculo interdictum et cessacio late sunt ipso facto. Et sanctius est, contra nocentem non observare et relevari a pena, quam innocentem injuste punire. Et sicut contingere posset, quod delicto perpetrato, cum excusacio non subesset, non cessaretur, sic contingere posset, quod delicto perpetrato [2]), cum excusacio subesset, cessaretur, si contrarium diceretur, et sanctius est facinus nocentis impunitum relinquere quam innocentem condempnare.

EXPLICIUNT STATUTA ET PRIVILEGIA MAJORIS ECCLESIE TRAJECTENSIS.

---

1) „non" ontbreekt in O. 2) Alaus Br. U. P. O.; de 12 laatste woorden ontbreken in ons HS.

INDEX DER HOOFDSTUKKEN [1].

1) Deze index is vergeleken met den index van het oorspronkelijke handschrift (zie de Inleiding) en daarnaar hier en daar gewijzigd: waarschijnlijk toch bewaart ons die oude index de oorspronkelijke indeeling van den tekst. De daarin ontbrekende hoofden zijn tusschen haakjes geplaatst. De hoofden, die *in mijnen tekst* ontbreken, zijn (zonder nommers) bijgevoegd; doch de vele opschriften van statuten zijn weggelaten. 2) De oude index: „De rescripcione".

---

1) De oude index: „De officiis" enz. 2) „bonorum" ontbreekt in den ouden index.

1) „communibus” ontbreekt in den ouden index. 2) De 3 laatste woorden ontbreken in den ouden index.

1) De oude index voegt bij: „claustralium". 2) In plaats van dit hoofd heeft de oude index verkeerdelijk: „De censibus. — De forma denarii. — De denariis in Groninghen. — De denariis Fresie. — De correctione denariorum in Fresia". 3) De oude index heeft verkeerdelijk: „decedencium".

BIJLAGEN.

BIJLAGE I.

Zooals op pag. 63 *Noot* 7 *is medegedeeld, vindt men in ons handschrift op de plaats, waar alle andere handschriften de uitspraak van den kardinaal-diaken van St. Adriaan over de rechten van den bisschop en den Domproost met betrekking tot de geestelijke rechtspraak aankondigen, opgenomen drie oorkonden, die over ditzelfde onderwerp handelen, uit de jaren* 1343 *en* 1344. *Zij zijn zonder twijfel in ons handschrift opgenomen, omdat door de daarbij gemaakte regeling de uitspraak van den kardinaal-diaken van St. Adriaan hare kracht verloren had* [1]. *Hoewel zij dus niet behooren tot de oorspronkelijke compilatie van Wstinc, die zijn werk vóór het treffen der nieuwe regeling moet hebben voltooid, zijn zij in den tekst, waaraan ons handschrift ten grondslag ligt, opgenomen* (XVI 6—8). *Doch het scheen niet ongewenscht, de uitspraak van den kardinaal-diaken, die blijkbaar in het oorspronkelijke werk was opgenomen, hier als bijlage te doen afdrukken. Daar zij echter in de handschriften U. P. O. wel aangekondigd wordt, doch ontbreekt, wordt zij afgedrukt volgens het origineele stuk, dat onlangs door de gemeente Utrecht (als afkomstig uit de Utrechtsche landskist) in bruikleen werd gegeven aan het Utrechtsche rijksarchief.*

Universis presentes litteras seu instrumentum publicum inspecturis, Neapoleo, miseratione divina sancti Adriani diaconus-

1) Trouwens dit was ook reeds geschied door de overeenkomsten, door bisschop Jan van Diest met de Domproosten voor hunnen levenstijd gemaakt in 1324 en 1339. De regeling van 1344 is op hare beurt afgeschaft door de contracten, tusschen bisschop en Domproost in 1376 en 1396 gesloten. (Zie al deze contracten afgeschreven in verschillende registertjes in het archief van den Dom.)

cardinalis, salutem in Domino. Quanto dissentiones mutue per circuitus inextricabiles litium et dampnosa diffugia questionum majora rerum consueverunt inferre dispendia, litigantes plerumque periculosis nimium rancoris et odivi radicibus inplicando, tanto majoris cognoscitur esse prudentia inter viros, precipue quos decor ecclesiastice dignitatis exornat, discordiarum nexus concordia grata dissolvere, fraterne caritatis vincula querere, seque placite quietis et pacis amplexibus conlligare.

Sane cum inter venerabilem patrem dominum Fredericum, Dei gratia episcopum Trajectensem, ex parte una, et venerabilem virum dominum Florentium de Juytfaes, prepositum et archidiaconum Majorem ecclesie Trajectensis, ex parte altera, lites, questiones, discordie et contraversie essent presentialiter et oriri in posterum verisimiliter crederentur, occasione adque pretextu quarumdam compositionum, statutorum, precepti adque sententie, quorum et quarum tenores et effectus inferius sunt inserti; necnon pretextu et occasione juris cognoscendi de matrimoniis clandestinis et sententias excommunicationum infligendi in clandestine contrahentes, et sententias hujusmodi relaxandi, et omnium dependentium et emergentium sive obvenientium quoquomodo et quacumque occasione vel causa ab ipsis matrimoniis clandestinis et de eis et propter ipsa; necnon pretextu et occasione dampnorum, expensarum et interesse, quas et que prepositus et archidiaconus supradictus se et providus vir Johannes Jakelonis, clericus Treverensis, procurator prefati domini Frederici episcopi Trajectensis, eundem dominum episcopum fecisse, incurrisse et substinuisse dicebant occasione contraversiarum, discordiarum, questionum et litium predictarum, supradicti Johannes, procurator prelibati episcopi, nomine ipsius et pro eo, successoribus suis et ecclesia Trajectensi, et prepositus, similiter nomine suo et successorum suorum sueque prepositure et archidiaconatus, litium volentes amputare dispendia et bonum quietis et pacis inter se dante Domino inviolabiliter reformare, in nos Neapoleonem, miseratione divina sancti Adriani diaconum-cardinalem prefatum, concorditer compromittere curaverunt, tam in arbitrum, arbitratorem, laudatorem, declaratorem, moderatorem, confirmatorem, interpretatorem [1]), diffinitorem et amicabilem compositorem, concedentes nobis super premissis et in premissis amplam,

1) Het HS. heeft: „interpetratorem".

plenam et liberam facultatem, prout in instrumento publico, per infrascriptum notarium nostrum de nostro mandato publicato, plenius et latius continetur. Nosque inter partes predictas litis dissolvere vincula et pacis astringere federa cupientes, non in forma judicii set per viam amicabilis compositionis et pacti procedere decrevimus in predictis, et per nos et alios frequenter auditis partium propositionibus predictarum ipsorumque notis examinatis frequentius, et hinc et inde propositis diligenti consideratione disscuxis, Christi nomine invocato, nostrum arbitratum, laudum, declarationem, moderationem, confirmationem, interpretationem, diffinitionem et amicabilem compositionem, vim transactionis et pacti inter partes predictas futuris temporibus habituras, presentibus supradictis Johanne, procuratore episcopi supradicti, et domino Florentio, preposito et archidiacono Trajectensi, in modum qui sequitur promulgamus:

Imprimis arbitramur, laudamus, declaramus et diffinimus, compositionem, initam inter quondam venerabilem patrem dominum Johannem episcopum Trajectensem, ex una parte, et quondam dominum Adulphum, prepositum et Majorem archidiaconum predicte Trajectensis ecclesie, ex parte altera, in presentia quondam venerabilis patris domini Syfridi, archiepiscopi Coloniensis, cujusquidem compositionis tenor inferius est insertus, futuris temporibus perpetuo et inviolabiliter observandam, et ipsam approbamus et etiam presentialiter confirmamus. Insuper, eidem compositioni non derogando, arbitramur, declaramus, diffinimus adque laudamus, quod supradictus dominus prepositus et archidiaconus Trajectensis suique in posterum successores in cognoscendo de matrimoniis clandestinis et in sententiis excommunicationum infligendis in clandestine contrahentes et hujusmodi sententiarum relassationibus et absolutionibus, necnon omnibus dependentibus, emergentibus seu obvenientibus quoquomodo, quacunque occasione vel causa ab ipsis matrimoniis clandestinis et de eis et propter ipsa, utantur deinceps perpetuis futuris temporibus toto, pleno et integro jure, quo usi sunt sui predecessores prepositi et archidiaconi Trajectenses ante factum et promulgatum statutum bone memorie domini Guidonis, episcopi Trajectensis, de quo inferius mentio specialis habetur; ita tamen quod per presens nostrum arbitrium, laudum, diffinitionem nostramque determinationem prefato preposito et archidiacono suisque successoribus nullum jus novum accrescat, sed eis vetus tantummodo

conservetur statutum supradicti domini Guidonis, Trajectensis episcopi; renovationem et confirmationem statuti ejusdem, factas per dominum Fredericum, nunc Trajectensem episcopum, mandatum adque sententiam officialis proximedicti Trajectensis episcopi, factam et promulgatam de observantia statuti predicti, confirmationem et renovationem ipsius, necnon compositionem, ultimo initam inter supradictos dominos Fredericum episcopum et Florentium prepositum et archidiaconum Trajectensem, cum temporalis et personalis extiterit, certis et rationabilibus causis suadentibus, pro ampliori concordia inter partes predictas et pace perpetua procuranda, et quicquid est ab eis aut eorum quolibet quomodolibet subsecutum, cassamus et viribus totaliter vacuamus, ac ipsa omnia et singula non potuisse nec debuisse supradicto preposito et archidiacono et omnibus et singulis habentibus causam ab eo aliquod prejudicium generare decrevimus, pronuntiamus et declaramus. Ad hec, cum paci partium predictarum expediat non solum mutuo non repetere dampna, expensas et interesse, sed ea libere et totaliter relaxare, arbitramur, declaramus, diffinimus adque laudamus, quod nec prefatus dominus Fredericus episcopus a supradicto domino Florentio preposito et archidiacono, nec prepositus et archidiaconus ipse ab episcopo supradicto possint dampna, expensas et interesse repetere quoquomodo, nec se pro ipsis invicem molestare, nec sibi in judicio vel extra propterea controversiam inferre; quinimo arbitramur, declaramus, laudamus ac etiam diffinimus, dampna predicta expensas et interesse inter partes predictas haberi perpetuo pro remissis, super eorumdem dampnorum, expensarum et interesse inpetitione supradictis preposito et episcopo perpetuum silentium inponentes. Ceterum quia humane inquisitionis supervacua plerumque discussio et inordinate voluntatis affectus novas lites edere properat, et res quandoque certissimas per subtilem indaginem cogit in dubium revocari, nos, quatenus possumus futuris volentes earumdem partium precave(re) dispendiis et periculis obviare, arbitramur, laudamus et etiam diffinimus, quod si circa compo(si)tionem predictam, qua(m) nos confirmamus, vel hanc presentem nostram pronuntiationem seu quecumque dependentia et emergentia ab eisdem semel seu vicibus iteratis, quotienscumque et quandocumque unum vel plura dubia, discordie, obscuritates vel ambiguitates emerserint, de quibus partes predicte inter se nolint absque mediis con-

cordare, tunc si prefatus episcopus Trajectensis, qui est nunc vel qui erit pro tempore, per suum et duorum seniorum canonicorum Trajectensium, quos casus et articulus ille, de quo seu super quo orta fuerit dubietas, ambiguitas, discordia vel obscuritas, sicut res propria non contingat, et duorum aliorum canonicorum Trajectensium [1]), in sacris ordinibus constitutorum, quos episcopus predictus de hiis, qui fuerint in provincia Coloniensi presentes, possit eligere, juramenta in capitulo Trajectensi vel extra in diocesi Trajectensi, si ibidem non possent ex causa aliqua legitima convenire, affirmaverit vel assererit, casum et articulum illum, de quo et super quo orta fuerit dubietas, obscuritas, discordia vel ambiguitas, debere ad ipsum episcopum et non ad ipsum prepositum pertinere, stari et inviolabiliter credi debeat affirmationi et assertioni episcopi et canonicorum predictorum. In casu autem, ubi aliquid de duobus canonicis senioribus in prenominato casu vel articulo sicut in re propria tangeretur, vel nollent ex quavis causa jurare cum ipso, tunc duos proximos similiter seniores ad prestandum predictum sacramentum eligere possit episcopus supradictus. Si vero idem episcopus prefatum sacramentum prestare noluerit aut prefatos canonicos secum et pro se jurantes non potuerit invenire, tunc potestas eadem super casu seu articulo dubio, obscuro, discordia vel ambiguo ad prefatum [2]) prepositum et archidiaconum suosque successores cum quatuor aliis canonicis, quos ipse in forma consimili duxerint eligendos, totaliter devolvantur. Et si forte contingeret, quod per modum predictum dubia, obscura, discordia vel ambigua nequirent in posterum terminari, nos in casu predicto earundem dubietatum, obscuritatum, discordiarum et ambiguitatum nobis pronuntiationem, diffinitionem, determinationem, declarationem et moderationem, interpretationem et reformationem plene et libere reservamus. Arbitramur insuper, laudamus ac etiam diffinimus, quod supradicti dominus Fredericus episcopus et dominus Florentius, prepositus et archidiaconus Trajectenses, presentem nostrum arbitratum et diffinitionem et omnia et singula supradicta et infra dicenda infra trium mensium spacium, ab hodie numerandum, per instrumentum publicum, cui hec presens nostra pronuntiatio totaliter sit inserta, eorum sigillis munitum acceptare, ratificare et

1) Het HS. heeft: „Trecectensium". 2) Het HS. heeft: „prefatium".

approbare sollenniter et efficaciter et nobis fideliter mittere teneantur, per nos hincinde partibus assignandum. Decernentes, arbitrantes, declarantes, diffinientes adque laudantes, supradicta omnia et singula habere inter partes predictas vim et efficaciam transactionis et pacti ac ea universaliter omnia et singulariter singula debere perpetuo futuris temporibus observari sub pena quingentarum marcharum argenti, parti observanti solvenda, in compromisso adjecta et a partibus si [1]) contravenerint stipulata. Arbitrantes, diffinientes adque mandantes, quod supradicta pena totiens committatur et a partibus exigatur et exigi possit cum effectu, quotiens contra predicta vel aliquod predictorum per predictas partes vel eorum in posterum successores ventum vel factum fuerit in judicio vel extra judicium per se vel alios quoquomodo.

Tenores autem prime compositionis et secunde, ac statuti effectus seu mandati, et etiam procurationis predictorum, prout michi notario fuerint a partibus communiter assignati per ordinem, tales sunt, videlicet:.

Tenor prime compositionis:

„In nomine Domini amen. Syfridus, Dei gratia sancte „Coloniensis ecclesie archiepiscopus, sacri imperii per Italiam „archicancellarius, universis presentes litteras inspecturis noti„tiam rei geste. etc.”

(Zie deze akte gedrukt hiervoor p. 63—65.)

Tenor secunde compositionis:

„Nos Fredericus de Zirkes, Dei gratia episcopus Trajecten„sis, et Florentius de Jutfaes, prepositus et archidiaconus „ibidem, presentibus protestamur et publice profitemur, quod „discordia et disceptatione, inter provisores seu officiales fora„neos et decanos rurales hincinde circa suorum officiorum „exercitium quandoque non sine scandalo populi habitis, de „cetero evitandis et favore mutuo inter nos et officiales nostros „Trajectenses utrobique uberius confovendo, in certum modum „super infrascriptis articulis, absque tamen successorum nostro„rum prejudicio, exnunc inter nos nostris temporibus obser„vandum, concorditer convenimus, qui est talis: Imprimo vi„delicet quod de ecclesiarum et cimiteriorum violationibus ac „injectionibus manuum in personas ecclesiasticas violenter et

1) Het HS. heeft: „se”.

„eorum correctionibus, nos prefatus episcopus soli vel is, cui „id specialiter commisimus, et non alius, nos vero jamdictus „prepositus vel officialis noster et non alius de clericorum, „nostro archidiaconatus subditorum, institutione et curarum „commissione, nisi per appellationem vel alias canonice ad dic- „tum dominum nostrum episcopum vel ejus officialem Trajec- „tensem utpote inmediate superiorem devolvantur, intromittere „nos debemus. Item de fructibus et redditibus beneficiorum, „dicto archidiaconatui subjectorum, in lite existentium et de „jure vel de facto vacantium, ac eorum, in quibus non resi- „dent proprii sacerdotes, nos episcopus et prepositus supradicti „vel officiales nostri Trajectenses simul et equaliter disponemus, „coram quocumque etiam vel [1]) per quemcumque nostrum seu „officialium nostrorum Trajectensium questio vel prosecutio de „hiis fiat, nec cuique beneficiatorum, dicto archidiaconatui „subditorum, abessendi a suo beneficio ab officialibus nostris „Trajectensibus licentia concedetur, nisi ad id utriusque eorum „accedat auctoritas et consensus, ut sic eisdem beneficiatis, „ad servandum sua beneficia personaliter artius coartatis, mer- „cennariorum abusus frequentius evitetur. Preterea nos vel „officiales nostri Trajectenses simul consensu unanimi consti- „tuemus [2]) in quolibet decanatu rurali archidiaconatus sepedicti „unam personam ydoneam, que tamquam provisor seu officia- „lis foraneus et ruralis decanus vice et auctoritate utriusque „nostrum in quantum ad quemlibet nostrum spectat se de „jurisdictionibus et correctionibus pariter(?) clericorum more „solito intromittet, corriget et absolvet ac synodalia exercebit; „prius tamen jurabit hujusmodi officia fideliter exercere et de „omni eo, quod exinde undecumque provenerit, justa et legi- „tima nobis vel officialibus nostris Trajectensibus computatione „facta, deductis ante omnia de totali recepto expensis et remu- „neratione laborum rationabilibus ipsius provisoris et decani, „tollemus nos episcopus predictus tertiam partem et nos ante- „dictus prepositus duas partes, nobis episcopo et preposito „ac officialibus nostris Trajectensibus utrobique auctoritate „nostra ordinaria semper salva. Ad hujusmodi itaque conven- „tionis observantiam nos hincinde presentibus obligamus, fraude „et dolo exclusis penitus in premissis et quolibet premissorum. „In quorum omnium testimonium et munimine sigilla nostra

1) Het HS. lascht hier in het onverstaanbare „pel". 2) Het HS. heeft: „constituimus."

„presentibus sunt appensa. Datum anno Domini millesimo „CCC. decimo octavo in crastino Exaltationis sancte Crucis."

Item tenor sive effectus statuti domini Guidonis, olim episcopi Trajectensis, videlicet:

„Statuimus etc. Omnes clandestina matrimonia contrahentes „excommunicamus. Item ne aliquis clandestinis matrimoniis „intersit, inhibemus. Clandestina autem matrimonia appellamus, „que sine denuntiatione solenni seu bannis competentibus in „parrochia contrahere volentium per presbiteros eorum publice „non premissis contrahuntur." Per eundem etiam dominum Guidonem statutum fuit, quod clandestina matrimonia contrahentes non possent absolvi, nisi ab ipso episcopo Trajectensi vel officiali suo seu de eorundem episcopi vel officialis licentia speciali; et si aliqui contra facerent, sententiam excommunicationis ipso facto incurrerent.

Item sequitur tenor sive effectus alterius statuti domini Frederici, episcopi Trajectensis, videlicet:

„Statuimus et in virtute sancte obedientie et sub penis ex-„communicationis late sententie in hiis scriptis districte pre-„cipiendo mandamus, ne quis nostre civitatis vel diocesis, „cujuscumque status, gradus aut dignitatis existat, a sententiis „excommunicationis suspensionis et interdicti, virtute statuto-„rum sinodalium nostrorum vel predecessorum nostrorum latis „occasione matrimoniorum clandestinorum, absolvere valeat; „absolutionem autem omnium hujusmodi nobis seu officiali „nostro presentibus reservamus."

Item tenor mandati officialis talis est, videlicet:

„Officialis curie Trajectensis presbiteris Civilis ecclesie etc. „salutem in Domino sempiternam. Cum reverendus pater olim „Guido, bone memorie episcopus Trajectensis nunc defuntus, „in suis statutis prohibuerit sub pena excommunicationis late „sententie, ne aliquis in diocesi Trajectensi clandestine matri-„monium contraheret, ipsosque contrahentes a sententia ex-„communicationis absolvi non posse statuerit, nisi a se seu „suo officiali seu de licentia speciali eorundem; et reverendus „in Christo pater dominus Fredericus, Dei gratia nunc epi-„scopus Trajectensis, hujusmodi statuta confirmaverit, vobis et „cuilibet vestrum in virtute sancte obedientie et sub pena „suspensionis et excommunicationis districte precipiendo man-„damus, quatenus statim visis presentibus et sine mora, acce-„dentes ad archidiaconos ecclesiarum Trajectensium, eorundem

„officiales seu quoscumque alios, qui se de hujusmodi absolu-„tionibus ut dicitur intromittunt, inhibeatis eisdem sub pena „excommunicationis, contra ipsos lata in statutis supradictis, „ne hujusmodi contrahentes absolvant, potestatemque eis con-„cessam excedant et hujusmodi excommunicatos deludant, „cum ipsos absolvendi penitus sit adempta facultas. Absolutio-„nes per ipsos factas, quas presentibus penitus revocamus, „revocatas tanquam nullas palam et publice nuntietis; nam „sententia, a non suo judice data, non tenet neque valet. In „cujus rei testimonium sigillum officialitatis [1]) nostre duximus „presentibus apponendum. In hiis vero exequendis unus vestrum „alium vel alios non expectet, sub penis antedictis. Reddite „litteras sigillatas. Datum anno Domini millesimo CCC. XX. „feria quarta post beate Agnetis Virginis."

Tenor procurationis supradicti Johannis:

„In nomine Domini amen. Reverendus in Christo pater „dominus Fredericus, episcopus Trajectensis, in presentia mei „notarii publici infrascripti et testium subscriptorum constitutus „in causa seu causis, quam vel quas movet seu movere inten-„dit contra venerabilem virum dominum Florentium, prepositum „ecclesie Trajectensis, in curia sanctissimi in Christo patris ac „domini, domini Johannis, divina providentia pape XXII, coram „auditore seu auditoribus, judice seu judicibus quibuscumque „inpetratis et inpetrandis, vel quam aut quas econverso idem „prepositus in eadem curia sibi movet seu movere intendit „coram auditore seu auditoribus, judice seu judicibus supradic-„tis, fecit, constituit et ordinavit discretos viros Petrum de „Scordice et Johannem Jakelonis de Treverensi clericos et „quemlibet eorum in solidum, ita quod non sit melior conditio „occupantis, sed quod per unum eorum inceptum fuerit per „alium valeat terminari, suos veros et legitimos procuratores „et nuntios speciales ad compromittendum super ipsis causis „et qualibet ipsarum in unam, duas, tres, quatuor vel plures „personas sub pena pecuniaria usque ad summam quingenta-„rum marcharum argenti aut majori seu minori pena pecuni-„aria sive alia quacumque, prout eis aut eorum alicui videbitur „expedire. Et ad emologandum sententiam, pronuntiationem, „dictum, laudum et ordinationem quamcumque, quam arbitri, „assumendi ut premittitur, voluerint seu decreverint ordinare,

1) Het HS. heeft: „officiliatatis".

„dicere, statuere seu pronuntiare, in scriptis vel sine scriptis, „in loco quocumque stando aut sedendo, partibus citatis aut „non citatis, presentibus sive absentibus vel altera earum „presente et altera absente, die feriato aut non feriato, ordine „juris servato aut non servato, prout eisdem arbitris videbitur „expedire, secundum tamen ea, que legitime fuerint proposita „coram eis, et ad prestandum super dicto compromisso obser-„vando, si opus fuerit, cujuslibet generis sacramentum, et ad „faciendum omnia et singula, que circa hujusmodi [1]) compro-„missum, ordinationem, pronuntiationem et laudum veri et „legitimi facere possunt et debent procuratores, et que idem „dominus episcopus faceret seu facere posset, si in dicto com-„promisso presens personaliter interesset; ratum et gratum „habens et perpetuo habiturus quicquid dicti procuratores sui „seu alter ipsorum pro ipso egerit seu egerint in premissis. „Promisitque idem dominus episcopus omnia et singula, que „dicti arbitri, ut premittitur assumendi, ordinaverint, dixerint „et pronuntiaverint cum effectu, sub pena, quam dicti sui „procuratores vel alter eorum duxerint statuendum, fideliter „adinplere. Ideoque idem dominus episcopus jussit et manda-„vit michi dicto notario et voluit nichilominus ac me rogavit, „ut de premissis facerem publicum instrumentum, quod etiam „appensione sui sigilli proprii, michi notario et testibus predic-„tis cogniti, idem dominus episcopus fecit communiri in ube-„riorem fidem premissorum Acta sunt hec in Zirixe in domo „mansionis Popponis de Rinesse anno Domini millesimo CCC. „XX. primo, indictione quarta, octava die mensis Julii, hora „nona vel quasi, presentibus honorabilibus viris domino Ar-„noldo Arnhemensi Trajectensis diocesis, Jacobo sancti Johannis „Trajectensis ecclesiarum prepositis, fratre Ludouico de Ker-„forre, commendatore [3]) domus fratrum ordinis beate Marie „Jerusolomitane prope Trajectum, et Girardo de Raforse milite, „testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis. Et ego „Henricus de Ottomersem, clericus Trajectensis diocesis, pu-„blicus apostolica et imperiali auctoritate notarius, constitutioni „procuratorum et mandatis singulis ac omnibus aliis premissis „interfui unacum dictis testibus suprascriptis, loco, anno, in-„dictione, mense, die et hora predictis, et exinde jubente,

1) Het HS. lascht hier in een enkele *i*. 2) Het HS. heeft: „commentatore."

„mandante, volente et rogante domino [1]) episcopo predicto „Trajectensi, hoc publicum confeci instrumentum, quod idem „dominus episcopus appensione sui sigilli, ut premittitur, fecit „communiri, meoquo signo consueto signavi vocatus specialiter, „ut predicitur, et rogatus."

Supradicta omnia, arbitratum, laudum, declarationem, moderationem, confirmationem, interpretationem, diffinitionem et amicabilem compositionem dicimus, pronuntiamus et promulgamus omni modo, quo de jure melius tenere et valere possint, secundum traditam nobis a partibus facultatem, mandantes de predictis omnibus per Jacobum infrascriptum notarium nostrum confici ad cautelam partium dua consimilia instrumenta, nostri sigilli appensione munita. Actum, lectum et promulgatum Avinione in camera supradicti domini cardinalis, presentibus venerabile patre domino Ildebrandino, permissione divina episcopo Paduanensi, Johanne Gratioso de Vallemontonis, clerico ejusdem domini episcopi Paduanensis, magistro Andrea Sapiti de Florentia, procuratore in Romana curia regis Anglie, Andrea Guidonis de Luca, clerico supradicti domini cardinalis, et magistro Andrea de Lubech, canonico Lubichensi, testibus, ad predicta vocatis specialiter et rogatis, sub anno Domini millesimo CCC. XX. primo, IIII indictione, mense Octobri die XXII, pontificatus sanctissimi patris domini Johannis divina providentia pape XXII, anno sexto.

Et ego Jacobus Trasimundi Celani de Anagnia, publicus apostolica et imperiali auctoritate notarius, predictis omnibus et singulis unacum suprascriptis testibus presens interfui, et ea omnia de mandato supradicti domini Neapoleonis cardinalis scripsi et publicavi et in hanc publicam formam redegi, meoque signo consueto signavi rogatus.

BIJLAGE II.

Op pag. 108 *Noot* 7 *wordt de lijst van de goederen der Kleine kamer door Wstinc aangekondigd, doch zij ontbreekt in alle handschriften van zijn werk. Ik heb het stuk in originali teruggevonden in het archief van het Domkapittel, en laat het hier volgen,*

---

1) Het HS. lascht hier in een enkele *d*.

daar het te omvangrijk is om in den tekst ingelascht te worden. Dat de lijst inderdaad de door Wstinc bedoelde is, *schijnt niet twijfelachtig*, *daar zij tijdens zijn leven opgemaakt moet zijn. Immers heer Jan van Beaumont* († 1355/56), *heer Arent van Yselsteyn* († *omstreeks* 1363) *en de Domproost Floris van Jutphaas* († 1337) *worden daarin als levend vermeld. De lijst is vervat in een perkamenten boekje van* 16 *bladen in smal folio. Daar de laatste bladzijde geheel volgeschreven is*, *is het niet volkomen zeker*, *of het slot volledig is; de inhoud schijnt echter daarop te wijzen. Afschriften van het stuk*, *die dit punt zouden kunnen uitmaken*, *heb ik niet gevonden.*

HEC SUNT BONA DECANI ET CAPITULI ECCLESIE TRAJECTENSIS, SPECTANCIA AD MEMORIAM DEFUNCTORUM ET FESTIVITATES SANCTORUM, RECIPIENDA PER CAMERARIUM MINOREM ET DISTRIBUENDA PER EUNDEM.

In primis in area una, imfra civitatem sita in emunitate ecclesie Trajectensis prope eandem ecclesiam, juxta puteum beati Martini ex una parte et stigam, per quam itur a Majori ecclesia ad sanctum Petrum, que quondam spectabat ad prepradituram Trajectensem et est modo divisa in tres; unde solvuntur annuatim 3 libre, videlicet de qualibet area unam libram. Quarum unam superiorem possidet nunc Egidius de Bake; super alium constructum est consistorium archidiaconi Trajectensis; terciam possidet Gerardus de Voerne canonicus. — Dicte 3 libre solvuntur et distribuuntur in festo Omnium Sanctorum presentibus in choro ad singulas horas.

Item de domo et area claustrali, que quondam fuerat domini Iohannis de Westende canonici nostri, quam nunc possidet Hubertus de Bosinchem canonicus, tenetur idem Hubertus solvere annuatim pro medietate in Nativitate Domini, pro reliqua medietate in festo beati Iohannis Baptiste 4 libras et 10 solidos. — Inde dantur ad memoriam Arnoldi de Foresta, decani nostri, 3 libre. Item ad memoriam Mercilii presbyteri, perpetui vicarii ecclesie nostre, 30 solidi.

Item de domo et area claustrali Ghiselberti de Iudfaes, thesaurarii nostri, quam domum construxit Petrus Erenberti concanonici nostri, solvet idem Ghiselbertus annuatim infra Octavas beati Iohannis Baptiste 4 libras 10 solidos, qui dantur ad memoriam Arnoldi de Almelo concanonici nostri.

Item de Veteri Cimiterio retro aream jamdictam area una,

quam idem Ghiselbertus thezaurarius habet in pactum; unde solvet annuatim Victoris et Pasche 15 solidos, qui dantur ad memoriam Petri de Tumerdijc decani nostri.

Item area una, sita in orientali fine pontis dicti Borchbrughe a parte superiori; unde Henricus dictus Ram solvet annuatim Victoris et Pasche 4 libras 10 solidos. — De ista pecunia dantur 30 solidi ad festum beati Iohannis ante Portam Latinam. Item 45 solidi ad memoriam Ottonis de Hollandia episcopi Trajectensis. Item supersunt 15 solidi.

Item in eodem fine dicti pontis a parte inferiori, videlicet ex opposito aree jamdicte, jacet una area, de qua Wilhelmus dictus Stuec solvet annuatim 30 solidos Victoris et Pasche. Qui triginta solidi dantur ad festum beati Gregorii. Item idem Wilhelmus de predicta area thezaurario ecclesie nostre quolibet anno 3 libras ad luminaria augmentanda.

Item juxta domum Rodenbroch ex opposito dicte domus, in plathea, qua itur a ponte de Rodenborch versus sanctum Paulum, area una, quam possidet Gerardus Cuper, solvens 10 solidos Victoris et Pasche, quos legavit nobis dominus Th. Craft concanonicus noster.

Item idem Th. legavit nobis 4 areas juxta cimiterium ecclesie sancte Gertrudis versus aquilonem, quarum unam superiorem, videlicet propinquiorem cimiterio, possidet Wilhelmus filius Heylewigis, que extendit se versus occidentem usque ad muros civitatis; unde predictus Wilhelmus solvet annuatim Victoris et Pasche 22 solidos 6 denarios.

Item secunda area adjacet aree jamdicte inmediate, et est parva et extendit se versus occidentem ad aream Iohannis dicti De sancta Gertrude presbyteri; de predicta area idem Iohannes solvet annuatim Victoris et Pasche 4 solidos.

Item tercia area adjacet inmediate aree parve jamdicte, eciam extendit se ad aream Iohannis presbyteri predicti; unde solvuntur annuatim Victoris et Pasche 7 solidi 6 denarii.

Item quartam aream et inferiorem habet in pactum Ymma relicta Nicholai dicti Brune, que extendit se ad muros civitatis versus occidentem et adjacet areis supradictis inmediate; unde Ymma predicta solvet annuatim Victoris et Pasche 4 solidos.

Summa proveniens nobis de areis predictis, legatis nobis per Th. Craft predictum, in universo: 48 solidi bonorum. — Inde dantur ad anniversarium dicti Th. Craft canonici 44 libre. Item capitulo sancti Iohannis 4 solidi.

De bonis extra civitatem.

Item juxta civitatem extra muros ultra Vechtam versus aquilonem duo jugera terre, cujus terre terciam partem contulit nobis Th. canonicus sancti Salvatoris; de qua parte capitulum sancti Iohannis solvet nobis annuatim 13 solidos 4 denarios, qui dantur ad memoriam ejusdem Th.

Item decem jugera terre, que contulit nobis Nicholaus dictus Kalander, canonicus sancti Salvatoris, jacentia non longe a monasterio de Aldewica versus orientem ultra Vechtam, juxta mansionem domini Ludolphi quondem de Ultravecht militis, que sunt locata conventui de Aldewica; solventur annuatim sine aliqua diminutione Mertini et Petri 9 libre, que dantur ad memoriam Nicholai dicti Kalander jamdicti.

Item in perrochia sancti Iacobi in jurisdiccione prepositi nostri supra Venum dimidius mansus inter terram, que fuit quondam domini Meronis(?), ex una parte et terram quondam Frederici Arneldis ex altera; dictum mansum dimidium habet in pactum Iohannes quondam filius Gerardi de Veno; unde solvet annuatim Martini et Petri 4 libras. — Inde dantur ad festum beati Dyonisii Martyris 30 solidi. Item ad festum beati Luce Ewangeliste 30 solidi. Item ad festum beate Margarete Virginis 20 solidi.

Item in Veno eodem in eadem perrochia et jurisdictione dimidius mansus, quem legavit nobis Wendelmodis Mauritii Albi pro se et marito suo Mauritio predicto, jacens juxta terram commendatoris et fratrum sancte Katherine in Trajecto. Predictum dimidium mansum habet in pactum Iohannes de Veno filius Gerardi predictus; unde solvet annuatim Martini et Petri 4 libras. -- Inde dantur ad memoriam Mauritii Albi predicti 2 libre. Item ad memoriam Wendelmodis uxoris sue, (que) predicta bona dedit, 2 libre.

Item in eodem Veno et eadem perrochia et jurisdiccione octo jugera, jacentia inter terram monialium Vallis sancte Marie ex uno latere et terram Iohannis de Veno ex alio latere, que colit Lubbertus filius Rikelindis. Ex dictis octo jugeribus Ghiselbertus Vrenke dedit nobis redditus 4 libras cum manu domini prepositi, a quo dicta bona tenebat in feodum; sed capitulum concessit Elyzabeth relicte ejusdem Ghiselberti gratiose usufructum in dictis redditibus, una libra excepta, quam camerarius recipiet singulis annis a colono, que datur ad memoriam ejusdem Ghiselberti.

Bunscoten.

Item in perrochia de Bunscoten in jurisdictione episcopi 3 agri terre et una area, quos colit Petrus Vedelaer; solventur 25 solidi. Item ibidem 3 agri et una leena, quos colit Wilhelmus de Hare; solventur 25 solidi. Item ibidem duo agri et una leena, quos colit Rutgherus gener Iohannis Regis; solventur 25 solidi. Item ibidem unus ager, quem colit Tidemannus Slaper, solvens unam libram. Dicta bona legavit nobis Wulgerus presbyter, concanonicus noster; et inde proveniunt in universo Petri 4 libre 15 solidi. — Inde da(n)tur ad memoriam dicti Wlgeri 4 libre. Item presbyteris, in anniversario ipsius in ecclesia nostra celebrantibus missam, 11 solidi. Item sacerdoti et custodi de Bunschoten 4 (solidi).

Langhebroech.

Item in perrochia de Langhebroec una petia terre, quam habet in pactum hereditarium Ghiselbertus dictus de Herdenbroec; unde solvet annuatim Martini et Petri 1 libram, que datur ad memoriam Antonii scolastici Devantriensis.

Item in eadem perrochia de bonis quondam Ghiselberti dicti Wale solventur nobis singulis annis 30 solidi; quos idem Ghi(sel)bertus nobis legavit pro anniversario suo in ecclesia nostra faciendo.

Coten.

Item in perrochia de Coten in jurisdiccione prepositi nostri unus ager, qui vulgariter nuncupatur Guldenacker, quem possidet Gerardus dictus Mont, de quo agro Marcilius de Tuerdijc, pater quondam ejusdem Gerardi, legavit nobis redditus 9 solidos annuatim, solvendos in Nativitate Domini; qui 9 solidi dantur ad memoriam ejusdem Mercilii. Qui dictum agrum possederit, dictum pactum solvet.

Item in eadem perrochia et jurisdictione 4 jugera et 4 hont, sita inter terram commendatoris et fratrum domus sancte Katherine in Trajecto ex utraque parte. Dictam terram vendidit nobis Gerardus dictus Mont Marcilii predictus, quam terram habet in pactum Aleydis relicta Iohannis de Weteringhe; unde solvet annuatim Martini et Petri 50 solidos, qui dantur ad commemorationem omnium benefactorum nostrorum II Kal. Augusti.

Item in eadem perrochia et jurisdictione bona, que fuerunt

Th. dicti Cruve concanonici nostri, que Aleydis predicta habet in pactum; unde solvet annuatim absque defalcatione Martini et Petri 3 libras 10 solidos. — Inde dantur ad anniversarium Th. dicti Cruve predicti 50 solidi. Item (ad) memoriam mensurnalem ejusdem Th. in proximo mense 20 solidi.

Wijc.

In perrochia de Wijc in jurisdiccione domini Suederi de Apecoude militis bona, que fuerunt domini Th. dicti Cruue predicti, que habet in pactum Petrus dictus Modde; unde solvet annuatim absque defalcatione Martini et Petri 10 libras, que dantur ad memoriam mensurnalem ejusdem Th. canonici per decem menses, videlicet quolibet mense 1 libra.

Item in eadem perrochia et jurisdictione area una, continens dimidium juger, et unum juger cum uno hont, situm inter terram (prepositi sancti) Salvatoris ex parte superiori et terram, que fuit Andree de Loute ex parte inferiori. Item dimidium juger, jacens super Nielant, inter terram Ade de Weteringhe ex parte superiori et terram prepositi sancti Salvatoris predicti ex parte inferiori. Item duo jugera uno hont minus, inter terram Iohannis Pawe ex parte superiori et terram fratrum ordinis sancti Iohannis Iherosolomitani, commorantium in Arnem, ex parte inferiori. Predicta bona vendidit nobis Petrus dictus Modde et recepit ea a nobis in pactum hereditarium; unde solvet annuatim Martini et Petri absque defalcacione 5 libras. — Inde dantur ad memoriam canonici nostri Bethonis 2 libre. Item ad memoriam Stephani de Vianen concanonici nostri 20 solidi. Item ad festum Octave beate Marie Magdalene 20 solidi. Item ad memoriam Wilhelmi de Houten concanonici nostri 20 solidi.

Cotergheer.

Item in eadem perrochia et jurisdiccione, in loco dicto Cotergheer prope Niendijc, 10 jugera terre sita prope mansum capituli nostri, ad bona divisa spectantem, qui vulgariter dicitur Grashoeue, que vendidit nobis Nella de Wye et colit modo Gerardus dictus Mont de Spieghelsberch; unde solvet annuatim absque defalcacione Martini et Petri decem libras. — Inde [1]) dantur Aleydi dicte Boeueraets beghine quoad vitam

1) Het HS. heeft: „Item".

suam 3 libre. Item ad memoriam Udonis concanonici nostri 20 solidi. Item ad memoriam magistri Symonis de Dordraco concanonici nostri 20 solidi. Item ad memoriam Wilhelmi de Amstel prepositi sancti Iohannis 20 solidi. Item ad memoriam Iohannis de Papendorp presbyteri semiprebendarii nostri 20 solidi. Item ad memoriam magistri Laurentii de Zerixe concanonici nostri 3 libre.

Werconden.

Item in perrochia de Werconden bona, vulgariter nuncupata ten Nyendijc, que vendidit nobis Iohannes de Doerne miles ac Iutta ejus legitima, videlicet centum septuaginta duo jugera terre arabilis ac decime majores ac minute ducentorum (jugerum?) circiter. Unde proveniunt in universo, tam de decimis quam de terra, annuatim 200 libre et 20 libre vel circa. Dicta bona recipiuntur et disponuntur per camerarium nostrum majorem; unde idem camerarius solvet annuatim camerario nostro minori pro pensione annua, quam dominus Iacobus de Outshorne quondam electus Trajectensis episcopus habebat de dictis bonis in Nyendijc ad vitam, 26 libras 5 solidos. — Inde dantur ad memoriam Henrici de Outshorne layci, fratris ejusdem Jacobi episcopi, 20 solidi. Item ad memoriam Berte de Outshorne, sororis ejusdem domini Jacobie piscopi predicti, 20 solidi. Item ad memoriam Wilhelmi de Outshorne militis 20 solidi. Item ad memoriam Machteldis de Outshorne 20 solidi. Item ad festum beati Bartholomei Apostoli 20 solidi. Item ad memoriam mensurnalem domini Jacobi predicti per 11 menses 11 libre. Item ad anniversarium ejusdem 55 solidi. Item ad matutinas cotidianas 7 libre 10 solidi.

Item in eadem perrochia de Werconden in jurisdictione capituli nostri de Nyendijc media pars decime majoris de centum jugeribus, et totalis decima de decem jugeribus, sitis in loco predicto ten Nyendijc. Dictas decimas vendidit nobis Iohannes, filius quondam Hermanni de Ouerdeuecht, qui eas a nobis antea in feodum tenuit et easdem in pactum recepit; unde solvet annuatim absque defalcatione Martini et Petri 6 libras, que dantur ad festum Translationis beati Martini.

Odijc.

Item in perrochia de Odijc in jurisdictione domini Suederi de Vyanen militis in loco dicto Strimate viginti duo jugera,

que legavit nobis Iohannes dictus de Westende concanonicus noster, que colit Th. dictus Cortscrode; unde solvet annuatim absque defalcatione 10 libras Martini et Petri, et 10 libras 6 denarios Hollandenses pro censu dicte terre in die beati Lebuini.

Scalwijc.

Item in perrochia de Scalwijc in jurisdictione Huberti dicti Scenke unus mansus, quem vendidit nobis Alphardus de Wuluen. Predicti mansi mediam partem colit Iohannes Tullonis, unde solvet annuatim Martini et Petri absque defalcatione 6 libras; et jacet inter terram Iohannis Wilhelmi filii Henrici ex parte superiori et terram Iohannis Tullonis predicti ex parte inferiori. Item aliam mediam partem ejusdem mansi habet in pactum Machteldis relicta Henrici Nanneboeys, unde solvet annuatim Martini et Petri absque defalcatione 6 libras; et jacet inter terram abbatis et conventus sancti Pauli in Trajecto ex parte superiori et terram Egidii Iohannis Henrici ex parte inferiori. Summa proveniens de dicto manso: 12 libre. — Inde dantur ad memoriam Arnoldi dicti Broeteter concanonici nostri 20 solidi. Item ad memoriam Egberti concanonici nostri 2 libre. Item ad memoriam Mathei concanonici nostri 2 libre. Item ad memoriam Arnoldi de Caloner canonici nostri 2 libre. Item ad memoriam Theoderici, fratris Iohannis de Fine concanonici nostri, 2 libre. Item ad memoriam Th. de Os canonici nostri 3 libre.

Houten.

Item in perrochia de Houten in jurisdictione domini de Goye 2 jugera minus uno hont.

Item in perrochia de Houten in jurisdictione de Goye in loco dicto Oueroesterlake unum juger cum dimidio, quod legavit nobis Gerardus dictus Puthaec, et est locatum Waltero filio Grete; unde solvet annuatim sine defalcatione Petri 12 solidos, qui dantur ad memoriam Gerardi Puthaec predicti.

Idem [1]) in eadem perrochia et jurisdictione juxta Loeric novem jugera, in diversis locis jacentia, quorum duo spectant ad episcopum Trajectensem et alia septem spectant ad capitulum nostrum, sed jacent indivisa cum jugeribus duobus predictis.

---

1) Het HS. laat hier volgen een hoofd: „Loeric."

Prefata septem jugera, que spectant ad capitulum, habet in pactum Buddinc de Hulle; unde solvet annuatim 4 libras 10 solidos absque defalcatione, videlicet in festo Martini 22 solidos 6 denarios; item in festo Nativitatis Domnii 45 solidos et in festo Petri 22 solidos 6 denarios. — Inde dantur ad memoriam Henrici filii Florentii Pellificis 45 solidi. Item ad memoriam Everardi prepositi Tylensis, canonici nostri, 45 solidi.

Item in perrochia de Houten et jurisdictione de Goye in loco dicto Kercnorde decem jugera terre, inter terram Walteri dicti Winen a parte superiori et terram presbyteri de Houten a parte inferiori. Item ibidem septem hont, inter terram presbyteri de Houten a parte superiori et terram Cosini dicti Speyaert a parte inferiori. Item ibidem 11 hont, inter terram conventus de Aldewica juxta Trajectum ex utraque parte. Item ibidem unum juger, inter terram commendatoris et fratrum domus Theutonice a parte superiori et terram Wilhelmi filii Wilhelmi a parte inferiori. Item ibidem duo jugera, inter terram presbyteri de Houten a parte superiori et terram commendatoris et fratrum domus Theutonice a parte inferiori. Predicta bona in universo continent sedecim jugera, et sunt locata Godefrido dicto van den Geer ac Wilhelmo ejus filio quoad vitam superviventis; unde solvent annuatim Martini et Petri absque defalcatione 11 libras. — Inde dantur ad Corporis Christi festum 3 libre. Item infra Octavas ejusdem festi presbyteris presentibus 10 solidi Item in Octava festi predicti 40 solidi. Item ad memoriam Iohannis de Juppilia 50 solidi. Item ad memoriam Henrici de Ochten 3 libre.

(Hemesteden.)

Item in perrochia de Jutfaes in loco dicto Hemesteden unus mansus, juxta quem capitulum sancti Iohannis habet unum mansum, quem mansum, scilicet capituli nostri, habet in pactum Gerardus filius Theoderici de Jutfaes; unde solvet annuatim Martini et Petri 12 libras absque defalcatione. — Inde dantur ad candelam ardendam ante ymaginem sancti Martini 30 solidi. Item presbytero celebranti ad altare sancte Crucis 10 solidi. Item custodi ecclesie, ut procuret ad omnia anniversaria episcoporum 4 magnas candelas, 10 solidi. Item canonicis sancti Salvatoris 10 solidi. Item canonicis sancti Iohannis 10 solidi. Item canonicis sancte Marie 10 solidi. Item canonicis sancti Petri quondam dabantur 15 solidi, qui

modo dantur ad memoriam Harberti episcopi. Item ad memoriam Adeboldi episcopi 40 solidi. Item ad memoriam Wilhelmi episcopi, qui dictum mansum ecclesie nostre contulit, 3 libre. Item ad memoriam Baldrici episcopi 40 solidi.

Judfaes.

Item in perrochia de Judfaes unus manus, quem vendidit nobis Herbertus de Haestrecht miles, et fuerat Henrici Vterhoeue et Margarete ejus uxoris. Dictum mansum habet in pactum hereditarium Iohannes dictus Zelander de Jutfaes; unde solvet annuatim Martini et Petri absque defalcatione 18 libras. — Inde dantur ad memoriam Lamberti plebani de Novimagio 15 solidi. Item ad memoriam Henrici de Ruele canonici nostri 40 solidi. Item ad memoriam Amilii decani nostri 40 solidi. Item ad memoriam Harmanni Albi canonici nostri 40 solidi. Item ad memoriam Huberti dicti Scenke militis 30 solidi. Item ad memoriam Iohannis Frisonis choriepiscopi nostri 4 libre 10 solidi. Item ad memoriam Goedefridi de Hoerne scolastici concanonici nostri 20 solidi. Item ad memoriam Arnoldi de Almeloe canonici nostri 45 solidi. Item ad festum Exaltationis sancte Crucis 40 solidi.

Item in Jutfaes Henricus filius quondam Heymerici de Reno tenetur nobis solvere singulis annis in Nativitate Domini 40 solidos de bonis suis in Jutfaes, quos 40 solidos pater suus Heymericus predictus assignavit nobis, de eisdem bonis suis solvendos, pro uno dextrario, qui fuerat domini Suederi de Apecoude militis. Dicta pecunia datur ad memoriam dicti domini Suederi.

Opraven.

Item in loco dicto Oprauen duo jugera terre, que legavit nobis Helyas Leydecker et uxor ejus Lutgardis, que sunt locata Godefrido Nicholai de Iutfaes, unde solvet pro tempore Martini et Petri 30 solidos, qui dantur ad memoriam Ludgardis predicte.

Galencoep.

Item in Galencoep in perrochia sancte Gertrudis in jurisdiccione prepositi nostri decime majores et minute de 32 mansis, sitis inter Papencoep et Iudfaes, quas quondam tenuit in feodum a preposito nostro Ludolphus de Ultravecht miles

et sui successores post eum. Quarum decimarum unam partem, videlicet de 5 mansis, vendidit nobis Hermannus de Ouerdevecht filius Ludolphi militis predicti; aliam partem predictarum decimarum, videlicet de 27 mansis, vendiderunt nobis Iohannes de Dornic miles et Iutta ejus legitima, filia Harmanni de Ouerdeuecht; que vendi solent circa octoginta vel centum libris nigris, que pecunia datur ad matutinas cothidianas; decime vero quinque mansorum predictorum vendi solent pro 15 libris bonorum, et si eas minus vendi contigerit quam pro 15 libris, hoc adinplebitur de decimis 27 mansorum predictorum, ad matutinas deputatis, si vero amplius, cedet ad matutinas. — De predictis 15 libris dantur sacerdoti officianti altaris, dotatum pro Vdone canonico nostro, 6 libre. Item ad memoriam Reynoldi sacerdotis 2 libre. Item ad festum Octave Apostolorum Petri et Pauli 2 libre. Item in Octava Assumpsionis beate Marie 2 libre. Item ad festum beati Egidii 20 solidi. Item ad memoriam Th. de Os concanonici nostri 2 libre.

Overrijn.

Item in perrochia sancte Gertrudis in loco dicto Overrijn aream et bona dicte aree adjacentia, super quam inhabitat Lambertus de Woerde, continentia in universo duo jugera, que sunt locata Lamberto de Woerde predicto; unde idem Lambertus solvet annuatim 50 solidos Jacobi Apostoli absque defalcacione. — Inde dantur capitulo sancti Salvatoris 10 solidi. Item capitulo sancti Iohannis 10 solidi. Item capitulo sancte Marie 15 solidi. Item ad memoriam Harberti episcopi 15 solidi.

Item in perrochia sancti Nicholai in jurisdiccione Alberti dicti Hondertmarc apud Wedan juxta Coppel 4 jugera, que legavit nobis Helyas Leydecker, sita inter terram Iacobi dicti Scrodekijn civis Trajectensis ex una parte et terram abbatisse et conventus sancti Servatii in Trajecto ex altera. Predicta 4 jugera sunt locata Iacobo Scrodekijn predicto et ejus uxori quoad vitam superviventis. Unde solvet annuatim Martini et Petri absque defalcatione 3 libras 4 solidos, que pecunia datur ad memoriam Helye Leydecker predicti.

Lopic.

Item in perrochia de Lopic in jurisdictione venerabilis viri decani et capituli beate Marie Trajectensis 10 jugera, jacentia

inter terram, que fuerat quondam Gerardi dicti Witte decani ecclesie Trajectensis, ex una parte et terram decani et capituli predicti ex altera; que vendidit nobis Wilhelmus Pauli, et habent in pactum hereditarium liberi Henrici dicti Buuc; unde solvent annuatim Martini et Petri absque defalcatione 8 libras. — Inde dantur quolibet mense tocius anni pro memoria mensurnali Th. dicti Craft concanonici nostri 10 solidi. Item ad festum beate Gertrudis 40 solidi.

Item in eadem perrochia et jurisdictione dimidius mansus, quem vendidit nobis Godefridus dictus Buuc, jacens inter terram que fuerat ejusdem Godefridi ex una parte et terram abbatisse et conventus sancti Servatii in Trajecto ex altera. Dictum dimidium mansum habet in pactum hereditarium Hyo dictus Buuc; unde solvet annuatim absque defalcatione Martini et Petri 7 libras, que dantur ad festum Inventionis sancte Crucis.

Yselstene.

Item in perrochia de Yselsteyne in jurisdictione domini Ghiselberti de Yselsteyne militis in loco dicto In den Byesen 11 jugera terre, jacencia inter terram priorisse et conventus de Vrowencloester ex una parte et terram spectantem ad altare, dotatum in ecclesia de Yselsteyne pro domina Berta predicta, 11 jugera. Coluit Hildegundis dicta Vtenbyesen, et sunt locata modo Laurentio; unde idem Laurentius solvet annuatim 14 libras. — Inde dantur ad memoriam Alexandri scolastici, canonici nostri, 2 libre. Item ad memoriam Remboldi decani nostri 2 libre. Item ad memoriam Johannis de Werconden concanonici nostri 4 libre. Item ad memoriam Remboldi sacerdotis 20 solidi. Item ad memoriam Johannis presbyteri de Scobben 20 solidi. Item ad memoriam Rodolphi Vtenghoye layci 20 solidi. Item ad memoriam Sophie monialis 20 solidi. Item ad memoriam Wilhelmi de Montforde concanonici nostri 20 solidi.

Item in eadem perrochia et jurisdictione tres vertellas, quas vendidit nobis Wilhelmus dictus Junghe, extendentes se cum uno fine ad fossatum oppidi de Yselsteyne, que sunt locate Nicholao Nicholai civi Trajectensi. Unde idem Nicholaus solvet annuatim absque defalcatione Martini et Petri 14 libras. — Inde dantur ad festum Undecim milium Virginum 2 libre. Item ad memoriam Harmanni camerarii 20 solidi. Item ad

memoriam Iohannis de Fine canonici nostri 2 libre. Item ad memoriam Reymari prepositi sancti Petri 2 libre. Item ad memoriam Everrardi Albi canonici nostri 20 libre. Item ad memoriam Arnoldi de Wesenthorst 2 libre. Item ad memoriam Henrici de Dolre 2 libre. Item ad memoriam Amilii..... concanonici nostri 20 solidi. Item ad memoriam Reynoldi custodis 20 solidi. Item ad memoriam Hyldegundis, matris Johannis de Fine canonici nostri, 20 solidi [1]).

Item in eadem perrochia et jurisdictione de Yselsteyne, sito in loco dicto Vtenbiesen, (unam fertellam) inter terram Wilhelmi, filii quondam domini Everardi dicti Jonghe militis, ab una parte et terram Henrici dicti Haues ab alia. Item unum juger in eadem perrochia in loco dicto Opt Tudelant, inter terram domini de Yselsteyne ab una parte et Marcilii de Muden civis Trajectensis ab alia. Predictam fertellam ac juger assignavit nobis Lambertus dictus Bordoeys presbyter, perpetuus vicarius ecclesie nostre, pro testamento quondam Wilhelmi dicti Bordoeys presbyteri, patrui sui, cujus dicta bona fuerant. Et solvet de eisdem camerario nostro minori annuatim 3 libras. — Inde dantur ad festum beate Barbare 20 solidi. Item ad memoriam Wilhelmi predicti 2 libre. Preterea tenetur idem Lambertus solvere de predictis bonis ad fabricam ecclesie nostre 2 libras, ac presbytero celebranti ad altare sancte Barbare 20 solidos.

Montforde.

Item in perrochia de Montforde in loco dicto Op Hezewijc (tres) fertelle adjacentes immediate duabus fertellis, que sunt Roueri de Montforde. Predictas tres fertellas vendidit nobis Walterus quondam dictus Gherart, et habet in pactum hereditarium Arnoldus de Zassenem; unde solvet annuatim Martini et Petri absque defalcatione 10 libras. — Inde dantur ad memoriam Bertholomei de Wassennaer canonici nostri 2 libre. Item ad memoriam Spiringi de Aelborch 2 libre. Item ad memoriam Wilhelmi, persone de Delf, concanonici nostri 2 libre. Item ad memoriam Suederi de Boesinchem militis 2 libre. Item ad memoriam magistri Walteri de Breda 2 libre.

Item in perrochia de Montforde in Willamscoep due fertelle

1) Het HS. herhaalt hier verkeerdelijk het hoofd: „Yselsteyne".

simul jacentes, quarum unam legavit Iacobus dictus Parvus, Petrus et Sophia; aliam vero fertellam vendidit nobis Henricus dictus Scat. Predicte due fertelle sunt locate Sophense, relicte Iohannis dicti Drunt; unde solvet annuatim pro tempore absque defalcatione Martini et Petri 10 libras, sed consuevit solvere 12 libras. — Inde dantur ad memoriam Jacobi Parvi, presbyteri predicti, Petri et Sophie 6 libre. Item ad memoriam Adulphi episcopi Leodiensis, quondam prepositi nostri, 3 libre. Item [1]) ad memoriam Gerardi Frisonis civis Trajectensis 20 solidi.

In perrochia de Oudewater in jurisdiccione de Haestrech.

Item in perrochia de Oudewater et jurisdictione de Haestrech tres fertelle, extendentes se super Yselam, quas vendidit nobis quidam dictus Teerninc, et habet in pactum Ocherus dictus Merseman; unde solvet annuatim absque defalcatione Martini et Petri 4 libras, que dantur ad festum Omnium sanctorum.

Item in perrochia de Oudewater et jurisdictione de Haestrecht dimidius mansus, jacens super Yselam inter terram, que fuerat fratrum ordinis sancti Lazari, ex una parte et terram Petri dicti Jonghe ex altera. Quem dimidium mansum habet in pactum hereditarium Henricus Meynardi; unde solvet annuatim Martini et Petri 50 solidos, qui dantur ad memoriam Henrici de Colonia presbyteri, investiti ecclesie de Broekele.

Item in perrochia de Oudewater et jurisdiccione de Haestrech inter Hoenrecoepersluse Enterwere [2]) dimidius mansus, continens novem jugera, jacens inter terram Wilhelmi de Velsen ex una parte et terram liberorum Iacobi filii Ziberti a parte altera; quem vendidit nobis Iacobus filius Iacobi Elburge, et habet in pactum hereditarium Wilhelmus de Velsen predictus; unde solvet annuatim Martini et Petri 4 libras. — Inde dantur ad sequentiam cantandam in die beate Agnetis 10 solidi. Item ad festum Conversionis sancti Pauli 30 solidi. Item ad memoriam Wilhelmi de Borne concanonici nostri 2 libre.

Item in perrochia de Oudewater et jurisdiccione de Haes-

1) Het HS. heeft: „Inde". 2) Lees: ende Terwere?

trecht 4 jugera, empta erga Iohannem dictum de Westende presbyterum, investitum ecclesie de Berkel, jacentia inter terram, que fuit Iohannis dicti Gherout, ab una parte et terram Vermoederkijn ab altera; que sunt locata Wilhelmo filio Matte; unde solvet annuatim Martini et Petri absque defalcatione 2 libras, sed consuevit solvere tres libras. — Inde [1]) dantur ad memoriam Bartholomei presbyteri, perpetui vicarii ecclesie nostre, 20 solidi. Item ad memoriam Splinteri presbyteri, vicarii ecclesie nostre, 20 solidi.

Haestrecht.

Item in perrochia et jurisdictione de Haestrecht 3 fertelle, quas vendidit nobis Aelbertus Dapper, filius quondam Harmanni Dappers, jacentes inter terram, spectantem ad altaria in Novo opere ecclesie nostre, ex una parte et terram Harmanni dicti Vleminc ex altera, que sunt locate Th. dicto Joncheer quoad vitam suam; unde solvet annuatim Martini et Petri absque defalcatione 4 libras. — Inde dantur ad memoriam Ghiselberti de Goye militis 20 solidi. Item ad memoriam Godescalci de Merwede militis 20 solidi. Item ad memoriam Mabilie, relicte predictorum militum, 40 solidi.

Item in perrochia et jurisdiccione de Haestrecht 3 fertelle, continentes 11 jugera, empte erga Gerardum dictum Gheenbolmanssone, que sunt locate Iohanni dicto Day ac Arnoldo ejus filio quoad vitam superviventis; unde solvet annuatim absque defalcatione Martini et Petri 5 libras, que dantur ad festum Ascensionis Domini.

Item in perrochia et jurisdiccione de Haestrecht 18 jugera; que vendidit nobis Wicrauen, et sunt locata Th. dicto Aelrasghe et Wilhelmo dicto Becvoret; unde solvet annuatim Martini et Petri 7 ½ libras absque defalcatione. — Inde dantur ad memoriam Lamberti dicti Dole presbyteri 30 solidi. Item ad memoriam Engelberti, decani sancte Marie, 30 solidi. Item ad memoriam Arnoldi de Buren, concanonici nostri, 2 libre. Item ad festum beati Lamberti 2 libre. Item presbytero altaris sancti Willibrordi 10 solidi.

Item in perrochia de Polsebroec et jurisdictione de Haestrecht 8 jugera, juxta aquam dictam An de Vliste simul jacentia, et 4 jugera ibidem prope dictam, non tamen imme-

1) Het HS. heeft: „Item".

diate. Predicta duodecim jugera vendidit nobis Florentius dictus Heerwijch, et sunt locata Th. dicto Alrasghe et Wilhelmo dicto Beckevoert predictis; unde solvent annuatim Martini et Petri absque defalcatione 4 libras 20 solidos. — Inde dantur ad memoriam Iohannis dicti Ment presbyteri 20 solidi. Item ad memoriam Iohannis Frisonis, choriepiscopi nostri, 2 libre. Item ad memoriam Jacobi, decani sancti Iohannis, 30 solidi.

Polsebroec.

Item in perrochia de Polsebroec et jurisdictione Johannis de Heemvlijt juxta aquam dictam Vliste 24 jugera cum suis omnibus attinentiis, prout sita sunt; que vendidit nobis Wilhelmus dictus Van de Alme, et sunt locata eidem Wilhelmo quoad vitam suam et unius heredis sui post eum. Unde solvet annuatim 10 libras Martini et Petri absque defalcatione. — Inde dantur ad memoriam Rodolphi de Stoutenberch, concanonici nostri ac prepositi Westfrisie, 20 solidi. Item ad festum Decem milium Martyrum 20 solidi. Item ad commemorationem omnium benefactorum nostrorum feria II post Octavas Pentecostes 4 libre. Item ad commemorationem omnium benefactorum nostrorum IV Idus Julii 4 libre.

Haestrecht.

Item in perrochia de Haestrecht ultra Yselam ex opposito ville de Haestrecht in jurisdictione domini Iohannis de Bemont 3 fertellas terre cum suis attinentiis; quas vendiderunt nobis Th. et Emundus fratres, filii Gerardi dicti Suaghers, quarum unam predictus Emundus inhabitat, et super aliam predictus Th. habuit molam suam dictam *rossemolen*. Predicte 3 fertelle sunt locate Iacobo et Henrico fratribus, filiis Th. Suaghers predicti; unde solvent annuatim Martini et Petri absque defalcatione 7 libras 10 solidos. — Inde dantur ad memoriam Jutte, matris Iohannis Frisonis choriepiscopi nostri, 20 solidi. Item ad memoriam Walteri de Baerstonc, concanonici nostri, 20 solidi. Item ad memoriam Nicholai Frisonis, fratris Iohannis Frisonis predicti, 20 solidi. Item ad memoriam Henrici de Caetse presbyteri, perpetui vicarii nostri, 20 solidi. Item ad memoriam Henrici Frisonis, patris Iohannis Frisonis, 20 solidi. Item ad memoriam Arnoldi de Wassennaer, concanonici nostri, 20 solidi. Item ad memoriam Dytardi concanonici nostri 20

solidi. Item ad memoriam Iohannis de Campe, ductoris stelle, 10 solidi.

Oude(water).

Item in perrochia de Oudewater et jurisdictione domini Iohannis de Bemont, in loco Papencoep dicto, dimidius mansus, quem vendidit nobis Gerardus dictus Loef, jacens inter terram capituli nostri ab una parte et terram Th. dicti Hothmont ab altera. Dictum dimidium mansum habet in pactum hereditarium Iohannes dictus Lev; unde solvet annuatim Martini et Petri 3 libras. — Inde dantur ad memoriam Mabilie filie Ansekini 15 solidi. Item ad memoriam Gerardi dicti Witte, decani nostri, 2 libre. Item supersunt 5 solidi.

Item in eadem perrochia et jurisdictione una fertella, sita inter terram Theoderici filii Wendelmodis ab una parte et terram Gerardi Clwekijn ab altera; quam fertellam Gerardus dictus Cluuekijn habet in pactum hededitarium. Unde solvet annuatim 20 solidos Martini et Petri absque defalcatione, qui dantur ad memoriam Aleydis dicte Kalewaert.

Item in perrochia de Oudewater in loco dicto In den Weert una fertella, quam vendidit nobis Henricus de Honthorst junior; et est locata Waltero Reymari, unde solvet annuatim Martini et Petri absque defalcatione 3 libras. — Inde dantur ad memoriam magistri Reyneri canonici sancte Marie 20 solidi. Item ad memoriam Mychaelis Carnificis 10 solidi. Item ad memoriam beate Katherine 30 solidi.

Linscoten.

Item in perrochia de Linscoten et jurisdictione capituli sancti Salvatoris 3 jugera terre, prout jacent inter terram abbatis et conventus sancti Pauli in Trajecto ex una parte et terram, que fuit Henrici de Amersforde, ab alia. Que legavit nobis Coenrardus presbyter, quondam perpetuus vicarius ecclesie nostre, et emerat erga Henricum de Honthorst seniorem. Predicta 3 jugera sunt locata The*oderico* dicto Scout de Judfaes; unde solvet annuatim Martini et Petri absque defalcatione 3 libras. — Inde dantur ad festum beati Iacobi 20 solidi. Item ad memoriam Conrardi presbyteri predicti 2 solidi.

Item in perrochia de Linscoten et jurisdiccione capituli sancti Salvatoris 3 jugera, jacentia in loco dicto Rapinen, inter terram Ghiselberti filii Iohannis ab una parte et terram, que

fuit Rusghen, a parte altera. Item in perrochia de Hermalen et jurisdictione Iacobi Ysebrandi in loco dicto Cattenbroec una fertella, continens 4 jugera cum dimidio, sita inter terram domini Rusghen de Linscoten militis ab una parte et terram Zoude de Damascho civis Trajectensis ab altera. Supradicta bona vendidit nobis Gerardus filius Ghysen, et recepit ea in pactum hereditarium a nobis; unde solvet annuatim Martini et Petri absque defalcatione 4 libras. — Inde dantur ad memoriam Mathei decani sancti Salvatoris 20 solidi. Item ad memoriam Nicholai dicti Rode, investiti ecclesie de Gaspwerde, 20 solidi. Item ad festum Octave beate Marie Virginis 40 solidi.

Hermalen.

Item in perrochia de Hermalen quedam bona, que possidet Arnoldus dictus Duurcant, et habet ea a nobis in pactum hereditarium. Unde solvet annuatim Martini et Petri absque defalcatione 4 libras 10 solidos. — Inde dantur ad memoriam Wilhelmi de Dolre 30 solidi. Item ad festum Conceptionis beate Marie Virginis 30 solidi. Item ad memoriam magistri Hermanni concanonici nostri 30 solidi.

Broekele.

Item in perrochia de Broekele duo jugera, jacentia in loco, ubi Henricus de Loco fuit occisus, que sunt locata Reynero dicto Rode. Unde solvet annuatim Martini et Petri absque defalcatione 30 solidos, qui dantur ad memoriam Wilhelmi de Angheren, concanonici nostri.

Item in perrochia de Brokele in jurisdictione prepositi sancti Petri Trajectensis 5 jugera, pariter et indivisa cum aliis 5 jugeribus, que sunt Walteri de Coelen civis Trajectensis, jacentia in duobus campis, Cortelant et Hermoescampe nuncupatis, inter weteringham, dictam Broecleder-zijlwynde, a parte superiori et terram, que fuit Quints Vten(en)ghe, a parte inferiori, extendentia se ad viam retro mansionem cujusdam dicti Cruuckaert. Predicta 5 jugera vendidit nobis Iacobus, filius Iacobi Folperti civis Trajectensis, et fuerant quondam Quints Vtenenghe predicti; et sunt locata filio Splinteri, filii quondam domini Henrici de Loenresloet militis. Unde solvet annuatim Martini et Petri absque defalcatione tres libras

15 solidos. — Inde [1]) dantur ad memoriam Petri dicti Carnifex presbyteri, perpetui vicarii nostri, 20 solidi. Item pro commemoratione benefactorum Henrici de Caetse predicti presbyteri 20 solidi. Item ad memoriam Antonii, perpetui vicarii nostri, 20 solidi. Item ad memoriam Alberti layci 15 solidi.

(Loesdrecht.)

Item in perrochia de Loesdrecht unus ager, quem habet in pactum hereditarium Nicholaus filius Rodolphi. Unde solvet annuatim Martini 20 solidos, qui dantur ad memoriam Bertoldi de Foro piscium, perpetui vicarii ecclesie nostre.

Midrecht.

Item in perrochia de Midrecht in jurisdiccione prepositi sancti Iohannis duo agri, quos legavit nobis Arnoldus de Lochorst concanonicus noster; et sunt locati Iohanni filio Femensie. Unde solvet annuatim in die beatorum Philippi et Iacobi Apostolorum absque defalcatione 50 solidos. — Inde dantur in festo beate Barbare Virginis ad matutinas 10 solidi. Item ad festum Translationis ejusdem 40 solidi.

Voerscoten.

Item in perrochia de Voerscoeten unus ager, jacens juxta viam que dicitur Papenwech, quem legavit nobis Philippus dictus Papekijn; et est locatus....... Unde solvet annuatim Laurentii absque defalcatione 15 solidos, qui dantur ad memoriam ejusdem Philippi Papekijn.

In Betuwa.

Item in comitatu Ghelrie in Betuwa in perrochia de Andels et de Hervelt. Primo dimidium mansum terre in Leyle. Item dimidium mansum terre in Nemen. Item quandam peciam terre, nuncupatam Houtackar, sitam in Leyreuelde. Item campekinum quendam, qui vocatur Steuensbosche. Item duas pecias terre, quas quidam dictus Buusaert in pactum solebat habere, sitas in jurisdictione de Andels. Predicta bona omnia cum suis attinentiis, videlicet communitate ad ea spectante, vendidit nobis Alaerdus de Jamerlo. Sed pro

1) Het HS. heeft: „Item".

predictis bonis sunt nobis alia bona assignata et deputata, media(n)te quadam consuetudine illius vicinii, quem *oefslach* vocant, videlicet viginti jugera, simul jacentia in perrochia de Hervelt in Nemen, extendentia se cum uno fine ad communitatem novam et cum alio ad terram presbyteri de Andels juxta weteringham Leydegraue; item decem jugera, simul jacentia imfra communitatem novam in loco dicto Opter Hoest. Predicta bona habent in pactum Marcilius de Oesterhout et Th. dictus Partseuale; unde solvent annuatim Martini et Petri absque defalcatione 18 libras 15 solidos. — Inde dantur ad festum Symonis et Iude Apostolorum 40 solidi. Item ad memoriam Agneze domine de Vyanen 15 solidi. Item ad memoriam Wilhelmi de Oudengheyne layci 30 solidi. Item ad festum beati Blasii Episcopi 20 solidi. Item ad memoriam Arnoldi de Lochorst, concanonici nostri, 4 libre. Item ad memoriam Th. dicti de Westende, canonici beate Marie, 20 solidi. Item ad memoriam Heyle, uxoris Iohannis de Campo, 10 solidi. Item ad memoriam Petri Erenberti concanonici nostri 40 solidi. Item ad memoriam Erenberti, patris ejusdem Petri, 20 solidi. Item ad memoriam Huberti de Stoutenberch, prepositi sancte Marie, concanonici nostri, 40 solidi. Item ad memoriam Machteldis, matris Petri Erenberti, concanonici nostri, 20 solidi. Item ad festum beati Christofori 20 solidi. Item ad festum Octave beati Laurentii 20 solidi.

Item in comitatu Ghelrie in Batuwa in perrochia de Echteelt 28 jugera terre, simul jacentia inter terram investiti ecclesie de Echteelt ab una parte et terram Nicholai filii Denkini, extendentia se cum suis finibus versus orientalem partem ad aggerem dictum Broeydijc, versus occidentalem partem Op dye groete weteringhe. Predicta bona vendidit nobis Wilhelmus de Wye famulus; et idem Wilhelmus tenet eadem bona a nobis in pactum hereditarium. — (Inde dantur) ad memoriam Bernardi presbyteri, perpetui vicarii nostri, 20 solidi. Item ad festum Octave Michaelis Archangeli 20 solidi. Item ad memoriam magistri Wilhelmi Clawer, decani nostri, 3 libre. Item ad festum beati Martini Hyemalis 40 solidi. Item ad festum beati Andree Apostoli 20 solidi. Item ad festum beati Nicholai Episcopi 20 solidi. Item ad memoriam Engelberti de Hoerne, prepositi nostri, 20 solidi. Item ad festum Octave beati Stephani 20 solidi. Item ad festum Octave beati Iohannis Ewangeliste 20 solidi. Item ad memoriam Ernesti de Lichten-

berch, decani sancte Marie, canonici nostri, 20 solidi. Item ad memoriam Florentii comitis Hollandie 30 solidi. Item ad festum Octave Nativitatis Johannis Baptiste 20 solidi. Item ad festum Octave beate Marie Magdalene 20 solidi. Item ad festum beati Laurentii 20 solidi. Item ad festum Octave Assumpsionis beate Virginis 20 solidi. Item ad festum beati Bertholomei Apostoli 20 solidi. Item ad memoriam magistri Henrici de Zizeel, canonici nostri, 50 solidi.

Item in jurisdiccione comitis Ghelrie in perrochia de Zuolen novem jugera, sita in loco dicto Buten opter Weyde juxta aquam dictam Nye Minne, et sex jugera in eodem loco dicto Opter Weyde juxta mansionem Rodolphi Aluerne in superiori parte, juxta partem terre ecclesie de Zoulen, et septem jugera minus uno hont, jacentia in loco dicto Grote corencampe. Supradicta bona vendidit nobis Wilhelmus dictus Vtenwerde; et possidet nunc Henricus filius ejusdem Wilhelmi sub pacto hereditario. Unde solvet annuatim Martini et Petri 15 libras. — Inde dantur ad memoriam Cristine de Delden 3 libre. Item Aleydi, sorori ejusdem Cristine, quoad vitam suam 11 libre 5 solidi.

Buren.

Item in dominio de Buren in perrochia de Trecht 6 jugera, sita in loco dicto Opten Bredenacker inter terram Nicholai de Malsen et terram Iohannis filii Haddewaris; et tria jugera, sita in loco dicto In de made inter terram Iohannis dicti Hacke et terram Iohannis filii Nuden; et duo jugera, sita in loco predicto In de made inter (terram) Neudekini et terram liberorum Heylewigis Conrardi. Predicta bona et proprietatem eorum dedit nobis Ysebrandus, filius quondam de Alcmade, in concambium pro aliis bonis, sitis in Hollandia in perrochia de . . . . . ., que pater suus quondam nobis vendiderat; et idem Ysebrandus recepit predicta bona, per eum nobis tradita, in pactum hereditarium. Unde solvet annuatim Martini et Petri 10 libras. — Inde dantur presbytero altaris sancti Andree in ecclesia nostra 4 libre. Item ad calcios pauperum scolarium 50 solidi. Item ad memoriam Iohannis Wrenke civis Trajectensis 20 solidi. Item ad memoriam Ketherine, uxoris ejusdem, 20 solidi. Item ad memoriam Heuteti presbyteri 30 solidi. Item supersunt 10 solidi.

Item (in) dominio de Buren in perrochia de Boesinchem in

villa dicta Zuolmonde bona, vulgariter Landaest nuncupata, cum area et omnibus suis attinentiis, continentia in universo viginti quinque jugera vel circiter. Predicta bona vendidit nobis Henricus dictus Spronc de Lansmaer; et tenet a nobis in pactum hereditarium filia ejusdem Henrici, uxor Gosuini filii quondam Stephani de Linden. Unde solvet annuatim Martini et Petri 15 libras, de quibus 15 libris Suederus de Voerne, concanonicus noster, habet disponere.

Item in dominio de Buren in perrochia de Boesinchem quinque jugera terre, sita in lóco dicto Wedemate, inter terram, que fuerat Theoderici filii Wilhelmi, ex una parte et terram Gerardi dicti Fayer ex altera, extendentia (se) cum uno fine ad terram, que vocatur Zuonenenden, et cum alio fine ad terram ecclesie de Boesinchem, que Engha appellatur. Predicta quinque jugera vendidit nobis domicella Elyzabeth; et sunt locata Nicholao filio Hillen et Henrico dicto .... Unde solvet annuatim absque defalcatione pro tempore 7 libras 10 solidos in festo Petri ad Cathedram. — Inde dantur ad memoriam Th. de Westende, canonici beate Marie, in die Animarum 10 solidi. Item ad memoriam Gosuini de Tyla presbyteri, perpetui vicarii nostre ecclesie, 20 solidi. Item ad memoriam Nicholai de Mordrech, concanonici nostri, 30 solidi. Item ad memoriam Arnoldi de Poel, concanonici nostri, 20 solidi. Item ad memoriam Lamberti dicti Codde, semiprebendarii in ecclesia nostra, 15 solidi. Item ad anniversarium Symonis dicti Zebaers, canonici nostri, 30 solidi. Item ad anniversarium Petri de Duuendijc, concanonici nostri, 20 solidi.

Item in dominio de Buren in perrochia de Boesinchem quedam perticula terre, que vulgariter De Langheer appellatur, continens septem jugera, jacens inter terram Tydemanni presbyteri, vicarii in ecclesia de Boesinchem, ab una parte et fossatum, quod Voercoepsgraue nuncupatur, ab altera. Item una petia terre ibidem, vulgariter Enegheer dicta, continens 3 jugera cum dimidio, sita in loco dicto Steenwoerd, quam Stephanus de Weyda habet modo, inter terram filiorum Iacobi dicti Sluter ab una parte et terram Ottonis filii Ottonis Stephani ab altera. Predicta bona vendidit nobis Ernestus de Ewijc, perpetuus vicarius ecclesie nostre, qui Ernestus eadem bona emerat erga Ottonem dominum de Buren famulum. Dicta bona sunt locata Cristiano filio Macharii; unde solvet annuatim Martini et Petri 12 libras. — Inde dantur ad anniversarium

Symonis dicti Zebaers, canonici nostri, 20 solidi. Item ad memoriam mensurnalem Symonis ejusdem per 11 menses 11 libre.

Item in dominio de Buren in perrochia de Boesinchem juxta villam Weyde sex agri cum area, dictis agris insita, cum suis attinentiis, continentes in universo octo jugera et duo hont, jacentes inter terram ecclesie de Boesinchem ex uno latere et terram Rutgheri filii Delen ex altera, extendentes se cum uno fine ad terram, que Oude A appellatur, et cum alio fine ad fossatum, quod dicitur Maetgraue. Dictam terram vendidit nobis Suederus dictus de Voerne, filius quondam Huberti de Voerne; et sunt locata Henrico dicto Herdehersen. Unde solvet annuatim pro tempore absque defalcatione 12 libras in Nativitate Domini (et?) in festo beati Iohannis Baptiste. — Inde dantur ad anniversarium Petri Dewendijc, canonici nostri, 20 solidi. Item ad memoriam mensurnalem ejusdem Petri per 11 menses 11 libre.

Item in dominio de Buren in perrochia de Boesinchem 4 petie terre, vulgariter dicte *gheweren*, continentes insimul decem et septem jugera. Quarum petiarum due fuerunt Gosuini dicti Proest; et una earundem vocatur Beyaerts-gheweer et continet 4 jugera cum dimidio, et jacet inter terram Huberti Scenke ab una parte et terram Nicholai de Doerne civis Trajectensis ab altera; et altera predictarum petiarum continet 4 jugera et dimidium, que fuerunt Gosuini Proest predicti, (et) jacet inter terram capituli sancti Iohannis Trajectensis ab una parte et terram Iohannis de Doerne civis Trajectensis ab altera. Relique vero due continent novem jugera, et jacent super fossatum, quod dicitur Heren Hubrechtsgraue. Predicta decem et septem jugera vendidit nobis Suederus dictus de Voerne, concanonicus noster; et sunt locata Alardo Henrici et Henrico dicto Coele. Unde solvent annuatim pro tempore tribus terminis absque defalcatione 20 libras 5 solidos, videlicet in festo beati Andree, in festo Palmarum et Iohannis Baptiste. — Inde dantur ad memoriam Th. de Hoerne, prepositi sancti Salvatoris, canonici nostri, 40 solidi. Item ad festum Pentecostes 7 libre 10 solidi. Item ad festum Dedicationis ecclesie nostre 7 libre 10 solidi. Item ad festum beati Michaelis 3 libre 5 solidi.

Item in dominio de Buren in perrochia de Boesinchem in villa Weyde 34 jugera in universo. Quorum 4 jugera cum area eis insita sunt censualia Iohannis de Zuolmonde; et jacent

inter terram liberorum Harmanni filii Egidii ab una parte et terram Arnoldi Fermentarii in Culenborch ab altera, et extendunt se ad communem viam, que transit per dictam villam Weyde, cum uno fine et cum alio ad terram, que Oude A appellatur. Et decem et septem jugera non censualia sita sunt ibidem ultra viam communem predictam, quasi ex opposito quatuor jugerum predictorum, inter terram Suederi de Voerne famuli ab una parte et terram Henrici dicti Pawe, quam tenet in feodum ab abbate Insule sancte Marie, et terram Huberti de Loepwijc, quam tenet in feodum ab Huberto Scenke, ab altera. Item tredecim jugera non censualia jacent ibidem inter terram, que fuerat Oede filie [1]) Stephani de Weyda, ab una parte et terram liberorum Harmanni filii Egidii de Tuerdijc ab altera. Predicta 34 jugera vendidit nobis Otto dominus de Buren famulus, et fuerunt antea Huberti de Loepwijc; et sunt locata Ade dicto Lewe, filio quondam [2]) Iohannis dicti Roede. Unde solvent annuatim pro tempore absque defalcatione pro una medietate in festo Palmarum [3]) et reliqua medietate ad festum sancti Iohannis Baptiste 45 libras. — Inde dantur ad memoriam mensurnalem Gerardi de Vmmen, decani sancti Petri, per 11 menses 11 libre. Item in duodecimo mense ad anniversarium ejusdem 20 solidi. Item ad festum Nativitatis Domini 7 libre 10 solidi. Item ad memoriam Stephani de Zulen, prepositi sancte Marie, canonici nostri, 3 libre. Item ad festum Pasche 7 libre 10 solidi. Item ad memoriam domine Cristine de Zulen 30 solidi. Item ad memoriam Th. Ouderidder, fratris Wolteri nostri concanonici, 20 solidi. Item ad memoriam Gerardi de Voerne, canonici nostri, 20 solidi.

Item sacerdos sancte Crucis in ecclesia nostra, qui pro tempore fuerit, tenetur solvere camerario nostro minori annuatim tres libras bonorum de 44 jugeribus, sitis apud Vredelant, emptis erga Nicholaum de Dorschen famulum. Predicte 3 [4]) libre dantur ad memoriam Stephani de Boesinchem, decani nostri, Martini et Petri.

Item sacerdos altaris sancti Thome in ecclesia nostra solvet nobis annuatim de redditibus, ad altare suum deputatis, primo et principaliter 17 libras. — Inde dantur ad memoriam men-

---

1) Het HS. heeft: „filia". 2) Het HS. herhaalt: „filio quondam". 3) Het HS. heeft: „Palamarum". 4) Het HS. heeft: „III tres".

surnalem Mauricii presbyteri, canonici nostri, per 11 menses, 11 libre. Item ad memoriam ejusdem 40 solidi. Item ad memoriam Lacisse, matris ejusdem domini Mauricii, 20 solidi. Item ad memoriam Arnoldi Scalekini, patris ejusdem Mauricii, 20 solidi. Item ad festum Petronille Virginis 20 solidi. Item ad festum Translationis beati Thome Apostoli 20 solidi.

Item Florentius prepositus ac archidyaconus noster solvet nobis redditus 50 solidos, quos dedit nobis. — Inde dantur ad memoriam Florentii comitis Hollandie 30 solidi. Item ad festum beati Tyburtii Martyris 20 solidi.

Item Stephanus de Voerne concanonicus noster [1]) solvet annuatim 30 solidos, qui dantur ad festum beate Katherine.

Item Iohannes Cockaert presbyter, perpetuus vicarius ecclesie nostre, solvet annuatim 30 solidos. — Inde dantur ad memoriam Sophye sororis sue 10 solidi. Item ad festum Inventionis sancti Stephani 20 solidi [2]).

Item Gerardus Friso, canonicus sancti Petri, solvet nobis annuatim 20 (solidos), qui dantur ad memoriam Vdonis, fratris sui, concanonici nostri.

Item Arnoldus de Yselsteyne miles solvet nobis annuatim 30 solidos, qui dantur ad memoriam domine Berte, matris sue.

Item sacerdos altaris, dotati pro Iacobo de Lichtenberch, Gerardo Vrenke ac Wernero Frederici, civibus Trajectensibus, solvet nobis annuatim de redditibus, ad altare predictum deputatis, 15 solidos, qui dantur ad memoriam civium predictorum.

Item heredes Th. de Auchaert de Nouimagio solvent nobis annuatim 15 solidos, qui dantur ad memoriam Th. predicti.

Item Johannes Grawaert, civis Trajectensis, solvet annuatim 15 solidos, qui dantur ad memoriam Hermanni Grawaerts scabini, patris sui.

Item camerarius noster major solvet annuatim in festo beati Martini camerario minori de bonis in Sciplede 30 solidos, qui dantur ad memoriam Fratrum Turonensium.

Item camerarius noster major solvet [3]) annuatim in festo Palmarum camerario minori de (bonis in?) Gruuthuse [4]) 40 solidos. — Inde [5]) dantur ad memoriam Erlewini 20 solidi. Item ad memoriam Burgardi episcopi 20 solidi.

---

1) Het HS. heeft: „nostri". 2) Deze geheele alinea is doorgeschrapt. 3) Het HS. voegt hier verkeerdelijk in: „nobis". 4) Het HS. heeft: „Gruuchuse". 5) Het HS. heeft: „Item".

Dalvesen.

Item ultra Yselam in Zallandia in perrochia de Daluesen decima minuta, que est locata Ghiselberto fratri Godefridi, investiti ecclesie de Daluesen. Unde solvet annuatim pro tempore absque defalcatione in festo beati Servatii Episcopi 4 libras 10 solidos, qui dantur ad memoriam Godefridi episcopi.

Outshorne.

Item in Hollandia in perrochia de Outshorne 4 agri cum suis omnibus attinentiis, continentes in universo 8 jugera, quos vendidit nobis Gerardus filius Iohannis filii Bauekini. Item ibidem 4 agri alii, continentes 8 jugera, quos vendidit nobis Iohannes filius Bauekini predictus. Predicti 8 agri sunt locati Henrico de Outshorne presbytero, semiprebendario ecclesie nostre; unde solvet annuatim Martini et Petri absque defalcatione 7 libras 10 solidos. — Inde dantur ad memoriam Gerardi de Westrenen presbyteri, concanonici nostri, 4 libre. Item ad [1]) altare, dotatum pro Vdone quondam . . . . canonico nostro 37 solidi 6 denarii. Item ad idem altare *et ad altare* [2]).

---

1) Het HS. heeft: „Inde". 2) De 3 laatste woorden zijn met andere hand geschreven. Hoewel de laatste regel voorkomt op de laatste bladzijde van het laatste quatern, is het niet wel mogelijk, dat het vervolg van dezen volzin op een volgend quatern heeft gestaan, daar de laatste regel en ook de laatste bladzijde niet geheel volgeschreven zijn.

CHRONOLOGISCHE LIJST DER OPGENOMENE OORKONDEN.

INHOUD.

Blz.

147805

K .U774 IMS
Catholic Church. Archdiocese
of Utrecht
Het rechtsboek van dem dom
van Utrecht
AKL-6965

